АТЛАС
•СВЕТОВНА ИСТОРИЯ•

Том 1

от древността до Френската революция

ЕТРУРИЯ (ТУСКИЯ)
Клузиум 390
КЕЛТИ
УМБРИ
ПИЦЕНЦИ
Волсинии
390
391
САБИНИ
ВЕСТИНИ
Тарквинии
383
Фалерии
Непета
Сутриум
383
ЕКВИ
Корфиниум
ФРЕНТАНИ
ФАЛИСКИ
Вейи
Порсена 508
458
Рим
Тибур
Алия
ПЕЛИГНИ
МАРСИ
Тускулум
Пренесте
Сигния
Остия
495
495
ХЕРНИКИ
Бовианум
АПУЛИ
Велитра
495/85
Ардея 442
ЛАТИНИ
Норба
ВОЛСКИ
495
Сатрикум 385
Сетия 382
ДАВНИИ
501
АВРУНКИ
Цирцеи 393
ХИРПИНИ
Капуа
ПЕВКЕТИИ
Куме
Неапол
Пестум
римски владения ок. 380
умбро-сабелски племена
илирийски племена
римски колонии
гръцки градове

dtv ЛЕТЕРА

Херман Киндер Вернер Хилгеман

АТЛАС
•СВЕТОВНА ИСТОРИЯ•

Том 1
от древността до Френската революция

Съдържа 128 илюстрации

Графично оформление на илюстрациите:
Харалд и Рут Букор

Под редакцията на:
доц. Петър Делев, Йоанна Бенчева

Автор на българското приложение:
гл. ас. Георги Николов

ЛЕТЕРА
1999

Преводи

България	*Lettera Publishers, Plovdiv*
Великобритания	*The Penguin Group, London*
Дания	*Munksgaard International Fublishers, Kopenhagen*
Испания	*Ediciones Istmo, Madrid*
Италия	*Garzanti Editore, Milano*
Нидерландия	*Ambo/Anthos Uitgevers, Amsterdam*
Полша	*Prószyński i s-ka, Warschau*
Румъния	*Endclopedia RAO, Bukarest*
САЩ	*Doubleday & Co. Inc., New York*
Унгария	*Springer Hungarica, Budapest*
Франция	*Librairie Academique Perrin, Paris*
Чеш. република	*The Lidové Noviny Publ. House, Prag*
Швеция	*Tiden, Stockholm*
Япония	*Heibonsha Limited, Publishers, Tokio*

Издателство „Летера“ подготвя от същата поредица АТЛАС ПО МУЗИКА в 2 тома.

Атласът е одобрен като учебно помагало от МОН с протокол № 8/18.06.1999 г.

Die Herausgabe dieses Werkes wurde aus Mitteln von INTER NATIONES, Bonn gefördert.

Изданието е подготвено с финансовата подкрепа на фондация INTER NATIONES, Бон.

dtv-Atlas Weltgeschichte, Band 1

© 1964 Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, München
© 1999 Für die bulgarische Ausgabe: Lettera Publishers,
Plovdiv/Bulgarien

4000 Пловдив, България, ул. „Никола Козлев“ № 2 а, пк 802
тел. (032) 621 521, 233 448, факс (032) 628 027
e-mail: lettera@povdiv.techno-link.com

ISBN 954-516-156-6

Предговор

АТЛАС ·СВЕТОВНА ИСТОРИЯ· представлява опит за [illegible]но обединяване на карти и хронологични очерци и за разясняване на историческите ситуации и по визуален път. При избора на фактите не сме се ръководили от определена историческа гледна точка, а сме се старали да направим възможно най-обективен обзорен преглед на историческите събития и епохи.

Ако картите и графиките се различават от обичайните, причината за това не е само форматът. Нашата задача бе да представим само найважното от историческите процеси и да не ги обременяваме с второстепенни факти.

Молим читателя на АТЛАС ·СВЕТОВНА ИСТОРИЯ· за извинение заради дребния шрифт; само с него имахме възможност да свържем изобразеното върху картите с текста, така че той да представлява рационално допълнение към тях. Резюметата за култура, изкуство, религия и т. н. допринасят за завършеността на информацията. По принцип сме на мнение, че не е необходимо духовните процеси да се излагат в картографска или графична форма, защото подобни опити рядко са сполучливи.

Изразяваме благодарност на г-н и г-жа Букор, които приеха присърце задачата да изработят картите и графиките, както и на д-р Ерхард Кльос, който извърши общата редакция.

Август 1964 г., Билефелд

Авторите

Съдържание

Предговор 3

Условни знаци и съкращения 6

Праистория

Развитие на живота 11
Старокаменна епоха 12
Средно- и новокаменна епоха 14
Изток 16
Бронзова епоха в Европа 18
Желязна епоха, кимерийци и скити 20

Древни цивилизации

Египет I (3100–1567 г. пр. Хр.) 22
Египет II (1567–332 г. пр. Хр.) 24
Месопотамия I (III хил. пр. Хр.) 26
Месопотамия II (II хил. пр. Хр.) 28
Месопотамия III (I хил. пр. Хр.) 30
Индоевропейци, Крит (3000–1400 г. пр. Хр.) 32
Мала Азия (ок. 2000–546 г. пр. Хр.) 34
Палестина I (1500–587 г. пр. Хр.) 36
Палестина II (539 г. пр. Хр. – 133 г. сл. Хр.), Финикия 38
Китай (II хил. пр. Хр. – 220 г. сл. Хр.) 40
Индия (III хил. пр. Хр. – ок. 700 г. сл. Хр.) 42
Персийска империя (559–330 г. пр. Хр.) 44

Античност – Гърция

Микенска епоха (3000–1150 г. пр. Хр.), преселения 46
Държавен строй, религия 48
Колонизация (750–550 г. пр. Хр.), Йония (до 500 г. пр. Хр.) 50
Пелопонес (до 500 г. пр. Хр.) 52
Атина (до 500 г. пр. Хр.) 54
Гръко-персийски войни, Атински морски съюз (V в. пр. Хр.) 56
Култура на класическия период (V/IV в. пр. Хр.) 58
Атина при Перикъл (462–429 г. пр. Хр.) 59
Атина, Пелопонеска война (431–404 г. пр. Хр.), Сицилия 60
Упадък на полиса, Македония (IV в. пр. Хр.) 62

Античност – Елинизъм

Александър Велики (336–323 г. пр. Хр.) 64
Епоха на диадохите I (323–280 г. пр. Хр.), царства 66
Епоха на диадохите II 68
Стопанство, култура 70

Античност – Рим

Ранна епоха, етруски (1000–500 г. пр. Хр.) 72
Държава 74
Съсловни борби, външна политика (494–300 г. пр. Хр.) 76
Средна и Южна Италия (348–272 г. пр. Хр.) 78
Сблъсък с Картаген I (264–212 г. пр. Хр.) 80
Сблъсък с Картаген II (212–202 г. пр. Хр.) 82
Изтокът (200–133 г. пр. Хр.) 84
Семейство, граждани, право, религия 86
Изкуство 87
Революции, граждански войни I (133–79 г. пр. Хр.) 88
Граждански войни II (77–44 г. пр. Хр.) 90
Край на гражданските войни (44–30 г. пр. Хр.), принципат 92
Август (27 г. пр. Хр. – 14 г. сл. Хр.), литература I 94
Империя (14–96), литература II 96
Антонини (96–192), Севери (193–235) 98
Войнишки императори, доминат (235–305) 100
Константин Велики, приемници (IV в.) 102
Стопанство 104
Ранно християнство 106

Ранно средновековие

Германи 108
Славяни 110
Степни народи 112
Велико преселение на народите (375–568) 114
Първи германски държави (IV–V в.) 116
Италия (568–1015) 118
Франки I (485–750) 120
Франки II (751–814) 122
Разделение на Франкската империя (IX в.) 124
Франки III: държава, стопанство 126
Англия (до 1066) 128
Нормани 130
Русия (IX–XIII в.) 132
Islямският свят I (до 750) 134
Ислямският свят II (750 – XIII в.) 136
Източен Рим–Византия (до 867) 138
Църква 140
Монашество 141

Развито средновековие

Германска империя I (911–1024) 142
Германска империя II, държава на Отоните 144
Германска империя III (1024–1075), реформа на папството 146
Германска империя IV (1075–1125) 148
Църква, ереси, философия (XII/XIII в.) 149
Кръстоносни походи I 150
Кръстоносни походи II 152
Евреи 154
Култура 156
Държава 157
Франция (987–1270) 158
Англия (1066–1272) 160
Скандинавия (X–XIII в.) 162
Германска империя V (1125–1190) 164
Полша (960–1320) 166
Моравия, Унгария, Бохемия (830–1306) 168
Германска колонизация на изток (XII/XIII в.) 170
Германска империя VI (1190–1268) 172
Византия (867–1204) 174
Китай (IV–XIII в.), Япония (до XIII в.) 176
Монголски държави (XII/XIV в.) 178

Късно средновековие

Университети, църква (XIV–XV в.) 180
Ханза, Венеция, Генуа (XIII–XV в.) 182
Схоластика, мистика, devotio moderna 184
Градове и територии 185
Испания (XI–XV в.) 186
Англия (1272–1485) 188
Франция (1270–1498) 190
Швейцария, Бургундия (XIV/XV в.) 192
Германска империя I (1273–1378) 194
Германска империя II (1378–1493) 196
Тевтонски орден, Скандинавия (XIV–XV в.) 198
Литва, Полша, Унгария (XIV–XV в.) 200
Русия (1325–1613) 202
Балканите (XIII–XV в.) 204
Византия (1204–1453) 206
Османска империя (1299–1660) 208
Китай (1264–1368), Индия (999–1226) 210

Възраждане

Хуманизъм 212
Изкуство 213
Стопанство 214
Италия (XIV/XV в.) 216
Германска империя (1493–1519), Италия (1494–1516) 218
Технически и географски открития, Африка (до XVI в.) 220
Доколумбови култури в Америка 222
Америка (XVI в.) 224
Китай (1368–1644), Япония (1338–1639) 226
Индия (1526–1658) 228

Реформация и религиозни войни

Състояние на Църквата през XV в. 230
Начало на Реформацията (Лутер, Цвингли) 231
Анабаптисти (XVI в.), Селска война (до 1525) 232
Германска империя I (1521–1555) 234
Империя на Карл V (1519–1556) 236
Калвинизъм, англиканство 238
Обновление на католицизма (XVI в.) 239
Европа (XVI/XVII в.) 240
Испания (1556–1659) 242
Нидерландия (1477–1648) 244
Франция (1547–1610), Англия (1485–1603) 246
Полша (1506–1621), Швеция (1513–1629) 248
Германска империя II ((1555–1618) 250
Тридесетгодишна война I (1618–1629) 252
Тридесетгодишна война II (1630–1648) 254

Абсолютизъм и Просвещение

Барок 256
Просвещенски идеи 257
Франция (1610–1697) 258
Френски абсолютизъм (XVII в.) 260
Германска империя (след 1648) 262
Австрия (1663–1740) 264
Англия I (1603–1688) 266
Англия II (1688–1742), война за испанското наследство 268
Швеция (1632–1721) 270
Русия (1613–1740) 272
Китай (1644–1796), Индия (1658–1750) 274
Америка (XVII/XVIII в.) 276
Научни и географски открития (XVII/XVIII в.) 278
Франция, Прусия (1713–1748) 280
Седемгодишна война (1756–1763) 282
Русия, Полша (след 1763) 284
Просветен абсолютизъм (XVIII в.) 286

Годините от текста в обикновени (кръгли) скоби показват времето, през което дадено лице е живяло, а тези във фигурни (квадратни) – времето, през което е управлявало.

●	селище, град
■	голям град, полит. или култ. център
■	столица
‡	архиепископия
†	епископство
♀	закрито епископство
♁	манастир, абатство
⚑	дворец, замък
✦	крепост
◉	обсада
✜	място на преговори/конференция
◉	място на сключване на договор
◒	разрушено селище
⧗	планински проход

▲▲▲	блокада
〰	стена, вал
🔥	въстание, революция
⚡	обл. на напрежение, воен. действия
✕	битка
♛	монарх (император, крал, княз)
▲	държавен глава, президент
§	законодателство
◠	парламентарна институция
Исп	политическа сила
|	съюз
A	съюзен партньор
⟝⟞	лична уния
⚭	брак

абасид.	абасидски
абсол.	абсолютен
абсолют.	абсолютистки
авар.	аварски
австр.	австрийски
автон.	автономен
агр.	аграрен
адм.	административен
админ-я	администрация
азиат.	азиатски
акад.	академичен
амер.	американски
ангар.	ангарнен
англик.	англикански
англосакс.	англосаксонски
ант.	антилен
ап.	апостол
апост.	апостолски
арамей.	арамейски
арий.	арийски
арист-я	аристокрация
аристокр.	аристократически
архиеп-я	архиепископия
архиеп.	архиепископ
асир.	асирийски
атин.	атински
атич.	атически
афган.	афганистански
афр.	африкански
ахей	ахейски
ацтек.	ацтекски
бавар.	баварски
балт.	балтийски
безбр.	безброен
белг.	белгийски
бенедикт.	бенедиктински
благ.	благороден
благород.	благороднически
благотв.	благотворителен
бохем.	бохемски
бранденб.	бранденбургски
брем.	бременски
брит.	британски
брт	бруто регистър тон
буд.	будистки
бурб.	бурбонски
бургунд.	бургундски
бълг.	български
в-ние	въстание
вав.	вавилонски
Вел.	Велики
вандал.	вандалски
венд.	вендски
венец.	венециански

визант.	византийски
вителб.	вителбергски
вкл.	включен
враж.	вражески
възм.	възможен
въор.	въоръжен
въпр.	въпреки
върх.	върховен
въст.	въстанически
вюртемб.	вюртембергски
Г.	Горен
ген.	генерал
генер.	генерален
герм.	германски
гл.	главен
главноком.	главнокомандващ
год.	години
гол.	голям
госп-во	господство
господ.	господстващ
гот.	готски
готич.	готически
гр-во	графство
граб.	грабителски
гран.	граничен
гроб.	гробен
грц.	гръцки
Д.	Долен
д-ва	държава
д-во	дружество
дат.	датски
дв-е	движение
двор.	дворянски
дворц.	дворцов
дедукт.	дедуктивен
делф.	делфийски
демокр.	демократичен, демократически
десп.	деспотичен
диалект.	диалектически
дидакт.	дидактически
дин.	династия
династ.	династически
дипл.	дипломатически
длъжн.	длъжностен
дог.	договор
догмат.	догматичен
дор.	дорийски
дуал.	дуалистичен, дуалистически
дунав.	дунавски
дух.	духовен
духовн.	духовнически
душ.	душевен
държавн.	държавнически
еванг.	евангелистки
евр.	еврейски
европ.	европейски
егей.	егейски
егип.	египетски
едновр.	едновременно
език.	езиков
езич.	езически
екзек.	екзекутиран
екстат.	екстатичен
елад.	еладски
елин.	елински
елинист.	елинистически
емигр.	емигрантски
еп-я	епископия
еп.	епископ
епир.	епирски
епископ.	епископски
ерет.	еретически
естет.	естетически
етн.	етнически
етол.	етолийски
етр.	етруски
жреч.	жречески
З.	Западен
завл.	завладян
завоев.	завоевателен
задълж.	задължителен
зап.	западен
засел.	заселнически
зем.	земеделски
земевл.	земевладелски
зл.	златен
знач.	значим
И.	Източен
ибер.	иберийски
идент.	идентичен
идум.	идумейски
изв.	известен
извънр.	извънреден
изк-во	изкуство
изкл.	изключителен
изт.	източен
изх.	изходен
икон.	икономически
илир.	илирийски
илот.	илотски
имигр.	имигрантски
имп-я	империя
имп-р	император
имп.	имперски
импер.	императорски
имущ.	имуществен
инд.	индийски
индукт.	индуктивен
индус.	индуски
ирац.	ирационален
ирл.	ирландски
исавр.	исаврийски
ислям.	ислямски
исп.	испански
ист.	исторически
ит.	италиански
йезуит.	йезуитски

йерарх.	йерархически
йерогл.	йероглифен
йон.	йонийски
калвин.	калвинистки
камен.	каменен
канон.	канонически
карт.	картагенски
каст.	кастилски
кат.	католически
келт.	келтски
кит.	китайски
клас.	класически
кн-во	княжество
княж.	княжески
книж.	книжовен
коалиц.	коалиционен
колон.	колониален
командв.	командващ
комис.	комисионен
конст.	конституционен
консул.	консулски
континент.	континентален
конфед-я	конфедерация
коринт.	коринтски
кр-во	кралство
крайбр.	крайбрежен
крал.	кралски
креп.	крепостен
крит.	критски
кръст.	кръстоносен
кулм.	кулмски
култ.	културен
купол.	куполен
курф.	курфюрство
курфюрст.	курфюрстки
л-ра	литература
лангобард.	лангобардски
ледн.	ледников
либ.	либийски
либер.	либерален
лид.	лидийски
лит.	литовски
лог.	логичен, логически
лутер.	лутерански
мавр.	мавритански
маг.	магически
макед.	македонски
малоаз.	малоазийски
манаст.	манастирски
мандж.	манджурски
маркг-во	маркграфство
мегалит.	мегалитен
межд.	междинен
мезолит.	мезолитен
меркант.	меркантилен
меровинг.	меровингски
месопот.	месопотамски
мест.	местен
мет.	метален

мид.	мидийски
микен.	микенски
мил.	милански
мин.	министър
миной.	минойски
мис.	мисионерски
митн.	митнически
митолог.	митологичен
Мл.	Млади
многобр.	многоброен
мод.	модерен
монарх.	монархически
монаш.	монашески
монг.	монголски
монет.	монетен
мор.	морски
морав.	моравски
морал.	морален
моск.	московски
мюсюл.	мюсюлмански
н-к	началник
назид.	назидателен
наказ.	наказателен
нар.	наречен
насилств.	насилствен
наследст.	наследствен
настъп.	настъпателен
натур.	натуралистичен
нац.	национален
нач.	начало
ндл.	нидерландски
незав.	назависим
нем.	немски
норв.	норвежки
норм.	нормански
нрав.	нравствен
нумид.	нумидийски
об-во	общество
обед.	обединен
обединит.	обединителен
обикн.	обикновен
обл.	област
обр.	образуван
образ.	образован
образов.	образователен
общ.	обществен
общин.	общински
огр.	огромен
огран.	ограничен
олт.	олтарен
опред.	определен
орат.	ораторски
орг-я	организация
орг.	организиран
ориент.	ориенталски
ортодокс.	ортодоксален
освоб.	освободен
осм.	османски
осн.	основен

основ.	основан
ост.	останал
остров.	островен
отбран.	отбранителен
офанз.	офанзивен
офиц.	офицерски
Пр.	Преден
паз.	пазарен
палест.	палестински
пап.	папски
парич.	паричен
парлам.	парламентарен
парт.	партиен
патриарх.	патриархален
пед.	педагогически
пелопонес.	пелопонески
пергам.	пергамски
перс.	персийски
плав.	плавателен
плеб.	плебейски
плем.	племенен
плурал.	плуралистичен
подх.	подходящ
поет.	поетичен, поетически
пол.	полски
полем.	полемично
полит.	политически
полифон.	полифоничен
полиц.	полицейски
порт.	португалски
посл.	последен
посред.	посреднически
постеп.	постепенен
постр.	построен
потреб.	потребителски
пр-во	правителство
пр.	проход
прав.	правен
правит.	правителствен
правосл.	православен
прагм.	прагматичен
прагмат.	прагматически
практ.	практически
превз.	превзет
предс.	председател
преобл.	преобладаващ
престолонасл.	престолонаследен
придвор.	придворен
принуд.	принудителен
прир.	природен
пров-я	провинция
пров.	провинциален
просв.	просветителски
просвещ.	просвещенски
прот.	протестантски
противн.	противников
профес.	професионален
процес.	процесуален
прус.	пруски

пурит.	пуритански
първонач.	първоначален
р-ка	република
радик.	радикален
разл.	различен
раст.	растителен
рац.	рационален
реал.	реален
реалист.	реалистичен
рев-я	революция
рев.	раволюционен
реванш.	реваншистки
регент.	регентски
регион.	регионален
регл.	регламентиран
рейн.	рейнски
рел.	религиозен
ренес.	ренесансов
реп.	републикански
реформ.	реформаторски
реш.	решаващ
рим.	римски
рицар.	рицарски
робовлад.	робовладелски
род.	родѐн
роман.	романски
рък-во	ръководство
С.	Северен
с-ма	система
сакр.	сакрален
сакс.	саксонски
самнит.	самнитски
самост.	самостоятелен
сарацин.	сарацински
сард.	сардински
сатир.	сатиричен
Св.	Свети
свет.	световен
свещ.	свещен
свещен.	свещенически
своб.	свободен
сев.	северен
секулар.	секуларен
сел.	селски
сел.-ст.	селскостопански
селевк.	селевкидски
семит.	семитски
сенат.	сенатски
сепарат.	сепаративен, сепаратистки
СЗ	Северозападен
СИ	Североизточен
силез.	силезийски
символ.	символичен
синкрет.	синкретичен
сир.	сирийски
системат.	систематизиран
сицил.	сицилиански
сканд.	скандинавски
скл.	сключен

сл.	следващ
слав.	славянски
словен.	словенски
собст.	собствен
соц.	социален
спарт.	спартански
спас.	спасителен
спец.	специален
специал.	специализиран
специф.	специфичен
Ср.	Среден
сравн.	сравнителен
среб.	сребърен
средновек.	средновековен
сръб.	сръбски
Ст.	Стари
ст-во	стопанство
степ.	степен
стоп.	стопански
стр.	строителен
стратег.	стратегически
сув.	суверенен
схоласт.	схоластичен
съвещ.	съвещателен
съсед.	съседен
съсл.	съсловен
съюзн.	съюзнически
тат.	татарски
тевт.	тевтонски
теократ.	теократически
теол.	теологичен
терит.	териториален
тесал.	тесалийски
тип.	типичен
трад.	традиционен
трак.	тракийски
трансилв.	трансилвански
труд.	трудов
търг.	търговски
тюрк.	тюркски
у-ние	управление
угл.	углавен
укр.	украински
укреп.	укрепителен
унг.	унгарски
универс.	универсален
упр.	управляван
управл.	управленчески
усп.	успешен
учр.	учреден
фам.	фамилия
фанат.	фанатичен
фант.	фантастичен
фед.	федерален
федерат.	федеративен
филист.	филистимски
филолог.	филологически
филос-я	философия
филос.	философски
финик.	финикийски
финл.	финландски
фиск.	фискален
флам.	фламандски
флорент.	флорентински
фр.	френски
франк.	франкски, франконски
фриг.	фригийски
фриз.	фризийски
х-во	херцогство
х-г	херцог
х-р	характер
хабсб.	хабсбургски
ханз.	ханзейски
хар.	характерен
хегемон.	хегемонистичен
херсон.	херсонски
хил.	хилядолетие
хол.	холандски
храм.	храмов
христ.	християнски
хум.	хуманен
хуманист.	хуманистичен
хусит.	хуситски
Ц.	Централен
ц-во	царство
цар.	царски
центр.	централен
централ.	централизиран
цех.	цехов
цив.	цивилен
част.	частен
чеш.	чешки
чиновн.	чиновнически
чл.	член, членове
чов.	човешки
шваб.	швабски
швед.	шведски
швейц.	швейцарски
шир.	широчина
шотл.	шотландски
шумер.	шумерски
Ю.	Южен
ЮЗ	Югозападен
ЮИ	Югоизточен
юдей.	юдейски
юж.	южен
ян.	януари
яп.	японски

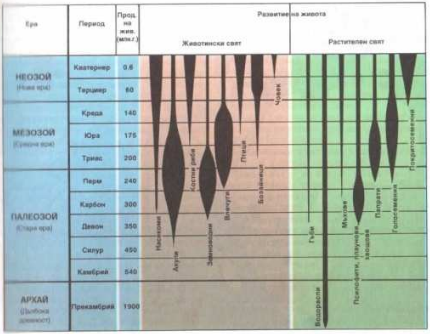

История на земята и живота

Ера	Австралопитеци [предхоминиди]	Питекантропи [архантропи]	Неандерталци [палеоантропи]	Недоказани находки	Предсапиенс [неоантропи]
ГОРЕН ПЛЕЙСТОЦЕН		Нгандонг	Монте Чирчео Гибралтар Енгис Спай Ла Шапел Ла Ферасси ез. Еяси Табун Крапина Сакопасторе Ерингсдорф	Броукън Хил Салдана	Кармел Фонтешевад
СРЕДЕН ПЛЕЙСТОЦЕН		Шу-ку-тиен Тринил Казабланка Тернифин Рабат Монморен Мауер Моджокерто Олдовай	Неандертал	Сванскомб Щайнхайм	
ДОЛЕН ПЛЕЙСТОЦЕН	Китай Южна Африка			Забележка: Двете таблици не са мащабно представени и показват приблизително периодите от време.	

Най-важни находки на хоминиди през плейстоцена

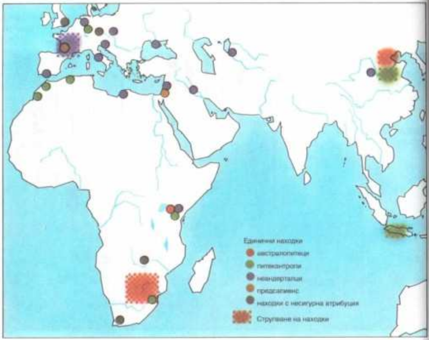

Находки на човешки останки от плейстоцена

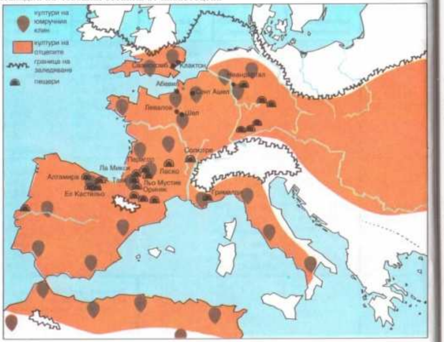

Старокаменни култури

Човекът в старокамен. епоха (палеолит)
Най-ранните чов. находки датират от края на терциера и долния плейстоцен: **австралопитеците** или предхоминидите (открити в Таунг, Трансвал, от Дарт, 1925). Поради причините на чов. интелигентност (изработка на оръдия: артефакти) мястото на предхоминидите е м/у животните и човека. Те са носители на културата на реч. чакъл (pebble-culture).
Постепенно развитие на човека в плейстоцена: **питекантропите** (архантропите) са носители на ранните чов. култури. Те познават огъня (първо боравене с огън в Китай).
В средния плейстоцен се появяват **неандерталецът** (палеоантроп), носител на мустиерската култура, и **групата на предсапиенса** (неоантропи). Категоричното определяне на много находки е под съмнение (напр. Броукън Хил, Салдаия, Сванскомб и Щайнхайм).
В последния ледн. период групата на предсапиенса е последвана от **хомо сапиенс** (Кроманьон, Грималди, Шанселад, Оберкасел, Пршедмост, Лауч, Комб-капел, Бърно).
В края на плейстоцена се формират **големите чов. раси:** монголоиди (Азия), негроиди (Ц. Африка), европоиди и австралоиди.
Плейстоценът (ледн. епоха) се дели на ледникови и междуледн. периоди (глациал и интерглациал, години в хил.):
600–540 I ледн. период (Гюнц)
540–480 I междуледн. период (Гюнц-Миндел)
480–430 II ледн. период (Миндел)
430–240 II междуледн. период (Миндел-Рис)
240–180 III ледников период (Рис)
180–120 III междуледн. период (Рис-Вюрм)
120–10 IV ледн. период (Вюрм); следва следледн. период.
Исторически и антропологически времето се дели на 3 периода:
600–100 ранен палеолит (древна старокаменна епоха)
100–50 среден палеолит (средна старокаменна епоха)
50–10 късен палеолит (късна старокаменна епоха)

Култури
Името на тази ист. епоха произлиза от най-важната суровина – **цепещия се камък**, който чрез удари се оформя съзнателно и се използва за обработка на дърво, кости или като оръжие (боздуган, брадва, копие).
Чрез обработка на камъка възникват четири вида артефакти (оръдия):

1. Оръдия от необработен камък.
   Култура на реч. камък (pebble-culture): Ю. и И. Африка, Сиам, Бирма, Малая, Ява, Китай. Чрез разчупване на реч. камъни се получават: секачи (chopping tools), груби стъргалки (choppers), начални форми на юмручен клин.
2. Оръдия, най-често двустранно обработени от останал нуклеус **(юмручен клин)**.
   Абевилска култура (Абевил на Сома), наричана по-рано шелска (Шел на Марна): Африка, Индия, Ява, З. Европа.
   Ашелска култура (Сент Ашел край Амиен): Африка, Индия, З. и Ср. Европа.
   Микокска култура (Ла Микок в Дордона): Африка, Индия, Западна и Средна Европа, Палестина, Сирия.
3. Оръдия, получени чрез отцепване от нуклеуса посредством чукалки (едностранно обработени **отцепи).**
   Клактонска култура (Клактон, Есекс): З. и Ср. Европа, Африка, Индия.
   Левалоазка култура (Левалоа-Пере край Париж): Африка, Европа, С. Индия.
   Таякска култура (Таяк в Дордона): Палестина, Сирия, С. Африка, З. Европа.
   Сливане на техн. традиции на културите на юмручния клин и на отцепите през **мустерския период** (Льо Мустие в Дордона): ръчни остриета, стъргалки (грижливо ретуширани). Погребения с гробни дарове, вероятно **прамонотеизъм.** Установени са само оръдия на труда; липсват паметници на изкуството.
4. Оръдия на труда, получени чрез обработка на отцепи: **остриета** (върхове, шила, стъргалки, резци).
   Перигорска култура (Перигор): „шателперонски“ върхове, по-късно „граветски“ върхове.
   Ориняксaccount култура (Ориняк): оръдия от кост, върхове на оръжия, стъргалки с дръжка и резец. – Изкуство, възникнало от магията на лова: женски идоли („Вилендорфска Венера“), гравюри в/у камък, кост и слон. кост (линеен стил, геометр. украса); **пещерни рисунки** в Алтамира, Ел Кастильо и др. – Хомо сапиенс се придвижва от Пр. Азия на север.
   Солютрейска култура (Солютре): оръдия с повърхн. ретуш, остриета с формата на лавров лист; изкуство липсва.
   Мадленска култура (навес Ла Мадлен край Тюрсак): костни оръдия, копиеметалки, харпуни, дълги пластини.
   Върхове на пещерното изкуство (ок. 120 находки) са рисунките в Алтамира (открити 1879), Ласко (открити 1940) и др. – По-малки произведения на изкуството се изработват от кост, рог, слонова кост и камък (гравюри и скулптури). В края на периода изкуството замира.
   Хората живеят в първобитно стадо (хайки за дивеч); изхранват се чрез лов с помощта на ями и заграждения и обитават пещери, колиби, шатри, скални навеси.
   Религия: заклинания, свързани с лова, магии, вяра в богиня на плодородието (Велика Майка), погребения с гробни дарове. Важна роля на магьосника (пещерни изображения, „жезли“).

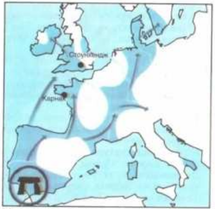

Мегалитна култура

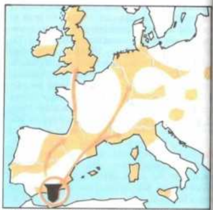

Култура на камбановидните чаши

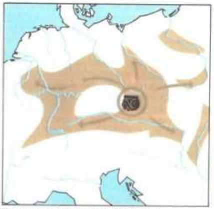

Култура на лентовата керамика

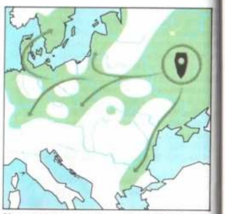

Култура на шнур. керамика или бой. брадви

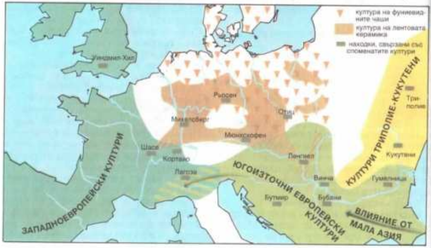
культура на фунневидните чаши
култура на лентовата керамика
находки, свързани със споменатите култури
Уиндмил-Хил
Рьосен
Михелсберг
Мюнхсхофен
Отци
Шасе
Кортайо
Лагоза
Лендел
Винча
Бутмир
Бубани
Гумелница
Кукутени
Триполие
ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКИ КУЛТУРИ
ЮГОИЗТОЧНИ ЕВРОПЕЙСКИ КУЛТУРИ
КУЛТУРИ ТРИПОЛИЕ-КУКУТЕНИ
ВЛИЯНИЕ ОТ МАЛА АЗИЯ

Новокаменна епоха в Европа

Средннокаменна епоха (мезолит)

Този етап от развитието на културата започва ок. 10 000 г. пр. Хр. в Месопотамия, Египет и Ю. Европа, ок. 8000 – в С. Европа; среднокамен. епоха завършва ок. 5000 г. пр. Хр. **Форма на ст-во** при мезолит. групи на ловци, рибари и събирачи, както в старокамен. епоха. По-благоприятният климат създава по-добри условия на живот (разпространение на горите: бреза, върба, дъб). Осн. прехрана: лов (и на птици) и риболов. В Европа са населени предимно крайморските области, понеже морето е източник на прехрана, но и бреговете на реки, потоци и езера (богати плитчини, образувани от миди: поради това находки на купища мидени черупки). Недостигът на храна позволява само живот на малки групи (смяна на бивакците, обитаване на скални навеси, пещери и колиби от плет). Хар. за мезолита е обработката на кремъка: микролити (малки остриета и пластини); техн. новост са брадвите и теслите (първо от нешлифован камък). Наличието на суровинни източници в някои области ражда търговията, с нея и транспорта (лодки и шейни). Орнаменти от абстрактни фигури; начало на доместикация на животни (кучета) и растения; в края на етапа наченки на земеделие и грънчарство. Обл. на разпространение на мезолит. култури: Европа, С. Африка (капсийска, оранска, себилска култури) и Палестина (натуфийска и йерихонска култури).

Ранни култури: азилска, по-късно **советерска** (артефакти от кварцов камък).

Маглемозка култура: съсредоточена по бреговете на вътр. езера (риболов в езера и реки с извити кукички и рибарски кошове, в канута или кожени лодки с весла).

Ертеболска култура: разпространение по Скандинавското крайбрежие (риболов в открито море и свързана с него разменна търговия). Преход от едър към дребен дивеч.

Разделение на труда: задължение на жената да набавя раст. храна (диви жит. растения, вод. растения). Дом. животни: кучета.

Тарденоазка култура: малки селища. Произход на заселниците – вероятно от Егея. Дребни оръдия с трапецовидна форма.

Натуфийска култура (Ел Натуф): оръдия от кварц. Микролити. Сърпове от кремък. По-късната йерихонска култура познава тухл. къщи. В Калат Джармо (И. Ирак) сел. ст-во.

Новокаменна епоха (неолит) в Европа

Западноевроп. обл. Мегалит. култура обхваща Испания, Франция, Англия, Ирландия, Швейцария, части от Италия. Силно влияние на С. Африка. Белези: долмени (каменни гробни камери с покритие като маса), също галерийни гробници, по-късно и куполни гробници („фалшив свод“, получен чрез надвесване). Център: **Бретан,** там и менхири (антропоморфният им х-р потвърден чрез издълбани детайли), разположени като каменни алеи (дължина 200–1500 м, Карнак) на кръгли заграждения (Стоунхендж/Англия). По-късно: разпространение на **културата на камбановидните чаши** (съдове с форма на обърната камбана) от Испания към Западна и Средна Европа. Малки групи, предимно от ловци (лък).

Балканска обл.: селищни могили, цветна керамика, идоли (жени). Зидария от кирпич и укрепени селища, възникнали под изт. влияние. Четвъртити сгради (**тип мегарон** с гл. помещение и преддверие). Коне и бойни брадви. **Триполска култура** (м/у Карпатите и Днепър в Украйна): надлъжни правоъг. жилища, разположени в кръг около празно пространство. Пò на изток **понтийско-аралска култура:** гробни находки без гробни дарове, но с много охра. **Култура на лентовата керамика:** издълбани ленти в/у съдовете (спирали, меандри, ъгли), тесли тип „обущарски калъп“ от амфиболен шист. Център: Бохемия, Моравия, Ср. Германия, оттам разпространение на изток (Тиса, Висла), запад (Рейн), юг (Драва) и север (линия Кьолн-Хановер-Магдебург). Защитени от валове и ровове селища с големи сгради (дължина 30–40 м, ширина 5–7 м).

Северна област (Полша, Ср. Германия, Дания, Ю. Швеция). 2 групи:

1. **Култура на фунневидните чаши:** Произходът на живеещите в разчленени дълги жилища носители на културата е неизвестен (вероятно от изток).
2. **Култура на шнуровата керамика или бойните брадви:** съдове, украсени с отпечатъци от шнурове (разпространение в Саксония, Тюрингия, Шлезвиг-Холщайн, устието на Одер). Най-важно оръжие: **бойната брадва.** Коневъдство. Майсторите на шнурова керамика (хората с бойни брадви) вероятно не са индоевропейци, но участват в индоевропеизирането на Европа. **Заключение:** М/у различните култури има тясна връзка поради оживената и развита търговия (мели, камъни, кехлибар, кремък). Транспортът става по реките – с еднодръвки и кожени лодки, по сушата – по пътища с настилка от трупи или талпи, с каруци (дискови колела), теглени от говеда, сев. елени, по-късно от коне. **Религия:** вяра в задгроб. живот; страх от връщане м/у живите (изгаряне или завързване на трупа); култ към предците, култове към плодородието; вяра в небесен бог (често идент. с бога на гръмотевиците и светкавиците), в магии и демони. **Стопанство:** отначало все още лов, по-късно само скотовъдство (дребен добитък) и земеделие. Интензивното сел. стопанство води до постоянно местене на селищата; след възстановяване на земята хората се връщат в първоначалните си селища.

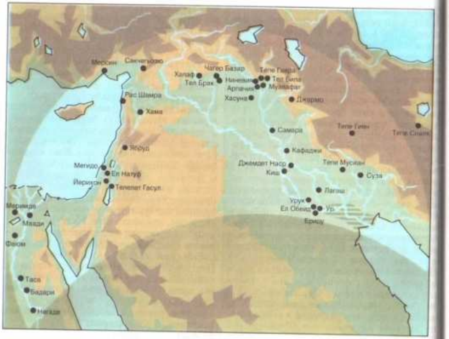

Ранноисторически културни центрове в „Плодородния полумесец"

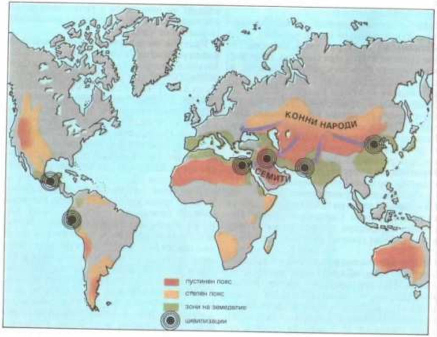

Центрове на цивилизации

Новокаменна епоха (неолит)

В неолитните култури, за които е характерно местоположението в/у богати на валежи предпланински тераси, се появяват важни нововъведения (изработка на тухли, полиране на камък, керамика, грънчарско колело) и настъпва стопански прелом: **преход към селско стопанство** (а с него и към произвеждаща икономика) чрез обединяване на растениевъдството (земеделци) и скотовъдството (пастири) в края на мезолита (нар. от Г. Чайлд „неолитна революция"). Култивиране на диви житни култури (пшеница, ечемик, просо) и доместикация на овце, кози, свине и еднокопитни. Възникващите големи родове се заселват в села, а по-късно в укрепени със стени градове. Йерихон (м/у 8000 и 6000?) може да се приеме като етап, предшестващ градската цивилизация. Строят се кръгли и правоъг. жилища, отначало от тръстика и измазани с глина, впоследствие – от трамбована глина, а по-късно от **кирпич.**

Изкуство: първоначално накити от миди и камъни, по-късно от благородни метали и скъпоценни камъни. Художествената цветна керамика, изработена на грънчарско колело, е украсена с геометрични фигури, абстрактни и натуралистични изображения на хора и животни (разцвет: Суза). Малка пластика (женски идоли). Поява на цилиндрични печати. Увеличава се използването на медта (отначало кована, след това и лята). – Строеж на първите **култови сгради** в Ериду, Тепе Гавра, Урук: храмове в обширни храмови райони (външ. стени са разчленени чрез издадени пиластри). – Първите глинени плочки с надписи (сметки на храма) се появяват в Урук; от картинното писмо възникват знаци за думи и срички. Грижа за мъртвите във всички култури.

В ранния период са важни културите Хасуна, Калат Джармо (И. Ирак), Сиалк (I) в И. Иран, Йерихон и Сакчегьозю (Сирия); в средния – културите Халаф, Самара, Сиалк (II), Арпачия, Тепе Гавра, Хисар, Таса, Бадари, Меримде и Фаюм; в късния – културите Ел Обейд, Суза (Елам), Телелат Гасул, Сиалк (III), Хисар (I B-C), Амра и Герзе.

Ок. 3000: „Потопът" (вероятно поредица от наводнения и катастрофални изригвания). Строеж на диги и канали в Египет (Нил) и Месопотамия (Ефрат и Тигър). Библейският разказ съвпада с написаното в епоса за Гилгамеш.

Възникване на цивилизациите

С развитието на градските цивилизации (според Витфогел: „иригационни общества") след „неолитната революция" започва **историческият период.** Цивилизациите възникват като „крайречни" култури по Нил (Египет), Ефрат и Тигър (Месопотамия), Инд (Индия) и Хуанхъ (Китай) (Доколумбови култури в Америка, с. 223). Решаваща е започналата през мезолита промяна на климата, довела в големи области до засушаване (пустинен пояс от запад на изток: от Сахара до Киргизката степ). Тъй като населението нараства, а почвата е изтощена и сушата продължава, обитателите на засегнатите области мигрират към речните оазиси. Предпоставка за развитието на живота в речните оазиси е съвместното преодоляване на трудностите, пред които са изправени хората. Част от населението е освободена от участие в производството на храна и има възможност да се занимава с други необходими дейности (занаяти, отбрана, религия, управление, техника). Така възниква разделение на професионални групи (а с него и **обществено разслоение**) чрез обособяване на различните занаяти и по-сложни методи на производство.

Като център на производството и размяната на стоки, търговията и пазарния обмен възниква **градът,** важен белег на цивилизациите. В Месопотамия той се управлява от цар-жрец (наместник на бога, комуто принадлежи градът), в Египет господства фараонът, който се почита като син на бога или дори като самия бог (харизматично водачество). Държавната религия обосновава и поддържа неговото господство.

Централизираната държава, йерархията в обществото със строго разделение на прослойките (владетели, жреци, воини, чиновници, занаятчии, търговци, селяни, роби) и организираното управление (поради това и поява на писменост за смятане и счетоводство) създават условия за решаване на задачите, пред които се изправя всяка цивилизация в речните оазиси: организация на стопанството чрез разделение на труда в града (снабдяване на хората с продукти, въвеждане на повинности и налози) и планово сел. стопанство в прилежащата му област. Но най-важните задачи са грандиозните проекти за напояване и предпазване от наводнения: строеж на диги, ровове и канали, както и на акведукти и водохранилища за питейна вода. Всички цивилизации се стремят да разширяват териториите си: от градовете-държави възникват световни империи.

Чувството и мисълта за взаимообвързаност се зараждат чрез езика, културата и религията. Оживените търговски връзки (градовете са същевременно и пазари) водят до засилване на взаимното влияние и поява на широкомащабно мислене.

Общи блага на всички цивилизации: техника за металообработване, тухли, дялан камък (осн. елемент на архитектурата), многоъгълен градеж на стените, обработка на благородни метали и скъпоценни камъни. Производство на тънкостенни съдове, писменост, скулптура, полиране на камъни.

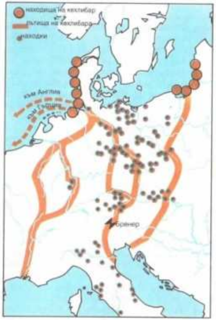
находища на кехлибар
пътища на кехлибара
находки
към Англия
към Гърция
Бренер

Търговия и находища на кехлибар

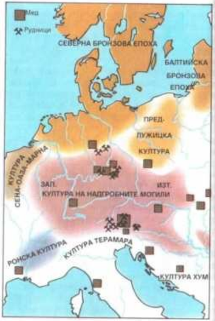
Мед
Рудници
СЕВЕРНА БРОНЗОВА ЕПОХА
БАЛТИЙСКА БРОНЗОВА ЕПОХА
ПРЕД-ЛУЖИЦКА КУЛТУРА
КУЛТУРА СЕНА-ОАЗА-МАРНА
ЗАП.
ИЗТ.
КУЛТУРА НА НАДГРОБНИТЕ МОГИЛИ
РОНСКА КУЛТУРА
КУЛТУРА ТЕРАМАРА
КУЛТУРА ХУМ

Разцвет на бронзовата епоха

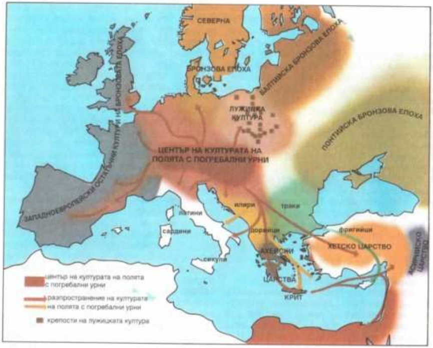
СЕВЕРНА
БРОНЗОВА ЕПОХА
БАЛТИЙСКА БРОНЗОВА ЕПОХА
ЛУЖИЦКА КУЛТУРА
ПОНТИЙСКА БРОНЗОВА ЕПОХА
ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКИ ОСТАТЪЧНИ КУЛТУРИ НА БРОНЗОВАТА ЕПОХА
ЦЕНТЪР НА КУЛТУРАТА НА ПОЛЯТА С ПОГРЕБАЛНИ УРНИ
латини
илири
траки
сардини
дорийци
фригийци
ХЕТСКО ЦАРСТВО
АСИРИЙСКО ЦАРСТВО
АХЕЙСКИ
ЦАРСТВА
сикули
КРИТ
център на културата на полята с погребални урни
разпространение на културата на полята с погребални урни
крепости на лужицката култура

Култура на полята с погребални урни

Бронзова епоха (II хил. пр. Хр.)

Тъй като рудопреработването води началото си от Близкия изток (мед – от V хил., бронз – кр. VI хил.), най-старите бронзови култури се раждат в Месопотамия. Оттам познанията за бронза проникват на север (Кавказ и Мала Азия), в Египет, в егейската обл. и Крит, станал важен източник на влияние за западноевроп. култури. През втората половина на II хил. ролята на Крит се поема от Микенска Гърция. Унгария много бързо попада под микен. влияние, малко по-късно я последва и герм. обл. Находки от злато в Ирландия също сочат за тесни връзки с Микенска Гърция.

Влиянието на изт. цивилизации в/у европ. културите в бронз. епоха се разпространява по три пътя:

1. През Мала Азия в ЮИ Европа (Балканите). Резултат: възниква средноевроп. ранна бронз. епоха (монохромна керамика). Най-важни култури: баденска (Унгария, Бохемия, Моравия, Австрия, Силезия), люблянска и вучедолска. Тези ранни бронзови култури от поречието на Дунав достигат и Апенинския полуостров (влияние в/у културите Ремедело и Риналдоне).
2. От Иберийския п-в (културите Алмерия, богата на сребро и мед, и Алгар) тръгва културата на камбановидните чаши, чието разпространение в Европа свидетелства за нач. на бронзовата епоха.
3. Чрез транскарпатската могилна култура, която поради зависимостта си от кубанската култура (култово жертвоприношение при смърт на княз, парадни брадви) възприема елементи на малоазийската култура (Аладжа хюйюк). Носителите на културата на бойните брадви са повлияни от тези култури и донасят познанията си за бронза в Средна и Западна Европа.

През II хил. бронзова епоха в Европа, която води до създаване на диференцирани култури. Центрове на разпространение са минните райони: Трансилвания, словашките рудни планини, австр. шистова зона в Алпите (Залцбург, Тирол), Ср. Германия, Испания, Англия и Ирландия. Поява на големи култ. райони с по-силно разслоено об-во (освен земеделие и скотовъдство, има промишленост, занаятчийство и търговия).

С намерения в Ютланд и Самланд кехлибар се извършват обменни сделки. Търг. пътища водят от Дунав по Зале, Майн и Елба (за Ютланд) и по Одер (за Балтика). Търговията следва експанзионистичната посока юг-север. Кехлибар е открит в микен. шахтови гробници, а египетски фаянсови перли в Англия. – В началото на бронзовата епоха мъртвите се погребват в хокерни гробове (покойникът е със свити крака), а от средната бронз. епоха се изгарят.

Най-важни култури

1. Унетицка култура в ранната бронз. епоха: Ср. Германия, Бохемия, Д. Австрия. Известни са „княж. гробници“ в Ср. Германия (могил. гробница от Лойбинген с богати зл. находки). Характеризира се с широки търг. връзки (транзитна обл. по пътя от Средиземно море на север). Съседните култури: щраубингска в Бавария (експлоатация на богатите рудни залежи) и адлербергска по Ср. Рейн, са силно повлияни от културата на камбановидните чаши.

2. Култура на надгробните могили в средната бронзова епоха: Територията е ограничена от Мас, Сена, Алпите, Одер, Д. Саксония. Мъртвите (вероятно само от висшата класа) се погребват под гробни могили с погребални дарове – оръжия и накити. Стоп. основа: скотовъдство. Важно междинно положение в търговията от север на юг.

3. Култура на полята с погребални урни от 1300 (погребения с трупоизгаряне и полагане на пепелта в големи съдове: погребални урни): разпространение от Ср. Дунав на юг, по поречието на Дунав в Бохемия, Полша (лужицка култура), Ср. Германия, също в З. Франция, Ср. Италия, С. Испания. Венети и илири са свързани с културата на полята с погребални урни. Носителите ѝ развиват силна полит. активност и не се боят и от битки (находки на бронз. съкровища и скрити накити). Об-вото е силно разслоено (деление на селяни и занаятчии поради нарастващата специализация). Зависимостта от Близкия изток постепенно отслабва и Европа става стопански и културно самостоятелна. Последици от навлизане на културата на полята с погребални урни на юг:

а) край на микен. центрове и късноминой. култура на Крит;
б) проникване в М. Азия (край на Хетското царство, с. 35) и
в) в С. Италия и Лациум;
г) нашествие на „мор. народи“/Египет (с. 25; на филистимците/Палестина, с. 37).

4. Северена област: В С. Германия и Скандинавия (срв. с. 109, Прагермани) хората живеят в правоъг. къщи с преддверие (*грц.* мегарон). В бронз. изкуство са установени връзки с Гърция (чрез културата на полята с погребални урни). В нач. на бронз. епоха метал. предмети наподобяват тези от камък; след това възниква самостоятелно бронз. производство. Бойни колесници с коне, мъртвите се погребват под големи гробни могили (находки на богато обзаведени гробници в Упсала и Седин), по-късно се изгарят. **Религия:** култ към слънцето („Слънчевата колесница от Трундхолм“, зл. „Слънчеви ладии“ и скални рисунки: кораби, слънчевият диск, божества – с копие, брадва/чук и т. н.). – Крайбрежно мореплаване и постепенно разпространение на юг.

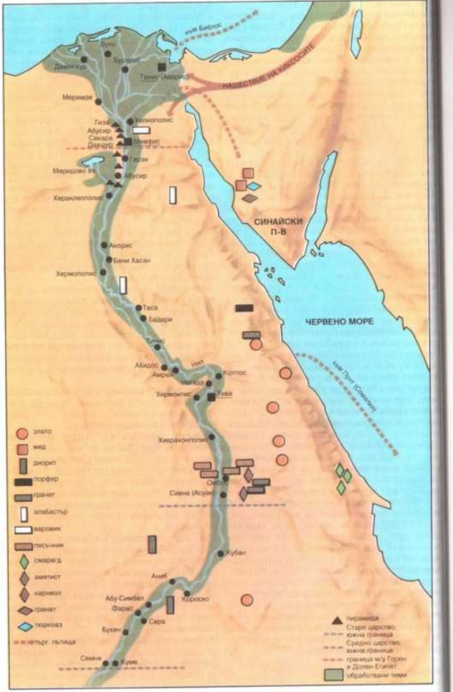
към Библос
Буто
Дамангур
Бусирис
Танис (Аварис)
НАШЕСТВИЕ НА ХИКСОСИТЕ
Меримде
Хелиополис
Гиза
Абусир
Сакара
Дахшур
Мемфис
Герзе
Меридово ез.
Абусир
Хераклеополис
СИНАЙСКИ П-В
Акорис
Бени Хасан
Хермополис
Таса
Бадари
ЧЕРВЕНО МОРЕ
Тинис
Абидос
Амрах
Нил
Коптос
Накада
Хермонтис
Тива
към Пунт (Сомалия)
Хиераконполис
Омбос
Сиена (Асуан)
Кубан
Аниба
Короско
Абу-Симбел
Фарас
Сера
Бухен
Семне
Кума
злато
мед
диорит
порфир
гранит
алабастър
варовик
пясъчник
смарагд
аметист
карнеол
гранат
тюркоаз
търг. пътища
пирамиди
Старо царство, южна граница
Средно царство, южна граница
граница м/у Горен и Долен Египет
обработвани земи

Старо и Средно царство

Египет (Херодот: „дар на Нил“) е разположен в дължината около 1000 км и широка 10–20 км плодородна Нилска долина („черна земя“), която на запад и изток граничи с пустини („червена земя“). Прииждащите м/у юли и октомври речни води отлагат в черната плодородна тиня („Нилски разливи“) и са източник на плодородието в страната. След праист. култури **Бадари, Меримде** и **Накада** през IV хил. се образуват Горноегипетско и Долноегипетско ц-во. При Нармер и Аха (според грц. предание: Менес) те се обединяват и се основава единната столица Мемфис („Бяла стена“).

Старо царство (3100–2040)

3100–2686 Тинитска епоха (I и II дин.). Държавата се изолира от други народи, премахва чуждите влияния, воюва с бедуините на Синайския п-в (завладяване на медните мини). – Походи в Библос (кедрово дърво); набези в Нубия. Строеж на цар. гробници (мастаба: пейка).

2686–2181 Епоха на пирамидите (III–VI дин.). Полит. център: Мемфис при фараона Джосер, който е погребан в изградената от лекаря и архитект Имхотеп „стъпаловидна пирамида“ в Сакара (шест, поставени стъпаловидно една в/у друга, мастаби). IV дин.: **Строителите на пирамиди:** Снофру (пирамиди в Дахшур и Медум), Хеопс, Хефрен и Микерин (пирамиди в Гиза, зап. от Кайро). V дин.: култът към слънцето (Ра от Хелиополис) става държ. религия (светилища на слънцето с обелиск). VI дин.: със слабостта на фараоните расте силата на мест. владетели. Соц. промени ускоряват срива на единната д-ва (Югът се отделя). Борбите м/у мест. владетели способстват за увеличаващата се правна несигурност; бунтове, рушене на гробници. Литер. отражение на дух. криза: „Поучение за фараона Мерикара“, „Жалби на красноречивите селяни“, „Разговор на разочарования с неговата душа“.

2181–2040 I преходен период (VII–X дин.: хераклеополска епоха). От местните владетели по-значими са само номарсите на Хераклеополис. Царете на Тива се борят за обединение.

Държава: Фараонът („Голям дом“) е абсолютен, наследствен цар, превъплъщение на божеството-сокол Хор („Голям Бог“). От IV дин. се почита като син на бога на слънцето Ра. **Централизирано държ. управление:** Царят назначава чиновници („писари“), подчинени на висш сановник. Те произхождат от старата, лишена от власт аристокрация. Разделяне на страната на номи, управлявани от номарси. Няма редовна войска. Натурално ст-во. Данъци (зърно и добитък) и трудова повинност на поданиците. Правна сигурност чрез съдилища. Връзки със Сирия и Пунт (Сомалия). Походи в Либия и Палестина.

Религия: отначало многообразни култове (божества, изобразявани като животни или с глави на животни). В ист. време голямо значение придобива **култът към слънцето.** Важни култови центрове: Ра-Атон в Хелиополис, Птах в Мемфис, Тот в Хермополис. Богът на плодородието Озирис става цар на мъртвите. Вяра в съд, въздаващ правда в отвъдното, и в задгробния живот.

Йероглифно писмо: образно писмо от знаци за думи, групи от съгласни и отделни съгласни, без гласни; също „йератическо“, по-късно „демотическо“ писмо (ок. 700). Календарът (нач. на годината: средата на юли, по време на Нилския разлив) обхваща 365 дни (12 пъти по 30 дни плюс 5). Високосните години са непознати, затова се получава разлика спрямо слънчевата година. (По-късно: наблюдение на Сотис [Сириус]; 1 Сотисова година = 365 1/4 дни.)

Средно царство (2040 – 1567)

След поредица военни конфликти Ментухотеп II от Тива обединява Египет.

1991–1786 XII дин.: възобновена централизация на управлението и лишаване на номарсите от власт. Защита на Египет чрез изграждане на укрепителни съоръжения в изт. част на Делтата и при 2-ия праг. Строеж на големи храмови комплекси в Карнак, седалище на новия върховен бог Амон. Най-голямо разрастване и разцвет при

1878–1843 Сенусерт III: Егип. влияние достига Д. Нубия (зл. рудници); възникват търг. пътища до Червено море, Синайския п-в, Пунт, Крит и Библос. При Аменемхет III усвояване на Фаюм чрез създаване на Меридовото ез. и строеж на пирамида и заупокоен храм край Хавара („Лабиринт“). Пластика: портретни статуи на Сенусерт III и Аменемхет III. Царски сфинксове. Нов тип статуя: фигура със свити колене и одежди до нозете. Литература: „Поучение на фараона Аменемхет“, „История на Синухе“.

1786–1567 II преходен период (XIII/XVII дин.): Вътрешнополитическите размирици улесняват

ок. 1720 нашествието на хиксосите, племенен съюз от хуритски и семитски племена (*егип.* heka-chesut: „управници на чужди страни“, т. е. висше съсловие), в резултат от миграциите, започнали ок. 2000 с придвижването на индоевропейците. Нашествениците завземат Г. Египет, образуват господстваща върхушка и владеят страната от столицата Аварис в изт. част на Делтата (XV/XVI дин.). Хиксосите въвеждат **нова бойна техника (коне и бойни колесници),** но заимстват от по-развитата египетска култура.

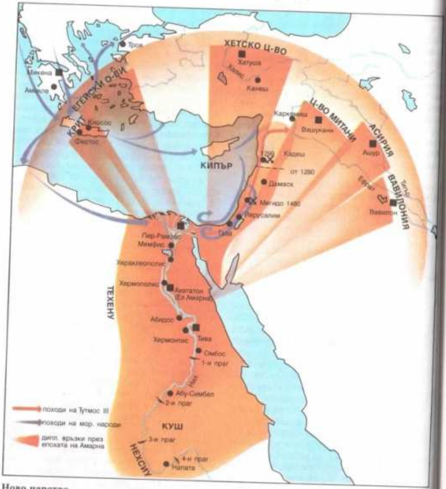
ХЕТСКО Ц-ВО
Хатуша
Халис
Канеш
Троя
Микена
Амикле
ЕГЕЙСКИ О-ВИ
КРИТ
Кносос
Фестос
КИПЪР
Каркемиш
Вашукани
Ц-ВО МИТАНИ
АСИРИЯ
Ашур
Кадеш
1299
от 1200
Дамаск
Ефрат
Тигър
ВАВИЛОНИЯ
Вавилон
Мегидо 1480
Йерусалим
Газа
Пер-Рамзес
Мемфис
Хераклеополис
Хермополис
Ахетатон (Ел Амарна)
ТЕХЕНУ
Абидос
Хермонтис
Тива
Омбос
1-и праг
Нил
Абу-Симбел
2-и праг
КУШ
3-и праг
НЕХСИУ
4-и праг
Напата
походи на Тутмос III
походи на мор. народи
дипл. връзки през епохата на Амарна

Ново царство

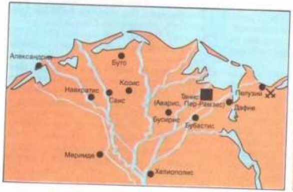
Александрия
Буто
Ксоис
Навкратис
Саис
Танис (Аварис, Пер-Рамзес)
Пелузий
Дафне
Бусирис
Бубастис
Меримде
Хелиополис

Делтата през Късното царство

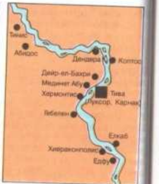
Тинис
Абидос
Дендера
Коптос
Дейр-ел-Бахри
Мединет Абу
Хермонтис
Тива
Луксор, Карнак
Гебелен
Елкаб
Хиераконполис
Едфу

Среден Египет

Ново царство (1567–715)

Яхмос I прогонва хиксосите от столицата им, преследва ги до Палестина и основава Новото ц-во (XVIII дин.). При наследниците му Аменхотеп I и Тутмос I Египет се превръща във водеща полит. сила: походи в Азия (Ефрат) и Нубия (до 3-и праг). Царството достига своя разцвет при царица

1503–1482 Хатшепсут. Воен. конфликти се избягват. Търг. експедиции до Пунт, оживено строителство (терасовидни храмове в Дейр-ел-Бахри) под ръководството на нейния фаворит и сановник Семнут. След смъртта ѝ трона заема нейният доведен син и племенник (съвладетел)

1503–1450 Тутмос III. При него Египетското царство се разраства най-много (от Ефрат до 4-ия праг на Нил). След като

1480 разбива сирийско-палестинската коалиция при Мегидо с наемни войски и бойни колесници с коне, той завладява Финикия и Палестина и Египет вече граничи с ц-во Митани (с. 35). Наследниците му продължават успешната външ. политика.

1417–1379 Аменхотеп III, женен за Тии, незнатна жена. Безметежно управление. Въпреки разумната политика на бракове и оживените дипломатически и търговски контакти с Митани, Вавилон, Крит, Кипър, Асирия, Хетското ц-во и Егейските о-ви („глинените плочки от Ел Амарна", написани на акадски – „езика на дипломацията"), започва упадък на Египетската империя.

1379–1358 Аменхотеп IV, „царят-еретик", женен за Нефертити, въвежда преклонението пред Атон, слънчевия диск (соларен монотеизъм).

Химни: „Химн на Атон". Столицата се премества в Ахетатон („Хоризонта на Атон") в областта Ел Амарна, а Аменхотеп по-късно приема името Ехнатон. Слабите външнополит. връзки намаляват египет. авторитет в Азия. Реакцията, придобила влияние след смъртта на Ехнатон, отменя рел. нововъведения. Зетьовете му Семенкара и Тутанкамон (прочут с откритата 1922 богато обзаведена гробница) се връщат в Тива. Хоремхеб, бивш военачалник на Ехнатон, заема трона, води успешни битки с хетите в Сирия и чрез строги закони въвежда ред в страната. Завършва религиозна реставрация (публично осъждане на епохата на Амарна).

1345–1200 XIX дин. Сети I и Рамзес II воюват с хетите и си връщат Сирия: битка при Кадеш (1299).

Ок. 1285 Мирен договор м/у Рамзес II и хетския цар Хатушил III. Равновесието на силите се възстановява, граница става р. Оронт, а новата столица на Египет в Делтата – Пер-Рамзес.

1234 – ок. 1220 Мернептах воюва в Палестина (на „Израилската стела" за пръв път се споменават израилтяните) и с/у свързаните с „морските народи" (м/у които гърци и филистимци) либийци.

1197–1165 Рамзес III. Нееднократните нападения на „мор. народи" и либийците са отблъснати, а военнопленниците – заселени в обл. на Делтата. При приемниците на Рамзес III започват вътр. размирици. Палестина и Нубия се отделят, страната обеднява, но се извършва икон. **концентрация на властта в големите храмове.**

Изкуство: В епохата на Новото ц-во се изграждат огромни храм. комплекси: храмове на Амон в Карнак, Луксор, Мединет Абу. Поява на „амарнското изкуство" (портретни глави на Ехнатон и Нефертити, „семейни" сцени). При Рамзесидите са построени голямата колонна зала в Карнак, скалният храм в Абу-Симбел, колосални статуи и храмът на мъртвите в Мединет Абу.

След борби м/у жреците на Амон в Тива и вождовете на либийските наемници един от тях –

ок. 950 **Шешонк** (в Библията Сусаким) заграбва властта в Бубастис. Част от жреците се преселва в Нубия, а техни потомци основават теократична държава със столица Напата (ок. 750).

Ок. 920 Поход на **Шешонк** в Палестина: Йерусалим е плячкосан.

Късно царство (715–332)

715–663 Етиопско господство. Приключва с нашествията на асирийците, които начело с Асархадон проникват до Тива (671), но са отблъснати от етиопците.

662 Ашурбанипал (с. 31) завладява Египет, който става **асирийска провинция.** Като наместници управляват номарсите, сред които е основателят на XXVI дин.

663–609 Псаметих. Той освобождава Египет от асирийско господство и смазва властта на жреците на Амон и на либийските наемници. **Заселване на йонийски наемници** в района на Делтата и основаване на йонийски търговски фактории **(Навкратис).**

569–525 Яхмос II: последен разцвет на царството. Египет става морска сила в И. Средиземноморие и поддържа връзки с островните гърци и грц. колонии в Киренайка. Отбранителните съюзи с лидийския цар Крез и самоския тиран Поликрат с/у персите се провалят.

525 Персийският цар Камбиз разбива сина на Яхмос Псаметих III при Пелузий. **Египет става перс. провинция** (с. 45).

332 Александър Велики завладява Египет (с. 65).

От 304 Господство на Птолемеите (с. 67).

30 г. пр. Хр. Начало на рим. господство.

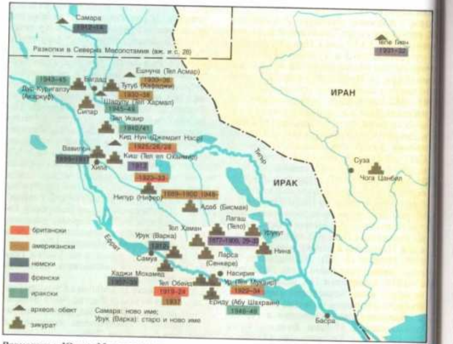
Самара
1912–14
Разкопки в Северна Месопотамия (вж. и с. 28)
ИРАН
Тепе Гиян
1931–32
Ешнуна (Тел Асмар)
1930–36
Багдад
1943–45
Тутуб (Хафаджи)
1930–38
Дур-Куригалзу (Акаркуф)
Шадупу (Тел Хармал)
1945–49
Сипар
Тел Укаир
1940/41
Кид Нун (Джемдет Наср)
1925/26/28
Вавилон
1899–1917
Киш (Тел ел Охаймир)
1912
Хила
1922–33
Тигър
Суза
Чога Занбил
ИРАК
Нипур (Нифер)
1889–1900, 1948–
Адаб (Бисмая)
Лагаш (Тело)
Тел Хаман
Урук (Варка)
1877–1900, 29–31
1912
Урума
Ефрат
Самуа
Лapca (Сенкере)
Нина
Хаджи Мохамед
1937–38
Насирия
Тел Обейд
Ур (Тел Мукаяр)
1919–24
1922–34
1937
Ериду (Абу Шахраин)
1946–49
Басра
британски
американски
немски
френски
иракски
археол. обект
зикурат
Самара: ново име;
Урук (Варка): старо и ново име

Разкопки в Южна Месопотамия

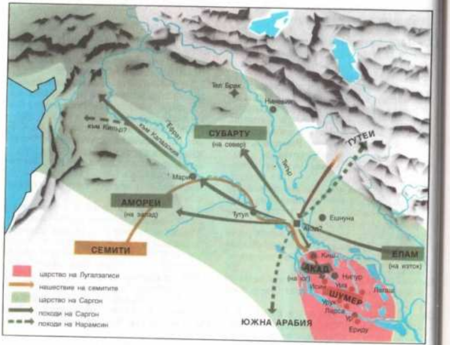
Тел Брак
Ниневия
към Кападокия
Ефрат
Тигър
СУБАРТУ
(на север)
ГУТЕИ
Мари
АМОРЕИ
(на запад)
Тутул
Ешнуна
Акад?
СЕМИТИ
ЕЛАМ
(на изток)
Киш
АКАД
(на юг)
Нипур
Умма
Исин
ШУМЕР
Урук
Ларса
Ур
Лагаш
Ериду
ЮЖНА АРАБИЯ
царство на Лугалзагиси
нашествие на семитите
царство на Саргон
походи на Саргон
походи на Нарамсин

Царство на Саргон от Акад

Шумер

През IV хил. **шумерите** се заселват в Ю. Месопотамия („страна м/у реките"). Произходът им е неизвестен, вероятно идват от Индия и са сродни със създателите на Индската цивилизация. Страната е разделена на градове-държави. Центровете им представляват монументални тухл. храмове в/у високи тераси, чиито стени са украсени с мозайка от цветни глинени конуси. Намират се в свещения участък на гл. градско божество, на което принадлежи земята. Начело на жречеството и д-вата е **градският управител** (лугал: „голям мъж") – представител на върх. власт и върх. жрец. Храмът е полит., рел. и стоп. център. За нуждите на храмовата управа се създава писменост (отначало пиктографско писмо, по-късно абстрактни знаци, които се издълбават с калеми в/у глинени плочки: **клинопис). Изкуство:** Обикновените печати се заменят с цилиндрични (запечатване на съдовете с припаси в храмовете), също малка пластика от глина, камък и метал. **Наченки на монументална скулптура** („Дамата от Варка"). **Религия:** най-старата шумерска триада: Енлил, Ан и Енки, освен тях богът на слънцето Уту, богът на луната Нана, богинята на любовта Инана. Шестдесетична числова система за делене на денонощието (24 ч, 60 мин, 60 сек) и на окръжността (360 градуса).

2800–2500 Раннодинастичен период. Бавно проникване на семитите. Месилим от Киш става първи върх. цар, Нипур – рел. център. Отказ от „теократ. социализъм" (единство на д-ва и храм). Полит. сила (дворец) застава до рел. (храм). Строеж на град. крепостни стени (в Урук от Гилгамеш). Издигнатият в/у вис. тераси храм е преустроен в зикурат (няколко етажа, свързани със стълби, и храмът на върха образуват „храмова кула").

От XXVI в. Дин. на Ур, основ. от Месанипада. Прочути са откритите след 1922 цар. гробници: 16 шахтови гробници на царе и княгини или жрици с богати погребални дарове и избралата доброволно смъртта (чрез отрова) тяхна свита. Обичаят вероятно символизира „свещената сватба" м/у богиня Инана (в лицето на първожрицата) и бога на подземния свят Думузи (в лицето на царя).

XXVI в. – 2371 I дин. от Лагаш, чийто основател Ур-Наншe отхвърля върховенството на Киш. За делата на сина му Еанатум свидетелства първият ист. паметник, т. нар. „Стела на лешоядите". Неговият приемник Ентемена се бори с/у влиянието на жречеството, с чиято помощ трона заема 4-ият владетел Лугаланда. Узурпаторът Урукагина провежда соц. реформи (дог. с Нингирсу: съкращаване доходите на жреците, защита на вдовиците и сираците). С подкрепата на недоволното жречество владетелят на Ума Лугалзагиси („цар на страните") превзема Лагаш, по-късно Ур, Урук, Ларса, Киш и Нипур и достига Персийския залив. С/у него, последния шумер. владетел, се изправя царството на Акад.

Акад

Ок. 2371–2316 Саргон I, „владетел на четирите страни на света", завладява Месопотамия, части от Сирия и Мала Азия, както и Елам. Превъзходство чрез новата подвижна бойна техника с метателни копия, стрели и лъкове (подходяща за битки в пустинята) с/у шумер. тежкоподвижна фаланга с дълги копия и големи щитове. Саргон основава централизирана имп-я (администр. надписи само на акадски език) и изгражда нова столица – Акад. **Владетелят е цар-бог.** Нови акадски божества: Ищар, Ануниту и богът на слънцето Шамаш. – След смъртта на Саргон избухват въстания. Внукът му

2291–2255 Нарамсин, „бог на Акад", възвръща мощта на ц-вото. Войни в Ю. Арабия и пл. Загрос (изображения в/у „Бойната стела"). След смъртта му упадък на царството и

2191–2120 господство на гутеите (от Иран), които Утухегал от Урук прогонва. Възраждане на шумерската култура.

2113–2006 III дин. на Ур (владетели: Урнаму, Шулги, Бурсин [Амарсин], Шусин, Ибисин). Възстановяване на ц-вото на Шумер и Акад и на храмовете. При Шулги патесите стават наместници на провинциите в новото ц-во. Чрез „свещена сватба" (вж. по-горе) той става бог. Построява дом на покойника на царските гробища в Ур за себе си и родителите си. – При Шусин нахлуване на западносемит. племена и изграждане на укрепителна линия при сред. течение на Ефрат. Търг. връзки с Индия. – Ц-вото се разпада вследствие войни с еламитите и царя на Мари. В **живописта** липсват нови мотиви; шумер. **литература** преживява апогей. – У-нието е поето от високоразвито храмово и държ. ст-во с огромен чиновнически апарат. – През XXII в. **Гудеа от Лагаш** се стреми да възстанови клас. шумер. култура. Придобитото чрез търговия богатство благоприятства строежа на големи култови средища.

Ок. 2000 Семит. племена на амореите нахлуват в царството. Силно семитизиране: образуване на държави в Исин, Ларса и Вавилон („Баб-илу": „Божия врата"). Въпреки това шумерският се запазва като култов език. Последния си полит. и култ. разцвет шумерите изживяват при владетеля на Ларса Рим-Син [1822–1763].

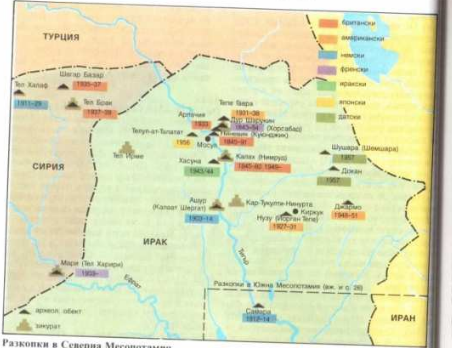
ТУРЦИЯ
СИРИЯ
ИРАК
ИРАН
британски
американски
немски
френски
иракски
японски
датски
Шагар Базар
1935–37
Тел Халаф
1911–29
Тел Брак
1937–39
Тепе Гавра
1931–38
Арпачия
1933
Дур Шарукин
1943–54
(Хорсабад)
Телул-ат-Талатат
1956
Ниневия (Куюнджик)
1845–91
Мосул
Тел Ирме
Хасуна
1943/44
Калах (Нимруд)
1845–80 1949–
Шушара (Шемшара)
1957
Докан
1957
Ашур
(Калаат Шергат)
1903–14
Кар-Тукулти-Нинурта
Киркук
Нузу (Йорган Тепе)
1927–31
Джармо
1948–51
Мари (Тел Харири)
1933–
Ефрат
Тигър
Разкопки в Южна Месопотамия (вж. и с. 26)
Самара
1912–14
археол. обект
зикурат

Разкопки в Северна Месопотамия

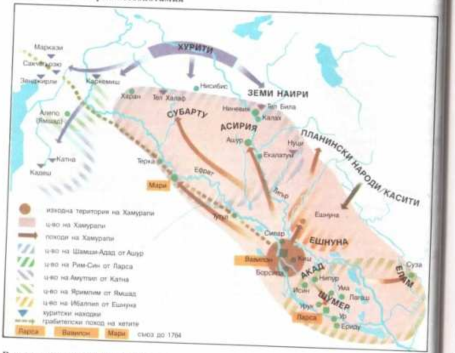
ХУРИТИ
Марказ
Сакчегьозю
Зенджирли
Каркемиш
Харан
Тел Халаф
Нисибис
ЗЕМИ НАИРИ
Ниневия
Тел Била
Калах
СУБАРТУ
АСИРИЯ
Ашур
Нузи
Екалатум
ПЛАНИНСКИ НАРОДИ/КАСИТИ
Алепо
(Ямшад)
Катна
Кадеш
Терка
Ефрат
Мари
Тигър
Тутул
Ешнуна
Сипар
ЕШНУНА
Вавилон
Киш
Борсипа
АКАД
Нипур
Исин
Ума
Лагаш
ШУМЕР
Урук
Ур
Ериду
Ларса
Суза
ЕЛАМ
изходна територия на Хамурапи
ц-во на Хамурапи
походи на Хамурапи
ц-во на Шамши-Адад от Ашур
ц-во на Рим-Син от Ларса
ц-во на Амутпил от Катна
ц-во на Яримлим от Ямшад
ц-во на Ибалпил от Ешнуна
хуритски находки
грабителски поход на хетите
Ларса
Вавилон
Мари
съюз до 1764

Вавилонско царство на Хамурапи

Староасирийско царство (XIX–XV в.)

През II хил. **асирийците** се заселват по гор. течение на Тигър и Голям Заб. Жилав войнствен народ, възникнал чрез смесване на шумер. местно население (тел-халафска и самарска култури) със семит. преселници и зависим от културата на Юга. Върх. бог **Ашур** дава името на столицата и страната. След падане на III дин. на Ур Ашур придобива значение и завладява северовавилонската обл. (XIX в.). Нашествието на хетите прекъсва търг. връзки със север и северозапад, а това намалява държ. постъпления и отслабва староасир. власт. – След чуждото владичество на Нарамсин от Ешнуна (известен със своя законник) **Шамши-Адад I** („цар на множеството“) узурпира трона [1813–1781]. Ц-вото му обхваща части от планинските земи, Месопотамия и Мари. Разширена с-ма от съюзи. Патриархален абсолютизъм. Синът му Ишмедаган търпи поражение от Рим-Син от Ларса, а по-късно става васал на Хамурапи. – Съществуват оскъдни данни за историята на Староасирийското царство до XV в., когато то става васална държава на Митани.

Вавилон

1791–1750 **Хамурапи.** По времето, когато взема властта, шест сили си съперничат за надмощие в Месопотамия: Ларса, Ешнуна, Вавилон, Катна, Ямшад (Алепо) и Ашур. Тройният съюз Ларса-Мари-Вавилон просъществува над 15 години, за да сломи съпротивата на Ешнуна, Елам, планинските народи и Ашур.

След победоносните войни с/у съсед. народи Хамурапи разгромява съюзниците си Рим-Син от Ларса и Зимрилим от Мари, при чието у-ние е завършен прочутият дворец в Мари, в който е открит архив от 20 000 глинени плочки (данни за появата на пророци в светилищата).

За грижите на Хамурапи за живота и собствеността на поданиците му свидетелстват **„Законите на Хамурапи“**, реформаторски закони в духа на талионното право („Око за око, зъб за зъб“). Наказания: бой с камшик, осакатяване, екзекуция (набиване на кол, изгаряне, удавяне). Адм. и култ. език е акадският. Главните произведения на древната месопотамска л-ра са преведени на акадски: „Епос за сътворението на света“ и „Епос за Гилгамеш“, химни, псалми, молитви. Гл. богове: Мардук във Вавилон, богът на слънцето Шамаш, богинята на любовта Ищар. При приемниците на Хамурапи отцепване на Юга, битки с касити и хурити.

1595 Плячкосване и опожаряване на Вавилон от хетския цар Муршил I (с. 35).

Ок. 1595–1157 Каситски период: власт на иранското племе касити.

1157 Еламитите опустошават Вавилон и свалят каситите от власт.

От 1126 Краткотраен разцвет при Навуходоносор I (IV вавилонска дин.). Той създава нац. д-ва и освобождава страната от господството на Елам. По-късно Вавилон попада под асирийско влияние.

Хурити

През II хил. хуритите се преселват от областта на ез. Ван в С. Месопотамия. Оттам предприемат походи в Асирия, Месопотамия, Мала Азия, Сирия и Палестина. Навсякъде образуват **висше съсловие** (маряни: ездачи, срв. *инд.* мара: млад герой). Поземлената собственост се унаследява и не може да се продава, но тези разпоредби се заобикалят чрез „осиновявания“ и „дарения“. – Бойните колесници с коне им осигуряват военно превъзходство.

Религия: Главни богове са Тешуб (бог на времето), Херат (богиня на слънцето) и Кумарби (баща на боговете). Арийското висше съсловие почита индийските богове Индра, Митра и Варуна.

Изкуство: камен. плочи (ортостати), украсени с релефи и подредени в редици. Дълги правоъг. къщи. Монументална живопис.

Средноасирийско царство (XIV–XI в.)

1392–1366 Ериба-Адад в съюз с хетите извоюва независимостта на Асирия от Митани (с. 35). Синът му Ашур-Убалит I [1365–1330] нарича себе си „брат на фараона“. При Салманасар I [1274–1245] и Тукулти-Нинурта I [1244–1208] продължение на завоевателната политика в служба на бог Ашур. **Брутално водене на война:** масово преселване на поробените народи. Разширено строителство в Ашур и Ниневия. Едновременно с арамейското нашествие и упадъка на Хетското царство отслабва асир. мощ, възстановена при

1115–1077 Тиглат-Пилесар I, който воюва на север в „земите Наири“ и достига Черно море. Изплащане на контрибуции от сирийски владетели. При приемниците на Тиглат-Пилесар войни с арамеите и свиване на Ашур в осн. му територия.

Военно дело: Гл. роля играят бойните колесници, също пехота с шлемове, ризници и щитове и инженерни части. След 1200 поява на желязото чрез хетски преселници-ковачи.

Право: варварска жестокост на наказанията: отрязване на ушите, долната устна и пръстите; кастрация; заливане на лицето с горещ асфалт.

Стопанство: Земята е владение на храмовете, царя и аристокрацията. Разцвет на селското стопанство (технически усъвършенствани плугове); градинарство.

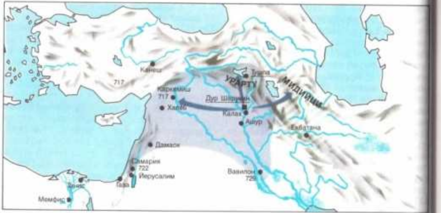

Царство на Саргон II

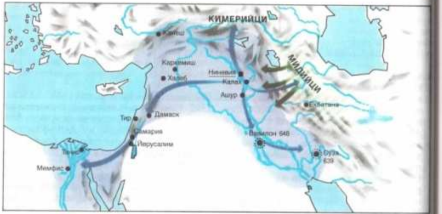

Царство на Ашурбанипал

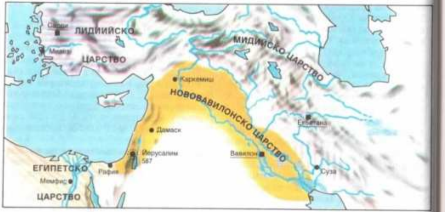

Нововавилонско царство

Новоасирийско царство (X–VII в.)

След битките на Адад-Нирари II [911–891] в С. Месопотамия неговият правнук

883–859 Ашурназирпал II, **най-свирепият от всички асир. царе,** създава имп-я, достигнала размерите на ц-вото на Тиглат-Пилесар I. Съпротивата на съседните народи е сломена чрез ежегодни походи, в които реш. роля играе новият вид оръжие, появило се за пръв път в историята: **конницата.** Жестокостта на поробителя (набиване на кол и одиране, масови екзекуции) всява страх у населението. Нова резиденция: заселеният със заточеници град Калах с огромния си дворец. Синът му

858–824 Салманасар III укрепва върх. власт в Сирия и Палестина, за да контролира търг. пътища от Ефрат и Тигър за Средиземно море. Пропада завладяването на арамей. столица Дамаск. – Първи данни за мидийци и перси (835). – В-нието в края на царуването на Салманасар е потушено от сина му Шамши-Адад V с помощта на Вавилон. Пак с вав. подкрепа Ашур побеждава мидийците, населяващи земите край ез. Урмия (с. 45).

810–806 Шамурамат (*грц.* Семирамида) управлява вместо малолетния престолонаследник и води успешна вътр. и външ. политика. Нейният син Адад-Нирари III и приемниците му воюват с Вавилон и мидийците, както и с ц-во Урарту (с. 35). – Абсолютизмът на асир. наместници и слабата царска власт са премахнати от

745–727 **Тиглат-Пилесар III, основател на Асир. световна имп-я.** Царят на Урарту Сардури II е победен, С. Сирия, Дамаск и Газа – поробени. Под името Пулу той става цар на Вавилон (729). При приемника му Салманасар V бунтове в Сирия и Палестина и конфликти с жречеството. Салманасар V е убит при обсадата на Самария.

722–705 Саргон II (шарукин: „законен владетел“). Той възстановява привилегиите на аристокрацията и жречеството. Посл. хетски д-ви са покорени, ц-во Урарту и мидийците победени, Вавилон сразен; египтяните са разбити при Рафия. Саргон строи резиденция в Дур Шарукин („крепостта на Саргон“). Синът му

704–681 Синахериб е необуздан деспот. 701 той поробва Юдея (обсада на Йерусалим) и разрушава Вавилон. Ниневия става пръв град на имп-ята, а за строителството се използва принуд. труд на огромна армия от работници (двойни стени с вис. 25 м и 15 порти; водоснабдяване чрез 50-километров канал и акведукт с дълж. 280 м и шир. 22 м). – Неумолимостта, прахосничеството и жестокостта към Вавилон стават причина за неговото убийство. По-малкият му син

680–669 Асархадон потушава в-нието на братята си и издава заповед за възстановяване на Вавилон. В съюз със скитите отблъсква кимерийците и завладява Египет до Нубия: **най-голямо разрастване на Асирийската империя.**

668–626 Ашурбанипал разрушава Тива, но не успява да задържи Египет, понеже държавата е твърде далеч, а брат му Шамаш-Шумукин, цар на Вавилон, организира бунт с подкрепата на всички врагове на Ашур. 648 превземане на Вавилон. 639 разрушаване на Суза (Елам). Основаване на голямата библиотека в Ниневия (над 22 000 глинени плочки: поетични творби; литературни, исторически, философски, медицински и астр. текстове; търг. документи). – Вътр. размирици и нашествията на скитите отслабват д-вата. Мидийският цар Киаксар и вавилонският Набопаласар **завладяват и разрушават всички асир. градове** (Ашур 614; Ниневия 612; Харан 608). Жителите са изтребени, страната опустошена.

Изкуство: грандиозни дворцови комплекси в Ниневия, Калах, Дур Шарукин и Ашур с отговаряща на архитектурните мащаби скулптурна украса: ловни, бойни и култови сцени („релефни повествования“).

Нововавилонско царство (625–539)

Продълж. опити на халдеите да завоюват Вавилон се увенчават с успех едва след смъртта на Ашурбанипал.

625–605 Набопаласар е цар на Вавилон, Елам, Западна Месопотамия, Сирия и Палестина.

604–562 Навуходоносор II, умел дипломат, довежда ц-вото до разцвет. Разширено строителство във Вавилон: „Улицата на процесиите“, „Портата на Ищар“, гл. светилище Есагила („къща на гл. възвишение“) с терасовидната кула Етеменанки („къща на основаването на небето и земята“ – легендарната „Вавилонска кула“, обща височина 90 м). – Равновесие на силите м/у великите д-ви.

598 Превземане на Йерусалим в резултат на съюза м/у Юдея и Египет (1-и плен). 587 разрушаване на Йерусалим (с. 37). Впоследствие симптоми на разруха и борба с жречеството на бог Мардук, което поставя на трона парвенюто

555–539 Набонид, наречен „археолог на трон“. Неразумните мерки с/у жречеството го принуждават да напусне Вавилон (отива в оазисния град Тейма). Регент през последните 10 години на царството е Валтасар.

539 Вавилон е покорен от перс. цар Кир II и става **перс. провинция** (с. 45).

331 Александър Велики завладява Вавилон (с. 65).

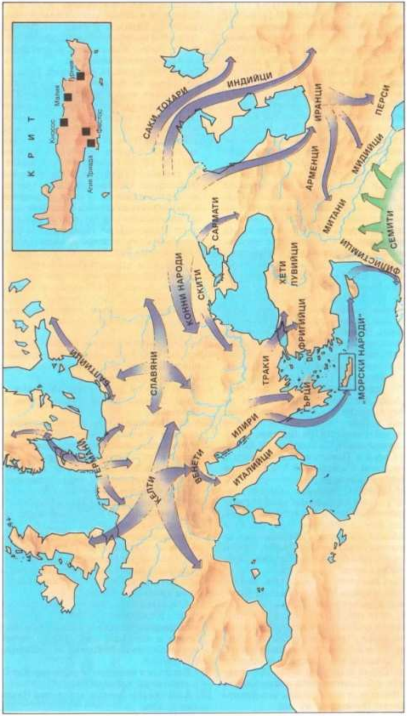

Разселване на индоевропейците, Крит

Индоевропейци (индогермани)

Съществуването на индоевропейците може да се докаже не толкова чрез археологически находки, колкото езиково. Всички народи на Европа, с изключение на баските и угро-финските народи, говорят индоевроп. езици. Към индоевропейските езици спадат келтските, германските, италийските, балтийските и славянските езици. Изчезнали са илирийски, венетски, тракийски, фригийски, хетски, лувийски, тохарски и староиндийски. Гръцкият, арменският и иранските езици съществуват и до днес. Индоевроп. езици са разделени на **две групи:** сатем- и кентум-езици (изт. и зап. група). Различителен белег е артикулацията на палаталния звук „к“, който в някои езици се изговаря като „с“ (напр. числ. име сто: *староинд.* „сата“; *санскр.* „сатем“; *грц.* „хекатон“; *лат.* „кентум“).

За родина на индоевропейците се приема областта м/у Ц. Европа и Ю. Русия (в най-дълбока древност вероятно Киргизката степ в Казахстан: съседство с урало-алтайската език. общност). Не е известна точно определена центр. област, ето защо е погрешно да се говори опростенчески за „праезик“, „пранарод“ или за индоевроп. „прародина“. Въпреки това разделението на изт. и зап. група съществува. **Възникването на отделните индоевропейски езици** не бива да се разглежда като разцепление, а може да се обясни чрез смесване с чужди езикови елементи. По всяка вероятност през новокаменната епоха съществува една индоевропейска общност; ок. 2000 тя се разделя на отделни народи.

Стопанство: Сравн. разглеждане на най-ран. период на индоевроп. народи показва, че от металите те познават златото, среброто и медта (*лат.* aes). Индоевропейците притежават дом. животни: коне, едър рогат добитък, овце, кучета, кози и свине – т. е. занимават се предимно със скотовъдство. Едва след като навлизат в обл. с по-развита култура, усвояват земеделието. Също така познават грънчарството и тъкачеството.

Общество: патриархално орг. родове. Над многобр. низше съсловие властват господари със свита. Гл. им занимания са войни и лов. Оръжия: брадва, стрела и лък.

Религия: Йерархия на божествата, като на върха е богът на небето.

Разселване: Заедно с разселването на индоевропейците в Средна Германия вероятно проникват и носителите на **културата на шнуровата керамика** (хората с бойни брадви), която най-точно отговаря на културата на най-ранните индоевропейци.

Ок. 2000 Преселения на индоевропейците, водещи до основаване на първите индоевропейски големи царства в Предна Азия и Индия (аристократично общество с бойни колесници, теглени от коне).

Крит

Откривателят на крит. култура сър Артър Еванс я разделя на ранно-, средно- и късноминой. период. Всеки е разделен на три подпериода (ранноминой. – РМ I–III, средноминой. – СМ I–III, късноминой. – КМ I–III). След неолит. и енеолит. епоха идва

3000–2000 ранноминойският период (РМ I–III): пристанищни градове в И. Крит и кръг. гробници в долината на Месара (толоси: гробни камери). Находки: печати, медни и бронзови ками, златни накити. Ок. 2200 разцвет на миной. култура (по същото време е разрушена Троя II).

2000–1700 Период на първите („старите“) неукрепени дворци (СМ I–II) в Кносос, Фестос и Малия. – **Стоп. средища** са дворците (огромни хранилища за масло, жито и вино). Жителите търгуват с континент. Елада, със сир. и егип. пристанища. Под егип. влияние се създава пиктографско писмо. Няма завоевателни действия. – **Худ. занаяти:** разцвет на керамиката в стил **„камарес“;** съдове от камък и фаянс. По време на нашествието на хиксосите в Египет (с. 23) „старите“ дворци са разрушени. – **Религия:** екстатични култове в прир. светилища и свещ. пещери. Почитане на една богиня-майка и богиня на земята (повелителка на животните, богиня на змиите, богиня на костенурките) и на мъжки богове.

1700–1400 Разцвет на „новите“ дворци (СМ III – КМ II) в Кносос („Лабиринт“), Фестос и Агия Триада (великолепни комплекси, разположени около вътр. двор). Периодът съвпада с изграждане на ц-вото: възникване и разширяване на централизираното у-ние и ст-во по егип. образец. Безспорно **мор. господство** (талазократия). Оживена обменна търговия с Новото ц-во в Египет. Пиктограф. писмо се заменя с линеар. писмо А (предгръцки език). – Жените заемат привилег. положение в об-вото. – През XVI в. дворецът в Кносос е повреден при две земетресения, но и двата пъти възстановен. През XV в. първите ахейци се преселват на о-ва от континент. Елада. Влиянието им бързо нараства. Мест. жители напускат дворците в Малия, Агия Триада и Фестос. Завоевателите вече използват линеарно писмо Б вместо грц. език на жителите на континент. Елада.

Изкуство: изменения в орнамент. богатство от форми (тектоника). Посл. разцвет в Кносос: дворцов стил в керамиката и фресковата живопис.

Ок. 1400 Опожаряване на двореца в Кносос, вероятно при неуспешно въстание на крит. народ с/у новите господари от Микена. Окончателно укрепване на ахейското господство (с. 47).

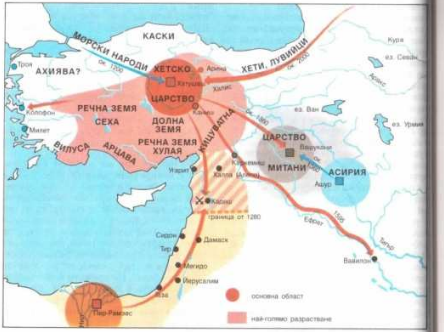
КАСКИ
МОРСКИ НАРОДИ
ок. 1200
ХЕТИ, ЛУВИЙЦИ
ок. 2000
Троя
АХИЯВА?
ХЕТСКО
ЦАРСТВО
Арина
Хатушаш
Халис
Колофон
Милет
РЕЧНА ЗЕМЯ
СЕХА
ДОЛНА ЗЕМЯ
РЕЧНА ЗЕМЯ ХУЛАЯ
ВИЛУСА
АРЦАВА
КИЦУВАТНА
Канеш
ок. 1380
ЦАРСТВО
МИТАНИ
Вашукани
АСИРИЯ
Ашур
Угарит
Каркемиш
Халпа (Алепо)
Кадеш
граница от 1280
Сидон
Дамаск
Тир
Мегидо
Йерусалим
Газа
Пер-Рамзес
Нил
Кура
ез. Севан
Аракс
ез. Ван
ез. Урмия
Ефрат
Тигър
1595
Вавилон
основна област
най-голямо разрастване

Хетско царство

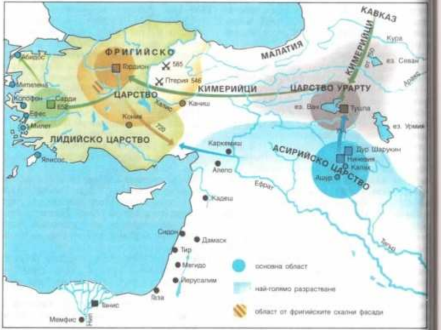
КАВКАЗ
КИМЕРИЙЦИ
от 720
Кура
ез. Севан
Аракс
МАЛАТИЯ
ФРИГИЙСКО
ЦАРСТВО
Гордион
585
Птерия 546
КИМЕРИЙЦИ
ЦАРСТВО УРАРТУ
Абидос
Митилена
Колофон
Сарди
652
Ефес
Милет
Халис
Каниш
Коня
720
ез. Ван
Тушпа
ез. Урмия
ЛИДИЙСКО ЦАРСТВО
Яписос
Каркемиш
Алепо
АСИРИЙСКО ЦАРСТВО
Дур Шарукин
Ниневия
Калах
Ашур
Ефрат
Кадеш
Сидон
Дамаск
Тир
Мегидо
Йерусалим
Газа
Танис
Мемфис
Нил
Тигър
основна област
най-голямо разрастване
област от фригийските скални фасади

Царство Урарту и царства на лидийци и фригийци

Хети

Ок. 2000 Нашествие на хетите, най-старият цивилизован индоевроп. народ, носител на култура, и на лувийците в заселената от протохати Ц. Мала Азия (езици: „хатски", език на малоазиатските хати; „лувийски", език на лувийците; „несийски", език на хетите). Името „хети" не е индоевроп., а е познато от Библията и асир. историография. Най-ран. период на тяхната д-ва е забулен в неизвестност. След тежки войни с мест. население е основ. царство в Анатолия (столица: Кушара).

1600–1450 Старо хетско царство, основ. от Лабарна. Името му се превръща в титла на следващите хетски царе. При приемника му Хатушил I полит. център е преместен в Хатушаш. Набези в Сирия. Приемникът му Муршил I поробва Алепо и завладява Вавилон (1595). След убийството му ц-вото е отслабено от вътр. размирици (цареубийства). Реформата на Телепин (1525–1500) възстановява вътр. мир: законово регулиране на престолонаследието; запазване правата на аристократите. По-нататъшно укрепване на царството.

1450–1200 Ново хетско царство.

1380–1346 При Шупилулиума Хетското царство е признато за велика сила. Поробване на големи части от Мала Азия и унищожаване на **ц-во Митани,** чийто разцвет съвпада с периода 1450–1350. Негова столица е Вашукани, а най-видният владетел – Шаушатар, господстващ над земите от планината Загрос до Средиземно море и от езерото Ван до Ашур. При Тушрата неуспешни войни с Асирия и хетите. Угарит, Алепо и Каркемиш в Сирия попадат под хет. зависимост. Муршил II [ок. 1339–1306] воюва успешно на запад и изток. Муватал [1306–1282] побеждава египтяните при Кадеш, Сирия (с. 25). Ок. 1200 ц-вото рухва под натиска на „морските народи". По времето на Шупилулиума се установяват връзки с **народа на Ахиява** (*грц.* ахейци).

Религия: приемане на хуритски и протохатски богове (богиня на слънцето от Арина). От Вавилон: култ, знамения, магия.

Общество: Начело на централизираната държава е царят (лабарна), определян от своя предшественик; след смъртта си обожествяван. Той е гл. съдия, жрец и пълководец. Високопоставеност на царицата (тавананна); също арист-я (своб. съсловие от воини), по-късно изтласкани от чиновниците. По-малко брутални войни. Хум. законодателство: пар. наказания и лишаване от свобода, защита правата на мъжа и жената.

Урарту, Фригия, Лидия

През XIII в. в Източна Анатолия се образуват урартски царства с предимно хуритско население. Опитите на Асирия да установи политическо влияние в тези земи не успяват. В периода на упадък на асирийската мощ

ок. 835–825 Сардури I основава царство Урарту (*библ.* Арарат) край ез. Ван и Урмия. Богатство на страната: добив на мед и желязо; търговия на едро. Столица: Тушпа. При приемниците му Урарту става велика сила и граничи с Ефрат, ез. Урмия, Алепо, ез. Севан. Сардури II преминава Тигър и Ефрат, но е разбит от Тиглат-Пилесар III. От 750 битки с нахлуващите през Кавказ кимерийци.

714 Победа на Асирия над царство Урарту. От 620 настъпление на скитите от Ю. Русия. След 600 имиграция на индоевроп. арменци. През 610 Урарту е присъединено към **Мидийското царство** (с. 45).

Начело на упр. от чиновници държава стои цар, служещ на общоурартския бог Халди. Провинции с наместници. – Строеж на крепости. Водеща страна в металообработването. Отглеждане на жито, грозде и плодове с помощта на напоителни системи.

Ок. 800 Образуване на Фригийското царство в Анатолия (столица: Гордион). Най-великият му владетел е известният и от грц. митология приказно богат Мидас (*асир.* Мита), женен за грц. принцеса. Войни с асирийците, 709 сключване на мир и плащане на контрибуции на Саргон II, през VII в. нахлуване на кимерийците и покоряване на Фригия (с. 21).

Религия: оргиаст. култ към „Великата Майка" (Кибела) и нейния любим Атис; почитане бога на виното Сабазий (Дионис).

След разпада на Фригийското царство значение придобива управляваното от Мермнадската дин. **Лидийско царство.**

680–652 Гигес сваля Кандаулес и покорява З. Мала Азия, но воюва безуспешно с грц. градове (завладява само Колофон). Загива в отбранителна битка с/у кимерийците. Синът му Ардис възстановява лидийската мощ и воюва с грц. градове (падане на Приена).

605–560 Алиат превръща страната във велика сила, разширява ц-вото до р. Халис (585). Ок. 575 Разрушаване на Смирна. 585–546 равновесие на силите м/у Мидия, Вавилон, Лидия и Египет. Синът му

560–546 Крез покорява всички грц. градове освен Милет. Богати дарове за грц. храмове. Неуспех в превантивната война с/у персите, водена в съюз с Вавилон, Египет и Спарта.

546 Поражение при Птерия. **Лидия става персийска провинция** (с. 45). Цивилизаторско значение на Лидия: **въвеждане на първите монети** (VII в.).

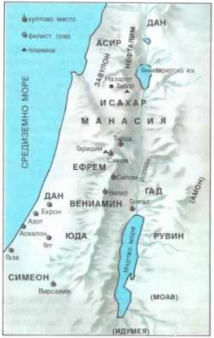
культово място
филист. град
планина
СРЕДИЗЕМНО МОРЕ
ДАН
АСИР
НЕФТАЛИМ
ЗАВУЛОН
Генисаретско ез.
Назарет
Табор
ИСАХАР
МАНАСИЯ
Тирца
Гаризим
Сихем
ЕФРЕМ
Йордан
Силом
Ветил
ГАД
(АМОН)
ДАН
ВЕНИАМИН
Гилгал
Екрон
Азот
Аскалон
ЮДА
Гет
Мъртво море
РУВИН
Газа
СИМЕОН
Вирсавия
(МОАВ)
(ИДУМЕЯ)

Племена ок. 1200 г. пр. Хр.

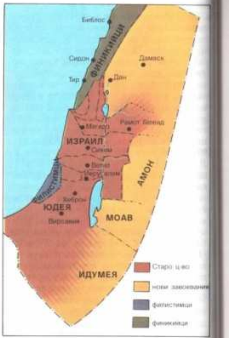
Библос
ФИНИКИЙЦИ
Сидон
Дамаск
Тир
Дан
Мегидо
Рамот Галаад
ИЗРАИЛ
Сихем
ФИЛИСТИМЦИ
Ветил
Йерусалим
АМОН
Хеброн
ЮДЕЯ
Вирсавия
МОАВ
ИДУМЕЯ
Старо ц-во
нови завоевания
филистимци
финикийци

Царството на Давид

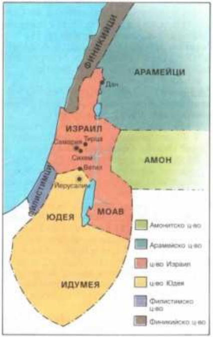
ФИНИКИЙЦИ
АРАМЕЙЦИ
Дан
ИЗРАИЛ
Самария
Тирца
Сихем
Ветил
ФИЛИСТИМЦИ
Йерусалим
АМОН
ЮДЕЯ
МОАВ
ИДУМЕЯ
Амонитско ц-во
Арамейско ц-во
ц-во Израил
ц-во Юдея
Филистимско ц-во
Финикийско ц-во

Царствата Израил и Юдея

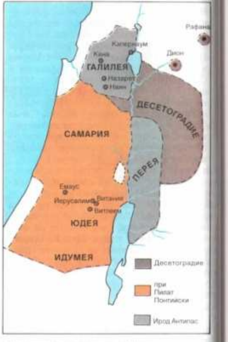
Рафана
Капернаум
Кана
Дион
ГАЛИЛЕЯ
Назарет
Наин
ДЕСЕТОГРАДИЕ
САМАРИЯ
ПЕРЕЯ
Емаус
Йерусалим
Витания
Витлеем
ЮДЕЯ
ИДУМЕЯ
Десетоградие
при Пилат Понтийски
Ирод Антипас

Палестина по времето на Исус

Ок. 1500 **еврейските племена** навлизат в Палестина във връзка с арамей. преселение. Ок. 1250 част от племената напуска Египет, водена от Мойсей (Божието откровение на Синай: завет м/у Бог и избраните евр. племена; единствен бог Яхве; култово средище: скиния), и се обединява с живеещите в Палестина племена.

Ок. 1200 **Съюз от 12 племена** (амфиктиония: култово-полит. обединение на населението за защита на центр. разположено светилище), основ. в/у общия произход и бог. Съдиите са пазители на Божието право и служение (1200–1000).

Ок. 1200 **филистимците** се заселват на палест. крайбрежие (агресия на „мор. народи") и образуват съюз на градове-държави (Азот, Аскалон, Екрон, Газа, Гет). През XI в. силен натиск на филистимците и амонитяните (земите източно от Йордан); като отпор с/у опасността **преход към царство** в Израил.

Ок. 1010 **Саул,** главнокомандващ във войната с/у амонитяните, е обявен за цар. След кратко управление е разбит от филистимците в долината Изреел. На север кратко господство на сина му Йевостей, на юг в Хеброн за цар е миропомазан

Ок. 1006-966 **Давид.** Обединение на Юдея и Израил. Победоносни войни с/у филистимците и завладяване на Йерусалим, станал култова и полит. столица (седалище на скинията и на централизираното управление). С помощта на наемници Давид воюва успешно с/у моавитяни, амонитяни и идумейци. Със завладяването на останалите ханаански градове-държави възниква палест. велика държава. Приемници на Давид: синът от жена му Вирсавия

Ок. 966–926 **Соломон** става цар. Голям дипломат, зет на фараон. Въпреки способностите си загубва арамей. провинции. Идум. ц-во е възстановено. Голямото богатство, спечелено от търговия с арабите заедно с тирския цар Хирам (с. 39), служи за мащабно строителство в Йерусалим (дворец, храм на Яхве). Централизирана държ. структура с данъци и повинности. Разделяне страната на 12 пров-и, всяка от тях веднъж годишно поема едномесечната издръжка на двора. Поддържане на войскова част с бойни колесници. След смъртта на Соломон

926 разпадане на ц-вото на южно (царство Юдея, столица Йерусалим) с владетел Ровоам и северно (царство Израил, столица Сихем, след това Тирца и Пенуел, по-късно Самария) с владетел Йеровоам, който издига старите светилища Дан и Ветил в цар. култови центрове.

926–722 Израилско царство. След вътр. размирици и битки с Египет, арамейски Дамаск и филистимците войската издига своя предводител

878–871 Амврий за цар. Укрепване на вътр. власт. Построяване на град Самария – полит. и култова столица, разполагаща с голяма военна мощ. Повторно присъединяване на Моав към Израил.

871–852 Приемник на Амврий е синът му Ахав, женен за финик. принцеса Йезавел. Дъщеря му Готолия се омъжва за юдейския цар Йорам. Въведен е култ към финикийските божества. Пророк Илия оглавява яхвистката съпротива с/у „Амвриевия дом".

845–817 Ииуй. Миропомазан за цар от пратеник на пророк Елисей. Амвриевите потомци са изтребени, култът към Ваал премахнат. Плаща се данък на Асирия. В последвалия размирен период пророците **Амос** и **Осия,** изповядващи чистата юдейска религия, вещаят края на Израил (гняв с/у експлоатацията на бедните).

722 Разрушаване на Самария (след 3-год. обсада) от Саргон II (с. 31). Преселване на многобройна част от израилтяните в Мидия и Месопотамия. Израил става асир. провинция. Останалото население се смесва с новите заселници: самаряни.

925–587 Юдейско царство. При първите владетели отношенията със сев. царство са изострени. По-тясна връзка възниква при Йорам [852–845]. След отстраняването на Амвридите Готолия [845–839, вж. по-горе] управлява тиранично. Изтребване на Давидовия дом. Въвеждане на култа към Ваал. Убитата 839 Готолия е наследена от Йоас. При неговия син Амасия плащане данъци на Дамаск. Поражение от израилтяните и ограбване на храмовата съкровищница. Поява на пророк **Исая,** който дава и политически съвети.

725–697 Езекия в съюз с Египет се опитва да отхвърли асир. влияние. Синахериб (с. 31) разбива египтяните, поробва Юдея и обсажда Йерусалим (701). Езекиевият син Манасия отново изпада под асир. зависимост. При неговия правнук

639–609 Йосия започва възраждане на духовния живот, след като в храма е открит стар законник. Очистване на храма и разрушаване на другите светилища. Поява на пророк **Йеремия,** чието послание за близката гибел е отхвърлено. Вътрешни и външни противоречия (междуособици в царския двор и война м/у Египет и Вавилон) водят след продължилата година и половина обсада от Навуходоносор II до

587 завладяване и разрушаване на Йерусалим.

586–538 „Вавилонски плен" (с. 31). **Юдеите** (общо наименование на народа освен „израилтяни" и „евреи") са обречени на „разпръсване" (*грц.* диаспора).

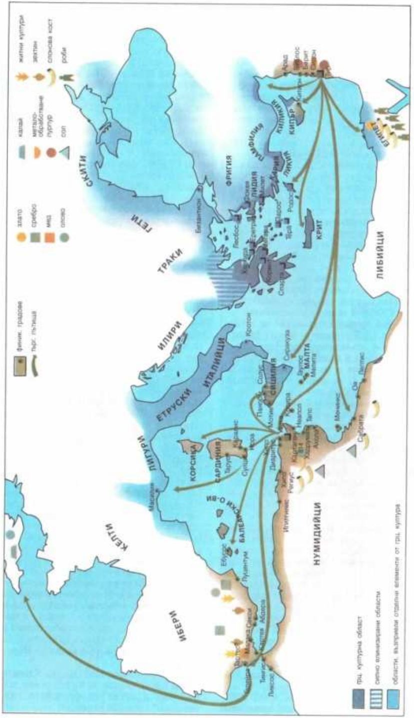
финик. градове
търг. пътища
злато
сребро
мед
олово
калай
метало-обработване
пурпур
сол
житни култури
зехтин
слонова кост
роби
грц. културна област
силно елинизирани области
области, възприели отделни елементи от грц. култура
СКИТИ
ГЕТИ
ТРАКИ
ИЛИРИ
ЕТРУСКИ
ИТАЛИЙЦИ
ЛИГУРИ
КЕЛТИ
ИБЕРИ
НУМИДИЙЦИ
ЛИБИЙЦИ
ЕГИПЕТ
ФРИГИЯ
ЛИДИЯ
КАРИЯ
ЛИКИЯ
ПАМФИЛИЯ
КИЛИКИЯ
КИПЪР
КРИТ
МАЛТА
СИЦИЛИЯ
САРДИНИЯ
КОРСИКА
БАЛЕАРСКИ О-ВИ
Арад
Библос
Берит
Сидон
Тир
Китион
Родос
Лесбос
Византион
Кротон
Сиракуза
Мотия
Панорм
Солус
Картаген
Утика
Хадрумет
Лептис
Сабрата
Масилия
Ебусус
Малака
Секси
Абдера
Гадес
Тингис
Ликсос

Финикийска колонизация

Израел

539 След завладяване на Нововав. ц-во от Кир II **Палестина** влиза **в Персийската империя.** Йерусалимският храм е възстановен (завършен 515), част от заточениците се завръща. Начело с Неемия [445–433] и Езра започва полит. и рел. обновление (строеж на градски крепостни стени, преселване на селяни, освобождаване от дългове, забрана за браковете м/у юдеи и другоземци). Йерусалим става не само култов център на следизгнаническата общност, но и полит. средище на провинция Юдея (седалище на наместника). Въведеният от Езра 458 (?) закон („Светейши закон“, „Свещеническо писание“ или „Петокнижие“) обосновава законовата религия (законът е дар Божи). Целият живот се подчинява на закона, ето защо той трябва да се познава, тълкува и разяснява от обучени хора, извършващи дейността си в синагоги (домове за обучение). Така се поставя и началото на рел. и полит. активен **юдаизъм.** Начело на йерусалим. култова общност стои първосвещеник. Жертвоприношението извършват свещеници-садукеи, а по-обикновените служби изпълняват левити.

332 **Палестина е завладяна от Александър Вел.** Самаряните се отделят от юдеите и издигат свое светилище на хълма Гаризим: „Самаритянска схизма“. Те признават само „Петокнижието“ за свето писание.

Ок. 200 Старият завет е преведен на гръцки („Септуагинта“). Друг център на юдаизма се обособява в Египет (Александрия). Проникващият елинизъм води до разцепление в общността на елинизирани и предани на Божия закон юдеи.

168 **Въстание на Хасмонеите** (Мататия и синовете му, най-вече Юда Макавей) м/у Селевкидите за получаване на религиозна и политическа свобода (верска война). Върховенството на Селевкидите е признато 142, но юдеите получават значителна политическа независимост.

140–37 **Хасмонейско царство.**

Образуват се религиозни групи на фарисеите: предани на закона „избраници“; **садукеите:** консерватори, отричащи вярата в задгроб. живот; и **есеите:** подготвят се за месианското царство чрез аскетизъм, ритуали за очистване и живот в манастирски общности (Кирбет Кумран, находки от 1947 във Вади Кумран).

63 **Помпей присъединява Палестина към Римската държава** (превземане на Йерусалим, налагане на контрибуции).

39–4 **г. пр. Хр. Ирод Велики,** провъзгласен от рим. сенат за цар на юдеите, с типично рим. търпение и последователност изтребва рода на Хасмонеите и завзема Йерусалим (37). Царството е разделено м/у синовете му: Архелай получава Юдея, Самария и Идумея (6 г. сл. Хр. е прогонен и заместен от римския прокуратор Пилат Понтийски); Ирод Антипас – Галилея и Перея. По негова заповед е убит Йоан Кръстител.

Поява на Христос. Възвестяване на идващото царство Божие. След присъда за богохулство разпнат (ок. 33 г. сл. Хр.).

66–70 г. сл. Хр. Въстание на юдеите (причина: римляните изискват култ към императора и изграждат храм на императора в Йерусалим).

70 Завземане и **разрушаване на Йерусалим** от Тит, син на Веспасиан (с. 97).

133 Потушаване на юдейското въстание от Адриан. Юдеите са прогонени от Йерусалим; нов рел. център става Ямния.

Финикия

Финикия граничи с Касиус на север, Кармел на юг и Ливан на изток. Царството се състои от полит. самостоятелни **градове-държави,** упр. от общ цар (влияние на родовете): Арад, Библос, Берит, Сидон и **Тир,** водеща сила м/у 1000–774

969–936 Хирам I. Богатство чрез оживена търговия по Червено и Средиземно море (партньор: Соломон).

През VIII в. финикийските градове са зависими от Асирия.

701 Завладяване на Финикия (без Тир) от Синахериб (с. 31).

От 586 Присъединяване към Нововав. ц-во; само Тир устоява на 13-годишна обсада (585–573). Под персийско господство се образуват васални царства, които Александър Вел. превзема без бой, докато

332 Тир пада след 7-мес. обсада.

Търговия: След рухване на критско-микенското господство (ок. 1200) финикийците поемат средиземноморската търговия. Износни стоки: стъклени изделия, оцветени с пурпур тъкани, изработени по шаблон метални изделия с месопотамски, египетски и малоазийски мотиви **(смесена култура).**

Ок. 1000 възниква **финикийското писмо,** което гърците заимстват като „финикийски знаци“. От грц. азбука се образува латинската, основа на днешния шрифт антиква.

814 Основаване на Картаген („нов град“) от Тир. Политически възход в Западното Средиземноморие след покоряване на метрополиите от асирийците. От 650 Картаген притежава собствени флота и войска (по-късно наемници) и става опора на западните финик. колонии. Аристократично държавно устройство, но противоречие м/у съвета и избраните пълководци. Върховни богове: Ваал-Хамон и Танит (Астарта); човешки жертвоприношения.

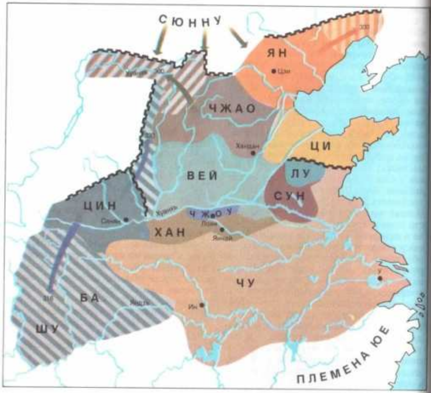

Епоха на воюващите държави

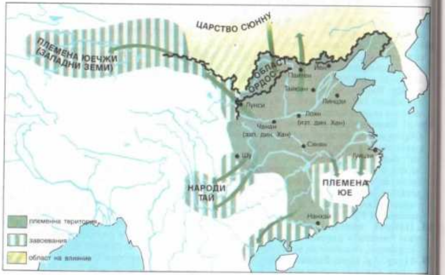

Китай по времето на династия Хан

Неолитните култури Гансу, Яншао (З. Хенан), Луншан и все още неидентифицираната култура в С. Хебей са последвани от легендарната дин. Ся (ок. XX–XVIII в.), а по-късно от

XVIII–XII в. дин. Шан в СИ Хенан, която създава ленна държава с цар, изпълняващ жречески функции. Градовете, в които има храмови комплекси, са укрепени със стени. Развито йероглифно писмо, използвано от жреците-гадатели. Използване на бойни колесници. Многократно преместване на столицата и войни със съседните племена.

Религия: В центъра ѝ е дао (път) – принципът, закономерно ръководещ подредената Вселена. Освен дао, се почита и „великото небе“. Духове на природата и на предците; жертвоприношения и предсказания.

XI–VIII в. Западна дин. Чжоу. Държава от феодален тип: цар. земи, обградени от домени на васалите, които граничат с по-малки зависими д-ви. Последица: липса на възможност за разширяване на центр. власт, но укрепване на васалите, които викат номадите в страната. След преместване на столицата в Лоян (770) е изгубена голяма част от цар. земи.

VIII–III в. Източна дин. Чжоу. Цар. власт отслабва, ленните господари придобиват независимост. Образуване на по-големи княжества, които се обединяват само за отбрана от номадите. Разруха в страната вследствие продължителните войни, част от благородниците обеднява. Селяните придобиват по-голямо влияние, тъй като стават решаващ фактор във воен. действия (не благородниците с бойни колесници, а селяните решават изхода на битките). Търг. съсловие издържа държавата: събира от ленниците натуралната повинност, важна за прехраната на градовете.

551–479 Кун Цю (Конфуций), основател на задълбочена рел. етика: вяра в чов. воля за нравственост и хуманизъм.

VI в. Лао Цзъ. Център на мистичното учение (даоизъм) е дао: произход и източник на всичко „биващо“ и „истинно“. Чов. общество се направлява от мъдреците.

V в. Мо Цзъ призовава към „всеобща любов“ и осъжда завоевателните войни.

403–221 Период Чжанго („епоха на воюващите д-ви“). Разделяне на Китай на отделни д-ви. Управление на богатите чрез профес. чиновници. Нарастващо значение на градовете като управленчески центрове и възникване на град. съсловие.

До 221 Чжен (владетел на Цин) анексира останалите шест д-ви: Хан, Чжао, Вей, Чу, Ян, Ци. Въвеждане на възприетата от запад конница, използване на железни оръжия вместо бронзови. Сред воюващите за власт държави постепенно се налага строго орг. погранична д-ва Цин.

221–206 Дин. Цин. Титла на владетеля: „пръв император на Цин“. Изгражда се централизирана, единна д-ва, упр. от чиновници (разделяне на страната на области и окръзи), реформа за уеднаквяване на теглилките, мерките, монетите и писмеността; това отстранява регионалните различия и улеснява търговията. Министър Ли Съ разпорежда „изгаряне на книги“ (213), за да разруши феод. традиция. Набези на север с/у хуните (строеж на Китайската стена, която всъщност се състои предимно от земни насипи) и на юг. Съпротивата с/у централизма води до въор. конфликти и образуване на

206 г. пр. Хр. – 9 г. сл. Хр. западна дин. Хан, която възприема административната система на Цин, но я съчетава с ленната организация на Чжоу. Законите и администрацията се демократизират и се създава чиновническа държава със следните задължения: събиране на данъци, защита на границите, стопанисване на напоителните системи, управление на търговията и транспорта. Отпор с/у сюнну (хуните), чиито племена се обединяват през III в. Апогей на мощта при

140–87 император У-ди, който побеждава хуните. Най-голямо разрастване на империята. Феод. благородници са лишени от власт, трансконтиненталната търговия по „пътя на коприната“ процъфтява. Въпреки това войните пораждат вътрешни икономически трудности. При наследниците на У-ди хуните са разгромени (миграция на запад). Борби м/у големите благороднически родове. Представителят на един от тях –

9–23 г. сл. Хр. Ван Ман, става император, но няма успех с полит. си реформаторска програма. Загубата на централноазиат. владения и природни бедствия предизвикват многобройни въстания, м/у които и това на „червените вежди“.

25–220 Източна дин. Хан, основана от Лю Сю, потомък на дин. Хан. Нов разцвет на империята: презморска търговия с база Нанхай (Кантон). Износ на китайска коприна в Римската империя. В края на I в. Китай възвръща старото си могъщество от времето на император У-ди: завладява Туркестан, достига Персийския залив. Изнамиране на хартията ок. 100. I в. проникване на будизма. Впоследствие междуособици в императорския двор (силна власт на императрицата и приближените ѝ, полит. влияние на евнусите), които водят до т. нар. въстание на „жълтите кърпи“ (184).

220 Цао Пей (дин. Вей) принуждава последния владетел от дин. Хан да абдикира.

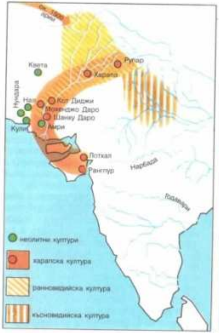
Ок. 1500 арии
Квета
Рупар
Харапа
Нундара
Нал
Кот Диджи
Мохенджо Даро
Шанку Даро
Амри
Кули
Лотхал
Рангпур
Нарбада
Годавари
неолитни култури
харапска култура
ранноведийска култура
късноведийска култура

Древна епоха

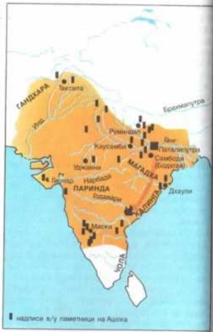
ГАНДХАРА
Таксила
Инд
Брахмапутра
Румпндеи
Ганг
Каусамби
Паталипутра
Самбодхи (Бодхгая)
Удджаини
МАГАДХА
Гирнар
Нарбада
ПАРИНДА
Годавари
Джаугаи
КАЛИНГА
Маски
ЧОЛА
надписи в/у паметници на Ашока

Царство на Ашока

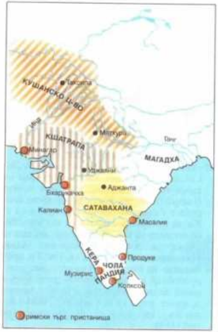
Таксила
КУШАНСКО Ц-ВО
Инд
Матхура
Ганг
КШАТРАПА
Минагар
МАГАДХА
Удджаини
Аджанта
Бхаругачха
САТАВАХАНА
Калиан
Масалия
КЕРА
Подуке
ЧОЛА
Музирис
ПАНДИЯ
Колхсой
римски търг. пристанища

Индия ок. 150 г. сл. Хр.

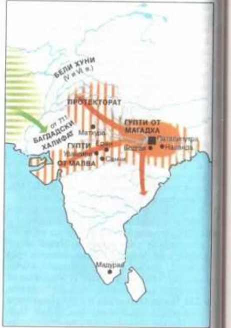
БЕЛИ ХУНИ (V и VI в.)
ПРОТЕКТОРАТ
от 711
БАГДАДСКИ ХАЛИФАТ
Матхура
ГУПТИ ОТ МАГАДХА
Паталипутра
ГУПТИ
Еран
Бодгая
Наланда
Удджаини
Санчи
ОТ МАЛВА
Мадурай

Гуптска империя ок. 400 г. сл. Хр.

Ок. 3000 Неолитни индски култури в СЗ Индия (Амри, Нал, Квета, Кули, Нундара). Най-значима е

2500–1800 харапската култура. Упр. от царе (раджи) и велики царе (махараджи) градове с правоъгълна планировка (цитадела с прилежащия ѝ град), с тухл. къщи и канализационни системи. Речна търговия. Печати с изображения на животни (м/у един от тях – мъжка фигура в йогистка поза, обградена от животни: Шива). Възможна връзка с шумерите (с. 27).

Ок. 1500 **Заселване на ариите** (arya), клон на индоевропейците, дошли в долината на Ганг от северозапад.

1500–1000 Ранноведийска епоха. Познаващите бой. колесници с коне арии превъзхождат мест. жители (дравиди). Култура в селата: отделни ст-ва, стада едър добитък, почти няма зърнопроизводство.

1000–600 Късноведийска епоха. Постеп. разпространение на културата в обл. около Ганг и проникване до района на дн. Делхи. Борби м/у арийските племена.

Религия: „Ведите“ (срв. *лат.* vidi: видях, знам; свещено „познание“) са най-старата свещена литература на санскритски, един от индоевропейските езици. Ок. 1000 **„Ригведа“** (по-късно „Самаведа“, „Яжурведа“ и „Атхарваведа“). Освен неперсонифицираната сила Рита (истина), се почитат и боговете Варуна (бог на клетвата) и Митра (бог на договора), за божества се смятат и природните сили: Ушас (зора), Агни (огън), Сурия (слънце). Нац. бог: Индра. Най-важен ритуал: жертвоприношение със сома (празник на пиенето). Вяра в задгробния живот. Ведите се тълкуват от жреци като „преднаучна наука“ в „Брахманите“ (VIII в.) и от жреци и миряни в свързаните с тях „Упанишади“ (мистични писания), довели по-късно до техниката йога. В основата им е силното желание за избавление: единение с висшата действителност.

Оформяне на кастовата с-ма (божествена организация): воини (кшатрии), жреци (брахмани), селяни (вайши), подчинени и смесени (шудри). Извън кастите: парии.

Ок. 560–483 Гаутама Буда („просветленият“) възвестява избавлението от прераждането чрез самоусъвършенстване в/у „осемчленната пътека“, която позволява на вярващия, пречистен чрез нравствено поведение, да навлезе след сетния си дъх в нирвана.

Ок. 540–468 Вардхамана, Махавира („голям герой“) или Джина („победител“). Учение: страданието в света е резултат от връзката на духа с материята. Спасението идва чрез самоизтезание: аскеза, мъчения, гладна смърт. Последователите му се наричат джайни (от Джина).

512 Гандхара и Синд влизат в Персийската империя (Дарий I).

327–325 Поход на Александър Вел. в Индия: покорява Гандхара, разбива Пор при р. Хидасп и се връща (с. 65). По-късно навлизане на гръцката култура чрез Бактрийското царство (гандхарско изкуство).

321–185 Дин. Маурия: основателят ѝ

321–297 Чандрагупта побеждава последния цар на Магадха от династия Нанда, разширява царството и се утвърждава с/у Селевк Никатор [312–282]. Неговият внук

272–231 Ашока основава първата индийска империя (столица: Паталипутра). Потресен от видяното при завземането на Калинга (чудовищни зверства: 100 000 убити, 150 000 заточени), той приема будизма. – Мирният владетел управлява империята с помощта на многобройна администрация. Толерантен към другите религии, проникнат от строга нравственост. След смъртта му империята се разделя и западa.

От 170 пришълци от Бактрия основават в Пенджаб грц. княжества, по-късно завладени от саките (75 г. пр. Хр.). Саките са разбити от партите. В Южна Индия се образуват три царства: Кера или Керала, Пандия и Чола.

Ок. 50 г. сл. Хр. след нашествието на июечжите от Бактрия и обединението на 5 племена в С. Индия възниква **Кушанското царство,** достигнало своя разцвет по времето на Канишка, който покровителства будизма и покрай мисионерството разширява търговията. – Ок. 240 империята попада под зависимостта на Сасанидите.

Ок. 50 г. сл. Хр. Начало на господството на **дин. Сатавахана** в царство Андхра в СЗ Декан, което се разпада ок. 195. – Бягащи от партите сакски благородници основават просъществувалата до ок. 405 **държава Кшатрапа.**

Ок. 320–535 Гуптска империя. При първите трима владетели империята (столица: Паталипутра) постига могъщество. Разрастване на север и юг. Културен разцвет (най-големият индийски поет Калидаса, автор на епоси и драми).

От 430 Набези на белите хуни (ефталити). Гуптската империя е завладяна и разделена на западно и източно царство.

Ок. 527 господството на белите хуни рухва. Впоследствие освен Късногуптската държава (столица: Малва) в Северна Индия възниква и **Канинкубийското царство** под управлението на Хорша, което след 647 се разпада на малки държавици с местни династии от раджи.

Ок. 700 будизмът окончателно е изместен от индуизма.

От 711 Набези на арабите.

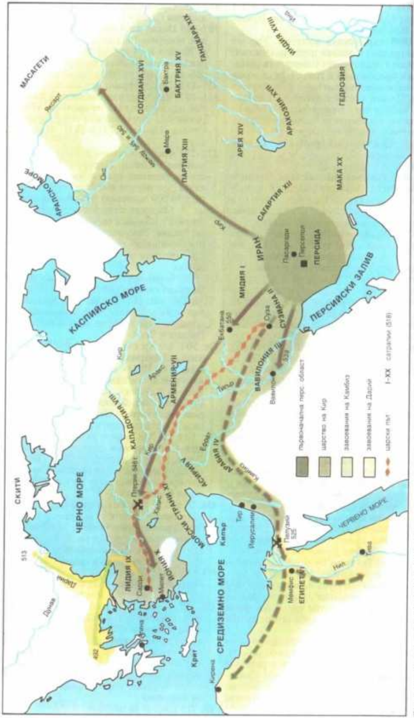
СКИТИ
ЧЕРНО МОРЕ
Дунав
513
ЛИДИЯ IX
Сарди
Милет
ЙОНИЯ X
Атина
492
Крит
Кирена
МОРСКИ СТРАНИ XI
КАПАДОКИЯ VIII
Халис
АСИРИЯ V
АРМЕНИЯ VII
Арас
Кир
КАСПИЙСКО МОРЕ
Кипър
Тир
Йерусалим
СРЕДИЗЕМНО МОРЕ
Мемфис
ЕГИПЕТ VI
Пелузий 525
Нил
Тива
ЧЕРВЕНО МОРЕ
АРАБИЯ IV
Ефрат
Тигър
Вавилон
ВАВИЛОНИЯ III
539
Суза
СУЗИАНА II
Екбатана 550
МИДИЯ I
ИРАН
ПЕРСИЙСКИ ЗАЛИВ
ПЕРСИДА
Пасаргади
Персепол
САГАРТИЯ XII
ПАРТИЯ XIII
Мерв
АРЕЯ XIV
АРАХОЗИЯ
МАКА XX
ГЕДРОЗИЯ
БАКТРИЯ XV
Бактра
СОГДИАНА XVI
МАСАГЕТИ
Яксарт
Окс
АРАЛСКО МОРЕ
ГАНДХАРА XIX
ИНДИЯ XVIII
Инд
първоначална перс. област
царство на Кир
завоевания на Камбиз
завоевания на Дарий
царски път
I–XX сатрапии (518)

Възникване на Персийската империя

Иран („страна на арийте"): плато м/у областите на древните цивилизации в Ирак и Пенджаб. 1500 започва заселване на иранци на две вълни: 1. бактри и согдийци; 2. мидийци и перси.

Мидийци

835 Асирийският цар Салманасар III споменава Персия (Парсуа) и Мидия (Мада) на езерото Урмия. След продължителни сражения с асирийците мидийците успяват да защитят страната си.

715 Пленяване на Дейок, според Херодот основател на мидийската държава.

Ок. 700 Начало на у-нието на Ахеменидите в Персия, които обаче са принудени да признаят върховенството на Мидия.

647–625 Фраорт. Загива в сражение с/у нахлуващите кимерийци и скити.

625–585 Киаксар, **основател на Мидийската империя,** прогонва скити и кимерийци. С вавилонска помощ (с. 31) унищожава Асирия и превзема Ашур (614) и Ниневия (612). Достига р. Халис в М. Азия, но (под влияние на предсказаното от Талес Милетски слънчево затъмнение) прекратява нерешената битка с Алиат от Лидия (28. 5. 585). С/у сина му Астиаг [585–550] се изправя васалният цар на персите **Кир II от Аншан,** син на Камбиз, от цар. род на Ахеменидите.

Персийска империя

559–529 Кир II завладява Мидийското царство (550) и укрепва господството си в Иран;

546 побеждава царя на Лидия Крез, покорява гръц. градове в Западна Мала Азия и предприема военни походи в И. Иран.

539 Завладяване на Вавилон. Завръщане на юдеите в Палестина (с. 39).

529 Кир II загива в битка с/у масагетите в И. Иран.

529–522 Камбиз II поема властта и убива брат си Бардия. 525 завзема Египет, напада Нубия и Либия. По време на отсъствието му магът Гаумата подбужда въстание, като се представя за Бардия.

522 Камбиз II умира в Сирия.

521–486 Дарий I, непряк потомък на Ахеменидите, зет на Кир II (женен за Атоса), убива Гаумата (16. 10. 521) и потушава въстанията. Той основава Перс. империя. 518 поход в Египет. 513 покоряване на индската обл. 512 предприема неуспешен поход с/у скитите през Босфора и по Д. Дунав, но принуждава Тракия и Македония да му се подчинят.

500–494 Потушаване на първоначално успешното въстание на грц. градове в З. Мала Азия. 494 разрушаване на Милет. 490 наказателната експедиция с/у грц. градове претърпява крах при Маратон (с. 57). По време на подготовката за поход с/у Гърция Дарий умира.

486–465 Ксеркс I смазва въстанията във Вавилон и Египет.

480–479 Походът с/у Гърция се проваля. Впоследствие въстания в покорените области и бунтове на сатрапите. С упадъка на персийското могъщество нараства влиянието на придворните евнуси.

387 „Царски („Анталкидов") мир": З. Мала Азия отново попада под перс. власт (с. 63).

330 Дарий III е убит от сатрапа Бес: Иран става част от империята на Александър Велики (с. 65).

Цели на персийската политика: защита на североизточната граница с/у степните народи зад Яксарт. Завладяване на крайбрежните земи отвъд Егейско и Черно море (скити). Твърде амбициозни цели: недостиг на хора и средства.

Превъзходство на персийската войска над предноазиат. народи благодарение на възприетата от степ. народи воен. тактика: атака на конници-стрелци с лъкове. Ядрото на войската са персите, измежду тях прочутата гвардия на „10 000 безсмъртни".

Управление и закони: разделяне на страната на 20 административни области (сатрапии). Данъци в определени размери. Парична единица е златният дарик. Висшите адм. постове се заемат от роднини на царския двор, но и от местни владетели и тирани.

Задължения на сатрапите: набиране на редовна войска, свикване на населението за принудителен труд.

Транспортът м/у провинциите и административния център става по цар. пътища (най-известният е от Сарди до Суза).

Каналът м/у Нил и Червено море се поддържа в изправност за морския транспорт м/у Персия и Египет.

Административен език е арамейският. Контрол на бюрокрацията чрез „подслушвачи" („ушите на царя").

Религия: през VI в. поява на **Заратустра,** който основава нова религия след внезапно откровение. **Ахурамазда** е творец и владетел на света. Човек сам решава кое да избере: доброто или злото, истината или лъжата. В края на света ще настъпи Страшният съд. – Излагане същността на учението в 16-те „Гати" (химни). Впоследствие изостряне на противоречието м/у добро и зло. Нравствен закон става полит. верую (при Дарий: противниците са лъжци, а той самият – представител на истината). Персите толерират религиите на поробените народи.

Персийската империя, първата велика сила, създ. от индоевропейците, за кратко време се превръща в **източна деспотия** (Ксеркс): въведени са източният дворцов церемониал и проскинезисът (падане по очи пред владетеля); поданиците са роби.

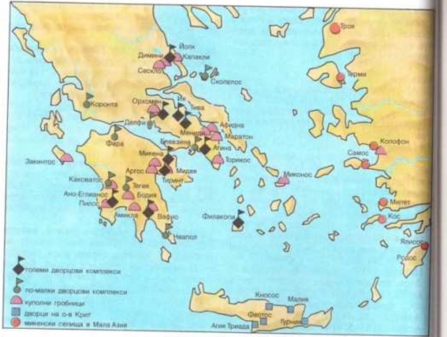
Троя
Йолк
Димини
Капакли
Сесклон
Скопелос
Терми
Коронта
Орхомен
Ия
Тива
Делфи
Афидна
Менидi
Маратон
Фира
Елевзина
Атина
Колофон
Самос
Микена
Торикос
Закинтос
Аргос
Мидея
Микенос
Каковатос
Тирин
Тегея
Ано-Еглианос
Бодия
Милет
Пилос
Амикла
Вафио
Филакопи
Кос
Неапол
Ялисос
Родос
големи дворцови комплекси
по-малки дворцови комплекси
куполни гробници
дворци на о-в Крит
микенски селища в Мала Азия
Кносос
Малия
Фестос
Агия Триада
Гурния

Микенска епоха

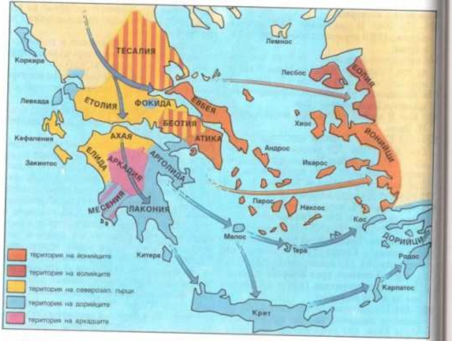
Лемнос
ТЕСАЛИЯ
Коркира
Лесбос
ЕОЛИЯ
Левкада
ЕТОЛИЯ
ФОКИДА
ЕВБЕЯ
Хиос
БЕОТИЯ
Кефаления
АХАЯ
АТИКА
ЙОНИЙЦИ
Андрос
Закинтос
ЕЛИДА
АРКАДИЯ
АРГОЛИДА
Икарос
МЕСЕНИЯ
ЛАКОНИЯ
Парос
Наксос
Кос
Мелос
ДОРИЙЦИ
Тера
Китера
Родос
територия на йонийците
територия на еолийците
територия на северозап. гърци
територия на дорийците
територия на аркадците
Карпатос
Крит

„Гръцкото преселение“

Ранно- и средноелад. епоха (3000–1600)

3000–2000 Ранноеладска епоха. В Егейския район се оформят различни културни кръгове. В Гърция възниква **земеделска култура,** обхващаща Тракия, Фокида, Беотия, Атика, Арголида и Коринт (белег: „предфирнисова“ керамика). Език. доказателства за следите от това древно средиземноморско население: имената на селищата с окончания -итос и -сос не са индоевроп. (имената на растенията и металите, термините от корабоплаването и риболова са възприети от гърците).

2000–1600 Средноелад. епоха. **Преселение на индоевропейските племена** („прогърци“): йонийци и еолийци (ахейци), извършено не по време на един голям военен поход, а чрез бавно навлизане на племена или части от тях (мирно съжителство и военни конфликти). Смесването със средиземноморското местно население подготвя гладък преход към

1600–1150 Късноеладска (Микенска) епоха. Общество: благородници (aristoi), бойци с колесници, монумент. дворци с мегарон („циклопски стени“). Доказателства за воен. конфликти м/у микен. владетели (автон. държавици), но и за мирно съвместно съществуване под управлението на върх. глава (владетеля на „златообилната Микена“ в Арголида). Предпоставка за строежа на дворци е гол. брой роби. Животът на благородниците минава във войни, лов, дворц. празненства.

XV в. Разпространение на влиянието в Мала Азия (Милет), Мелос, Крит (разбойн. набези). Възприемане на миной. керамика и куполните гробници, използвани от владетелите за култа към предците. Разрушаване на новите дворци (с. 33). Заселване на Крит, Родос и Кипър.

1400–1150 Късномикенска епоха. **Строеж на куполни гробници** и огромни крепости (Микена, Тиринт, Пилос, Ия, Атина). Известни са „Лъвската врата“ и „Съкровищницата на Атрей“ (диаметър на купола: 14,5 м) в Микена.

XIII в. Монументално разширяване на крепостите за защита с/у племената от Балканите.

Ок. 1250 Нова преселническа вълна („Егейско преселение“). Резултати: възход на Средноасир. царство и финик. градове-държави. Поява на етруските в Италия. Разрушаване на Троя VII a.

Ок. 1150 Разрушаване на микенските крепости.

„Гръцкото преселение“ (1200–1000); (също „Дорийско преселение“) е предизвикано от придвижване на илирите към Средиземно море. Северозап. гърци се установяват в Епир, Етолия и Акарнания; дорийците достигат по море Крит и ЮЗ Мала Азия, а по суша – Пелопонес. Изтласкване на ахейците към йон. о-ви. Незасегнати от преселението, Атика, о-в Евбея и Цикладските о-ви остават йонийски. Заселено е западното малоаз. крайбрежие. Преселенията влияят в/у разпространението на най-важните езикови групи (диалекти) на грц. племена: йонийски, ахейски (еолийски) и дорийски. Превъзходство на преселниците чрез новата военна тактика: **конница с железни оръжия с/у бойци с колесници и бронзови оръжия.**

Постеп. изграждане на нов полит. ред:

1. Продължаващото населяване на старите микенски крепости (полиси) води до образуване на градове-държави.
2. В новозавладените области възникват земеделски селища, в които старият военен строй (събрание на царя и свободните воини) отмира и се образува имотно съсловие (благородници).
3. Царската институция се запазва в периферните грц. области (Епир, Македония).

Общогръцки обединителни елементи: заимстваното от финикийците **писмо** и развитата от него **азбука** (възпроизвеждане на гласни чрез излишни знаци за съгласни: първото чисто фонетично писмо); – родените в микен. епоха митове („Атриди“, „Персей“, „Едип“, „Седмината с/у Тива“, „Елена“, „Менелай“), предвестници на Омировия епос; – **религията** с култови светилища от общогрц. значение (Делфи, Делос, Самос, Олимпия) и произлезлите от култа като общоелин. институции **игри** (*грц.* агон: състезание): **Олимп. игри** в чест на Зевс, **отбелязване на победителите от 776 г. пр. Хр.;** Питийските игри в Делфи в чест на Аполон; Истмийските игри на Коринт. провлак в чест на Посейдон и Немейските игри край Немея, Арголида в чест на Зевс. Възниква противопоставянето **елини** (свързани с грц. култура) – **варвари.**

Изкуство: Две области от древното изкуство оказват влияние в/у Елада през геометричната епоха: критско-минойското изкуство (III хил. – ок. 1400) и микенското изкуство (ок. 1600–1200). В субмикенския период (XII–XI в.) започва **примитивизиране и обедняване на микенското богатство от форми,** през протогеометр. (1050–950) ограничаването на традиц. елементи продължава, но се появява ново явление (геометризиране). В геометричния период (950–700) се изгражда **орнаментален космос** от прости геометр. орнаменти (линии, меандри, полукръгове) във вазовата живопис. Худ. произведения имат стегнат строеж (тектоника) и ясно съотношение м/у хоризонтали и вертикали. Появяват се абстрактни изображения (статуетки).

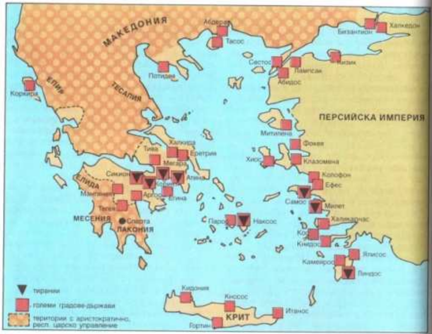
МАКЕДОНИЯ
ЕПИР
ТЕСАЛИЯ
ЕЛИДА
МЕСЕНИЯ
ЛАКОНИЯ
ПЕРСИЙСКА ИМПЕРИЯ
КРИТ
Корkира
Потидея
Абдера
Тасос
Византион
Халкедон
Сестос
Лампсак
Кизик
Абидос
Митилена
Фокея
Хиос
Клазомена
Колофон
Ефес
Самос
Милет
Халикарнас
Кос
Книдос
Камейрос
Ялисос
Линдос
Парос
Наксос
Тива
Халкида
Еретрия
Мегара
Сикион
Коринт
Атина
Мантинея
Аргос
Егина
Тегея
Спарта
Кидония
Кносос
Итанос
Гортин
тирании
големи градове-държави
територии с аристократично, респ. царско управление

Гръцки градове-държави

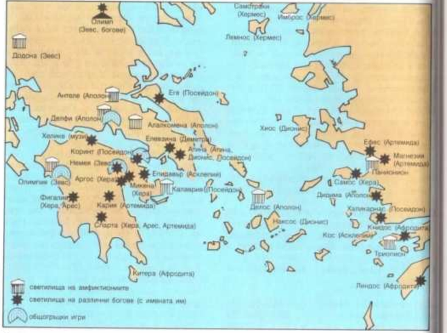
Олимп (Зевс, богове)
Додона (Зевс)
Антела (Аполон)
Делфи (Аполон)
Ега (Посейдон)
Алалкомена (Аполон)
Хеликон (музи)
Елевзина (Деметра)
Атина (Атина, Дионис, Посейдон)
Коринт (Посейдон)
Немея (Зевс)
Епидавър (Асклепий)
Олимпия (Зевс)
Аргос (Хера)
Микена (Хера)
Калаврия (Посейдон)
Фигалия (Хера, Арес)
Кария (Артемида)
Спарта (Хера, Арес, Артемида)
Китера (Афродита)
Самотраки (Хермес)
Имброс (Хермес)
Лемнос (Хермес)
Хиос (Дионис)
Ефес (Артемида)
Магнезия (Артемида)
Панионион
Самос (Хера)
Дидима (Аполон)
Делос (Аполон)
Наксос (Дионис)
Халикарнас (Посейдон)
Книдос (Афродита)
Кос (Асклепий)
Триопион
Линдос (Афродита)
светилища на амфиктионите
светилища на различни богове (с имената им)
общогръцки игри

Гръцки култови места

Държавен строй

Полисът (град- или община-държава) възниква от градските селища и прилежащите им общински земи. Характеризира се с вътр. и външнополит. независимост (автономия и елевтерия), стопанско самозадоволяване (автархия) и местни култове (държавна и религиозна общност). Прав. отношения м/у градовете-държави се уреждат чрез мирни и съюзни дог. Полисът получава името си не от мястото, а от неговата производна – името на жителите. Полисът е под закрилата на божество и се управлява по създадените от него закони. Площ на градовете-държави: Атика – 2550 км², Коринт – 880 км², Аргос – 1400 км², 22 градове-държави във Фокида с обща площ 1650 км².

В началото се възприема формата на у-ние на покореното население: **царската институция** (базилевс: цар, дума от негрц. произход). Царят няма неогран. власт, тя му е дадена от Зевс (изображения: пастирът и повереното му стадо). След заграбване на земята от грц. племена твърдата цар. ръка и единното у-ние стават излишни. Цар. институция се запазва в Лакония, Аргос, Аркадия, Елида и Македония, но с ограничено влияние. В другите области тя е отменена от **благородниците,** които – защитени в именията си и разполагащи с многобройна свита от безимотни полусвоб. селяни – поемат властта: **арист-я като съсл. господство** на едрите земевладелци (съсловие на конниците). Животът на благородниците: състезания, надбягвания с колесници, лов и веселие. Хар.: развитие на коневъдството. Установяване на **олигархията** („господство на малцинството"), властващо над „множеството" (своб. или полусвоб. селяни, роби) или бедните. През VII и VI в. узурпатори от редиците на благородниците, подкрепени от недоволните занаятчии и селяните, се обявяват за **самодръжци (тирани):** борба с/у едрите земевладелци и богатите граждани, облагодетелстване на занаятчиите и дребните селяни. В края на развитието е **демокрацията** („господство на народа") – предоставяне на гражд. права на все по-шир. слоеве от гражданите на полиса (претенции за права с/у поети задължения). За установяването й спомага въведеното робство, така своб. граждани имат време за политика.

Древногръцка религия

Две сфери на културата допринасят за рел. представи на гърците:

1. **средиземноморска** (зем.): богини на плодородието и богини-майки (близки до земята и подземното царство) и умиращият бог на пролетта; също култове;
2. **индоевропейска** (разл. преселнически вълни м/у 2000–1100): Зевс, бог на атмосферните явления и светлината, пазител на правото и родоначалник на боговете; вероятно Хестия, богиня на огнището (*лат.* Веста).

От 1600 В критско-микенския аристократичен свят средиземномор. и индоевроп. рел. представи се сливат под силното влияние на минойската култура. Боговете от тази епоха са: Зевс, Хера, Посейдон, Атина, Хермес, Артемида, Пайон (Аполон), Илития, вероятно и Дионис. **Омир** развива идеята на тази феод. религия, отговаряща на йерархичното об-во в микен. дворци, в своята **религия на аристокрацията** (олимп. богове): Зевс, бог на небето, съпругата му Хера, богиня на огнището и брака; Деметра, майката-земя; Посейдон, владетел на моретата; Хефест, бог на ковачите; Арес, бог на войната; Аполон, бог на светлината, чистотата и познанието, сестра му Артемида, богиня на лова; Афродита, богиня на любовта; Хермес, бог на крадците и търговците; Атина, покровителка на занаятите, изкуствата и науките. Съществува и **народ. религия:** мест. божества под формата на стари фетиши, персонифициране на природни сили, на небесни тела (Слънце, Луна) и абстрактни понятия (разпра, надежда). Догмите, магиите, жреците и суеверието са непознати. В „Теогония" на Хезиод – силна нрав. страст и наивна вяра в справедливостта (Зевс като бог, въздаващ правда). Нови рел. идеи съдържат **орфизмът, питагорейството** (представи за награда и наказание след смъртта) и **мистерийните култове** (Елевзина), които обещават на посветените (мисти) задгробен живот.

VII в. Проникване на трак. бог на виното Дионис. С приемането му от Аполон в Делфи и последният бог влиза в Олимп.

IV в. Въвеждане на култа към Асклепий, бога на медицината.

Отл. белег на елинистическата епоха е рел. **синкретизъм** (обединение на религия и политика в полиса). Изразява се съмнение в съществуването на олимп. богове и множеството местни божества, но атеизмът не се разпространява, рел. екзалтация при лични или полит. сътресения (нападение на келтите) говори обратното. – Почитане на Тюхе, богиня на сляпата, жестока случайност, властваща над всички. Освен старите мистерийни култове (Деметра и Дионис), се появяват и новите тайнствени култове към Изида, Ваал и Кибела, разглеждани като ново олицетворение на вече познати, стари гръцки богове (грц. интерпретация).

Новосъздадени култове: Сарапис (от Озирис-Апис), издигнат в Египет за държавен бог – спасител и пророк (по-късно свързан с царицата на боговете Изида).

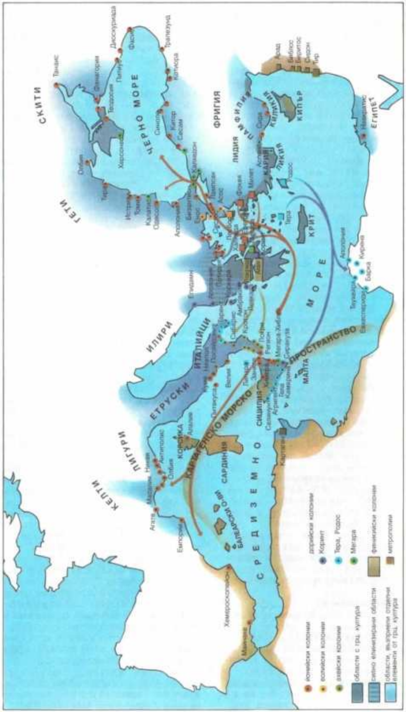
СКИТИ
ГЕТИ
ЧЕРНО МОРЕ
ФРИГИЯ
ЛИДИЯ
ПАМФИЛИЯ
КИЛИКИЯ
ЛИКИЯ
КАРИЯ
КИПЪР
КРИТ
ЕГИПЕТ
ИЛИРИ
ЕТРУСКИ
ИТАЛИЙЦИ
ЛИГУРИ
КЕЛТИ
КОРСИКА
САРДИНИЯ
БАЛЕАРСКИ О-ВИ
СИЦИЛИЯ
МАЛТА
СРЕДИЗЕМНО МОРЕ
КАРТАГЕНСКО МОРСКО ПРОСТРАНСТВО
Танаис
Фанагория
Теодосия
Питиунт
Диоскуриада
Фасис
Трапезунд
Котиора
Синопа
Китор
Сесам
Херсонес
Олбия
Тира
Истрия
Томи
Калатис
Одесос
Аполония
Византион
Калхедон
Енос
Сестос
Лампсак
Асос
Лесбос
Фокея
Милет
Халкида
Еретрия
Коринт
Мегара
Аргос
Тера
Родос
Аспендос
Сида
Арад
Библос
Беритос
Сидон
Тир
Навкратис
Кирена
Барка
Аполония
Тевхейра
Евхеспериди
Епидамн
Аполония
Коркира
Амбракия
Тарент
Сибарис
Кротон
Локри
Регион
Занкле
Липара
Мегара-Хиблея
Сиракуза
Камарина
Гела
Акрагант
Селинунт
Химера
Велия
Посейдония
Неапол
Кума
Питакуса
Алалия
Олбия
Антиполис
Никея
Масалия
Агата
Емпорион
Хемероскопейон
Майнаке
Картаген
йонийски колонии
еолийски колонии
ахейски колонии
дорийски колонии
Коринт
Тера, Родос
Мегара
области с грц. култура
силно елинизирани области
области, възприели отделни елементи от грц. култура
финикийски колонии
метрополии

Гръцката колонизация 750-550 г. пр. Хр.

Гръцката колонизация (750–550)

Създава предпоставки за появата на чувство за общогрц. принадлежност и има следните причини: възход на занаятите, разширяване на мор. търговия, свръхнаселение (съвет на Хезиод: хората да се ограничат с едно дете; изоставяне на новородени), задлъжнялост на селяните, полит. емиграция, соц. противоречия (Мегара, Коринт и Атина). Не на последно място обаче колонизацията е израз на ново, стихийно избликнало усещане за живота. Колонията се основава от метрополия, която – често по оракулско предсказание – определя нейния основател (ойкист) или тръгва от морско пристанище. Липсва централизирано направляване на процеса. Два вида колонии: **търг. центрове** и **аграрни колонии.** Полит. независимост, но и връзка с метрополията чрез общи култове и обичаи. **Елинизиране на съсед. области.** Разширяването става на запад поради асир. нашествие на изток: Кампания, Сицилия, Ю. Италия, Ю. Галия. Картаген обаче затваря З. Средиземноморие за мирната колонизация. На Североафр. крайбрежие Кирена и Навкратис (с. 25) добиват значение като търг. центрове.

Йония

Водещ полит. и култ. град **Милет,** метрополия на над 90 нови града по Черномор. крайбрежие и най-важно междинно пристанище за търговията с Изтока.

Ок. 750 **Омир** преработва старите героични песни за Троянската война в епическите поеми „Илиада" и „Одисея". Тясно преплитане с историята на Близкия изток.

От 700 Връзки с Фриг. и Лид. ц-ва. **Въвеждане на паричното стопанство от йонийците** (талант, мина). Военни конфликти с лид. царе Гигес и Алиат (с. 35).

От 650 Родовата аристокрация е изместена от големите търговски фамилии покрай соц. и полит. размирици в йонийските градове. Растящо влияние на народа, често под водачеството на тирани.

560 Лид. цар Крез покорява Йония (с. 35). Последици: запазена автономия на градовете, търг. връзки с вътрешността на Лидия, воен. повинност за градовете.

546 Начало на персийското господство. Сарди става столица на йон. сатрапия (517). Помощ на йон. флот при похода на Дарий с/у скитите. Последица: преселване на йон. натурфилософи в Ю. Италия.

537–522 Тирания на Поликрат в Самос, установена с помощта на Лигдамис от Наксос. Разцвет на Самос. Мор. господство в Егейско море (таласокрация). Съюз с египетския фараон Яхмос II (с. 25).

Изкуство: 700–600 Ориентализиращ период. Навлизане на натурал. елементи (фант. създания, растения, животни) от Изтока. Важна посред. роля на **Коринт** поради търговията с Йония. Др. центрове : Атика, Халкида, Родос. Монумент. сгради под изт. влияние (херайон на Самос, храм на Зевс на пизистратидите). Късногеометр. храмове в Спарта, на Самос и Термос (по образец на раннogrц. господарски дом – мегарон). От този период са и първите **произведения на прилож. изкуство:** метал. изделия с релефна украса, малка пластика, оръжия. **Ранна скулптура:** „Дама от Оксер", курос на Полимед от Аргос. За „откривател" на монумент. скулптура се смята критянинът Дедал. Тя трябва да се разглежда като символ на човека, а възникналата по същото време монумент. архитектура (каменни храмове с колонада [перистил]) – като символ на грц. полис.

Йонийска лирика: 1. Ямбически стих със съпровод на струнни инструменти: Архилох от Парос, Хипонакт от Ефес. 2. Елегия със съпровод на флейта (жалейна песен): Калин от Ефес, Тиртей, Мимнерм от Колофон. 3. Лесбоска лирика: Терпандър от Лесбос (изобретил седемструнната лира), Алкей и Сафо от Лесбос, Анакреон от Теос. 4. Хорова лирика: Алкман от Сарди, Стезихор от Химера.

Философия: Чрез разграничаване от господството на митолог. традиция в Милет възниква **йонийската натурфилософия.** Въпрос за началото **(архе):** първоначало, първопричина и първична същност. За Талес (ок. 624–546) архе е водата; за Анаксимандър (ок. 611–546) – „апейронът", нещо безгранично и неопределено; за Анаксимен (ок. 586–525) – въздухът (аер, пневма), еднородна, безкрайна и нерушима материя. Ксенофан от Колофон (570 – сл. 480) основава филос. школа в Елея (Ю. Италия): единство и кълбовидна форма на Вселената; критика на боговете. За Парменид от Елея (540–470) в центъра на мисленето е битието. Питагор от Самос (580–500) основава подобно на орден сдружение в Кротон: познание за хармонията и реда в света чрез математиката, физиката, акустиката и астрономията. Числови редове. Музика и теория на държавата. Учение за прераждането на душите. За Хераклит от Ефес (ок. 535–470) принципът на света е не съществуването, а ставането (променливост), но в определен ритъм, окачествяван като ред и разум на света.

Стопанство: Йон. търговия се разширява в Мала Азия. Монетосеченето заменя натуралното стопанство (разменна търговия) с парично. Възниква търговско съсловие. Купуват се роби (първо на Хиос).

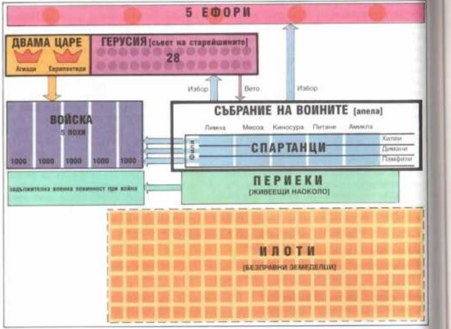
5 ЕФОРИ
ДВАМА ЦАРЕ
Агиади
Еврипонтиди
ГЕРУСИЯ [съвет на старейшините]
28
Избор
Вето
Избор
ВОЙСКА
5 лохи
1000
1000
1000
1000
1000
СЪБРАНИЕ НА ВОИНИТЕ [апела]
Лимна
Месоа
Киносура
Питане
Амикла
Фили
СПАРТАНЦИ
Хилеи
Димани
Памфили
задължителна военна повинност при война
ПЕРИЕКИ
[ЖИВЕЕЩИ НАОКОЛО]
ИЛОТИ
[БЕЗПРАВНИ ЗЕМЕДЕЛЦИ]

Спартанската организация („Спартански космос")

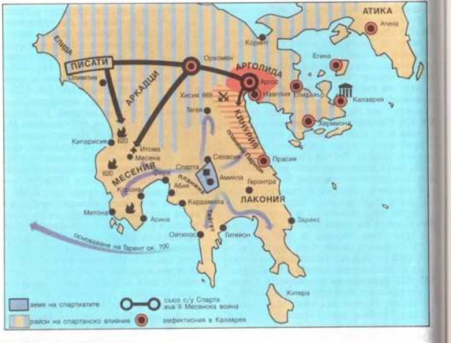
АТИКА
Атина
Коринт
Егина
Елида
ПИСАТИ
Олимпия
Орхомен
АРГОЛИДА
Аргос
Навплия
Епидавър
Калаврия
Хермиона
АРКАДИЯ
Хисия 669
Тегея
КИНУРИЯ
планина Парнон
Прасия
Кипарисия
620
Итома
Месена
620
МЕСЕНИЯ
Фери
Спарта
Селасия
Амикла
Геронтра
Абия
планина
Корона
Кардамила
ЛАКОНИЯ
Метона
Асина
Тайгет
Зарекс
Ойтилос
Гитейон
Основаване на Тарент ок. 700
Китера
земя на спартиатите
район на спартанско влияние
съюз с/у Спарта във II Месенска война
амфиктиония в Калаврея

Пелопонес до 500 г. пр. Хр.

Спарта

Ок. 900 Основано е селището Спарта чрез сливане на четири села (Лимна, Месоа, Киносура, Питана) в долината на Еврота.

740–720 I Месенска война. Превземане на планинската крепост Итома и завладяване на Месения от цар Теопомп.

706 Основаване на Тарент. – След битки с Тегея и Спарта (спор за областта Кинурия, сражение при Хисия 669) **хегемония на Аргос** в СИ Пелопонес при

680–650 цар Фидон. Въвеждане на нормирани мерки и теглилки (фидонова стъпка, обол и драхма). Създ. амфиктиония в Калаврея укрепва позициите на Фидон.

660–640 II Месенска война. Въстание на месенците, подкрепено от Ахая, Елида и Аргос. Силно вътрешнополитическо и стоп. напрежение в Спарта след загубата на месенската земя на спартиатите.

640 Разгром на месенците чрез **нова тактика: подредени във фаланга хоплити** (тежко въоръжени пехотинци с копие, меч, кръгъл щит, броня и набедреници). В Спарта и в много гръцки градове възниква военизирана „хоплитска" държава.

Последици: безогледно потискане на илотите, изолация на спартанците от външ. свят (парична единица на страната: железни пръчки), упадък на културата, господство на малцинството: 9000 спартиати като пълноправни граждани.

550 Пелопонески съюз под воен. надмощие на Спарта (хегемония). Военна повинност за всички пелопонески държави (изключение: Ахая и Аргос), но запазена автономия. Впоследствие Спарта като най-значителна военна сила в Гърция застава начело в борбата с/у тиранията (интервенции в Самос, Атина и Сикион) и демоса (народ), но след средата на V в. прекратява завоевателната дейност и запазва статуквото си (няма прираст на населението).

Законодателство и държава

Съчинените според преданието от Ликург ок. 700 спарт. закони (т. нар. „голяма ретра") в действителност са резултат от вековното развитие. Спарта има двама царе, „съвет на старейшините" (герусия) и събрание на воините. След приемане на Амикла в спарт. селищен съюз възниква **лакедемонската държава;** по-късно законова реформа чрез създаване на ефората (все още военизирано царство). През втората половина на VI в. ефорите поемат управлението на вътр. и външ. политика. Спартиатите, обединени в 3 фили, живеят в мъжки общности. Младежите от 14- до 20-год. възраст се възпитават от държавата; мъжете от 20 до 30 год. живеят във военни лагери, а по-възрастните – в трапезни общности (сиситии). Стоп. основа: разделяне на земята на непродаваеми наследствени парцели (клер: жребий), които се обработват от илоти (зависими земеделци), задължени да предават половината си реколта; държавата ежегодно им обявява война и тайно ги контролира (криптии). Периеките („живеещи наоколо") също са дорийски заселници в Лакедемон и Месения (в стотина селища) с по-ограничени права, но със задължение да служат във войската. Не участват в събранието на воините и във възпитателните общности.

Култура: силно влияние на йонийската култура чрез източногрц. лирици: Терпандър от Лесбос, Алкман от Сарди, Тиртей (песни, химни, хорове).

Развитие на другите гръцки области

Ок. 700 Хезиод от Аскра в Беотия: „Теогония" (митове за боговете с развитие, водещо до Зевс); „Труд и дни" (упадък на човечеството след пет ери, правила за селяните и мореплаването).

На границата м/у VII и VI в. **записване на валидните закони** вместо устното им предаване, развитие на законността и правното съзнание. Регламентиране живота на държавата и поданиците със закони (често въпреки съпротивата на аристокрацията).

VII в. **Поява на тираните** в различни грц. държави, предизвикана от междуособиците сред аристокрацията. Резултат: силна административна власт, целенасочена вътрешна и външна политика.

657–580 Тирания в Коринт: Кипсел, Periandър и Псаметих. Най-голям разцвет на Коринт като първа морска сила на Гърция. Облагодетелстване на селяните за сметка на аристокрацията.

600–570 Тирания на Клистен в Сикион. Политически преобразувания и подкрепа на делфийската амфиктиония в I свещена война с/у фокидците. Разрушаване на Кира – отмяна на транзитното мито за поклонниците, отиващи в Делфи. **Делфи става най-голямото грц. светилище.**

582 Реорганизиране на Делфийските (Питийски) игри.

Изкуство: 600–500 Архаичен период. Отначало водещи са дорийските провинции (Коринт), впоследствие йонийските (Атина). **Статуи на голи юноши** (куроси) и **облечени девойки** (кори) като посвещения. Чернофигурната вазопис (с митологични мотиви) достига апогея си при Екзекий (ок. 550–520), след 530 се развива червенофигурната вазопис, чийто най-прочут представител е атинският майстор Евфроний. Храмови скулптури (фронтони, метопи, фризове). **Кулминация и завършек на зрялото архаично изкуство в Атина.**

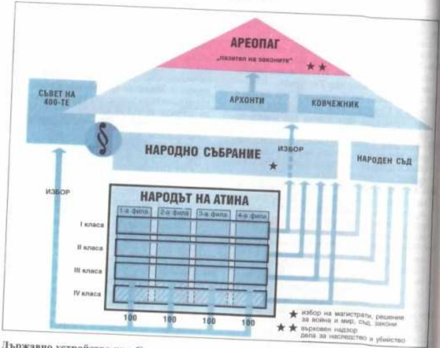
АРЕОПАГ
„пазител на законите"
★★
СЪВЕТ НА 400-ТЕ
АРХОНТИ
КОВЧЕЖНИК
§
НАРОДНО СЪБРАНИЕ
★
ИЗБОР
НАРОДЕН СЪД
ИЗБОР
НАРОДЪТ НА АТИНА
1-а фила
2-а фила
3-а фила
4-а фила
I класа
II класа
III класа
IV класа
100
100
100
100
★ избор на магистрати, решение за война и мир, съд, закони
★★ върховен надзор
дела за наследство и убийство

Държавно устройство при Солон

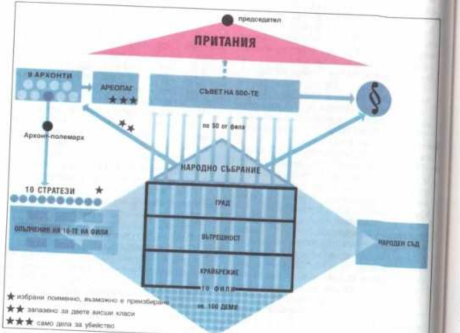
председател
ПРИТАНИЯ
9 АРХОНТИ
АРЕОПАГ
★★★
СЪВЕТ НА 500-ТЕ
§
★★
по 50 от фила
Архонт-полемарх
НАРОДНО СЪБРАНИЕ
10 СТРАТЕЗИ
★
ОПЪЛЧЕНИЯ НА 10-ТЕ НА ФИЛИ
ГРАД
ВЪТРЕШНОСТ
КРАЙБРЕЖИЕ
10 ФИЛИ
ок. 100 ДЕМИ
НАРОДЕН СЪД
★ избрани поименно, възможно е преизбиране
★★ запазено за двете висши класи
★★★ само дела за убийство

Държавно устройство при Клистен

Отначало съществува царска власт, на която се подчиняват родовите аристократи от атическите области. След преселването им в гр. Атина (град. аристокрация) тя постепенно се ограничава.

683 Царската власт е заменена с **архонтат.** Архонтите са чиновници с едногодишен мандат. Длъжности: архонт-базилевс за култа към Дионис, архонт-епоним (първи градски управител на Атина), архонт-полемарх (главнокомандващ).

Ок. 624 **Законите на Драконт** („драконовски мерки") преодоляват свързаната със задлъжняване на селяните държавна криза. Назначават се още 6 архонти – тесмотети, кръвното отмъщение се отменя. **Социално напрежение** изостря вътрешнополит. ситуация: бедствено положение на дребните селяни (дългово робство); нарастващо влияние на средното съсловие благодарение на презморската търговия, полит. искания към аристокрацията.

594 **Солон,** архонт с диктаторски пълномощия, назначен за „помирител", постанови:

1. **освобождаване на селяните:** отмяна на дълговете с/у земя (ипотеки) и дълговото робство (сизахтия), отказ от преразпределение на земята, но фиксиране на максимален размер за земевладение;
2. **ограничаване властта на аристокрацията:** разделяне на гражданите-земевладелци на четири класи: пентакосиомедимни (500 крини жито), хипеи (300–500 крини), зевгити (селяни с впрегатен добитък), които служат като хоплити, и тети (безимотна класа). Тимокрация: господство на имотните (класово об-во, съобразено с реколтата и производството);
3. **монетна реформа:** преход от егинска към евбейско-милетска монетна система;
4. **записване на правата:** Всеки гражданин може да подаде публична жалба.

Основни идеи на законите на Солон:

1. еманципация на отделния човек, който вече е отделѐн от рода и своб. в д-вата;
2. поощряване на търговията и занаятите.

Държавно устройство: Народ. събрание (еклесия) избира архонти и ковчежник от чл. на I класа, също „съвет на 400-те" (по 100 представители от 4-те стари фили) от трите горни класи. Тетите участват в народ. събрание и народ. съд. – Законите не донасят полит. стабилизация, а безредици и разделят народа на 2 групи: аристократи от вътрешността и крайбрежно население, водено от Алкмеонидите. Дреб. селяни от планин. райони подкрепят установената
560 **тирания на Пизистрат.** Стоп. и култ. разцвет на Атина. Поощряване на селячеството. Ограничаване властта на аристокрацията. Телохранители за владетеля. Законите на Солон не се отменят. Държ. монета е с образа на Атина и кукумявка. Реорганизиране на Панатенеите (основ. 566). **Покровителство на култа към Дионис.**

527–514 Тирания на Хипий и Хипарх.

519 Съюз на Атина с Платея с/у Тива.

514 Хипарх е убит от Хармодий и Аристогитон („тираноубийци") заради лично отмъщение.

510 **Тиранията е свалена** от Клистен от Алкмеонидите с подкрепата на делфийския оракул и спарт. войска на Клеомен.

509–507 **Реформа на Клистен:** демокрация чрез изономия (равни права за гражданите на д-вата) в новите фили. Разделяне на гражданството на 10 фили, като във всяка чрез жребий влиза една третина (тритія) от трите области (град, вътрешност, крайбрежие). Всяка фила изпраща 50 представители в „съвета на 500-те", които за определен съвещ. период (36 дни) управляват града (като притания) начело с избран от тях и всекидневно сменян председател (притан). Тритията се състои от общини (деми), самостоятелни управленчески единици (водят списъците на гражданите), образуващи местната основа на държ. устройство. Всеки гражданин членува в народното събрание. – Пренасяне на реда във филите в/у войската: 10-те избрани стратези са военачалници на филите и подчинени на архонта-полемарх. Въвеждане на чашата с отрова за изпълнение на смъртна присъда. Отмяна на изтезанията за своб. граждани. **Въвеждане на остракизъм (съд на чирепите):** изгнание за общественоопасните граждани при запазване на гражд. и имуществените им права.

508 Прогонване на Клистен след интервенция от страна на Спарта. След като
507 атиняни обсаждат на Акропола Клеомен и водача на аристократите Исагор, Клистен се завръща.

506 Поражение на спартанци, беотийци и халкидци от атиняните; 4000 атински колонисти (клерухи: притежатели на жребий) се заселват в Халкида. След поражението на Клеомен от Аргос демокрацията се въвежда и тук.

Поезия: разцвет на късноархаическата лирика. Теогнид от Мегара: елегии (благороднически жалби с/у соц. промени, песни за пиршества); Анакреон от Теос (570–488): песни за виното и любовта (любов към момчета, пиршества), който с Ибик от Регион (поет на страстната любов) известно време живее в двора на Поликрат от Самос. Хоровите лирици Симонид (556–468) и Бакхилид (505–450) прекарват края на живота си в двореца в Сиракуза, там се срещат с Пиндар от Тива (518–446), най-големия грц. хоров лирик: култови песни (пеани, дитирамби, химни), победни песни.

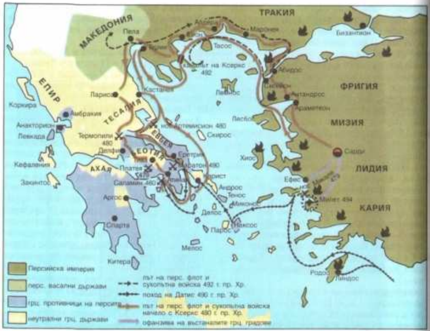
ТРАКИЯ
МАКЕДОНИЯ
ЕПИР
ТЕСАЛИЯ
ЕВБЕЯ
БЕОТИЯ
АХАЯ
ФРИГИЯ
МИЗИЯ
ЛИДИЯ
КАРИЯ
Термопили 480
Саламин 480
Маратон 490
Артемисион 480
Платея 479
Персийска империя
перс. васални държави
грц. противници на персите
неутрални грц. държави
път на перс. флот и сухопътна войска 492 г. пр. Хр.
поход на Датис 490 г. пр. Хр.
път на перс. флот и сухопътна войска начело с Ксеркс 480 г. пр. Хр.
офанзива на въстаналите грц. градове

Гръко-персийски войни

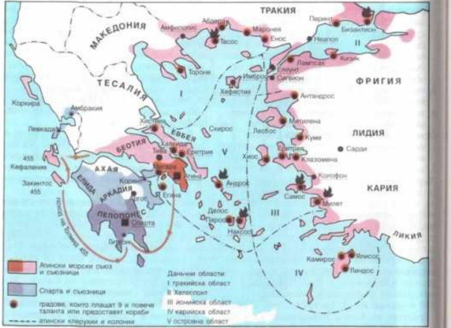
ТРАКИЯ
МАКЕДОНИЯ
ТЕСАЛИЯ
ЕВБЕЯ
БЕОТИЯ
АХАЯ
ЕЛИДА
АРКАДИЯ
ПЕЛОПОНЕС
ФРИГИЯ
ЛИДИЯ
КАРИЯ
ЛИКИЯ
I
II
III
IV
V
Атински морски съюз и съюзници
Спарта и съюзници
градове, които плащат 9 и повече таланта или предоставят кораби
атински клерухии и колонии
Данъчни области:
I тракийска област
II Хелеспонт
III йонийска област
IV карийска област
V островна област

Атински морски съюз

Гръко-персийски войни (500–479)

500–494 **Йонийското въстание** с водач Аристагор от Милет – подкрепено само от Атина и Еретрия – след първите успехи (атака с/у Сарди) е потушено от персите (поражение при Ефес). Контраудар на персите: повторно завладяване на Кипър (497), разгром на йон. флот при Ладе и

494 разрушаване на Милет. Заточение на жителите в Месопотамия.

493 Темистокъл става архонт.

492 Завземане на Тракия и Македония от персите, предвождани от Мардоний. Херсон. тиран Милтиад Мл. бяга в Атина и е избран за един от 10-те стратези. Перс. флот е унищожен от буря край нос Акте. Персийски призив към грц. градове да се подчинят (изпращане на вода и земя) е отхвърлен от Спарта и Атина.

490 I персийски поход на Датис и Артаферн, придр. от Хипий. Разрушаване на Еретрия и заточаване на жителите ѝ.

Септ. 490 Битка при Маратон. Победа на атинската пехота (разгласена от „маратонския бегач") начело с Милтиад (превъзхождаща грц. тактика) и оттегляне на персийския флот в Мала Азия. След победата над непобедимите дотогава перси Атина като защитница на цяла Елада е на път да се превърне във велика полит. сила. След неуспешен поход с/у о-в Парос Милтиад умира в затвора (489).

487 Избор на архонти чрез жребий м/у 500 кандидати от I и II класа. Така институцията се деполитизира; политическо влияние на стратезите (преизбиране и пълномощия) нараства, понеже те получават адм. и фин.-техн. права. – След

487–483 изгнанието на полит. противници чрез остракизъм: Хипарх (487), Мегакъл (486), Ксантип (484) и Аристид (483), Темистокъл получава възможност да осъществи своята **програма за изграждане на флот:** строителство на държ. кораби, финансирано от доходите на сребърните рудници в Лаврион; оборудването закупуват от богати граждани (литургия). 481 Атина има 180 триери (кораби с по 3 реда гребци). Нарастващо политическо значение на тетите като гребци.

480 II персийски поход: Ксеркс потегля от Сарди с над стохилядна войска. Картаген получава заповед от метрополията си Тир за **нападение над сицилийските гърци.**

480 Битка при Химера: Картагенците са разбити от сиракузкия тиран Гелон.

474 Битка при Куме: Хиерон, брат на Гелон, разбива етруския флот; това осигурява възхода на Рим.

481 Сключване на военен съюз (елинска симахия), оглавен от Спарта. След равностойната морска битка край **нос Артемисион** саможертва на Леонид заедно с 300 спартиати и 5600 други воини

август 480 в Термопилския проход, осигурила отстъплението на гръцката войска. Плячкосване на Атина от персите.

Септ. 480 Морска победа при Саламин на гърците, предвождани от спартанеца Еврибиад според плана на Темистокъл: По-силният перс. флот не може да се разгъне с/у 310-те грц. кораба в тесния пролив и се изтегля в Мала Азия. Персийската войска на Мардоний е разквартирувана за зимата в Тесалия. След второто разрушаване на Атина през пролетта на

479 сухопътна битка при Платея и победа на грц. флот в **морската битка при нос Микале** край Милет. По съвета на Темистокъл победителите не отмъщават на проперсийски настроените грц. държави. 20-год. мирен период в Гърция.

Значение на гръко-персийските войни: Персите се отказват от завоевателните си планове. Полит. и дух. свобода на гърците е спасена. Резултат: разцвет на грц. култура.

479 Строеж на градските стени в Атина въпреки протеста на Спарта.

478 Освобождение на йон. градове от грц. флот начело със спартанеца Павзаний, отзован заради тираничността си от ефорите. Спарта призовава йонийците да се заселят в грц. си родина и излиза от войната. По молба на йонийците Атина застава начело на отбран. съюз с/у персите.

I Атински морски съюз

477 Основаване на I Атински морски съюз за отбрана с/у персите (Атина и йон. градове). Плащане на съюз. вноски (460 таланта, определени от Аристид – Справедливия). Делос става седалище на съюза. Вс. членове на съюзния съвет получават еднакво право на глас. Атина става първа икон. сила в Гърция. Охлаждане на отношенията м/у Спарта и Атина.

470 Остракизиране на Темистокъл (умира като персийски васален княз в Магнезия на р. Меандър). Кимон, син на Милтиад, продължава войната с/у Персия като командващ флота на морския съюз.

465 Двойна победа на Кимон при р. Евримедонт в Южна Мала Азия над перс. флот и сухопътна войска. Вражд. поведение на Спарта спрямо растящото надмощие на Атина се засилва, населението на Спарта намалява вследствие катастрофално земетресение (464) и III Месенска война (464–455). Атинската войска, повикана на помощ от Спарта при обсадата на планинската крепост Итома, е върната поради страх от разпространение на демократичните тенденции, затова

461 проспартански настроеният Кимон е прокуден от Атина чрез остракизъм.

Класическо изкуство (V и IV в.)

Върховете на това изкуство са храмът на Зевс в Олимпия и храмът на Атина (Партенон) на Акропола (Иктин и Каликрат). Водещи скулптори са дориецът **Поликлет** (Дорифор: Копиеносец): пропорция и ритъм (откриване на контрапоста – игра м/у противоположните състояния на човешкото тяло – покой и движение, т. е. единият крак е неподвижен, а другият – в движение) и **Фидий,** изваял скулптурите в Партенона, както и статуите на Зевс и Атина, от злато и слонова кост. От монумент. стенопис на Полигнот от Тасос не е запазено нищо. Предпоставки за **изкуството на IV в.** са разпадането на полисите и урбанизацията на живота. Откриване на личния душевен мир (портрет). Най-известните скулптори са **Праксител** (Афродита Книдска, Хермес): човешки черти у боговете; **Скопас** (Менада): изява на патоса; **Лизип** (Апоксиомен: Стържещият се): създател на елинистическия идеал за човешка красота.

Литература

Големите творци на родената от празненствата в чест на бог Дионис **трагедия** (хор и един „репликьор“ при Теспид):

Есхил (525–456) въвежда втори актьор, намалява хора и ограничава значението му за сметка на диалога. Архаистично-героично, дълбоко религиозно съдържание на трагедиите му: „Перси“ (472), „Седмината с/у Тива“ (467), „Орестия“ (458).

Софокъл (497–406) придава клас. форма на трагедията, като въвежда трети актьор и засилва хора. Развитието на драм. действие изхожда от душевността на характерите (трагедия на характери): „Антигона“ (442), „Едип цар“ (427), „Електра“ и „Филоктет“.

Еврипид (480–406) се опитва чрез психолог. похвати и промяна на митолог. сюжети да лиши героя си от илюзии. Той проправя пътя на гражд. драма и затова силно повлиява на световната литература: „Медея“ (431), „Иполит“ (428), „Троянки“ (415). Разцвет на полит. атин. **комедия** при Кратин (520–423), Евполид (446–411) и **Аристофан** (445–385), гл. представител на старата атич. комедия. Той разглежда соц. въпроси, критикува политиката на родния си град и се бори с/у софистите: „Облаци“ (423), „Оси“ (422), „Птици“ (414), „Жаби“ (405). Главен представител на новата, неополитическа комедия е Менандър (343–290) с неговите гражд., общественокритични комедии: „Помирителен съд“, „Враг на човека“.

Историография

Херодот от Халикарнас (484–425), „бащата на историята“ (според Цицерон), в основното си произведение „Историческо изложение“ (Histories apodexis) описва враждата м/у Европа и Азия (елини и варвари), той разглежда историята като обусловена от нравствено-религиозните, а не от на корени (ист. процес се обяснява чрез дълбоката вяра в божест. предопределение).

Тукидид (460–396), създател на обективната ист. наука, пише история на Пелопонеската война като учение за практиката (прагматична история). Ист. процес се направлява не от боговете, а от причинността.

Ксенофонт (430–354) написва „Анабазис“ (описание на похода на Кир и оттеглянето на гърците) и история на своето време („Хеленика“).

Философия

Софистите (учители по мъдрост) се стремят да дадат общи знания на младите хора, за да ги направят – с помощта на ораторското изкуство (реторика), диалектиката и гражд. обучение – „годни за живота“. Знанията се продават като „стока“. Гл. представители: Протагор от Абдера: обучение в субективизъм и релативизъм („Човекът е мярка на всички неща“), поставяне на знанието под съмнение (има само едно мислене), право на по-силния; Горгий от Леонтини: учител по реторика, целяща „да превърне победеното дело в победоносно“; Продик от Кос: държ.-гражд. етика; Хипий от Елида: независимост на човека от околната среда.

Сократ (469–399), основател на антропологичната философия, чрез своя индуктивен метод (ирония, майевтика: „акушерско изкуство“) се опитва да открие логическа дефиниция на общото (същност на добродетелта), за да може човек да достигне до разумното мислене, а оттам и до действието (добродетелта може да се усвои, както познанието). Предпазване от заблуди чрез вътрешен глас (т. нар. Даймон).

Платон (427–347), основател на Атинската академия (387), посредством Сократовите понятия (добро, добродетел) открива учението за идеите (първични форми) и учението за света на биващото в противовес на познаваемия свят, който се състои само от идеи. Опознаване на идеята чрез повторно спомняне. – Историческото значение на Платон е в неговите политико-програмни произведения, в които назовава гл. добродетели в законовата държава: мъдрост, смелост, благоразумие, справедливост. Произведения: „Апология“, „Критон“, „Пир“, „Федон“, „Държавата“, „Закони“ и др.

Аристотел от Стагира (384–322), основател на атинския Ликей, се занимава с всички области на познание на своето време, обособява философията в самостоятелни раздели и създава нови научни клонове. Съчиненията му се характеризират с аналитично мислене, емпирична методика и спекулативна конструкция.

Завършеност на демокрацията

462 По поръчение на Перикъл и Ефиалт полит. решения и правораздаването се поемат от съвета (буле), съдилищата и нар. събрание (еклесия); това изключва ареопага от властта (само углавни дела). След убийството на Ефиалт (461) Перикъл продължава реформ. дейност.

461 Въвеждане дневно заплащане за членовете на съвета и съдебните заседатели (сумите са от съюзните вноски).

458 Усъвършенстване на демокрацията – **допускане на III класа** (зевгити) до архонт. длъжност. Държ. у-ние чрез председателите на съвета (притани). След лишаване на аристокрацията от власт полит. отговорност преминава у народа, който се състои от граждани в смисъла на

451 закона за гражд. права: двамата родители трябва да са от Атика. (Затвореност: загуба на гражд. права за атинянин с майка чужденка; егоизъм: социални привилегии – диети и дажби от зърно – само за малцинството пълноправни граждани; опасна неестествена изолация.)

Борба срещу Спарта и Персия

461 Отказ на Атина от съюза със Спарта, но съюз на Атина с Аргос, смъртния враг на Спарта.

460–457 Строеж на „Дългите стени“ и превръщане на Атина в най-голямата гръцка крепост.

460 След преселването на месенските илоти в Навпакт с атинска помощ и след съюза на Атина с Мегара нараства спартанското влияние в Коринт, който (както Егина) се съюзява със Спарта.

457 Заплаха за Атина от север вследствие съюза на Спарта с Тива. Победа на спартанци и тиванци при Танагра, а на атиняни – при Ойнофита. След присъединяване на Беотия, Локрида и Фокея **хегемония на Атина в Средна Гърция.**

456 Насилствено включване на Егина в мор. съюз (отнемане на флота). Последствия: отстраняване на конкуренцията в търговията, Пирея става най-голямото междинно пристанище на Гърция.

По търг. и полит. причини Атина подкрепя въст. движения с/у персите, напр. дв-ето на Инарос в Египет (по това време Египет е най-богатата житница наред със Сицилия и Ю. Русия). Унищожаване на изпратения на помощ атин. флот и

454 преместване на съюз. хазна в Атина (една шейсета от вноските се дава на богиня Атина). Постепенното отслабване на Атина вследствие войната на два фронта с/у Спарта и Персия води до

451 5-год. примирие със Спарта при посредничеството на завърналия се от изгнание Кимон, който умира малко преди

450 двойната победа на атиняни при Саламин (о-в Кипър) над персите.

449 Мир м/у Персия и Атина (Калиев мир). Резултат: грц. градове в Мала Азия и Кипър запазват автономията си, но остават в Перс. империя. Двустранна спогодба за ненамеса, Егея става грц. вътрешно море. – Чрез преобразуване на (вече излишния) Атински морски съюз

448 е създадена Атинска империя: всички членове постепенно въвеждат атинската система за монети, мерки и теглилки. По-нататъшно плащане на вноските. Свиканият от Перикъл в Атина

447 общогръцки **мирен конгрес** за гарантиране на мира, сигурност на моретата и възстановяване на разрушените от персите светилища се проваля заради съпротивата на Спарта. Избухват антиатински бунтове: олигархичен преврат в Беотия (447), отцепване на Евбея и Мегара (446). Спартанска войска нахлува в Атика. Атина е принудена да сключи

445 30-год. мир със Спарта: Спарта признава Атин. империя, а Атина – хегемонията на Спарта на Пелопонес. **Наред с Персия и Картаген Атина е третата вел. сила в Средиземноморието.** Съперничеството м/у Спарта и Атина се запазва.

443–429 Век на Перикъл. След премахване на опозицията (остракизиране на противника му Тукидид 443) Перикъл – като „демагог“ (народ. водач) – е избиран всяка година за стратег. Службата на стратег е правното основание за доминиращото му положение в обществото, а в действителност той превъзхожда останалите стратези благодарение на авторитета си пред атинския народ – ораторски дар. Атина е „привидно демокрация, в действителност [обаче] монархия на първия мъж“ (Тукидид). Основаване на колонии и клерухии за снабдяване на бедните с храни. Опасност за атинската д-ва: преход от производителна към социална д-ва (диети). Единство на култ., външ. и вътр. политика. Зависимост м/у полит. хегемония и култ. мисия. С помощта на съюз. пари строеж на сгради в/у Акропола, което осигурява дългогодишна работа и доходи на много хора, но е тежко бреме за финансите. Културен кръг около Перикъл и Аспазия: Херодот от Халикарнас, Анаксагор от Клазомена, Хиподам от Милет, Софокъл и Фидий.

Преустройство на морския съюз: разделяне на градовете на 5 данъчни окръга и установяване на демокрация в съюзните градове. Поданици и данъкоплатци по принуда, съюзниците се опълчват с/у Атина (440 отцепване на Самос и завземане на острова от Перикъл). 425 в съюза членуват над 400 градове-държави.

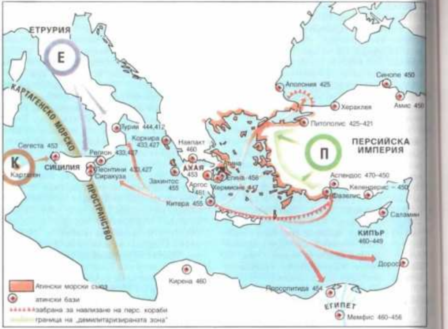
ЕТРУРИЯ
Е
КАРТАГЕНСКО МОРСКО ПРОСТРАНСТВО
К
Картаген
Сегеста 453
СИЦИЛИЯ
Регион 433,427
Леонтини 433,427
Сиракуза
Турии 444,412
Коркира 433,427
Навпакт 460
АХАЯ 453
Закинтос 455
Аргос 461
Китера 455
Егина 456
Хермионе 457
Аполония 425
Синопе 450
Хераклея
Амис 450
Питополис 425–421
П
ПЕРСИЙСКА ИМПЕРИЯ
Аспендос 470–450
Келендерис – 450
Фазелис
Саламин
КИПЪР 460–449
Дорос
Кирена 460
Прсопитида 454
ЕГИПЕТ
Мемфис 460–456
Атински морски съюз
атински бази
забрана за навлизане на перс. кораби
граница на „демилитаризираната зона"

Експанзионистична политика на Атина през V в.

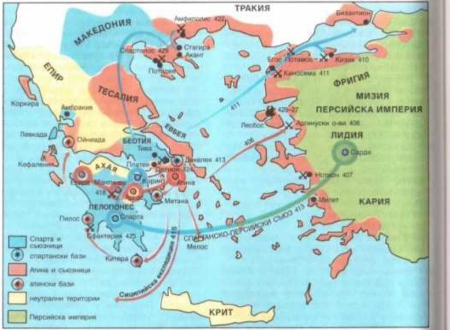
МАКЕДОНИЯ
ТРАКИЯ
Амфиполис 422
Спартолос 429
Стагира
Акант
Потидея
ЕПИР
ТЕСАЛИЯ
Коркира
Амбракия
Левкада
Ойниада
Кефалония
БЕОТИЯ
Тива
ЕВБЕЯ
Платея
Декелея 413
Делион 424
АХАЯ
Елида
Мантинея 418
Коринт
Аргос
Атина
Метана
ПЕЛОПОНЕС
Пилос
Спарта
Сфактерия 425
Китера
Сицилийска експедиция 415
СПАРТАНСКО-ПЕРСИЙСКИ СЪЮЗ 413
Мелос
КРИТ
Византион
Егос Потамос
Кизик 410
Киносема 411
411
ФРИГИЯ
МИЗИЯ
ПЕРСИЙСКА ИМПЕРИЯ
Лесбос
428–27
Аргинуски о-ви 406
406
ЛИДИЯ
Сарди
Нотион 407
Милет
КАРИЯ
Спарта и съюзници
спартански бази
Атина и съюзници
атински бази
неутрални територии
Персийска империя

Пелопонеска война

Пелопонеска война (431–404)

Повод: съюз на Коркира с Атина с/у Коринт, нападение на Атина над Потидея и търг. блокада на Мегара; в отг. искане на Спарта за автономия на вс. съюз. градове.

432 Решение за война на Спарта и пелопонесци, въпреки че Спарта не желае война (намаляло население, страх от нови илот. бунтове, липса на фин. източници).

Воен. план на Перикъл: евакуация на жителите на Атика в крепостта Атина-Пирея. Хвърляне на флота с/у Пелопонес. Избягване на сблъсък с по-силната спарт. войска. В атинската хазна има 600 таланта, събрани след фин. декрет на Калий (434).

431–421 Архидамова война.

431–430 Две нападения на Архидам в Атика. Операции на атинския флот по бреговете на Пелопонес.

429 Капитулация на Потидея след 2-год. съпротива, въпреки това поражение на атин. обсадна войска при Спарталос. **Чумна епидемия** в Атина (за 4 год. измира 1/3 от атинското население), болестта покосява и Перикъл. Народ. водач става Клеон (по време на Перикъл противник на военната политика, а сега яростен неин защитник: „политика на издържане докрай"), водач на олигархията е Никий.

429–427 Отцепване на Лесбос от Атинския морски съюз и последвало го наказание. Две нови нападения на Архидам в Атика. Завземане на Платея от спартанците и екзекуция на защитниците на града.

425 Поражение на спартанците на о-в Сфактерия (пленени 120 спартиати). Отхвърляне на спарт. мирно предложение от Клеон, който се обявява за офанзивна война. – След успехите на атиняни

424 **воен. реформа на Бразид в Спарта** и спартански поход в Тракия (отцепване на крайбрежните градове от морския съюз). Помощ от атин. флот начело с Клеон.

422 Поражение на атиняни при Амфиполис. Загиват двамата пълководци Клеон и Бразид. Благодарение на Никий

421 **мир м/у Спарта и Атина** за 50-год. (Никиев мир). Възстановяване на статуквото без промяна. Отбран. съюз на Спарта и Атина с/у съюза на Пелопонес с Аргос. Влошени отношения м/у Атина и Спарта заради политиката на Алкивиад (противник на Никий): Атина се съюзява с Аргос, Елида и Мантинея с/у Спарта, насила присъединява Мелос към съюза (416) и извършва набези по крайбрежието на Лакония.

415–413 IV Сицилийска експедиция. Атина помага на Сегеста с/у Сиракуза и Селинунт. Никий се противопоставя. Алкивиад е обвинен в рел. светотатство и отстранен; избягва в Спарта. – След първоначалните успехи на Атина

413 **разгром на атин. флот** на пристанището в Сиракуза и на войската при р. Асинар: Никий е екзекутиран, грц. пленници пратени на каторга в каменоломните.

413–404 Декелейска война. По съвета на Алкивиад спартанците завземат крепостта Декелея, за да опустошат Атика. Последица: отпадане на съюзниците, недоволство в Атина.

412 Персия се намесва (фин. помощ) в полза на Спарта, която жертва йон. градове.

411 В Атина е установена олигархия: съвет на 400-те; народ. събрание само от 5000 имотни граждани. Последици: бунт край Самос на атинската войска, която връща Алкивиад на поста му. Олигархията пада, демокрацията се разширява (всеобщо право за подаване на жалби).

410 Победа на избрания 411 за стратег Алкивиад при Кизик. Мирното предложение на Спарта се отхвърля.

408 Алкивиад се връща в Атина. След поражение на атин. флот при Нотион е свален от поста си (407).

406 Победа на атиняни при Аргинуските острови, но въпреки протеста на Сократ командващите флота са осъдени на смърт (не са спасили корабокрушенците).

405 Победа при Егос Потамос на спартанеца Лизандър.

404 След обсада Атина капитулира. Условия за мира: разрушаване на „Дългите стени", разпускане на Атинския морски съюз и задължение за воен. сътрудничество. Установяване на олигархия („30-те тирани") в Атина. Краен победител в борбата за надмощие в целия средиземномор. свят е не Спарта, а Перс. имп-я.

Сицилия: След поражението на атиняни пред Сиракуза картагенците възобновяват набезите в Сицилия.

409 Разрушаване на Селинунт и Химера от картагенци. След като завземат Агригент (405), картагенците настъпват към Сиракуза, но грц. градове, обединени от

405–367 Дионисий I, оказват съпротива. – След смъртта на Дионисий раздори м/у сина му Дионисий II и неговия братовчед Дион, ученик на Платон.

344 Сваляне от власт на Дионисий II от коринтянина Тимолеонт. Успеш. съпротива на картагенци (341) и въвеждане на демокр. закони (337). Нов разцвет при

307–288 Агатокъл, тиран с картагенска помощ; от 304 цар на Сицилия (по примера на диадохите). Владее и Южна Италия. След смъртта му Пир спасява Сиракуза от атаката на Картаген (278).

274–215 Хиерон II. След Тарентската война (с. 83) Южна Италия става римска.

201 Сиракуза е включена в рим. провинция Сицилия.

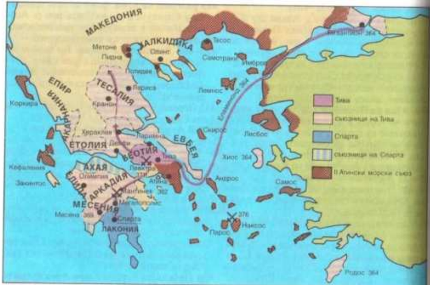
МАКЕДОНИЯ
ХАЛКИДИКА
Метоне
Пидна
Олинт
Потидея
Тасос
Самотраки
Имброс
Византион 364
ЕПИР
АКАРНАНИЯ
ТЕСАЛИЯ
Лариса
Кранон
Корфира
Лемнос
Елимнос 364
Хераклея
Ламия
ЕТОЛИЯ
Делфи
БЕОТИЯ
ЕВБЕЯ
Скирос
Лесбос
Кефалиния
Закинтос
АХАЯ
Олимпия
ЕЛИДА
АРКАДИЯ
Левктра 371
Тива
Атина
Мантинея 362
Мегалополис
МЕСЕНИЯ
Месина 369
Спарта
ЛАКОНИЯ
Хиос 364
Андрос
Самос
376
Наксос
Парос
Родос 364
Тива
съюзници на Тива
Спарта
съюзници на Спарта
II Атински морски съюз

Хегемония на Тива

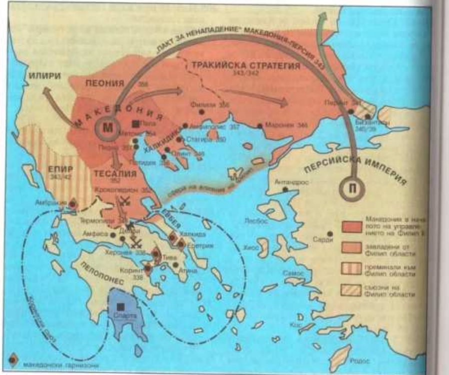
„ПАКТ ЗА НЕНАПАДЕНИЕ“ МАКЕДОНИЯ-ПЕРСИЯ 343
ТРАКИЙСКА СТРАТЕГИЯ
343/342
ИЛИРИ
ПЕОНИЯ
358
МАКЕДОНИЯ
М
Пела
Метоне 354
Пидна 357
Филипи 356
Амфиполис 357
Стагира 350
Олинт 348
Потидея 356
ХАЛКИДИКА
Маронея 346
Перинт 341
Византион 340/39
ЕПИР
343/42
ТЕСАЛИЯ
352
Крокоснедион 352
Амбракия
Термопили 346
Амфиса
Делфи
Херонея 338
Тива
Атина
Халкида
Еретрия
ЕВБЕЯ
Коринт
338
ПЕЛОПОНЕС
Спарта
Коринтски съюз
ПЕРСИЙСКА ИМПЕРИЯ
П
Антандрос
Лесбос
Хиос
Самос
Сарди
Кос
Родос
Македония в нача-лото на управлението на Филип II
завладени от Филип области
преминали към Филип области
съюзни на Филип области
македонски гарнизони

Македония при Филип II

Атина, Спарта, Тива

Установените в Гърция олигархии се контролират от Спарта (гарнизони със спартански коменданти – хармости). С помощта на Спарта **кратко господство на „30-те тирани“** в Атина, след това

403 възстановяване на демокрацията от Тразибул (диети за посещение на народното събрание и театрални представления от 392).

399 **Осъждане на Сократ** да изпие чаша с отрова (обвинение: поквара на младежта и въвеждане на нови богове) от вътрешно нестабилната нова демокрация.

401 Битка при Кунакса. Перс. сатрап Кир е убит, с което приключва бунтът му с/у неговия брат, персийския цар Артаксеркс II. Отстъпление на грц. помощен контингент – „поход на десетте хиляди“, предвождан от атинянина Ксенофонт.

399–394 **Война на спартанци с/у Персия.** Спарта подновява войната при Агезилай, за да освободи йон. градове.

395–387 **Коринтска война:** Атина, Тива, Коринт и Аргос, подпомогнати от Персия, воюват с/у Спарта. Персийският флот, реорганизиран от атинянина Конон, побеждава спартанците в

394 морската битка при Книдос, в същата година обаче атиняни и тиванци са разбити от спартанците при Коронея. Опитите на Атина да възобнови морския съюз и да възстанови крепостта Атина-Пирея водят до спартанско-персийски преговори: Босфорът е затворен от спартанско-персийския флот, за да възпрепятства износа на жито от Ю. Русия за Атина.

387 **Царски (Анталкидов) мир** м/у Атина и Спарта при посредничеството на перс. цар: грц. градове в Мала Азия минават под персийско господство, останалите грц. градове получават автономия, чието спазване се контролира от Спарта.

377 **Основаване на II Атин. морски съюз** (автономия чрез равноправие на 60-те съюзника) за защита от Спарта.

371 **Примирие м/у Атина и Спарта.** Тива отказва да ликвидира действащия от 379 Беотийски съюз, вследствие на това нападение на спартанците.

371 **Битка при Левктра.** Спарт. войска е разгромена от Епаминонд (използване на несиметр. строй). Това първо поражение в битка на открито поле бележи началото на упадъка на Спарта. Тиванско настъпление към Лакония; освобождение на Месения и Аркадия.

369 Съюз на Спарта и Атина с/у Тива, която създава собствен флот.

362 **Битка при Мантинея:** Тиванците побеждават Спарта и Атина; Епаминонд обаче е ранен и умира. Край на тиванската хегемония.

Македония

359–336 Филип II Македонски

Делене на държавата на три части: военизирано царство, аристокрация („хетайри“) и събрание на воините. Основа на външнополит. успехи е воен. превъзходство: групиране на конниците-аристократи в полкове (или). Главно оръжие: ударно копие. Образуване на макед. фаланга („педзетайри“). Оръжия: „сариси“ (дълги копия) и по-малки кръгли щитове. Несиметричен строй и орган. връзка м/у разл. родове войски. **Стратегия на унищожението.** Градовете се превземат не чрез подлагане на продълж. глад, а с обсадни машини. **Фин. средства** за войската доставят завладените зл. мини в пл. Пангей, източно от р. Стримон. След **обединението на Македония** (358) Филип решава да си осигури излаз на море. Нахлуване в Амфиполис и на Халкидическия п-в (357): Хиос, Родос, Кос и Византион се отцепват от II Атин. мор. съюз, който през **Съюзн. война (357–355)** се разпада.

356–346 II свещена война с/у Фокида (подкрепяна от Атина и Спарта) заради оскверняване на делф. светилище. Филип напада фокидците, завзема Потидея, Метоне, Стагира и Олинт, който е съюзник на Атина. Демостен напразно настоява за енергична помощ.

352 Завземане на Тесалия.

348 Отцепване на Евбея от Атина (по внушение на Филип).

346 **Филократов мир** м/у Македония и Атина въз основа на статуквото (Атина остава най-гол. мор. сила: 350 триери). – Победа на Филип над фокидците и **приемането му в Делф. амфиктиония.**

343/342 **Завладяване на Тракия.** В Атина противоборство м/у Исократ (обединяване на Гърция начело с Филип, обща война с/у Персия) и Демостен (борба с/у „варварина“ Филип).

340 **Основаване на Елински съюз с/у Филип** поради заплахата за корабоплаването в Черно море и новите интервенции в Гърция.

338 **Битка при Херонея.** Победа на Филип над гърците благодарение на конницата, предвождана от сина му Александър. Сурово наказание за Тива, но снизхождение спрямо Атина („приятелство и съюзничество“).

337 **Коринтски съюз** на всички грц. градове освен Спарта под патронажа на Филип. **Общ мир:** съюзен съвет в Коринт, макед. цар е водач (хегемон) и съюзен военачалник, автономия за всички съюзници (гаранция от страна на Филип, умишлено противопоставена на гаранцията от перс. цар в „Царския мир“). **Решение за свещена война с/у Персия.**

336 Филип е убит.

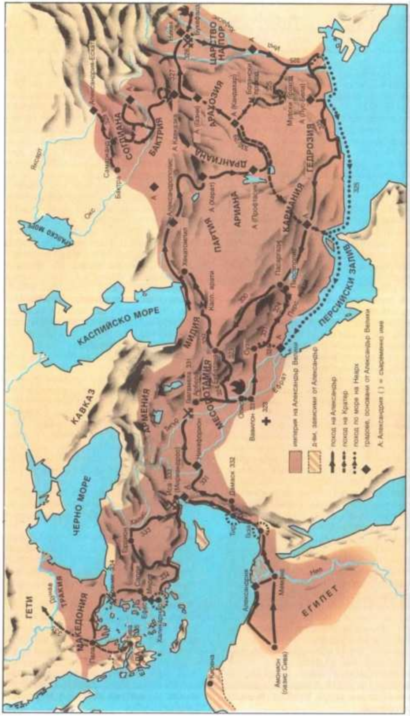
ГЕТИ
ТРАКИЯ
МАКЕДОНИЯ
Пела
ЧЕРНО МОРЕ
КАВКАЗ
АРМЕНИЯ
КАСПИЙСКО МОРЕ
МИДИЯ
МЕСОПОТАМИЯ
Вавилон
Ефрат
Тигър
Иса 333
Дамаск 332
Тир
Газа
Александрия
Мемфис
Нил
ЕГИПЕТ
Амонион (оазис Сива)
Кирена
ПАРТИЯ
АРИАНА
ДРАНГИАНА
КАРМАНИЯ
ГЕДРОЗИЯ
ПЕРСИЙСКИ ЗАЛИВ
Персеполис
Пасаргади
Суза
БАКТРИЯ
СОГДИАНА
АРАХОЗИЯ
ЦАРСТВО НА ПОР
Аралско море
Оксус
Яксарт
Мараканда
Бактра
А. Есхата
Инд
Ганг
империя на Александър Велики
д-ви, зависими от Александър
поход на Александър
поход на Кратер
поход по море на Неарх
градове, основани от Александър Велики
А: Александрия ( ) = съвременно име

Александър Велики (336–323)
След укрепване на македонското господство над траки и илири гръцкото въстание (Тива, Атина, Пелопонес) е потушено.

335 **Разрушаване на Тива** и поробване на жителите ѝ.

334 Начало на персийския поход: за гърците война на отмъщението, а за македонците – на завоеванията (30 000 пехотинци, 5000 конници). След преминаване на Хелеспонта:

Май 334 Победа при р. Граник над малоазийските перс. сатрапи. След грц. крайбрежни градове са завзети Кария, Фригия (в Гордион разсичане на „Гордиевия възел" с меч) и Киликия. Македонските офицери управляват като сатрапи завладените области.

Лятото на 333 Контраатаки поради преждевременното разпускане на йон. флот. Персите завладяват Хиос и Митилена.

Ноември 333 Битка при Иса (асиметр. строй). Александър побеждава предвожданите от Дарий III Кодоман перси. Перс. мирно предложение е отхвърлено.

332–331 Покорени са Сирия (Тир пада 332 след 7-мес. обсада), Египет (основ. е Александрия, в светилището на Зевс-Амон в оазиса Сива Александър е посрещнат като син на бога) и Месопотамия.

331 Антипатър потушава спартански бунт в битката при Мегалополис. Спарта става член на Коринтския съюз. – След преминаване на Ефрат и Тигър

1. 10. 331 битка при Гавгамела (асиметр. строй, както при Граник и Иса). Бягство на Дарий; провъзгласяване на Александър за цар на Азия; тържествено влизане във Вавилон и Суза. Перс. златна съкровищница (50 000 таланта) е заграбена.

330 Персеполис е опожарен като наказание за разрушаването на Акропола (480), Пасаргади и Екбатана са превзети. Гръцката войска е разпусната поради **приключване на общоелинския съюзен поход.**

Империя на Александър
След като убива Дарий, сатрапът Бес получава цар. корона, но и Александър претендира за титлата като правоприемник на Ахеменидите (облича перс. царски одежди). Вследствие на това македонска опозиция с/у Александър: Филот е екзекутиран, баща му Парменион – убит. Завладяване на сатрапиите Ариана, Дрангиана, Арахозия.

329 Покоряване на Източен Иран. Бес е заловен и екзекутиран. – Офанзива през р. Яксарт.

328 Битки в Согдиана, женитба на Александър със согдианската княгиня Роксана (начало на политиката на помирение). **Въвеждане на перс. дворцов церемониал** (проскинесис: падане ничком) въпреки съпротивата на македоно-гръцката свита: екзекуция на Калистен, племенник на Аристотел, след „заговора на пажовете" (327). В пристъп на гняв Александър убива приятеля си от детинство Клит.

327-325 Поход в Индия за достигане юж. и изт. край на населения свят (ойкумен): **идея за световно господство.**

326 Победа при р. Хидасп над Пор и неговите бойни слонове. Пор става васал на Александър. – Принудително отстъпление заради метеж край р. Хифасис. Създаване на флот и пътуване на юг по Инд. Завръщане на войската, предвождана от Александър и Кратер, през Гедрозия и Кармания в Персеполис; завръщане на флота начело с Неарх по крайбрежието на Индийския океан и Персийския залив до устието на Тигър и Ефрат.

324 План за сливане на македонци и перси в ново господстващо съсловие (тази политика е предпоставка за по-нататъшните планове на Александър: завладяване на Запада и смесване на всички народи чрез преселване). Масова сватба в Суза на македонци с ирански жени. Александър се жени за персийски принцеси. Амнистия за полит. изгнаници в Гърция. След метежа на уволнените ветерани в Опис **преустройство на империята във Вавилон.** Перси и македонци стават равноправни (омоноя – единство, койнония – общност), персите се приемат в армията. Трите дяла на империята са обединени от властта на Александър като персийски цар в Азия, хегемон на Коринтския съюз в Гърция и македонски цар.
Воен. и гражд. власт в сатрапиите са разделени, но фин. у-ние на цялата империя е общо. **Създадена е обща парична единица (с основа атинската монета).** Вместо изт. царско стопанство (натрупване на злато) – световно стопанство. Липсва паралелно използване на златни и сребърни монети: основа на имперската монетна система е среброто. Така се създават предпоставки за възникване на огромна икономическа общност. Гръцкият става световен език (койне). Експедиции в служба на стопанското планиране (изследване причините за Нилския разлив, поход по море на Неарх и Онесикрит от делтата на Инд до устието на Ефрат и Тигър). – Основаване на близо 70 града: не само гарнизони, а и центрове за разпространение на гръцката култура. В разгара на подготовката за нови походи с/у Картаген и в З. Средиземноморие

13 юни 323 Александър умира от треска във Вавилон (33-год.). „Името Александър означава края на една световна епоха и началото на нова" (Й. Г. Дройзен).

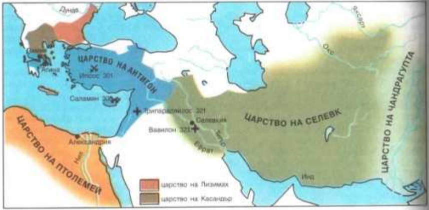
Дунав
Яксарт
Окс
ЦАРСТВО НА АНТИГОН
Ипсос 301
Атина
Саламин 306
Трипарадейсос 321
Селевкия
Вавилон 323
Тигър
Ефрат
ЦАРСТВО НА СЕЛЕВК
ЦАРСТВО НА ЧАНДРАГУПТА
Александрия
Нил
ЦАРСТВО НА ПТОЛЕМЕЙ
Инд
царство на Лизимах
царство на Касандър

Царства на диадохите 303 г. пр. Хр.

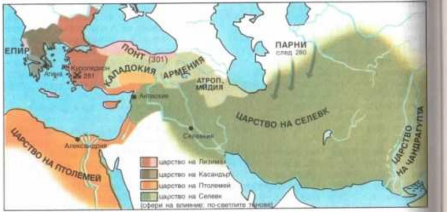
ЕПИР
ПОНТ (301)
КАПАДОКИЯ
АРМЕНИЯ
АТРОП. МИДИЯ
ПАРНИ
след 280
Курупедион 281
Атина
Антиохия
ЦАРСТВО НА СЕЛЕВК
Селевкия
Александрия
ЦАРСТВО НА ПТОЛЕМЕЙ
ЦАРСТВО НА ЧАНДРАГУПТА
царство на Лизимах
царство на Касандър
царство на Птолемей
царство на Селевк
(сфери на влияние: по-светлите тонове)

Царства на диадохите след 301 г. пр. Хр.

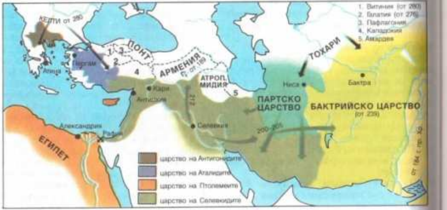
1. Витиния (от 280)
2. Галатия (от 276)
3. Пафлагония
4. Кападокия
5. Амардия
КЕЛТИ от 280
Пергам
Атина
ПОНТ
АРМЕНИЯ
от 189
АТРОП. МИДИЯ
Кари
Антиохия
212
ТОХАРИ
Ниса
Бактра
ПАРТСКО ЦАРСТВО
БАКТРИЙСКО ЦАРСТВО
(от 239)
Селевкия
200–205
Александрия
Рафия
ЕГИПЕТ
от 184 г. пр. Хр.
царство на Антигонидите
царство на Аталидите
царство на Птолемеите
царство на Селевкидите

Царства на диадохите ок. 180 г. пр. Хр.

Борби на диадохите (323–280)

След смъртта на Александър Вел. конфликти м/у неговите приемници (диадохи).

323 **Прехвърляне на царската власт** в/у македонските първенци (настойничество за малолетния син и природения брат на Александър). **Разделяне на сферите на господство:** Пердика става регент, Антипатър – наместник в Македония и Гърция, Антигон – във Фригия и Ликия, Птолемей – в Египет, Лизимах – в Тракия.

През следващите години (до 281) приемниците се борят за надмощие („борби на диадохите"). Някои от тях се опитват да запазят целостта на империята. След убийството на Пердика при нападение над Египет

321 **преразпределение на постовете в Трипарадейсос:** Антипатър регент; Антигон и Касандър главнокомандващи.

316 Убийство на Олимпиада, майката на Александър, извършено от Касандър, който става владетел на Македония (310 убийство на Роксана и сина ѝ).

316 Умира Евмен, когото Полиперхонт, приемникът на Антипатър, е назначил за главнокомандващ в борбата с/у Антигон Едноокия. Поради стремежа на Антигон към едноличнa власт Касандър, Птолемей, Лизимах и Селевк, наместник на Вавилон, се съюзяват с/у него.

315–301 **III война на диадохите.** След нападения на Птолемей в Гърция Атина е завладяна от Деметрий Полиоркет („градозавоевател"), син на Антигон.

306 Победа на флота на Деметрий над Птолемей при Саламин. Последица: **царска титла за Антигон и Деметрий,** по-късно и за Птолемей, Селевк, Лизимах, Касандър. **Разпад на единната империя.**

301 **Решаваща битка при Ипсос:** Селевк и Лизимах побеждават Антигон, последния представител на централизираната власт (81-год.). **Образуват се четири царства:** Тракия и Мала Азия с владетел Лизимах, Македония – Касандър, Египет – Птолемей, персийската централна област – Селевк.

В последвалия период (295–285) Деметрий, син на Антигон, след авантюристичен пиратски живот завладява Атина, а след смъртта на Касандър – Македония. Лизимах, Селевк и Птолемей се съюзяват с/у Деметрий, който е прогонен от Македония. Пленен е от Селевк и умира 283.

281 **Битка при Курупедион.** Поражение и смърт на Лизимах (75-год.), победен от Селевк.

Така приключват борбите на диадохите. Образуват се 3 големи монархии: Македония – дин. на Антигонидите, **Предна Азия** – дин. на Селевкидите, **Египет** – дин. на Птолемеите.

Елинистически държави

I фаза (304–220): равновесие на силите м/у великите държави. Грц. култура се налага в целия елинистическия свят.

II фаза (220–30): упадък на елинистическите държави. Възход на изт. държави и култура. Интервенции на римляните. Покоряване на изт. области от Рим (с. 85).

Египет

304-30 Дин. на Птолемеите с основател Птолемей I (историк и пълководец на Александър Вел.), чието име приемат вс. следващи владетели. В Александия е основан **Музейон.** – При приемниците войни със Селевкидите за Сирия и Палестина (международ. търг. пътища), по-дълго се запазва само гос-вото над Египет. Борбите за трона и влиянието на Рим водят до

3. 8. 30 завземане на Александрия. Египет става римска провинция (с. 93).

Държава: Александрия („център на земята") е средище на строго централизирана д-ва. Страната (цар. частна собственост) се управлява от чиновническа бюрокрация по егип. модел. Приходи за царя от държ. монополно ст-во (рудодобив, зърно, зехтин, пивоварни, сгради), износа (папирус, стъкло), данъци и повинности на мест. жители.

Македония

279–168 Дин. на Антигонидите с основател Антигон Гонат, син на Деметрий, след победата над галатите при Лизимахия (277, с. 69).

215 Съюз на Македония при Филип V [221–179] с Картаген, вследствие на него

215–205 I Македонска война (с. 81), завършила с мир във Фойнике (възстановяване на статуквото без промяна).

202 Съюз с Антиох III с/у Египет. По молба на Пергам, Атина и Родос Рим се намесва във

200–197 II Македонска война. – След поражението при Киноскефале (197) Македония отстъпва външните си владения.

196 Автономия на всички гръцки градове, обявена от Фламинин по време на Истмийските игри (с. 85).

179–168 Персей. Конфликт с пергамския цар Евмен II, дал повод на Рим за война с Македония.

171–168 III Макед. война. Поражение на Персей при Пидна от римляните начело с Луций Емилий Павел (168). Край на господството на Антигонидите. Разделяне на Македония на 4 самост. области. Преследване на враговете на Рим в Гърция (екзекуции и заточение на 1000 заложници от Ахая, сред които Полибий).

148 След бунт премахване на макед. раздробени държави и **основаване на римската провинция Македония** (с. 85).

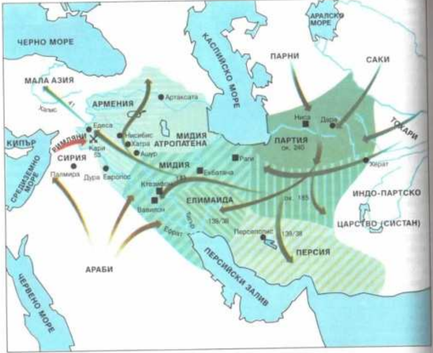
ЧЕРНО МОРЕ
АРАЛСКО МОРЕ
КАСПИЙСКО МОРЕ
ПАРНИ
САКИ
МАЛА АЗИЯ
Халис
41
АРМЕНИЯ
Артаксата
ТОХАРИ
Едеса
Ниса
Дара
КИПЪР
РИМЛЯНИ
Кари 53
Нисибис
Хатра
Ашур
МИДИЯ АТРОПАТЕНА
ПАРТИЯ ок. 240
СИРИЯ
Палмира
Дура Европос
МИДИЯ
Раги
Екбатана
Херат
СРЕДИЗЕМНО МОРЕ
Ктезифон
Вавилон
ЕЛИМАИДА
ок. 185
ИНДО-ПАРТСКО ЦАРСТВО (СИСТАН)
Тигър
Ефрат
139/38
Персеполис
ПЕРСИЯ
ПЕРСИЙСКИ ЗАЛИВ
АРАБИ
ЧЕРВЕНО МОРЕ

Партско царство

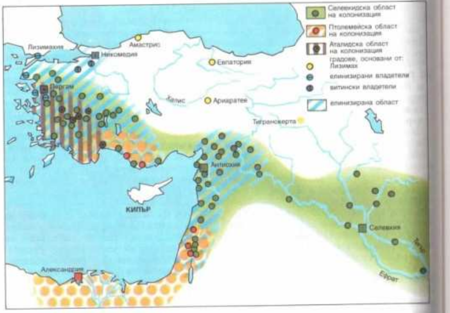
Селевкидска област на колонизация
Птолемейска област на колонизация
Аталидска област на колонизация
градове, основани от:
Лизимах
елинизирани владетели
витински владетели
елинизирана област
Лизимахия
Никомедия
Амастрис
Евпатория
Пергам
Халис
Ариаратея
Тигранокерта
Антиохия
КИПЪР
Селевкия
Тигър
Александрия
Ефрат

Елинизирани градове

Гърция

323–322 **Ламийска война.** Опитът за възстановяване независимостта е провален от Антипатър. Установяване на тимокрация и самоубийство на Демостен. Гърция е окупирана от македонски гарнизони.

266–261 Хремонидова война. Опитът на Атина за освобождение не успява, но окупаторите се оттеглят след преговори (262). Атина е свободна, изгубила полит. си значение, но призната за **духовна столица на Гърция** (филос. школи).

Политическа новост са **съюзите,** възникващи вместо старите градове-държави:

1. **Етолийски съюз.** Достига най-големите си размери след отблъскване на галатите при Термопилите и Делфи (279), но през „Съюзническата война“ (220–217) е отслабен от намесата на Македония заради безчинствата на етол. пирати в Егея.
2. **Ахейски съюз** (ок. 280: Сикион, Коринт, Аргос, Егина), насочен с/у Етолийския съюз и Спарта, чийто цар Клеомен III прави опит за социална реформа (отмяна на ефората, превръщане на периеките в равноправни граждани, освобождение на илотите).

222 **Поражение на Спарта при Селазия** от Ахейския съюз и Македония (отмяна на монархията).

Борбата м/у съюзите и умелата дипломация на Рим водят до полит. упадък на Гърция. След бунта на Ахейския съюз с/у римляните и поражението му при Истмос

146 разпускане на Ахейския съюз и **разрушаване на Коринт.** Автономия за Спарта, Атина и Делфи.

145 Присъединяване на победените гръцки градове към провинция Македония.

Месопотамия, Персия, Мала Азия

304–64 **Дин. на Селевкидите** с основател Селевк I Никатор. Царството не е затворена територия, в М. Азия и на изток се образуват самост. владения. За това допринася вялото (федеративно) управление: запазване на перс. деление на сатрапии с гръко-македонски областни наместници (стратези). Освен столицата Селевкия (вместо Вавилон), съществуват множество градове в Мала Азия и Сирия. Съжителство на гърци (възприемане на атин. монетна система и грц. адм. език), македонци (военни колонии) и местни жители (адм. език: арамейският наред с гръцкия). Селевк I предоставя инд. провинции на Чандрагупта (с. 43) с/у доставка на 500 бойни слона за войната с Антигон и Деметрий. При приемника му Антиох I Сотер („Спасител“) откъсване на части от Мала Азия. – Митридат I основава

ок. 280 **Понтийското царство** на Черно море. Постепенно елинизиране през II в. След трите Митридатови войни с/у Рим властта на Фарнак се ограничава само в/у Боспорското царство. 47 той е разбит от Цезар (с. 91) край Зела.

279 **Нашествие на келтите** (галатите), извикани в Мала Азия от Никомед, който с тяхна подкрепа основава **царство Витиния** със столица Никомедия. – 74 Витиния става римска провинция (чрез завещание).

275 Изтласкване на галатите от Антиох I в наречената на тяхно име област Галатия в Мала Азия.

263–133 **Пергамско царство,** основано от Евмен I. 230 победа на племенника му Атал I над галатите край Пергам (скулптури на галски бойци).

Основана е Пергамската библиотека. При неговите приемници Евмен II и Атал II строеж на монумент. олтар на Зевс в Пергам (сега в Берлин). 133 Атал III завещава царството си на римляните.

При Антиох II Теос („Бог“) и Селевк II Калиник („Победител“) загуба на източните територи:

247–227 **г. сл. Хр. Партско царство,** създадено от нахлулото от север скитско племе парни (парти) и основ. от Аршак I: **феодална държавава, свързана с традицията на Ахеменидите.** При Митридат I [171–138], от 140 „цар на царете“, разширяване на господството над цял Иран и Месопотамия. Синът му Фраат II загива в отбранителна битка с/у саките, които е повикал на помощ с/у Селевкидите. Възстановяване на мощта при Митридат II [124–87]. При приемниците му вътрешнополитически размирици и сблъсък с римляните.

53 **Битка при Кари:** Партите побеждават Крас благодарение на превъзходството на конницата от стрелци с лък. – Продълж. конфликти с Рим заради Армения.

227 **г. сл. Хр. Ардашир от Сасанидската дин.** побеждава партския цар Артабан V.

239–130 **Гръко-бактрийско царство.** Битки по северната граница с изтласканите от хуните юечжи и тохари. 130 разгром на царството от настъпващите парти, саки и тохари.

223–187 **Антиох III Вел.,** най-значимият селевк. владетел, след първоначални успехи в Сирия, Палестина и на изток (завладяване на индийски територии) влиза в конфликт с римляните (192–188).

190 Битка при Магнезия: Антиох е победен и с Апамейския мир се отказва от Мала Азия. Начало на залеза на Селевкидите. Бавен упадък в резултат на вътрешнополитически конфликти, битки с партите и борби за трона.

64 Край на Селевкидското царство, завладяно от Гней Помпей (с. 91).

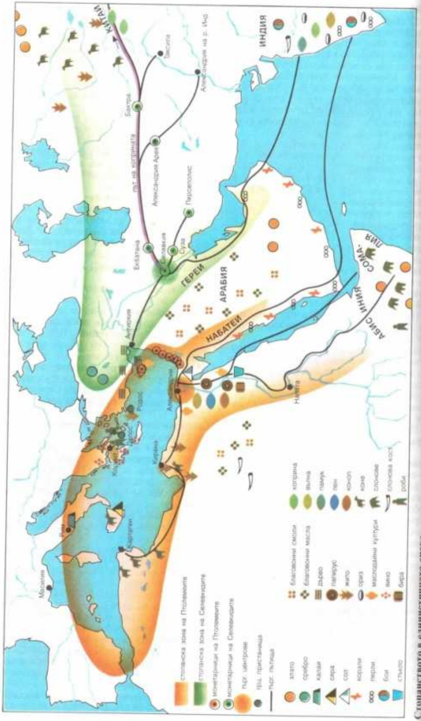
КИТАЙ
ИНДИЯ
АРАБИЯ
ГЕРЕИ
НАБАТЕИ
СОМА-ЛИЯ
АБИСИНИЯ
път на коприната
Бактра
Таксила
Александрия Арея
Александрия на р. Инд
Персеполис
Екбатана
Селевкия
Суза
Антиохия
Родос
Делос
Коринт
Александрия
Кирена
Картаген
Рим
Масилия
Напата
стопанска зона на Птолемеите
стопанска зона на Селевкидите
монетарници на Птолемеите
монетарници на Селевкидите
търг. центрове
грц. пристанища
търг. пътища
злато
сребро
калай
сяра
сол
корали
перли
бои
стъкло
благовонни смоли
благовонни масла
дърво
папирус
жито
ориз
маслодайни култури
вино
бира
коприна
вълна
памук
лен
коноп
коне
слонове
слонова кост
роби

Стопанството в елинистичната епоха

Разпространение на гръцката култура

Предпоставки за разпространението на грц. култура на изток са победите на Александър Вел. и образуваните царства на диадохите.

Носители на гръцката култура са грц. търговци, занаятчии и наемни войници – преселници в новообразуваните градове (възникване на единна елинист. култура на космополитните градове вместо предишната полисна и национална култура).

Държава: Властта на диадохите се опира на чиновничеството, фин. управление, наемната войска. – В Македония продължава съществуването си патриархалната монархия; възникващите азиат. държави (част. собственост на владетеля: „страна, завоювана с копие") са **обширни многонационални държави** с малобройна висша прослойка от македонци и гърци в сравнение с местното население.

Белези на династиите:

1. Събрание на воините.
2. Легитимност на владетелите въз основа на техните военни и политически успехи като личности.
3. Династически връзки (полит. бракове).
4. **Налагане култа към владетеля** в Египет и в царството на Селевкидите.

Културно средище през III в. е **Музейонът в Александрия** с библиотека от няколкостотин хиляди папирусови свитъка, покъсно и библиотеката в Пергам. Характерен белег на елинистическата наука: нарастваща специализация. – Значим учен: Ератостен Киренски (280–200): измерване на Земята (сфер. форма на Земята), география, хронография (1184: Троянски поход, 844: Ликург, 776: I Олимпиада).

Математика: Евклид (ок. 300): „Учебник по геометрия" („Елементи"). Архимед Сиракузки (280–212): мат. и физ. открития (интегрално смятане, определяне специфичното тегло на телата, катапулти за защита на Сиракуза от римляните).

Поезия: (ерудитска поезия за познавачи и ценители, пресъздаваща атмосферата на дворците и големите градове) Калимах Киренски, библиотекар в Александрия (310–240): елегии, епиграми, дворцова поезия („Къдрицата на Вереника"), истории за произхода на традиции и празници (Етия). – Теокрит Сиракузки (ок. 270): поеми за пастирския живот (буколики) и идилии. – Аполоний Родоски (295–215): епос за аргонавтите.

Медицина: Херофил, откривателят на нервите и мозъка като централен орган на нервната система, и Ерасистрат от Кеос, който се занимава с кръвообращението (учение за дъха), през III в. правят дисекции на хора.

Философия: „Световен университет" е Атина. Освен старите школи на Академията и Перипатоса, възникват нови: **Епикур от Самос** (342–271): сдържаност към полит. живот („Живей скрито"), безстрашие пред смъртта и боговете, търпеливо понасяне на болките, преодоляване на страстите чрез разума. – **Зенон от Китион** (336–263) е основател на **стоицизма:** етиката е в центъра на философията. Светът (ойкумен) е родина на човека (космополитизъм). Премахване на противоречията м/у хората. Наченки на античната идея за хуманизма. Оформяне на уравновесена личност. – Посидоний от Апамея (130–50), основател на школа на о-в Родос: връзка на стоицизма с мистиката и мантиката; историк.

Астрономия: Аристарх Самоски (320–250): хелиоцентрична картина на света, въртене на Земята около оста ѝ, въртене на Земята ок. Слънцето. Хипарх от Никея във Витиния (190–120): каталог на звездите, регистър на затъмненията, откриване и описание на прецесията (по-ранно настъпване на равноденствието вследствие еклиптиката). **Астрология:** връзка на човешката съдба със съзвездията.

Филология: Аристофан от Бизантион (257–180): издания на класиците с въведение. Кратет от Малос (ок. 170) в Пергам: алегорично тълкуване на Омир. Аристарх от Самотраки (217–145): коментари. Дионисий Тракиец (170–90): гръцка основна граматика.

Стопанство: Изтокът и Средиземноморието стават арена на световната търговия с общи средища (Александрия, Селевкия) и цени. Търгува се с Индия, Китай, Арабия и вътрешността на Африка. От 200 постоянно покачване на цените и социално напрежение.

Изкуство: преместване на култ. центрове в периферията на грц. свят (Родос, Александрия, Пергам). **Реалистично изкуство** (статуя на Демостен) и нов **идеализъм** в пергам. изкуство (олтарът на Пергам). **Големи град. комплекси** (по Хиподам) с пресичащи се перпендикулярно улици и укрепления с/у новите обсадни машини. В центъра са агората, гимназионът, театърът, съветът, зали и бани.

Скулптура: Фави Барберини, Умиращият гал, Нике от Самотраки, Юмручните бойци. Възниква дворцово изкуство: портрети на Александър и др. владетели.

Архитектура: огромни и помпозни сгради (загуба на чувството за мярка).

След II в. духовна реакция на местното население с/у елинизацията. Придържане към собствената култура и език. Източното културно противодействие, засилващата се мощ на периферните сили (парти, индийци) и всеобщата стопанска криза причиняват упадъка на елинистическата култура.

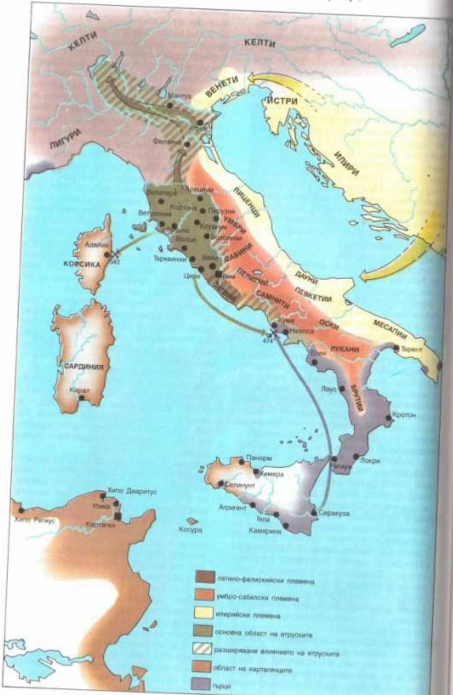
КЕЛТИ
КЕЛТИ
ВЕНЕТИ
ИСТРИ
ЛИГУРИ
ИЛИРИ
Мантуя
Атрия
Фелзина
Волатерй
Арециум
Кортона
Перузия
Ветулония
Рузеле
Клузиум
Волсинии
Вулци
Тарквинии
Вейи
Цере
Рим
ПИЦЕНЦИ
УМБРИ
САБИНИ
ПЕЛИГНИ
ЛАТИНИ
ДАУНИ
ПЕВКЕТИИ
САМНИТИ
ОСКИ
МЕСАПИИ
ЛУКАНИ
БРУТИИ
Алалия
540
КОРСИКА
САРДИНИЯ
Карал
Куме
Неапол
474
Тарент
Елея
Лаус
Кротон
Локри
Региум
Панорм
Химера
Селинунт
Агригент
Гела
Камарина
Сиракуза
Косура
Хипо Диаритус
Утика
Картаген
Хипо Региус
латино-фалискийски племена
умбро-сабелски племена
илирийски племена
основна област на етруските
разширяване влиянието на етруските
област на картагенците
гърци

Древна Италия

Ранна епоха в Италия

Неолитните култури **Молфета** и **Стентинело**, както и културата **Ремедело** от ранната метална епоха в С. Италия са последвани в Бронз. епоха от **културата Терамара** (terra mara: черна земя на селищата) – с укрепени села от наколни жилища (палафити) на север – и от **културата Екстратерамарикули** в С. и Ю. Италия.

Ок. 1000 г. пр. Хр. Начало на желязната епоха: култура Виланова с носители италийците, дошли в Италия по време на Великото преселение:

1 **латино-фалискийска група** в Лациум и долината на Тибър и около Фалерия („кремиращи италийци“; полагане на урните с праха в дупки в земята: pozzi);

2 **умбро-сабелска** или **оско-умбрийска група** в Умбрия, Кампания, Ю. Италия и Сабиния („труполагащи италийци“; заравяне на труповете в гробове: fosse);

3 **илирийски племена** от Дунавския регион, които като съседи на траките донасят със себе си създ. във вътрешността на Азия конна войска (железни оръжия).

Името **Италия** (от vituli: млади животни, синове на бога на бика) първоначално приема югозападният край на полуострова, а по-късно – цялата територия до Алпите.

От 900 Заселване на **етруските** (тирени, тирсени, народ на Расена), вероятно от Мала Азия. Постепенно покоряване на областта м/у Тибър и Арно (богатата на метали Тоскана).

Ок. 600 Основ. е **„Съюз на 12-те града“** (образец: Йон. съюз на градовете).

VI в. Разширяване господството на север в долината на По и на юг през Рим до Лациум и Кампания. Търговия по суша със Ср. и С. Европа, база Фелзина (Болоня).

Ок. 540 Морската победа на етруските (в съюз с Картаген) над гърците при Алалия им обезпечава надмощие в СЗ Средиземноморие (търговия по море).

V в. Залез на етруската мощ след падане на Тарквиниите от власт в Рим и

474 **морска битка при Куме,** в която етруските търпят поражение от сиракузкия флот начело с Хиерон (с. 57).

396 Завладяване на Вейи от Рим и упадък на етруското надмощие в долината на По поради нашествието на келтите.

Д-ва и у-ние: Липсва **завършена д-ва,** но чрез съюзите на градовете етруските имат надмощие в Италия. Градовете се управляват от царе, а по-късно арист-ята упражнява силно влияние чрез избираемите чиновници-аристократи. Отл. знаци на поста (insignia): пурпурни ивици по облеклото (toga praetexta), кресла от слонова кост (sella curulis), свита от телохранители (lictores) с брадва в сноп пръчки (fasces), символизиращи властта над живота и смъртта.

Подчертан култ към мъртвите: погребение, свързано с жертвоприношения и заупокойни игри (гладиатори), в камерни гробници, по-късно под гробни могили (tumuli) в градове на мъртвите. – Важно положение на жреците, които изучават волята на боговете, наблюдавайки черен дроб и вътрешности на животни или полета на птиците. Царят управлява по култов лунен календар. – Под грц. влияние: фрескова живопис и худ. изделия от метал. Собст. постижение: канопи (урни с капаци с форма на чов. глави) и реалистично портретно изкуство (отначало от глина). Етруските имат ист. значение предимно като култ. посредници м/у Гърция и Рим.

Ок. 750–550 Основ. са грц. колонии в Ю. Италия („Велика Гърция“) и И. Сицилия.

Ок. 800 Основ. са финик. военномор. бази в З. Средиземноморие (З. Сицилия и С. Африка) за защита и контрол на търг. мореплаване. След завладяване на Тир от асирийците **Картаген** става **закрилник на финик. колонии** в З. Средиземноморие. Окупация на Питиуските о-ви, Сардиния и З. Сицилия. Морска битка при Алалия, разрушаване на Тартес в Ю. Испания и блокада на Гибралт. проток от Картаген заради търговията с калай с Британия. Балеарските о-ви, Корсика и Сардиния блокират крайбрежието на Ю. Галия и Италия, а Сицилия, Малта, Пентелерия – морския път към З. Средиземноморие.

Ок. 750 Основ. е Рим чрез обединение на латините (roma quadrata на хълма Палатин) и сабините (Есквилин, Виминал и Квиринал) в градска община под етр. влияние (името на града идва от етр. род Рума). По-късно 21 април 753 е приет за дата на неговото основаване и за нач. на летоброенето (ab urbe condita). Легенди: отглеждане на близнаците Ромул и Рем от вълчицата, Еней, отвличане на сабинянките, орг. от Ромул, и споразумение с царя на сабините Тит Таций.

750–510 Легендарно **господство на 7-та царе** над Рим: Ромул, Нума Помпилий, Тул Хостилий, Анк Марций, Тарквиний Стари, Сервий Тулий и Тарквиний Горди.

При Тарквиниите Рим става полит. хегемон в Лациум на мястото на Алба Лонга. Строеж на пристанище в Остия и разширяване на солниците при устието на Тибър (Via Salaria).

Населението се състои от селяни: земевладелци, пастири и занаятчии. Обменно средство е добитъкът (pecus, оттам и pecunia: пари). Писмеността е заимствана от южноиталийските гърци (лат. азбука произлиза от халкидската).

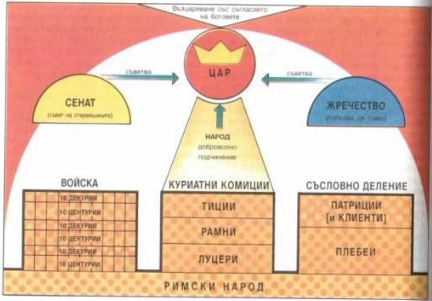
Възцаряване със съгласието на боговете
ЦАР
съветва
съветва
СЕНАТ
(съвет на старейшините)
ЖРЕЧЕСТВО
НАРОД
доброволно подчинение
ВОЙСКА
10 ДЕКУРИИ
10 ЦЕНТУРИИ
10 ДЕКУРИИ
10 ЦЕНТУРИИ
10 ДЕКУРИИ
10 ЦЕНТУРИИ
КУРИАТНИ КОМИЦИИ
ТИЦИИ
РАМНИ
ЛУЦЕРИ
СЪСЛОВНО ДЕЛЕНИЕ
ПАТРИЦИИ [и КЛИЕНТИ]
ПЛЕБЕИ
РИМСКИ НАРОД

Държавен строй в царския период

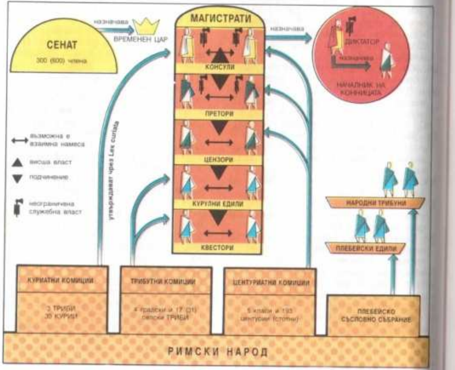
назначава
ВРЕМЕНЕН ЦАР
СЕНАТ
300 (600) члена
МАГИСТРАТИ
КОНСУЛИ
ПРЕТОРИ
ЦЕНЗОРИ
КУРУЛНИ ЕДИЛИ
КВЕСТОРИ
назначава
ДИКТАТОР
назначава
НАЧАЛНИК НА КОННИЦАТА
възможна е взаимна намеса
висша власт
подчинение
неограничена служебна власт
утвърждават чрез Lex curiata
НАРОДНИ ТРИБУНИ
ПЛЕБЕЙСКИ ЕДИЛИ
КУРИАТНИ КОМИЦИИ
3 ТРИБИ 30 КУРИИ
ТРИБУТНИ КОМИЦИИ
4 градски и 17 (31) селски ТРИБИ
ЦЕНТУРИАТНИ КОМИЦИИ
5 класи и 193 центурии (стотици)
ПЛЕБЕЙСКО СЪСЛОВНО СЪБРАНИЕ
РИМСКИ НАРОД

Държавен строй в периода на републиката („Senatus populusque Romanus“)

Държ. строй: цар. период и република Основаването на Рим е съзнателен политически акт (Populus Romanus Quirites или Quiritium) и води до отслабване на племенните връзки и самостоятелност на фамилиите. Мястото на племената (gentes) се заема от народа (populus: общин. опълчение, срв. magister populi: диктатор; по-късно populus = съвкупността от граждани: cives).

В цар. период царят (rex), провъзгласен със съгласието на боговете, е главнокомандващ на войската, висш жрец и съдия. Цар. институция се гради в/у империума (imperium: висша командна власт) и ауспициите (допитване до волята на боговете). Царят е напътстван от съвета на старейшините (senatus; senex: старец) на плем. вождове (patres gentium) и жречеството. Народ. събрание (comitia curiata) се събира по курии, общо 30 (curia: coviria: мъжка общност): деление на гражданите на 3 племена (триби: тиции, рамни, луцери) с по 10 курии. Всяка триба дава 100 конника (celeres: „превъзходни“) и 10 центурии пехотинци (1 хиляда).

Воен. и държ. реформа на Сервий Тулий (в края на цар. период): Гражданството и държ. територия се разделят на терит. адм. окръзи (tribus), 4 градски и 17 (респ. 31) селски, образуващи основата за данъч. облагане и набиране на войска. Така се разрушава родовият принцип. Във връзка с **разделянето на триби** се образуват центуриатни комиции (comitia centuriata), основа на войската (тимокрация: от реш. значение са земята или имуществото, а не родовите връзки). Това военно събрание (свикване на народа с оръжие) е най-важното народ. събрание и в периода на републиката („всеки държ. закон е воен. закон“). Воините се свикват от консулите на Марсово поле, щом на Капитолия се издигне черв. знаме на войната. Воен. събрание на патрициите и плебеите е разделено на **5 имуществ. класи** (classes), даващи **193 стотни** (centuriae): 18 центурии конница, 80 центурии тежко въор. воини (хоплити), 90 центурии леко въор. воини, 4 центурии техници и музиканти, 1 центурия безимотни (capite censi). Половината центурии включват мъже до 46-год. възраст (iuniores), които съставляват действащата войска, др. половина – мъже до 60-год. възраст (seniores), които отбраняват града. Правомощия: решение за мир и война, избор на висши длъжн. лица (консули, претори, цензори), постановяване на закони, наказ. правораздаване над населението на града. Гласува се по класи чрез извикване и гласоподаване. При съгласие центуриите на конниците и 1 класа (18 + 80) получават мнозинство (предимство на земевладелците заради воен. им принос като хоплити). След премахване на цар. институция начело на д-вата застава **висшият държ. чиновник** (praetor maximus) като носител на империум, а по-късно **консулите.**

Сенатът, магистратите и народ. събрание са стълбовете на римската република.

1. **Сенатът** (300 члена) се състои от родовите старейшини (patres) и от бившите консули (consulares), а по-късно се допълва с плебеи (conscripti). Правомощия: препоръки на магистратите (senatus consultum) – по-късно се превръщат в задължителни заповеди – и одобряване на народ. решения (auctoritas patrum). Избор на временен цар (interrex) – пълномощник за 5 дни при смърт на консулите.
2. **Народ. събрания:** куриатни комиции, трибутни комиции, центуриатни комиции.
3. **Магистрати** (длъжн. лица): ограничаване мандата на 1 година и равнопоставеност на двамата колеги (годишност и колегиалност) като защита с/у деспотията на единия или другия.

   а) **Консули** (consules: съветници). Правомощия: ръководство на воен. действия, финанси, правораздаване. При бедствие (война) единият консул назначава диктатор (старо название: magister populi), който упражнява неогран. власт (imperium) безотчетно и без колеги (макс. срок 6 мес.) и сам назначава своя помощник, н-ка на конницата (magister equitum). По-късните служби (honor: служба) възникват с увеличаване на държ. задължения. Опред. възрастови граници и интервали за служ. кариера предпазват с/у злоупотреби в работата.

   б) **Претори** за правораздаването. Първият – praetor urbanus (collega minor на консулите), от 366 отговаря за правните спорове м/у рим. граждани. Вторият – praetor peregrinus, от 247 издава присъди по спорове м/у рим. граждани и чужденци, както и м/у чужденци.

   в) **Цензори** (бивши консули [consulares], извън служ. кариера, мандат 18 мес.). От 443 следят за спазване на нравите и определят имущест. ценз (на всеки 5 год.).

   г) **Курулни едили.** От 366 отговарят за полиц. власт, надзора на пазарите, празн. игри и поддръжката на храмовете.

   д) **Квестори.** От 447 управляват държ. хазна.

Диктаторът, консулите и преторите притежават неограничена служ. власт (magistratus cum imperio), а останалите чиновници – ограничена служ. власт (magistratus cum potestate). Служ. права се ограничават от подчинението пред закона и от интерцесионното право (възражение на висше длъжностно лице с/у длъжностно деяние на негов колега: ius intercedendi). Апелативна инстанция: комициите (provocatio).

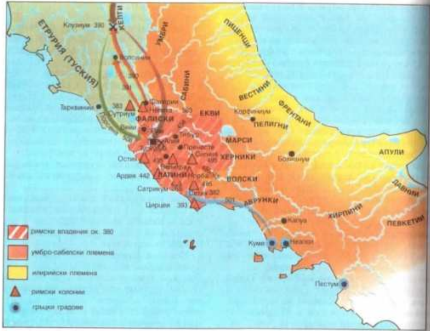
ЕТРУРИЯ (ТУСКИЯ)
КЕЛТИ
Клузиум 390
Волсинии
Тарквиний
Сутриум
Непета
ФАЛИСКИ
Вейи
Остия
Ардея 442
ЛАТИНИ
Сатрикум
Цирцеи 393
УМБРИ
САБИНИ
ПИЦЕНЦИ
ВЕСТИНИ
ЕКВИ
Корфиниум
ПЕЛИГНИ
ФРЕНТАНИ
МАРСИ
ХЕРНИКИ
ВОЛСКИ
АВРУНКИ
Бовианум
АПУЛИ
ДАВНИИ
ХИРПИНИ
Капуа
Кума
Неапол
ПЕВКЕТИИ
Пестум
римски владения ок. 380
умбро-сабелски племена
илирийски племена
римски колонии
гръцки градове

Рим и Средна Италия до 380 г. пр. Хр.

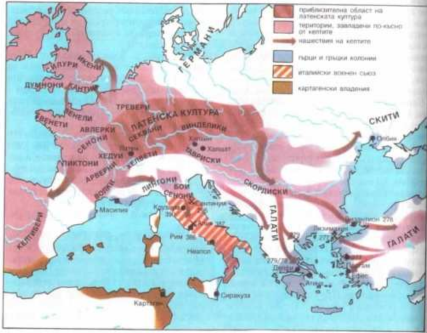
приблизителна област на латенската култура
територии, завладени по-късно от келтите
нашествия на келтите
гърци и гръцки колонии
италийски военен съюз
картагенски владения
ПИКТИ
СИЛУРИ
ИКЕНИ
ДУМНОНИ
КАНТИИ
ГЕРМАНИ
ТРЕВЕРИ
БЕЛГИ
ВЕНЕТИ
АВЛЕРКИ
ЛАТЕНСКА КУЛТУРА
СЕКВАНИ
ВИНДЕЛИКИ
СЕНОНИ
ХЕДУИ
ХЕЛВЕТИ
ТАВРИСКИ
СКИТИ
Олбия
ПИКТОНИ
АРВЕРНИ
ВОЛКИ
ЛИНГОНИ
БОИ
СЕНОНИ
СКОРДИСКИ
ГАЛАТИ
Масилия
Клузиум
Рим 386
Неапол
КЕЛТИБЕРИ
Сиракуза
Картаген
Делфи
Византион 278
ГАЛАТИ

Експанзия на келтите

Съсловни борби

Противоречието м/у патрициата с неговите полит. и рел. привилегии и плебса (terrae filii: синове на земята, т. е. без бащи) става все по-голямо. Към него се прибавят задлъжнялостта на плебеите и многократ. неспазване на обещанието (fides) на патрициата да подобри икон. и прав. положение на плебеите. Под формата на клетвено обединение (Lex sacrata) е

494 създ. плебейска войска, която се оттегля на Свещената планина (Mons sacer) или Авентин. Народът се връща след отстъпки на патрициите: **създ. са concilia plebis tributa** (събрания на плебеите по триби), председателствани от народ. трибуни. Народ. събрание отговаря за избора на трибуните – първо 2, от 471 – 4 (5) според броя на градските окръзи (Lex Publilia), по-късно 10 – и за народ. решения (plebiscita). От **287 (закон на диктатора Хортензий)** решенията на народ. събрание стават задължителни за народа. Правомощия на неприкосновените (sacrosancti) **народ. трибуни:** защита на плебеите от произвола на магистратите (ius auxilii), право на протест при наказание или арест на граждании (ius intercedendi), също при служ. действия на магистратите и при решения на сената (veto), освен по време на война. Помощници на трибуните са **плеб. едили,** настоятели на осветения 493 на Авентин храм на триадата Церера, Либер, Либера (сакр. средище на плебса с каса и архив).

Реакция на патрициите: затваряне на родовете ок. 485. Продължава борбата м/у патрициата, подстрекаващ клиентите с/у плебса, и плебса, чиито трибуни заплашват патрициата с угл. процеси пред плеб. съсл. събрание. Помирение чрез

Ок. 450 Законите на 12-те таблици (Leges duodecim tabularum): Комисия от 10 мъже е натоварена със записване на обичайното право (decemviri legibus scribundis). Съдържание: частно право, наказателно и процесуално право, държавно и свещено право (силно влияние на грц. право: закони на Солон). Забрана за брачно съжителство м/у патриции и плебеи (445 отменена чрез Lex Canuleia). Излагане на 12-те бронзови таблици на Форума. **Победа на държавническата идеи над съсловното мислене.**

367/66 Закони на Лициний и Секстий: 1. Намаляване на задълженията (приспадане на изплатените лихви от заема). 2. Определяне на макс. граница за владение на държ. земя (500 югера = 125 ха). 3. Отмяна на консул. трибунат (от 445 избор на военни трибуни с консул. власт), в замяна допускане на плебеите до консулството. Възниква съставена от плебеи и патриции **служ. аристокрация** (optimates, nobiles). Плеб. съсловие получава достъп до диктаторската (356), цензорската (351), преторската (337) и до

300 жреческите служби (Lex Ogulnia): **борбата м/у съсловията приключва** с изравняването им в интерес на д-вата.

Външна политика

Ок. 510 Договор м/у Римската република и Картаген (I римски държавен договор): Рим признава картагенския монопол в търговията по З. Средиземноморие, Картаген се задължава да не накърнява интересите на римските съюзници.

498–493 **Латинската война** завършва с признаване автономията на лат. градове от Рим. Рим получава върх. командване при война. Търг. и брачна общност. 486 присъединяване на херниките към Рим. След битки с настъпващите от планините екви и волски (легенди за Кориолан и Цинцинат) офанзива на Рим:

406–396 – 10-годишна война с Вейи, завършила с превземане и разрушаване на града. Това открива пътя пред римското настъпление на север, но по същото време започва преселението на два народа:

1. **Келтите** се придвижват бавно от прародината си по Г. Рейн и Г. Дунав към Ю. Франция, Испания, Брит. о-ви и на юг по течението на Дунав (латенска култура). Желяз. оръжие им осигурява надмощие. Племената се предвождат от военна аристокрация. Силното влияние на жреците (друиди) се основава на правото им само те да извършват жертвоприношения и да решават правни въпроси.

Ок. 400 Нашествие на келтите в Италия и заселване в долината на По. След първия сблъсък с римляните при **Клузиум (390)** се стига до

387 галската катастрофа: След разгром на римляните в битката при Алия (18 юли) келтите начело с вожда си Брен завземат и опожаряват „елин. град" Рим. Капитолият е обсаден. След плащане на откуп келтите се оттеглят с голяма плячка (Vae victis!: Горко на победените!). Последици: загуба на рим. власт в Лациум поради набези на съсед. племена.

От 380 Възстановяване на града; по-дебела креп. стена ок. 7-те хълма (Сервиева стена). – Заради келт. опасност

358 договорите на Рим с латини и херники са подновени.

2. **Самнитите** нахлуват в 4 посоки: към Корфиниум, в Пицен и Апулия и към западното италианско крайбрежие. Завладяване на Капуа, Куме и Посидония.

354 Римо-самнитски съюз за отпор на галите и потискане на общите съседи (волски, аврунки, кампанци).

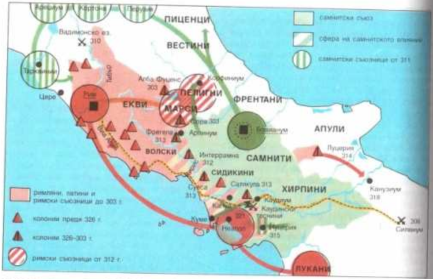
ПИЦЕНЦИ
ВЕСТИНИ
Вадимонско ез.
310
Тарквинии
Тибър
Цере
Рим
ЕКВИ
Алба Фуценс 303
ПЕЛИГНИ
Корфиниум
МАРСИ
ФРЕНТАНИ
Сора 303
Фрегела 313
Арпинум
Бовианум
АПУЛИ
Луцерия 314
ВОЛСКИ
Интерамна 312
САМНИТИ
СИДИКИНИ
Сатикула 313
Суеса 313
ХИРПИНИ
Канузиум 318
Каудиум
Каудински теснини
Куме
Неапол
Нуцерия 315
Силвиум
306
ЛУКАНИ
самнитски съюз
сфера на самнитското влияние
самнитски съюзници от 311
римляни, латини и римски съюзници до 303 г.
колонии преди 326 г.
колонии 326–303 г.
римски съюзници от 312 г.

II Самнитска война 326–304 г. пр. Хр.

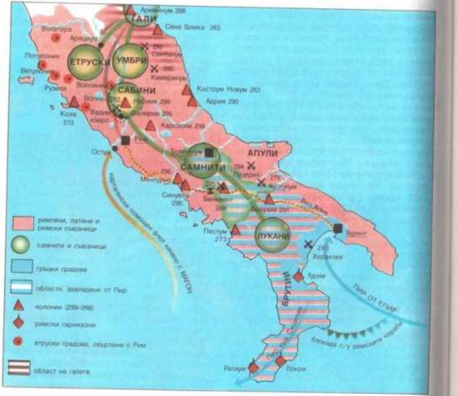
Ариминум 268
ГАЛИ
Сена Галика 283
Волатера
Арециум
Популония
Ветулония
ЕТРУСКИ
УМБРИ
Сентинум
295
Камеринум
Русели
Волсинии
САБИНИ
Каструм Новум 283
Адрия 290
Вулчи
Нарния 299
Коза 273
Вадимонско езеро
Валерия 298
Карсеоли 298
Рим
Остия
Бовианум
АПУЛИ
САМНИТИ
294
Луцерия
279
Аускулум
Минтурна
Синуеса 296
Беневент
Венузия 291
Виа Апия
Пестум 273
ЛУКАНИ
Тарент
280
Хераклея
Турии
БРУТИИ
Пир от Епир
блокада с/у римските кораби
Региум
Локри
картагенски помощен флот начело с Магон
римляни, латини и римски съюзници
самнити и съюзници
грцки градове
области, завладени от Пир
колонии (299–268)
римски гарнизони
етруски градове, свързани с Рим
област на галите

III Самнитска война 298–290 г. пр. Хр.; война с Тарент 282–272 г. пр. Хр.

348 II договор на Рим с Картаген: затваряне на З. Средиземноморие за римо-латинската търговия, но свободна търговия на Сицилия и в Картаген. Защита за подвластните на Рим лат. градове.

345 Покоряване на аврунките. Сидикините се присъединяват към самнитите. – Заради съюзния договор (foedus aequum) на Капуа с Рим (343) се стига до

343–341 I Самнитска война, завършила с компромисен мир: самнитите признават присъединението на Капуа, а Рим – това на сидикините.

340–338 Латинска война. В-нието на латините, които подновяват независимия лат. съюз, е потушено от Рим и съюзените самнити (340 битка при Суеса), а лат. съюз ликвидиран. Разл. договорни отношения обвързват отдел. общини с Рим (вж. по-долу). – Плячкосаните в мор. битка (338) корабни носове красят оратор. трибуна на Форум Романум.

338 Изравняване на гражданските права в Капуа и Рим: собствени войски, монетосечене и самоуправление.

329 Пълно покоряване на волските след завземане на Привернум.

326–304 II Самнитска война заради помощта за притиснатия от самнитите Неапол и завземането от Рим на укрепената с/у самнитите Фрегела (328).

321 Рим. войска е обкръжена в **Каудинските теснини** и се оттегля при позор. условия (даване на заложници, минаване под „ярем"). Строеж на Виа Апия – път за придвижване на войските към Капуа и с/у самнитите. Победа при Вадимонското ез. (310) над етруските, съюзени от 311 със самнитите, и изолация на самнитите чрез система от колонии (гарнизони). Навлизане в Апулия и Самний (превземане на самнит. столица Бовианум).

304 Сключване на мир: Рим получава Кампания, самнитският съюз се запазва, но експанзията му е преустановена.

306 III договор на Рим с Картаген.

298–290 III Самнитска война (коалиция: самнити, етруски, келти, сабини, лукани, умбри). Победи на Рим над противниците. Завземане на Бовианум (298). Пробив на самнитите на север и обединение с келти и етруски в Умбрия.

295 Победа на римляните при Сентинум, последвана от мир с етруските. След основаване на колонията Венузия (20 000 рим. граждани) в Апулия (291)

290 мир със самнитите, на които е наложена военна повинност.

285–282 Войни с келтите. Римляните завладяват територията на келтското племе сенони (Агер Галикус с колонията Сена Галика). **Това осигурява римското господство в Ср. Италия.**

282–272 Война на Рим с Тарент. Помощта на Рим за Турии (с/у луканите), Локри и Региум засяга интересите на Тарент. Нападението над рим. флот в пристанището на Тарент, който според договор от 303 няма право да акостира там, води до открита война. Тарент се съюзява с епир. цар Пир, който с 20 000 наемници, 3000 тесал. конници и 26 бойни слона поема върх. командване в Тарент. Той побеждава римляните в

280 битката при Хераклея. Брутии, лукани и самнити се присъединяват към него.

279 Победа на Пир при Аускулум, свързана с големи загуби (Пирова победа). Сенатът отхвърля мирното му предложение и иска от него да напусне Южна Италия. Военен съюз на Рим с Картаген, който изпраща помощен флот в Остия.

278–275 Успешни войни на Пир с/у Картаген на Сицилия. Извикан на помощ от грц. градове, той завладява почти целия о-в (без Лилибей). Целта му – основаване на ц-во в Сицилия и Ю. Италия – се проваля заради отцепване на грц. градове, които тайно се съюзяват с Картаген. Пир се връща в Италия с големи загуби.

275 Поражение на Пир при Беневент от римляните. Завръщане в Епир.

272 Сключване на мир след капитулацията на Тарент: терит. отстъпки на Тарент. Южноиталийските грц. градове се съюзяват с Рим. **Римското господство в Южна Италия е осигурено.**

Държава и управление

Организацията на властта в Ср. и Ю. Италия затвърждава воен. успехи. Рим. община-държава се запазва чрез заселване на рим. граждани в създадените навсякъде колонии (съчетаване на град-държава и империя). **Италийският военен съюз** сега се състои от: 1. **граждани на град Рим** и римската област, както и от римски граждани в колониите и от племенните групи, получили римски граждански права; 2. **общини с римско гражданско право** без право на глас (civitates sine suffragio: municipia); 3. **съюзници** (socii, civitates foederatae) с автономия или признаване на римското върховенство. Територията на Рим обхваща 130 000 км^2 с 292 000 римски граждани, годни за военна служба. **Финансово дело:** облагане с военни данъци (tributum) и косвени данъци (митници: portoria). **Парична система:** отначало като платежно средство служат пръти или плочки от сурова мед (aes rude), по-късно медни кюлчета (aes signatum) с изображение или надпис, а от 300 – тежки медни монети (aes grave) с главата на Янус от лицевата страна и носа на кораб от обратната страна. Начало на монетосеченето от сребро.

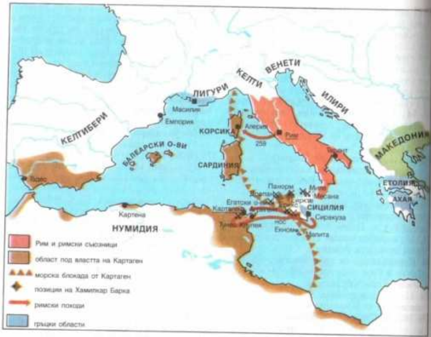
ЛИГУРИ
КЕЛТИ
ВЕНЕТИ
ИЛИРИ
Масилия
Емпория
КЕЛТИБЕРИ
КОРСИКА
Алерия
Рим
259
Тарент
МАКЕДОНИЯ
БАЛЕАРСКИ О-ВИ
САРДИНИЯ
Гадес
Панорм
Миле
Месана
Дрепана
Егатски о-ви
Ерикс
Картаген
СИЦИЛИЯ
Сиракуза
Картена
НУМИДИЯ
нос Економ
Малита
ЕТОЛИЯ
АХАЯ
Рим и римски съюзници
област под властта на Картаген
морска блокада от Картаген
позиции на Хамилкар Барка
римски походи
гръцки области

I Пуническа война

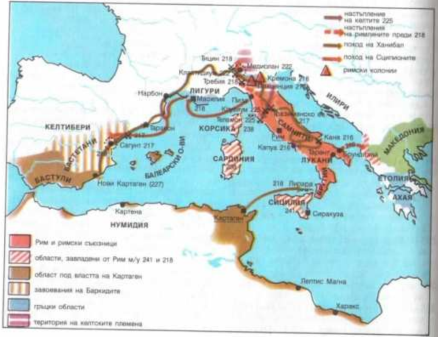
настъпление на келтите 225
настъпления на римляните преди 218
поход на Ханибал
поход на Сципионите
римски колонии
Тицин 218
Медиолан 222
Кремона 218
Требия 218
ЛИГУРИ
Нарбон
Масилия
218
ИЛИРИ
Теламон 225
Тразименско ез. 217
КЕЛТИБЕРИ
КОРСИКА
238
САМНИТИ
Рим
Кана 216
Капуа 216
Сагунт 217
БАСТЕТАНИ
БАЛЕАРСКИ О-ВИ
САРДИНИЯ
Тарент
ЛУКАНИ
МАКЕДОНИЯ
БАСТУЛИ
Нови Картаген (227)
218
Липара
ЕТОЛИЯ
АХАЯ
СИЦИЛИЯ
241
Сиракуза
Картена
Картаген
НУМИДИЯ
Лептис Магна
Харакс
Рим и римски съюзници
области, завладени от Рим м/у 241 и 218
област под властта на Картаген
завоевания на Баркидите
гръцки области
територия на келтските племена

II Пуническа война до 216 г. пр. Хр.

I Пуническа война (264–241)

Мамертинците (синове на Марс, кампански наемни войници) отправят от Месана към Рим и Картаген молба за помощ с/у сиракузкия цар Хиерон. След дебаркирането на рим. войска Сиракуза и Картаген сключват споразумение, но след поражението им при Месана Хиерон се съюзява с Рим. Завладяване на И. Сицилия до Акрагант (Агригент, 261) от римляните.

260 **Морска битка край нос Миле.** Победа на римляните с кораби, построени по модела на заседнала пуническа пентера. С използването на абордажния мост тактиката на сухопътните военни действия се пренася в/у мор. сражения.

256 Мор. победа край нос Екном дава възможност на римляните да дебаркират в Африка. Рим. войска достига стените на Картаген и градът моли за мир, но отхвърля суровите условия на Рим.

255 **Битка край Тунес.** Победа на картагенците, предвождани от спарт. наемник Ксантип, с помощта на конница и слонове. Рим. флот със спасените останки от войската е унищожен от мор. буря. Римляните се отказват от мор. война, но завладяват Сицилия до карт. гарнизони Лилибей, Дрепан и Ерикс. Новопостроеният рим. флот побеждава 250 при **Панорм,** но 249 е разгромен при **Дрепан.** След дългогодишна и изтощителна локална война с Хамилкар Барка рим. граждани финансират с лични средства създаването на нов флот (200 пентери).

241 **Мор. победа на Рим при Егатските острови.** Мир: Картаген се отказва от **Сицилия (първа рим. пров-я)** и 10 год. изплаща контрибуция от 3200 таланта.

След наемнически и либ. бунтове с/у Картаген сард. наемници молят за помощ Рим, който отново обявява война на Картаген (238) и принуждава противника да му отстъпи Сардиния (227 обед. с Корсика) и да изплати още 1200 таланта. Тиренско море става „Mare nostrum“ на римляните.

229–228 **Римският флот разгромява илирийските пирати.** Илирийската царица Тевта изплаща контрибуция; 219 илирийското крайбрежие попада под рим. господство. След нападение на келтите

222 **победа на Рим при Кластидиум,** завземане на Медиолан, столица на келт. инсубри. Нови колонии (Плаценция, Кремона, Мутина), строеж на Виа Фламиния.

От 237 **Преориентация на карт. политика** (дело на Баркидите). Картаген завладява Испания като компенсация за Сардиния и Сицилия, 236 придобива рудодоб. област в ЮИ Испания (Сиера Морена), което улеснява изплащането на посл. вноска от контрибуцията към Рим (231). Основ. е Нови Картаген (227).

226 **Договор за р. Ибер** (Ебро): Хаздрубал се задължава да не преминава реката с вражески намерения. Римляните признават карт. господство южно от Ибер. След убийството на Хаздрубал (221) карт. главнокомандващ става **Ханибал** (247–183), най-големият син на Хамилкар.

219 **Римо-картагенски конфликт заради Сагунт,** който въпреки интервенцията на Рим е обсаден и завзет от Ханибал. Искане на Рим: освобождаване на Сагунт и екстрадиция на Ханибал. Картаген отказва и Рим обявява война.

II Пуническа война (218–201)

Рим. военен план (нападение с/у Испания, а от Сицилия – с/у Африка) е осуетен от неочакваната атака на Ханибал (преминаване на Пиренеите и Алпите) с 50 000 пехотинци, 9000 конници и 37 бойни слона. Сражения с големи загуби намаляват числеността на войската след идването ѝ в С. Италия до 26 000 души. Хаздрубал, брат на Ханибал, защитава Испания с една армия. Консулът Публий Корнелий Сципион изпраща брат си Гней Корнелий Сципион Калв в Испания, връща се от Рона в Италия и е разбит от Ханибал през **есента на 218 при р. Тицин** (Тесин). Върналият се от Сицилия консул Тиберий Семпроний Лонг – заедно със Сципион –

дек. 218 губи битката при р. Требия. Ханибал преминава Алпите, келтите се присъединяват към картагенците.

217 Поражение на консула Г. Фламиний при **Тразименското ез.** и **провъзгласяване на Кв. Фабий Максим** (Кунктатор: Мудния) **за диктатор.** Предпазливи военни действия. – При сл. консули

2. 8. 216 битка при Кана (най-тежко поражение в рим. история): картагенската конница обкръжава рим. войска, избити са ок. 50 000 (от 86 000) римляни, м/у които и консулът Емилий Павел. Капуа, самнити, лукани и брутии се отцепват. Римляните възобновяват отбран. си политика (стратегия на изтощаването). През зимата Ханибал разквартирува войските си в Кампания, но е принуден да се откаже от настъп. действия поради недостатъчната подкрепа на Картаген.

215 **Съюз на Ханибал с Филип V Македонски** (I Македон. война до 205), чието настъпление с/у Илирия се проваля.

Испания: Първата мор. победа на братята Публий и Гней Корнелий Сципион при устието на Ибер (217) и превземането на Сагунт са последвани от победа над Хаздрубал (216), чийто опит за пробив към Италия е осуетен. Римляните достигат р. Бетис (Гуадалквивир) и сключват съюз с/у Картаген с царя на зап. нумидийци Сифакс (212).

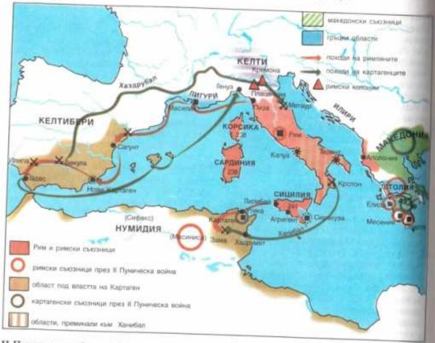
македонски съюзници
гръцки области
походи на римляните
походи на картагенците
римски колонии
КЕЛТИ
Кремона
Плаценция
Генуа
ЛИГУРИ
Хаздрубал
Масилия
Пиза
Метаур
ИЛИРИ
КЕЛТИБЕРИ
Сагунт
КОРСИКА
238
Рим
МАКЕДОНИЯ
САРДИНИЯ
238
Капуа
Тарент
Аполония
Илипа
Бекула
Гадес
Нови Картаген
Кротон
ЕТОЛИЯ
СИЦИЛИЯ
241
Лилибей
Утика
Картаген
Агригент
Сиракуза
Елида
Месена
Спарта
(Сифакс)
НУМИДИЯ
(Масиниса)
Зама
Хадрумет
Ханибал
Рим и римски съюзници
римски съюзници през II Пуническа война
област под властта на Картаген
картагенски съюзници през II Пуническа война
области, преминали към Ханибал

II Пуническа война до 202 г. пр. Хр.

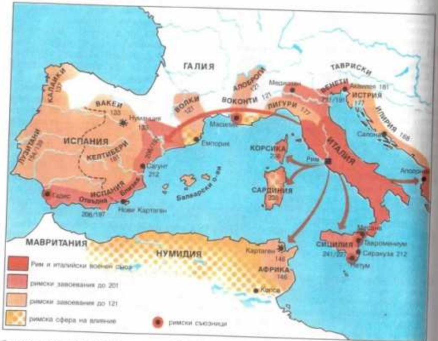
ГАЛИЯ
ТАВРИСКИ
КАЛАИКИ
137
ВАКЕИ
133
Нуманция
133
АЛОБРОГИ
121
ВОЛКИ
121
ВОКОНТИ 121
ЛИГУРИ 177
Медиолан
ВЕНЕТИ
215/191
Аквилея 181
ИСТРИЯ
177
ИЛИРИЯ 168
Салона
ЛУЗИТАНИ
154/139
ИСПАНИЯ
КЕЛТИБЕРИ
181
Масилия
Емпория
206/197
КОРСИКА
238
Рим
ИТАЛИЯ
Аполония
Сагунт
212
САРДИНИЯ
238
Балеарски о-ви
Гадес
ИСПАНИЯ
Отвъдна
Близка
Нови Картаген
206/197
Месана
Тавромениум
Сиракуза 212
СИЦИЛИЯ
241/227
Лилибеум
МАВРИТАНИЯ
НУМИДИЯ
Картаген
146
АФРИКА
146
Капса
Рим и италийски военен съюз
римски завоевания до 201
римски завоевания до 121
римска сфера на влияние
римски съюзници

Западното Средиземноморие през III и II в. пр. Хр.

Сицилия: след смъртта на сиракузкия цар Хиерон (215) съюз на наследника му с Картаген. След 2-год. рим. обсада (защитни машини на Архимед) под командването на консула Марцел

212 **завземане и разграбване на Сиракуза.** Римляните си възвръщат Сицилия и картагенците я напускат (210).

212 **Завладяване на Тарент от Ханибал** (отцепване на грц. градове по южноиталийското крайбрежие) и победа на Ханибал при Капуа.

211 Коалиция на Рим с Етол. съюз в борбата с/у Филип V Македонски (по-късно в нея влизат Елида, Месена и Спарта, 211): Съюзът получава завладените територии, а римляните – плячката. Пергам. цар Атал I влиза в коалицията 209.

211 **Обсада и завладяване на Капуа** от римляните, понеже нападението на Ханибал с/у Рим (в помощ на Капуа) търпи неуспех („Hannibal ante portas"). Капуа става Ager publicus (общ. земя).

Испания: След поражението на Сципионите от Хаздрубал и нумид. цар Масиниса и тяхната смърт (211) римляните се оттеглят при Ибер. Рим изпраща в Испания Публий Корнелий Сципион (25-год.) като главнокомандващ с пълномощия на консул (210) и той завладява 209 Нови Картаген. След сражения с тежки загуби пробив при Бекула (208) Хаздрубал тръгва за Италия. Рим е принуден да изтегли войските си от Гърция. Филип V сключва мир с Етол. съюз (206).

207 **Битка при р. Метаур** край Сена Галика. Римляните начело с Марк Ливий Салинатор и Гай Клавдий Нерон побеждават с помощта на карт. тактика: обхождане на войската, самостоятелни действия на легионите. Хаздрубал загива.

След победата на Сципион при Илипа (206) над Магон и Масиниса римляните настъпват до Ю. Испания (завземат Гадес). Карт. флот, командван от Магон, се оттегля на Балеар. о-ви, а оттам – в Генуа, за да спечели лигурите и галите за борбата с/у Рим. **Край на карт. господство в Испания.** Сципион се връща в Рим и е избран за консул (205). Мир м/у Рим и Филип V (205).

204 **Прехвърляне на Сципион в Африка** (съюз с Масиниса). След победата на римляните край Тунес (203) и безуспешните мирни преговори Картаген отзовава Ханибал (203 Магон умира в Северна Италия).

202 **Решителна битка при Зама.** – Карт. войска е унищожена, Ханибал бяга в Хадрумет и препоръчва мир. **Мирен договор:** отказ от Испания, преминаване на Нумидия под властта на Масиниса, изплащане на репарации от 10 000 таланта в продължение на 50 год., предаване на бой. кораби с изключение на 10 триери, забрана за водене на войни извън Африка, водене на войни в Африка само с разрешение на Рим. Провинция Сицилия получава Сиракуза. – Карт. поражение документира победата на рим. гражданин (жертвоготовност) над карт. търговец.

Сципион е удостоен с прозвището Африкански и триумф в Рим. Впоследствие в Испания избухва поредица от в-ния. Преди първото (191–189) Испания е разделена на 2 пров-и: Hispania citerior (Близка Испания) и Hispania ulterior (Отвъдна Испания) (197). Възникналото 154 въст. движение на лузитаните с водач Вириат (от 147 до убийството му 139) и келтиберите след множество поражения на римляните е потушено от изпратения в Испания Публий Корнелий Сципион Емилиан (134) със

133 **завземане на Нуманция.** Публий Корнелий Сципион Емилиан получава прозвището Нумантийски.

Последици от Пуническите войни: Образуват се партия на аристократите (оптимати) начело с изв. родове и народ. партия (популари); удължава се 1-год. мандат на длъжн. лица за изпълнение на продълж. военни задачи. След разрастване на рим. власт извън Италия в завзетите области, владения на рим. народ, се образуват пров-и. Старите собственици запазват земята си, като плащат данък (стипендия). **У-нието на пров-ите** се осъществява чрез претори – наместници на рим. народ. **Експлоатация** на пров-ите, като събирането на данъци и мита се предоставя с/у заплащане на откупвачи на данъци (publicani), най-често от засилилото се през II в. **конническо съсловие** (ordo equester). Рим става най-гол. център на капитали. Мн. д-ви губят своята независимост поради положението си на клиенти (Масиниса от Нумидия, Прусий от Витиния и др.): те признават рим. върховенство и позволяват надзор над външ. си политика с дипломат. средства.

Първоначално интервенцията на Рим в И. Средиземноморие не цели завладяване на елинист. държави, а запазване равновесието на силите.

Стопанство: зараждане на военна промишленост през II Пуническа война чрез използване на роби, през II в. робовлад. ст-во и в големите имения (латифундии). След опустошаване на земите в Ю. Италия селата западат, селяните се насочват към град Рим. Край на староримски аграрна държава и сел. съсловие. Ок. 211 сечене на рим. сребърен денарий (4,55 г). Разширяване на рим. търговия отвъд средиземномор. район.

Култура: възприемане на грц. образов. идеал – най-вече от **Сципионовия кръг,** в който влизат Панетий (стоическа етика), Полибий (историография), Гай Лелий (реторика) и Луцилий (сатир. поезия).

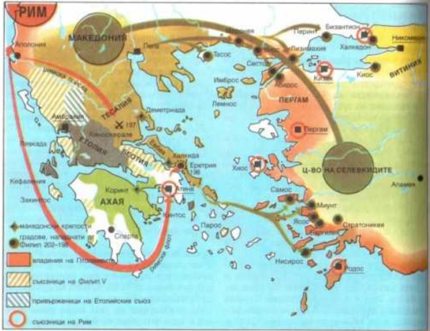
РИМ
МАКЕДОНИЯ
Аполония
Пела
Тасос
Сестос
Лизимахия
Перинт
Бизантион
Халкедон
Никомедия
Кизик
Киос
ВИТИНИЯ
Имброс
Лемнос
Абидос
ПЕРГАМ
Пергам
римски войски
ТЕСАЛИЯ
Деметриада
Амбракия
197
Киноскефале
ЕТОЛИЯ
БЕОТИЯ
Евбея
Халкида
Еретрия
198
Левкада
Кефалония
Закинтос
Коринт
АХАЯ
Атина
Хиос
Самос
Миунт
Ц-ВО НА СЕЛЕВКИДИТЕ
Апамея
Ясос
Баргилия
Стратоникея
Парос
Нисирос
Родос
Спарта
римски флот
македонски крепости
градове, нападнати от Филип 202–198
владения на Птолемеите
съюзници на Филип V
привърженици на Етолийския съюз
съюзници на Рим

II Македонска война 200–197 г. пр. Хр.

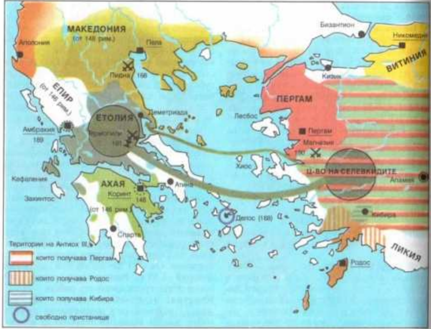
МАКЕДОНИЯ
(от 148 рим.)
Аполония
Пела
Пидна 168
ЕПИР
(от 146 рим.)
Деметриада
ЕТОЛИЯ
Термопили
191
Амбракия
189
Кефалония
Закинтос
АХАЯ
Коринт
146
(от 146 рим.)
Атина
Спарта
Бизантион
Никомедия
ВИТИНИЯ
Кизик
ПЕРГАМ
Лесбос
Пергам
Магнезия
190
Хиос
Ц-ВО НА СЕЛЕВКИДИТЕ
Апамея
Делос (168)
Кибира
ЛИКИЯ
Родос
Територии на Антиох III,
които получава Пергам
които получава Родос
които получава Кибира
свободно пристанище

Война с/у Антиох III 192–188 г. пр. Хр.

200–190 Келтска война в С. Италия. – Рим потушава в-нието на боите и инсубрите, поддържани от карт. части. Строеж на Виа Емилия като продължение на Виа Фламиния до Плаценция (187). Изграждане на колонията Аквилея като търг. метрополия за С. Европа (181).

200–197 II Македонска война. – Молба за помощ от Пергам, Родос и Атина към Рим с/у експанзионистичните стремежи на Филип V Македонски, който сключва с Антиох III Сирийски съюз, насочен с/у Египет. Рим. флот защитава Пирея и застрашава Еретрия, която е завладяна от римляните (198). След пробива в Тесалия под командването на Тит Квинкций Фламинин римляните печелят

197 битката при Киноскефале. Мирен договор: отказ на Филип V от хегемонията над Гърция, изплащане на контрибуция от 1000 таланта. Предаване на флота с изключение на 6 кораба.

196 Независимост на гръцките държави, обявена от Фламинин по време на Истмийските игри в Коринт. Оттегляне на римляните от Гърция (194).

192–188 Война на Рим с/у Антиох III, който след възстановяване властта на Селевкидите на изток (поход в Бактрия) прогонва египтяните от Сирия и Палестина. В коалиция с Етолийския съюз той иска да завземе владенията на Птолемеите в Егея и дебаркира в Тесалия. След разгрома на Антиох III при Термопилите (191)

190 битка при Магнезия край пл. Сипил. Победа на римляните, предвождани от Луций Корнелий Сципион, с помощта на неговия брат Сципион Африкански, над Антиох. Етолийският съюз е разгромен с

189 превземането на Амбракия.

188 Мир в Апамея. Антиох III трябва да изплати 15 000 таланта за 12 год. и да предаде бойните си кораби с изключение на 10. Малоаз. владения се предоставят на Родос и Пергам, които се обособяват като буферни държави, противници на ц-вото на Селевкидите. **Рим става господар на Източното Средиземноморие.**

Рим и Картаген

Ханибал, който е избран за върх. магистрат (суфет) в Картаген (196), избягва при Антиох III след искането на Рим за екстрадицията му (195), сирийският цар обаче отхвърля неговия план за война в Италия. След мира в Апамея Ханибал избягва при цар Прусий във Витиния, но римляните отново изискват неговата екстрадиция. **Самоубийство на Ханибал (183)**. В Рим големият му противник Сципион Африкански е обвинен в държ. измяна, а неговият брат Луций Сципион (след победата над Антиох удостоен с прозвището Азиатски и с триумф) – в злоупотреби. Катон, който от 184 е цензор и се бори с/у корупцията сред нобилитета, оглавява враждебната към Сципионите партия. Сципион Африкански избира доброволно изгнание и умира 183.

171–168 III Македонска война. – Персей, син на Филип V, се опитва да възстанови хегемонията над Гърция и пергам. цар Евмен повдига обвинение с/у него в Рим. Първоначални успехи на римляните и колебливо поведение на Родос и Пергам.

22. 6. 168 Битка при Пидна, победа на римляните начело с Луций Емилий Павел, син на падналия при Кана консул със същото име. След залавянето на Персей на о-в Самотраки е сключен мир: унищожаване на Макед. ц-во чрез разделянето му на 4 самост. области. 1000 заложници (сред тях и историкът Полибий) от Ахей. съюз са отведени в Рим (с. 95). **Делос става своб. пристанище** и конкурира Родос (166 Атина получава о-ва). Имуществ. данък (трибут) на рим. граждани е отменен заради придобитата плячка. След бунт Македония става рим. пров-я (148; с. 67). Рим. интервенция след битката при Пидна принуждава Антиох IV да се изтегли от Египет. – В-нието на Ахей. съюз е потушено след

146 разрушаването на Коринт. Териториите на Ахей. съюз попадат под у-нието на провинция Македония. Строеж на Виа Егнация (Дирахиум-Тесалоники).

149–146 III Пуническа война. – Подклажданите от Рим конфликти с Масиниса, който разширява ц-вото си за сметка на Картаген, подтикват града към неразрешена от Рим война (150). В отговор Рим обявява война на Картаген (Катон: „Ceterum censeo Carthaginem esse delendam“). Картагенците капитулират след дебаркирането на двете рим. войски, но отказват да напуснат града и възобновяват борбата. Изпратеният там Публий Корнелий Сципион Емилиан (147) постига целта:

146 завладяване на Картаген, който въпреки неговото застъпничество е разрушен, а оцелелите – продадени в робство. Карт. област става рим. провинция Африка. Триумф на Сципион Емилиан (прозвище Африкански Млади).

136–132 I робско въстание. – Сириецът Евън събира робите от големите имения (латифундии) в Сицилия и ги повежда с/у римляните (понякога броят им достига 200 000 души). По елинист. образец Евън приема царска титла. След завземането на Хена и Тавромениум Евън е заловен, а 20 000 роби разпънати на кръст.

133 Атал III, цар на Пергам, завещава на римляните царството си, което 129 става римска провинция Азия.

Семейство: Начело е бащата на дома (pater familias) с всеобхватна, неогран. и неделима власт (patria potestas) над съпругата (mater familias), децата (liberi), робите (servi), добитъка, движ. и недвиж. имущество. Със смъртта на бащата patria potestas губи силата си и синовете стават своб. господари на своя живот и имущество. Спазването на дом. дисциплина (disciplina, potestas) бащата постига чрез авторитет (auctoritas), основан на опита (sapientia), зрялата преценка (consilium) и порядъчността (probitas). Предпазливост (diligentia), строгост (severitas) и самообладание (continentia, temperantia) отличават неговите величави и достойни дела (gravitas). Чрез прилежие (industria) и упорство (constantia) той постига целта си. По-мл. поколение се възпитава по примера на по-старото (mos maiorum). Скромност (modestia) и страхопочитание (reverentia) характеризират отношението на по-младото поколение към по-старото, което изисква послушание (obsequium), респект (verecundia) и целомъдрие (pudicitia, integritas morum). Това поведение в дома (disciplina domestica) е основа на воен. дисциплина (disciplina militaris), а с това и на рим. мощ и величие.

Граждани: Добродетелност (virtus), свобода на възгледите и постъпките (libertas), слава (gloria), страхопочитание и благочестие (pietas), вярност и благонадеждност (fides), както и положение в об-вото (dignitas) са стойностните критерии за рим. гражданин, който се поставя в служба на общото дело (res publica) и работи за мощта и величието на народа си (maiestas populi Romani). Благото на народа е висш закон (salus populi suprema lex). Животът на римлянина, в чието мислене и поведение гл. място заема д-вата, се разделя на две жизнени сфери: res publica (общ. дела) и res privata (лич. дела), като последните винаги са подчинени на д-вата. Това е правова държава, в която законът (lex) заема мястото на царя (rex). Изтъкването на отдел. личност се разрешава при:

1. триумфално шествие на победоносен пълководец;
2. погребение на благородник.

Няма писм. конституция. Осн. стълб на държавническото мислене и действия е опитът на старите поколения (mos maiorum) – гл. възпит. фактор за формиране на римлянина.

Право: Най-голямото постижение на рим. народ (Хердер: „гордата законодателка на вс. нации“) е в обл. на правото. Освен **ius civile,** произхождащото от гражд. правни източници и унаследено право (закони и обичаи), след експанзията на Рим извън Италия възниква **ius gentium** (международ. право) – усъвършенстван вариант на ius civile, който без изменения може да се прилага и в/у неримляни. Ius civile и ius gentium са част от ius publicum (ius populi), право, създ. от народа, за разл. от ius privatum (ius singulorum), което регулира прав. отношения м/у семействата (familiae), а впоследствие и м/у гражданите (cives). В по-късния импер. период чрез ius publicum се въвеждат и обосновават държ. принудителни мерки. По силата на служ. си власт преторът разработва **ius praetorianum,** респ. ius honorarium, изложено в едикта, който преторът публикува в началото на мандата си и в който разяснява принципите на своите правни разпоредби пред съдиите (iuris dictio). Едиктът е валиден за мандата на претора, а ако е пригоден, се приема и от приемника му (възникване на edictum perpetuum в края на републиката).

Правораздаването отначало е поверено на жреците, понеже правото спада към божест. ред. След съставяне на Законите на 12-те таблици то остава в ръцете на жреците; едва след като писарят Кв. Флавий публикува формулата за жалби и календара по разпореждане на цензора Апий Клавдий Цек, всеки гражданин може да се информира за валид. право (последица: достъп на плебеите до жреч. служби). – Освен прав. теза (lex) и писм. правен материал (ius scriptum) съществуват mores, неписаното обичайно право (ius non scriptum). Законите в републиката се предлагат от магистрата и приемат от народ. събрание.

Нач. на **дейността на юристите,** първо в практиката. По-късно те полагат основите на прав. наука, достигнала своя връх в импер. период с откриване на прав. училища (sectae): сабиниани и прокулиани. Съгласно получената от императора привилегия най-бележитите юристи имат право да извършват експертизи (responsa prudentium), задължителни за съдиите. Важно е импер. законодателство, увенчаващо развитието на правото. Обединение на законите в corpus iuris. Възприемането на римското право от европейските народи му придава значение, валидно и до днес.

Религия (от *лат.* religio: съблюдаване волята на боговете, която се открива на простосмъртните в мъдрост, даваща насока и указания [fatum]. Neglegentia: пренебрегване на божест. воля): висша божест. триада: 1. Юпитер (Optimus Maximus), отначало „сияйният баща на небето“, после бог на дъжда и вятъра, бурята и гръмотевиците; 2. Марс, първо бог на земеделието, след това бог на войната и владетел на живота и смъртта; 3. Квирин (със същата роля, както Марс). По-късно се почита божест. триада Юпитер, Юнона и Минерва (от 506). С култа към тях започва нова епоха: р-ката. Др. важни богове: Янус, бог на прекрачването на прага и бог на началото (януари); Либер (Дионис) и Вулкан (Хефест), бог на огъня; Меркурий (Хермес), бог на търговията; важни богини: Веста, богиня на огнището, и Церера (Деметра), богиня на растителността; освен тях спец. божества за извори, гори и пещери. В дадени ист. моменти решаващи са откровенията и действията на неперсонифицираните божества (numina), изразени чрез указания (prodigia). Приемането на нови богове става чрез предложение (evocatio: молба до боговете на друг град да напуснат досегашното си култово място и да се преселят в Рим) и чрез въвеждане на култове с помощта на interpretatio Romana. Сред тях е култът към Кибела от Фригия (205), възприет от римляните под името Magna Mater (Велика Майка).

В импер. период почитане на владетеля, който олицетворява д-вата, и разпространение на мистерийни култове (напр. Атис и Митра).

Рим. религия е държ. религия (надзор чрез магистратите и извършване на ритуалите от жреци – пълномощници на държавата). Разграничаване на държ. култове (sacra publica pro populo Romano) от дом. култове (sacra privata) на семействата (gentes), чието извършване е задължение на бащата на дома. Божества от дом. сфера: penates (покровители на запасите), genius (оплождащата сила на мъжа), lares (покровители на полето и дома), di parentes (прадеди), di manes (божества на мъртвите).

Жречески колегии: pontifices начело с Pontifex maximus, vestales и augures, които изучават божията воля, като наблюдават полета на птиците и съзерцават животински вътрешности, предимно черен дроб. Duumviri се грижат за Сибилинските книги, докато за всяко божество отговаря по един фламин.

Изкуство: Рим. изкуство се основава на:

1. **гръцкото изкуство,** достигнало Рим по два пътя: чрез Южна Италия и Сицилия („Велика Гърция“) и чрез етруските (първите светилища и изображения на богове са „тускански“). Благодарение на етруските римлянинът се запознава с източните природни форми, които пресъздава, но и подчинява на собствени закони.
2. **староиталийските култури** (културите Терамара и Виланова) и римския характер.

Римският усет за форма се изразява в

1. **симетрия и аксиалност** (подчертаване на основната ос), която е налице още в селищата на Терамара, вероятно създадени по топографски план, и по-късно се повтаря при изграждане на рим. лагер с пресичащи се главни улици (cardo и decumanus).
2. **оформление на пространството** (стената не е вече конструкция, а пространствена обвивка). От грц. „конструктивен стил“ (храмът като огромна кръгла пластика) се развива рим. „пространствен стил“ (фасадата и вътр. пространство са гл. елементи на худ. оформление).

Творчески постижения на рим. изкуство:

Архитектура: За разлика от грц. архитектура, в чийто център е храмът за божествата, строежът на монумент. образци на рим. архитектура е наложен от практ. нужди (равнопоставеност на гражд. и рел. архитектура).

Нова техника: циментов, респ. хоросанов разтвор; тухли; арки и сводове. Сред най-важните строежи са инженерните постройки (водни инсталации и акведукти като Пон дю Гар в Ю. Франция, рим. многоетажна сграда (поради липса на пространство) с фасадна архитектура (балкони и колонни зали), дворцови здания – водещи началото си от италийската вила – в които арх. композиция се свързва с високоразвито градинарско изкуство. Императорските форуми и храмовете впечатляват с монументалност и композиционна завършеност (цокъл: подиум със стълбище от лицевата страна, което подчертава парадния вход) и с колонни зали. Обединяването на многобройните помещения в една арх. композиция се постига чрез създаване на система (императорски терми с кръстати сводове, цилиндрични сводове, куполи, полукуполи). Базиликата, многокорабна колонна сграда с тежки цилиндрични сводове за търговия и правораздаване през късната античност, се превръща в култова сграда на христ. общност, но с двускатен покрив, апсиди и по-висок среден кораб. Освен продълговатите постройки, се появява характерната за староиталийските сгради **централна постройка** с купол (Пантеонът), предшестваща христ. централна постройка (църквата „Св. София“ в Константинопол).

Изобразително изкуство:

1. Портретът (херма, бюст, портретна глава с точно възпроизвеждане чертите на лицето, за разлика от идеализацията и героизацията на грц. портретно изкуство) води началото си от восъчните образи на предците (imagines maiorum), които се съхраняват в атриума на римската къща. Изяществото на портретите идва от съприкосновението с елинистическото изкуство, по-късно силно илюзионистични въздействия. През късната античност отказ от земния и обръщане към задгробния живот.

2. Историческият релеф вероятно има своите предшественици в носените по време на триумфални шествия картини, които по-късно се съхраняват в храма или къщата на триумфатора. Първият представителен пример е осветеният на 9 януари 9 г. пр. Хр. Олтар на мира на Август (Ara pacis), следват т. нар. триумфални арки. Върх. постижения: колоните на Траян и Марк-Аврелий. Декоративната **стенопис** (Помпей) по-късно е изтласкана от мозаичното изкуство на късната античност (Равена).

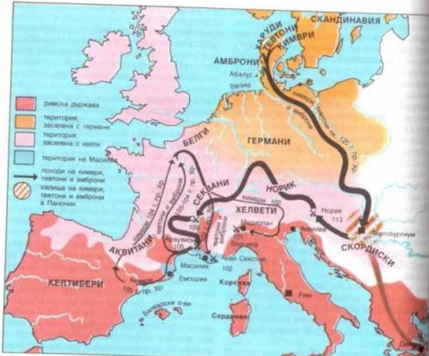
СКАНДИНАВИЯ
ХАРУДИ
ТЕВТОНИ
КИМВРИ
АМБРОНИ
Абалус
римска държава
територия, заселена с германи
територия, заселена с келти
територия на Масилия
походи на кимври, тевтони и амброни
селища на кимври, тевтони и амброни в Панония
БЕЛГИ
ГЕРМАНИ
СЕКВАНИ
НОРИК
ХЕЛВЕТИ
кимври 102
Норея 113
Медиолан
Аквилея
101 Верцела
Араузион 105
Аквиланум
Акве Секстие 102
Масилия
Емпория
АКВИТАНИ
КЕЛТИБЕРИ
СКОРДИСКИ
Корсика
Сардиния
Рим
Балеарски о-ви
Делфи
105 г. пр. Хр.
105–104 г. пр. Хр.
ок. 120 г. пр. Хр.

Походите на кимври, тевтони и амброни

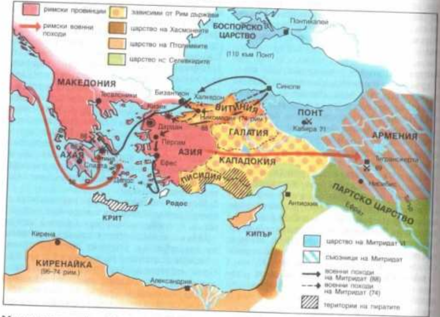
римски провинции
римски военни походи
зависими от Рим държави
царство на Хасмонеите
царство на Птолемеите
царство на Селевкидите
БОСПОРСКО ЦАРСТВО
(110 към Понт)
Пантикапей
МАКЕДОНИЯ
Тесалоники
Византион
Халкедон
Синопе
ВИТИНИЯ
Никомидия (74 рим.)
ПОНТ
Кабира 71
Кизик
Дардан
Пергам
ГАЛАТИЯ
АРМЕНИЯ
АХАЯ
Атина
Спарта
АЗИЯ
Ефес
КАПАДОКИЯ
Тигранокерта
ПИСИДИЯ
Нисибис
Родос
ПАРТСКО ЦАРСТВО
Ефрат
Антиохия
КРИТ
КИПЪР
Кирена
КИРЕНАЙКА
(96–74 рим.)
Александрия
царство на Митридат VI
съюзници на Митридат
военни походи на Митридат (88)
военни походи на Митридат (74)
територии на пиратите

Митридатови войни 88–64 г. пр. Хр.

Реформи на Гракхите (133–121)

133 Тиб. Семпроний Гракх като народен трибун се опитва да засели безимотни и малоимотни граждани и им предоставя обществена земя (ager publicus), като собствеността се ограничава до 1000 югера (250 ха) и царското съкровище от Пергам се разпределя като оборотен капитал м/у новозаселниците. След ветото, наложено от колегата му Марк Октавий, трибутните комиции противозаконно го отстраняват от длъжност. При опита си да получи втори мандат (нещо недопустимо) Тиберий Гракх е убит.

123 Възобновяване на плановете му от страна на по-малкия му брат Гай Семпроний Гракх: **подновяване на аграрното законодателство** (Lex agraria) и назначаване на конници на дадени съдийски длъжности (Lex iudicaria), за да спечели това съсловие за плановете си. Проваля се с предложението за пълни гражд. права на латините и гражд. права на всички италийски съюзници (съпротива на сенатската партия и простолюдието). Гракх и привържениците му завземат хълма Авентин и сенатът обявява извънредно положение. Привържениците му са разбити, а Гай Гракх загива от ръката на роб (121).

111–105 **Югуртинска война.** След като сенат. комисия разделя Нумид. ц-во, Югурта напада своя съвладетел Адхербал, завзема Цирта (112) и става едноличен владетел. Войната (подкупване на римляните от страна на Югурта и неуспехи на римляните) завършва 106 благодарение на **Марий** (156–86); 105 Югурта е предаден на **Сула** (138–78). Част от Нумидия става рим. провинция.

113–101 **Война с/у кимврите и тевтоните,** които (дошли заедно с амброните от Ютландия) побеждават римляните в

113 **битката при Норея** (Каринтия). В Галия други две рим. войски търпят поражения, едното при нос Араузион (105). Паника в Рим (II келт. нападение). Избраният за консул Марий (104) провежда **военна реформа:** създаване на профес. войска от безимотни мъже с право на гражд. осигуряване след 16-год. служба, оттук лична обвързаност с пълководеца. Нова организация на войската чрез разделяне легиона (ок. 6000 души) на 10 кохорти с по 6 центурии или 3 манипули. Съюзниците образуват конницата. Марий побеждава тевтоните в

102 **битката при Акве Секстие** и разгромява кимврите в

101 **битката при Верцела.**

100 Заселническата програма, провеждана от народния трибун Апулей Сатурнин с помощта на избрания за 6-и път консул Марий, се проваля заради съпротивата на оптиматите. Въстанието е потушено от сенатори и конници.

91 Предложения на трибуна Марк Ливий Друз: подновяване на Гракханските агр. закони, назначаване на конници за съдии и предоставяне на граждански права на италийските съюзници. Друз е убит и избухва

91–89 **Съюзническа война.** Съюзниците (socii) основават нова държава със столица Корфиниум и избират италийски сенат (500 члена). Край на Съюз. война вследствие отстъпката на Рим: съюзниците получават гражд. права (89: Lex Plautia Papiria).

88–84 **I Митридатова война (нач. на гражд. войни).** Нападение на Митридат VI Евпатор над изт. римски области; призив към гърците за въстание с/у Рим.

88 **„Ефеска вечерня“:** 80 000 римляни в М. Азия са избити. Върх. командване на войската, възложено от сената на Сула, му е отнето от народа и предоставено на Марий. Завладяване на Рим от Сула и възстановяване властта на сената (плебисцитът добива законна сила само със съгласие на сената). След като Сула потегля за М. Азия, Марий и привържениците му се връщат в Рим. „Режим на ужаса“ на Цина и Марий (посл. умира 86 по време на 7-ото си консулство) с/у оптиматите. След завземане на Атина Сула разбива Митридат при Херонея (86) и Орхомен (85) и го принуждава да сключи

84 **Дарданския мир:** предаване на завладените области и флота, изплащане на 3000 таланта. Изпълнението на мирните условия се осъществява от пропретора Луций Лициний Мурена през **II Митридатова война** (83–81). 83 Сула се връща в Рим и разгромява марианците и съюзените с тях самнити и лукани в

82 **битката при Колинската порта** (Сула печели прозвището Феликс: Щастливец), по-късно Помпей завладява провинции Сицилия и Африка и е удостоен с триумф и прозвището Magnus (Велики).

82–79 **Диктатура на Сула:** обявяване списъци на граждани извън закона (проскрипции): 90 сенатори и 2600 конници са убити. **Възстановяване господството на сената:** Съдии стават само сенатори (не и конници). Увеличаване на сената, в който влизат вс. квестори, до 600 члена. След изтичане на мандата им консулите и преторите стават наместници в провинциите (pro consule, pro praetore). Отслабване на трибуната: предложенията в комициите (народ. събрания) се внасят само с разрешение на сената, народ. трибун е изключен от по-нататъшна кариера.

79 Сула се отказва доброволно от диктатурата и година по-късно умира.

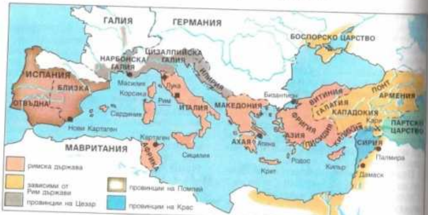
ГАЛИЯ
ГЕРМАНИЯ
БОСПОРСКО ЦАРСТВО
НАРБОНСКА ГАЛИЯ
ЦИЗАЛПИЙСКА ГАЛИЯ
ИСПАНИЯ
БЛИЗКА
ОТВЪДНА
Масилия
Корсика
Лука
Рим
Сардиния
ИТАЛИЯ
ИЛИРИЯ
МАКЕДОНИЯ
Византион
ВИТИНИЯ
ПОНТ
АРМЕНИЯ
ГАЛАТИЯ
КАПАДОКИЯ
ФРИГИЯ
АЗИЯ
ЛИКИЯ
КИЛИКИЯ
ПАРТСКО ЦАРСТВО
СИРИЯ
Палмира
Дамаск
Нови Картаген
Картаген
АФРИКА
МАВРИТАНИЯ
Сицилия
АХАЯ
Атина
Родос
Кипър
Крит
римска държава
зависими от Рим държави
провинции на Цезар
провинции на Помпей
провинции на Крас

Разпределяне на провинциите м/у Цезар, Помпей и Крас

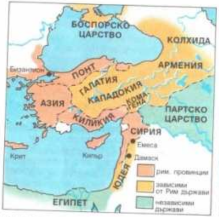
БОСПОРСКО ЦАРСТВО
КОЛХИДА
Византион
ПОНТ
АРМЕНИЯ
ГАЛАТИЯ
КАПАДОКИЯ
КОМАГЕНА
АЗИЯ
КИЛИКИЯ
ПАРТСКО ЦАРСТВО
СИРИЯ
Емеса
Дамаск
Крит
Кипър
ЮДЕЯ
ЕГИПЕТ
рим. провинции
зависими от Рим държави
независими държави

Новият ред на изток

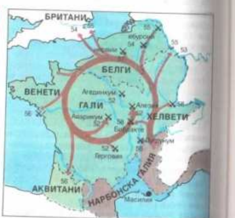
БРИТАНИЯ
55
54
ебурони
55
53
54
БЕЛГИ
ВЕНЕТИ
Агединкум
52
ГАЛИ
Аварикум
52
58
56
Алезия
Бибракте
58
ХЕЛВЕТИ
52
Гергования
58
Мюлхаузен
56
АКВИТАНИ
НАРБОНСКА ГАЛИЯ
Масилия

Завладяване на Галия от Цезар

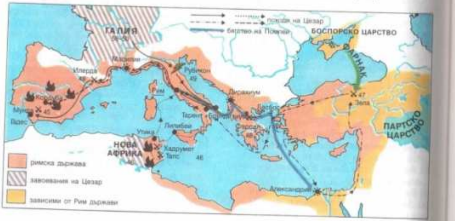
походи на Цезар
бягство на Помпей
ГАЛИЯ
Масилия
Илерда
49
Кордуба
Мунда
45
Гадес
Рубикон
49
Рим
Диракиум
Брундизиум
Тарент
Фарсал
48
Лилибеум
Утика
НОВА АФРИКА
Хадрумет
Тапс
46
БОСПОРСКО ЦАРСТВО
ФАРНАК
47
Зела
ПАРТСКО ЦАРСТВО
Александрия
римска държава
завоевания на Цезар
зависими от Рим държави

Гражданска война 49–45

77–71 Битки на Помпей в Испания с/у последните марианци начело със Серторий. След убийството на Серторий покоряване на Испания и въвеждане на нов ред.

74–64 **III Митридатова война.** След първонач. успехи войската се разбунтува и Лукул е отзован от сената (68).

73–71 **Въстание на робите начело със Спартак,** който пада в битката с/у Марк Лициний Крас в Апулия. Останките от войската му са разбити от Помпей.

70 **Консулство на Помпей и Крас:** отмяна на Сулaнските закони: възстановяване на трибунската власт; заемане на съдийските длъжности поравно от сенатори, конници и граждани; законна сила на плебисцита.

67 Помпей завършва войната с/у пиратите чрез извънредни пълномощия (Imperium extraordinarium) и е натоварен с

66 върх. командване на войската с/у Митридат, когото побеждава при Ефрат.

64 **Нов ред на изток, въведен от Помпей:** Рим. провинции стават Понт, Сирия, Киликия, зависими д-ви – Армения, Кападокия, Галатия, Колхида, Юдея.

63–62 **Заговор на Катилина,** разкрит от избрания като „homo novus" за консул Цицерон (Pater patriae: баща на отечеството) и потушен. Катилина умира с 3000 свои привърженици край Пистория (62). След завръщането си от изток Помпей разпуска войската и празнува триумф в Рим. Сенатът не потвърждава разпорежданията му в изт. държави и оземляването на ветераните; това води до

60 **I триумвират на Помпей, Крас и Цезар** (лично споразумение за взаимна полит. подкрепа без законово потвърждение).

59 **Консулство на Гай Юлий Цезар** (100–44 [убит]): изпълнение исканията на Помпей, определяне данъците за населението в провинциите. Цезар получава за 5 год. провинциите Цизалпийска Галия, Илирия и Нарбонска Галия.

56 Конференция в Лука: подновяване на триумвирата.

55 **Консулство на Помпей и Крас.** Разпределяне на провинциите: Цезар получава Галия за още 5 год., Помпей – Испания, Крас – Сирия.

53 Поражение и гибел на Крас в битка с/у партите при **Кари.**

58–51 **Завладяване на Галия от Цезар:** Побеждава хелветите при Бибракте и Ариовист – при Мюлхаузен в Елзас (58), покорява белг. племена, главно нервиите (57), предприема поход с/у племената в Бретан и сразява аквитаните (56). Герм. племена узипети и тенктери са прогонени. Първо преминаване на Рейн и навлизане в Британия (55). Второ навлизане в Британия и битки с Касивелаун. Въстание на ебуроните начело с Амбиорикс, на нервиите и треверите (54); покоряването им и второ преминаване на Рейн (53); въстание на галите начело с Верцингеторикс, завладяване на Ценабум, Аварикум и Лутеция Паризиорум, но не и на Гергования, обсада и капитулация на Алезия (52); край на завоев. походи (51).

52 Поради анархията в Рим (борби м/у разл. групировки) Помпей, който се сближава със сената, е избран за консул без колега (sine collega), за да възстанови реда. Сенатът отхвърля предложението на Цезар за едновр. освобождаване на войските, изисква от Цезар разпускане на войската и оставката му и издава

7. 1. 49 **ултимативно решение на сената** (senatus consultum ultimum): Възлага на Помпей защитата на р-ката с/у Цезар.

49–45 **Гражданска война** с/у Помпей. Цезар преминава Рубикон и завладява Рим и Италия. Помпей и част от сената избягват в Гърция. Цезар завладява Испания (победа при Илерда) и се прехвърля в Епир.

9. 8. 48 **Поражение на Помпей при Фарсал.** 20 000 помпеянци се предават; Помпей бяга в Египет и там е убит.

48–47 **Александрийска война.** Цезар е обграден в Александрия (пожар в библиотеката); след това побеждава при Нил и провъзгласява Клеопатра за царица.

47 **Победа на Цезар при Зела** над понтийския цар Фарнак (Veni, vidi, vici: Дойдох, видях, победих). Връща се в Италия, но по-късно потегля за Африка.

46 **Победа на Цезар при Тапс** над помпеянците (самоубийство на Катон в Утика). Цезар празнува триумфи в Рим, провъзгласен е за диктатор за 10 год. и Praefectus moribus (цензор за нравите и морала).

Нов ред в държавата: ценз за гражданството, съкращаване на получаващите хляб до 150 000 души, закон за общините в Италия (Lex Iulia municipalis).

45 **Победа на Цезар край Мунда** в Испания над синовете на Помпей. Цезар става пожизнен диктатор (Dictator perpetuus) и **император,** консул за 10 години, главнокомандващ войската, Pontifex Maximus и носител на трибунска власт. Право на предложения и назначаване на чиновници. Оземляване на войниците, грижи за провинциите, увеличаване на сената до 900 члена. Реформа на календара. Строеж на Базилика Юлия, разширяване на Форум Юлиум.

15. 2. 44 Марк Антоний предлага на Цезар царската диадема, но той отказва. Заговор, оглавен от Гай Касий и Марк Юний Брут.

15. 3. 44 **(мартенски иди) Цезар е убит.**

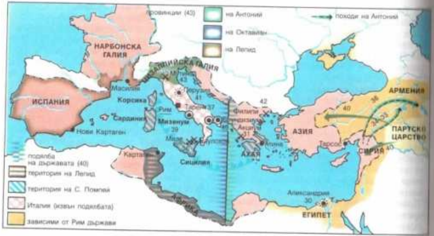
провинции (43)
на Антоний
на Октавиан
на Лепид
походи на Антоний
НАРБОНСКА ГАЛИЯ
ЦИЗАЛПИЙСКА ГАЛИЯ
Мутина 43
Перузия 41
Масилия
ИСПАНИЯ
Корсика
Сардиния
Рим
Тарент 37
Мизенум 39
Миле
Наулохос
Нови Картаген
Картаген
Сицилия
АФРИКА
Филипи
42
Брундизиум
Акциум 31
АХАЯ
Атина
АЗИЯ
Тарсос
СИРИЯ
40
36
34
АРМЕНИЯ
ПАРТСКО ЦАРСТВО
Александрия 30
ЕГИПЕТ
подялба на държавата (40)
територия на Лепид
територия на С. Помпей
Италия (извън подялбата)
зависими от Рим държави

Край на гражданските войни 44–30 г. пр. Хр.

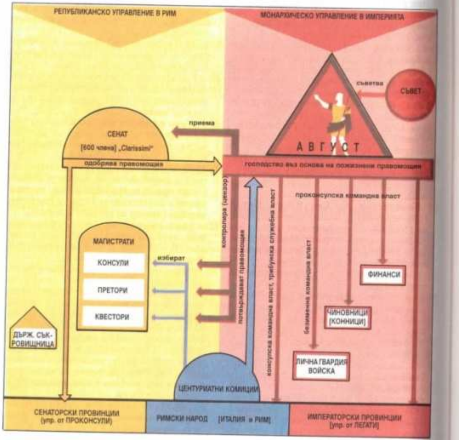
РЕПУБЛИКАНСКО УПРАВЛЕНИЕ В РИМ
МОНАРХИЧЕСКО УПРАВЛЕНИЕ В ИМПЕРИЯТА
съвети
СЪВЕТ
АВГУСТ
приема
СЕНАТ
[600 члена] „Clarissimi"
одобрява правомощия
господство въз основа на пожизнени правомощия
контролира (цензор)
потвърждават правомощия
консулска командна власт, трибунска служебна власт
проконсулска командна власт
безименна командна власт
МАГИСТРАТИ
КОНСУЛИ
ПРЕТОРИ
КВЕСТОРИ
избират
ФИНАНСИ
ЧИНОВНИЦИ [КОННИЦИ]
ЛИЧНА ГВАРДИЯ ВОЙСКА
ДЪРЖ. СЪКРОВИЩНИЦА
ЦЕНТУРИАТНИ КОМИЦИИ
СЕНАТОРСКИ ПРОВИНЦИИ (упр. от ПРОКОНСУЛИ)
РИМСКИ НАРОД [ИТАЛИЯ и РИМ]
ИМПЕРАТОРСКИ ПРОВИНЦИИ (упр. от ЛЕГАТИ)

Устройство на принципата

Край на гражданските войни

След смъртта на Цезар сенатът поема управлението на държавата. Той изпълнява разпорежданията на Цезар, амнистира убийците му. Въпреки че синът на племенницата на Цезар **Гай Октавий** (Октавиан, 63 г. пр. Хр. – 14 г. сл. Хр.) е осиновен от Цезар и определен за негов наследник, Антоний си присвоява наследството. След погребението и обявяването на Цезаровото завещание убийците му са принудени да напуснат Рим. Диктатурата е отменена.

44–43 **Мутинска война.** Марк Брут отива в пров-я Македония, Касий – в пров-я Сирия, а Децим Брут – в пров-я Цизалпийска Галия, където е обсаден от Антоний в Мутина. Октавиан, притежаващ лична армия и пропреторска командна власт, побеждава Антоний при Мутина (консулите Хирций и Панза загиват) и получава консулството за 43 год. Назначен е спец. съд за убийците на Цезар.

[illegible]. 11. 43 **II триумвират (Антоний, Лепид, Октавиан)** е правно признат въз основа на Lex Titia (Triumviri rei publicae constituendae: триумвири за уреждане на д-вата) и ограничен за 5 год. Октавиан получава пров-и Сицилия и Африка, Антоний – Цизалпийска Галия, Лепид – Нарбонска Галия и Испания. Терор в Рим чрез проскрипциите (убити над 200 сенатори, 2000 конници, м/у тях и Цицерон).

42 **Двойна битка при Филипи.** Касий, а 20 дни по-късно и Марк Брут са разбити от Антоний. Антоний тръгва на изток (Азия, Сирия, Египет). След Перузинската война (41–40), избухнала заради безогледните действия на Октавиан при оземляване на ветераните, и стълкновение с консула Луций Антоний, брат на триумвира, с посредничеството на Меценат се сключва

40 **споразумението в Брундизиум. Разделяне на д-вата:** Антоний получава Изтока, Октавиан – Запада, Лепид – Африка. Италия остава извън подялбата.

39 Мизенски договор: Секст Помпей получава Сицилия, Сардиния, Корсика и Ахая с/у доставки на жито за Рим.

38 Подновяване на триумвирата за 5 год.

37 Тарентски договор. Антоний предоставя на Октавиан флота си за войната с/у Секст Помпей.

36 Победа на Випсаний Агрипа над Секст Помпей при Миле и Наулохос. Лепид е отстранен чрез избора му за Pontifex Maximus. След раздялата с Октавия, сестра на Октавиан,

36 **Антоний се жени за Клеопатра VII.** Антоний води неуспешен поход с/у партите, но завладява Армения (34). Опитва се да основе царство от източно-елинист. тип (рим. територии, подарени на Клеопатра, съвладетелство на Цезарион). Октавиан обявява завещанието на Антоний, съхранявано от весталките; избухва

32–30 **Птолемейската война,** чийто изход се решава с

2. 9. 31 **битката при Акциум:** морска победа на Агрипа над флота на Клеопатра, като 19 легиона се предават без бой.

3. 8. 30 **Александрия е превзета** (Антоний и Клеопатра се самоубиват). **Египет става римска провинция.**

След триумф в Рим и оземляване на 120 000 ветерани постеп. ограничаване на изкл. правомощия (potestas omnium rerum) на Октавиан през 6-ото му консулство.

13. 1. 27 **Възстановяване на републиката:** Властта е предоставена на сената.

16. 1. 27 **Октавиан е удостоен с почетната титла Август** от сената.

Принципатът

(от princeps: пръв м/у равни) се базира на consensus universorum (общо съгласие) и представлява баланс м/у монарх. и реп. елементи. Правомощията се възлагат от сената и народа. Отл. белег: авторитарна власт (auctoritas) и страхопочитание пред обичаите на дедите (mores maiorum).

В рим. община-държава Август получава едноличнa консулска власт (27–23), а в империята – безименен империум (власт): върховно командване на войската, провеждане на външна политика; също imperium pro consulare за императорските провинции, които се управляват чрез назначени от него легати (legati Augusti pro praetore provinciae).

1. 7. 23 **Получаване на пожизнена трибунска власт** (tribunicia potestas) (след отказ от управление като консул), без да бъде народен трибун, затова интерцесията на народ. трибуни с/у законите на Август е невъзможна.

22 Август отказва да поеме консулството и свързаните с него задължения, но приема правомощията за общественото осигуряване: обезпечаване на зърно (cura annonae), пътна мрежа (cura viarum).

19 Август получава пожизнена консулска власт (imperium consulare) и надзора над нравите (cura morum) за 5 години: Така той получава служебни правомощия, без да заема самите длъжности.

От 12 г. пр. Хр. **Август е Pontifex Maximus,** а 2 е удостоен с титлата Pater patriae.

Сенатът управлява умиротворените провинции (сенаторски) и държ. съкровищница (aerarium populi Romani), но принцепсът поема фин. управление (fiscus). Конническото съсловие става служебна аристокрация (излъчва командир на императорската лична гвардия на преторианците, свои префекти и чиновници), приятели (amici Caesaris) съветват принцепса.

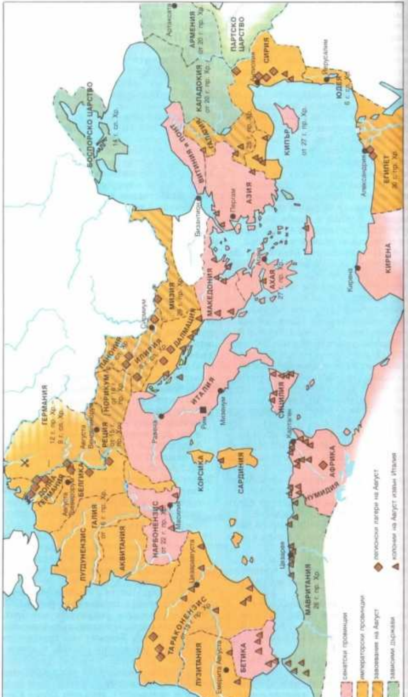
ГЕРМАНИЯ 12 г. пр. Хр.–9 г. сл. Хр.
БЕЛГИКА
ГАЛИЯ
ЛУГДУНЕНЗИС
АКВИТАНИЯ
НАРБОНЕНЗИС
ТАРАКОНЕНЗИС
ЛУЗИТАНИЯ
БЕТИКА
МАВРИТАНИЯ 26 г. пр. Хр.
НУМИДИЯ
АФРИКА
КОРСИКА
САРДИНИЯ
ИТАЛИЯ
СИЦИЛИЯ
РЕЦИЯ
НОРИКУМ
ПАНОНИЯ
ИЛИРИЯ
ДАЛМАЦИЯ
МИЗИЯ
МАКЕДОНИЯ
АХАЯ
КИРЕНА
ЕГИПЕТ 30 г. пр. Хр.
КИПЪР
АЗИЯ
ВИТИНИЯ и ПОНТ
ГАЛАТИЯ
КАПАДОКИЯ
БОСПОРСКО ЦАРСТВО
АРМЕНИЯ
ПАРТСКО ЦАРСТВО
СИРИЯ
ЮДЕЯ 6 г. сл. Хр.
Рим
Равена
Мизенум
Картаген
Масилия
Цезарея
Сирмиум
Византион
Пергам
Александрия
Кирена
Антиохия
Йерусалим
сенатски провинции
императорски провинции
завоювания на Август
зависими държави
легионски лагери на Август
колонии на Август извън Италия

Империята при Август

Август и приемниците му

27–25 Нов ред в пров-и Галия и Испания, въведен от Август. Галатия, завещана от цар Аминта на Рим, става провинция.

20 **Връщане на легионските знамена (орли)**, пленени от Крас и Антоний – от партския цар Фраат IV съгласно мирно споразумение; Рим се отказва от по-нататъшна експанзия.

18 **Нравствено законодателство:** забрана на брак м/у сенатори и освободени робини, глоби за прелюбодеяние. Удостоен с трибунска власт, Агрипа става съвладетел за 5 години.

17 **Юбилеен празник на град Рим** („Carmen saeculare" на Хораций) и възвестяване на световния мир (Pax Augusta).

16–13 Август в Галия. Нов ред в провинции Аквитания, Лугдуненсис, Белгика.

15 Настъпление на Тиберий и Друз, доведени синове на императора, по Г. Дунав: осхов. са провинции Реция и Норикум.

13–9 **Завоюване на Панония** от Агрипа (поч. 12) и Тиберий. Войските достигат Ср. Дунав. – След укрепване на границите по Ефрат и Дунав 4 военни похода към Елба:

12–9 **войни на Друз с/у германските племена:** подчиняване на батави, фризи и хауки. След битки с квади и маркомани Друз достига Елба и там умира.

30. 1. 9 **Освещаване на олтара на мира на Марсово поле** (Ara pacis Augustae).

8–6 I поход на Тиберий в Германия, достигнал Елба.

6 г. пр. Хр. Тиберий – след поемане на трибун. власт и разрив с Август – вместо да въведе нов ред в Армения, отива като частно лице в доброволно изгнание на Родос (5 г. пр. Хр.), но се връща 2 г. сл. Хр.

Приемници на Август: Тъй като избраните от Август приемници умират един след друг, Август си осигурява наследник, като осиновява Тиберий (26. 6. 4 г. сл. Хр.) под името Тиберий Юлий Цезар.

4–6 **II поход на Тиберий в Германия:** договор с херуските, покоряване на лангобардите, създаване на администрация в провинцията, строеж на пътища и укрепване на новозавладяната обл. чрез легионски лагери. Войната с маркоманите е прекъсната заради въстание на панонците (6–9), приключило с победата над далматите. Панония става рим. провинция (10). **Границата по Дунав е укрепена.**

9 **Битка в Тевтобургската гора.** 3 легиона под командването на Вар са разгромени от херуските начело с Арминий. Провинция Германия е загубена, но границата по Рейн се запазва.

19. 8. 14 **Август умира в Нола** (76-год.). Обожествяване (consecratio) на починалия принцепс (Divus Augustus). Съчинението за деянията на Август (Res gestae), написано от него самия, се поставя пред мавзолея на Август (Марсово поле) в/у две бронз. плочи на колони (препис на гръцки и латински в рим. храм край Анкира [„Monumentum Ancyranum"]).

Литература: Ливий Андроник, „откривателят на преводаческото изкуство", създава литература на латински (превод на „Одисея": „Odusia", и грц. трагедии). Гней Невий пише латински комедии (критика на съвремието) и исторически драми с римски народен дух (praetexta). Той е автор и на епос за I Пуническа война (235). **Тит Макций Плавт** пише комедии, пълни с непристойни и забавни битови сцени. Ений (239–169) съчинява епос за рим. история в хекзаметър („Анали"). Създател на рим. историография е Фабий Пиктор с творбата си „Анали" (аналистика: хронолог. изложение), ок. 200 излязла на гръцки. Луцилий (180–102) е от Сципионовия кръг и пише сатири, а съвременникът му Публий Теренций Афер – комедии, но без цинизмите на Плавт. **Катон** (234–149) е автор на ист. съчинение за Рим и Италия (Origines: „Начала") и на най-старата специализирана книга за сел. стопанство. Доведеният като заложник в Рим **Полибий** (168) написва „Световна история" (прагм. историография). **Марк Теренций Варон** (116–27), библиотекар на Цезар и най-великият рим. учен, написва история на културата, но разглежда и въпроси от областта на латинския език и земеделието.

Цицерон (106–43) пише правни и държ. речи, реторични и философски съчинения („За държавата", „За законите" и др.) и писма до приятели, до брат си Квинт и своя издател Тит Помпоний Атик (109–32).

Корнелий Непот (100–27) пише биографии, **Гай Салустий Крисп** (86–35) – „Заговорът на Катилина" и „Югуртинската война". Тит Лукреций Кар (98–55) представя философията на Епикур в дидактична поетична форма: „За природата на нещата". Елинист.-александрийската поезия навлиза в Рим чрез неотериците: **Гай Валерий Катул** (87–54): епиграми и любов. лирика; **Квинт Хораций Флак** (85–8): епоси, и Публий Вергилий Марон (70–19): буколики.

Цезар (100–44) пише коментари за походите в Галия („Bellum Gallicum") и за гражданската война („Bellum civile"). Във връзка с култ. обновление на държавата Август, приятелят му Меценат (оттам и меценат), Азиний Полион и Месала покровителстват литературата. Вергилий написва „Георгики" и „Енеида", в които оправдава възхода на рим. народ. Дълбокият му хуманизъм се споделя и от Хораций: сатири, оди („Кармина"), епистоли (послания).

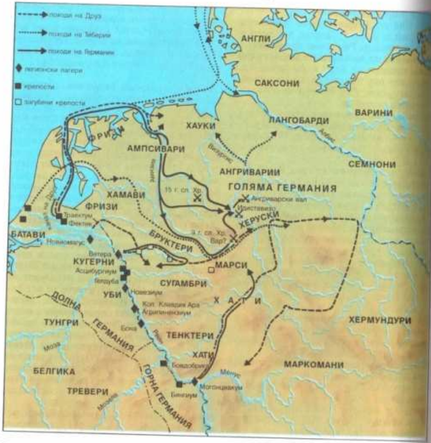
походи на Друз
походи на Тиберий
походи на Германик
легионски лагери
крепости
загубени крепости
АНГЛИ
САКСОНИ
ВАРИНИ
ЛАНГОБАРДИ
ХАУКИ
ФРИЗИ
АМПСИВАРИ
СЕМНОНИ
АНГРИВАРИИ
ГОЛЯМА ГЕРМАНИЯ
Ангриварски вал
Идиставизо
15 г. сл. Хр.
ХАМАВИ
ФРИЗИ
Траектум
Фектио
ХЕРУСКИ
9 г. сл. Хр.
Вар?
БАТАВИ
Новиомагус
БРУКТЕРИ
Ветера
КУГЕРНИ
Асцибургиум
Гелдуба
МАРСИ
СУГАМБРИ
УБИ
Новезиум
Кол. Клавдия Ара Агрипинензиум
Х А Т И
ДОЛНА ГЕРМАНИЯ
ТУНГРИ
Бона
ТЕНКТЕРИ
ХЕРМУНДУРИ
Мозел
ХАТИ
Бовдобрига
МАРКОМАНИ
БЕЛГИКА
Менус
Могонциакум
ТРЕВЕРИ
Бингиум
ГОРНА ГЕРМАНИЯ
Мозела
Рейн
Везургис
Албис

Римляните в Германия

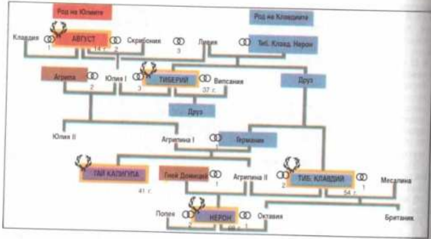
Род на Юлиите
Род на Клавдиите
Клавдия
1
АВГУСТ
14 г.
2
Скрибония
3
Ливия
Тиб. Клавд. Нерон
Агрипа
2
Юлия I
3
ТИБЕРИЙ
37 г.
Випсания
Друз
Друз
Юлия II
Агрипина I
1
Германик
ГАЙ КАЛИГУЛА
41 г.
Гней Домиций
1
Агрипина II
2
ТИБ. КЛАВДИЙ
54 г.
1
Месалина
Попея
2
НЕРОН
68 г.
1
Октавия
Британик

Юлиево-Клавдиева династия

иево-Клавдиева дин. (до 68 г. сл. Хр.)

37 **Тиберий.** Изборът на длъжностни лица се възлага от народа на сената. Метежът на легионите в Панония и по Рейн е потушен от Германик.

16 **Поход на Германик с/у германите,** прекъснат поради твърде високите разходи. Войни м/у германите.

Основаване на провинциите Кападокия и Комагена.

31 Влияние на себелюбивия преторианския префект Сеян, който разполага гвардията си на постоянен лагер край Рим. Обвиненията му водят до процеси за „оскърбление на величеството", екзекуции и самоубийства. Огорченият Тиберий се оттегля на остров Капри (27).

Сваляне от власт и екзекуция на Сеян като заговорник, но процесите продължават.

Тиберий умира в Мизенум.

41 **Калигула** („Войнишкото ботушче"): **Гай Цезар Германик.** Отменя процесите за „оскърбление на величеството" и връща на народа правото да избира магистрати. **Августовият принципат се превръща в теократична монархия от източно-елинистически тип (Цезар и Бог):** въвеждане на изт. дворц. церемониал и апотеоз на имп-ра (Калигула се чувства като Александър, Цезар и Бог). Зрелищни походи с/у Германия и Британия.

Калигула е убит от преторианския префект Касий Херея.

54 **Клавдий.** Връщане към августовата традиция (ред в у-нието), но попълване на дворц. канцеларии с освободени имп. роби (Нарцис). Влияние на жените.

Завладяване на Южна Британия.

Основаване на провинция Тракия.

Клавдий е убит от Агрипина, чийто син се възкачва на престола.

68 **Нерон Клавдий Цезар.** Първите години от управлението му, повлияни от философа Сенека и преторианския префект Бур, са щастливи за Рим.

63 Възвръщане на Армения благодарение на Корбулон и мирно споразумение с партите.

61 Потушаване на въстанието в Британия от Гай Светоний Павлин.

Убийствата на Британик, майка му Агрипина, съпругата му Октавия и Бур, както и новите процеси за „оскърбление на величеството" (62) и опожаряването на Рим (64) превръщат управлението на Нерон в явна тирания **(владетелско безумие).**

След неусп. заговор на Пизон (65), в който загива и Сенека, галският наместник Гай Юлий Виндекс въстава, а към него се присъединяват Секст Сулпиций Галба в С. Испания и Марк Салвий Отон в Лузитания.

68 Нерон се самоубива.

68–69 I година на 4-ма императори: Галба, Вителий (главнокомандващ рейнската армия), Отон и Веспасиан.

Дин. на Флавиите (69–96)

69–79 Тит Флавий Веспасиан. Потушава въстанията на батавите по Рейн и на юдеите в Палестина (избухнало 66).

70 Завладяване на Йерусалим (арка на Тит в Рим). Укрепване на границите.

74 Завладяна е долината на Некар: Agri decumates (Декуматни поля).

Сенаторите са допълнени до 1000 души с хора от средите на плебейската муниципална аристокрация в Италия, към която принадлежи и Веспасиан. Испания получава латинско право. Държ. бюджет е крайно ограничен. Строи се Амфитеатрум Флавиум (Колизея). При неговия син

79–81 Тит изригва Везувий: Помпей, Стабий и Херкулан са затрупани. Загива естествоизпитателят Гай Плиний Секунд.

81–96 Домициан. Възобновеното 78 завладяване на пров-я Британия приключва 84 със строеж на граничен вал в Шотландия.

83 Поход с/у хатите. Започва изграждане на лимеса. Тежки битки с/у даките по Д. Дунав, обединени около цар Децебал (85–89). Израждането на доброто управление в деспотизъм (претенция за титлата Dominus et Deus) води до дворцов заговор, а впоследствие и до

96 убийството на Домициан.

Л-ра: Авл Тибул (55–19) и Секст Проперций (50–15) заедно с **Публий Овидий Назон** (43 г. пр. Хр. – 17 г. сл. Хр.) са творци на августовата елегия (с автобиогр. характер). Овидий пише „Любовни елегии", „Метаморфози", „Любовното изкуство".

Тит Ливий (59 г. пр. Хр. – 17 г. сл. Хр.) е гол. историк, който – горд от единството на Италия и изпълнен с патриотизъм – описва в 142-те книги на „Ab urbe condita" („От основаването на града") развитието на Рим благодарение на virtus Romana (рим. добродетел) и Бож. провидение. През Юлиево-Клавдиевата епоха следват **Луций Аней Сенека** (4 г. пр. Хр. – 65 г. сл. Хр.), възпитател на Нерон, повлиян от стоицизма (диалози и трагедии), и Петроний („Сатирикон", „Пир на Трималхион"). При Домициан с уважение се ползват сатирикът Децим Юний Ювенал (58?–140?) и Марк Валерий Марциал (40–102), класик на епиграмата. Най-гол. историк на епохата **Корнелий Тацит** (55?–117?), въздействащ разказвач и аналит. психолог, поставя в центъра на творбите си вел. личност (образец: Салустий): „История", „Анали", „Германия". **Гай Светоний Транквил** (70–146) пише биографии („За бележитите мъже"). **Луций Апулей** е автор на „Метаморфози" („Златното магаре" с приказката „Амур и Психея").

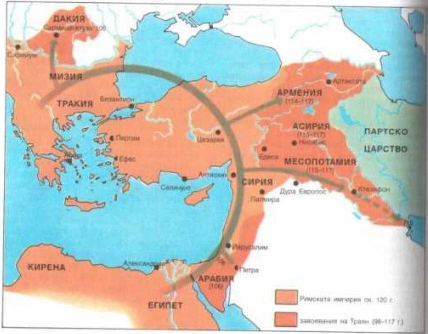
ДАКИЯ
Сармизегетуза 106
Сирмиум
МИЗИЯ
ТРАКИЯ
Бизантион
Пергам
Ефес
Атина
Цезарея
АРМЕНИЯ
(114–117)
Артаксата
АСИРИЯ
(115–117)
Нисибис
Едеса
МЕСОПОТАМИЯ
(115–117)
ПАРТСКО
ЦАРСТВО
Антиохия
Селинунт
СИРИЯ
Палмира
Дура Европос
Ктезифон
Йерусалим
Петра
Александрия
КИРЕНА
АРАБИЯ
(106)
ЕГИПЕТ
Римската империя ок. 120 г.
завоевания на Траян (98–117 г.)

Завоевания на Траян на изток

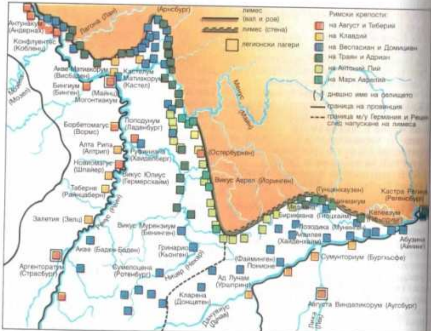
Антунакум
(Андернах)
Конфлуентес
(Кобленц)
Лагона (Лан)
(Арнсбург)
Акве Матиакорум
(Висбаден)
Кастелум
Матиакорум
(Кастел)
Бингиум
(Бинген)
(Майнц)
Могонтиакум
Мозел
(Мозел)
Борбетомагус
(Вормс)
Лоподунум
(Ладенбург)
Алта Рипа
(Алтрип)
Руфиниана
(Хайделберг)
Новиомагус
(Шпайер)
Викус Юлиус
(Гермерсхайм)
Таберне
(Райнцаберн)
Ренус (Рейн)
Залетия (Залц)
Викус Муренсиум
(Бенинген)
Акве (Баден-Баден)
Гринарио
(Кьонген)
Аргенторатум
(Страсбург)
Сумелоцена
(Ротенбург)
Никер (Некар)
Майнус (Майн)
(Остербуркен)
Викус Аврел (Йоринген)
(Гунценхаузен)
Кастра Регина
(Регенсбург)
Медиана
Бириципана (Вайсенбург)
Целеузум
Абузина
(Айнинг)
Позодика (Мунинген)
Аквилея
(Хайденхайм)
(Файминген)
Помоне
Сумунториум (Бургхьофе)
Ад Лунам
(Урспринг)
Кларена
(Донщетен)
Данувиус
(Дунав)
Аугуста Винделикорум (Аугсбург)
Ликка
(Лех)
лимес
(вал и ров)
лимес (стена)
легионски лагери
Римски крепости:
на Август и Тиберий
на Клавдий
на Веспасиан и Домициан
на Траян и Адриан
на Антонин Пий
на Марк Аврелий
( ) днешно име на селището
граница на провинция
граница м/у Германия и Реция след напускане на лимеса

Горногерманско-ретийският лимес в района на Agri decumates

Антонини (96–192)

Следващите императори се възкачват на трона чрез осиновяване. **Династическият принцип е трансформиран в осиновителски (избор на най-добрия).**

96–98 Марк Кокций Нерва, избран от сената за принцепс, след метежа на преторианците (97) осиновява испанеца

98–117 Траян, първия император, роден в рим. пров-я, когото 114 сенатът удостоява с титлата „Optimus“ (Най-добрия). Покорява даките (101–102, 105 – пров-я Дакия), ц-вото на набатеите в С. Арабия (106 – пров-я Арабия), а след успешна война с/у партите (114–117) и Армения и Месопотамия: **най-голямо разрастване на Рим. империя.**

117–138 Адриан, от 116 наместник в Сирия, се отказва от завладените области и сключва мир с партите. Възстановяване на границата по Ефрат и строеж на укреп. съоръжения (лимеси) за защита на границата в Англия и на границите по Рейн, Дунав и Ефрат. След разширяване на бюрокр. апарат Адриан („пътуващият император“) предприема продълж. пътувания за надзор на у-нието в империята (121–125, 126–129). Възстановяването на Йерусалим като колония Елия Капитолина разпалва

132–135 въстанието на юдеите начело с Бар-Кохба, завършило със завладяване на Йерусалим от Адриан.

138 Адриан умира в Байе и е погребан в монументална кръгла гробница в Рим.

138–161 Антонин Пий продължава мирната политика. Лимесите се разширяват, войската се подсилва с местни резервни подразделения. В Британия границата се измества до вала на Антонин.

161–180 Марк Аврелий, „императорът-философ“, първоначално управлява с осиновения си брат Луций Вер (до 169): **двоен принципат.**

162–165 Война с/у партите, завзели Армения, Кападокия и Сирия. Приключва с победа на римляните при Дура Европос (163) и окупация на Месопотамия. Поради чумна епидемия в имп-ята е сключен мирен договор. Маркомани, квади и сармати преминават границата по Дунав и започва

167–175 I Маркоманска война. Офанзивата на Марк Аврелий за укрепване на дунав. граница (171) води до мир: квади и маркомани се изтеглят от гран. ивица вливо от Дунав. По време на похода Марк Аврелий написва главното си произведение на грц. „Към себе си“.

176 Издигане на триумфална колона (колона на Марк) със сцени от Маркоманската война. – **Комод става съвладетел: отказ от осиновителския принцип в полза на династическия.**

178–180 II Маркоманска война. Римляните основават легионския лагер Кастра Регина (179), но след смъртта на Марк Аврелий (180) във Виндобона (Виена) са принудени да преустановят офанзивната политика поради неизгодния мирен договор. Това решение е взето от

180–192 Комод, който счита себе си за въплъщение на Херкулес и Митра (цезарова мания). – Безразборна продажба на длъжности. След неуспешен заговор (182), вълнение сред простолюдието в Италия (186) и въстания в Африка и Британия Комод е убит при дворцов заговор.

193 II година на 4-ма императори: Дидий Юлиан (Рим), Песцений Нигер (Сирия), Клодий Албин (Британия) и Септимий Север (Панония).

Севери (193–235)

193–211 Септимий Север побеждава другите претенденти и се опитва да легитимира императорската си власт чрез фиктивно осиновяване (син на божествения Марк Аврелий). Успешна война с партите (197–199) и престой в изт. провинции. Предпочита Сирия (покровителство на Палмира) и Африка (нарастващо значение на Картаген). Заселва семействата на гран. войски около лагерите и ги превръща в **милиция.** Север **изолира сената,** премахва откупването на данъци и ликвидира привилегиите на Рим и Италия.

208–211 Брит. война. Север е придружаван от Юлия Домна („майка на воен. лагери“) и синовете си Каракала (от 198 съимператор) и Гета (от 209 – 2-и съимператор). Умира в Ебурак (Йорк).

211–217 Каракала. Заповядва да убият Гета и повечето му привърженици (212).

212 Едиктът на Каракала (Constitutio Antoniniana) предоставя рим. гражданство на цялото своб. население от провинциите: **единност на империята.** След битки на Рейн (алемани) и Ефрат (парти) императорът е убит. След кратко у-ние на Макрин войската провъзгласява за император Елагабал от Емеса, племенник на Каракала и жрец на сирийския бог на слънцето.

218–222 Елагабал се намира под пагубното влияние на баба си Юлия Меса. **Въвеждане на сирийския култ към Ваал в Рим.** След убийството на Елагабал и майка му Соемиада от преторианците трона заема неговият братовчед.

222–235 Александър Север се намира под влиянието на майка си Юлия Мамея, която управлява като регент. Битки с партите (231), нашествие на маркоманите (232), метеж на войската в Майнц, оглавен от Гай Юлий Вер Максимин. Императорът и майка му са убити.

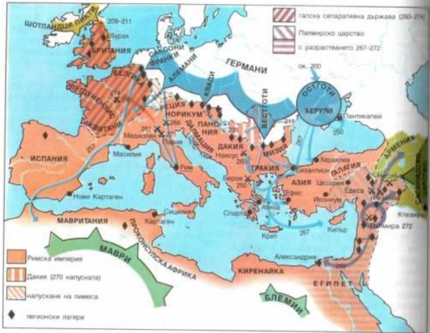
ШОТЛАНДЦИ ПИКТИ
208–211
Ебурак
БРИТАНИЯ
САКСОНИ
ФРАНКИ
АЛЕМАНИ
ГЕРМАНИ
КВАДИ
ВЕСТГОТИ
ок. 200
ОСТГОТИ
ХЕРУЛИ
Пантикапей
БЕЛГИКА
ЛУГДУНЕНЗИС
АКВИТАНИЯ
РЕЦИЯ
НОРИКУМ
ПАНОНИЯ
ДАЛМАЦИЯ
ДАКИЯ
МИЗИЯ
Наисус
269
Медиолан
Павия
Масилия
Рим
ИСПАНИЯ
Нови Картаген
ТРАКИЯ
Византион
Хераклея
ГАЛАТИЯ
АРМЕНИЯ
Нисибис
АЗИЯ
Цезарея
Едеса
Иконийум
Ефес
Атина
Спарта
Берое
250
Крит
267
Кипър
Палмира 272
Ктезифон
МАВРИТАНИЯ
Картаген
Сицилия
ПРОКОНСУЛСКА АФРИКА
МАВРИ
Александрия
КИРЕНАЙКА
ЕГИПЕТ
БЛЕМИИ
галска сепаративна държава (260–274)
Палмирско царство
с разрастването 267–272
Римска империя
Дакия (270 напусната)
напускане на лимеса
◆ легионски лагери

Римската империя през III в.

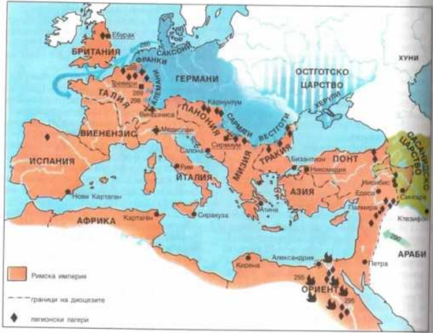
Ебурак
БРИТАНИЯ
САКСОНИ
ФРАНКИ
АЛЕМАНИ
ГЕРМАНИ
ОСТГОТСКО ЦАРСТВО
ХЕРУЛИ
ХУНИ
Тревери
ГАЛИЯ
Виндониса
Карнунтум
ПАНОНИЯ
САРМАТИ
ВЕСТГОТИ
ВИЕНЕНЗИС
Медиолан
Сирмиум
Салона
ИСПАНИЯ
Рим
ИТАЛИЯ
МИЗИЯ
ТРАКИЯ
Византион
ПОНТ
Никомедия
САСАНИДСКО ЦАРСТВО
Нисибис
Едеса
Сингара
АЗИЯ
Атина
Палмира
Ктезифон
Нови Картаген
АФРИКА
Картаген
Сиракуза
290
АРАБИ
Александрия
Кирена
Петра
295
ОРИЕНТ
Римска империя
граници на диоцезите
◆ легионски лагери

Римската империя при Диоклециан

Външна заплаха

Нашествието на крайграничните конни народи (германи, сармати, перси, бербери, маври) предизвиква „кризата на древния свят“. Липсата на зони от зависими държави води до загуба на провинции и образуването на сепаративни държави. Най-опасният и [illegible] противник на Римската империя става новоперсийското **Сасанидско царство.**

227–241 Ардашир I се чувства като приемник на Ахеменидите (с. 45). Учението на Заратустра е възродено и става държавна религия. Разпространява се и синкретичното гностическо учение на Мани (217–277). През III и IV в. битки с римляните в Месопотамия, Сирия и Армения, която 384 е разделена. От края на IV в. битки с „ефталитите“ (бели хуни). Постоянни конфликти м/у централизираната цар. власт (служебна аристокрация) и феодална аристокрация, които възпрепятстват силната външна политика, водят до социално-рел. реформа на Маздак по времето на Кавад I [488–531], насочена с/у аристокрацията: изискване за колективно владение на имуществото и жените. **Хосрой I** [531–579] подчинява маздакитите и провежда **държавна реформа:** данъчна с-ма по римски образец, служ. аристокрация, ново измерване на земята. Впоследствие царството се налага срещу Изт. рим. империя и побеждава ефталитите. Разрастване при Хосрой II Парвиз [590–628] до Египет (614 Св. кръст е похитен от Йерусалим).

628 Мир с източнорим. император Ираклий (връщане на Св. кръст).

637 Арабите завладяват Сасанидското царство (с. 135).

Войнишки императори (235–305)

Те са изявени пълководци – но родом от провинциите – издигнати от войската и след кратко управление убити.

235–238 Максимин Тракиец побеждава алеманите. Персите нахлуват в Месопотамия (237).

238–244 Гордиан III сразява нахлулите в Месопотамия пе_си на Шапур I [241–272] с помощта на готски помощни войски в **битката при Резайна** (242) и ги принуждава да напуснат Месопотамия.

244–249 Филип Араб (син на шейх) чества хилядогодишнината от основаването на Рим.

249–251 Деций (от илир. потекло) се опитва да обнови рим. култура и религия. Това предизвиква I масово гонение на християни (с. 107). Пада в битка с/у готите.

От 250 Разпространение на чумата с огнище Етиопия.

251–253 Требониан Гал сключва мир с готите.

253–260 Валериан поема отбраната на Изтока и определя сина си Галиен за съимператор на Запада. – Държ. граници са застрашени от готи, квади, сармати (254) и парти (256). Франки и алемани преминават горногерм.-ретийския лимес, мавритански племена атакуват границата в С. Африка. – Валериан е заловен от Шапур I при Едеса (260) и умира в плен.

260–268 Галиен провежда **военна реформа:** сформиране на резервна войска и конница за бързи действия в застрашените гранични райони.

268–270 Клавдий II побеждава алеманите (268) и готите при Наисус (269).

270–275 Аврелиан разбива алеманите при Павия (271), покорява **Палмирското царство на царица Зенобия** (272) и откъсналата се 260 от империята Галия на „30-те тирани“ (274). Аврелиан приема

274 титлата „господар и Бог“ (Dominus et Deus) и въвежда като държавни култовете към слънчевия бог от Емеса (Sol invictus) и към имп-ра. След **Тацит** [275–276] идва

276–282 Проб, който укрепва рейнската и дунавската граници.

283–284 Кар води победоносни войни с/у персите, въпреки това той и синовете му Карин и Нумериан са убити.

284–305 Диоклециан провежда всеобхватна **реформа,** за да облекчи управлението на империята чрез децентрализация (293). Диоклециан и провъзгласеният 286 за съимператор Максимиан осиновяват своите префекти на дворц. стража Галерий и Констанций Хлор и ги обявяват за наследници (Цезари): **въвеждане на тетрархията.** Диоклециан получава Изтока (Никомедия), Максимиан – Италия и Африка (Милано), Констанций – Испания, Галия и Британия (Трир и Йорк), Галерий – Илирия, Македония и Гърция (Сирмиум). След 20-год. власт Августите се оттеглят в полза на Цезарите, които назначават Цезари за свои помощници (apparitores).

297 Разделяне на империята на 12 адм. единици (диоцези) с управители (викарии) и 101 провинции. Д-вата се превръща в абсолютна монархия: **доминат** (обожествяван император с владетелски одежди и придворен съвет). Гражданите стават поданици (subiecti): обвързване на селяните със земята (наследст. аренда) и принудително сдружаване на занаятчиите (профес. организации) за осигуряване на воен. доставки.

301 Едикт за твърди цени с/у нарастващото поскъпване. – Въстанията в страната са потушени, държ. граници – укрепени, рим. господство на изток – разширено.

305 Диоклециан и Максимиан абдикират.

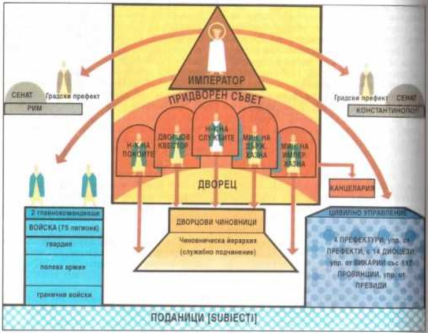
ИМПЕРАТОР
ПРИДВОРЕН СЪВЕТ
СЕНАТ
Градски префект
РИМ
Градски префект
СЕНАТ
КОНСТАНТИНОПОЛ
Н-К НА ПОКОИТЕ
ДВОРЦОВ КВЕСТОР
Н-К НА СЛУЖБИТЕ
МИН. НА ДЪРЖ. ХАЗНА
МИН. НА ИМПЕР. ХАЗНА
ДВОРЕЦ
КАНЦЕЛАРИЯ
2 главнокомандващи
ВОЙСКА (75 легиона)
гвардия
полева армия
гранични войски
ДВОРЦОВИ ЧИНОВНИЦИ
Чиновническа йерархия (служебно подчинение)
ЦИВИЛНО УПРАВЛЕНИЕ
4 ПРЕФЕКТУРИ, упр. от ПРЕФЕКТИ, с 14 ДИОЦЕЗИ, упр. от ВИКАРИИ със 117 ПРОВИНЦИИ, упр. от ПРЕЗИДИ
ПОДАНИЦИ [SUBIECTI]

Управление на империята при Диоклетиан и Константин

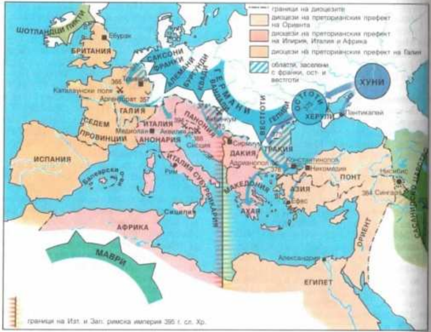
граници на диоцезите
диоцези на преторианския префект на Ориента
диоцези на преторианския префект на Илирия, Италия и Африка
диоцези на преторианския префект на Галия
области, заселени с франки, ост- и вестготи
ШОТЛАНДЦИ
ПИКТИ
Ебурак
БРИТАНИЯ
САКСОНИ
ФРАНКИ
АЛЕМАНИ
БУРГУНДИ
КВАДИ
ГЕРМАНИ
ВАНДАЛИ
ВЕСТГОТИ
ГЕПИДИ
ОСТГОТИ
ХУНИ
ХЕРУЛИ
Пантикапей
366
Каталаунски поля
Аргенторат 357
ГАЛИЯ
СЕДЕМ ПРОВИНЦИИ
ИТАЛИЯ АНОНАРИЯ
Медиолан
Аквилея
388
394
ПАНОНИЯ
Аквинкум
375
Сисция
Сирмиум
ДАКИЯ
ТРАКИЯ
Адрианопол
378
Константинопол
Никомедия
ИСПАНИЯ
Балеарски о-ви
Рим
ИТАЛИЯ СУБУРБИКАРИЯ
МАКЕДОНИЯ
АХАЯ
АЗИЯ
Ефес
ПОНТ
Нисибис
384 Сингара
САСАНИДСКО ЦАРСТВО
Сицилия
АФРИКА
МАВРИ
ОРИЕНТ
Александрия
ЕГИПЕТ
граници на Изт. и Зап. римска империя 395 г. сл. Хр.

Римската империя през IV в.

Константин Велики

След края на 1-ата тетрархия новите Августи Галерий и Констанций издигат Север и Максимин Даза за Цезари: системата на тетрархията обаче се проваля поради династичната политика на едновластниците (сина на Констанций Константин в Йорк и сина на Максимиан Максенций в Рим).

308 Среща на императорите в Карнунтум: Лициний е провъзгласен за Август на Запада; Диоклециан отказва трона.

312 Максенций е разбит при Милвиевия мост от Константин, който става владетел на Запада.

313 Лициний побеждава Максимин Даза при Адрианопол (Циралум).

324–337 Константин Велики.

324 Константин побеждава Лициний при Адрианопол и Хризопол и **става самодържец** („Totius orbis imperator").

11. 5. 330 Бизантион е преименуван Константинопол: христ. столица на империята („втори Рим"), в съзнателен противовес на езич. Рим.

Завършеност на абсолютистката д-ва чрез развитие на реформата на Диоклециан. Строг дворц. церемониал, подчертаващ богоподобието на имп-ра (зл. одежди, диадема, проскинезис). Императорът властва над войската с 2-ма главнокомандващи (magistri militum), 4-та префекти, придвор. съвет (sacrum consistorium) и град. префекти (praefectes urbi) на Рим и Константинопол.

1 Подсил. войска има 75 легиона (900 000 души): полева армия (comitatenses), гран. войски (limitanei) и импер. гвардия (candidati). Пограничните племена като „съюзници" (foederati) защитават границите.

2 Империята се дели на 4 префектури: Изток (Константинопол), Илирия (Сирмиум), Италия (Милано), Галия (Трир) с 14 диоцеза и 117 провинции.

3 Придвор. съвет се състои от следните министри (comites): „н-к на службите" (magister officiorum), „дворц. квестор" (quaestor sacri palatii), „н-к на покоите" (praepositus sacri cubiculi), „министър на държ. хазна" (comes sacrarum largitionum) и „министър на импер. хазна" (comes rerum privatarum). Канцеларията и дворц. чиновници са подвластни на придвор. съвет. Началниците на дворц. охрана (пехота и кавалерия) защитават имп-ра.

4 Римският и Константинополският сенат се превръщат в градски съвети.

Решаващо е разделянето на воен. и цив. власт (отказ от хилядолетната рим. традиция). Наследствено профес. обвързване. Въвеждане на поголовен и поземлен данък.

337 Константин Вел. умира, приел преди смъртта си християнството. – Борба за наследство м/у синовете му; след смъртта на двамата си братя Констанций II става самодържец.

Приемници на Константин

337–361 Констанций II. Арианството става задължително за цялата Църква.

357 Битка при Аргенторат (Страсбург): възстановяване на границата по Рейн. – Във война с/у персите загива приемникът му Юлиан [361–363], нар. Отстъпник заради предпочитанието си към нехрист. култове – последният от дин. на Константин. Войната завършва Йовиан [363–364]: Рим губи Армения.

364–375 Валентиниан I, избран за имп-р, издига за Август и съвладетел на Изтока (Ориента с Константинопол) брат си Валент, воюващ с готите. Валентиниан побеждава алеманите. Подновяване на рейн. граница и Адриановия вал в Британия.

Ок. 375 Разрушаване на Остгот. ц-во в Ю. Русия от хуните. Ерменерих умира. **Започва Вел. преселение на народите.** След смъртта на Валентиниан I управляват

375–378 Валент и до **383 Грациан.** Приетите 376 в имп-ята чрез договор за заселване вестготи се разбунтуват.

378 Битка при Адрианопол: Валент търпи поражение и загива.

379 Теодосий I става император на Изтока. Остготите са заселени в Панония, вестготите в Македония.

380 Тесалоникийски едикт: Арианството е забранено на Изток; атанасианството става държ. религия (католицизъм).

382 Нов договор за заселване и мир с вестготите (с. 115).

384 Дог. (за мир и приятелство) м/у Теодосий и Шапур III [384–388]: Армения е разделена.

В битка с/у узурпатора М. Максим е убит Грациан (383). След временно признаване от Теодосий, при когото избягва Валентиниан II – братът на Грациан,

388 победа на Теодосий над Максим при Аквилея.

391 Християнството става държ. религия (забрана на всички езич. култове).

392 Валентиниан II е убит от Арбогаст (франк. пълководец на Теодосий); Евгений [392–394] става император на Запада. Езич. култове са възстановени.

394 Евгений е разбит и загива край Фригидус при Аквилея.

394–395 Теодосий Вел. е самодържец. След смъртта му имп-ята е поделена м/у синовете му. Аркадий получава Изтока, Хонорий Запада. **Край на целостта ѝ.** Образува се Изт. рим. имп-я и Зап. рим. имп-я (от 404 столица Равена), която – застрашавана от германи и хуни – съществува още 80 год., оглавявана от слаби имп-ри.

476 Със свалянето на Ромул Августул от Одоакър Западната римска империя престава да съществува.

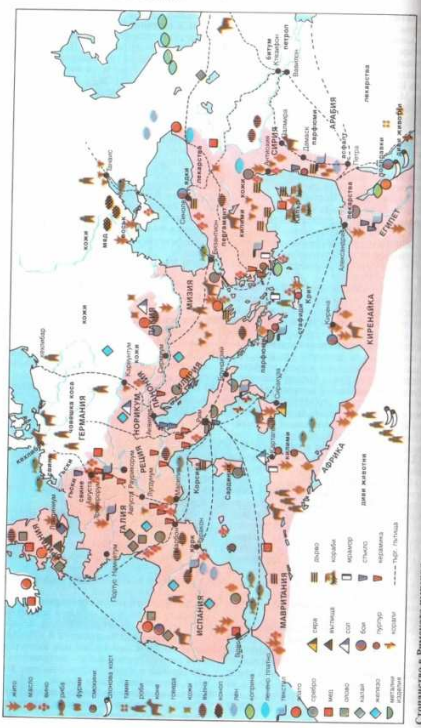

Стопанство в Римската империя

Стопанство в императорския период

Парична система: При Цезар, освен старата републ. сребърна парична система, в обращение влиза и **златна парична система:** секат се златни монети (1 ауреус = 15 сребърни денара). Така възниква **двойна парична система,** която въпреки някои прекъсвания се запазва стабилна до края на II в.; ауреусът става основна разменна монета главно в неримските области. Със започналия през III в. разпад на паричната система (трикратно покачване на цените) в началото на IV в. настъпва инфлация на денара, която слага край на античната сребърна парична система. След опита на Диоклециан да стабилизира паричната система (1 златна монета [aureus] = 20 среб. монети [argentei]) Константин въвежда златната парична система: 1 златна монета (solidus) = 25 среб. денара (siliquae).

Стопански райони: През I в. на територията на Рим. империя възникват големи стопански райони: Италия със Сардиния, Корсика и юж. алпийски области; Галия, Британия, Ирландия, Шотландия и З. Германия; Африка (Мароко до Триполи); Алпийската и Балканската области; Гърция, М. Азия, Крит, Киренайка, Ю. Русия и Черноморската област; Палестина, Сирия и Месопотамия; Египет и Нубия. Тези области, през I в. все още подчинени на Италия, през II в. стават все по-самостоятелни. В резултат цената на земята пада и селата в Италия се обезлюдяват поради конкуренцията на провинциите. През III в. **големите райони се развиват напълно самостоятелно,** с което Италия губи пласментните си пазари.

Търговия: Предпоставка за развитие на търговията е постигнатият от Август **императорски мир** (Pax Augusta) за целия култ. свят (ойкумен). Като импер. резиденция и столица на империята Рим става център на изкл. добре развита пътна мрежа. За да осигури полит. и стратег. цялост на империята, държавата изгражда свързващи пътища по суша и вода (с-ма от пощенски и сменни станции). Строят се също крайбр. фарове, както и пристанища и докове в мор. градове. Във вътрешността на страната канали разширяват естествената речна търг. мрежа. Така държавата гарантира стопанско единство на Средиземноморския свят.

От началото на импер. период се наблюдава разрастване на **външ. търговия,** обхващаща Ирландия, Шотландия, Германия, С. и ЮИ Европа. От Римска Африка съществуват връзки с Ц. и З. Африка, от Египет – с И. Африка и Абисиния. Керванните връзки включват Изтока във външната търговия: Южна Индия, Китай, Сибир и Цейлон. Тази търговия вече не се върши от специалисти, а от **търговци неспециалисти** (pragmateutes) с кантора, счетоводител и агенти. Едно от най-важ. тържища на Изток става Палмира, която благодарение на богатствата си прави опит да основе собст. царство (с. 101). Предпоставки за подема на външ. търговия са защитата и помощта от страна на д-вата. – **Вътр. търговия** се запазва през импер. период с изключение на прекъсвания заради появилите се през III в. въоръжени банди и набези на чужди племена.

Занаятчийство: Едноличната работилница постепенно се заменя с по-големи занаят. предприятия, предимно върху частни и държавни имоти. За нуждите на армията, флота и администрацията държавата построява **държавни работилници** (fabricae: занаят. предприятия), тъй като през II в. свободното занаятчийство в градовете все повече запада. Занаятчиите, които отначало се обединяват доброволно в **професионални организации,** през III в. са задължени да работят за държавата. По-късно държавата въвежда профес. обвързване – процес, завършил с наредбата на Диоклециан за **принудителни сдружения** на занаятчиите (297): **дирижирано стопанство** за осигуряване на военните доставки.

Селско стопанство: Цялата агр. техника (агр. растения, сел.-ст. оръдия, торове) от импер. период скоро се възприема от нерим. селски цивилизации в Евразия и Африка. В края на II в. изобилието на стоки оттам застрашително конкурира рим. сел. стопанство. – Въпреки нарастването на големите градове през II в. (Картаген, Милано, Лион) разликата м/у град. и сел. цивилизация изчезва все повече. **Чифликът** (villa) на едрите земевладелци се превръща във важен култ. център. Робите намаляват, но намалява и своб. селячество, което не може достатъчно добре да се защити с/у въор. банди и др. Своб. селяни дават имота си на едри земевладелци, които им осигуряват защита в оградените със стени чифлици и им помагат с/у произвола на данъч. чиновници. **Свободните селяни се превръщат в колони,** които независимо от личната си свобода вследствие реформата на Диоклециан са обвързани със земята. През III в. мнозина град. пролетарии отиват на село, за да намерят поне препитание като колони, защото градът няма какво да им предложи. – Ограничението на търговията (несигурност по пътищата) възвръща **натуралното стопанство.**

В края на импер. период стоп. тежест се пренася от градовете – където благосъстоянието спада и често вилнее анархия – в селата. С това е свързана и все по-нарастващата **децентрализация,** която при Диоклециан (въвеждане на тетрархията: терит. разделение на области на управление) и при Константин (изграждане на 4 префектури) се извършва също и в полит. област.

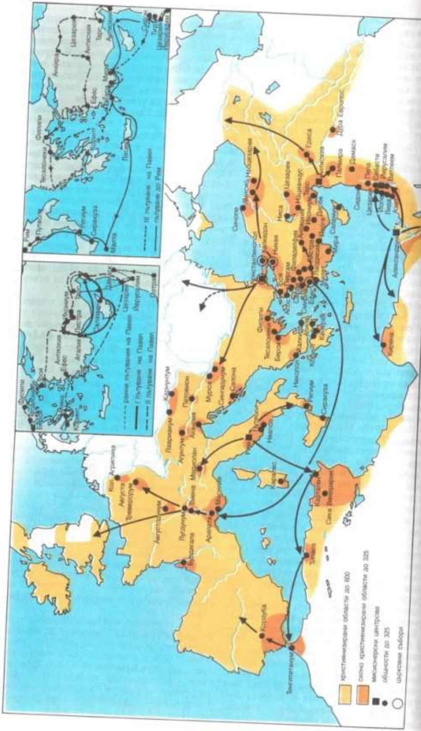
християнизирани области до 600
силно християнизирани области до 325
мисионерски центрове
общности до 325
църковни събори
ранни пътувания на Павел
I пътуване на Павел
II пътуване на Павел
III пътуване на Павел
пътуване до Рим
Рим
Путеоли
Региум
Сиракуза
Малта
Антиохия
Тарс
Цезарея
Ефес
Филипи
Тесалоника
Коринт
Атина
Дамаск
Йерусалим
Александрия
Кирена
Константинопол
Никея
Халкидон
Едеса
Синопе
Кипър
Карфаген
Тингитанум
Кордуба
Лугдунум
Августа Тревирорум
Медиолан
Аквилея
Сирмиум
Салона

Разпространение на християнството [illegible]

Разпространение на християнството

50 дни след възкресението на Исус (Петдесетница) се образува първата общност (кръщение и причастие). Първонач. евр. христ. общност се ръководи от Яков (екзекутиран 44) и след него от Яков Брат Господен (разпнат 62). Първият мъченик на езич. христ. общност е Стефан.

Пратеният от Синедриона да се бори с/у христ. общност Савел на път за Дамаск променя възгледите си, безуспешно проповядва в Арабия и от Тарс заминава с Варнава в Антиохия.

46–48 **I мисионерско пътуване** на Павел и Варнава: покръстване на езичниците християни, но без обрязване и спазване на еврейските закони за хранене.

48 **Апостолски събор в Йерусалим:** Признава върховенството на Йерусалимската църква, разпределя мис. области (Петър и първоапостолите се заемат с евреите, а Павел и Варнава – с неевреите), признава учението на Павел (освобождаване от задълженията на юдейския закон и възвестяване на Gratia Dei [Бож. милост]).

49–52 **II мисионерско пътуване** на Павел с по-продължителен престой в Коринт (I и II Послание до солуняни).

54–58 **III мисионерско пътуване** на Павел в Ефес (послания до галатяни, коринтяни [I и II] и до римляни) и в Коринт. Докато събира помощи за Църквата, е заловен в Йерусалим и затворен в Цезарея (58–60). Оттам апелира да го изправят на съд пред имп-ра и така започва

60–61 **пътуване до Рим** (послания до филипяни, колосяни и ефесяни).

64 **Павел е обезглавен** по пътя за Остия, а **Петър разпнат** на Ватиканския хълм.

Християнството се разпространява от **Антиохия** в Сирия и Едеса, от **Ефес** – в М. Азия и Галия, от **Александрия** – в юж. и югоизт. част на Рим. империя. **Рим** бавно въвежда християнството в Италия/Африка и Испания. **Константинопол** е център за християнизацията на готи и славяни.

Вътр. кризи през II в. са породени от

1. **гностицизма:** опит за преобразуване на Христовото учение в мистична космология и учение за спасението;
2. **маркианството:** обединение на идеите на Павел с ирано-дуалистични идеи (основаване на отделна църква);
3. **монтанизма:** аскеза и обновление на старохрист. екстатика с нови откровения.

Укрепване на християнството

Предизвиканата от гностиците криза е преодоляна. **Обединение на Раннокатолическата църква** (образуване на синоди и разбирателство за опр. канони): рел. правила (Regula fidei) като приемане на кръщението, канон за писанията ок. 180 (приемане на Ст. завет), изграждане на монарх. епископат (чрез теорията за апостолското ръкополагане и приемственост). Общините образуват съюз. Демокр. принцип на ръководство е заменен с **йерархическо у-ние:** епископите и свещениците (клирът) са противопоставени на миряните. Църквата става йерарх. организиран, външновидим дом за спасение (Киприан). – **Сблъсъкът м/у рим. д-ва и христ. църква** се корени в христ. учение за противоречието м/у Бож. царство и ц-вото на този свят, в отказа от жертвата на императора и претенциите за обожествяване на по-късните императори. След изстъпленията при Нерон (64), Домициан [81–96] и Траян [98–117]:

249–251 I масово гонение на християни при Деций: малък брой екзекутирани, но много отрекли се от вярата (lapsi).

257–258 Гонение при Валериан (убит е Киприан Картагенски, от 250 примас на Африка).

260 Едикт за търпимост, издаден от Галиен, и 40-годишен мир.

303–311 Гонение при Диоклециан.

311 Едикт за търпимост, издаден от Галерий и Лициний. След прелом във възгледите си Константин издава

313 Миланския едикт: рел. свобода и равнопоставеност на християнството, връщане на църк. собственост, отмяна на държ. култ.

След **християнската апологетика** (Юстин Мъченик) през първата половина на II в. идват великите **църк. отци** Ириней, Тертулиан, Иполит, Киприан, Климент Александрийски и Ориген (логос-христолози: грц. идеи, съчетани с изт. учение за логоса). Противници на логос-христолозите (плурал. монотеизъм) стават **монархианите** адоптианци: Христос е човек; модалисти: Христос е начин на проявление на Бог.

318–381 Ариански спор: Арий, презвитер в Александрия, учи, че Христос е създаден (не е вечен) и е различен от бащата. По-късно учение: подобие (homoiusia). Свиканият от Константин Вел.

325 Никейски (I вселенски) събор формулира вероизповеданието съгл. учението на Атанасий: синът е единосъщ с Бога (homusia: единосъщие).

381 II вселенски събор в Константинопол потвърждава решенията на Никейския събор.

Проповедници на грц. теология на Запад:

1. **Йероним** (ок. 345–420) прави латински превод на Библията **(Вулгата);**
2. **Амброзий** (ок. 340–397), епископ на Медиолан (Милано), излага (по образец на Цицерон) христ. учение за дълга: „За задълженията на служителите“;
3. **Августин** (354–430), след покръстването си (386) епископ на Хипо Региус (395), е автор на „Изповеди“ и „За Божия град“.

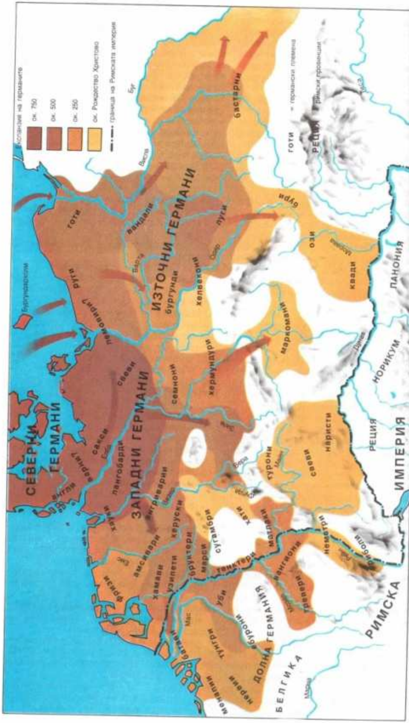
Експанзия на германите
ок. 750
ок. 500
ок. 250
ок. Рождество Христово
граница на Римската империя
готи = германски племена
римски провинции
СЕВЕРНИ ГЕРМАНИ
ЗАПАДНИ ГЕРМАНИ
ИЗТОЧНИ ГЕРМАНИ
РИМСКА ИМПЕРИЯ
ДОЛНА ГЕРМАНИЯ
БЕЛГИКА
РЕЦИЯ
НОРИКУМ
ПАНОНИЯ
Бургундархолм
готи
вандали
бургунди
руги
лемовии
ругии
лугии
бастарни
хелвеконии
семнони
свеви
сакси
англи
варини
лангобарди
хауки
ангриварии
херуски
хермундури
маркомани
квади
ози
бури
фризи
амсиварии
хамави
бруктери
марси
сугамбри
узипети
тенктери
хати
вангиони
неметори
тревери
убии
тунгри
батави
менапии
нервии
турони
наристи
свеви
Рейн
Елба
Одер
Висла
Дунав
Майн

Области в Средна Европа, прародина на германите и техни селища

Германите принадлежат към индоевроп. език. семейство и се обособяват в края на новокамен. епоха от носителите на мегалит. култура, проникващи на запад, и от носителите на културата на фуниевидните чаши и шнуровата керамика, респ. бойните брадви. Населяват Ю. Скандинавия, Дания и Шлезвиг. За пръв път името „германи" се споменава от Посидоний (ок. 90 г. пр. Хр.) и е въведено в рим. литература от Цезар. Важни сведения за тях дават Плиний Ст. (поч. 79 г. сл. Хр.) в „Естествена история", Тацит в „Германия" (98 г. сл. Хр.) и грц. географ Птолемей. Делят се на три групи:

1. **Сев. германи** обхващат останалите в Скандинавия племена.
2. **Изт. германи,** близки на северните, мигрират от Скандинавия в обл. източно от Елба (вандали, бургунди, готи, руги).
3. **Зап. германи** (от поречията на Рейн, Везер, Елба и крайбрежието на Северно море) Плиний разделя на три групи (не етнически общности, а култови сдружения): **ингвеони** (на Сев. море), **иствеони** (на Рейн) и **хермиони** (във вътрешността на страната) с родоначалници тримата синове на Ман. Към тези групи принадлежат херуски, уби, батави, хати, франки (възн. от обединението на узипети, тенктери, сугамбри и бруктери), хауки, фризи, сакси, свеви, семнони, хермундури, лангобарди, маркомани, квади и др.

Селища и стопанство: Заселват се в дребни [illegible] или малки села. Срещащото се през желязн. епоха правоъг. наколно жилище от дърво обединява огнището, пещта за хляб и обора под двускатен покрив. Занимават се със **земеделие** (пшеница, ечемик, овес, ръж, лен, просо, зеленчуци) и **скотовъдство** (вс. познати дом. животни), по-късно чрез римляните – с **овощарство** и **лозарство.** Заселването е по **родове** (идентичност на род и селска общност): разпределение на орната земя – тесни ниви с посменно ползване на землището; общо ползване на мерите (гори, пасбища, води и др.). Хар. собственост е оградeният имот (къща и двор) – обител на дом. богове и гробница на предците – който е свещен.

Търговията м/у германите и средиземномор. области съществува още от бронз. епоха. **Об-во:** три съсловия: 1. **Аристокрацията** (еделинги) е от родовете с божест. произход. 2. **Свободните** (фрилинги, мъже) съставляват масата от населението, годно да носи оръжие, и имат полит. права. 3. **Полузависимите** (или полусвободни) се състоят от освоб. роби (либерти) и селяни, държатели на земя (лити, лаци). Последните често са от покорено кръвнородствено племе. – Несвободните (роби) са военнопленници, родени несвободни или станали такива поради неплатежоспособност (дългове от хазарт). **Герм. племе,** отделено от съсед. племена чрез шир. ивица запустяла земя, се разделя на области, а те на поделения от ок. 100 семейства. Най-важ. обединение е **родът,** чиито членове са свързани от общ корен. Той им осигурява мир, защита и права. Възстановяването на честта (самоотбрана и кръвно отмъщение, по-късно заменени от откуп за убийство) е свещен дълг на целия род, а не на отделния му член.

Войска: Групираните по родове мъже, годни да носят оръжие, образуват отреди, сражаващи се в клинова формация.

Право: Няма писмени правни норми, а само народно право, основавано на разума, неписано и предавано устно.

Управление: Висш орган е сел. община (събрание, заседание), която се събира на равни интервали от време **(събрание на воините).** Князете внасят предложения, които народът може да отхвърли или приеме. Гласува се (единодушно) за война и мир, за освобождаване; като **съд** сел. община се произнася за осквернение, държ. измяна, воен. престъпления и действия, плод на безчестни помисли. Тя прогонва извършителите от общността („обявяване извън закона"), произнася смъртни присъди и определя вида на изпълнението им. Племената на изт. германи се ръководят от **крале** (решават сакр., воен. и прав. въпроси). Племената без крале (зап. германи, които по-късно възприемат крал. институция) при война избират **херцози** от аристокрацията: от реш. значение е не произходът, а способностите. Кралете, херцозите и аристократите имат право да поддържат **свита** (младежи, подлежащи на воен. обучение, по-късно изпитани воини, дали клетва за вярност, която ги обвързва на живот и смърт).

Религия: Освен боговете на плодородието („вани") Ньорд (идент. с Нерт, богинята-майка), Фрей и Фрейя, съществуват и старогерм. божества. Обикновено се споменават три божества: **Водан** (Один), придружител на покойниците и господар на магиите, по-късно бог на войната, чийто екстатичен култ сочи изт. му произход (яздене на кон); **Тор** (Донар), защитник на селяните с/у великаните, и **Тивац** (Циу, Тир), бог на войната, който на север се конкурира с Водан. Божествата се честват на култови празници, организирани от племето периодично или след победна война в определени **култови райони:** колене на жертвени животни и общо култово пиршество с песни и танци. Култовите райони са свещени **дъбрави,** планини и места до свещени дървета, извори и камъни. Има също **храмове** с идоли от дърво или метал, а по-късно – под чуждо влияние – и рисунки на божества. **Оракулите** предсказват волята на божествата. Полит. и култовата дейност са в ръцете на едно и също лице; жречество няма.

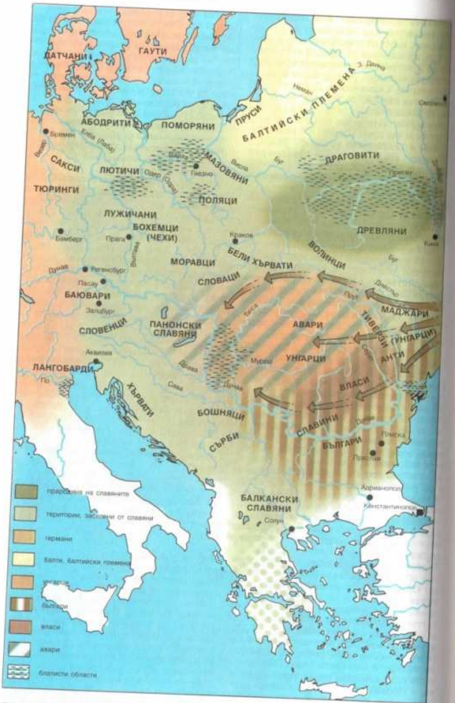
ДАТЧАНИ
ГАУТИ
З. Двина
Неман
Смоленск
ПРУСИ
БАЛТИЙСКИ ПЛЕМЕНА
АБОДРИТИ
ПОМОРЯНИ
Бремен
Елба (Лаба)
Везер
САКСИ
ЛЮТИЧИ
Одер (Одра)
Варта
Гнезно
МАЗОВЯНИ
Висла
Буг
ДРАГОВИТИ
Припят
ТЮРИНГИ
ПОЛЯЦИ
ЛУЖИЧАНИ
БОХЕМЦИ (ЧЕХИ)
Бамберг
Прага
Вълтава
Краков
ДРЕВЛЯНИ
Киев
БЕЛИ ХЪРВАТИ
ВОЛИНЦИ
МОРАВЦИ
Дунав
Регенсбург
Пасау
СЛОВАЦИ
Днестър
Прут
БАЮВАРИ
Залцбург
МАДЖАРИ
ТИВЕРЦИ
(УНГАРЦИ)
СЛОВЕНЦИ
ПАНОНСКИ СЛАВЯНИ
АВАРИ
Тиса
Аквилея
АНТИ
ЛАНГОБАРДИ
По
Драва
Мурещ
УНГАРЦИ
Сава
ХЪРВАТИ
ВЛАСИ
Дунав
БОШНЯЦИ
СЛАВИНИ
СЪРБИ
БЪЛГАРИ
Плиска
Преслав
Адрианопол
Константинопол
БАЛКАНСКИ СЛАВЯНИ
Солун
прародина на славяните
територии, заселени от славяни
германи
балти, балтийски племена
унгарци
българи
власи
авари
блатисти области

Експанзия на славяните

Прародина на славяните (словени, от сло- [illegible] дума), основен клон от семейството на индоевроп. народи, е областта на Припетските блата. По-късно населената от славяните територия обхваща части от Полша, Беларусия и Украйна. В първите векове историята на славяните е свързана с тази на германите (готи), хуните, аланите и тюркските народи, с които славяните много често съжителстват, а това повлиява благотворно на всички народи (симбиоза). Плиний Ст., Тацит и географът Птолемей ги наричат венети или венети (германите ги знаят като венди). От VI в. визант. писатели (Прокопий и Йордан) говорят за славини, живеещи по Д. Дунав, а по-късно в И. Алпи. От 600 слав. народи (абодрити, лужичани [сорби], венети и поморяни) се заселват източно от Елба в области, изоставени от германите. Ист. [illegible], както и чехите, те стават едва по времето на Каролингите (805 Карл Вел. основава сорбския лимес: линия на най-изт. франкски тържища).

Деление на славянските племена: изт. славяни (руси: по-късно се разцепват на украинци, белоруси и великоруси), зап. славяни (поляци, поморяни, абодрити, лужичани, чехи и словаци) и юж. славяни (словенци, сърби, хървати и българи).

Нем. колонизация в Дунав. равнина и И. Алпи след унищожаване на аварската д-ва и заселването на унгарците ок. 900 в Панония [illegible] нахлуващите от изток печенеги разкъсват единството на слав. свят: на север отделяне на зап. славяни от южните.

Общество: Праславяните живеят на родове (почитане на предците), които се състоят от т. нар. „големи семейства“. Няколко рода образуват родов съюз, ръководен от най-възрастния в него. От родовия съюз възниква племето с воен. организация (осн. войскова единица е стотнята, освен нея хилядни) и общ култ. Родовите вождове постеп. образуват аристокр. висше съсловие. Плем. сепаратизъм препятства образуването на слав. велика сила. – Използваните по-късно владетелски титли са чужди заемки: kunedzi (княз) е германска (König: крал), korlij (*чеш.* kral) произлиза от името на Карл Вел., а титлата „цар“ – от рим. Цезар.

Стопанство: В обширната си територия славяните се занимават със земеделие, лов, риболов, скотовъдство и пчеларство. Но освен това, особено в градовете, има занаятчии (специалисти): дърводелци, тъкачи, грънчари, кожари, кожухари. В крайречните области възниква оживена търговия. Суровините (мед, восък, нещавени кожи) се заменят с/у тъкани, оръжие, сечива, накити, злато и сребро. Първоначално търг. монопол притежават само евреите, германите и гърците, едва по-късно и самите славяни.

Религия: Източниците споменават имена и изображения на божества, храмове на зап. славяни (храм на Аркона на Рюген, светилища на бог Триглав в Щетин и на бог Сварочик в Ретра), култове към дървета и оракули. Използването на амулети и символи навежда на извода за допир. точки с иранците и тюркските народи. Известен е богът на гръмотевиците и светкавиците Перун (при изт. славяни). Висшето божество на древ. славяни е Сварог, стар бог на небето и гръмотевиците. Славяните в поречието на Хафел почитат Дажбог (бог на слънцето) и Яровит (бог на пролетта). В рода се почитат Род и Розаници (богове на плодородието). Вс. племена се прекланят пред природата.

Християнизацията на славяните започва с навлизане на рим. и визант. култура в И. и Центр. Европа: през VI в. мисия сред хърватите от Аквилея, през VIII в. – сред словенците от Залцбург. При Карл Вел. започва покръстването на венели, чехи (от Регенсбург), абодрити и елбски славяни (от Ферден на Алер). Ок. 850 сърбите се присъединяват към Изт. църква. От 863 Константин (Кирил) и Методий извършват мисионерска дейност във Великоморавското княжество, а по-късно отиват в Рим.

864/865 Покръстване на българите (I автокефална източна църква).
866 Християнизация на част от русите.
948 Основаване на епархии Хафелберг, Бранденбург и Олденбург.
966 Кръщение на полския княз Мешко.
968 Основаване на архиепископия Магдебург с епископии Майсен, Мерзебург и Цайц (от 1032 в Наумбург) от Отон I (за покръстване на елбските славяни).
973 Основаване на епархия Прага.
983 Унищожаване на християнската мисия по време на слав. въстание (Хафелберг, Бранденбург).
988 Кръщение на варяжкия велик княз Владимир.
1000 Основаване на Гнезненската архиепископия и на
1001 Естергомската архиепископия: така Полската и Унгарската църква се изплъзват от немско влияние.

Всички славянски държави се опитват да създадат самост. църкви (автокефална архиепископия, респ. патриаршия). Старослав. език, основаващ се на старобълг. диалект, става език на слав. църкви и писмен език на балканските и изт. славяни. В общността на христ. народи славяните достигат по-високо култ. ниво; освен това в слав. държавни образувания вярата допринася за претопяване на хетерогенните народности и култ. елементи. Въпреки разцеплението на римокатолически (западни славяни) и източноправославни държави (източни славяни) след християнизацията и двете групи славяни принадлежат към европейския култ. кръг.

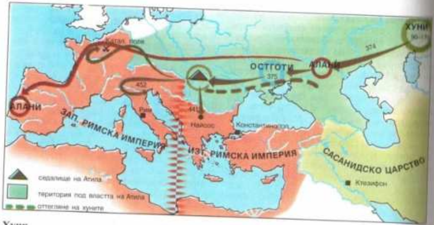
ХУНИ
374
Катал. поля
АЛАНИ
ОСТГОТИ
375
452
АЛАНИ
ЗАП. РИМСКА ИМПЕРИЯ
Рим
441
Наисос
Константинопол
ИЗТ. РИМСКА ИМПЕРИЯ
САСАНИДСКО ЦАРСТВО
Ктезифон
седалище на Атила
територии под властта на Атила
оттегляне на хуните

Хуни

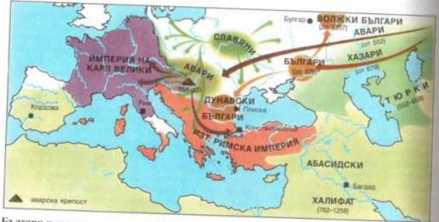
Булгар
ВОЛЖКИ БЪЛГАРИ
АВАРИ
(от 552)
СЛАВЯНИ
ХАЗАРИ
(от 679)
БЪЛГАРИ
ИМПЕРИЯ НА КАРЛ ВЕЛИКИ
АВАРИ
Кордова
Рим
ДУНАВСКИ БЪЛГАРИ
Плиска
Константинопол
ТЮРКИ
ИЗТ. РИМСКА ИМПЕРИЯ
АБАСИДСКИ ХАЛИФАТ
(762–1258)
Багдад
аварска крепост

Българи и авари

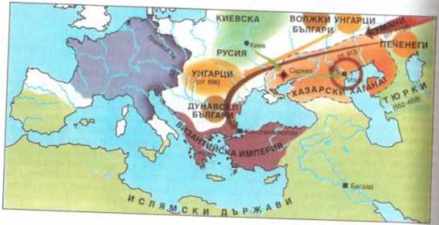
КИЕВСКА РУСИЯ
Киев
ВОЛЖКИ БЪЛГАРИ
УНГАРЦИ
КУМАНИ
ПЕЧЕНЕГИ
УНГАРЦИ
(от 896)
Саркел
Итил
ХАЗАРСКИ ХАГАНАТ
ТЮРКИ
(552–659)
ДУНАВСКИ БЪЛГАРИ
Константинопол
ВИЗАНТИЙСКА ИМПЕРИЯ
Багдад
ИСЛЯМСКИ ДЪРЖАВИ

Хазари, печенеги, кумани и унгарци (маджари)

Конните народи на Северна Евразия

Евразийската степ от И. Европа (Полша) до И. Азия (Жълто море) е родина на конни народи, чиято **икономическа основа** е общото притежание на добитъка. Общите интереси (защита от прир. сили и враж. племена) обединяват семействата с център pater familias в общности по интереси, тях – в племена, а племената в орди. **Хар. белези** за всички конни номади с еднакви култура и светоглед: господарство, организаторски талант и изграждане на свет. империи на федеративна основа. Всеки победен враг се превръща в приятел, щом се идентифицира с интересите на ордата.

Религия: Просторът на степта насочва погледа на „огъващите лък" народи към небето, откъдето идва дъждът за пасбищата на стадата. Там е домът на **всезнаещия небесен баща.** Чрез жертвоприношение **шаманът,** който в екстаза си придружава душите на умрелите в отвъдното, осъществява връзката с боговете. Шаманизмът многократно изтласква проникващите в степните територии висши религии (юдаизъм, християнство, ислям и будизъм) или просъществува редом с тях.

Общество: Начело на състоящата се от свободни и равноправни воини орда е **княз,** който в номадската свет. империя се превръща в **хаган.** За мнозина от тези князе професията на ковач или оръжейник е изходна позиция за издигането им. Ковачът има връзка с боговете, които го обучават в неговото изкуство; често той е избраникът на боговете **(ковашко царство).** Идеята за царство нерядко се слива с представата за бога, така Чингиз, „на съдбата пратеник", след смъртта си става „владетел на небето".

Идея за световна империя: Единственият ориентир в необятната шир на степта е небето. Вселената се върти около Полярната звезда, „оста на света", под която е седалището („пъп" на света) на монголския свет. владетел (съвпадане на центъра на „света" и на „етноса" [народа]). От тази картина за света произтича и задачата на номадите: подчиняване и умиротворяване на вс. народи от „четирите краища" (четирите посоки на света). Вс. владетели търпят поражение, щом изведат народа си извън степта и се сблъскат с град. култури на Запада.

Хуни: След като биват изгонени от Китай и китайците разрушават II хунски племенен съюз в Туркестан и Джунгария (36/35 г. пр. Хр.), те проникват на запад в южнорус. степ.

375 Унищожаване на остготската д-ва в Ю. Русия. Германските и германо-сарматските народи са покорени.

434–453 Атила (поч. 453). След като отстранява брат си Блeда, става самодържец и предприема набези в Източната римска империя, която е принудена да го признае за равноправен партньор, и на запад. След

451 поражение на хуните при Каталаунските поля и след нападението им по долината на По той се оттегля във вътрешността на държавата си (долината на Тиса) и умира, без да е въвел разделение, отговарящо на зап. условия (чиновници, аристокрация, офицери). Германите начело с гепидския крал Ардерих разгромяват хун. съюз.

Българи: Останки от хун. орди се оттеглят в южнорус. степ и основават – смесени с уйгурите – българска държава, която преживява своя апогей при Кубрат (поч. 679). След разгрома ѝ от хазарите част от българите основава дунавска българска държава, друга – волжка българска държава, по-късно ликвидирана от монголите (XIII в.); останалите се покоряват на хазарите.

Авари: След като тюрк. племена разрушават тяхната източноазиат. д-ва (552), с подкрепата на хуни и българи, нахлуват в долината на Тиса. Там съжителстват с анти и славини (с. 111). След разцвет при хаган Баян [565–602] м/у 791 и 796 държавата е подложена на нападенията на Карл Вел.

Хазари: Полуномади (земеделие, търговия), които основават хаганат северно от Кавказ. Тясно свързана с Византия, държавата им получава приходите си от мита и поддържа редовна войска. Рухва от набезите на варягите.

965 Завладяване на Саркел, западна гранична крепост при устието на Дон, от Святослав Киевски (с. 133).

969 Пада Итил, столицата при устието на Волга.

Печенеги: Предприемат от X в. редица нападения на Балканите, докато в

1091 битката при Левунион претърпяват решаващо поражение от Алексий Комнин (с. 175).

Кумани (*рус.* половци): Основават в Ю. Русия д-ва, просъществувала от 1154 до 1222 г. Добри отношения с Киевска Русия. Държавата им е унищожена от монголите.

Маджари: Проникват през IX в. на запад. За разлика от хуните и аварите, завземат не само юж. степна област (Deserta Avarorum), а и цялата Карпатска дъга. След разрушаване на Хазарския хаганат загубват връзката със степономадския кръг и установяват нови връзки на запад (възприемане на зап. култура и религия; с. 169).

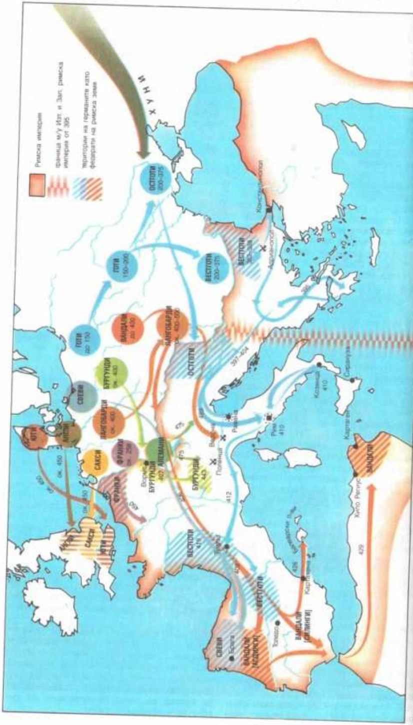
Римска империя
граница м/у Изт. и Зап. римска империя от 395
територии на германите като федерати на римска земя
ХУНИ
ОСТГОТИ 200–375
ГОТИ 150–200
ВЕСТГОТИ 200–375
ВЕСТГОТИ 382–395
ГОТИ до 150
ВАНДАЛИ до 400
ЛАНГОБАРДИ ок. 400–500
ОСТГОТИ
БУРГУНДИ ок. 400
СВЕВИ
ЛАНГОБАРДИ ок. 400
ЮТИ
АНГЛИ
САКСИ
ФРАНКИ ок. 250
АЛЕМАНИ 407
БУРГУНДИ
ФРАНКИ
ВЕСТГОТИ 475
ВЕСТГОТИ
СВЕВИ
ВАНДАЛИ (АСДИНГИ)
ВАНДАЛИ (СИЛИНГИ)
ВАНДАЛИ
Константинопол
Адрианопол
Рим 410
Равена
Верона
Поленция
Козенца 410
Сиракуза
Картаген
Хипо Региус
Толедо
Брага

Походи и територии на германите през IV и V в.

Вел. преселение на народите (375–568)

Първи походи: М/у 230 и 200 г. пр. Хр. бастарни и скири се придвижват към Черно море, по-късно идват кимври, тевтони и амброни (с. 89). Цезар отблъсква нахлуващите в И. Галия свеви, предвождани от Ариовист (58). Успехите на римляните при Август (с. 95) са провалени от поражението на Вар (9 г. сл. Хр.), но границата Рейн-Дунав се запазва, дори по-късно областта м/у Дунав и Г. Рейн (Декуматни поля) е завладяна и укрепена с лимес (74). Първите битки с маркоманите (166–180) са последвани от нападения на хатите (171), алеманите (от 213), готите (236) и франките (от 257). След като римляните евакуират горнорейн.-ретийския лимес (260), започват набези на алеманите по рейн. граница, а след като изоставят провинция Дакия (270) – нападения на готите по дунав. граница. През IV в. германите се заселват по границите като **федерати,** получават год. възнаграждения (annonae foederatae) и поемат защитата на границата. През V в. възникват **герм. народностни селища на римска земя.**

Изт. германи стават носители на **„преселението на народите“,** ограничено м/у 375 г. (нашествие на хуните) и 568 (завладяване земите на лангобардите в Италия).

Причини: Племената са принудени да мигрират поради смяна на климата, прираст на населението и недостиг на земя. Не на последно място е и желанието за войни и приключения.

Повод: Настъплението на хуните (с. 113), които унищожават остготската черноморска д-ва на остготите под управлението на Ерманерих (375).

Последици: Западната част на Римската империя е унищожена. На нейно място се появяват германски държави. – Германите са покръстени в арианска форма на християнството от готския епископ Улфила (ок. 310–382/3), който превежда Библията на готски (Codex Argenteus в Упсала). – В изоставената от германите област източно от Елба се заселват славяни.

Вестготите са заселени от император Валент в Рим. империя (376). След въстание те разбиват римляните в

378 битката при Адрианопол. Теодосий отново ги заселва в Мизия, Тракия и Македония (382). – При Аларих, който приема императорска титла, вестготите търсят нови територии. След грабителски поход на Балканския п-в и Пелопонес Аларих е издигнат за главнокомандващ войската в Илирия (Magister militum per Illyricum). Оттам той предприема

401–403 нападение над Италия. Отблъснат е от Стилихон при Поленца (402) и Верона (403), но след смъртта му (408) обсажда Рим. След изплащане на огромна контрибуция готите се оттеглят. Неуспешна обсада на Хонорий в Равена.

410 Рим е превзет и плячкосан. Преди да тръгне за Африка, Аларих умира в Ю. Италия (Козенца).

410–415 Атаулф, приемник и зет на Аларих, се жени за пленената Гала Плацидия, несъща сестра на Хонорий. След неговата смърт брат му Валия основава **Тулузкото кралство на вестготите.**

Вандалите, изтласкани от готите, се заселват в Словакия и Трансилвания. С квади, свеви и алани те пресичат рейн. граница, оголена от рим. легиони на Стилихон (406), потеглят към Галия и достигат Испания (409), където се заселват като федерати. 429 начело с Гайзерих [428–477] се прехвърлят в Африка и основават Вандалското кралство.

Бургундите навлизат ок. 400 в областта м/у Рейн и Майн и основават по Ср. Рейн държава (според легендата със столица Вормс) начело с Гунтер (Гундахар), която е унищожена от хун. войски, извикани от западноримския пълководец Аеций (436).

443 Заселване на бургундите по течението на Сона и Рона за защита на алпийските проходи; основаване на Бургундско кралство.

Остготи: Ок. Рождество Христово готите се заселват по устието на Висла, през II в. потеглят на югоизток и се разделят на вестготи (визиготи) и остготи (остроготи). Остготската черноморска д-ва е разрушена от хуните. След смъртта на Атила остготите се установяват в Панония. При Теодорих от рода на Амал, бивш заложник в източнорим. двор и възпитан там, те плячкосват Балканския п-в. След издигането си за Magister militum и патриций на Италия (488) Теодорих потегля за Италия, побеждава в три битки Одоакър, когото войската от герм. наемници провъзгласява за воен. крал (476) и който завладява Сицилия и Далмация и разрушава Дунав. царство на ругите. След капитулацията на Равена (3-год. обсада: „Гарванова битка“) Одоакър е убит от Теодорих. Основаване на Остготското кралство.

Юти, англи и **сакси** (с. 129), **франки** (с. 121), **лангобарди** (с. 119).

Сев. германи не напускат териториите си в Скандинавия и Ютланд. В басейна м/у Рейн и Елба се образуват различни нем. племена, възникнали чрез смесване и обединение на племена и останки от племена (съюзи): **алемани, сакси, франки** (салически, рипуарни, мозелски и майнски франки, хати), по-късно **тюринги** и **баварци.**

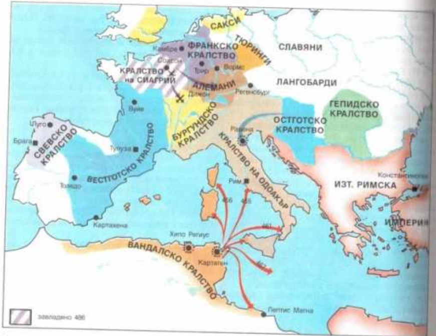
САКСИ
ФРАНКСКО КРАЛСТВО
ТЮРИНГИ
СЛАВЯНИ
Камбре
Соасон
Трир
Вормс
КРАЛСТВО на СИАГРИЙ
АЛЕМАНИ
Дижон
Регенсбург
ЛАНГОБАРДИ
ГЕПИДСКО КРАЛСТВО
Вуйе
ОСТГОТСКО КРАЛСТВО
Лугo
БУРГУНДСКО КРАЛСТВО
Равена
Брага
СВЕВСКО КРАЛСТВО
Тулуза
КРАЛСТВО НА ОДОАКЪР
ВЕСТГОТСКО КРАЛСТВО
Константинопол
Толедо
Рим
ИЗТ. РИМСКА
486
455
461
ИМПЕРИЯ
Картахена
Хипо Региус
ВАНДАЛСКО КРАЛСТВО
Картаген
Лептис Магна
завладяно 486

Германските държави до 486

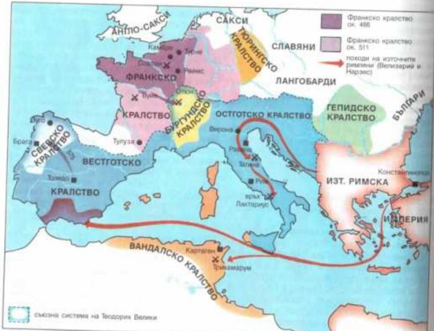
АНГЛО-САКСИ
САКСИ
ТЮРИНГСКО КРАЛСТВО
Франкско кралство ок. 486
Франкско кралство ок. 511
походи на източните римляни (Велизарий и Нарзес)
СЛАВЯНИ
Камбре
Турне
Соасон
Реймс
ФРАНКСКО
ЛАНГОБАРДИ
Отюн
Вуйе
БЪЛГАРИ
КРАЛСТВО
БУРГУНДСКО КРАЛСТВО
ОСТГОТСКО КРАЛСТВО
ГЕПИДСКО КРАЛСТВО
Лугo
Верона
Брага
Тулуза
СВЕВСКО КРАЛСТВО
Равена
575
ВЕСТГОТСКО
Тагина
Константинопол
Толедо
Рим
ИЗТ. РИМСКА
КРАЛСТВО
връх Лактариус
ИМПЕРИЯ
ВАНДАЛСКО КРАЛСТВО
Картаген
Трикамарум
съюзна система на Теодорих Велики

Германските държави ок. 526

Германите са приети в Рим. империя като федерати и разквартирувани в колониални единици. Предоставените им земи са на територията на рим. народност, ето защо германи и римляни (романи) скоро се смесват. Но след дълго германите се освобождават от положението си на федерати и основават на западнорим. земя суверенна държава с крал и на народоправна основа. Те не разрушават рим. култура. Образуването на герм. д-ви е подготвено от децентрализацията на Рим. империя от времето на Диоклециан и след него (разпокъсаност на държ. власт).

Държавите на изт. германи са нетрайни, защото тези племена губят връзка с родината и малобр. завоевателско съсловие не може да се попълни. Възниква и рел. противоречие: завоевателите са ариани и основават нац. църкви, ръководени от крал, а покореното население е римокатолическо.

Вандалско кралство в Африка (429–534)

След завладяването на Хипо Региус (град. епископ Августин умира по време на обсадата, 430) вандалите се заселват в областта край Тунис и Рим ги признава за федерати (435). След завземане на Картаген (439) римляните признават завладяната земя за тяхно владение (442): **I герм. държ. образувание на територията на Западната рим. империя.** Рим. земевладелци са прогонени (не се раздава земя според ius hospitalis). При Гайзерих престолонаследникът вече се определя по **сеньоратния принцип,** заменил герм. кръвно право: престолонаследник става най-възрастният. Вандал. флот владее З Средиземноморие, оказва натиск в/у Рим, който разчита на жито от Африка. Завладяването на рим. провинции в Африка се признава от император Зенон (474).

455 **Завладяване на Рим** от вандалите. Не разрушават културните ценности („вандализъм"), а системно ги ограбват. След смъртта на Гайзерих кралството е отслабено от борби м/у аристокрацията и краля, както и от рел. разногласия.

534–535 **Покоряване на Вандалското кралство** от Велизарий (с. 139).

Тулузко вестготско кралство (419–507)

Вестготите получават в Аквитания (столица Тулуза) 2/3 от земята като бездан. поземлена собственост, в замяна кралят заедно с войската поема отбраната на д-вата и управлява като императорски наместник. Вестготската мощ достига върха си при

466–484 **Ейрих,** основател на Вестготското кралство в Испания. По негово време е издаден **най-старият германски законник** на лат. език („Codex Euricianus", ок. 470). Приемникът му

484–507 Аларих II пада в битката при Вуйе с/у франките на Хлодвиг (с. 121).

Вестготско кр-во в Испания (507–711)

Новото кралство е отслабено от борбите м/у аристокрацията и краля.

551 Извиканите в страната византийци завладяват Юга.

568–586 Леовгилд превръща Толедо в столица, отблъсква византийците и завладява кралството на преселилите се там ок. 409 свеви (575).

586–601 Рекаред I приема католицизма. Силно влияние на Църквата, която се съюзява с герм. висша аристокрация. **Кралските църк. събори в Толедо** са и крал. събрания, чиито решения обвързват краля с отлъчване от Църквата.

633 Въвеждане на изборна монархия.

649–672 Рецесвинт издава законник, общ за готи и римляни („Lex Visigothorum", ок. 654).

711 Победа на арабите над вестготите на Родерик (с. 135).

Бургундско кралство (443–534)

Бургундите, заселени от Аеций край Женевското езеро, разширяват д-вата си по течението на Рона и Сона. Разцвет при

ок. 480–516 Гундобад, който поръчва написването на бургунд. закон („Lex Burgundium", 516). След безуспешни опити (523–524) франките постигат целта си след смъртта на Теодорих: победата им при Отюн води до

534 завладяване на Бургунд. кралство.

Остготско кралство в Италия (493–553)

493–526 Теодорих Вел. разделя римляни и готи (забрана за смесени бракове). Готите получават 1/3 от наличната поземлена собственост за службата си във войската. Цивилното управление и стопанството остават в ръцете на римляните. Рел. противоречия също препятстват разбирателството м/у готи и римляни.

Полит. цел на Теодорих е герм. съюзна с-ма, насочена с/у Византия, която той се стреми да укрепи чрез династ. бракове. Провалът на тази политика (негов противник: франкът Хлодвиг), грижите около престолонаследника и напреженията м/у гот. ариани и рим. католици помрачават посл. години на краля. – Боеций, който пише в затвора „Утешението от философията", е екзекутиран заедно с тъста си Симах заради опозиция на сената.

526 Теодорих умира в Равена.

535–553 Готска война на Юстиниан. Гот. крал Витигес [536–540] е пленен от Велизарий след обсадата на Равена.

542–552 Тотила си възвръща Италия (без Равена), м/у 544 и 549 се налага с/у Велизарий, но пада в битката с/у Нарзес при Тагина. Наследникът му Тея умира след няколко месеца на връх Лактариус.

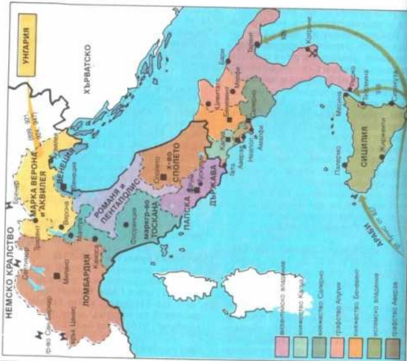
УНГАРИЯ
ХЪРВАТСКО
НЕМСКО КРАЛСТВО
ЛОМБАРДИЯ
МАРКА ВЕРОНА и АКВИЛЕЯ
ВЕНЕЦИЯ
РОМАНЯ и ПЕНТАПОЛИС
маркгр-во ТОСКАНА
ПАПСКА ДЪРЖАВА
х-во СПОЛЕТО
СИЦИЛИЯ
АРАБИ
византийско владение
княжество Капуа
княжество Салерно
графство Апулия
княжество Беневент
ислямско владение
графство Амалфи

Италия през IX и X в.

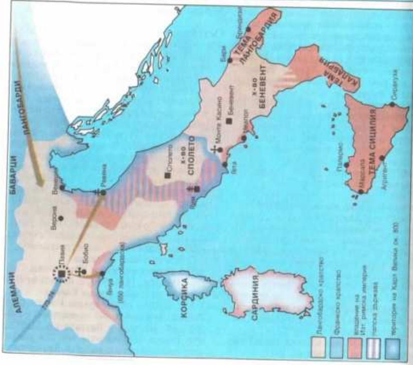
АЛЕМАНИ
БАВАРЦИ
ЛАНГОБАРДИ
КОРСИКА
САРДИНИЯ
х-во СПОЛЕТО
х-во БЕНЕВЕНТ
ТЕМА ЛАНГОБАРДИЯ
ТЕМА КАЛАБРИЯ
ТЕМА СИЦИЛИЯ
Лангобардско кралство
Франкско кралство
владения на Изт. римска империя
папска държава
територии на Карл Велики ок. 800

Лангобардско кралство в Италия

Лангобардско кр-во в Италия (568–774)

Лангобардите напускат прародината си Скандинавия и се заселват по дол. течение на Елба, оттам в Моравия и основават 1-ата си държава в района на Дунав (Панония). След 567 при крал Албоин лангобарди и авари унищожават Гепидското кр-во, лангобардите и част от гепидите нападат Италия и изграждат 2-а д-ва (568). По-късно завладяват Павия (572). Лангобардите се заселват предимно в долината на По, но и в С. Тоскана, Умбрия, Сполето и Беневент. След приключиния ок. 650 победен поход освен кр-вото (град Павия), съществуват почти напълно самостоятелни херцогства: Тридент, Фриаул, Сполето, Тоскана, Беневент. Византийците запазват властта си над Равен. екзархат, Истрия, Рим. и Неапол. дукати, юж. покрайнини на Италия и Сицилия. Резултат: Италия се разпада на лангобардска (по-късно франкска, след това имп.) и византийска (по-късно норманска, отчасти папска) територия. У-нието на херцозите е премахнато след реставрация на крал. институция (584). Лишаването на покорените римляни от полит. права и премахването на рим. у-ние превръщат Лангобардското кр-во в чисто герм. държава. При

584–590 Отари, женен за Теоделинда, дъщеря на баварски херцог, добри полит. връзки с Бавария. Зависимост от Франк. кр-во (плащане на трибути).

590–615 Агилулф сключва мир с франките и примирие с византийците.

636–652 Ротари поръчва кодифициране на лангобардското народ. право: „Едикт на Ротари" (643). – Наследниците му приемат католицизма. След 600 кралството изживява апогея си при

661–671 Гримоалд I: обединение с х-во Беневент. Победоносни войни с/у франки, византийци, авари и славяни. – След смъртта на Гримоалд започват борби за престола (власт на аристокрацията).

712–744 Лиутпранд се опитва да обедини Италия, като покорява херцозите на Сполето и Беневент и напада Равена и Рим.

751 Завладяване на Равена от Айстулф [749–756]: край на Равен. екзархат и на визант. господство в Ср. Италия.

756–774 Дезидерий, х-г на Тоскана, става крал.

773–774 Завладяване на Лангобард. кр-во (капитулация на Павия) от Карл Вел. (с. 123). Дезидерий абдикира. Лангобард. кр-во е присъединено към Франкското, но х-во Беневент остава самостоятелно.

Италия при Каролингите (774–887)

Освен х-во Беневент, възникват нови „лангобард." владения (Неапол, Салерно, Капуа). Арабите се намесват в южноит. политика (827): първо нахлуване на унгарци в долината на По. Маркграфовете на Фриаул, Тоскана и Сполето се укрепяват в перифер. области и стават по-самостоятелни.

Италиански крале (888–962)

888–924 Маркграф Беренгар Фриаулски става крал след смъртта на Карл III (с. 125), но първоначално е изместен от х-зите на Сполето Гвидо [891–894] и Ламберто [892–898], които се чувстват наследници на Лангобард. кралство и принуждават папите да ги коронясат за императори.

894 Арнулф Каринтийски е признат за крал и коронясан за император (896), но се връща в Бавария. След смъртта на Ламберт

900 Лудовик Провансалски е коронясан в Павия за крал, а в Рим (като Лудовик III) за император (901). След като Беренгар го разгромява и го ослепява във Верона (905), Лудовик се завръща в Прованс, където умира (928).

915 Беренгар е коронясан за император. След поражение от унгарците при р. Брента (899) започват продълж. набези на унгарците и Беренгар е принуден да им плаща трибути. Набези на арабите в Реджо, Ория и Тарент.

922–926 Крал Рудолф II Горнобургундски е извикан в Италия и детронира Беренгар (924 убит). След смъртта на свекъра си Бурхард II Швабски предоставя властта в Италия на

926–947 Хуго Виенски, надделял над избраника на противниковата партия Еберхард Баварски. След смъртта на Хуго синът му Лотар става крал (931 коронясан за съвладетел; женен за Аделхайд, дъщеря на Рудолф II Горнобургундски). След смъртта му короната получава

950 Беренгар II Ивреиски. Той държи вдовицата на Лотар в плен.

951 Отон Вел., извикан на помощ от Аделхайд, печели властта в С. Италия. Той връща Беренгар на трона като васален крал, но последният заедно със сина си Адалберт влиза в спор с папската д-ва. Йоханес XII вика на помощ Отон Вел., който укрепва властта си в С. Италия по време на II поход в Италия (961–965). Беренгар е заловен, Адалберт умира в изгнание. След коронацията си нем. крале също се смятат за владетели на Ломбардското кр-во (кр-во Италия), което принадлежи към христ. империя. След смъртта на Отон III за крал е издигнат

1002–1015 Ардуин Ивреиски, който обаче е победен от Хайнрих II. Впоследствие в Италия се образуват две партии: гибелини (от името на двореца на Щауферите във Вайблинген), привърженици на нем. владетели, и гвелфи (велфи, привърженици на папата).

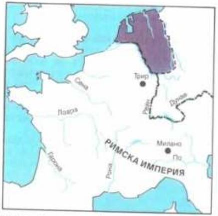

Плем. територии на франките ок. 260

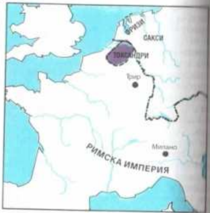

Франките като федерати в С. Брабант 358

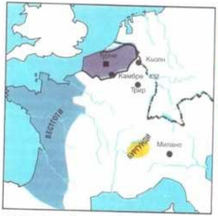

Територия на франките ок. 460

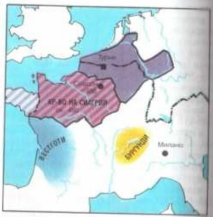

Франкски кралства и кралство на Сиагрий ок. 480

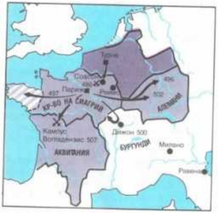

Кралство на Хлодвиг

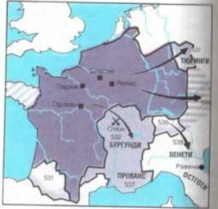

Кралства при синовете на Хлодвиг

Франкското кралство при Меровингите

Франките (салически и рипуарни) бавно мигрират от рейнската граница на югозапад, но остават свързани с родината си. През V в. те достигат Сома. Многобройните дребни владетели, при които живеят франките, са отстранени насилствено от [illegible]. Единство на цялото племе постига

481–511 Хлодвиг, който ликвидира западнорим. господство чрез

486 победата над римския наместник Сиагрий. Земите м/у Сома и Лоара получава Хлодвиг.

496 Победа над алеманите, чиито останки брани Теодорих Вел. По време на войната бургунд. съпруга на Хлодвиг Хродехилде, която е католичка, вероятно го е склонила да приеме християнството. На Коледа 496 епископ Ремигий го покръства в Реймс. Резултат: за разлика от системата на Теодорих (паралел. съжителство на романи и готи), Хлодвиг и наследниците му успяват да основат обща д-ва, смесвайки галоромани и франки.

500 Победа над бургундите при Дижон. Бургунд. крал Гундобад запазва властта си с помощта на вестготите.

507 Битка край Вуйе (Кампус Вогладензис): с бургунд. помощ Хлодвиг завладява Вестготското кралство до Пиренеите (с. 117). Поради интервенцията на Теодорих той не достига Средиземно море (Септимания остава вестготска). – След смъртта на Хлодвиг в Париж д-вата е разделена м/у синовете му.

531 Завладяване на Тюрингското кр-во (крал Ерминфрид) с помощта на саксите.

532–534 Покоряване на Бургундското кр-во (битка при Отюн, с. 117) от Хлотар I, Хилдеберт I и Теодеберт I [534–548], внук на Хлодвиг.

535–537 Франките, за да се съгласят на неутралитет, получават от остготите част от Алемания и Прованс (заедно с устието на Рона: достъп до Средиземно море).

539 Теодеберт побеждава остготите и византийците, но не успява да завладее С. Италия. Бавария става зависима от Франкското кралство.

558–561 Хлотар I обединява Франкското кралство, но след смъртта му то отново е разделено: начало на междуособици (противоречие м/у крал. институция и мест. аристокрация). Резултат от борбите е **разделяне на държавата на три части:** Австразия (Шампан, земите по Мас и Мозел) със столица Реймс, Нейстрия (Роман. запад м/у Шелда и Лоара) със столица Париж и Бургундия (обл. около Рона и Лоара) със столица Орлеан.

613–629 Хлотар II обединява кралството, след като аристокрацията на Бургундия и Австразия начело с епископ Арнулф Мецки [614–629] и Пипин Ст. (поч. 640) се присъединява към него, но за подкрепата е принуден да плати с

614 Хлотаров едикт (Edictum Chlotarii): Кралят се задължава да избира крал. чиновници (графове) измежду земевладелците на графствата (премахване на зависимото от владетеля чиновничество и предоставяне на държ. власт в ръцете на земевл. аристокрация).

Основните д-ви Австразия, Нейстрия и Бургундия получават известна самостоятелност. Крал. двор се управлява от майордом, който е и н-к на крал. свита, а с това става водач на аристокрацията.

629–639 Дагоберт I още веднъж обединява цялото кралство. След смъртта му то отново се разделя: д-вата на Меровингите се разпада. Започват подемът и управлението на майордомите.

Възход на Каролингите

679–714 Пипин II Средни става майордом на Австразия и след

687 победата край Тертри над майордома на Нейстрия-Бургундия управлява като майордом цялото кралство. Резултат: **запазване на държ. единство,** изместване на полит. внимание към Мозел, Мас и Д. Рейн.

689 Победа над **Радбод** и фризите. Обединение на З. Фризия с Франкското кр-во. Основаване на епархия Утрехт и на манастира „Ехтернах" за покръстване на фризите (ок. 690, Вилиброрд). Обвързването на Алемания с кр-вото не успява (709–712). След Аквитания (672) баварци, тюринги, алемани, бретонци също получават почти пълна самостоятелност.

714–741 Карл Мартел, извънбрачен син на Пипин II, си извоюва поста майордом и отново укрепва д-вата след битки с Нейстрия и Аквитания. Покорява алемани и тюринги; воюва със саксите. Бавария попада под негова зависимост.

732 Битка м/у Тур и Поатие (успех на пехотата при отбрана): Карл Мартел побеждава арабите начело с Абд ар-Рахман (с. 135). Властващият от 737 без меровингски крал

741 Карл Мартел разделя преди смъртта си кралството м/у своите синове, възпитани в манастира „Сен Дьони": Карломан получава Изтока (Австразия, Швабия, Тюрингия), Пипин – Запада (Нейстрия, Бургундия, Прованс), а Аквитания и Бавария остават под общо върховенство. След няколко похода двамата покоряват аквитанци, баварци, сакси и шваби.

751 Детронация на последния меровинг. крал в сянка (Хилдерих III). След като Карломан постъпва в манастир (747), Пипин става самодържец (с. 123).

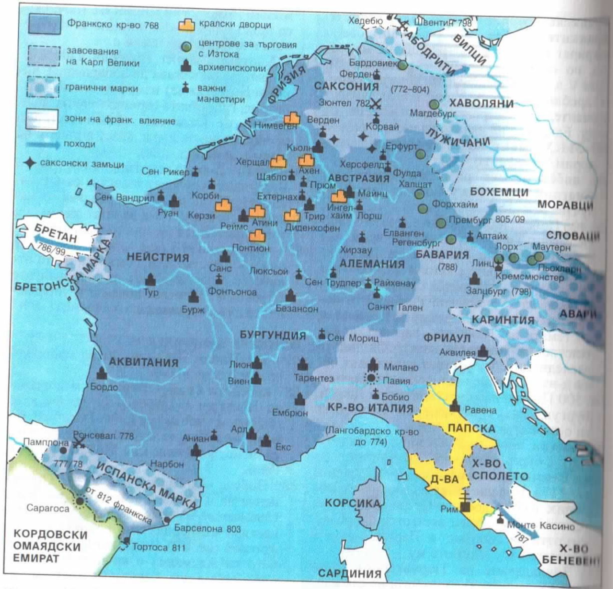
Франкско кр-во 768
завоевания на Карл Велики
гранични марки
зони на франк. влияние
походи
саксонски замъци
кралски дворци
центрове за търговия с Изтока
архиепископии
важни манастири
Хедебю
Швентин 798
АБОДРИТИ
ВИЛЦИ
ФРИЗИЯ
Бардовиек
Ферден
САКСОНИЯ
(772–804)
Зюнтел 782
ХАВОЛЯНИ
Магдебург
Нимвеген
Верден
Корвай
ЛУЖИЧАНИ
Кьолн
Ерфурт
Херщал
Ахен
Херсфелд
Фулда
Сен Рикер
Щабло
Прюм
АВСТРАЗИЯ
Халщат
Сен Вандрил
Руан
Корби
Керзи
Ехтернах
Майнц
БОХЕМЦИ
Форххайм
МОРАВЦИ
Ингелхайм
Лорш
Трир
Реймс
Атини
Диденхофен
Прембург 805/09
БРЕТАН
786/99
Понтион
Елванген
Регенсбург
Алтайх
СЛОВАЦ
Лорх
Маутерн
НЕЙСТРИЯ
Хирзау
БАВАРИЯ
(788)
Линц
Пьохларн
Санс
Люксьой
АЛЕМАНИЯ
Кремсмюнстер
БРЕТОНСКА МАРКА
Тур
Фонтьоноа
Сен Трудпер
Райхенау
Залцбург (798)
Бурж
Безансон
Санкт Гален
АВАР
КАРИНТИЯ
БУРГУНДИЯ
Сен Мориц
ФРИАУЛ
Аквилея
АКВИТАНИЯ
Лион
Милано
Вием
Тарентез
Павия
Бордо
Бобио
Ембрюн
КР-ВО ИТАЛИЯ
Равена
(Лангобардско кр-во до 774)
ПАПСКА
Ронсевал 778
Памплона
Аниан
Арл
Екс
Х-ВО СПОЛЕТО
Д-ВА
777/78
Нарбон
ИСПАНСКА МАРКА
от 812 франкска
Сарагоса
КОРСИКА
Рим
Монте Касино
787
Барселона 803
КОРДОВСКИ ОМАЯДСКИ ЕМИРАТ
Тортоса 811
Х-ВО БЕНЕВЕН
САРДИНИЯ

Империята на Карл Велики

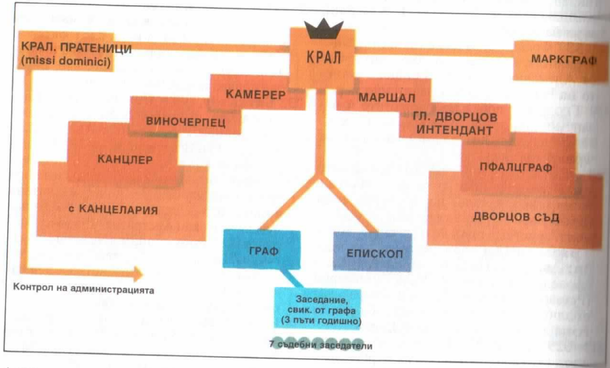
КРАЛ
КРАЛ. ПРАТЕНИЦИ (missi dominici)
МАРКГРАФ
КАМЕРЕР
МАРШАЛ
ВИНОЧЕРПЕЦ
ГЛ. ДВОРЦОВ ИНТЕНДАНТ
КАНЦЛЕР
ПФАЛЦГРАФ
с КАНЦЕЛАРИЯ
ДВОРЦОВ СЪД
ГРАФ
ЕПИСКОП
Контрол на администрацията
Заседание, свик. от графа (3 пъти годишно)
7 съдебни заседатели

Администрация на Карл Велики

Каролинги (751–814)

751–768 Пипин. Папа Захарий [741–752] одобрява детронацията на посл. мероинг. крал, който е изпратен в манастир.

751 Пипин е провъзгласен в Соасон за крал на „всички франки" и миропомазан (за пръв път при франките) от пап. легат Бонифаций.

754 Спогодби в Понтион и Керзи: Папа Стефан II [752–757] моли Пипин за помощ с/у лангобард. крал Айстулф (с. 119), предава Рим под закрилата на франк. крал и миропомазва Пипин още веднъж в „Сен Дьони". Пипин и синовете му получават титлата „Patricius Romanorum" (покровител на римляните). След 2 успешни похода (754, 756) Пипин принуждава Айстулф да върне завладените области (Равен. екзархат, Пентаполис) и ги подарява на папата („Пипинов дар"). Заедно с Рим. дукат тези области образуват папската д-ва (с. 140). – Покоряване на сарацин. нарбони (759).

760–768 След успешни походи в Аквитания тамошното х-во е ликвидирано.

768 Пипин **разделя кр-вото** м/у синовете си Карл и Карломан преди смъртта си и избухване на раздорите м/у тях (771).

Карл Велики (768–814)

772–804 Сакс. войни, започнали със завладяване на Ересбург и разрушаване на Ирминсул (свещено дърво). Масово покръстване на арист-ята, която улеснява присъединяването към франк. корона и се противопоставя на Видукинд и своб. селяни. В-нието на Видукинд (779/80) е потушено. След унищожението на цяла франк. войска в пл. Зюнтел (782) идва

782 **Денят на Ферден на Алер:** екзекуция на ок. 4500 въстанали сакси, които сакс. аристокрация предава на Карл. Ново въстание (783–785) и Карл достига Елба.

785 Мир м/у Видукинд и Карл и покръстване на Видукинд в двореца Атини. След нови сел. въстания (792–799) с/у църк. „десятък" много сакси са депортирани във франк. обл., а франки – в сакс. обл. Оконч. покоряване на саксите след посл. поход от 804. Помирение м/у сакси и франки чрез Lex Saxonum (Саксонски закон, 802), който се основава на франк. закон Lex Ripuaria, но се съобразява и със старосаксонското народно право. Християнизация на епархиите Бремен, Ферден, Минден, Мюнстер, Падерборн и Оснабрюк, подчинени на основаните от Карл архиепископии Майнц и Кьолн. Лудовик Благочестиви основава Хилдесхайм и Халберщат. Най-важен саксонски манастир става „Корвай" на Везер, основан от севернофренския манастир „Корби" (822).

773–774 Завладяване на Лангобардското кралство. След капитулацията на Павия (с. 119) Карл Велики се титулува „крал на франки и лангобарди", възобновява обещаните от Пипин дарения и покровителства папската д-ва (господство).

789–812 Няколко войни със славяните: вилци, лужичани и чехи се задължават да плащат данък. Създаване на марки, няма мисионерска дейност.

788 Баварският херцог Тасилон е свален от власт и заточен в манастир: **ликвидирано е последното плем. херцогство.**

791–796 Аварите (с. 113), след нападения над Фриаул и Австрия, са покорени в 3 похода: разрушаване на авар. крепост (822 за посл. път се споменава за „ринг"). Християнизация на покорените юж. славяни, започнала от Аквилея и архиеп-я Залцбург (798). Походите с/у сакси, славяни и авари включват в кр-вото на Карл земите от устието на Одер до Адриатика. Арабите разбиват франк. войска в долината Ронсевал (778; убит е граф Роланд, възпят в „Песен за Роланд") и нападат Нарбон (793), след което е

795 създадена Испанска марка.

23/24. 12. 800 Коронация на Карл Велики за император от папа Лъв III [795–816]. Императорска формула: „Romanum gubernans imperium."

812 Ахенски договор. Карл Вел. е признат за император от източнорим. император Михаил I (с. 139) с/у предаването на Венето, Истрия и Далмация („проблемът с двамата имп-ри"). Синът му Лудовик се коронясва сам (a Deo coronatus) по визант. образец (без участие на папата).

28. 1. 814 Карл Велики умира в Ахен и е погребан в Мюнстер.

Империя на Каролингите

Управлението на краля се основава на **крал. двор, дворц. съд** и **канцеларията** начело с **канцлер** (образован духовник), който е и капелан (дворц. свещеник) за дух. дела. Начело на домакинството стои камерер, освен него има главен дворц. интендант, виночерпец и маршал. До графа, който има съдебна власт, се нарежда **притежателят на имунитет** (без правораздаване). Светски пълномощници на дух. имунитетни владетели са **наместниците.** Притежаващите спец. пълномощия **крал. пратеници** (missi dominici: духовник и светски чиновник) контролират графовете, духовенството и администрацията. Гран. марки обхващат няколко графства, често земи на племена, длъжни да плащат трибути; съществуват и автоном. обл. (напр. Аквитания). – Всяка год. има по 3 заседания на общината (задълж. присъствие); присъдите произнасят 7 до 12 съдебни заседатели.

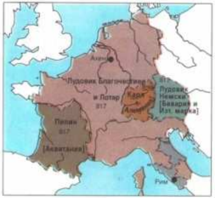
Ахен
Лудовик Благочестиви и Лотар 817
Карл [Алемания]
817 Лудовик Немски [Бавария и Изт. марка]
Пипин 817 [Аквитания]
Рим

Франкско кралство 829

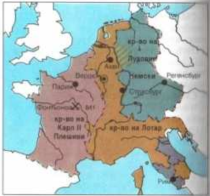
кр-во на Лудовик Немски
Ахен
Верден
Регенсбург
Париж
Страсбург
Фонтьоноа 841
кр-во на Карл II Плешиви
кр-во на Лотар
Рим

Вердюнски договор 843

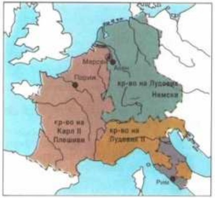
Мерсен
Ахен
Париж
кр-во на Лудовик Немски
кр-во на Карл II Плешиви
кр-во на Лудвиг II
Рим

Мерсенски договор 870

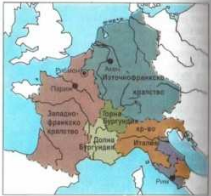
Рибмон
Ахен
Париж
Източнофранкско кралство
Западнофранкско кралство
Горна Бургундия
Долна Бургундия
кр-во Италия
Рим

Рибмонски договор 880

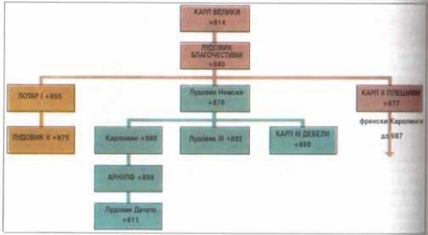
КАРЛ ВЕЛИКИ +814
ЛУДОВИК БЛАГОЧЕСТИВИ +840
ЛОТАР I +855
Лудовик Немски +876
КАРЛ II ПЛЕШИВИ +877
ЛУДОВИК II +875
Карломан +880
Лудовик III +882
КАРЛ III ДЕБЕЛИ +888
френски Каролинги до 987
АРНУЛФ +899
Лудовик Детето +911

Каролинги

Франкска империя (814–843)

814–840 **Лудовик Благочестиви** се намира под влиянието на дух. съветници.

816 Коронация на Лудовик от папа Стефан IV [816–817] в Реймс: удостояване с имер. титла от папата.

817 **Ordinatio imperii:** По регламент импер. титла се предава на най-големия син Лотар, а по-малките получават автоном. области (Пипин: Аквитания; Лудовик Немски: Бавария). Не се предвижда образуване на други автоном. области. Лотар става съимператор. Лудовик Благочестиви нарушава тези порядки, като създава автоном. област (Алемания, 829) за Карл (Плешиви), син от втората му жена Юдит.

830 **Раздори м/у синовете.** Лотар е коронясан от папа Пасхал I [817–824] за регент в Италия и по **Constitutio Romana** (824) получава импер. права в пап. д-ва (съд. надзор, клетва за вярност на новия папа преди ръкополагането му).

833 Втори раздори м/у синовете, когато Лудовик Благочестиви отнема Аквитания от сина си Пипин. На **Люгенфелд край Колмар** войската на Лудовик преминава на страната на синовете му. Императорът е детрониран, но по-късно върнат на трона от Лудовик и Пипин, които искат да ограничат властта на Лотар.

838 Карл Плешиви получава Аквитания след смъртта на Пипин.

840 Гражд. война на Лудовик Немски и Карл Плешиви с/у Лотар, който е разбит в

841 **битката при Фонтьоноа** (до Оксер). Лудовик и Карл скрепват съюза си със

842 **„Страсбургски обети“:** най-стар писмен паметник на старовисоконем. и старофр. език.

843 **Вердюнски договор:** Държавата е разделена на Ср., Изт. и Зап. кралство. Имп-р Лотар I получава Ср. кр-во („кегелбан“): от Сев. море през Бургундия до залива на Гета с импер. градове Ахен и Рим. Лудовик Немски получава източната част, Карл II Плешиви – западната. Фиктивно и формално единството на д-вата се запазва.

Средно кралство (843–875)

843–855 Лотар I. След смъртта му кр-вото е разделено м/у синовете му: Лудовик II (поч. 875) получава Италия и импер. корона, Лотар II (поч. 869) – обл. от Сев. море до изворите на Мас и Мозел (Lothari regnum: Лотарингия), Карл (поч. 863) – Бургундия и Прованс. След смъртта на Карл братята си поделят земята му.

870 **Мерсенски договор:** След смъртта на Лотар II Лудовик Немски получава изт. половина на Лотарингия с Ахен. След смъртта на Лудовик II Карл II Плешиви получава Италия и е коронясан за император от папа Йоан VIII [872–882].

Източнофранкско кралство (843–911)

843–876 Лудовик Немски. Набези на нормани (с. 131; 845 разрушаване на Хамбург) и унгарци (862; с. 113). След смъртта му Бавария с югоизт. марки се пада на Карломан (поч. 880), Майнфранкония, Тюрингия и Саксония – на Лудовик III (поч. 882), Алемания (Швабия) – на Карл III Дебели (поч. 888).

876 Битка при Андернах: Карл II Плешиви е разбит от Лудовик III при опита си да получи изт. половина на Лотарингия след смъртта на Лудовик Немски.

880 Рибмонски договор: Лудовик III получава от внуците на Карл Плешиви зап. половина на Лотарингия. Зап. граница на Средното кр-во (с минимални изменения) се запазва през цялото Средновековие като граница м/у Германия и Франция.

881–887 Император Карл III Дебели получава Италия, коронясан е за имп-р от папа Йоан VIII и след смъртта на братята си управлява като самодържец (882). Става владетел на Западнофранк. кр-во (без Д. Бургундия).

887 Райхстаг в Трибур: Карл III е принуден да абдикира.

887–899 Арнулф Каринтийски, син на Карломан, е избран за крал от всички нем. племена. Не се отказва от цялото кр-во; претендентите за короната на зап. част полагат ленна клетва. Коронясан за император от папа Формоза (896). При

900–911 Лудовик Детето Изт. кралство се раздира от междуособици. Постоянни нападения на унгарците (с. 169). Безсилието на центр. кралска власт с/у нашествениците (унгарци, нормани) води до **образуване на племенни херцогства:** Саксония, Тюрингия, Бавария, Швабия, Лотарингия и Франкония.

Западнофранкско кралство (843–987)

843–877 Карл II Плешиви е коронясан 875 за император. Поради ранната смърт на сина му Лудовик Заекващия [877–879] и неговите двама сина кралството се разпада.

877 Д. Бургундия (Арелат) начело с Бозон дьо Виен и

888 Г. Бургундия начело с гвелфа Рудолф I [888–912] стават самостоятелни кралства. Синовете на двамата владетели стават крале в Италия (с. 119). След абдикацията на Карл III за първи двоен крал е избран париж. граф Йод (Одо) [888–898]. Каролингите запазват короната още сто години, но реалната власт е в ръцете на Робертините, потомци на Йод. Във Франция, както и в Германия, се образуват големи области: Ил дьо Франс, Шампан, Аквитания, Гаскония, Тулуза, Готие, Каталония, Бретан, Нормандия и Фландрия.

Държава и управление: Начело на франк. д-ва е **крал,** чиято власт се крепи в/у наследственото право (крал. привилегия), икон. мощ на позем. му имоти (крал. владения, крал. имоти, църк. власт) и крал. свита. Той управлява посредством **крал. власт, правото да свиква войската** за външ. дела и **съдебната власт** за вътр. дела. Престолонаследието се урежда по **династ. принцип:** кралят е от рода, носител на крал. привилегия (избор и наследств. право). **Аристокрацията** постеп. се вмъква м/у краля и народа и става противник на краля. **Народът** (своб. селяни-воини с полит. права) взима решения с краля на **„мартенските поля"** (ежегодно събрание на воините), но след битката м/у Тур и Поатие селяните пехотинци стават излишни във войската и в политиката. Събранието на воините се запазва в Австразия, а в Бургундия и Нейстрия е заменено от събранието на първенците.

Админ-я: Център е **крал. двор** (palatium). Управител на кралските двор е **майордомът,** дворцов съдия **пфалцграфът** (comes palatii). **Канцеларията** с писарите (notarii) се ръководи от съветници-докладчици (referendarii) от светското съсловие. Кралят назначава чиновник, **граф** (comes), който по-късно става сюзерен и служи в общините и областите, крал. адм. единици, простиращи се от центъра на франк. държава („графско у-ние"). Графът оглавява мобилизацията, администрацията и правосъдието. В по-гол. гран. области и в земите на алемани, тюринги, баварци кралят назначава **херцог** (dux).

Църква: При Хлодвиг възниква Франк. нац. църква. Кралят, който според свещ. същност на крал. институция става неин глава, издава църк. закони (capitularia ecclesiastica), разпределя епархиите и упражнява силно влияние върху имп. синоди. В отношението си към Църквата Карл Мартел се ръководи от държ. интерес: отдава църк. земи за ползване на васалите си, назначава доверени миряни за епископи и абати, подкрепя мисията за засилване на франк. влияние в изт. области. При синовете на Карл Мартел – Карломан и Пипин, **Бонифаций** реорганизира Франкската църква (742–747): разделяне на църк. имоти, възпитание на клира, реформи в архиепископиите (Реймс, Санс, Руан). Франк. епископи признават авторитета на Рим и се подчиняват на папата (747).

Търговия: Съществуваща още по времето на Меровингите, търговията с Ориента е съсипана от араб. нашествия. Същевр. замира и парич. стопанство. Нов център на търговията става територията м/у Рейн и Лоара. Освен евреите и сирийците, с търговия се занимават и фризите (търговия с Англия и Скандинавия, търг. средище Дорщад).

Селско ст-во: След упадъка на търговията и занаятите и замиране на парич. обращение значение придобиват земеделието, едрите земевладения и натур. ст-во. М/у Сена и Лоара се развива нова сел. икон. система (разпространение на север и изток): **система на хуфата** (единство на дом, двор и орна земя на селяните в хуфата с право на ползване на гори и пасбища), която е свързана с разделението на нивите, колектив. земеделие в марката и триполното ст-во, заменило старото тревополно ст-во с преобл. скотовъдство (с. 171). Резултат: „ориентация към житото" и прираст на населението.

Едрото земевладение е в ръцете на краля (рим. фиск. полски имоти, безстоп. гори), който подарява част от тях на дух. и светски първенци (potentes). Хар. за тези земевладения е разпръснатото им местонахождение: ок. феод. замък и земята на феодала се намират – в близост или отдалечени – зависимите дворове. Едрото земевладение (отчасти църкви и манастири) спомага за навлизане на рим. техники (овощарство, винарство и градинарство; каменоделие) и обезпечава стоп. си независимост чрез занаят. предприятия (ковачници, мелници и др.).

Феод. владение възниква от обединението на късноантич. поземлена структура начело с рим. земевладелец, господстващ над клиентите на колониите си (задължение за събиране на данъци и войници), с герм. поземлена структура: домът на владетеля е район със сепарат. мир, в който той упражнява самолич. власт: над хората (munt) – свободни, зависими и воини – и над вещите (gewere): къщи, сел. дворове, соб. църкви. Владенията получават **имунитет** (от *лат.* immunitas: освобождаване от определени държ. задължения), какъвто през късната античност са имали импер. фиск, църк. имоти и определени частни имения на сенатор. арист-я. В разшир. имунитет на франките влиза забрана за влизане, облагане и принуда (introitus, exactiones, districtio) от страна на графовете. Постеп. изграждане на собст. **имунитетно** правосъдие – не само над полузависимите и зависимите, а и над своб. безимотни и своб. селяни, които се поставят под лич. „закрила" (защита на интересите им в съда и войската, поемане на общ. задължения) на земевладелеца – води до подчинение пред правораздаването на земевладелеца, превръщащ свобод. селяни и безимотните в полусвободни. Този процес се подсилва от интензив. ангарийно ст-во с неговия предимно несвободен труд.

Градът губи не само полит. си приоритетно положение, но и запада като стоп. център и селище. Все още е седалище на епископа и средище на диоцеза, а на юг и седалище на графа, чийто адм. район на север е земството. Крал. резиденции на Меровингите все още се намират в градовете, докато дворците на Каролингите са на село.

Църква, култура, управление

Църква: След разрива м/у Рим и Византия по повод иконоборството (с. 139) папството установява връзки с франк. владетелски род (защита с/у лангобардите). Така новата Каролинг. династия получава легитимност, а папството – защита от лангобардските нашествия. При коронацията на Пипин (с. 123) свещеният характер на крал. институция се гарантира не от кръв. право (езич. божественост на произхождащия от Бога род), а и миропомазването (рел. авторитет: Dei gratia, „по Божията милост"). Концепцията на Карл за кралството е свързана не с традицията на Цезарите, а с герм. крал. свещенство и с идеята на Августин за Civitas Dei (Божията д-ва). Импер. титла папата дава като translator imperii (пап. схващане за незаетия трон във Византия). – Като богоизбран покровител на Църквата Карл претендира за върх. власт и църк. суверенитет (теокрация: държ. църковенство). Грижата за Църквата е задължение на поверената му от Бога корона. Държ. синоди се председателстват от Карл, кралят и народ. събрание се занимават с църк. дела: обезщетение за църк. имоти чрез църк. десятък, стоп. сигурност на собст. църкви, изграждане на митрополитски епархии (12 фр., 5 ит., 5 нем. архиепископии) и енорийски епархии (самост. енорийски църкви в селата), издигане ролята на образованието на духовниците (vita canonica: съвместен живот на духовниците), уеднаквяване на литургиите, грижи за нрав. поведение на миряните. Карл се намесва и в дидактическите спорове на Църквата (адопцианизъм, иконопочитание, спор за „filioque"). Епископите се назначават от владетеля.

Култура („Каролингски ренесанс"): „Придворните учени", които Карл извиква от Англия, Ирландия, Испания, Ломбардия и Италия, образуват дух. център за култ.-просвет. дейност. **Алкуин** (ок. 730–804; от 796 абат на „Сен Дьони") е извикан от Йорк и ръководи висшето училище (781). Освен него там работят **Павел Дякон** (ок. 720–795), историографът на лангобардите Петър Пизански, Павел Аквилейски и орлеанският епископ Теодулф. Измежду франк. миряни е **Айнхард** (ок. 770–840), биограф на Карл Велики („Vita Caroli"). Двори. у-ще (schola palatina) става образец за основаните в цялата държава църк. и манастир. училища. Чрез разпоредбите на Карл настроеното аскетично и отшелническото старо монашество, противник на образованието, създава образователни школи, насърчава развитието на науките и става носител на класическо-античната и християнско-античната литер. традиция. Знанията се предават чрез **artes liberales** („свободни изкуства", достойни за свободния човек, за разлика от „механичните", т. е. занаятчийските умения): граматика, реторика, диалектика (trivium); аритметика, геометрия, астрономия, музика (quadrivium) (Изкуство, с. 156).

Правителство: Грижи се за премахване на задължителната военна повинност, потискаща малоимотните селяни, за събиране на плем. правди и за прилагане на правото чрез укази (капитуларии). **Народното право** е реформирано с правила, съставени от съдебни заседатели. Ежегодно се свикват само 3 същински заседания с участието на цялата съдебна общност и под председателството на графа. Належащите заседания се провеждат от съдебни заседатели (7), които произнасят присъдата.

Възникване на феодализма

Предпоставка за появата на феодализма е създаването на конница (бронирани воини), която излиза на преден план от средата на VIII в. Чрез **предоставяне на земя** (снабдяване със земя) воинът става иконом. самостоятелен и това му дава възможност да се екипира като конник (кон, оръжие). Късноrим. практика **commendatio,** при която мъжът като **васал** (от *келт.* gewas: слуга) се поставя в служба на господар, се съчетава с **германската клетва за вярност.** Тази клетва превръща слугуването в почетна служба. Взаимната вярност м/у васал и сюзерен и задължението за послушание на васала (hominium: васалитет; fidelitas: клетва за вярност) определят личностната страна на феодализма, към която се прибавя и имуществената: **ленът,** предоставената от господаря земя (бенефиций, феод), става предпоставка за службата. Служба и вярност образуват прав. основа на лена, за който получилият такова владение поема лично задължения. – Тъй като васалитетът и бенефицият са свързани с личностни взаимоотношения, при смърт на господаря или васала ленът първоначално преминава във владение на държавата, но не след дълго става наследствен. Съгласно „Керзийския капитуларий" (877) ленът на бащата се отдава на определения наследник. Ленното дело не се ограничава само в/у конническото съсловие. Първенците (potentes) също получават свои адм. околии (херцогства, графства) и добавят към алодите си (невасални поземл. имения) и други ленни имоти, за да подкрепят чрез вярност личния съюз м/у краля и властимащите (полит. подчинение).

Леновете и служ. ленове стават наследствени първо де факто, а по-късно и де юре. Резултат: отслабване на връзката м/у аристокрация и монарх. От леновете, с които разполага аристокрацията (покупка, продажба, подялба), възникват наченките на териториално разделение.

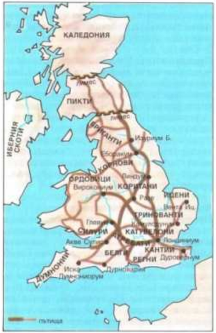
КАЛЕДОНИЯ
лимес
ПИКТИ
лимес
ИБЕРНИЯ СКОТИ
БРИГАНТИ
Изуриум Б.
Еборакум
КОРНОВИ
ОРДОВИЦИ
Линдум
Вирокониум
КОРИТАНИ
Рате
ИЦЕНИ
Вента Иц.
ТРИНОВАНТИ
Глевум
СИЛУРИ
Камулодунум
КАТУВЕЛАНИ
Акве Сулис
Лондиниум
КАНТИИ
БЕЛГИ
РЕГНИ
Дуровернум
ДУМНОНИИ
Иска Думнониорум
Дурновария
пътища

Англия през римско време

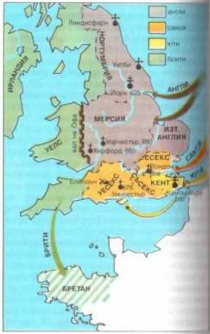
англи
сакси
юти
брити
Линдисфарн
НОРТУМБРИЯ
ИРЛАНДИЯ
Уитби
Йорк 625
АНГЛИ
МЕРСИЯ
вал на Офа
ИЗТ. АНГЛИЯ
УЕЛС
Уорчестър 680
Хирфорд 680
ЕСЕКС
Лондон
САКСИ
ЮТИ
КЕНТ
УЕСЕКС
СЪСЕКС
Уинчестър
Кентърбъри 597
БРИТИ
БРЕТАН

Заселване на юти, англи и сакси

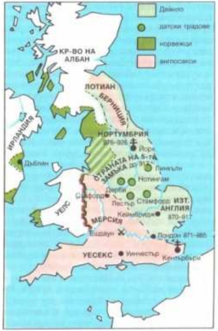
Дейнло
датски градове
норвежци
англосакси
КР-ВО НА АЛБАН
ЛОТИАН
БЕРНИЦИЯ
ИРЛАНДИЯ
НОРТУМБРИЯ 876–926
Йорк
Дъблин
СТРАНАТА НА 5-ТЕ ЗАМЪКА до 917
Линкълн
Нотингам
Дерби
Стафорд
Лестър
Стамфорд
ИЗТ. АНГЛИЯ 870–917
УЕЛС
Кеймбридж
МЕРСИЯ
Ешдаун
Лондон 871–885
УЕСЕКС
Уинчестър
Кентърбъри

Борба на англосаксите с/у датчани и норвежци през IX в.

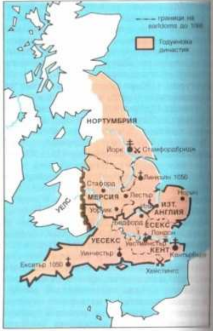
граници на earldoms до 1066
Годуинова династия
НОРТУМБРИЯ
Йорк
Стамфордбридж
Линкълн 1050
Стафорд
МЕРСИЯ
Лестър
Норич
УЕЛС
Уорик
ИЗТ. АНГЛИЯ
Хирфорд
ЕСЕКС
Лондон
УЕСЕКС
Уестминстър
КЕНТ
Уинчестър
Кентърбъри
Ексетър 1050
Хейстингс

Англия ок. 1066

Заселване на юти, англи, сакси, датчани

Ок. 450 **юти, англи и сакси** идват в напуснатата ок. 400 от римляните Англия, прогонват британците в Уелс (легенда за крал Артур), Корнуъл, Шотландия и Бритния (Арморика) и основават 7 д-ви: Кент (юти); Нортумбрия, Мерсия, И. Англия (англи); Есекс, Съсекс, Уесекс (сакси). През VII в. надмощие на Нортумбрия, а през VIII в. – на Мерсия, която се разширява към Корнуъл и Уелс.

793 Норманите (с. 131) плячкосват манастира „Линдисфарн“: начало на „викингския период“. При израсналия в двора на Карл Велики и извоювал върховенство над англосаксонските държави

802–839 крал Егберт Уесекски зачестяват набезите на датските викинги (838), които започват

866 планомерно завладяване на Англия откъм Лондон и о-в Тейнт при устието на Темза. Англия сев. от Темза е поставена под „датски закон“ (Danelag: Дейнло) и управлявана от „петте замъка“ (И. Англия и „Страната на петте замъка“ 870–917, Нортумбрия 876–926).

Англия (871–1066)

871–899 Алфред Вел., крал на Уесекс, след тежки битки (изгражда замъци и създава флот) побеждава датчаните при

878 Едингтън и след като завладява Лондон (885), го укрепва и разделя областите (гран. линия: Лондон-Честър). Алфред Вел. е значим законодател (сборник и подбор на закони) и преводач на ист. и етически съчинения (Беда, Боеций, Орозий). При приемниците му Едуард Ст. [899–924] и Етелстан [924–939] дат. кралства са покорени.

937 Победа на Етелстан над съюзените датчани (от Дъблин), скоти и уелсци край Брананбър (местоположение неизвестно). Етелстан, който поддържа дипломатически отношения с Германия и Франция, създава дворцова управа и канцелария без така опасната за франкската държава служба на майордома.

959–975 Едгар, монарх на цяла Англия, е първият крал, коронясан и миропомазан от кентърбърийския епископ св. Дънстън с ритуал по западнофранкски образец (973). Под влияние на идеите на Горце и Клюни (с. 141) започва църковна реформа.

978–1016 Етелред напразно се опитва чрез високи трибути, събирани от поданиците като „датски пари“ (danegeld, пръв общ данък), да предотврати набезите на датчаните, които завладяват цяла Англия (1013).

1016–35 Кнут Вел. е избран от англичаните за крал и превръща Англия в изход. база за севернимор. си д-ва (с. 163). Жени се за вдовицата на Етелред и става християнин. Раздава земя на васалите си, но не отчуждава масово имоти. Войската, с изключение на личната му охрана, е разпусната и върната в родината и държ. единство е нарушено (изграждане на нови х-ва, в които се заселват негови роднини, но и англичани). След смъртта му синовете на Кнут царуват до 1042.

1042–66 Едуард Изповедник, син на Етелред, влиза в конфликт с англосакс. нац. партия на графа на Есекс Годуин заради съставеното от нормани централно управление. След смъртта на Едуард за крал е избран Харолд, син на Годуин. Той разгромява норвежците при Стамфордбридж (с. 163), но е победен от дебаркиралата в Англия войска начело с норман. херцог Вилхелм в

14.10.1066 битката при Хейстингс. Харолд загива.

Държава и устройство

Англосакс. народ се разделя на „знатни“ (thegns: тейни), своб. воини (ceorls: своб. мъже) и зависими. Адм. и съд. власт по селата е в ръцете на тейните и 4-мата „найдобри“. През X в. със **създаване на териториални стотни** се извършва ново разделение на кралството, но големите терит. единици се запазват. По-късно първо в Уесекс, а постеп. и в цялата страна, възникват малки и големи графства **(shires** с център замъкът и **earldoms).** Последните често са създадени чрез медиатизация на самост. дребни владетели или обединение на няколко малки графства в едно и застрашават крал. институция. Заплахата изчезва с назначаване на зависими крал. чиновници. **Шерифът** (shiregerêfa) е кралски чиновник, който контролира графа (earl) и постепенно придобива влияние в стотните, като посещава мест. съдилища (обиколка на шерифа).

Християнизация

Ок. 660 в Англия възникват три църкви: Старобританска в Уелс, Иро-шотландска в Ирландия и Шотландия (монашеска църква със строга аскеза) и Англосаксонска, тясно свързана с Рим. Англосаксонците са покръстени от пратеника на папа Григорий Велики абат Августин, първи архиепископ на Кентърбъри (с. 140). – Кентърбърийският архиепископ Теодор Тарски [669–690] организира Англосаксонската църква (митрополии: Йорк и Кентърбъри). През VII в. към нея се присъединява Иро-шотландската, а от VIII в. – Старобританската църква. – Беда Достопочтени (673–735) е големият историограф на англосаксонците („Църк. история на народа на англите“); авторът на „Беоулф“ е духовник.

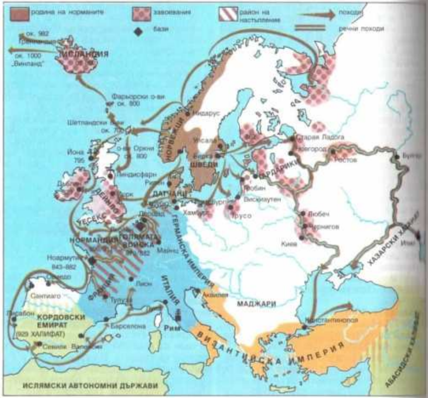
родина на норманите
завоевания
район на настъпление
походи
бази
речни походи
ок. 982 Гренландия
ок. 1000 „Винланд“
ИСЛАНДИЯ
Фарьорски о-ви ок. 800
Шетландски о-ви ок. 700
о-ви Оркни ок. 800
Йона 795
Нидарус
НОРВЕЖЦИ
Упсала
Бирка
ШВЕДИ
Линдисфарн
Рибен
ДАТЧАНИ
Дъблин
Йорк
ДЕЙНЛО
Хамбург
Трусо
Висбю
УЕСЕКС
НОРМАНДИЯ
ГОЛЯМАТА ВОЙСКА
Майнц
Ноармутие 843–882
ФРАНЦИЯ
Лион
Тулуза
ГЕРМАНСКА ИМПЕРИЯ
ИТАЛИЯ
Аквилея
Рим
Сантиаго
Лисабон
КОРДОВСКИ ЕМИРАТ
(929 ХАЛИФАТ)
Барселона
Севиля
Валенсия
Стара Ладога
Новгород
Ростов
Булгар
ГАРДАРИКИ
Любеч
Чернигов
Киев
Итил
ХАЗАРСКИ ХАГАНАТ
МАДЖАРИ
Константинопол
ВИЗАНТИЙСКА ИМПЕРИЯ
АБАСИДСКИ ХАЛИФАТ
ИСЛЯМСКИ АВТОНОМНИ ДЪРЖАВИ

Походи на норманите през VIII, IX и X в.

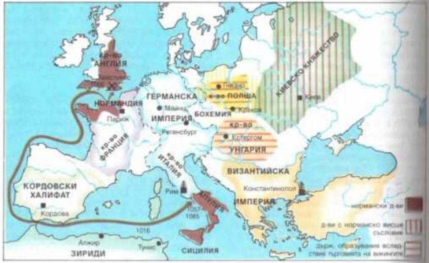
кр-во АНГЛИЯ
Хейстингс 1066
НОРМАНДИЯ
Париж
кр-во ФРАНЦИЯ
ГЕРМАНСКА ИМПЕРИЯ
Майнц
Регенсбург
БОХЕМИЯ
Гнезно
к-во ПОЛША
Краков
кр-во УНГАРИЯ
Естергом
КИЕВСКО КНЯЖЕСТВО
Киев
кр-во ИТАЛИЯ
Рим
АПУЛИЯ
1057–1085
1016
СИЦИЛИЯ
ВИЗАНТИЙСКА ИМПЕРИЯ
Константинопол
КОРДОВСКИ ХАЛИФАТ
Кордова
Алжир
Тунис
ЗИРИДИ
нормански д-ви
д-ви с норманско висше съсловие
държ. образувания вследствие търговията на викингите

Нормански държави в Европа

Датчаните, шведите и норвежците са **нормани** (северни хора) или **викинги,** в Русия ги наричат **варяги.** Причини за **експанзията** на северните хора: свръхнаселение, войнственост, славолюбие и авантюризъм, както и недоволство от полит. условия (появата на нови крал. владения води до изселване). Техн. предпоставка: киловата лодка (gokstad, oseberg) с укрепен под на кила и мачта за платното вместо старата гребна лодка.

Ранна епоха

Ок. 500 датчаните обитават дат. о-ви, Сконе, по-късно Ютландия.

Ок. 600 кралете на свеите от Упсала разпростират властта си над цяла Швеция и заедно с готландите завладяват (650) изт. територии (Финландия, Курландия, И. Прусия): Балтийско море през VIII в. е швед. вътр. море, затворено за фризийската търговия. – В Норвегия има автономни кралства, но и сел. републики.

790–840 Грабителски походи по крайбрежието – предимно в келтските области: Линдисфарн (793), Джароу, Монкуермут (794), Рихру, Скай и Йона (795). От 799 грабежи по фризо-сакс. крайбрежие, което принуждава Карл Вел. да създаде брегова охрана. Характерно: набези през пролетта, завръщане у дома през зимата.

От 840 (умира Лудовик Благочестиви) походите се превръщат във военни операции на огромни армии, които живеят в постоянни лагери по речните устия и зимуват там.

1. **Датските викинги (голямата войска)** системно ограбват крайречните градове на франк. кралство, предприемат граб. походи в Астурия и Португалия (844), Балеарските о-ви, Прованс и Тоскана (859–862) и при завръщането си в Англия покоряват Нортумбрия и И. Англия (получили общото име Данело: област под „датски закон“). Само уесекският крал Алфред Вел. (с. 129) ги побеждава, като създава флот. По-късните завоевателни походи (980 до 990) се ръководят от датските крале. При Кнут Велики (с. 163) Англия се обединява с Дания.
2. **Норвежките викинги** завземат през VIII в. Шетландските о-ви и о-вите Оркни, а впоследствие Фарьорите, Хебридите и Ирландия. След обединението на Норвегия (872) от Харалд Хубавокоси [ок. 860–933] много норвежци напускат родината си и от 874 се установяват в откритата 860 Исландия. **Времето на заселване** приключва със създаване на закони и съд (930). 982 е открита Гренландия, а ок. 1000 – Америка (Винланд, с. 225).
3. **Шведските викинги** предприемат походи в източноевроп. район. Извикани от слав. и финл. племена, те навлизат начело с Рюрик в обл. около Новгород (с. 133).

Ок. 1000 Християнизация и начало на заседнал живот на викингите.

Нормански държави (IX–XII в.)

Нормандия:

896 Датските викинги се заселват край устието на Сена.

911 Споразумение в Сен Клер сюр Епт м/у викингите от Сена начело с Ролон и фр. крал Шарл Глупави [898–923]: Ролон получава земята като лен и в замяна поема отбраната ѝ. След покръстването си (912) той става херцог и васал на франк. крал, а ленът – херцогство.

Южна Италия:

1059 Синод в Мелфи: норманите признават папската върховна власт. Робер Гискард става херцог (Dux Apuliae et Calabriae). Норманите прогонват византийците от Ю. Италия и арабите от Сицилия: превзети са Месина (1061) и Палермо (1072).

1130 Рожер II [1105–54] обединява Сицилия с Калабрия и Апулия (Rex Siciliae, Calabriae, Apuliae) и превръща Палермо в столица. Завладени са Амалфи (1131), Неапол (1139) и Гета.

1186 Хенрих VI се жени за норман. наследница Констанца, дъщеря на Рожер II, и наследява норманското кралство (1194).

Англия: (с. 129).

Русия: М/у 800 и 850 швед. викинги (като военни търговци) основават ок. Ладожкото ез. имения (гардарики) с масивни замъци, които са на територията на слав. племена. Рюрик обединява сев. владетели в Новгородско княжество (с. 133).

Норман. държави се основават от войнствено и властолюбиво съсловие, което за кратко време е претопено от покорените народи.

Търговия: През VIII и IX в. търговията се владее от евреите (Средиземно море и Ориента) и фризите (Европа), но широката търг. мрежа на викингите ги изтласква от позициите им. Размяната на стоки се извършва по морета и реки (в късите отсечки м/у две реки корабите се теглят по сушата). След завладяване на рус. търг. пътища (по Днепър за Византия, по Волга за араб. свят) свет. търговия се премества в Швеция (Бирка), а от 900 в град Хедебю, построен за завладяване и съкращаване на транзит. път м/у Югоизтока и Запада. По-значим от търговията с гърците е стокообменът с арабите (сребро от З. Туркестан и Афганистан: находка от 40 000 араб. сребърни монети на о-в Готланд). Викингите доставят кожи, роби (от балт., слав. и финл. области) и накити от благородни метали. Търговията на викингите замира ок. 1050. Среброто от рудниците в Харц измества араб. сребърен поток (изчерпване на сребърната суровина в Източния халифат). Търговията в Балтийско море поемат славяните.

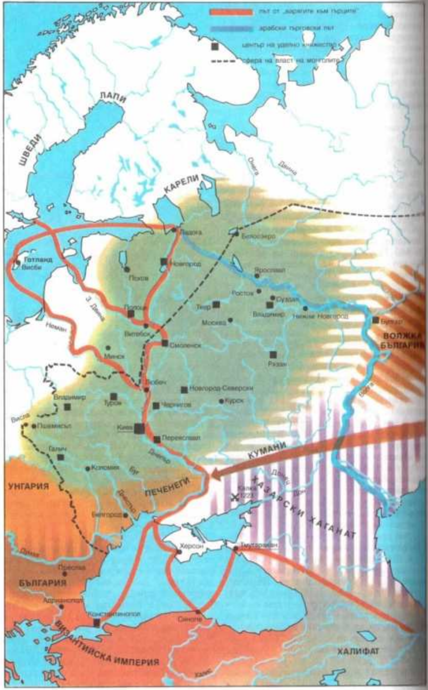
път от „варягите към гърците"
арабски търговски път
център на уделно княжество
сфера на власт на монголите
ЛАПИ
ШВЕДИ
КАРЕЛИ
Онега
Двина
Ладога
Белоозеро
Готланд
Висби
Новгород
Псков
Ярославл
Ростов
Суздал
Полоцк
Твер
Владимир
Нижни Новгород
Булгар
ВОЛЖКА БЪЛГАРИЯ
З. Двина
Неман
Витебск
Москва
Смоленск
Минск
Рязан
Любеч
Новгород-Северски
Владимир
Туров
Чернигов
Курск
Висла
Пшемисъл
Киев
Переяслав
Галич
Днепър
КУМАНИ
Коломия
Буг
Дон
Донец
УНГАРИЯ
ПЕЧЕНЕГИ
Днестър
Калка 1223
ХАЗАРСКИ ХАГАНАТ
Белгород
Волга
Дунав
Херсон
Тмутаракан
Преслав
БЪЛГАРИЯ
Адрианопол
Константинопол
Синопе
ВИЗАНТИЙСКА ИМПЕРИЯ
ХАЛИФАТ
Халис

Киевска Русия ок. 1000

Варяжки период

Руската държава възниква вследствие **„призива към шведските варяги“** (Рюрик), които са повикани в страната от слав. и фин. племена и основават владения в тези области. При Рюрик се извършва обединение на С. Русия с център Новгород.

858 Асколд и Дир, дружинници на Рюрик, достигат Киев по пътя „от варягите към гърците“. Първото им нападение над Константинопол е отблъснато (862).

882 Олег („Вещий Олег“) [879–912] обединява Севера (Новгород) с Юга (Киев); Киев става столица на руската държава, която е застрашена от номадски нашествия в югоизточните степи.

Киевска Русия

944 Игор [912–945] след успешно нападение над Константинопол сключва търг. договор с Византия и открива д-вата си за христ. влияние.

957 Покръстване на вдовицата му Олга.

964 (?)–972 Святослав владее международ. търг. пътища. Той унищожава Хазар. хаганат (до 966) и дунав. бълг. държава (967–972) и затова влиза в конфликт с Византия, чиито съюзници печенегите разбива при оттеглянето си (972). Негови приемници са Рюриковичите. При тях

980–1015 Владимир I („ярко слънце“) става самодържец с помощта на варягите (980). След сватбата с визант. принцеса Ана, сестра на Василий II, и покръстването му (988) Киев се превръща в рел. център (седалище на митрополита).

1019–54 Ярослав Мъдри заема трона след дългогод. гражд. размирици (помощ от варягите). В битката с/у Полша спечелва Червинските замъци, но с император Хайнрих III (с. 147) подпомага Кажимеж I при възстановяване властта на Пястите (1039). 1036 побеждава печенегите, а 1043 търпи неуспех при атаката на флота си с/у Константинопол.

Владимир и Ярослав – след отстраняване на съвладетелите – създават рус. единна държава, чиято варяжка висша прослойка се славянизира през X в. След нападенията на волжките българи (965 и 985), чието богатство се дължи на търговията м/у С. и И. Русия, връзките м/у двете д-ви се подобряват. Киев става култ. и дух. център на Русия. При Ярослав Мъдри излиза компилация на първата редакция на „Руска правда“, съчетаваща визант. закони със слав. обичайно право (ограничаване на кръв. отмъщение чрез с-ма от наказания).

Уделни княжества

След 1054 Русия се разпада на уделни кн-ва. Всяка нова подялба на владенията след смъртта на поредния киевски княз (принцип на сеньората) отслабва д-вата. Дори помирителната среща на князете 1097 в Любеч (ново разделение на властта) и силни владетели като Владимир Мономах [1113–25] и Мстислав Киевски [1125–32] не спират разпада. В рода на Рюриковичите царят конфликти и съперничество, умело използвани от Византия. След основаване на Лат. империя (1204) Венеция отнема влиянието на рус. черномор. търговия.

През XII и XIII в. започва полит., стоп. и култ. залез на Киев. Уделните кн-ва – с изключение на Вел. Новгород и Псков – се разпадат. Въпреки това Г. Поволжие е колонизирано и възниква „съюзна д-ва на градовете“ с абсолютистко у-ние. Страната се раздробява на терит. владения.

Д-ва на Рюриковичите: Начело е княз, който не е неогран. владетел, но е върх. съдия. Главното му задължение е отбраната на града и страната. Князът е подпомаган от съвета на болярите (земевл. арист-я) и гражд. събрания на градовете (комбинация м/у монарх., аристокр. и демокр. елементи).

Заслуга на Киевското княжество: Смесване на славяни и варяги чрез византийското християнство и култура.

Монголско владичество

1223 Победа на монголите (наричани от русите татари) в битката при р. Калка. Поражението остава без последствия поради смъртта на Чингиз хан (1227).

От 1245 Господство на монголите над цяла Русия. Каракорум става седалище на Великия хан Угедей (с. 179), подвластният му хан Бату основава в Сарай владение на „Златната орда“ (1251), която след 1260 се отделя от центр. у-ние.

Управление: Преброяване и регистрация на населението за данъчно облагане. Събиране на данъците от „броители“ (частни събирачи на данъци). Набиране на рус. новобранци и депортация на раб. ръка. Властта на рус. князе е запазена, но в имената им има наместници на хана („баскаки“). Князете са длъжни да признаят върховенството на „Златната орда“ (търж. клетва за вярност пред хана) и да спечелят свидетелство за привилегия („ярлик“). Привилегировано положение на Руската църква вследствие толерантната рел. политика на монголите: освобождаване от данъци, имотите на духовенството не се конфискуват; Църквата угоднически склаия глава пред деспотизма.

Последици от монголското иго: Смазване на чов. достойнство (падане ничком и целуване подгъва на одеждите); ниско соц. положение на жената. Жестоки наказания (мъчения, осакатяване). **Православна Русия скъсва връзките със Запада и се затваря за света.**

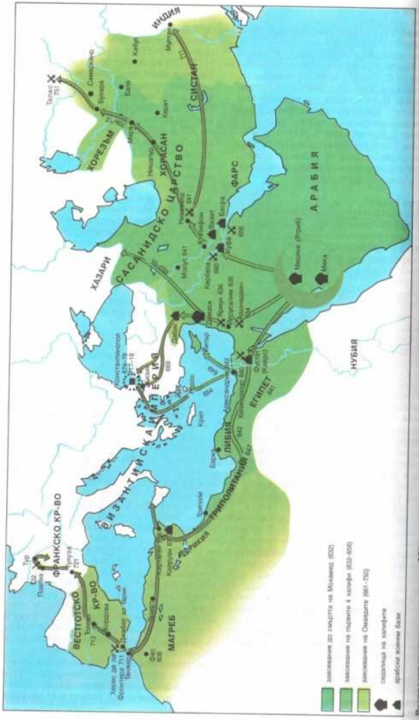
завоевания до смъртта на Мохамед (632)
завоевания на първите 4 халифа (632–656)
завоевания на Омаядите (661–750)
седалища на халифите
арабски военни бази
ИНДИЯ
Кабул
Мултан
СИСТАН
Самарканд
Бухара
Талас 751
Балх
Херат
ХОРЕЗЪМ
Мерв
Нишапур
ХОРАСАН
САСАНИДСКО ЦАРСТВО
ФАРС
Нихавенд 641
Ктезифон
Басра
Куфа 656
Мосул 641
ХАЗАРИ
Кербела 680
Дамаск
Ярмук 636
Йерусалим 638
Медина (Ятриб)
Мека
АРАБИЯ
НУБИЯ
ЕГИПЕТ
Фустат (Кайро)
Александрия 642
Крит
ЛИБИЯ
Барка
ТРИПОЛИТАНИЯ
Триполи
ВИЗАНТИЙСКА ИМПЕРИЯ
Константинопол 674–78, 717–18
ИФРИКИЯ
Картаген 698
Кайруан
МАГРЕБ
Фес 808
Танжер
Херес де ла Фронтера 711
Гибралтар 711
Толедо 712
Кордова
ВЕСТГОТСКО КР-ВО
ФРАНКСКО КР-ВО
Тулуза 721
Тур
Поатие 732

Разпространение на исляма до 750

Учението за исляма („покорство пред Божия воля“) се провъзгласява от Мохамед след неговото преживяване и полученото призвание (610): наближаващото второ пришествие (наказание и награда за делата) и учението на Аллах, твореца и съдника, определящ съдбата на хората. Петте **гл. задължения на мюсюлманина** са вяра в единния Бог – Аллах („Няма друг Бог освен Аллах и Мохамед е негов пророк“), задълж. молитва (пет пъти дневно), даване на милостиня (данък), пости през рамазана и поклонение в Мека. Трите **фундамента на вярата** са: записаният при Осман (вж. по-долу) **Коран** („Божие слово“, 114 сури), суна (предание за обичаите и сентенции на пророка) и иджма (единство на вярващите). При Али (вж. по-долу) възниква разкол м/у сунити и шиити (отричащи суната). Според шиитите Али е законен наследник на пророка, а според хариджите всеки вярващ може да бъде избран за водач на общността.

Пророкът

Ок. 570–632 Мохамед. След обявяването му за пророк трябва да напусне Мека:

15. 6. 622 „Хиджра“ (начало на ислям. летоброене): Мохамед се преселва в Ятриб-Медина („град на пророка“).

11. 630 Мохамед се връща в Мека. Той пречиства от идолопоклонство града и древното араб. светилище Кааба. Новото учение се налага в араб. свят.

632 Мохамед умира в Медина.

Изборни халифи (632–661)

632–634 Халифът („наместник на пророка“) Абу Бекр покорява отцепилите се араб. племена и достига Сирия и Персия.

634–644 Омар („Повелителят на правоверните“) превръща етническата арабска държава в теократична световна империя и изгражда воен. у-ние: командващият араб. окупационни войски е и цивилен наместник на халифа, рел. предводител и светски съдия. Омар завладява Сирия и Палестина (Дамаск 635, Йерусалим 638), Персия (завземане на Ктезифон 636, битка при Нихавенд 641), а пълководецът му Амр Бин ал-Ас – Египет (гърците напускат Александрия 642).

644–656 Омаядът Осман е избран за халиф и продължава завоевателната политика: арабите нахлуват в Барка (642–645). Наместникът на Дамаск Муавия се сражава с Византия. След като Александрия е застрашена от византийския флот, Осман създава араб. флот. Той покровителства Омаядите и е убит от свои противници.

656–661 Али, братовчед и зет на пророка, премества столицата в Куфа след борба с вдовицата на Мохамед Айша (I гражд. война) и победа в „битката на камилите“ при Басра (656): **Медина губи полит. си значение.** Наместникът на Сирия Муавия иска да отмъсти за смъртта на братовчед си Осман. След равностойна битка при Сифин (657) и помирителен съд в Адхрух (658; част от привържениците го изоставя: **хариджити**) Али е убит.

Дин. на Омаядите (661–750)

661–680 Муавия обезщетява неспособните да управляват синове на Али. Дамаск става столица. Възстановени са управлението, финансовото и данъчното дело. Нападенията над Византия (от 667) се провалят. На изток са завладени Кабул, Бухара и Самарканд.

680–683 Язид I разбива сина на Али Хюсеин и привържениците му при **Кербела** (10. 10. 680: **ден на страданията на шиитите**) и градът се превръща в свято място за поклонение на шиитите.

685–705 Абд ал-Малик – след като потушава шиитски и хариджитски въстания и унищожава противниковия халифат в Мека – възстановява държ. единство. Укрепване на господството в С. Африка (698 завладяване на Картаген). **Въвеждане на араб. парич. единица.** При

705–715 Валид I омаядската власт достига своя апогей: завладяване на Трансоксиана, поречието на Инд (711) и Испания: Тарик ибн Сеид пресича Гибралтарския проток (Джебел ал Тарик) и унищожава вестгот. войска (с. 117).

718 Безуспешна обсада на Константинопол.

732 Битката м/у Тур и Поатие спира араб. нашествие на Запад. Общ. и стоп. криза, породена от данъч. равноправие м/у покръстените неараби и арабите, въстанията на шиити и хариджити, както и раздорите м/у Омаяди и Абасиди водят до упадък на дин. на Омаядите.

750 Мерван II [744–750] е разгромен в битката при Заб (приток на Тигър). От кървавата баня м/у оцелелите привърженици на Омаядите се спасява само Абд ар-Рахман, който основава в Испания **Омаядски емират със столица Кордова** (756).

Държава, общество

Арабската световна империя обединява народи от различен произход и вяра. Въпреки това в нея бързо възниква **единна арабска култура** – благодарение на религията (ислям) и езика (арабски), доминиращ навсякъде, защото Коранът е забранен за превод. Покорените народи не са принудени да приемат исляма, а само се облагат с данъци. По-късно възниква противоречие м/у привилегированата арабска воинска каста (само военна служба, без данъци) и поданиците. Искането за равноправие, издигнато от неарабската част на населението, се удовлетворява.

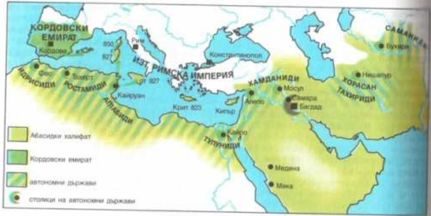
КОРДОВСКИ ЕМИРАТ
Кордова
Рим
850
827
Константинопол
ИЗТ. РИМСКА ИМПЕРИЯ
Фес
Тахерт
ИДРИСИДИ
РОСТАМИДИ
от 827
Кайруан
АГЛАБИДИ
Крит 823
Кипър
ХАМДАНИДИ
Алепо
Мосул
Самара
Багдад
Кайро
ТУЛУНИДИ
Медина
Мека
САМАНИДИ
Бухара
Нишапур
ХОРАСАН
ТАХИРИДИ
Абасидки халифат
Кордовски емират
автономни държави
столици на автономни държави

Разпространение на исляма през VIII, IX и X в.

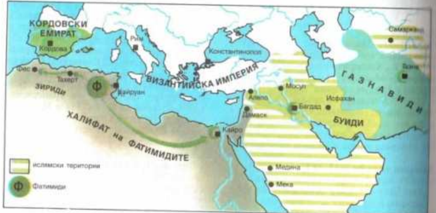
КОРДОВСКИ ЕМИРАТ
Кордова
Рим
Константинопол
Фес
Тахерт
ЗИРИДИ
Ф
Кайруан
ВИЗАНТИЙСКА ИМПЕРИЯ
ХАЛИФАТ на ФАТИМИДИТЕ
Кайро
Алепо
Дамаск
Мосул
Багдад
Исфахан
БУИДИ
ГАЗНАВИДИ
Самарканд
Газни
Медина
Мека
ислямски територии
Фатимиди

Ислямски автономни държави ок. 1000

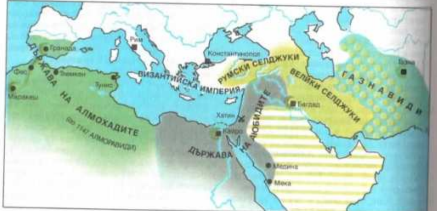
Гранада
Рим
Константинопол
Фес
Тлемсен
Тунис
Маракеш
ДЪРЖАВА НА АЛМОХАДИТЕ
(до 1147 АЛМОРАВИДИ)
ВИЗАНТИЙСКА ИМПЕРИЯ
РУМСКИ СЕЛДЖУКИ
ВЕЛИКИ СЕЛДЖУКИ
ГАЗНАВИДИ
Газни
Хатин
Кайро
ДЪРЖАВА НА АЮБИДИТЕ
Багдад
Медина
Мека

Ислямски автономни държави ок. 1180

Дин. на Абасидите (750–1258)

След поч. 754 – 1-и халиф Абу л'Абас ал-Сафах на власт идва фактическият основател на династията на Абасидите

754–775 Ал-Мансур (Победоносния), който възражда мощта на новата д-ва, подпомогнат от перс. резервни войски (762 е основ. столицата Багдад). Арабите губят привилег. си положение, **водачеството преминава у персите:** въвеждане на перс. дворц. церемониал, рък-во на д-вата от везири, преустройство на у-нието по перс. и визант. образец. Обграден от цар. си двор, халифът става недостижим за народа. Разцвет на халифата при

786–809 Харун ал-Рашид (известен от „Хиляда и една нощ"). Въпреки успеш. войни с Византия започва полит. упадък на д-вата: в Мароко независима става дин. на Идрисидите (788), в Кайруан – на Аглабидите (801). След смъртта на халифа раздорите м/у синовете му застрашават д-вата с разруха.

През IX в. междуособиците, шиитските въстания, появата на независими династии (Тахиридите в Хорасан) отслабват **полит. власт на халифа,** чиято роля се ограничава до ранга на дух. водач на всички вярващи, докато държ. у-ние е в ръцете на **емир ал-Умара (главен емир)** (от 936). Князете на независимите династии скоро си присвояват тази титла.

940–1256 Абасид. халифат е без полит. значение.

1256 Монголско нашествие в Персия.

1258 Завладяване и разрушаване на Багдад от монголите (с. 179).

Вътрешно развитие

Въпреки големите външнополит. успехи (господство в Средиземно море до XI в., завладяване на Индия през XI в.) от IX в. започва **сепаративно развитие** в рел. (секти), полит. и националист. област (държави със собст. династии и деспот. форма на у-ние). Реш. роля за всички д-ви изиграва **проникването на тюрк. народи,** които през IX в. съставляват **дворц. стража** във всички ислям. дворове. Предводителите им стават наместници и упражняват властта. Газнавидите в Афганистан основават 1-ата тюрк. дин. (962–1186). Ислямът понася загуби чрез реконкистата в Испания (с. 187) и Сицилия.

Култура: В ислям. култ. центрове (Багдад, Дамаск, Кайро, Мека, Самарканд) ориент. и елинист. знания са претопени от арабите и стават основа на ислям. наука, която достига апогея си през IX и X в. и – предимно през Испания – влияе в/у христ. Запад.

Ислямски автономни държави

Испания преживява бурен разцвет при дин. на **Омаядите** (755–1031). Най-видният владетел е Абд ар-Рахман III [912–961]. Той възстановява центр. власт на емирата в борбата с/у арист-ята и предявява претенции за халифата (929). Скоро след като Ал-Мансур [977–1002] възстановява араб. господство над цяла Испания, започва борба за трона (1008–31) и Андалусия се разпада на автоном. д-ви (период на Reyes de Teijas 1031–86). С/у Алфонсо VII Кастилски (с. 187), който възобновява христ. офанзива, в страната са извикани берберските Алморавиди (1086–1147), сменени от Алмохадите (1150–1250). Посл. мавърска д-ва, Гранадският емират (1246–1492), приключва съществуването си със завладяването на Гранада от Кастилия (с. 187).

С. Африка: Ок. 800 възникват 3 по-малки дин.: Ростамидите от Тахерт, Идрисидите от Фес (808–930) и Аглабидите от Кайруан (801–909). Всички те стават жертва на **Фатимидите** (909–972), които – като потомци на дъщерята на пророка Фатима и съпруга ѝ Али – претендират за господство над вярващите и скоро завладяват Египет (969). В Ифрикия Зиридите (972–1167) властват като наместници на Фатимидите, но не след дълго стават независими (1041). През XI в. С. Африка и Испания попадат под властта на Алморавидите (1061–1163), унищожени от Алмохадите (1147–1269) при Абд ал-Мурмин, най-видния мюсюл. владетел в С. Африка. Д-вата на Алмохадите загива под ударите на християни и араби.

Египет: След дин. на Тулунидите (868–905) и Ихсидите (935–969) на власт идват **Фатимидите** (969–1171), които не признават авторитета на Абасид. халифи (антихалифи). Те са сменени от дин. на Аюбидите (1171–1250) с основател кюрдът Салах ад-Дин (Саладин), който разбива краля на Йерусалим при Хатин (1187). По късно влияние придобива тюрк. мамелюкска гвардия. Тя отбива нападението на монголите над Египет (1260).

Изтокът: В С. Месопотамия властват Хамданидите от Мосул и Алепо (890–1003), докато Саманидите (819–999), отначало зависими от Тахиридите като техни наместници в Трансоксиана, от 875 управляват самостоятелно (поява на персийска национална литература). Най-голямо е царството при Буидите (932–1055). Благодарение на него възниква и политическо самосъзнание на иранския свят. От 945 Буидите привидно изпълняват ролята на сановници (емир ал-Умара) в Багдад, но в действителност държат цялата власт. Впоследствие политически водачи на ислямския свят стават тюрките, а най-важното държ. образувание – държавата на селджуките.

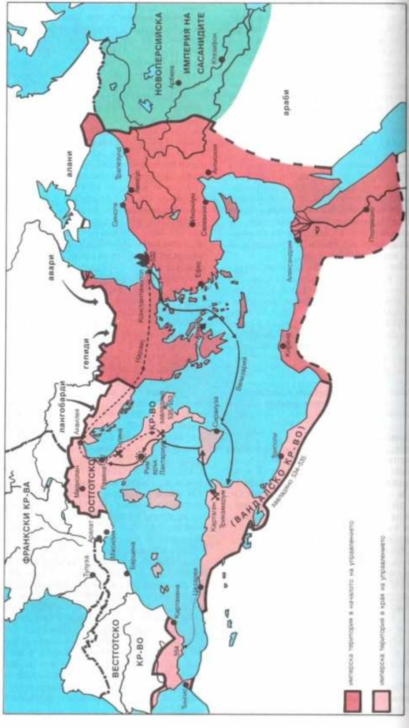

Империя на Юстиниан

Ранновизантийска епоха

Основи на Визант. империя: рим. право и държ., грц. език и култура, христ. вяра и църква. Най-значителният фактор за могъществото ѝ е Църквата, която коронясва императора (от 479). Разцеплението ѝ заради догмат. спорове (христология: въпросът за божест. и чов. природа на Христос) отслабва империята. Спорът приключва на

431 **III вселенски събор в Ефес:** Учението на Несторий (подчертава чов. природа) е отхвърлено, а това на Кирил Александрийски (подчертава божест. природа) – признато.

451 **IV вселенски събор в Халкидон:** Монофизитското учение е осъдено като ерес; формулираното от папа Лъв I учение за двойствената природа (duae naturae, una persona) – обявено за задължително.

Влиянието на германите в двора през първата половина на V в. е премахнато от император Лъв I Велики [457–474] с помощта на исаврийците от М. Азия.

476 Одоакър е признат за рим. патриций в Италия.

527–565 **Юстиниан,** женен за Теодора (поч. 548), прекратява войната с персите чрез „вечен мир" (532), за да си възвърне зап. половина на империята: С. Африка (535), Италия (553), Ю. Испания (554) с помощта на Велизарий и Нарзес. В резултат на прекомерни стоп. и фин. аспирации държавата задлъжнява. Потушаването на бунта „Ника" на цирковите партии (532) укрепва автократичното положение на императора **(цезаропапизъм).**

528–535 Рим. право е кодифицирано в Corpus iuris civilis: „Институции" (учебник), „Дигести" или „Пандекти" (сборници на клас. учени-юристи) и „Юстинианов кодекс" (сборник импер. закони), допълнен с публикуваните след 534 от Юстиниан „Новели" (нови закони).

568 Италия е завладяна от лангобардите. След нови нашествия на аварите и славяните на Балканите

582–602 **Маврикий** основава Равен. и Картаг. екзархати (адм. единици) за укрепване на имп-ята. Екзархът има воен. и гражд. власт, което засилва авторитета му. 591 Маврикий завладява Армения.

Възникване на Средновизант. империя

610–641 **Ираклий** (титла: „василевс" вм. „император"). Офиц. език става гръцкият. С **темата организация** Ираклий увенчава делото на Маврикий: разделяне на малоазиат. територия на воен. окръзи (теми) начело със стратег, притежаващ военна и гражд. власт. От заселените там войници се създава сел. опълчение (стратиоти). Всеки стратиот е задължен да служи във войската; в замяна получава имот, от който добива средства за въоръжение и прехрана.

628 Победа над персите и рухване на Сасанид. д-ва след едновр. нападение на авари, славяни и перси над Константинопол (626). – Поради пост. атаки на арабите, последвали персите, Балканският п-в е оставен на славяните, които при Констант II [641–668] признават визант. върховенство. Араб. нападения над Константинопол (674–678, 717–718) са отблъснати.

717–802 **Сирийска (исавр.) дин.** Под влияние на враждеб. на иконите изт. секти, юдейството и исляма възниква **иконоборството,** което отслабва д-вата. Силна съпротива на възприемащите иконата като символ и посредник иконопочитатели (подкрепени от папа Григорий III).

740 Победа над арабите край Акройнон. Походите на Константин V [741–775] постепенно превръщат борбата за съществуване на визант. д-ва във война за запазване на границите. Араб. експанзия се насочва към С. Африка и Испания.

751 Падането на Равена (рухване на визант. господство в Италия) и

800 коронацията на император Карл Велики, която императрица Ирина не успява да предотврати, водят до **свързване на папството с Франкското кралство.**

812 Михаил I признава на Карл Вел. титлата василевс.

820–867 **Аморейска (фриг.) дин.** Арабите окупират Крит. След края на иконоборството (843) нов разцвет на империята:

842–867 **Михаил III.** Християнизация на слав. народи: Константин (Кирил) и Методий отиват в Моравия. Бълг. хан Борис [852–889] се покръства (865) и признава върховенството на византийския патриарх (870).

863 Победа над емира на Мелитини (нач. на офанзивна визант. политика в Азия).

867 Патриарх Фотий отделя Източноправослав. църква от Рим.

Войска, управление, стопанство: Темната орг-я повишава воен. ударна сила. Войската се състои от гвард. полкове (тагми), мобилизирани от темите и разквартирувани в Константинопол, а флотът – от темни ескадри и от столич. импер. флот. Центр. управление се разделя на логотезии начело с логотети (най-важен логотет: логотетът на дрома, осъществяващ правителствената политика). **Процесът на феодализация** – чрез образуване на темна арист-я и нарастване на манаст. имоти – превръща своб. селяни и стратиотите в крепостни на едрите земевладелци и центр. власт вече не разполага с тях. Византия трябва да вербува нови наемници. – Държ. контрол над градското ст-во се запазва чрез цеховата орг-я. Борба м/у чиновн. и воен. аристокрация. Интриги в двора.

Възход на папството

След застъпничеството на църк. отци Ириней и Тертулиан за авторитета на Рим като апостол. град Каликст I [217–222] отстоява **изкл. положение на рим. епископ** (Мат. 16, 17-19) с/у възражението на Тертулиан и Ориген и с това става **творец на пап. идея.** Църк. отец Киприан защитава почетния примат на Петър, но е убеден в **правното равенство на всички епископи.**

325 Дух. равнопоставяне на 4-те патриархата Йерусалим, Антиохия, Александрия и Рим (единст. патриархат на Запада) по време на I вселенски събор в Никея. След като

ок. 375 Дамас I [366–384] се застъпва за **налагане авторитета на рим. епископ** въз основа на Петровата традиция (използване на понятието „папски престол“) и рим. епископ постепенно се превръща в папа, Теодосий Вел. признава рим. епископ за пазител на правата вяра и висш авторитет. Сириций [384–399] съчинява пап. писания (Decretalia constituta), придържайки се формално към импер. укази, удостоверяващи **идентичността на папата със св. Петър.**

440–461 Лъв I, „тайният западнорим. император“, е първият действителен папа и **основател на римския примат.**

445 Едикт на Валентиан III: Потвърждава примата на рим. епископ над Запада. Приемници на разполагащия с изкл. власт ап. Петър са рим. епископи („Христови наместници“), натоварени с върх. съд. длъжност (Мат. 16, 18), върх. у-ние на Църквата (Иоан 21, 25–27) и висшата учителска длъжност (Лук. 22, 32).

451 Протест на Лъв I с/у обявената от Халкидонския вселен. събор равнопоставеност на рим. и константинопол. епископ (гл. 28). Приемниците му поддържат засилените претенции за власт.

492–496 Геласий I излага в писмо до император Анастасий I **„учението за двувластието“:** епископите отговарят пред Бога за светските владетели, които даряващите тайнствата свещеници превъзхождат (като членове на Църквата владетелите са подчинени на църк. порядки).

498–514 Симах. По време на неговия понтификат се дефинира, че никой човек не може да осъди папата (Constitutum Silvestri). – Впоследствие папите са политически зависими от остготите, а след това от лангобардите.

590–604 Григорий I Вел., 1-ия папа-монах, нарича себе си „servus servorum Dei“ („роб на рабите Господни“), по-късно офиц. титла. Той опростява учението на Августин до „вулг. католицизъм“ и след централизация на пап. имоти (патримонии: поземл. владения на рим. църква) става **основател на светската власт на папството в Италия,** а с това постеп. се превръща в светски господар на град Рим (поема полит. и управл. функции). Сключва с визант. култ. кръг и се обръща към герм. народи, признавайки значението им: вестготи, свеви и лангобарди стават католици. **Англосаксонците са покръстени** от изпратения 596 при кент. крал Етелберт монах Августин (основател на Кентърбър. архиеп-я). Англосаксонците се подчиняват на пап. юрисдикция.

664 Синод в Уитби: признава на папата правото да учредява епархии и назначава епископите в Англия. Иро-шотл. влияние е ограничено. – Рим подновява претенциите си за примат на Изтока.

680–681 VI вселенски събор в Константинопол анатемосва монотелистичното учение, прокламирано от император Ираклий I (две природи у Христос, но само една воля) и одобрено от папа Хонорий I [625–638]; папата е прокълнат като насърчител на ереста: **подкопаване хегемонията на Рим.**

722 Бонифаций (ръкоположен за епископ) дава клетва за послушание пред Григорий II [715–731] и проповядва в Германия. По негово разпореждане 747 общият събор на франк. епископи се подчинява на папата.

752–757 Стефан II скъсва с И. Рим и се **свързва с Франк. кралство** (с. 123): основ. е пап. държава („Пипинов дар“, с. 123). След това папата предявява претенции за независима власт над земята, обосновани с фалшив документ за т. нар. **Константинов дар** (Donatio Constantini): независимостта на Рим от Изтока датирала още от времето на Константин Вел., който прехвърлил на папата Рим заедно със зап. половина на имп-ята.

800 Лъв III [795–816] коронясва Карл Вел. за император (с. 123). – Изработените в Реймската архиеп-я

847–852 „Псевдоизидорови декреталии“ (фалшиви папски постановления) целят да укрепят положението на епископите спрямо митрополитите, синодите и светските власти; папата като гарант на църк. свобода трябва да постигне независимостта на Църквата. Поради това се прокламира земното върховенство на папата (Papa caput totius orbis).

858–867 Николай I. Импер. мощ на Каролингите отслабва и папата – като застъпник на църк. претенции за власт и позовавайки се на Псевдоизидор – се стреми да измести с-мата на държ. църкви чрез рим. центр. управление.

867 Подновена схизма с Източноправославната църква заради процеса с/у Фотий, патриарх на Константинопол.

Разпространение на монашеството

Монашеството възниква в егип. и сир. Изток. Смисъл: запазване на строга форма на християнството с помощта на аскет. и отшел. идеали. Ок. 300 Антоний се усамотява в пустинята (отшелн. живот). Пахомий (292–346) основава 1-ия манастир (общежително или киновийно монашество). Цел на монашеския живот: съвършенство чрез строга аскеза. През IV в. монашеството се разпространява от Египет в Бл. изток. Василий Вел. (от 370 митрополит на Кесария Кападокийска) създава устав, задължителен за гръц. монашество. След

451 Халкидон. събор епископите надзирават манастирите в своите диоцези; монаш. обет е задължителен за цял живот.

От 370 Разгръщане на зап. монашество под влияние на „Житие на Антоний“ (прев. на лат. от Евагрий Антиохийски).

480–547 Бенедикт Нурсийски (от Норкия, итал. Сполето). Ок. 529 основава манастира „Монте Касино“ в Кампания и чрез устава си („Правила“: Regula Benedicti) създава зап. форма на монашеството. В бенедикт. правила се обединяват рим. дисциплина и старомонаш. традиции: уседналост, съзнателно противопоставена на скитащите аскети (stabilitas loci); бедност и целомъдрие (conversio morum); послушание пред абата (oboedientia). Набляга се на физ. труд (Ora et labora: Моли се и работи) и се отрича прекомерният аскетизъм. Монасите са длъжни да оказват гостоприемство, да се грижат за бедните и да откриват манастирски училища. **Манастирите стават култ. центрове** (събиране и съхранение на антична л-ра, записване на ист. събития; също животновъдство, земеделие и винарство). Поради благосклонността на Григорий Вел. и Карл Вел. бенедикт. правила се налагат в зап. свят, а от

743 са задължителни във франк. държава.

816–817 – 1-а монаш. реформа, проведена от Бенедикт Ániански: строго спазване на бенедиктинските правила.

X/XI в. 2-о реформ. движение. С/у светските порядки в манаст. живот поради появата на дух. княж. власт и с/у посегателствата на светските господари, претендиращи за право да основат собствена църква, възниква **клюнийското движение,** започнало от манастирите „Клюни“ (основ. 910) и „Горце“. Искания: реформа на манаст. ст-во, поставяне на манастирите под закрилата на папата (не под властта на епископата), строга дисциплина на монасите и послушание пред абата. Обединение на ок. 200 манастира в конгрегация (общност) начело с абата на „Клюни“. – Носители на реформ. идеи стават и **Камалдулският** (основ. 1012 от Ром. Равенски); Картузианският (основ. 1084 от Бр. Кьолнски) и **Хирзауският** (манастир „Хирзау“, реформиран 1069) ордени, посветили се на душеспасението.

1098 Основ. е **Цистерцианският орден** от абат Р. Молемски (поч. 1100). Силно влияние на Бернар Клервоски, постъпил 1112 в „Сито“ и 1115 станал 1-и абат на „Клерво“ (Clara vallis).

1119 **„Харта на братската обич“** (Charta caritatis): допълнение на бенедикт. правила от 3-ия абат на „Клерво“ Ст. Хардинг. С основ. дъщерни манастири в Цистерцианския орден се въвежда нова орг-я. Висш авторитет е ежегодният общ съвет на абатите. Манастирите се контролират от манастира-майка, а той – от четирите най-стари дъщерни манастира („Ла Ферте“, „Понтини“, „Клерво“, „Моримон“). Хар. за цистерцианците са строга аскеза, простота (манаст. църква без кула), мистично благочестие, стоп. дейност. Колонизация на нем. Изток.

1120 Основ. е **Премонстрантският орден** в Премонтре от Норберт Ксантенски (от 1126 архиепископ на Магдебург). В него членуват подчиняващи се на правилата му каноници (духовници), а не монаси. Дейност: душеспасение и мисионерство, главно на изток от Елба.

Странстващи ордени: Техен идеал е подражание на живота на Исус (imitatio Christi). За разлика от старите сел.-аристокр. ордени, те се оформят като централизирани и послушни спомагателни органи на папата в градовете. Влиза се в ордена, а не в манастира, който е само място за подслон.

Реформаторският опит на **Франциск Асизки** (1182–1226) за повсеместно връщане към духа на ранното християнство завършва с намеса на курията и основаване на **Ордена на францисканците** или **миноритите** (Ordo fratrum minorum = O.F.M.),

1223 признат от Хонорий III. Задачи: пробуждане на благочестието и научна дейност, изискване за абсол. бедност.

1216 Основ. е **Доминиканският орден** (Ordo fratrum praedicatorum = O.P.) от Доминик от Калеруега (1170–1221). Този свещенич. орден трябва да преследва еретиците (първонач. албигойците), да проповядва сред тях и отново да ги подчини на йерархията. Главна задача: проповеди от странстващи духовници; от 1231 **Орден на инквизицията.**

1227 **Кларисите** основават женския клон (втори орден) на странстващите ордени. В „Третостепенния орден“ се обединяват миряни (терциари), контролирани от първия орден. 1156 еремитските общности се обединяват на връх Кармел (Палестина) в **Кармелитски орден.** 1256 в Италия е основан **Августино-еремитският орден.**

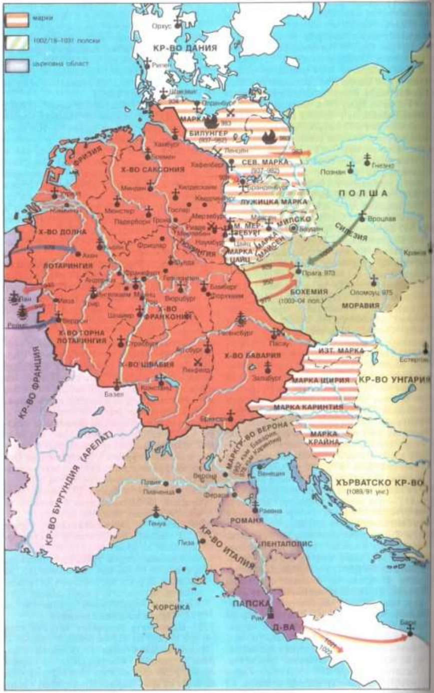
марки
1002/18–1031 полски
църковна област
КР-ВО ДАНИЯ
Орхус
Рипен
Шлезвиг
Олденбург
МАРКА
БИЛУНГЕР
(937–982)
983
Ленцен
СЕВ. МАРКА
(937–982)
Хафелберг
Бранденбург
ЛУЖИЦКА МАРКА
Майсен
МИЛСКО
Бауцен
М. МЕР-ЗЕБУРГ
МАРКА МАЙСЕН
МАРКА ЦАЙЦ
Мерзебург
Наумбург
Цайц
ПОЛША
Познан
Гнезно
Вроцлав
СИЛЕЗИЯ
Краков
Прага 973
БОХЕМИЯ
(1003–04 пол.)
Оломоуц 975
МОРАВИЯ
ФРИЗИЯ
Х-ВО САКСОНИЯ
Хамбург
Бремен
Минден
Хилдесхайм
Кведлинбург
Мюнстер
Гослар
Падерборн
Риаде
Фрицлар
Фулда
Утрехт
Нимвеген
Х-ВО ДОЛНА
ЛОТАРИНГИЯ
Ахен
Андернах
Франкфурт
Майнц
Вормс
Бамберг
Вюрцбург
Лан
Меца
Реймс
Шпайер
Вердюн
Х-ВО ФРАНКОНИЯ
Х-ВО ГОРНА ЛОТАРИНГИЯ
Страсбург
Регенсбург
Пасау
Аугсбург
Лехфелд
Х-ВО БАВАРИЯ
Х-ВО ШВАБИЯ
Залцбург
Констанц
Базел
Бриксен
ИЗТ. МАРКА
Естергом
МАРКА ЩИРИЯ
КР-ВО УНГАРИЯ
МАРКА КАРИНТИЯ
МАРКА КРАЙНА
МАРК(ГР)-ВО ВЕРОНА
(952 към Бавария, 976 към Каринтия)
КР-ВО ФРАНЦИЯ
КР-ВО БУРГУНДИЯ (АРЕЛАТ)
Верона
Венеция
Павия
Пиаченца
Ферара
Равена
Генуа
РОМАНЯ
ХЪРВАТСКО КР-ВО
(1089/91 унг.)
КР-ВО ИТАЛИЯ
Пиза
ПЕНТАПОЛИС
КОРСИКА
ПАПСКА Д-ВА
Рим
Бари
1021
1022

Централна Европа по време на саксонските императори

След измиране на източнофранк. Каролинги първенците избират за крал

911–918 Конрад I Франконски. Той напразно се старае да наложи крал. институция над херцозите. Лотарингия е присъединена към Зап. кралство.

Саксонски императори (919–1024)

919–936 Хайнрих I е издигнат за крал от франките и саксите.

921 Издигнатият за антикрал Арнулф Баварски е подчинен.

925 Лотарингия се връща под върховенството на Изт. кралство. Херцог Гизелберт по-късно се жени за Герберга, дъщеря на Хайнрих.

926 Франк. граф Херман става х-г на Швабия след смъртта на Буркхард II Швабски.

928/29 **Битки с/у славяните:** Покорени са хаволяни (Бренабург на Хафел) и далеминци. Въст. лютичи и абодрити са разгромени при Ленцен. – С цел **отбрана с/у унгарците** Хайнрих откупва примирие (9), но и строи защитни крепости и създава рицар. конница. С нея печели

933 победа над унгарците при Риаде.

936–973 Отон I Вел., син и престолонаследник на Хайнрих, интронизиран от светските първенци в Ахен, а след одобрението на народа – миропомазан и коронясан от архиеп. Херцозите – Еберхард Франконски като гл. дворцов интендант, Гизелберт Лотарингски като камерер, Херман Швабски като виночерпец, Арнулф Баварски като маршал – заемат длъжностите си на пиршеството за коронацията.

936–937 Организация на марките при Херман Билунг и маркграф Геро (укрепване на изт. граница).

938 Несъщият брат на Отон Танкмар е отстранен.

939 В-ние на херцозите Еберхард Франконски и Гизелберт Лотарингски, както и на Хайнрих, брат на Отон, потушено от Херман Швабски в битката при Андернах. Еберхард загива, Гизелберт се удавя в Рейн. Помилваният Хайнрих се покорява след неусп. заговор (941). Херцогствата се дават на роднини на Отон: Франкония е присъединена, Конрад Рижи получава Лотарингия (944), Хайнрих – Бавария (947), Лиудолф – Швабия (950).

950 Подчинен е бохемският херцог Болеслав. – След зова за помощ на Аделхайд Бургундска

951–952 Отон потегля за Павия (I поход в Италия) и без избор и коронация се провъзгласява за крал на франки и лангобарди. Жени се за Аделхайд. Беренгар получава Италия като лен, но отстъпва Истрия, Фриаул и Верона на Бавария.

953–954 В-ние на Лиудолф и Конрад Рижи, потушено след унг. нападение: Буркхард III получава Швабия, кьолн. архиеп. Бруно, брат на Отон – Лотарингия.

10. 8. 955 Отон побеждава унгарците на Лехфелд, а окт. 955 – славяните при р. Рекниц.

Славяните се покръстват чрез основаване на епархии Шлезвиг, Олденбург, Хафелберг, Бранденбург (948), Майсен, Мерзебург и Цайц (по-късно Наумбург), подчинени на архиеп-я Магдебург (от 968); Прага (973) и Оломоуц (975) се управляват от Майнц.

961–965 II поход в Италия на Отон.

2. 2. 962 Отон е коронясан за император в Рим.

966–972 **III поход в Италия:** Лангобард. князе в Ю. Италия дават клетва за вярност на Отон. Битки с променлив успех с/у визант. Калабрия; в замяна на оттегляне от нейното владение Византия признава империята на Отон.

973–983 Отон II, женен за Теофано, племенница на източнорим. император, предприема походи с/у дат. владетел Харалд Синезъби (974) и Бохемия (975).

976 Свален е Хайнрих Кавгаджията (от Бавария): Каринтия става самост. х-во, Нордгау (с. 144) и Изт. марка получават бабенбергците Берхтолд и Луитполд.

980–983 Поход в Италия. Причини: нападенията на фатимидските араби над лангобард. княжества и напрежението във Византия.

982 Поражение край нос Котроне в Калабрия от арабите.

983 Голямо славянско въстание: загуба на източноелбската област.

983–1002 Отон III (до 991 под опекунството на майка си Теофано и баба си Аделхайд) предприема 996 поход в Италия, обявява братовчед си Бруно за папа под името Григорий V [996–999] и е коронясан за император.

999 Герберт Оврилак става папа Силвестър II.

1000 Основ. е Гнезнен. архиеп-я като независима църк. провинция и пол. крал Болеслав Храбри е провъзгласен за „брат и помощник в държавата“.

1001 Основ. е Естергом. архиепископия.

1002–24 Хайнрих II. Безуспешно воюва с Болеслав Храбри (1003–18), завладява Бохемия (1004), но след **Будишинския мир** (с. 167) Болеслав получава като ленове Лужиция и Милско (1018).

1007 Основ. е архиепископия Бамберг: Мисионерска дейност сред славяните по поречието на Майн.

Три похода в Италия: Хайнрих е коронясан за крал в Павия (1004), а в Рим – за император (1014). Войната му с Византия осуетява по-нататъшното разрастване в Ю. Италия (1021–22).

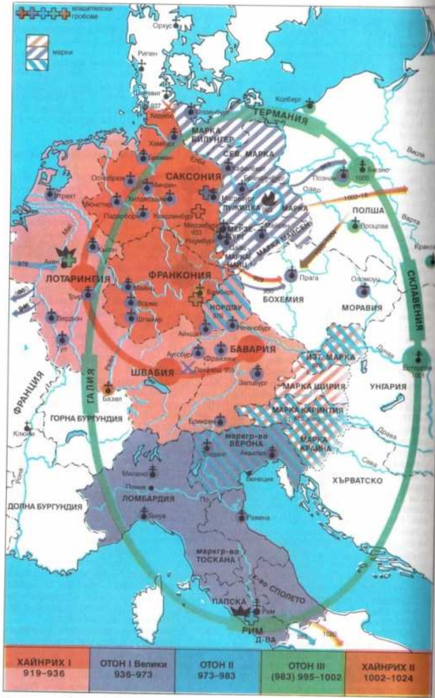
владетелски гробове
марки
Орхус
Рипен
Шлезвиг
937
Хедебю
Олденбург
Колберг
ГЕРМАНИЯ
МАРКА БИЛУНГЕР
Хамбург
Бремен
Елба
СЕВ. МАРКА
Хавелберг
Бранденбург
САКСОНИЯ
Оснабрюк
Минден
Хилдесхайм
Утрехт
Мюнстер
Падерборн
Кведлинбург
Магдебург
ЛУЖИЦКА МАРКА
Познан
Гнезно
1000
Одер
1002–18
ПОЛША
Вроцлав
Варта
Висла
Мерзебург
933
Наумбург
МЕРЗЕБУРГ
Майсен
МАРКА МАЙСЕН
МАРКА ЦАЙЦ
Кьолн
Аахен
978
ЛОТАРИНГИЯ
ФРАНКОНИЯ
Майнц
Трир
Бамберг
Прага
950
БОХЕМИЯ
Оломоуц
МОРАВИЯ
СКЛАВЕНИЯ
Краков
Вормс
Шпайер
Вердюн
946
НОРДГАУ
976
Регенсбург
Айхщат
Тул
БАВАРИЯ
Аугсбург
Фрайзинг
ИЗТ. МАРКА
Дунав
ШВАБИЯ
Лехфелд 955
Залцбург
Естергом
1001
ГАЛИЯ
ФРАНЦИЯ
Базел
МАРКА ЩИРИЯ
УНГАРИЯ
ГОРНА БУРГУНДИЯ
Клюни
МАРКА КАРИНТИЯ
Бриксен
Драва
маркгр-во ВЕРОНА
Тридент
Аквилея
МАРКА КРАЙНА
Сава
Рона
Милано
Венеция
Павия
ХЪРВАТСКО
ЛОМБАРДИЯ
По
ДОЛНА БУРГУНДИЯ
Генуя
Равена
маркгр-во ТОСКАНА
х-во СПОЛЕТО
ПАПСКА
Рим
РИМ
Д-ВА
983
1020
ХАЙНРИХ I 919–936
ОТОН I Велики 936–973
ОТОН II 973–983
ОТОН III (983) 995–1002
ХАЙНРИХ II 1002–1024

Германска империя 919–1024

Държава и политика

Начело на неделимото **кралство** (Regnum Francorum, а от края на XI в. и Regnum Teutonicorum) е **крал** (Rex, Rex Francorum), който живее според франк. закони. След коронацията за имп-р в Рим той нарича себе си „Imperator Augustus" (от 982 „Imperator Romanorum Augustus"), а до коронацията носи титлата „Rex Romanorum" (от Хайнрих III). Реш. условие за спечелване на трона е **изборът** (подбор на кандидати и официално въздигане за крал, по-късно разделен на избор и определяне) от страна на „силните родове", а при **дезигнация** (предложение на предшественика със съгласието на силните родове) – кръвното право (избор на член от крал. род) и „задължението за приемственост" на силните родове. При **коронацията** в Ахен изборът и **търж. обет** за вярност на светските първенци се извършва с 1-о въздигане на трона, улавяне за ръката и клетва за вярност, а **църк. ръкополагане** – с връчване на инсигниите (Св. копие, корона, крал. меч), миросване, коронация и 2-о въздигане на трона (на Карл Вел.). Церемонията завършва с пиршество, на което херцозите заемат почет. си длъжности (маршал, камерер, гл. дворц. интендант, виночерпец). **Властта** на краля, който е главнокомандващ войската и упълномощен да сключва мир, се основава на лич. и държ. имущество, върховенството над имп. църква (лич. монополно право да получава доходи и да наследява имущество), регалиите (прерогативи на краля): лов, мини, сол, пазар, свита, евреи, монетосечене, мита и не на посл. място на свещ. му титла и верността на свитата.

По време на упадъка на Каролингите през IX в. отбран. битки водят до образуване на ранни **плем. херцогства** (Саксония, Бавария, Швабия, Лотарингия). Лотарингия, населена с рейн. франки, е остатък от кр-вото на Лотар (Regnum Lothari). Франките („народът на кралството"), както и тюрингите, не представляват затворено плем. х-во.

Докато Конрад I се опира на епископите в борбата с/у племената, Хайнрих I отказва миросването и коронацията след избора и като народ. владетел иска да работи с х-зите. Отначало признат само от франки и саксонци, той постеп. сломява и опозицията на северогерм. племена. Смъртта му осуетява похода в Рим и получаването на импер. корона.

Отон I: След неусп. опит да изгради патриарх. монархия се обръща към единст. инстанция, която е над племената: Църквата.

Отонова политика спрямо държ. църква: Църк. имущество, част от държ. имущество, се увеличава и се въвежда княж. власт на държ. епископи и държ. абати, които изпълняват висши длъжности и стават опора на крал. власт. С/у дарения и пълен имунитет (върх. правораздаване чрез църк. наместник от неблагороден произход) епископатът се задължава с воен. и фин. услуги (servitium regis: 2/3 от имп. войска и имп. задължения). **Църквата става радетелка за държ. единство.** Безбрачието на църк. князе препятства унаследяването на длъжности и ленове, а с това и политиката, подчинена на династ. интереси.

Политика спрямо Запада: Конфликти с Франция за богатата, висококултурна и гъстонаселена **Лотарингия.**

942 Луи IV Френски е принуден да се откаже от Лотарингия след похода на Отон I (940).

946 II поход във Франция спечелва на Отон I ролята на посредник.

978 Нападението над Отон II в Ахен е опит на фр. крал Лотар да си върне Лотарингия.

980 Реванш. поход на Отон II, почти стигнал до Париж, и мирен дог. в Маргут на р. Шиер: край на борбите за Лотарингия, но западнофранкско-фр. убеждение за надвластие на Франция над Лотарингия, а с това и над Германия се запазва.

Бургундия: След дог. за приятелство на Хайнрих I с Рудолф II Бургундски (935) Отон I защитава израсналия в сакс. двор Конрад III, син на почч. 937 Рудолф II, от посегателствата на Хуго от Прованс и Италия (946).

1006 Дог. за наследството на бездетния Рудолф III Бургундски, определящ Хайнрих II за престолонаследник, подготвя присъединяването към д-вата на император Конрад II (с. 147).

Импер. и ит. политика: Корени се в каролинг. традиция. Отон I е правоприемник на Франк. империя, която обаче не съумява да възстанови напълно. С импер. титла той получава върховенство над пап. д-ва и патронаж над Църквата. Своеволната политика спрямо Италия на северогерм. херцози се прекратява. Притежаването на стоп. богатата С. Италия не на последно място означава и по-голямо могъщество. Коронацията в Ахен (за разлика от баща му), политиката спрямо Франция и Бургундия, както и спрямо Италия се обясняват с каролинг. традиция: Отон I смята себе си за правоприемник на франк. император. (В заника на живота си прекарва близо 10 год. в Италия.)

Отон III прави опит за възобновяване на Рим. империя (renovatio Imperii Romanorum): Рим трябва да стане имп. столица, откъдето да се управлява д-вата (империя: Германия, Рим, Галия, Склавения) (997).

1001 Приема титлата „Servus apostolorum" (слуга на апостолите), за да спечели влияние в/у придадените към Св. престол Полша и Унгария.

Политика спрямо Изтока: Произтича от задачата на християнската империя: разпространение на вярата и покоряване на езичниците (варвари). През IX и X в. все още няма колонизация.

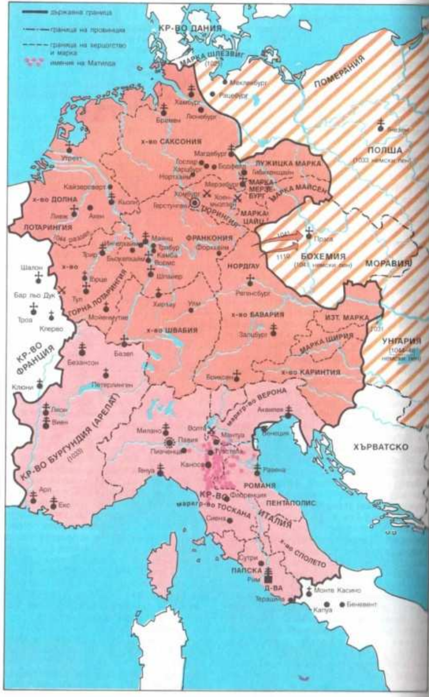
държавна граница
граница на провинция
граница на херцогство и марка
имения на Матилда
КР-ВО ДАНИЯ
МАРКА ШЛЕЗВИГ
(1025)
ПОМЕРАНИЯ
Мекленбург
Рацебург
Хамбург
Бремен
Люнебург
Гнезен
х-во САКСОНИЯ
ПОЛША
(1033 немски лен)
Утрехт
Магдебург
Гослар
Харцбург
Бодфелд
Нортхайм
ЛУЖИЦКА МАРКА
Гибихенщайн
Мерзебург
МАРКА МЕРЗЕБУРГ
МАРКА МАЙСЕН
Кайзерсверт
х-во ДОЛНА
Кьолн
Хомбург
Хоен-мьолзен
Герстунген
ТЮРИНГИЯ
МАРКА ЦАЙЦ
Лиеж
Аахен
ЛОТАРИНГИЯ
1044 раздел
Майнц
Ингелхайм
ФРАНКОНИЯ
Форххайм
1041
Прага
1110
БОХЕМИЯ
(1041 немски лен)
МОРАВИЯ
Трир
Трибур
Камба
Бюсхайм
Вормс
Шпайер
НОРДГАУ
Шалон
х-во
Вердюн
Тул
ГОРНА ЛОТАРИНГИЯ
Бар льо Дюк
Троа
Клерво
Мойенмутие
Хирзау
Улм
Регенсбург
х-во БАВАРИЯ
ИЗТ. МАРКА
1031
х-во ШВАБИЯ
Залцбург
УНГАРИЯ
(1044–46 немски лен)
МАРКА ЩИРИЯ
КР-ВО ФРАНЦИЯ
Базел
Безансон
Бриксен
х-во КАРИНТИЯ
Клюни
Петерлинген
маркгр-во ВЕРОНА
Лион
Виен
КР-ВО БУРГУНДИЯ (АРЕЛАТ)
(1033)
Аквилея
Милано
Волта
Мантуа
Венеция
Павия
Пиаченца
Гуастала
ХЪРВАТСКО
Каноса
Генуа
Равена
РОМАНЯ
Арл
Екс
КР-ВО
Флоренция
маркгр-во ТОСКАНА
ПЕНТАПОЛИС
ИТАЛИЯ
Сиена
х-во СПОЛЕТО
Сутри
ПАПСКА
Рим
Д-ВА
Монте Касино
Терачина
Капуа
Беневент

Германската империя при франконските (салическите) императори 1024–1125

Франконски (салически) императори (1024–1125)

1024–39 Конрад II, правнук на лотаринг. херцог Конрад Рижи, печели избора с/у Опенхайм в Камба на франк. земя (кръв. право) и е коронясан в Майнц. На васалите гарантира наследственост и неотменяемост на леновете (1037). Марка Шлезвиг отстъпва на Кнут Велики (1025), а областта м/у Фиша и Лайта на унгарците; Мешко II (с. 167) е принуден да се откаже от Лужиция и Милско (1031).

1033 Обединение на кр-во Бургундия с Герм. имп-я. Връзката с крал. Италия е заздравена чрез завладяване на важ. алп. проходи. „Имп-ята" се състои от „триадата": Германия-Италия-Бургундия.

1026/27 I поход в Италия на Конрад. Коронация с „желязната корона" в Милано.

1027 Коронация за император в Рим.

1037–38 II поход в Италия: В битката с/у Ариберт Милански, подкрепян от стремящото се към възход гражданство, за пръв път нем. имп-р търпи поражение с/у ломбард. градове. Ариберт дарява на миланското опълчение колесницата със знаме (carroccio) – символ на своб. градове.

1039–56 Хайнрих III, женен за Агнес дьо Поату, се стреми да реформира Църквата. Подчинява Бржетислав Чешки (1041) и побеждава унгарците (1044): Бохемия и Унгария стават нем. ленове.

1046 Църк. събори в Сутри и Рим: Хайнрих III сваля 3 папи и премахва влиянието на рим. аристокр. партии при избора на папа.

1047 Коронация за император на Хайнрих III.

След разделяне на Лотарингия (1044) се зареждат битки м/у имп-ра и владеещия Г. Лотарингия като лен херцог Готфрид Брадати, който тайно се жени за Беатрикс Тосканска (1054) и основава могъща княж. терит. държава. Като дава привилегии на градовете, Хайнрих III ограничава властта на маркграфствата. Беатрикс и дъщеря ѝ Матилда са заловени и отведени в Германия.

1045 Адалберт става бременски архиепископ Мисионерска дейност на север. Провъзгласяването на Бремен за патриаршия на Севера не успява.

1056–1106 Хайнрих IV. По време на регентството на майка му Агнес от Поату (до 1062), на архиеп. Ано Кьолнски (до 1063) и на Адалберт Бременски (до 1065) княж. власт нараства. След като Хайнрих поема у-нието, князете свалят Адалберт (1066). – В борбата с князете Хайнрих се опира на низшата арист-я, министериалите и стремящото се към възход гражданство. Безогледните му действия при закръгляване на имената му в пл. Харц водят до въстание на саксонците, нападение над Хайнрих в замъка (1073), до Герстунгенския мир. След

1075 **победата на Хайнрих при Хомбург на Унструт** саксонците му се подчиняват окончателно.

Реформа на папството (1046–1075)

От чисто рел. клюнийска реформа (с. 141) през XI в. се поражда искането за **реформа на цялата Църква.** Борбата на реформаторите се насочва с/у симонията (продажба на църк. титли и длъжности) и браковете на духовници (изискване за безбрачие [целибат]). Реформ. партия се утвърждава във Франция чрез борба против кръв. разпри.

1040 Обявяване на „Божи мир" (Pax Dei) от клира: Защита на свещеници, земеделци, пътници и жени. Treuga Dei (оттам trêve: примирие): прекратяване на боевете от залез слънце в сряда до изгрев слънце в понеделник и на всички празници (битки само 90 дни в годината).

1046 Църковен събор в Сутри: Папа Климент II [1046–47] по волята на император Хайнрих III трябва да прочисти Църквата от симонията и от женени духовници. Издигнатият от императора епископ Бруно Тулски става

1049–54 папа Лъв IX и подкрепя църк. реформа. Свикване на привърженици на реформ. партия в Рим: Хумберт Силва-Кандидски, Петър Дамиани, Фридрих Лотарингски, Хуго Кандид, Хилдебранд, които искат да наложат „Primatus Petri" в самата Църква (сборник от правни догми за положението на Рим. църква: Libertas ecclesiae Romanae).

1054 Схизма м/у Източната и Западната църква (с. 175).

1057 Кардинал Хумберт написва „Libri tres adversus simoniacos", в чиято 3-а книга се оспорват светските права в Църквата.

1059 Декрет за папския избор на Николай II [1058 до 1061]: Кардиналите предлагат папата. Забрана на светската инвеститура. Папството се засилва чрез съюза с норманите в Ю. Италия (1059 Робер Гискард получава Апулия, Калабрия, Капуа като ленове), с маркграфиня Матилда Тосканска и с миланските „патарени" (соц. и църк. бунтовническо движение).

1073–85 Григорий VII (Хилдебранд). Победата на папската идея с монарх. и централист. закони намира израз в **„dictatus Papae".** Папата, като върх. и пълновластен предводител на универсал. църква, има право да сваля от власт не само епископи, но и крале, защото като Божи служители те са и църк. служители. Борбата се води за „справедлив ред в света" и за свобода на Църквата. Свещ. характер на крал. институция (кралят е „Божи наместник") вече не се признава.

Спорът за инвеститурата

1074 Църк. събор по време на постите: забрана за бракове на духовниците (целибатна наредба).

1075 Църк. събор по време на постите: **Забраната на светската инвеститура** открива пътя пред борбата с герм. кралска институция. **Начало на спора за инвеститурата.** Григорий VII заплашва Хайнрих IV с отлъчване от Църквата.

Ян. 1076 Вормски църк. събор: Хайнрих IV и нем. еп. обявяват папата за свален.

1076 Църк. събор по време на постите: Григорий VII **сваля герм. крал от власт и го отлъчва от Църквата** (папски интердикт), поданиците се освобождават от клетвата за вярност.

Окт. 1076 Събрание на князете в Трибур (Требур): в присъствието на пап. легати те решават да свалят краля, ако отлъчването не се анулира в 1-год. срок.

25–28. 1. 1077 Каноса. Хайнрих чрез покаяние заставя папата да отмени отлъчването му и признава папата за арбитър в спора с князете. Те не изчакват решението на папата и избират Рудолф Швабски за антикрал: своб. избор при нарушение на кръв. право. Гражд. война (1077–1080) завършва със смъртта на антикраля (битка при Хоенмьолзен, 1080).

1080 2-о отлъчване на Хайнрих от Григорий. Равен. архиепископ Виберт е избран за антипапа. Ломбардците побеждават войската на Матилда. Завладяване на Рим (1083) по време на I поход в Италия и

1084 коронация на Хайнрих IV за император от антипапата Климент III.

Григорий VII, който се е укрепил в обсадения замък „Сан Анджело“, е освободен от норм. херцог Робер Гискард. Хайнрих IV е принуден да напусне Рим. След плячкосването на Рим от норманите Григорий VII също е принуден да напусне града. На 25. 5. 1085 Григорий VII умира в Салерно. Идеята за единство на църк. и светска власт под водачеството на папа Григорий VII се проваля, но учението за пряката връзка на краля с Бога все още е непоклатимо. – В Майнц

1085 Хайнрих IV обявява „Божи мир“.

1088–99 Урбан II със сговорчивост спасява делото на Григорий VII. Клермон. събор (1095) подновява забраната на светската инвеститура и забранява на духовниците да полагат феод. клетва пред миряни.

1090–97 II поход в Италия на Хайнрих IV. Политиката на Урбан II спомага за успеха на Ломбард. лига, за отцепването на импер. син Конрад и за съюза м/у гвелфите и Тоскана. Велф I вдига блокадата на алп. проходи, след като императорът признава баварското му имение. Следва обявяване на общонационален мир и

1104 отцепване на Хайнрих (V), оглавил заговор на князете и признат от папите. Причини: страх от загуба на правото за наследяване поради конфликта на императора с Църквата и неговото протежиране от низшата арист-я и министериалите.

1106 Хайнрих IV е принуден да абдикира и умира в Лиеж (Лютих) преди окончателното решение.

1106–25 Хайнрих V дава Саксония на Лотар Зуплинбургски. Възстановяване на върховенството в Бохемия (1110).

1110–11 I поход в Италия.

1111 Сутрийски договор м/у Пасхал II [1099–1118] и Хайнрих V: Кралят се отказва от инвеститурата, Църквата – от дарения от Карл Вел. имп. имот. Дог. се проваля поради съпротивата на епископите и прелатите. В дог. от Понте Мамоло плененият папа потвърждава правото на инвеститура от страна на краля. – След борби на Хайнрих с князете, предимно с Лотар Зуплинбургски, и II поход в Италия, в който са конфискувани имения на графиня Матилда, се стига до

23. 9. 1122 Вормския конкордат м/у Хайнрих V и Каликст II [1119–24], основан на разграничението м/у темпоралии (дадени светски блага) и спиритуалии (дух. санове), направено от фр. богослови и прависти (Ив Шартърски). Кралят се отказва от инвеститурата с кълбо и скиптър. В Германия канон. избор става в присъствието на краля или негов представител и инвеститурата със скиптър се извършва преди ръкополагането, в Италия и Бургундия – 6 мес. след ръкополагането.

Последици: Отслабената зависимост от императора спомага за премахване на Отоновата имперска църк. система. От държавни чиновници епископите се превръщат в държ. васали. Засилване властта на князете в Германия и на градовете в С. Италия.

Франция: Тъй като във Франция малко епархии са подчинени на короната, въпросът с инвеститурата не е жизненоважен за краля. В споразумение м/у Филип I и Пасхал II кралят се отказва от инвеститурата с кълбо и скиптър и предоставя темпоралиите с/у клетва за вярност от епископите.

Англия: Когато Хенри I [1100–35] изисква феод. клетва от архиеп. Анселм Кентърбърийски, отказът на Анселм води до неговото заточение и до англ. спор за инвеститурата. 1107 „Свободен избор“ на епископите в крал. двор и със съгласие на краля, който преди ръкополагането дава на избрания темпоралиите заедно с грамота, а той трябва да положи клетва за вярност. Кралят признава правото на апелация в Рим.

Полша: Гнезнен. архиеп. Хенрих Кетлич [1199–1219] осигурява църк. свобода чрез канон. избор на епископи в повечето х-ва.

Свет. господство на папите (XII/XIII в.)

Въпреки схизмата на Анаклет II [1130–38] и размириците след изискването на Арнолд Брешански за връщане на секуларизираната църква към апост. бедност папството достига върха на своята мощ чрез дейността на Бернар Клервоски (задълбочаване на благочестието) през XII/XIII в. (край на всемощието на Нем. църква). Папството намира поддръжка във Франция. В спора за първенството над западното християнство (имперско или папско свет. господство) Фридрих I (с. 165) се сблъсква с претенциите за господство на

1159–81 Александър III, когото е принуден да признае.

1179 **III Латерански събор** постановява, че за избора на папа са нужни гласовете на две трети от кардиналите.

1198–1216 Инокентий III е не само Петров, но и Христов или Божи наместник (Vicarius Christi), от когото свет. господари получават своите д-ви като ленове. Ограничаване на епископ. власт, централизация на властта чрез пап. институт на легатите. Сицилия, Англия, Португалия стават феод. зависими. Намеса във вътр. работи на Германия (с. 173), Франция (с. 159), Норвегия (с. 163). Изпращане на легати в Сърбия и България. Изграждане на лат. църква в Лат. имп-я (1204).

1215 IV Латерански събор: решения за епископ. инквизиция, забрана за основаване на нови ордени. Борбата за свет. господство продължават Григорий IX [1227–41] и Инокентий IV [1243–57] (с. 173). Връх в развитието на папската универсална църква бележи

ок. **1140 Decretum Gratiani** (Сборник на църк. право): Църк. право става самостоятелно. Заедно с по-късните допълнения той влиза в **„Corpus iuris canonici“** (Сборник канонически закони).

Инквизиция

До XII в. еретиците се наказват от Църквата с отлъчване и затвор в манастири. След въвеждане на епископ. инквизиция (1215) Григорий IX създава папската инквизиция (1231). Едновр. въвеждане на смърт. наказание за еретици във Франция и Германия.

Ереси

След откъсването на Църквата от светския живот (libertas ecclesiae) тя отново се преплита с него и това води до **поява на секти,** които оспорват правото на власт и имоти на Църквата и изискват апост. бедност. **Катарите** са повлияни от бълг. богомилство (краен дуализъм, строга аскеза, живот по примера на апостолите) и странстващи еретици (ерес: инакомислие). Основ. са ерет. епископи. След **ерет. събор в Сен Феликс де Карман** (1167) побеждава радикал.-дуал. учение на Никита Византийски. Най-важната група стават **албигойците** (град Алби) в Ю. Франция. – Основ. от лион. търговец **Пиер Валдес** (идеал за бедност: еванг. съвършенство), сектата на **валденсите** се разпространява бързо. От връзката на фр. валденси (pauperes spiritu) с хумилиатите (смирените) в С. Италия възниква втора, от 1210 самост. група (pauperes lombardi). Разгласяване на Св. писание на народ. език (превод на провансалски). Букв. следване на Христовата проповед на планината води до отричане на клетвата, осъждане на смърт. наказание, отрицание на йерарх. църква, отхвърляне на чистилището, опрощението на греховете и преклонението пред светците. Кат. църква се бори с/у ересите чрез новообразуваните ордени (с. 141), „кръстоносните походи“ и инквизицията.

1209–29 Албигойски войни (с. 159)

Философия

Схоластиката (scholasticus: принадлежащ към училището) характеризира средновек. наука и теология, която преосмисля логически предшестващата я традиционалист. теология, развива диалект. метод и иска да постигне задълбочено разбиране на вярата.

Ранна схоластика: Анселм Кентърбърийски (1033–1109) се стреми към познание на съдържанието на вярата, изхождайки от самата вяра (Credo ut intelligam: „Вярвам, следователно разбирам“), става тълкувател на теорията за сатисфакцията (Cur Deus homo) и привежда онтологичното доказателство за съществуването на Бог. **Пиер Абелар** (1079–1142) създава диалект. метод („Да и не“). **Спорът за универсалиите** е гл. филос. проблем на времето: реализмът застъпва идеята за действителния характер на общите понятия (универсалии), номинализмът ги смята за абстракции на разума. Петър Ломбардски (поч. 1160) написва догмат. учебник на Средновековието: „Четири книги със сентенции“.

Висша схоластика: Учението на Аристотел, познато чрез евр. и араб. философи, най-вече Авероес (Ибн Рушд, 1126–98), спомага за развитие на мислов. с-ми (суми) на схоластиците от странстващите ордени.

Ал. Хейлски (поч. 1245): „Summa universae theologiae“, Алберт Вел. (1193?–1280): коментари за Аристотел и **Тома Аквински** (1225–74): „Summa contra gentiles“ (с/у езичниците), „Summa theologica“ (гл. произведение), „De regimine principum“ (държавнофилос. учение). Природа и свръхприрода (разум и откровение) се обединяват в голяма хармонична с-ма. За разлика от донякъде целенасочения интелектуализъм на томистите **Дънс Скот** (поч. 1308) застъпва идеите на Августин.

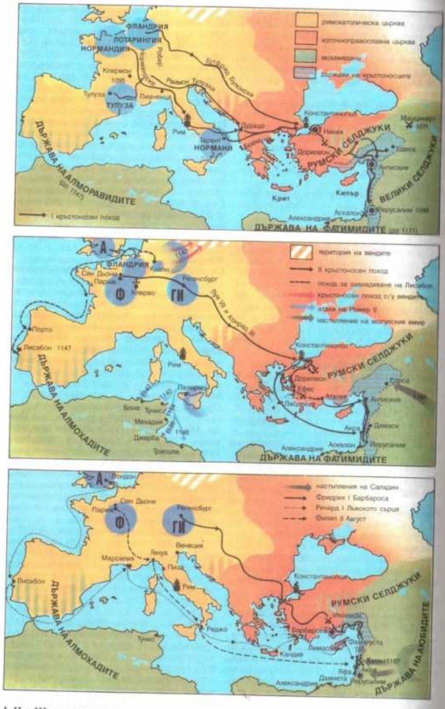
ФЛАНДРИЯ
ЛОТАРИНГИЯ
НОРМАНДИЯ
Робер
Нормандски
Готфрид Булонски
Раймон Тулузки
Клермон 1095
Тулуза
ТУЛУЗА
Пиаченца
Рим
Тарент
НОРМАНИ
Дурацо
Константинопол
Никея
Манцикерт 1071
Дорилеон
РУМСКИ СЕЛДЖУКИ
Едеса
Антиохия
ВЕЛИКИ СЕЛДЖУКИ
Крит
Кипър
Аскалон
Йерусалим 1099
Александрия
ДЪРЖАВА НА АЛМОРАВИДИТЕ (до 1147)
ДЪРЖАВА НА ФАТИМИДИТЕ (до 1171)
римокатолическа църква
източноправославна църква
мюсюлмани
държави на кръстоносците
I кръстоносен поход
А
ФЛАНДРИЯ
Сен Дьони
Париж
Ф
Клерво
ГИ
Регенсбург
Луи VII и Конрад III
1147
Порто
Лисабон 1147
ДЪРЖАВА НА АЛМОХАДИТЕ
Рим
Палермо
Бона
Тунис
Махдия
Джерба
Триполи
1146
Константинопол
Дорилеон
Ефес
Лаодикея
Аталия
Антиохия
Едеса
1144
Акра
Дамаск
Аскалон
Йерусалим
Александрия
ДЪРЖАВА НА ФАТИМИДИТЕ
територия на вендите
II кръстоносен поход
поход за завладяване на Лисабон
кръстоносен поход с/у вендите
атаки на Рожер II
настъпление на мосулския емир
А
Лондон
Сен Дьони
Париж
Ф
ГИ
Регенсбург
Венеция
Генуа
Марсилия
Пиза
Рим
Лисабон
Реджо
Тунис
Константинопол
Иконион
Барбароса
Фамагуста
Лимасол
Кандия
Тир
Хатин 1187
Акра
Яфа
Дамиета
Йерусалим
Александрия
РУМСКИ СЕЛДЖУКИ
ДЪРЖАВА НА АЛМОХАДИТЕ
ДЪРЖАВА НА АЮБИДИТЕ
настъпления на Саладин
Фридрих I Барбароса
Ричард I Лъвското сърце
Филип II Август

I, II и III кръстоносен поход

Причини. I, II и III кръстоносен поход

Кръстоносното движение, **последица от църк. възход** и **рел. вглъбяване,** е предизвикано от настъплението на селджук. турци, които начело с Алп Арслан, приемник на коронясания в Багдад халиф Тогрул-бег (1055), откъсват Йерусалим и Сирия от властта на фатимидските егип. халифи и разгромяват визант. войска в битката при Манцикерт (1071) (с. 175).

1074 Григорий VII планира да се притече на помощ на изт. християни начело на зап. рицарска войска (като дук и понтифекс). Освен освобождаване на Божи гроб и завладените от селджуките области той цели и обединението м/у грц. и рим. църква. След основаване на Иконийския султанат (Рум) в М. Азия

1095 Алексий I Комнин изпраща послание до папа Урбан II по време на събора в Пиаченца с молба за помощ с/у селджуки и печенеги.

26. 11. 1095 Клермонски събор: Урбан II спечелва зап. рицари и князе с прочутата и приета с възторг реч в защита на кръстоносния поход („Deus lo volt“: „Така иска Бог“). Девиз става „Йерусалим“, символ – белият кръст.

Две духовни течения придават импулс и мощ на кръстоносното движение:

1. **Идеята за поклонничеството в Светите земи:** започналите в староцърк. време поклонения през XI в. се увеличават в резултат на нарасналото благочестие у християните, но се сблъскват с изостряшата се съпротива и враждебност на селджуките.
2. **Идеята за разглежданата като необходима и справедлива Свещена война** с/у езичниците се засилва, още повече че Йерусалим не е единствената цел на зап. рицари, които се борят и с/у исляма и вендите.

1096 – 1-ият неорганизиран поход на авантюристи, предвождан от пустинника Петър Амиенски, който въодушевява масите с проповеди за кръстоносните походи, среща съпротивата на населението м/у Дунав и Константинопол и окт. 1096 се прехвърля в М. Азия, където селджукските войски избиват всички.

1096–99 I кръстоносен поход (без отлъчените Хайнрих IV и Филип I Френски) начело с Робер II Нормандски (С. Франция), Готфрид Булонски, Балдуин Фландърски, Робер II Фландърски (Лотарингия и Фламандия), Раймон Тулузки (Ю. Франция), Боемунд Тарентски и племенника му Танкред (Нормандия). Епископът на Пюи Адемар е пап. легат на похода. След усп. обсада на Никея и победата над иконийския султан при Дорилеон Антиохия пада след 7-месечна обсада (поради предателство). Деблокиращата войска на мосулския емир Кетбога е прогонена, след като кръстоносците пробиват обсадата (откриване на Св. копие).

15. 7. 1099 Щурм на Йерусалим след 5-седмична обсада. Основаване на христ., силно феодализирани ленни държави със суверени васали по фр. образец.

Йерусалимското кралство е създадено от Готфрид Булонски, „защитника на Божи гроб“. След неговата смърт крал. титла получава брат му Балдуин [1100–18]. Вътр. немощ и престолонаследническите ежби унищожават кралството (1187). **По-малките ленни държави** са княжество Антиохия, графства Едеса и Триполи. Седалищата на патриарсите са в Антиохия и Йерусалим. Пост. войни на норм. антиохийски князе с византийците, както и войните м/у самите христ. държави ȍтслабват суверенните владения. За това допринасят и противоречията м/у разл. етн. групи. Голямо предимство за христ. държави е разединението на противника (Селджукиди-Фатимиди). Запазени трайни монументи са крепостите на кръстоносците.

1144 Завладяването на Едеса от мосулския емир Имадедин Зенкис дава повод за

1147–49 II кръстоносен поход начело с герм. крал Конрад III Хоенщауфен и фр. крал Луи VII, които поемат кръста под дух. влияние на Бернар Клервоски. Общите им действия са фатално осуетени от съюза на Луи VII с Рожер II Сицилийски (антивизант. политика на силата) и паралел. съюз м/у Мануил Комнин и зет му Конрад III. След поражение при Дорилеон и Лаодикея Конрад и Луи се срещат в Йерусалим (1148) и предприемат още два безуспешни похода с/у Дамаск и Аскалон.

1187 Завземане на Йерусалим от султан Саладин, който преди това разбива християните в **битката при Хатин.**

1189–92 III кръстоносен поход. Обзет от истински кръстоносен ентусиазъм, имп-р Фридрих I Барбароса – в съответствие с идеята си за универсал. положение на императора, поема командването на общозап. военна операция, но след блестящата победа при Иконион на 10. 6. 1190 се удавя в Киликия (Салеф). Синът му, херцог Фридрих Швабски, достига с част от войската пред стените на Акра, където 1191 умира. Акра е превзета 1191 от английския крал Ричард Лъвското сърце и френския крал Филип II Август. Ричард сключва примирие със Саладин: спечелва крайбрежната ивица м/у Тир и Яфа и разрешение за поклоннически походи в Йерусалим. Завладения 1191 Кипър Ричард продава на хоспиталиерите, а те го продават на Ги дьо Лузинян.

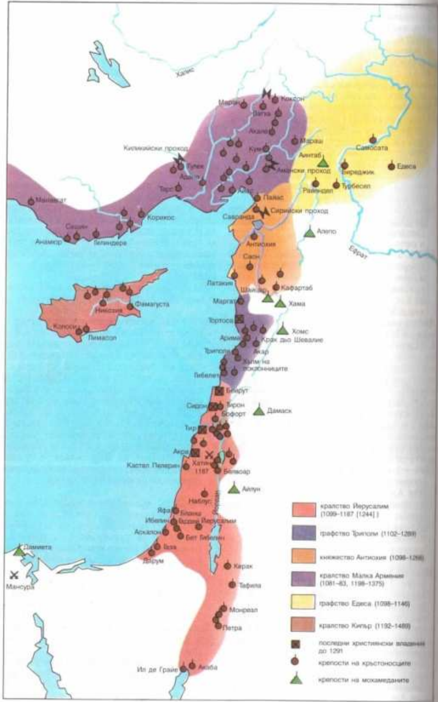
Халис
Марàш
Кокон
Вагка
Акаче
Кум
Мараш
Киликийски проход
Тулек
Адана
Тарс
Аяс
Аинтаб
Аманска проход
Самосата
Едеса
Бираджик
Равендел
Турбесел
Палас
Сирийски проход
Савранда
Алепо
Ефрат
Антиохия
Сеон
Латакия
Шайзар
Кафартаб
Хама
Маргат
Тортоса
Хомс
Арима
Крак дю Шевалие
Триполи
Акар
Хълм на поклонниците
Гибелет
Бейрут
Сидон
Тирон
Бофорт
Дамаск
Тир
Акра
Хатин 1187
Кастел Пелерин
Белвоар
Аилун
Наблус
Йордан
Яфа
Бланш
Ибелин
Газдра
Йерусалим
Аскалон
Бет Гибелин
Газа
Дарум
Дамиета
Мансура
Керак
Тафила
Монреал
Петра
Ил де Граие
Акаба
Малмистра
Сегин
Корикос
Анамур
Силиндере
Никозия
Фамагуста
Колоси
Лимасол
кралство Йерусалим (1099–1187 [1244])
графство Триполи (1102–1289)
княжество Антиохия (1098–1268)
кралство Малка Армения (1081–83, 1198–1375)
графство Едеса (1098–1146)
кралство Кипър (1192–1489)
последни християнски владения до 1291
крепости на кръстоносците
крепости на мохамеданите

Държави на кръстоносците

IV–VII кръстоносен поход

1197 Добре подготвеният кръст. поход на имп-р Хенри VI цели да спечели Светите земи, но и да спомогне за постигане на старата цел на норман. изт. политика: завладяване на Визант. империя. Поради внезапната смърт на императора завзета е само крайбр. ивица при Антиохия.

1202–04 IV кръстоносен поход. Папа Инокентий III [1198–1216] призовава европейската аристокрация към нов кръстоносен поход с цел Египет. Голяма част от фр. благородници се вслушва в призива (маркиз Бонифаций Монфератски, Балдуин Фландърски и др.). За да поеме Венеция транспорта, кръстоносците завладяват град Зара (Задар) в Далмация. Дожът Енрико Дандоло – по молба на визант. принц Алексий и поради венециан. интереси към търговията с Левант – насочва кръстоносната войска към Константинопол, който е завладян (с. 175). Обединението м/у грц. и рим. църква се проваля. Прогонени за кратко, кръстоносците (латинците) завладяват града за втори път: След безмилостното плячкосване се създава **Латинска имп-я** (карта, с. 206), която е ликвидирана 1261 от владетеля на Никейската имп-я Михаил Палеолог с помощта на Генуа (с. 207).

1212 Детски кръстоносен поход. Корабовладелци-измамници докарват хиляди момчета и момичета от Марсилия в Александрия и ги продават като роби.

1228–29 V кръстоносен поход. Анатемосаният имп-р Фридрих II потегля за Акра и чрез договор с егип. султан Елкамил получава Йерусалим, Витлеем и Назарет.

1244 Завладяване на Йерусалим от мюсюлманите. Християните загубват завинаги града.

1248–56 VI кръстоносен поход, организиран от папа Инокентий IV и предвождан от Луи IX Свети, крал на Франция, за да унищожи Египет, гл. сила на мюсюлманството. Луи IX превзема Дамиета (1249), но е разбит при Мансура и пленен заедно с войската си. Освободен с/у голям откуп, той укрепява Акра и се връща във Франция (1254).

1270 VII кръстоносен поход. Луи IX заминава за Тунис, където умира с голяма част от войската си.

1291 Акра, последната христ. твърдина, е завладяна от мамелюците. Тир, Бейрут и Сидон са опразнени от християните. Кипър благодарение на рода Лузинян устоява до 1489, а властта на Йоанитския орден над Родос се запазва до 1523.

Изводи от Кръстоносното движение

Походите се провалят, защото нац. интереси на участващите нации са несъвместими с универсал. идея. Византия иска помощ от Запада поради застрашените си граници. Венеция е вечен противник на имп-ята по икономически, Норманското кралство – по властолюбиво-полит. причини, а без визант. помощ воен. операции са невъзможни.

Последици от кръстоносните походи: Североит. мор. градове, както и градовете в Ю. Франция бележат значителен подем чрез търговията с Ориента. Парич. стопанство процъфтява, възниква богато гражданство, жизненото равнище се повишава (голямо търсене на ориент. стоки). – Нац. съзнание на полит. разпокъсаната Франция нараства (Gesta Dei per Francos). Зап. култ. съзнание се засилва от допира и противопоставянето с по-високо развития визант. и араб. свят, култ. ниво се повишава. Папството изживява апогея на своята мощ, но точно този разцвет допринася за подкопаване на рел. преклонение пред Св. престол у широките слоеве на населението. Катастроф. завършек на II кръстоносен поход е навредил на престижа на папството, мнозина смятат Бернар Клервоски за лъжепророк, разпространяват се светско-антицърковни дух. течения. Кръстоносните походи трябва да се разглеждат и тълкуват само във връзка с повсеместното настъпление с/у исляма (Пиренейски п-в: завладяване на Лисабон 1147; С. Африка) и с/у нехрист. изт. народи (прокламираният от Бернар Клервоски безуспешен кръстоносен поход с/у вендите).

Образуват се **рицар. ордени,** обединяващи аскетичния и рицар. идеал (монаш. обет: бедност, целомъдрие, послушание; задължение на рицаря: защита на угнетените).

1. Йоанитите произхождат от братството на старопиталището в Йерусалим. Техен патрон е св. Йоан Кръстител. 1113 са признати от Пасхал II, а от 1120 при Раймон де Пюи се преобразуват в орден. Задачи: грижа за болните и воен. служба. Облекло: черен плащ с бял кръст, във война – червена ризница. 1291 орденът се премества в Кипър, 1309 – на Родос, 1530 – в Малта (до 1798, оттам и името Малтийски).

2. Тамплиерите водят началото си от връзките на Хуго Пайенски с фр. рицари и поемат въоръжената защита на Светите земи и поклонниците (1120). Облекло: бял плащ с червен кръст. 1312 папа Климент V разпуска ордена на църк. събор във Виен.

3. Тевтонският орден, основан пред стените на Акра като болногледаческо братство (1190), се превръща в рицарски орден (1198). Облекло: бял плащ с черен кръст. След временно пребиваване в Трансилвания, откъдето е прогонен от Андрей II Унгарски (1225), орденът се установява в Прусия (Херман фон Залца). Седалища на Великия магистър: Акра, (от 1291) Венеция и (от 1309) Мариенбург (с. 199).

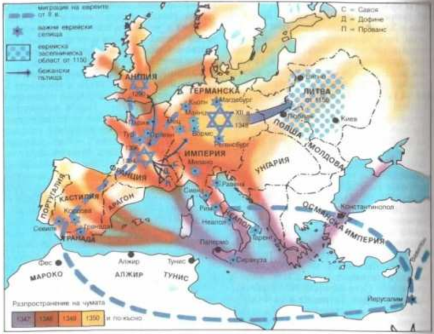
миграция на евреите от 9 в.
важни еврейски селища
еврейска заселническа област от 1150
бежански пътища
С = Савоя
Д = Дофине
П = Прованс
АНГЛИЯ
ГЕРМАНСКА
ИМПЕРИЯ
Кьолн
Магдебург
Майнц
Вормс
Регенсбург
XII в.
1348
Париж
Тур
Милано
Рим
Неапол
Палермо
Сиракуза
Тарент
Равена
Сиена
ЛИТВА
от 1150
Киев
ПОЛША
МОЛДОВА
УНГАРИЯ
ФРАНЦИЯ
ПОРТУГАЛИЯ
КАСТИЛИЯ
АРАГОН
Кордова
Севиля
Гранада
ГРАНАДА
НЕАПОЛ
Константинопол
ОСМАНСКА ИМПЕРИЯ
Фес
Алжир
Тунис
МАРОКО
АЛЖИР
ТУНИС
Йерусалим
Разпространение на чумата
1347
1348
1349
1350
и по-късно

Прогонване на евреите от Ср. Европа и разпространение на „Черната смърт“

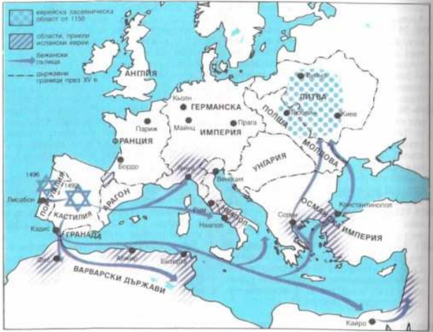
еврейска заселническа област от 1150
области, приели испански евреи
бежански пътища
държавни граници през XV в.
АНГЛИЯ
Кьолн
ГЕРМАНСКА
ИМПЕРИЯ
Париж
Майнц
Прага
ФРАНЦИЯ
Бордо
ЛИТВА
Вилна
Люблин
Киев
ПОЛША
МОЛДОВА
УНГАРИЯ
Венеция
Рим
Неапол
НЕАПОЛ
1496
1492
ПОРТУГАЛИЯ
Лисабон
КАСТИЛИЯ
АРАГОН
Кадис
ГРАНАДА
Солун
Константинопол
ОСМАНСКА ИМПЕРИЯ
Фес
Алжир
Бизерта
ВАРВАРСКИ ДЪРЖАВИ
Кайро

Прогонване на евреите от Испания

Край на еврейската нац. държава

След неуспешното въстание на Бар Кохба (с. 89) на евреите – под заплаха от смърт. наказание – се забранява да влизат в Йерусалим (рим. колония Елия Капитолина). Евр. нац. държава **(„култова нация“)** прекратява съществуването си със загубата на полит. и култ. средище. За рел. евр. общност започва **епохата на диаспора,** а нейн духовен център става **синагогата** (място за събиране на общността).

Месопотамия: Мнозина прогонени се насочват към Вавилон, където постигат стоп. благополучие по време на партите. При Сасанидите жреческата каста на магите ги преследва, но по време на араб. господство положението им се подобрява (с. 135). Евр. религия („книжна религия“), както и исляма, защитава строгия монотеизъм:

Ок. 500 Завършване на Талмуд, който се състои от „Мишна“ (учение) и „Гемара“ (тълкувания на „Мишна“). – От Вавилон евреите поемат за Афганистан, Персия, Индия, Армения и Кавказката област.

Евреите в Римската империя

При Каракала евреите, както и останалите граждани на Рим. имп-я, получават гражд. права (212). Те се установяват във вс. части на имп-ята (предимно в М. Азия, Балк. регион, С. Африка и Испания). Рим. писатели обясняват зараждащия се **антисемитизъм** с религиозната изолация, претенциите за изключителност на Яхве, липсата на икони при почитта към Бог и ритуал. повели за чистота. **Евр. закони** на христ. имп-ри Константин, Теодосий (417, 423) и Юстиниан (534) принизяват евреите до граждани с понижени права. Христ. държ. църква преследва същите цели (църк. събори IV–VII в.).

Евреите през Средновековието

Григорий Вел. [590–604], водеща фигура в средновек. пап. политика спрямо евреите, отрича принуд. покръстване и иска да спечели евреите чрез привилегии. Евреите са смятани за беззащитни чужденци и по необходимост приемат лич. защита на краля („крал. опека“: спец. защита за отделни лица), първо при Лудовик Благочестиви [814–840]. Привилегии им дават и сл. герм. крале. Забраната за лихварство на Църквата насочва евреите към парична търговия (евреинът като вярващ, християните като длъжници). Това и погромите при I кръстоносен поход (с. 151) извикват необходимостта от закони за защита на евреите като нехристияни (не като търговци и граждани).

1103 Майнц. държ. мир на Хайнрих IV: сред „умиротворените“ хора освен духовници, жени и търговци се споменават и евреите. Поради забраната да носят оръжие евреите се нуждаят от защита, но понеже са и неспособни да носят оръжие, те са зависими. По време на

1096–1215 кръстоносните походи са първите масови гонения на евреи. **Гл. обвинения:** оскверняване на причастието и кръв. обвинение (ритуално убийство). При

1236 Фридрих II евреите се окачествяват като придворни роби **(servi camerae nostrae).** Под влияние на рим. право спиритуално тълкуваната от Църквата идея за „робството на евреите“ се оформя и юридически: servitus camerae (лич. и икон. зависимост от императора).

1215 IV Латерански събор: забрана за църк. служби и разпоредби за облеклото на евреите.

Гонения: Евреите са изгонени от Франция 1306, окончателно – 1394 (изключение: Прованс, Дофине, Авиньон), от Англия – 1290. По време на чумата („Черната смърт“, 1347–54) погромите в Германия унищожават 350 евр. общности. Миграцията на изток, започнала по време на кръстоносните походи, продължава. В евр. поселнически области се говори идиш, а дрехите са евр. средновек. носии. Борбата на Кат. църква с/у евреите, започнала 1391, завършва с тяхната екстрадиция по настояване на Великия инквизитор Торкемада (1492). 1496 са прогонени от Португалия.

Евреите през XVI, XVII и XVIII в.

Хуманизъм и реформация: Поради познанията си по хебраистика Ройхлин става застъпник на евреите (борба с доминиканците и покръстения евреин Пфеферкорн, призоваващ към изгаряне на Талмуда). За Ройхлин „синагогата“ не е вече покорена робиня, а сестра на „еклезията“. В „Наслада за очите“ (1511) той прави опит да възстанови първонач. смисъл на рим. право (евреите са поданици на имп-ята) и на църк. право (евреите са наши ближни). Реформацията не подобрява положението на евреите. След защитата на евреите от Лутер („Че нашият Господ Исус Христос е роден евреин“, 1523) и несбъднатата му надежда за промяна в техните схващания идва полем. писание „За евреите и техните лъжи“ (1542).

Абсолют. държава (XVII/XVIII в.) в политиката си спрямо евреите следва принципа на меркантилизма: създаване на активен търг. баланс. След 1648 нуждата от средства за редовна войска и външ. политика кара нем. князе да търсят нови източници на пари (монополи, манифактури, по-високи данъци, лотарии и др.). Князът се опира на евр. дворц. фактори. Дворц. еврейство образува малобр. аристокрация с „генерални привилегии“, богатство и влияние за разлика от останалите си сънародници, живеещи от вехтошарство и амбулантна търговия, обмяна на пари и продажба на залози.

Изкуство: Каролинг. изкуство възниква по подражание на визант. (анализ на ориент. късна античност): **дворц. капела в Ахен** (центр. сграда), с обширно разчленение на преддверието, извисяващо се ср. помещение и две кули отстрани. Рим. базилика става образец за манаст. и епископ. църкви, но доразвита с **мотива на кулите** и усъвършенствана зап. част (за защита от демоните). – Освен **миниатюр. живопис** и малката пластика (релефи от слонова кост), са запазени незначителни останки от дворц. сгради и стенопис. **Липсва монумент. пластика.**

Роман. стил (нар. така от фр. романтик Дьо Жервил, аналог. на „роман. езици", 1818) е 1-ият монумент. стил в строителството на христ. Запад, последвал каролинг. имп. изк-во (ок. 950). Върхово постижение на църк. архитектура е **базиликата,** в която освен подчертаната още през Каролинг. епоха изт. част (напречен кораб, апсида), се усъвършенства и зап. страна (фасади, двойно олт. пространство). Хоризонт. деление се прекъсва чрез кули над центъра на трансепта, в зап. част и отстрани на олт. пространства (многокулие).

Роман. масивни сгради с хар. редуване на заоблени (цилиндр.) и плоскостни (куб.) форми се възприемат като общо цяло поради непрекъснатата им насоченост нагоре. Въведеният ок. 1100 **свод** обединява помещението, като стената и таванът преминават едно в друго. Отнемане от масива на стената и създаване на **скулпт.-пласт. елементи** и своб. фигури. Тази голяма пластика с архаическа строгост възниква във връзка с постройката **(строителна пластика).** Връх достигат тимпанонният релеф (изображение на Страшния съд) и фигурите в касите на порталите.

Стенописът (без пространствен и телесен илюзионизъм) показва сцени от Ст. и Н. завет, както и от житията на светии. В **Германия** строгият стил на раннороман. епоха (отоново изк-во: катедрала в Магдебург, „Св. Кириак" в Гернроде) е последван от зрелостта на монумент. сводеста сграда (катедрали в Шпайер, Майнц, Вормс). Във **Франция** възникват регион. школи: Нормандия (двукулна зап. фасада: „Сен Етиен" в Кан), Бургундия (олт. помещение с венец от аркади), Прованс (антич. форми: „Сен Трофим" в Арл).

Готич. стил с неговите техн. новости (стреловидна арка, контрафорсна с-ма, кръстосани нервюри) възниква в Ил дьо Франс, владение на фр. корона, в Шампан, Пикардия и се разпространява в цяла Европа. Най-вел. творение на този църк. универс. стил е **готич. катедрала:** развита надлъжно, многокораб. сграда с напречен кораб и олт. помещение (култов център) на капелата с венец от аркади. Съществено е **разчленението на профила:** Ребрата прехвърлят натоварването от арките в/у колоните и контрафорсната с-ма извън помещението, което разчупва стената на високия кораб чрез носещата скелетна конструкция и ненатоварените пълнежи (витражи). Вертикализмът премахва хоризонт. пояси на стените м/у аркадите и прозорците в трикорабните базилики (отпадат галериите).

Във **Франция** ранната готика („Сен Дени", олт. част, осветена 1144; Санс, започ. 1142) е последвана от зрялата готика (Шартр, започ. 1194; Реймс, започ. 1211; Амиен, започ. 1220; Бове, започ. 1272, височина на олт. пространство 48 м). Късната готика (линеарна готика) се задоволява с видоизменение.

В **Англия** при катедралите (абат. църкви, във Франция – епископ. църкви) се подчертава надлъж. ос, впечатлява и последователността на пространст. елементи (олт. пространство, напречни кораби, параклисът на Дева Мария). След ранната готика (Йорк, Солсбъри, Линкълн) идва „декоративният стил". Белези: дълги олтарни пространства за монаш. духовници и прозорци с ажурни елементи от Франция (Ексетър, Уелс). През XV в. възниква „англ. единно пространство", сакрал. пространство на „перпендикулярния стил" (параклис в Кингс колидж, Кеймбридж). Подчинена на англо-норм. готика е катедралата в Тронхайм, **Норвегия**.

В **Германия** първите готич. образци на готиката са църквата „Св. Богородица" в Трир (центр. сграда) и църквата „Св. Елисавета" в Марбург (многокораб. помещение). Катедралите в Страсбург и Кьолн отвеждат към зрялата готика. На север възниква тухл. готика (арх. стил на цистерцианците в Корин, Доберан и др.). В С. Германия и Скандинавия важен елемент става пространствената форма на многокораб. църква (полева църква в Зост, църква „Св. Богородица" в Гданск). Късната готика постига худ. въздействие чрез смяната на светлини и сенки (църква „Св. Лоренц" в Нюрнберг). Разпространение на готиката в Холандия (дървен цилиндричен свод), Иберийския п-в и Италия.

Строителната задруга обединява каменоделците от строежа в профес. общност, която предава – като „тайна на задругата" – техническия опит, принципите и методите на пропорционалност и създава „пластиката на задругата" (скулпт. работа в катедралите).

Пластиката, която се стреми към одушевяване и приближаване до човека, е в тясна връзка с архитектурата (Санлис, Шартр). Белези: идеализъм (извайване на красиви хора по антич. образци във Франция) и натурализъм с осезаемо желание за одухотворяване (изображения на страдащия Христос и Дева Мария като майка: мадона). Стенописът минава на заден план (само в светските сгради). Значение придобива **стъклописът,** изпълващ вътр. пространство с многоцветна светлина (Шартр: 146 прозореца с 1359 сцени). Наченки на кавалетна живопис.

Държавата през Развитото средновековие: Докато във Франция (с. 159) и Англия (с. 161) крал. власт се засилва чрез сюз. клетва за вярност (обвързване с един господар), поданическата клетва и връщането на овакантени ленове на короната, властта на герм. крал отслабва чрез законите за леновете (Конрад II, поч. 1037; Лотар III, 1136), които признават наследст. право на васалите и неотменяемостта на техните ленове, чрез **ленната принуда** (по-нататъшно предаване на овакантени светски княж. ленове след една година, тоест няма разширяване на крал. домени) и увеличаване на княжеските владения (поради липса на ленен регистър държ. ленове често се превръщат в своб. собственост). На нарастващата централизация в Англия и Франция противостои феод. разпокъсаност в Германия, която не може да се спре и поради правилника за **„воинския щит"** (установяване на единна йерархия). Според него кралят заема 1-о място, дух. князе 2-о, светски князе 3-о, своб. владетели 4-о, своб. съд. заседатели и министериалите 5-о, техните васали 6-о, а от. годни за рицар. звание 7-о (съгласно сборниците по сакс. и шваб. право).

Арист-я: Властта на големите наследст. притежатели на ленове **(„висша арист-я")** и старите герм. благород. родове, от чиновниците на франк. крале и васалите на короната се крепи на обвързаността м/у графство и владение. Освен старите графства, които се превръщат в наследст. ленове и чиито граници вече не съвпадат с границите на областите (разпадане на областите поради наследяване, разделяне и заграбване), възникват нови своб. графства с поземл. владения (средище: замъците), чиято мощ почива на имунитета и юрисдикцията, които те – както епархиите и манастирите – се стремят да изградят. Освен тази висша арист-я, възниква и **низша арист-я:** в Англия и Франция – **лигии** (homines ligii), в Германия – **министериали.** Министериалите (низши служители на краля и васали на едрите земевладелци и короната) са крепостни, получили свобода чрез изработване на собст. прав. норми, добросъвестно изпълнение на задълженията, служба в двореца и участие във войни (без физ. труд). Унаследяването на леновете и рицар. годност превръщат съсловието на профес. воини (въор. конници) в наследст. съсловие (по времето на Щауферите), което създава правила за съвместен живот: **рицарството.** Европ. арист-я се разпада на висша и низша: херове и рицари (Германия), лордове и джентри (Англия), барони и кавалери (Франция), грандове и идалгос (Испания).

Рицарство: Бонизо дьо Сютри съставя кодекс на христ. рицар (miles christianus) в „Liber de vita christiana" (ок. 1090), в който призовава рицаря към преданост спрямо господаря, отказ от плячка, жертвоготовност за господаря, борба за благото на „Res publica", война с/у еретиците, защита на бедните, вдовиците и сираците и към спазване на клетвата за вярност пред господаря. Тези задължения заедно с осн. добродетели: смелост, справедливост, мъдрост и сдържаност (образци: Александър Вел., Карл Вел.), се възпяват в **поезията** на рицар.-дворц. култура, която създава възвишен образ на об-вото. Осн. мотив е службата в името на жената. В епоса тя се изразява в рицар. постъпки (участие в турнири, дворц. празници и „авантюри"), а в лириката (Minne: любов, т. е. душев. връзка, дух. влечение) – в предаността на рицаря към дамата му. Възниква непреодолимо противоречие м/у повеля и реалност. Поетите (трубадури в Прованс, трувери в С. Франция и минезенгери в Германия) са рицари, а слушателите – херове и омъжени дами.

Във **Франция Кретиен дьо Троа** пише 1160–1190 своите големи дворц. (куртоазни) романи: „Ерек", „Клижес", „Ланселот", „Ивен", „Пърсивал", а 1-ият трубадур е Гийом IX дьо Поатие (1071–1127).

Минезангът в Германия бележи разцвета си при Райнмар фон Хагенау, Хайнрих фон Морунген (творил 1190–1200) и **Валтер фон дер Фогелвайде** (ок. 1190–1230). Главни представители на дворц. епос са Хайнрих фон Велдеке: „Servatius" (ок. 1170), „Eneit" (ок. 1190), **Хартман фон Ауе:** „Грегориус", „Бедният Хайнрих" (1190–1200); „Ивайн" (ок. 1205); **Волфрам фон Ешенбах:** „Парсифал" (ок. 1210); **Готфрид фон Страсбург:** „Тристан" (ок. 1210). Ок. 1200 се появява „Песен на нибелунгите", ок. 1220 – „Жалби", а ок. 1240 – „Гудрун". През 2-ата половина на XIII в. се раждат героическите епоси: „Хугдитрих", „Волфдитрих", „Гарванова битка", „Градината на розите", „Лаурин" и др.

Право: В Германия Айке фон Репков записва обичайното, поземленото и ленното право, в сборника **„Саксонско огледало"** (1220–30). Незавършеното „Немско огледало" (горнонем. превод на „Саксонско огледало") е допълнено ок. 1275 с **„Швабско огледало".** – **Болоня** става ок. 1088 център за изучаване на рим. право. Възниква юрид. школа. Възприемането на рим. право започва през XIII в., предимно в Англия, Франция и Германия (с. 185).

В **Германия** важност придобиват основаващите се на „Божия мир" разпоредби за **поместен мир:** предимно с/у частното отмъщение, което не може да се забрани изцяло (поместен мир при Хайнрих IV, Фридрих I Барбароса, Фридрих II). Тези разпоредби стават източник и на наказателното право (първи непълни наказателни закони).

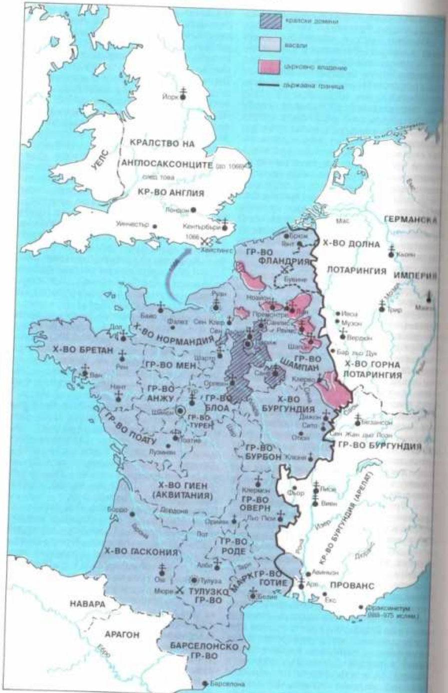
кралски домени
васали
църковно владение
държавна граница
Йорк
КРАЛСТВО НА АНГЛОСАКСОНЦИТЕ до 1066
след това
КР-ВО АНГЛИЯ
УЕЛС
Лондон
Уинчестър
Кентърбъри
1066
Хейстингс
Мас
ГЕРМАНСКА ИМПЕРИЯ
Брюж
Гент
Х-ВО ДОЛНА ЛОТАРИНГИЯ
Кьолн
ГР-ВО ФЛАНДРИЯ
Бувине
Руан
Ноайон
Премонтре
Лан
Санлис
Реймс
Сен Клер
Сен Дьони
Париж
Байо
Фалез
Дол
Х-ВО НОРМАНДИЯ
Х-ВО БРЕТАН
Рен
Ван
Нант
Шартр
ГР-ВО МЕН
ГР-ВО АНЖУ
Тур
Орлеан
ГР-ВО БЛОА
Санс
Шалон
ГР-ВО ШАМПАН
Клерво
Ивоа
Музон
Вердюн
Трир
Майнц
Мозел
Бар льо Дюк
Х-ВО ГОРНА ЛОТАРИНГИЯ
Х-ВО БУРГУНДИЯ
Дижон
Сито
Отюн
Клюни
Безансон
Сен Жан дьо Лоан
ГР-ВО БУРГУНДИЯ
Шинон
ГР-ВО ТУРЕН
ГР-ВО ПОАТУ
Поатие
Лузинян
ГР-ВО БУРБОН
Х-ВО ГИЕН (АКВИТАНИЯ)
Клермон
ГР-ВО ОВЕРН
Льо Пюи
Лион
Виен
Фьор
КР-ВО БУРГУНДИЯ (АРЕЛАТ)
Изер
Рона
Дюранс
Бордо
Дордона
Гарона
Оририак
Пот
ГР-ВО РОДЕ
Х-ВО ГАСКОНИЯ
Ош
Албі
Тарн
Тулуза
Мюре
ТУЛУЗКО ГР-ВО
МАРК ГР-ВО ГОТИЕ
Безие
Авиньон
Арл
ПРОВАНС
Екс
Фраксинетум (888–975 ислям)
НАВАРА
АРАГОН
Ебро
БАРСЕЛОНСКО ГР-ВО
Барселона

Франция при Капетингите

Възход на Капетингите

987–996 Хуго Капет (от cappa: наметало), син на Хуго Вел., е избран и коронясан за крал под влияние на архиепископ Адалберт Реймски, водач на германофил. партия, и с подкрепата на императрица Теофано. Наследниците му Робер Благочестиви [996–1031], Анри I [1031–60] и Филип I [1060–1108] носят титлата „Rex Francorum" (крал на франките), но са само привидни крале. Възходът на Капетингите започва с

1108–37 Луи VI Дебели, който подчинява непокорните васали в крал. домени и регулирайки инвеститурата като съвладетел на Филип I, създава добри отношения на крал. институция с папството (защита с/у Германия). Съветникът му, абатът на „Сен Дьони" Сугерий (Сюже) [1122–51], изгражда центр. у-ние и чрез приятеля си Бернар Клервоски установява връзки с новите монаш. ордени. Благодарение на кръстоносните походи, в които французите се чувстват като „избрано Божие оръдие" (gesta Dei per Francos), и

1124 офанзивата на Хайнрих V (с. 148), съюзник на тъста си Хенри I Английски, възниква **чувство за фр. национална принадлежност.** Създаване на орифлама (auri flamma): златно кралско знаме.

1137–80 Луи VII (женен за Алиенора от Поату, наследница на Аквитания) участва във II кръстоносен поход (с. 151). Абат Сугерий замества краля по време на отсъствието му и за да покрие разходите по кръстоносния поход, въвежда общ пряк данък. – След развода с Луи VII (1152) Алиенора се омъжва за Анри Плантагенет, херцог на Нормандия и граф на Анжу, Мен и Турен, комуто донася като зестра Аквитания (Поату, Гиен, Гascония). 1154 Анри става крал на Англия.

1180–1223 Филип II Август слага край на конфликтите с Анжуйската империя на Джон I (с. 161).

1202 Джон I Беземни е призован на съд от Филип II и е лишен от правата над леновете си. Филип II завладява земите сев. от Лоара. Капитулация при Руан (1204). Французите окупират Нормандия почти без съпротива.

1212 Съюз с Щауфера Фридрих II (с. 173) с/у Джон I, велфския император Отон IV и първенците на Фландрия.

1214 Битка при Бувине: Филип II побеждава противниците си. В Шинон е сключен 5-год. мир с Джон I: английските владения северно от Лоара остават в ръцете на Филип II (1/3 от Франция е владение на короната).

1209–29 Албигойски войни в Ю. Франция (с. 149): След като паж на граф Раймон VI Тулузки убива пап. легат Петър Кастилски, папа Инокентий III призовава към кръстоносен поход. Войската от кръстоносци начело с лестърския граф Симон дьо Монфор завладява Прованс (1209–18). Безие е превзет и опожарен (1209). Симон дьо Монфор побеждава Раймон VI и зет му Педро II Арагонски при Мюре (1213). Симон загива 1218 и Раймон VI си възвръща земите.

1223–26 Луи VIII. Франция става наследствена държава (град за коронации: Реймс). Луи VIII отнема Поату и Сентонж от англичаните (1224), завладява Авиньон (1226) и Лангедок.

1226–70 Луи IX Свети.

1229 Парижки договор: край на Албигойските войни.

Раймон VII Тулузки отстъпва на короната част от Албаж (м/у р. Тарн и Ажу), С. Керзи и херцогство Нарбон. След неговата смърт (1249) дъщеря му Йохана, която се омъжва за третия син на Луи VIII Алфонс дьо Поатие, наследява останалите имения, но 1271 те стават владение на короната: съществувалото до 1202 чисто вътрешно владение на короната се разширява до Средиземно море. – След завръщането си от кръстоносен поход (с. 153) Луи IX потушава въстание на бароните, подкрепяно от Англия, и побеждава Хенри III (с. 161).

1259 Парижки мир: Хенри III е принуден да се откаже от Нормандия, Мен, Анжу и Поату и да признае фр. крал за сюзерен на херцогство Гиен (Аквитания). След смъртта на император Фридрих II (1250) Луи IX е най-могъщият зап. владетел („арбитър").

Държава и устройство

Основа на властта на фр. крал е крал. домен. След периода на феодален разпад през XI в. се образуват големи области, терит. държави с образован адм. апарат и съгласувано у-ние. Тази концентрация е от полза за крал. институция, която постеп. изгражда силна центр. власт („концентрична концентрация"). Разработеното ленно право поставя краля начело на ленната пирамида. Това се постига чрез феодализиране на страната, връщане на овакантени ленове на короната и задължение на васалите за вярност само към техния господар (homines ligii, лигии), но без да се накърнява задължението за вярност към краля (Rex: Dominus ligius ante omnes). Центр. у-ние се укрепва чрез основаване на **парламент** (върх. съд) и изграждане на чиновн. щаб.

Началото на пряко данъч. облагане слага данъкът **талия** (taille), свързан с всеобщата задълж. служба. Съставяне на държ. проектобюджет. Стабилизация на градовете по фин. и воен. причини чрез общин. привилегии.

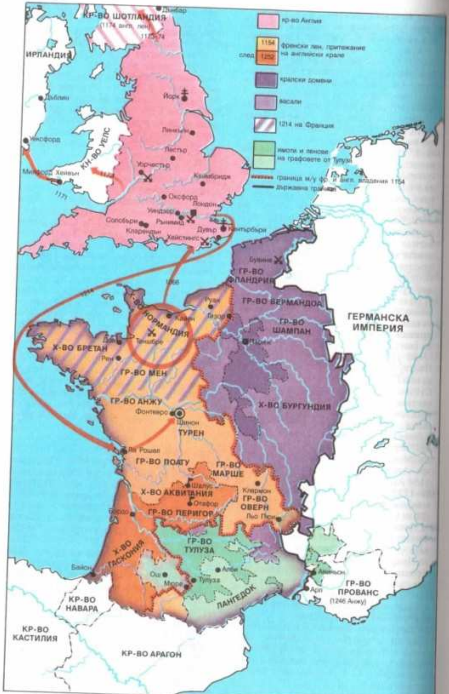
кр-во Англия
1154
след 1252
френски лен, притежание на английски крале
кралски домени
васали
1214 на Франция
имоти и ленове на графовете от Тулуза
граница м/у фр. и англ. владения 1154
държавна граница
КР-ВО ШОТЛАНДИЯ
(1174 англ. лен)
1173–74
Дънбар
ИРЛАНДИЯ
Дъблин
Уексфорд
Милфорд Хейвън
1171
КН-ВО УЕЛС
Йорк
Линкълн
Лестър
Уорчестър
Кеймбридж
Оксфорд
Лондон
Уиндзор
Ръннимид
Солсбъри
Кларендън
Дувър
Кентърбъри
Хейстингс
1066
1214
Бувине
ГР-ВО ФЛАНДРИЯ
ГР-ВО ВЕРМАНДОА
ГР-ВО ШАМПАН
Париж
Руан
Жизор
Каен
Теншбре
Х-ВО НОРМАНДИЯ
Х-ВО БРЕТАН
Рен
Дол
ГР-ВО МЕН
ГР-ВО АНЖУ
Фонтевро
Шинон
ТУРЕН
Ла Рошел
ГР-ВО ПОАТУ
ГР-ВО МАРШЕ
Шалус
Х-ВО АКВИТАНИЯ
Отафор
Клермон
ГР-ВО ОВЕРН
Льо Пюи
Бордо
ГР-ВО ПЕРИГОР
Х-ВО БУРГУНДИЯ
ГЕРМАНСКА ИМПЕРИЯ
Х-ВО ГАСКОНИЯ
Байон
ГР-ВО ТУЛУЗА
Албе
Ош
Мюре
Тулуза
ЛАНГЕДОК
Авиньон
Арл
ГР-ВО ПРОВАНС
(1246 Анжу)
КР-ВО НАВАРА
КР-ВО КАСТИЛИЯ
КР-ВО АРАГОН

Англия и Франция XI–XIII в.

1066–87 **Вилхелм Завоевателя** е коронясан в Уестминстър (1066) след битката при Хейстингс и завладява цяла Англия (до 1071). След няколко в-ния англосакс. аристокрация е лишена от владенията си.

1086 **„Книга на Страшния съд“** (Domesday Book): поземлен кадастър с всички владетели и год. им доходи.

1086 **Клетва за вярност на поданиците в Солсбъри:** Задължението за вярност на подвасалите не накърнява сюзн. вярност към краля (срв. с. 159). Начело на феод. ленна пирамида е кралят, който се допитва до Curia regis (крал. съвет).

1087–1100 Вилхелм (Уилям) II Рижави. Най-гол. му брат Робер Късокраки получава х-во Нормандия (херцог Робер II). След смъртта на Уилям най-мал. брат

1100–35 Хенри I става крал. Той побеждава Робер Късокраки при Теншбре (1106) и отново обединява Нормандия с Англия.

1107 Уестминстър. конкордат: край на споровете за инвеститурата (с. 148). – Кралят принуждава арист-ята да признае

1127 дъщеря му Матилда (вдовица на Хайнрих V) за престолонаследница. Тя се омъжва за граф Жофроа Анжуйски (1128), наречен заради украсения си с жълтуга шлем „Плантагенет“ (с. 159).

При Хенри I е основана **сметна палата** (Scaccarium, Exchequer), пред която шерифите (с. 129) на Великден и Архангеловден отчитат приходите (арендни вноски и феод. доходи), регистрирани в списъци (pipe rolls: тръбовидни свитъци, от 1130/31). Трибутите, плащани на викингите (danegeld: „датски пари“), се видоизменят в държ. данък.

1135–54 Стефан дьо Блуа. След идването на Матилда в Англия (1139) настъпва период на анархия (гражд. войни), който укрепва аристокрацията и Църквата.

1154–1399 Дин. Анжу-Плантагенет.

1154–89 **Хенри II,** признат от Стефан за престолонаследник (1153), става крал. Фр. му крал. ленове (Нормандия и Бретан от майка му; Анжу, Мен, Турен от баща му; Аквитания от Алиенора [с. 159]) и Англия образуват Анжуйската империя.

1164 **Кларъндънски конституции:** Крал. права са възстановени; провинените духовници се изправят пред духовнически съд, а се наказват от светски съд, ограничават се апелациите пред Рим. Томас Бекет, канцлер на Хенри II (1155) и кентърбърийски архиеп. (1162), оказва съпротива и е убит (1170). Хенри II се покайва на гроба му (1174).

1171 Започва завладяването на Ирландия.

1173–74 В-ние на синовете на Хенри II. – Заслуга на Хенри: създава **кралски съд** (Curia regis: при Хенри III нар. Bancum regis: „Крал. скамейка“) и постоянен **съдебен състав** от 5 съдебни заседатели в Уестминстър (1178) с уредено следствено производство по събиране на доказателства. Съд. заседатели се избират от народа. Постепенно създаване на общо англ. право (common law). **Сметната палата** се превръща във фин. съдебен състав. **Шерифът** остава крал. чиновник.

1189–99 Ричард I Лъвското сърце, след като се връща от кръстоносен поход (с. 151), подчинява размирния си брат Джон I Безземни. След смъртта му пред замъка Шалус на трона се възкачва

1199–1216 Джон I Безземни. Той губи фр. континентални владения без Гиен (с. 159) и е анатемосан (1209) след конфликт с Инокентий III (с. 149). Поради заплахата от нашествие на Филип II Август в Англия Джон става по-отстъпчив (признава Стивън Лангтън за кентърбърийски архиеп.) и получава от папата Англия като лен (1213). След покоряване на рода Лузинян от Поату съюзниците на Джон са разбити в

1214 битката при Бувине (с. 159). След мира в Шинон (загуба на областите сев. от Лоара) арист-ята въстава. В Рънимид до Уиндзор Джон е принуден да приеме

15. 6. 1215 „Велика харта на свободите“ (Magna Charta libertatum): Кралят се обвързва със „старото право“ и потвърждава с грамота правата на бароните (феод. право на съпротива). Освен осн. идеи (запазване правата на Църквата и др.), тя съдържа изисквания и клаузи от действащото ленно право. Великата харта става „Библията на конституцията“.

1216–72 Хенри III. Засилването на Църквата, безогледното данъчно облагане от курията, назначението на южнофренски протежета („поатевини“) на най-високите държ. служби и данъч. задължения за спечелване на сицил. и герм. корона водят до

1258–65 въстание на бароните. Хенри III, под натиска на опозицията, оглавена от Симон дьо Монфор – 3-и син на победителя на албигойците (с. 159), приема

1259 „Оксфордските провизии“: 15 барони стават съветници на краля и контролират у-нието. Хенри III се съюзява с Луи IX (1259 Парижки мир, с. 159) и с папата, който го освобождава от клетвата за провизиите (1261). След като Луи IX обявява провизиите за невалидни (т. нар. „Амиенска миза“, 1264), Симон дьо Монфор като предводител на низшата аристокрация и градовете разгромява краля в

1264 битката при Луис: обр. е регент. съвет и е свикан парламент по 2 рицари от всяко графство и 2 граждани от всеки град. Едуард, син на Хенри III, побеждава Симон дьо Монфор в

1265 битката при Ившам (Симон загива).

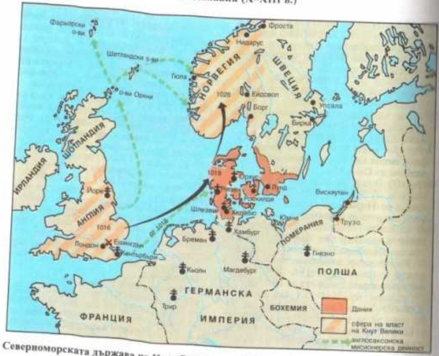
Фарьорски о-ви
Шетландски о-ви
о-ви Оркни
Фроста
Нидарус
Гюла
НОРВЕГИЯ
ШВЕЦИЯ
1028
Ейдсвол
Борг
Упсала
Бирка
ШОТЛАНДИЯ
ИРЛАНДИЯ
АНГЛИЯ
Йорк
1016
Лондон
Ешингдън
Кентърбъри
от 1018
1019
Орхус
Рибе
Роскилде
Лунд
Шлезвиг
Хедебю
Юмне
Вискуитен
Трузо
ПОМЕРАНИЯ
Хамбург
Бремен
Гнезно
Кьолн
Магдебург
ПОЛША
ГЕРМАНСКА
ИМПЕРИЯ
Трир
ФРАНЦИЯ
БОХЕМИЯ
Дания
сфера на власт на Кнут Велики
англосаксонска мисионерска дейност

Северноморската държава на Кнут Велики през XI в.

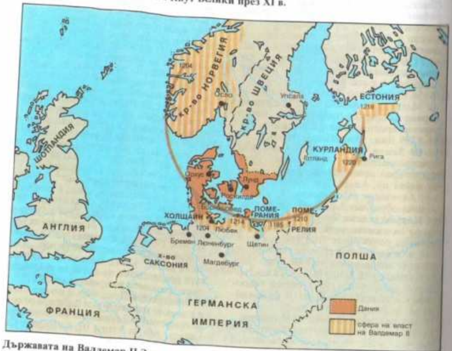
кр-во НОРВЕГИЯ
1204
Осло
кр-во ШВЕЦИЯ
Упсала
ЕСТОНИЯ
1219
ШОТЛАНДИЯ
КУРЛАНДИЯ
Готланд
Рига
1220
Орхус
Лунд
Роскилде
Борнхолм
ХОЛЩАЙН
ПОМЕРАНИЯ
ПОМЕРЕЛИЯ
1214
1210
1185
1204
Любек
АНГЛИЯ
Бремен
Лауенбург
Щетин
х-во САКСОНИЯ
Магдебург
ПОЛША
ГЕРМАНСКА
ИМПЕРИЯ
ФРАНЦИЯ
Дания
сфера на власт на Валдемар II

Държавата на Валдемар II Завоевателя

Ок. 900 в Скандинавия се образуват първите държави начело с велики крале, които приемат християнството, за да издигнат и укрепят господството си.

Дания (935–1286)

Ок. 935–945 Крал Горм Ст. От Ютландия завладява швед. държава на викингите в Хедебю (Шлезвиг). При сина му Харалд Синезъби (покръстен ок. 960) се основават епархии Рипен, Орхус и Шлезвиг (948). След поражение от Отон II (974) Харалд е прокуден от сина си

985–1014 Свен Раздвоенобради. Християнизира Дания и повежда войска с/у англосаксонците (994). Синът му

1016–35 Кнут Вел. след победата в Лондон над Едмунд е признат за крал (с. 129). След смъртта на брат си Харалд става дат. крал (1019). Завзема Норвегия (1028). Англосакс. духовници извършват мис. дейност и изграждат Църквата.

1104 Основ. е архиепископия Лунд. През XI и XII в. Дания често изпада в ленна зависимост от Герм. империя и отслабва в резултат на борби за трона.

1157–82 Валдемар I Вел. Започва възходът на Дания като велика сила. Заедно с Абсолон, епископ в Роскилде, той покорява провинцията (строеж на замъци), а с Хайнрих Лъва предприема

1160–64 походи с/у вендите. Завладяване на Рюген (1168). Подем на Църквата и аристокрацията за сметка на селяните.

1182–1202 Кнут IV, женен за Гертруд, дъщеря на Хайнрих Лъва, отказва на императора да положи клетва за вярност, завладява Померания (1184). Богислав Померански полага клетва за вярност (1185). Брат му Валдемар, х-г на Шлезвиг, завзема Холщайн с Любек и Хамбург (1201).

1202–41 Валдемар II Завоевателя. Завладява Лауенбург и Норвегия, Померелия, Естония и Курландия. От Фридрих II получава върховенство над земите отвъд Елба. По време на пленничеството му при граф Хайнрих Шверински (1223–25) Дания губи завоеванията си.

1227 Битка при Борнхьовед: Валдемар II е победен от северогерм. князе и от Любек. Възход на нем. търговия в Балтийско море, рухване на датската хегемония. Валдемар се отказва от по-нататъшни завоевателни планове. Неговият внук

1259–86 Ерик V Глипинг е задължен от дат. „Велика харта“ (1282) да свиква ежегодно за законодателна дейност дат. двор, събранието на прелатите, бароните и дворц. чиновници: ограничаване на крал. власт и автономните местни събрания.

Норвегия (ок. 900–1280)

Ок. 900 Харалд Хубавокоси от рода Инглингар създава велико кралство. При Олаф I Трюгвесон [995–1000] и Олаф II Свети [1016–28] се въвежда (отчасти насилствено) християнството.

1035–47 Магнус Добрия изгонва Свен (син на Кнут Вел.) и става крал. Чичо му

1047–66 Харалд Хардроде загива при опит да завоюва Англия (с. 129). Приемниците му учредяват епархии и покровителстват развитието на градовете.

1130–1240 Граждански войни в резултат на борби за трона.

1152 Основана е архиепископия Нидарус (Тронхайм).

1164 Риксдаг в Берген: Епископите претендират за право да избират кралете. С/у духовенството се обявява партията на биркебейнерите („брезокраки“, т. е. обути в брезова кора) начело с

1184–1202 Сверир, който се налага над баглерите (партия на „епископския жезъл“) и принуждава епископите да го коронясат. Сверир се противопоставя на интердикта на Инокентий III. Кралската власт става наследствена. Неговият внук

1217–63 Хокон IV Хоконсон пада в битка за Хебридите на о-в Ман.

1261 Завоювана е Гренландия, а 1262/64 – Исландия.

1263–80 Магнус Законодателя продава Хебридите на Шотландия (1266) и слага край на спора с Църквата (1277), която получава собствена съд. власт и право свободно да назначава служителите си.

Швеция (995–1290)

995–1022 Олаф Шетконунг от Упсалската дин. е покръстен 1008. След смъртта на синовете му на власт идва дин. на Стенкилите, при която се водят постоянни борби м/у християните гьоти и езичниците свеи в Упландия, завършили едва ок. 1125 (измиране на Стенкилите). Със

1130–56 Сверкер Ст. на трона се възкачва дин. на Сверките. Кралят повиква цистерцианците. Упсвеите свалят Сверкер Мл. от трона и провъзгласяват за крал Ерик Кнутсон (1250).

1164 Основана е архиепископия Упсала. Над полувековната борба за трона м/у родовете на Сверкер и Ерик приключва след тяхното измиране (1222, 1250).

1250–66 Ярл Биргер от рода на Фолкунгите спечелва властта. Връзки с Норвегия и Дания. Завоювана е Ю. Финландия. Търг. привилегии за нем. Ханза. Основават се градове. Разностранно законодателство.

1275–90 Магнус Ладулас („Хамбарен дворец“: защитава селяните с/у аристокрацията). Възниква земевл. аристокрация.

1279 Алсньоски статут: Воините на коне са освободени от данъци; възниква наследствена рицарска аристокрация.

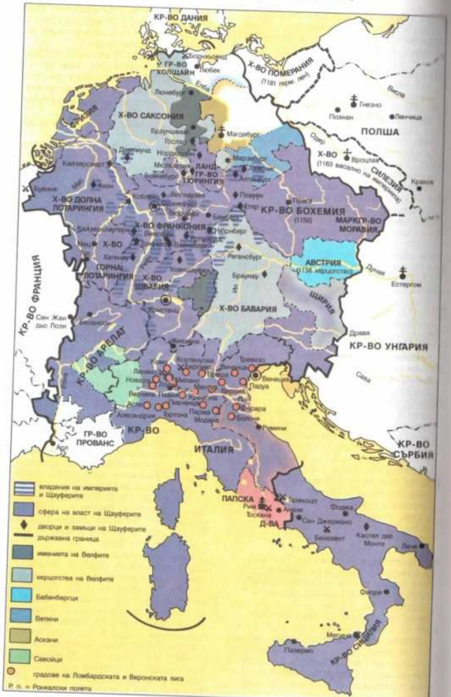
КР-ВО ДАНИЯ
Борнхьовед
ГР-ВО ХОЛЩАЙН
Любек
Елба
Х-ВО ПОМЕРАНИЯ
(1181 герм. лен)
Висла
Гнезно
Познан
Ленчица
ПОЛША
ФРИЗИЯ
Люнебург
Х-ВО САКСОНИЯ
Брауншвайг
Гослар
Магдебург
Дортмунд
Нордхаузен
Одер
Х-ВО
Вроцлав
(1163 васално на империята)
СИЛЕЗИЯ
Краков
Кайзерсверт
Мюлхаузен
ЛАНД-ГР-ВО ТЮРИНГИЯ
Мерзебург
Лайсниг
Алтенбург
Буvин
Аахен
Маас
Х-ВО ДОЛНА ЛОТАРИНГИЯ
Кобленц
Франкфурт
Плауен
Прага
Егер
КР-ВО БОХЕМИЯ
(1158)
Бамберг
Вюрцбург
МАРКГР-ВО МОРАВИЯ
Кайзерслаутерн
Х-ВО ФРАНКОНИЯ
Нюрнберг
Мец
Х-ВО
Хагенау
Регенсбург
АВСТРИЯ
(1156 херцогство)
Дунав
Естергом
ГОРНА ЛОТАРИНГИЯ
Х-ВО ШВАБИЯ
Браунау
Ин
КР-ВО ФРАНЦИЯ
Сен Жан дьо Лозн
Безансон
Констанц
Х-ВО БАВАРИЯ
ЩИРИЯ
Драва
КР-ВО УНГАРИЯ
КР-ВО АРЕЛАТ
Рона
Кортенуова
Комо
Бергамо
Тревизо
Леняно
Новара
Милано
Бреша
Виченца
Венеция
Лоди
Мантуа
Верона
Падуа
Верчели
Павия
Кремона
По
Асти
Пиаченца
Ферара
Алесандрия
Тортона
Парма
Модена
Болоня
Римини
Сава
ГР-ВО ПРОВАНС
Арл
КР-ВО
ИТАЛИЯ
КР-ВО СЪРБИЯ
ПАПСКА
Рим
Тоскана
Д-ВА
Таляокоцо
Анани
Фоджа
Сан Джермано
Беневент
Кастел дел Монте
Лече
Фиоре
Месина
Палермо
КР-ВО СИЦИЛИЯ
владения на империята и Щауферите
сфера на власт на Щауферите
дворци и замъци на Щауферите
държавна граница
именията на Велфите
херцогства на Велфите
Бабенберги
Ветини
Аскани
Савойци
градове на Ломбардската и Веронската лига
Р. п. = Ронкалски полета

Империя на Хоенщауфените 1125–1254

1125–37 Лотар Зуплинбургски спечелва в избора за крал с/у Фридрих II Швабски от Щауферите. Облагодетелстване на княж. фамилии от източна германска граница (с. 171). Укрепване на Велфите в Саксония чрез сватбата на Хайнрих Горди с дъщерята на Лотар Гертруд. В Рим Инокентий II коронясва Хайнрих за император (1133). След смъртта на Лотар наследствените му имения и х-во Саксония се дават на Хайнрих Горди.

Империя на Хоенщауфените

1137–52 Конрад III. Дава Саксония на Албрехт Мечката, Бавария – на Леополд IV Бабенберг. Хайнрих Лъва получава във

1142 Франкфурт. мир х-во Саксония, Албрехт Мечката – като компенсация Сев. марка, австр. маркграф Хайнрих II Язомиргот – Бавария. Злополучно приключил II кръст. поход (с. 151) и помирение с Хайнрих Лъва, който в „кръстоносния поход с/у вендите“ (с. 171) принуждава ободритите да му плащат данък (1147).

1152–90 **Фридрих I Барбароса** обединява Щауфери и Велфи. Дава маркграфство Тоскана и херцогство Сполето на чичо си Велф VI, а х-во Бавария – на братовчед си Хайнрих Лъва. За компенсация на Хайнрих II Язомиргот Австрия става х-во.

Италианската политика на Фридрих I

1153 Констанцки договор: Фридрих I обещава на папа Евгений III подкрепа с/у римляните (рим. комуни и Арнолд Брешански) и норманите; папата обещава да го коронясва за император.

1154/55 I поход в Италия. Фридрих I екстрадира Арнолд Брешански и е коронясан за имп-р (1155) от папа Адриан IV [1154–59]. Заради отказа от нападение с/у норманите папата сключва със сицил. крал Вилхелм I [1154–66] Беневентския мир (1156): Вилхелм получава като лен Сицилия, Апулия и Капуа.

Окт. 1157 Райхстаг в Безансон: конфликт м/у пап. легат кардинал Роналд Бандинели и канцлера Райналд Даселски [1156–67, 1159 архиепископ на Кьолн] заради думата „beneficium“ (feodum: ленно владение или bonum factum: дарение), изписана на импер. корона.

1158–62 II поход в Италия: изисквания на Фридрих I, поставени на

ноем. 1158 райхстага на Ронкал. полета: придобилите автономия градове-държави да върнат имп. имения и имп. права (регалии) на короната, имп. чиновници да защитават правата на императора.

1159 **Избор на папа:** Александър III [1159–1181] и Виктор IV [1159–64]. Последният е признат от имп-ра на църк. събор в Павия (1160). Разцепление на Запада на два лагера (до 1177). Разколът не спира след срещата на Луи VII Френски и Фридрих I край Сен Жан дьо Лозн.

1163/64 III поход в Италия: Веронска лига. Райналд Даселски изисква от

1165 райхстага във Вюрцбург да не признава Александър III.

1166–68 IV поход в Италия: победа на Райналд Даселски при Тоскана. Избухналата епидемия (Райналд умира) принуждава войската да се върне. Обр. е **Ломбард. лига,** която се обединява с Веронската (средище: Алесандрия).

1174–78 V поход в Италия: безуспешна обсада на Алесандрия, отказ на Хайнрих Лъва от воен. повинност (среща в Киавена). След проваления опит за сепаративен мир с ломбардците и след

1176 поражение при Леняно Фридрих сключва в Анани примирие с папа Александър III, а скоро след това

1177 мир във Венеция с Ломбардия и Сицилия. Ползване на именията на Матилда до окончателното им уреждане. Помирение с папата.

1183 Констанцки мир с ломбардците: Ломбард. лига е призната. Инвеститура на избраните чиновници от императора. Предоставяне регалии на града в границите на креп. стени.

1178–80 „Делото на Хайнрих Лъва“: Сакс. благородници обвиняват пред имп. съд херцога в нарушаване на поместния мир. Тъй като не се явява, той е заклеймен и във 2-о ленноправно дело загубва държ. си ленове (херцогства Бавария и Саксония). Саксония се дава на Бернхард, граф на Анхалт, Бавария – на Ото Вителсбах. Щирия става самостоятелно херцогство. Кьолн. архиепископ получава херцогска титла за Вестфалия и част от Енгерн (райхстаг в Гелнхаузен). След война (1180–81) Хайнрих Лъва се подчинява и получава наследст. имения Брауншвайг и Люнебург (заточение в Англия). Васалите му Мекленбург и Померания стигат до границите на империята, Любек става имперски град.

1184–86 VI поход в Италия: съюз на Фридрих I с Милано. Коронация на Хайнрих VI в Милано за крал на Италия и женитба с Констанца Сицилийска. Папа Урбан III [1185–87] се съюзява с опозицията на северогерм. князе.

1187 Съюз на Фридрих I и фр. крал Филип II Август (с. 159) в Тул; начало на съюзи м/у Щауферите и Капетингите с/у Велфите и Анжуйската дин.

1188 Райхстаг във Вормс. Фридрих I тръгва на кръстоносен поход (с. 151).

Основа на могъществото на Фридрих I: владенията на Щауферите, имперските владения, Г. Бургундия (Арелат), за чиято наследница Беатрикс се жени (1156), коронация за крал на Бургундия в Арл (1178).

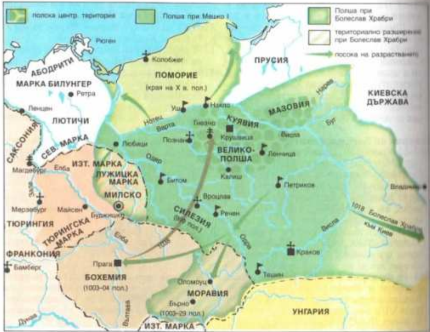
полска центр. територия
Полша при Мешко I
Полша при Болеслав Храбри
териториално разширение при Болеслав Храбри
посока на разрастването
Рюген
Колобжег
ПРУСИЯ
АБОДРИТИ
МАРКА БИЛУНГЕР
Ретра
ПОМОРИЕ
(края на X в. пол.)
КИЕВСКА ДЪРЖАВА
Ленцен
ЛЮТИЧИ
Уш
Накло
МАЗОВИЯ
Нарев
Нотец
Варта
Гнезно
КУЯВИЯ
Буг
САКСОНИЯ
СЕВ. МАРКА
Любуш
Познан
Крушвица
Висла
ВЕЛИКО-ПОЛША
Ленчица
Магдебург
Елба
ИЗТ. МАРКА
Одер
ЛУЖИЦКА МАРКА
Битом
Калиш
Заале
МИЛСКО
Петриков
Владимир
Мерзебург
Майсен
Будишин
Вроцлав
Речен
СИЛЕЗИЯ
(999 пол.)
1018 Болеслав Храбри към Киев
ТЮРИНГИЯ
ТЮРИНГСКА МАРКА
Елба
1038
Одра
Висла
ФРАНКОНИЯ
Прага
Краков
Бамберг
БОХЕМИЯ
(1003–04 пол.)
Тешин
Оломоуц
МОРАВИЯ
Бърно
(1003–29 пол.)
Вълтава
УНГАРИЯ
Дунав
ИЗТ. МАРКА

Полша през X и XI в.

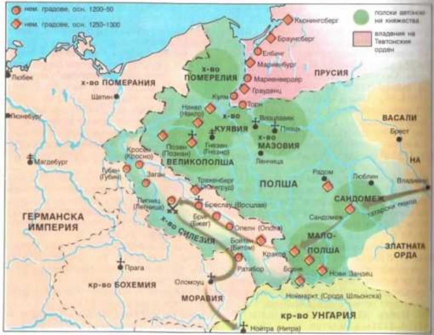
нем. градове, осн. 1200–50
нем. градове, осн. 1250–1300
Кьонигсберг
полски автономни княжества
Браунсберг
владения на Тевтонския орден
Елбинг
Мариенбург
х-во ПОМЕРЕЛИЯ
ПРУСИЯ
Любек
х-во ПОМЕРАНИЯ
Мариенвердер
Грауденц
Кулм
Щетин
Торн
Накел (Накло)
х-во КУЯВИЯ
Влоцлавек
Плоцк
ВАСАЛИ
Люнебург
Брест
х-во МАЗОВИЯ
Позен (Познан)
Гнезен (Гнезно)
Кросен (Кросно)
Магдебург
ВЕЛИКОПОЛША
Ленчица
НА
Губен (Губин)
Заган
Радом
Люблин
Траженберг (Жмигруд)
ПОЛША
Владимир
САНДОМЕЖ
Лигниц (Легница)
Бреслау (Вроцлав)
татарски нападения
ГЕРМАНСКА ИМПЕРИЯ
Бриг (Бжег)
Сандомеж
Опелн (Ополе)
х-во СИЛЕЗИЯ
МАЛО-ПОЛША
Бойтен (Битом)
ЗЛАТНАТА ОРДА
Краков
Прага
Ратибор
Бохня
Нови Зандец
кр-во БОХЕМИЯ
Оломоуц
МОРАВИЯ
Ноймаркт (Сродa Шльонска)
кр-во УНГАРИЯ
Нойтра (Нитра)

Полски автономни княжества и германска колонизация на изток през XII и XIII в.

Полша до 1320

Населените с полски племена области успяват рано да основат самост. полска държава (поляни: полски жители), която е засегната от герм. изт. политика.

960–992 Мешко I от дин. на Пястите. След женитбата си с чешката принцеса Дъбравка приема християнството (966). Така Полша става христ. държава със собствена епархия (Познан). След набезите на Вихсман (963, 967), отцепил се саксонски васал на Отон I, се стига до мир за разбирателство. Мешко става „приятел на императора" (лич. задължение за вярност, не като към сюзерен). 985 дава клетва за вярност на Отон III, но поставя д-вата под пап. закрила. При неговия син

992–1025 Болеслав I Храбри се създава приятелско отношение към империята (универсално тълкуване на христ. импер. институция от Отон III). Дъщеря му Регинлиндис се омъжва за майсенския маркграф Херман I. Хегемонията на Полша сред зап. славяни се засилва след завладяване на Краков и покоряване на племената по поречието на Висла (999).

1000 Основ. е Гнезненска архиепископия като самост. полска църк. провинция с епархии Вроцлав, Краков и Колобжег. Отон III участва в поклонение пред гроба на епископ Адалберт Пражки по случай церемонията за канонизирането му.

1002 Болеслав I Храбри се отказва от идеята за универс. христ. имп-я и води политика, защитаваща полските интереси и насочена с/у Бохемия и Герм. империя.

1003–18 Конфликти с Герм. имп-я. Планът за единна западнослав. държава начело с Полша е в разрез с герм. изт. политика. Започва борба за земята на лютичите, Лужиция, марка Майсен и Бохемия.

1013 Болеслав Храбри се признава за васал на немския крал.

1018 **Будишински (Бауценски) мир:** Болеслав получава Лужиция и Милско като имперски ленове (с. 143).

1024 След като превзема Киев по време на борбите за трона в Русия, Болеслав е коронясан за крал (1025).

1025–34 Мешко II (от 1018 женен за внучка на Отон II) заради опозицията си с/у Конрад II по принуда се отказва от крал. корона и се признава за васал на герм. крал (1033). Губи Поморие, Лужиция и големи области м/у Висла и Буг.

1037–57 Кажимеж I (Казимир I). Езич. въстания и набези на бохемците (с. 169), които пренасят мощите на св. Адалберт в Прага и анексират Силезия (1038). Кажимеж е прогонен от страната, но се завръща с герм. помощ. От Краков, новата столица, започва възстановяване на Църквата (нем. духовенство) и държавата (центърът на властта се премества от Велико- в Малополша). Хайнрих III си връща Силезия (1054).

До 1138 х-во Полша се управлява напълно централизирано от пълномощници на херцога (кастелани). Под влияние на герм. право се въвежда църк., а след това феод. имунитет (за някогашните херцог. чиновници и васали). Арист-ята се състои от **магнати** и **шляхта** (рицар. низша аристокрация).

1058–79 Болеслав II, поради насочената с/у него коалиция (Хайнрих IV, Чехия, Русия), взима страната на Григорий VII в борбата м/у имп-я и папство. 1076 е коронясан за крал, но малко след това детрониран от дух. и светска аристокрация.

1079–1102 Владислав Херман.

1102–06 Збигнев.

1106–38 Болеслав III. Нов разцвет и могъщество след покоряване на Поморие (1121) и областите м/у Одер и Елба (мис. дейност на епископ Ото Бамбергски 1124/25 и 1128). Полша признава сюзеренитета на герм. крал (1135) и получава З. Поморие (Померания) като лен.

1138 Въвеждане на сеньората: Най-възрастният от дин. на Пястите (като върх. владетел) следва да получи Малополша с Краков като столица и град за коронации, а ост. ѝ членове (като херцози) – Силезия, Мазовия, Куявия, Великополша и И. Малополша със Сандомеж. Желаното укрепване на единството не настъпва. Идеята за пол. единство се запазва в единната орг-я на Църквата и в традицията на големите благород. родове.

1146 Владислав, най-големият син на Болеслав III, е прогонен от братята си с помощта на аристокрацията. Избягва при зет си Конрад III.

1180 Събор на пол. херцози и епископи в Ленчица: Отменя сеньората и потвърждава с грамота привилегиите на духовенството. Единството на Полша не се постига, княжествата на Пястите съществуват паралелно. Властта над Краков обаче остава предпоставка за възстановяване на пол. държ. единство.

1241 Нападение на монголите, които въпреки победата си в **битката при Легница** (Лигниц) се оттеглят.

1295 Пшемисъл II, херцог на Великополша, прави опит да възстанови единството чрез коронацията си за крал в Гнезно, но 1296 е убит.

1300–05 Вацлав II Бохемски става крал с помощта на Църквата и немците от градовете. След измиране на Пшемисловци (1306) и победа над автономните князе

1320 Владислав Локетек е коронясан в Краков. Възстановяване на пол. държ. единство, но без силезийските х-ва, останали под властта на Бохемия (с. 201).

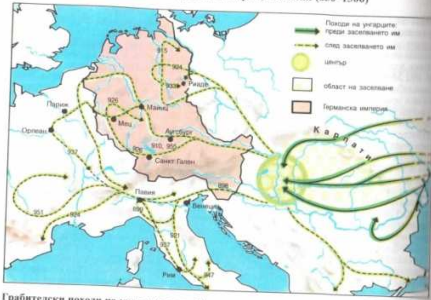
Походи на унгарците:
преди заселването им
след заселването им
център
област на заселване
Германска империя
Карпати
Париж
Орлеан
Майнц
Мец
Риаде
Аугсбург
Санкт Гален
Павия
Венеция
Рим
915
924
933
926
910, 955
906
937
951
924
899
921
937
947
898

Грабителски походи на унгарците през X в.

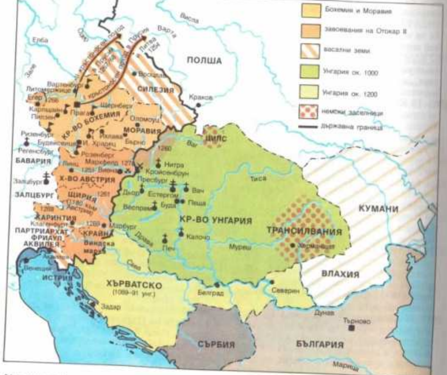
Бохемия и Моравия
завоевания на Отокар II
васални земи
Унгария ок. 1000
Унгария ок. 1200
немски заселници
държавна граница
ПОЛША
СИЛЕЗИЯ
Вроцлав
Краков
Висла
Варта
Одер
Елба
Зале
I кръстоносен поход в Прусия 1254/55
II кръстоносен поход в Прусия и Литва 1264
Вартенберг
Литомержице
Егер
1266
Карлщайн
Плзен
Прага
Щернберг
КР-ВО БОХЕМИЯ
МОРАВИЯ
Оломоуц
Ризенбург
Будейовице
Йихлава
И. Храдец
Бърно
Регенсбург
Розенберг
БАВАРИЯ
Мархфелд 1278
Линц
1251
Виена
Х-ВО АВСТРИЯ
Залцбург
ЗАЛЦБУРГ
ЩИРИЯ
1261
(1180 към Австрия)
1269
КАРИНТИЯ
Клагенфурт
Марбург
ПАРТРИАРХАТ ФРИАУЛ-АКВИЛЕЯ
КРАЙНА
Виндска марка
Аквилея
Венеция
ИСТРИЯ
ЦИПС
Ваг
1260
Нитра
Кройсенбрун
Пресбург
Дьор
Естергом
Вач
Пеща
Буда
Веспрем
Тиса
КР-ВО УНГАРИЯ
Калоча
Драва
Печ
Муреш
ТРАНСИЛВАНИЯ
Херманщат
КУМАНИ
ВЛАХИЯ
Сава
ХЪРВАТСКО
(1089–91 унг.)
Задар
Белград
Северин
Дунав
Търново
СЪРБИЯ
БЪЛГАРИЯ
Марица

Унгария и Бохемия през XIII в.

Великоморавия (830–906)

След заселването на славяните (ок. 600) франк. търговец **Само** освобождава западнослав. племена от аварите (след 626) и влиянието на Източнофранк. кралство (631 битка при „замъка Вогатис"). След смъртта му държавата се разпокъсва и изпада в трибутна зависимост от Карл Вел. (805). След основаване на **Моравската държава** от Моймир [830–846] племенникът му **Ростислав** [846–870] премахва зависимостта от Източнофранк. кралство, ориентирайки се към Византия. Със съгласието на Рим и благодарение на слав. апостоли Константин (Кирил) и Методий се създава самост. църк. организация със собствен слав. църк. и литур. език, загубила независимостта си след смъртта на провъзгласения в Рим за архиеп. Методий (885). След неуспешни военни походи на Лудовик Немски голямото в-ние на Ростислав се прекратява от племенника му

870–94 Светополк, който пленява чичо си и го предава на източнофранк. крал. Последвалата 4-год. война приключва с

874 Форххаймски мир: Светополк губи Д. Панония, но продължава завоев. си политика и завладява Судетите, Словакия, Бохемия, З. Унгария и Силезия.

880 Великоморавия преминава към католицизма и Църквата се подчинява на викария в Рим.

906 Унгарците унищожават Моравската държава.

Унгария при Арпадите (896–1301)

Начело с Арпад [896–907] седем маджар. племена (степни номади) завземат долината на Тиса и Ср. Дунав и предприемат воен. походи (899–955) с/у Запада: Източнофранк. кралство, Италия, Франция, Лотарингия, Бургундия, Испания, Византия. След поражение при Аугсбург (955) внукът на Арпад Геза [972–997] укрепва княж. власт и спомага за християнизацията на унгарците и преминаването им към уседнал живот.

997–1038 Ищван (Стефан) I Свети създава христ. кралска власт. Вследствие престоя на герм. рицари в крал. двор и предоставянето на ленове на бенедиктинци Унгария се превръща в христ. държава.

1001 Основ. е Естергом. архиеп-я и Ищван е коронясан с изпратена от Силвестър II корона. В помощ на краля е образуван съвет от духовници и графове на комитатите (адм. области). Впоследствие страната отслабва от династ. борби за трона, езич. съпротива и външ. нападения.

1077–95 Ласло I обвързва Хърватско в лична уния с Унгария. Приемникът му Калман I [1095–1116] е коронясан за крал на Хърватско.

1173–96 Бела III след конфликти с Византия успява да присъедини Далмация, Хърватско и Босна към Унгария (с. 175). Култ. връзки с Франция възникват след идването на поканени монаси цистерцинци и премонстранти. В **Трансилвания** се заселват повикани в страната „саси", на които се гарантира автономия (1224).

1205–35 Андрей II издава

1222 **„Златната була":** Висшата арист-я и духовенството получават гаранции с/у конфискация на имотите, облагане с данъци, арести и право на разпореждане с имотите на низшата арист-я, която вече не е опора за короната. Безплат. воен. служба важи само за дадени провинции. Пров. събрание получава право на обжалване и съпротива с/у краля.

1241 Рухване на Унгария по време на монг. инвазия след поражението при р. Шайо. Следват конфликти с Отокар II Бохемски. С Андрей III [1290–1301] дин. на Арпадите измира.

Бохемия

През IX в. плем. партикуларизъм е преодолян от установилия се близо до Прага Пшемислов род. Самост. силна държава се основава от княж. рицарство, елитен корпус от профес. воини на разноски на владетеля, и чрез превръщане на убежищните крепости в постоянни бази. След убийството на Вацлав, по-късно обявен за нац. светец, през X в. Бохемия е присъединена към Герм. империя, но се управлява от собст. династия.

973 Основ. е Пражка епископия, подопечна на Майнц. През войните с Полша

1054 Силезия е отстъпена на поляците. Моравия остава под бохем. власт.

1061–92 Вратислав е издигнат за крал от Хайнрих IV (1086). След борби за трона през първата половина на XII в., укрепване на аристокрацията чрез сеньората и въвеждане на примогенитурата (1158)

1140–73 Владислав II става наследствен крал. С нач. на герм. инвазия на изток (1170 привилегия за герм. търговци) възникват градове и гражданство наред с мест. арист-я и духовенство.

1198–1230 Отокар I Пшемисъл. Получава привилегиите на германските владетели и папите.

1253–78 Отокар II Пшемисъл подкрепя Тевтонския орден (1255 основаното на р. Прегел селище е наречено в негова чест Кьонигсберг), завоюва Австрия (1251) и след победа над унгарците при Кройсенбрун – Щирия (1261), части от Словакия (1260), както и Каринтия и Крайна. 1273 при избора на крал е победен от Рудолф Хабсбург. Загива в

1278 битката на Мархфелд (Морав. поле). Бохемия и Моравия, които получава Вацлав II, след смъртта на Вацлав III (1306) са отнети от Герм. империя (с. 195).

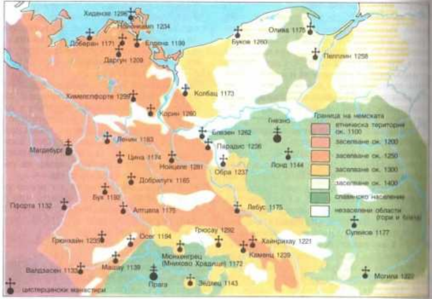
Хиденсе 1296
Нойенкамп 1234
Доберан 1171
Елдена 1199
Даргун 1209
Буков 1260
Олива 1175
Пелплин 1258
Химелпфорте 1299
Колбац 1173
Корин 1260
Гниезно
Граница на немската етническа територия ок. 1100
заселване ок. 1200
заселване ок. 1250
заселване ок. 1300
заселване ок. 1400
славянско население
незаселени области (гори и блата)
Ленин 1183
Магдебург
Блезен 1262
Парадис 1236
Цина 1174
Нойцеле 1281
Обра 1237
Лонд 1144
Добрилуг 1165
Буя 1192
Пфорта 1132
Алтцела 1175
Лебус 1175
Сулейов 1177
Грюсау 1292
Грюнхайн 1235
Осег 1194
Хайнрихау 1221
Каменц 1239
Мюнхенгрец (Мнихово Храдище) 1172
Валдзасен 1133
Машау 1139
Прага
Зедлец 1143
Могила 1222
цистерциански манастири

Германското разширение на изток през XII и XIII в.

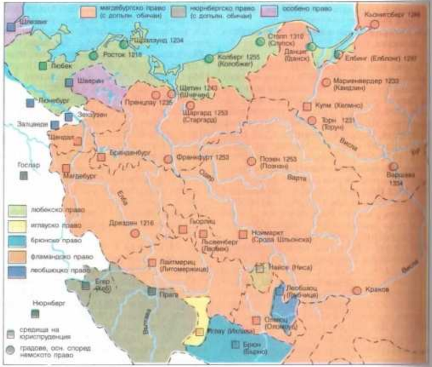
магдебургско право (с допълн. обичаи)
нюрнбергско право (с допълн. обичаи)
особено право
Кьонигсберг 1286
Шлезвиг
Щралзунд 1234
Столп 1310 (Слупск)
Данциг (Гданск)
Росток 1218
Колберг 1255 (Колобжег)
Елбинг (Елблонг) 1237
Любек
Шверин
Мариенвердер 1233 (Квидзин)
Щетин 1243 (Шчечин)
Пренцлау 1235
Люнебург
Щаргард 1253 (Старгард)
Кулм (Хелмно)
Зехаузен
Запцведел
Торн 1231 (Торун)
Щендал
Висла
Бранденбург
Франкфурт 1253
Позен 1253 (Познан)
Гослар
Магдебург
Одер
Варта
Варшава 1334
Елба
любекско право
иглауско право
Дрезден 1216
Гьорлиц
брюнско право
Лъовенберг (Лвувек)
Ноймаркт (Срода Шльонска)
фламандско право
Лайтмериц (Литомержице)
Найсе (Ниса)
леобшюцко право
Егер (Хеб)
Прага
Леобшюц (Глубчице)
Краков
Нюрнберг
Вълтава
Олмюц (Оломоуц)
средища на юриспруденция
Иглау (Ихлава)
Брюн (Бърно)
градове, осн. според немското право

Градско право в Източна Централна Европа

Германското разширение на изток

1125–1137 Император Лотар Саксонски (Суплинбургски) придава нови импулси на инвазията на изток. Мисионерски порив и властнически амбиции подтикват императора да използва терит. владетели като носители на изт. политика:

1110 Шауенбургите (Адолф Шауенбургски) в графство Холщайн;

1123 Ветините (Конрад Ветински) в марка Майсен, 1136 в Лужицка марка;

1134 Асканите (Албрехт Мечката, граф на Баленщет), от 1150 маркграф на Бранденбург (в Северната марка);

1139–95 Хайнрих Лъва покорява абодритския княз Прибислав (1167), превръща померанските херцози в ленnозависими, но губи изт. територии по време на

1178–80 държавно- и ленноправния процес (с. 165).

Започналата през XI в. **колонизация,** в резултат на която запустелите от войните области във Франция се заселват, а в Германия се добива нова земеделска земя – чрез изкореняване на гори и пресушаване на реки, се осъществява чрез трипол. стопанство (редуване на зимни посеви, летни посеви и угар), разработено в северофр. територии. Тази система с преобладаващо зърнопроизводство (строеж на хамбари) повишава добивите в сравнение с двупол. стопанство. **Подобряване на аграр. техника:** усъвършенстване на плуга и браната (вече от желязо), изработване на косата в днешната ѝ форма, разпространение на млатилото, преработка на зърното с водна мелница, а от XII в. – с вятърна мелница. За впрегатни животни вместо воловете се използват коне. **Интензивното земеделие** води до изобилие от хран. стоки; раждаемостта се увеличава. Сравнително малобр. население в източнофранк. част на държавата през XII в. нараства дотолкова, че Германия се изравнява по население с Франция. На мястото на малките села възникват по-големи купни села, градовете увеличават жителите и територията си, което повишава цените на аграр. продукти. Герм. терит. владетели и слав. князе в Померания, Полша, Силезия, Бохемия, Моравия, Мекленбург, местн. арист-я и духовенство призовават герм. селяни и граждани да се заселят на изток. Премината е източната държавна граница (Елба-Зале-Бьомервалд). Монаси и монахини също се отправят на изток: духовници от Августинския, Премонстрантския и Цистерцианския ордени и рицари от Тевтонския, Йоанитския и испанския Калатравски ордени.

Заселването се извършва:

1. в **големи села,** проектирани като обособени селища (села край пътища или синори, села с ниви зад къщите), с еднакъв имот за всички заселници – блокове или ивици зем. земя (мерна единица: франк. хуфа = 24 ха или фламанд. хуфа = 16,8 ха) – от предприемач (локатор), който за работата си получава наследст. кметска длъжност. Основаване на собст. църква с „видмут“ (1–4 хуфи). Тъй като са напуснали родината си и са претърпели лишения при преместването, заселниците получават соц. привилегии: наследяват имотите, най-често обаче с/у наследст. аренда, която след първите освободени от данък години се изплаща в пари или зърно; също и право да наследяват и неделим имот. Екстензивната, примитивна двуполна с-ма (смяна на нива с угар, респ. пасбище, оттук и преобладаващо животновъдство) е заменена с триполна, което увеличава орната земя и значително повишава добивите;
2. в **градове,** специално проектирани от слав. монарси на слав. земя (съд. власт, право на укрепления и самоуправление), с правилно шахматно разпределение и центр. пазарен площад („схема на центр. пазар“).

При управлението на наместниците те стават стопански, културни и религиозни средища и бази на далечната търговия. Привилегироване на „немското право“ (магдебургско право и производни права, любекско право и южнонем. права);

3. в съществуващи слав. селища от сел. и град. тип, където заселниците живеят според своето право или немското право се прилага и за ненемски заселници;
4. според немското право, обаче със слав. заселници, напр. в И. Полша, Литва, Украйна и Белорусия, където се възприемат (а впоследствие многократно изменят) само немски правни норми (Лвов, Киев и др.).

От 1250 Вторична колонизация на изток.

1253–78 Крал Отокар II Бохемски основава над 60 нем. града в кралството си.

XIV в. Край на разширението на изток. Липсват достатъчно хора за продължаване на колонизацията; сел. население мигрира в градовете („процес на запустяване“: малките села изчезват).

Последици: Резултатът от разширението е мирно култ. навлизане в изт. територии: славянското население не е поробено или изкоренено (по предложение на Бернар Клервоски). Съвместен живот и стопанство на славяни и германци, но и понемчване на обширни области м/у реките Елба/Зале и Одер. Прираст на населението и петкратно увеличение на производството на хран. продукти. Търговията, която до XII в. е в ръцете на славяните и скандинавците (Хедебю/Шлезвиг), преминава у германците (1158 повторно основаване на Любек) благодарение на големите високобордови кораби с платна. Въвеждане на зап. управленчески, стопански и правни форми (градско право и принудителен труд за крепостите).

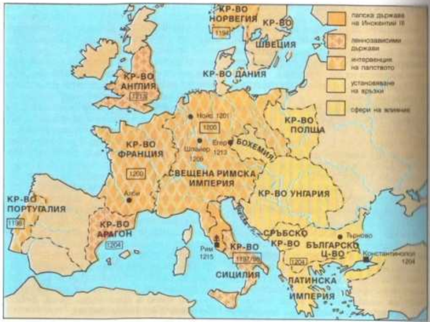
КР-ВО НОРВЕГИЯ
1194
КР-ВО ШВЕЦИЯ
КР-ВО ДАНИЯ
КР-ВО АНГЛИЯ
1213
Нойс 1201
1200
КР-ВО ПОЛША
КР-ВО ФРАНЦИЯ
Шпайер 1209
Егер 1213
БОХЕМИЯ
1200
СВЕЩЕНА РИМСКА ИМПЕРИЯ
КР-ВО УНГАРИЯ
Алби
КР-ВО ПОРТУГАЛИЯ
1198
КР-ВО АРАГОН
1204
Рим 1215
КР-ВО СИЦИЛИЯ
1197/98
СРЪБСКО КР-ВО
БЪЛГАРСКО Ц-ВО
Търново
Константинопол 1204
1204
ЛАТИНСКА ИМПЕРИЯ
папска държава на Инокентий III
ленно зависими държави
интервенция на папството
установяване на връзки
сфери на влияние

Световно господство на Инокентий III

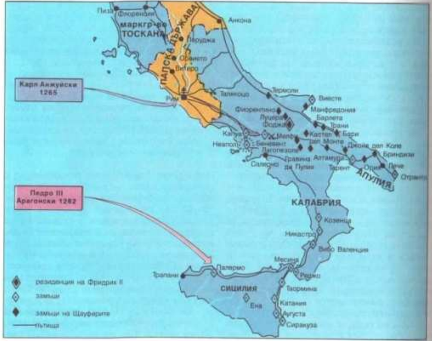
Пиза
Флоренция
маркгр-во ТОСКАНА
ПАПСКА ДЪРЖАВА
Анкона
Перуджа
Орвието
Витербо
Карл Анжуйски 1265
Рим
Талякоцо
Термоли
Виесте
Манфредония
Фиорентино
Лучера
Фоджа
Барлета
Трани
Капуа
Мелфи
Кастел дел Монте
Бари
Неапол
Беневент
Лагопезоле
Джоя дел Коле
Бриндизи
Салерно
Гравина ди Пулия
Алтамура
Тарент
Ория
Лече
Отранто
АПУЛИЯ
Педро III Арагонски 1282
КАЛАБРИЯ
Козенца
Никастро
Вибо Валенция
Месина
Палермо
Трапани
Реджо
СИЦИЛИЯ
Таормина
Ена
Катания
Аугуста
Сиракуза
резиденция на Фридрих II
замъци
замъци на Щауферите
пътища

Средна и Южна Италия през XIII в.

Империя на Хоенщауфените

1190–97 Хайнрих VI има 2 противници: Хайнрих Лъва и Танкред (Танкредо ди Лече), полубрат на Вилхелм II Сицилийски, избран за крал от норм. партия.

1191 I поход в Италия: Папа Целестин [1191–98] коронясва Хайнрих за император. Обсадата на Неапол е прекратена (епидемия), войската се връща в Германия. Папата предоставя на Танкред Сицилия като лен.

1192–94 Княж. опозиция в Германия е сломена след пленяването на Ричард Лъвското сърце при завръщането му от кръстоносния поход. Ричард полага феод. клетва за вярност и плаща откуп. Хайнрих Лъва се помирява с имп-ра (1194).

1194–95 II поход в Италия: коронация в Палермо на Хайнрих VI за крал на Сицилия (1194) и **„unio regni ad imperium“** (лична уния на Сицилия с Герм. имп-я). Хайнрих VI (32-год.) умира, преди да създаде наследст. монархия. Вдовицата му Констанца става регентка на Фридрих II. След смъртта ѝ (1198) папа Инокентий III (с. 149) предприема **връщане** (recuperatio) на имп. владения (х-во Сполето, маркграфства Анкона, Тоскана) към пап. държава и става опекун на Фридрих II. Борбите за трона м/у Филип Швабски [1198–1208] и Отон IV [1198–1218] отслабват кр-вото. Князете изтласкват държ. министериали и гражданството на заден план. Отон IV в

1201 договора от Нойс се отказва от държ. права във върнатите области, а в

1209 договора от Шпайер изоставя и Вормския конкордат. След възстановяване на държ. права в Италия Отон IV е коронясан за император, но анатемосан заради похода си в Ю. Италия.

1210–50 Фридрих II обещава на папата да не обединява Сицилия с имп-ята.

1213 „Златна була“ от Егер: потвърждава отстъпките на Отон IV (1201, 1209).

1214 Битка при Бувине: Филип II Август (с. 159) разбива велфско-англ. опозиция начело с Отон IV. – За да изберат сина му Хайнрих (VII) за крал, Фридрих II спечелва князете с

1220 Confoederatio cum principibus ecclesiasticis: важни регалии (пазарни, монетни и митнически права) на дух. князе.

Северът и Изтокът

1214 Фридрих II отстъпва с Мецкия договор нем. области отвъд Елба на дат. крал Валдемар II (с. 163) в замяна на неговата помощ с/у Велфите.

1226 „Златна була“ от Римини: На Тевтонския орден е възложено завладяването на езическа Прусия (с. 199).

1227 Битка при Борнхьовед (с. 163).

Императорът и папата

След коронацията си за император в Рим (1220) Фридрих II се споразумява с папата чрез договора от Сан Джермано (1226) за кръстоносен поход, на който потегля 1227. Епидемия го принуждава да се върне и папа Григорий IX [1227–41] го анатемосва.

1228–29 Фридрих II провежда кръстоносния поход въпреки анатемата. След завръщането си сключва

1230 мир в Чепрано: Императорът е освободен от анатемата, папата получава извънредни права в Сицилия. 1239 императорът отново е отлъчен от Църквата и на I църк. събор в Лион е обявен за детрониран и провъзгласен за еретик.

Новият ред в Сицилия (1221–1231)

Премахване на феодалната и град. анархия. Създаване на модерна д-ва чрез служби (платени чиновници), законодателство, държ. монопол и фин. дело (преки и косвени данъци). Законите за Сицилия са кодифицирани в

1231 Мелфийските конституции.

Германия

Хайнрих VII, след като поема управлението като герм. крал (1228), прави опит да стабилизира императорските права чрез обвързване с министериалите и градовете, но на срещата с кралете във Вормс

1231 Statutum in favorem principum го принуждава да признае на светските князе същите терит. владетелски права, както и на дух. князе. Фридрих II потвърждава статута (1232), в отговор Хайнрих VII се опълчва с/у императора и се съюзява с ломбард. градове. Фридрих II идва в Германия и изпраща Хайнрих VII в плен в Апулия (поч. 1242).

1235 Майнцки държавен мир. Помирение с Велфите (Отон Детето, внук на Хайнрих Лъва, става херцог на Брауншвайг-Люнебург). Решение за война с ломбард. градове, които са разбити в

1237 битката при Кортенуова. – Тюринг. ландграф Хайнрих Распе и граф Вилхелм Холандски са избрани за антикрале.

1250 Фридрих II умира в Апулия.

1250–54 Конрад IV. Умира малко след завземането на Неапол (1253).

Залезът на Хоенщауфените (1254–1268)

Папският двор предоставя Сицилия на Карл Анжуйски, брат на Луи IX Френски (с. 159). Карл побеждава в

1266 битката при Беневент регента на Сицилия Манфред, който загива, а в

1268 битката при Талякоцо сина на Конрад IV Конрадин (екзек. в Неапол).

1282 Сицилианска вечерня: Французите са прогонени от Сицилия (с. 187).

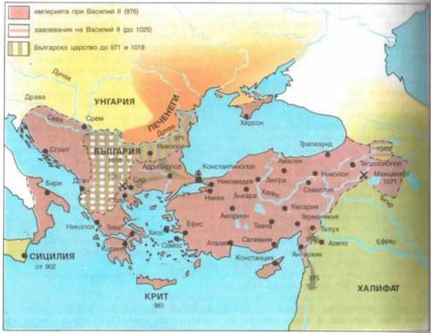
империята при Василий II (976)
завоевания на Василий II (до 1025)
Българско царство до 971 и 1018
Дунав
Драва
УНГАРИЯ
ПЕЧЕНЕГИ
Сава
Срем
Херсон
Трапезунд
Сплит
БЪЛГАРИЯ
Никополис
971
1018
1045
Теодосиопол
Манцикерт
1071
Бари
Константинопол
Амасия
Адрианопол
Никомедия
Анкара
Никопол
Севастия
Солун
Никея
Кесария
Мелитене
Аморион
Тиана
Ефес
Тива
Хиос
Самос
Коринт
Атталия
Селевкия
Алепо
Евфрат
Антиохия
Констанция
Едеса
975
СИЦИЛИЯ
от 902
КРИТ
961
ХАЛИФАТ

Византия през X–XI в.

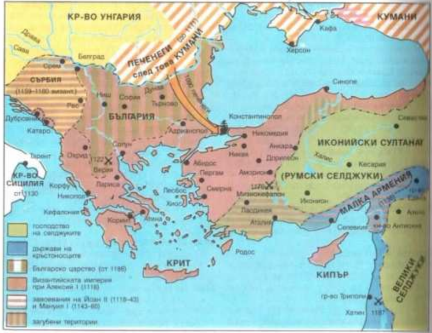
КР-ВО УНГАРИЯ
КУМАНИ
Драва
Сава
Белград
Срем
ПЕЧЕНЕГИ след това КУМАНИ
(до 1171)
Кафа
Херсон
СЪРБИЯ
(1159–1180 визант.)
Ниш
София
Дунав
Търново
Синопе
Рас
БЪЛГАРИЯ
Дубровник
Константинопол
Катаро
Адрианопол
Никомедия
Севастия
Тарент
Охрид
1122
Солун
Никея
Анкара
Верия
Дорилеон
ИКОНИЙСКИ СУЛТАНАТ
Абидос
Пергам
Аморион
Кесария
КР-ВО СИЦИЛИЯ
от 1130
Корфу
Лариса
Лесбос
1176
Мизиокефалон
(РУМСКИ СЕЛДЖУКИ)
Никопол
Смирна
Хиос
МАЛКА АРМЕНИЯ
Кефалония
Коринт
Атина
Ефес
Иконион
Атталия
Селевкия
Антиохия
Алепо
Родос
КРИТ
КИПЪР
гр-во Триполи
Хатин
1187
ВЕЛИКИ СЕЛДЖУКИ
господство на селджуките
държави на кръстоносците
Българско царство (от 1186)
Византийската империя при Алексий I (1118)
завоевания на Йоан II (1118–43) и Мануил I (1143–80)
загубени територии

Византия през XII в.

Разцвет на Средновизантийската империя (867–1025)

867–1056 Македонска дин. При имп-рите Василий I [867–886] и Лъв IV [886–912] настъпва възраждане на рим. право (прав. книги: 3-томна „Василики"). **Апогей на императорското всемогъщество:** Императорът е Божи избранник. Пълно бюрократизиране на д-вата. Визант. господство в Италия е възстановено след завземане на Беневент (873) и Бари (876). Същевременно арабите жънат успехи: завладяват Сицилия (902) и Солун (904).

907 Руско нападение над Константинопол. Опитите на българския цар Симеон [893–927] да завладее Византия, се провалят от Роман I Лакапин [920–944], който също така побеждава руснаците (941) и арабите (943).

963–969 Никифор Фока като пълководец си възвръща Крит (961) и Алепо (962), а като император във воен. походи с/у арабите – Кипър и Киликия.

969–976 Йоан I Цимисхий побеждава във „война на два фронта" руснаците (971) и превръща И. България във визант. провинция (971). Завладени са Сирия и Палестина. **Върхът на визант. мощ** е достигнат при император

976–1025 Василий II Българоубиец. Чрез сватбата на сестра му с покръстения рус. велик княз Владимир (989) източноправослав. вяра се разпространява и в Русия. Рус. църква се подчинява на Константинопол. патриарх. След като обезпечава сирийските завоевания на предшествениците си в битките с/у Фатимидите, той покорява и зап. българско царство на Самуил след войни, продължили две десетилетия (991–1014).

1014 Поражение на българите при Беласица. 15 000 пленници са ослепени. З. България става визант. пров-я (1018).

Упадък на Средновизантийската империя (1025–1204)

Неудържимият процес на феодализиране подкопава фин. и воен. основи на империята (разпадане на темната орг-я): **фиск. имунитет** (пълно освобождаване от данъци) за едр. земевладелци и откупване на данъци. Въвеждат се **с-мата на пронията** (условно земевладение: отдаване на области за врем. ползване от чиновници като възнаграждение за услуга; чиновниците се издържат с доходите от имотите) и **с-мата на харистикията** (предоставяне на манастири и манаст. имоти като бенефиции, също и от мин-ра, на светски управители). Поява на огромна **чинови. арист-я** в столицата. След 1045 завземане на Армения (последно визант. завоевание на изток) настъпва

1054 разрив м/у Изт. и Зап. църква (Голямата схизма) поради претенции за всемирна власт на двете църкви (с. 147).

1059–78 Дин. Дука: настъпление на норманите, печенегите (с.113) и унгарците, но най-вече на селджуките, които след

1071 победата при Манцикерт над император Роман IV Диоген основават Иконийски султанат (Рум) (1080).

1081–1185 Дин. на Комнините.

1081–1118 Алексий I. Отбран. войни с/у норманите на Робер Гискард, с/у печенегите, които 1090 достигат стените на Константинопол, и с/у селджуките. 1092 начало на офанзивна политика.

1082 За помощта си с/у норманите венецианците получават право да търгуват в цялата Визант. империя, без да плащат мита (начало на венец. левантийска власт). 1111 следва договор с Пиза.

1096 Начало на преминаването на кръстоносците през Византия и основаване на техни д-ви в Св. земи. Алексий I постига признаване на визант. върховенство над Антиохия (1108) и завладява З. М. Азия.

1118–43 Йоан II разгромява печенегите при Верия (1122), воюва с/у унгарците (1124–28), за да запази контрола над Сърбия, Далмация и Хърватско (с/у Венеция), и покорява М. Армения (Антиохия 1138).

1143–80 Мануил I: опит за **реставраторска политика в Италия,** довел до стоп. упадък на Византия. Отбити са нападения на норманите, водени от сицил. крал Рожер Мъдри, на сърби и унгарци.

1158 Сюзеренитет над кръстоноските държави в Сирия.

1159 Хърватско, Босна и Далмация отново попадат под визант. влияние поради възобновяване интервенцията в Унгария.

1175 Съюз на Венеция с норманския крал Вилхелм II с/у Византия.

1176 Поражение край Мизиокефалон от селджуките.

1185 Завладяване на Солун от норманите.

1185–1204 Дин. на Ангелите. Византийската империя върви към своя край.

1187 Признаване на II бълг. царство. Загуба на Далмация, Хърватско и Сърбия.

1203 – 1-о завладяване на Константинопол от кръстоносците.

1204 – 2-о завладяване на Константинопол от кръстоносците. Лат. империя (с. 207).

Значението на Византия, бастиона на Запада, е в отпора, който дава на перси, араби и турци. През това време западноевроп. народи имат възможност да се развият като нации. Голямата култ. заслуга е покръстването на славяните, най-вече на руснаците. Грц. теология, изт. мистика и монашество оказват влияние в/у Запада. Не на последно място обаче Византия съхранява за поколенията дух. ценности на античността.

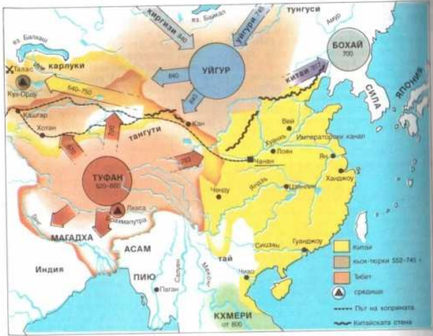
киргизи 840
ез. Байкал
уйгури 745
тунгуси
Амур
ез. Балхаш
БОХАЙ
700
Талас
карлуки
УЙГУР
840
китаи
Куз-Орду
640–750
СИЛА
ЯПОНИЯ
Кашгар
Хотан
тангути
Юан
Вей
Императорски канал
Лоян
Чанан
Ян
Ханджоу
ТУФАН
Ченду
Лхаса
Брахмапутра
МАГАДХА
АСАМ
Индия
ПИЮ
Паган
Салуен
Меконг
тай
Сицзян
Гуанджоу
КХМЕРИ
от 800
Китай
кьок-тюрки 552–745
Тибет
средища
Път на коприната
Китайската стена

Китай по времето на династия Тан 618–907

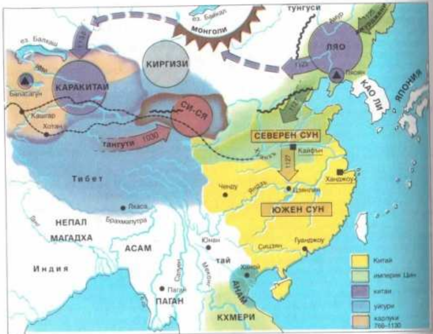
тунгуси
ез. Байкал
монголи
Амур
джурджени
ез. Балхаш
1130
ЛЯО
КИРГИЗИ
1125
КАРАКИТАИ
Баласагун
КАО ЛИ
ЯПОНИЯ
СИ-СЯ
Кашгар
Хотан
тангути 1030
СЕВЕРЕН СУН
Кайфин
1127
Тибет
Ченду
Яндзъ
Ханджоу
ЮЖЕН СУН
Лхаса
НЕПАЛ
Брахмапутра
МАГАДХА
АСАМ
Юнан
Индия
тай
Сицзян
Гуанджоу
Салуен
Меконг
Ханой
АНАМ
Паган
ПАГАН
КХМЕРИ
Китай
империя Цин
китаи
уйгури
карлуки 766–1130

Китай по времето на династия Сун 960–1279

Китай при дин. Тан и Сун

220–265 Епоха на „трите царства" (Вей, У, Шу-Хан). Временно обединение и

317–589 разделяне на С. и Ю. Китай. Докато на север чужди народи образуват 16 д-ва с кит. у-ние и цивилизация, т. нар.

222–589 **Шест дин.** продължават кит. традиция на юг. Лян У-ди [502–550] покровителства **махаянския будизъм,** който се разпространява в Китай. – Полит. надмощие на тюркската

420–588 **държава Тоба** (дин. Вей). С нейния упадък пълководецът Ян Цзян заема трона и обединява цялата държава като

580–604 император Вен-ди **(дин. Суй).** – Ян Ди (до 618) избира чиновници чрез

606 изпитна с-ма (валидна до XX в.). – „Импер. канал" свързва Яндзъ и Хуанхъ. Воен. неуспехи (тюрки, корейци) предизвикват бунтове, довели на власт **дин. Тан (618–907).**

627–649 **Империя Тайцзун: апогей в историята на Китай** – самост. воен. провинции за защита на границите; унищожаване на кьок-тюрките; проникване в Корея. 88 азиат. д-ви признават кит. върховенство. Разцвет на ст-вото, на араб. презморска и кит. сухопътна търговия.

Култура: Връх в кит. лирика са творбите на Ван Вей (699–759), **Ли Бо** (701–762), Ду Фу (712–770), Бо Цзюи и Хан Юй. Т. нар. „Танска антология" включва 48 900 стихотворения от 2200 автори.

725 Основ. е **академия „Хан-лин"** за подбор на сановници. **Развитието на будизма** влияе на л-рата и изкуството (живопис, пластика). Чрез поклонническите пътувания навлизат идеи от Индия.

VIII в. **Първи неуспехи,** сложили начало на упадъка на световната империя:

751 Поражение при р. Талас от арабите; воен. бунтове с помощта на уйгури, китаи, тангути и народите тай.

790 Завладяване на Запада от **царство Туфан,** което се разпада през IX в., отслабено вследствие **гоненията на будистите** (844). Царството рухва по

907–960 време на Петте династии. Възстановяване на държавата, като

960–1127 северната династия Сун плаща данъци на **киданите** (дин. Ляо) и на **държава Си-Ся.** За да контролира военачалниците,

1068–85 Шен-Цзун разделя цив. от воен. управление и сформира народ. опълчение. То обаче не спира полит. катастрофа: **джурдженте** завладяват С. Китай и основават **империя Цин** (1125).

1127–1279 Юж. дин. Сун, чрез данъци едва отстоява независимостта си до монг. нашествие (с. 211). Въпреки полит. безсилие настъпва **2-а епоха на култ. и стоп. възход на Китай** (селитра, барут, ракети, **книгопечатане, порцелан**).

Култура: Разцвет на прозата (истор. и географски трудове, енциклопедии); знач. есеисти: Оуян Сю, Су Ши. Худ. академии. **Философията от епоха Сун** догматизира конфуцианството, превръща го в държ. морал и създава **кит. единна култура.** – Творец на новокит. език е „неоконфуцианецът" **Чжу Си** (1131–1200).

Японската островна държава

След 2 заселнически вълни от Корея и Юга възникват родови съюзи (кланове), изтласкали мест. население (айнус) на север. За митичен основател на държавата и 1-и **микадо** („Вис. порта") с титла **тенно** (небесен владетел) се смята „внукът на богинята на слънцето **Аматерасу**"

660 г. пр. Хр. Ямато. – В действителност

ок. 120 г. пр. Хр. Джиму-Тенно основава д-вата Ямато, която в културно отношение е зависима от Китай и в периода 363–662 г. сл. Хр. владее Корея.

V в. сл. Хр. Въвеждане на кит. писменост. В борбата м/у клановете **Оми** и **Мураджи** за **налагане на будизма** (552 пренесен от Китай в Япония от Кимей) губят привържениците на яп. нац. религия **шинтоизъм** (път на боговете).

593–628 Императрица Суико и принц **Шотоку Тайши** покровителстват „Пътя на Буда" (Бунудо): строеж на храмове.

645–1192 Епоха на чиновническата държава, изградена по кит. образец чрез

645 реформите Тайка (кодекс „Тайко", 702): импер. чиновници (с наследст. поземлени имоти) заменят старото родово у-ние и засилват абсол. импер. власт.

710–784 Нарски период (столица Нара): Буд. манастири стават средища на първи култ. разцвет. Кит. влияние изчезва след сливане на шинтоизма и будизма.

794–1192 Хеянски период (столица Киото): развива се чиновническа (куге) и военна (буке) аристокрация с дворцова култура. Политическото господство печели

967–1068 родът Фудживара. Борбата м/у буке-родовете **Тайра** и **Минамото** за титлата главнокомандващ и сврърз. с нея имоти завършва с поражение на Тайра в

1185 битката при Дан-но-ура. Минамото **Йоритомо** (1148–99) е провъзгласен от тенно за наследствен **шогун** (върх. военнослужител) с резиденция в Камакура.

1192–1333 Камакурски шогунат. Тенно (често дете или монах) формално остава владетел и назначава чиновници, но всъщност управлява шогунът с васалите си (срв. майордом, с. 121). Адм. дуализъм се усложнява от подоб. процес на изтласкване от властта в Камакура, където

1219–1333 родът **Ходжо** си присвоява наследст. титла полит. регент **(шиккен).**

1274 и 1281 Монг. набези са отбити от рицарските войски (самураи) (с. 211).

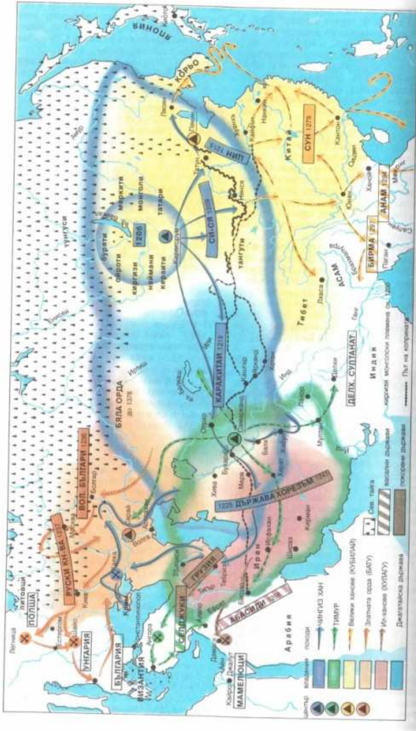
ЯПОНИЯ
КОРЬО
СУН 1279
Китай
Кантон
НИП 1215
СИ-СЯ 1209
1206
меркити
монголи
татари
ойроти
бурятти
киргизи
наймани
кераити
тунгуси
тангути
Тибет
Лхаса
АСАМ
БИРМА 1287
Паган
АНАМ 1284
Ханой
БЯЛА ОРДА
до 1378
КАРАКИТАИ 1218
Кашгар
Отрар
ДЕЛХ. СУЛТАНАТ
Делхи
Индия
Инд
Ганг
Балх
Кабул
Мултан
Бухара
Самарканд
Хива
Мерв
1220 ДЪРЖАВА ХОРЕЗЪМ 1221
Херат
Исфахан
Иран
Шираз
Керман
ВОЛ. БЪЛГАРИ 1236
Болгар
РУСКИ КН-ВА 1237
Москва
Киев
Сарай
Волга
Астрахан
ГРУЗИЯ
Тифлис
Тебриз
Багдад
АБАСИДИ 1258
Ерзерум
СЕЛДЖУКИ
Ангора
Константинопол
ВИЗАНТИЯ
БЪЛГАРИЯ
УНГАРИЯ
Шайо
Естергом
Легница
ПОЛША
ЛИТОВЦИ
Дамаск
Айн Джалут
Кайро
МАМЕЛЮЦИ
Арабия
център владения походи
Чингиз хан
Тимур
Велики ханове (Кубилай)
Златната орда (Бату)
Ил-ханове (Хулагу)
Джагатайска държава
Сев. тайга
васални държави
покорени държави
киргизи монголски племена ок. 1200
Път на коприната

Монголски държави през XIII/XIV в.

Монголското нашествие през XIII в.

1196 Плем. княз Темучин (1155/67–1227) изтребва противниците си и става известен като **Чингиз хан.** От

1206 курултая (воен. съвет) е обявен за „върх. владетел" на вс. монг., тюрк. и тат. степни народи (с. 113). **Законът Яса** обединява годините за воен. служба (улуси) в нац. войска: народите се разделят на ок. 130 хилядни и гвардия начело с наследст. пълководци, които избират **„Великия хан"** от „златния род" на Темучин. Биликите (заповеди) осигуряват вътр. мир при изкл. бойна готовност за **завладяване на света.** Признаване на един всемогъщ бог, който се почита по различни начини.

1205–09 Покорена е д-ва Си-Ся, изходна база за завладяване на Китай.

1211–15 Опустошаване на империя Цин. – Монголите разгръщат воен. си сила 2 пъти годишно, в планирани воен. походи и покъсно използват техниката на кит. инженери (сигнални с-ми, обсадно изкуство).

1219–25 Нападение над **д-вата Хорезъм.** „Бож. напаст" подчинява направо „от седлото" цяла свет. имп-я – от С. Китай до Чер. море, която обаче не може да се управлява от слабото монг. висше съсловие. Културите в Ц. Азия западат; търговията се измества от азиат. керванни пътища към араб. морски пътища. – Пълководецът **Субедей** заобикаля Касп. море и унищожава рус. войска на р. Калка.

1227 **Чингиз хан умира и империята е разделена** м/у синовете му Джучи, Джагатай, Толуй, Угедей. Всеки получава улуси, юрта и ингуси (трибутни дялове). **Каракорум** става постоянна резиденция.

1229–41 Великият хан **Угедей** завършва покоряването на С. Китай (империя Цин до 1234) и Персия.

По нареждане на курултая

1236–55 Бату (внук на Чингиз хан) със **Субедей** завладява Запада: унищожава **Волжка България** (1236); завзема Киев (1240); нахлува във Влахия и Полша.

1241 Битка при Легница (с.167): Герм.-пол. рицар. войска търпи поражение, последвана от унг. войска на Бела IV в

1241 битката при р. Шайо (с.169). – **Европа е спасена** благодарение на неочакваното оттегляне на монголите заради смъртта на Великия хан. – Бату основава

1251 Златната орда (Кипчакска държава). Русия (с изключение на Новгород) е откъсната от Европа.

1251–59 Мунке като Велик хан изпраща две половинмилионни армии, командвани от братята му:

1258 концентрична атака на **Кубилай** [1260–94] с/у Ю. Китай (с. 211).

1251–65 Хулагу завладява Персия и изгражда **държавата на Ил-хановете.**

1258 Разрушаване на Багдад; завземане на Алепо и Дамаск. Монг. натиск е сломен от храбрите **мамелюци** (роби-войници от Причерноморието), които владеят Египет (до 1517) и нанасят на монголите

1260 поражението при Айн Джалут (Изворът на Голиат). – Д-вата на Ил-хановете не се разпростира зад Ефрат. Ок. 1300 се ислямизира, претопена от по-културния местен народ.

1336 Разпадане на Ил-ханата на автономни дин.: Джелаириди (Багдад), Музафариди (Шираз, Исфахан), Сербедариди, Гуриди (Херат, Балх).

Втора монголска д-ва (Тимур Ленк)

Ок. 1360 самозв. потомък на Чингиз хан **Тимур Ленк** (Куция) или **Тамерлан** (1336–1405) се обявява за възродител на монг. световна имп-я, като се позовава на Корана; законът Яса обаче остава в сила. Признат за Велик хан от Джагатайската и Кипчакската д-ва, Тимур – с база **Самарканд,** покорява в 35, съпроводени с голяма жестокост, похода областта Или,

1370–80 Хорезъм, а от 1380 – Иран и държавата на Златната орда с град Сарай.

1398/99 Настъпление в Индия (Делхи, с. 211). Покоряване на османците след

1402 битката при Ангора (с. 209).

1405 Тимур умира, преди „свещената война" с/у Китай. Сем. разпри слагат начало на бързата разруха на д-вата. Прокудените от Великия хан князе се връщат.

Иран: Посл. обединение на страната при

1452–69 Абу Саид; могулсултанът обаче е сразен от тюркмен. „Орда на белите овни". Местната дин. на Зефевидите отхвърля чуждото иго. Първи шейх на шиитската **Новоперс. държава** (до 1722):

1500–24 Исмаил I, коронясан 1502 в Тебриз.

Златната орда (Кипчакско ханство): Татарите не са асимилирани от руско-византийската култура и се ислямизират само повърхностно.

1258–67 Берке подкрепя българите с/у Византия (1265) и се съюзява с мамелюците с/у Ил-хановете. – При

1267–80 Мангу-Тимур държавата добива самостоятелност (собствено монетосечене). Въпреки вътр. разложение и външ. заплаха (с. 203) д-вата укрепва в резултат на

1378 обединението с **Бялата орда,** но

нападенията на Тимур (1390–95) отново я отслабват и тя се разпада на автон. ханства: **Кримско** (1430–1783), **Казанско** (1445–1552), **Астраханско** (1466–1556).

1480 Иван III освобождава Москва от татарско владичество; кримските татари разрушават Сарай (1502).

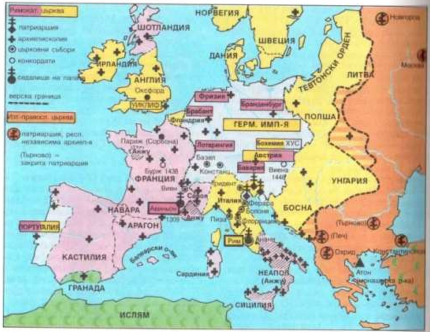
Римокат. църква
патриаршия
архиепископия
църковни събори
конкордати
седалище на папа
верска граница
Изт.-правосл. църква
патриаршия, респ. независима архиеп-я
(Търново) – закрита патриаршия
НОРВЕГИЯ
ШОТЛАНДИЯ
ШВЕЦИЯ
ДАНИЯ
ИРЛАНДИЯ
АНГЛИЯ
Оксфорд
УИКЛИФ
ТЕВТОНСКИ ОРДЕН
ЛИТВА
Новгород
Москва
Фризия
Бранденбург
Брабант
Фландрия
ПОЛША
ГЕРМ. ИМП-Я
Париж (Сорбона)
Анжу
Лотарингия
Бохемия ХУС
Австрия
Базел
Констанц
Бавария
Виена 1448
Бурж 1438
ФРАНЦИЯ
Виен
Савоя
Тридент
Италия
Ферара
Болоня
УНГАРИЯ
БОСНА
НАВАРА
Авиньон
1309
Анжу
Пиза
Флоренция
АРАГОН
ПОРТУГАЛИЯ
Рим
Анани
(Търново)
(Печ)
Охрид
Константинопол
КАСТИЛИЯ
Балеарски о-ви
Сардиния
НЕАПОЛ (Анжу)
Атон (монашеска р-ка)
ГРАНАДА
СИЦИЛИЯ
ИСЛЯМ

Разколът (Рим-Авиньон) 1378–1417

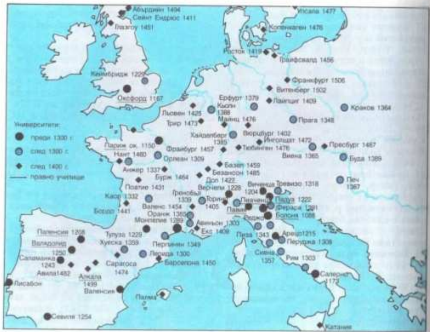
Абърдийн 1494
Сейнт Ендрюс 1411
Глазгоу 1451
Упсала 1477
Копенхаген 1478
Росток 1419
Грайфсвалд 1456
Кеймбридж 1229
Оксфорд 1167
Франкфурт 1506
Витенберг 1502
Ерфурт 1379
Лайпциг 1409
Кьолн 1388
Краков 1364
Лъовен 1425
Майнц 1476
Прага 1348
Трир 1473
Университети:
преди 1300 г.
след 1300 г.
след 1400 г.
правно училище
Хайделберг 1385
Вюрцбург 1402
Инголщат 1472
Париж ок. 1150
Фрайбург 1457
Тюбинген 1476
Пресбург 1467
Нант 1460
Орлеан 1309
Виена 1365
Буда 1389
Базел 1459
Анжер 1337
Безансон 1485
Бурж 1464
Дол 1422
Печ 1367
Поатие 1431
Верчели 1228
Виченца 1204
Тревизо 1318
Каор 1332
Гренобъл 1339
Торино 1405
Пиаченца
Падуа 1222
Бордо 1441
Валенс 1454
Павия
Ферара 1391
Оранж 1365
Реджо
Болоня 1088
Монпелие 1289
Авиньон 1303
Паленсия 1208
Екс 1409
Пиза 1343
Арецо 1215
Тулуза 1229
Валядолид 1250
Хуеска 1359
Перпинян 1349
Перуджа 1308
Лерида 1300
Сиена 1357
Саламанка 1243
Сарагоса 1474
Барселона 1450
Рим 1303
Авила 1482
Алкала 1499
Салерно 1173
Лисабон
Валенсия
Палма
Севиля 1254
Катания

Университетите до XV в.

Наченки на университетите

Към манаст. и катедрални у-ща през XII в. се образуват сдружения на обучаващи и учащи (universitas magistorum et scholarium). Разделени по нации (на пътуващите студенти) и градирани по акад. степени (бакалавър, лиценциат, магистър, по-късно доктор), обединенията получават собствено у-ние и юрисдикция. Форми на обучение: лекции на латински и диспути. Стари университети са **Салерно** (медицина) и **Монпелие** (юриспруденция). Образци стават **Париж** (студенти под контрола на дух. преподаватели) и прав. у-ще **Болоня** (светски преподаватели под контрола на студентите). Новите университети възникват: чрез преместване (Оксфорд, Паленсия от Париж; Падуа и Сиена от Болоня); чрез основаване от императора или папата (по-късно и от князете).

Край на папското световно господство

Щауферите са свалени с френска помощ (с. 173). Въпреки това

1294–1303 Бонифаций VIII иска освобождаване от данъци и върх. светска власт за Църквата. Фр. юристи (легисти) отхвърлят всяко ограничение във властта на „всехрист. крал“. Бонифаций отговаря с

1302 булата „Unam sanctam“: най-категоричната формулировка на пап. претенция за свет. господство. – Филип IV (с. 191) планира общ църк. събор с/у „симонитите и еретиците“; канцлерът му Ногаре се опълчва на Бонифаций в Анани.

1303 Папата е пленен и скоро след освобождаването си умира.

1305–14 Климент V (бивш архиеп. на Бордо), 1-ият фр. папа, потвърждава зависимостта на курията от Франция.

1309 Преместване в Авиньон. Процесът с/у тамплиерите (с. 191) е отменен на

1311/12 църк. събор във Виен. – „Вавилонският плен“ отслабва много Църквата.

1316–34 Йоан XXII в спора за бедността с францисканците (1323) анатемосва учението за бедността на Христос и неговите апостоли. – Последна пап. намеса в герм. престолонаследни борби (с. 195):

1324 отлъчване на Лудвиг Баварски. – По настояване на св. Биргит Шведска (1303–73) Урбан V отива 1367 в Рим, но едва св. К. Сиенска (с. 184) склання Григорий XI да се върне окончателно (1377). Нова пап. резиденция става Ватиканът.

Секуларизация и упадък на Църквата

По време на заточението в Авиньон папите имат огр. бюджет и администрация. Църк. фин. система натоварва християните, курията изисква лич. наследство на духовниците, **анати** („год. вноски“ за сан), такси за потвърждаване на длъжност и даряване на палиум; събира такси за привилегии и опрощение, за провизии (получаване на служба) и резервации (предварително записване за служба). Богати приходи носят **индулгенциите** (опрощение на църк. наказание [не на грехове], първонач. изкупвани с поклонение на Св. места, по-късно с пари).

„Христовата одежда“ се разкъсва след двойния избор на Урбан VI (Рим) и Климент VII (Авиньон).

1378–1417 Великият разкол: Европа се разцепва на 2 лагера. Ереси (лъжеучения) и суеверия (лов на вещици, с. 230).

Реформаторско движение в Църквата

Париж. професори Д'Ели и Жерсон настояват да се проведе всеобщ църк. събор за „реформация на Църквата от главата до петите“, защото не папата, а „съвкупността“ от всички вярващи представлявала Божията воля. **Концилиаризмът** (Съборна теория) печели привърженици.

1409 Събор в Пиза: Кардинали от двете течения избират трети папа.

1414–18 Констанцки събор (33 кардинали, 900 епископи, 2000 доктори). Председателстван от императора, съборът гласува по „нации“ (фр., англ., ит., герм.); обявява се за компетентен относно:

1. единството на Църквата (causa unionis): сваляне на досегашните папи и избор на Мартин V [1417–31];
2. реформата на Църквата (causa reformationis), която трябва да бъде отложена;
3. чистотата на учението (causa fidei): въпреки желанията на императорската свита

1415 Ян Хус (с. 184) и Йероним Пражки (1416) са изгорени като еретици (с. 197).

1423 Събор в Павия: Завършва без успех.

1431–49 Базелски събор: сблъсък м/у Съборното движение и папството.

1433 „Пражки компактати“: споразумение с хуситите.

1438 Прагматическа санкция: Франция приема реформ. декрети и основава Фр. (галиканска) национална църква. – Евгений IV [1431–47] подготвя победата на **идеята за пап. супремация** с

1438 Фераро-флорент. (от 1439 във Флоренция) събор. Докато фанат. реформатори 1439 избират Феликс V за (посл.) антипапа [до 1449], умерените ок. Н. Кузански (с. 184) подкрепят Евгений.

1439 Уния с Изт. църква (с. 207). – Конкордатите гарантират църк. права на князете.

1448 Виенски конкордат: Фридрих III се отказва от реформите в Германия (с. 197). Пий II (с. 217) обявява

1459 Съборната теория за еретична.

Резултати от реформаторското движение: Схизмата е ликвидирана; вътрешните реформи не успяват; светската власт на папите укрепва (с. 217); възникват местни, респ. национални княжески църкви.

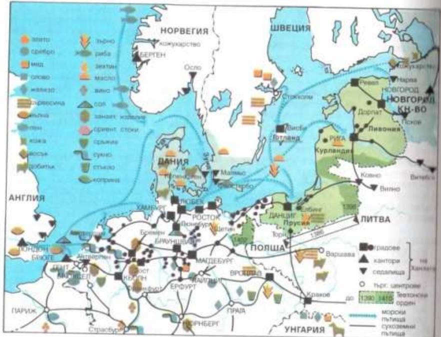
НОРВЕГИЯ
ШВЕЦИЯ
ДАНИЯ
АНГЛИЯ
ПОЛША
ЛИТВА
УНГАРИЯ
НОВГОРОД КН-ВО
Ливония
Курландия
Прусия
Берген
Осло
Стокхолм
Висби
Готланд
Рига
Ревел
Нарва
Новгород
Дорпат
Псков
Ковно
Вилно
Витебск
Малмьо
Фалстербо
Любек
Хамбург
Росток
Данциг
Елбинг
Торн
Бремен
Брауншвайг
Магдебург
Лондон
Брюге
Антверпен
Гент
Кьолн
Ерфурт
Бреслау
Варшава
Краков
Прага
Нюрнберг
Париж
Страсбург
1386
1398
злато
сребро
мед
олово
желязо
дървесина
вълна
лен
кожа
восък
добитък
зърно
риба
зехтин
масло
вино
сол
занаят. изделия
ориент. стоки
сръжия
сукно
стъкло
коприна
кожухарство
градове
кантори
седалища
на Ханзата
търг. центрове
1390 1410 Тевтонски орден
до
морски пътища
сухоземни пътища

Търговията в Балтийско море ок. 1400

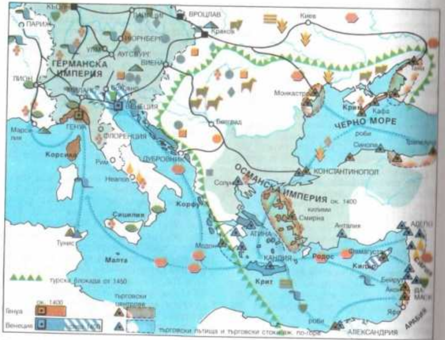
ГЕРМАНСКА ИМПЕРИЯ
ЧЕРНО МОРЕ
ОСМАНСКА ИМПЕРИЯ ок. 1400
Париж
Кьолн
Вроцлав
Краков
Киев
Нюрнберг
Улм
Аугсбург
Виена
Лион
Милано
Венеция
Генуа
Марсилия
Флоренция
Корсика
Рим
Неапол
Дубровник
Белград
Монкастро
Крим
Кафа
Тана
Синопе
Трапезунд
Константинопол
Солун
Корфу
Сицилия
Тунис
Малта
Атина
Модон
Кандия
Крит
Родос
Смирна
Анталия
Фамагуста
Кипър
Бейрут
Яфа
Александрия
роби
турска блокада от 1450
ок. 1400
Генуа
Венеция
търговски центрове
търговски пътища и търговски стоки виж. по-горе

Търговията с Левант ок. 1400

Ханзейска търговия в Балтийско море

От XI в. в чужбина има сдружения на нем. търговци (остерлинги). Гл. заслуга:

1150–1250 изграждане на стоп. зона на балтийските д-ви. Техните воен. и търг. кораби (100 брт) превъзхождат сканд. гребни лодки.

1161 Основ. е нем. **Ханза** (съюз) във **Висби.** След замяната на амбулант. с кореспондент. търговия (счетоводство, кредит. и комис. сделки) центърът ѝ се измества в **Любек** (основ. 1158), станал межд. пристанище (с посока изток-запад) и изходен емигр. пункт за Ливония и Прусия.

1259 Търг. съюз м/у Любек, Хамбург, Висмар, Росток. – Образуване на

1281 Ханза на кьолн. и вестфал. търговци в Лондон. – Обединяване в

1358 Съюз на нем. Ханза за гарантиране на търг. предимства: право за складиране на собст. стоки; задължение за складиране (обявяване на стоките) за чужди търговци и др. – Ефикасно оръжие е **бойкотът на стоки от дадено пристанище или страна** съгл. **рецесии** (решения) на ханз. **събрания на ханзейските градове** с т. нар. предградия, разделени на **квартали** по области. Водещ става венд. квартал с Любек. – Липсва правилник на нездравия съюз, чийто чл. състав (над 200 града) се променя. **Кантори** в чужбина: Новгород („Петерхоф"); Лондон („Щалхоф"); Берген („Дойче брюке") и др.; ежегод. пазари на херингата в Сконе (Фалстербо). – Гл. противник е Дания:

1361–62 Валдемар IV (с. 199) разбива Ханзата. В съюз с Мекленбург, Холщайн, Ютландия и **Кьолн** е проведена

1367–70 успешна контраатака.

1370 Щралзундски мир: Дат. крал се избира само със съгласието на Ханзата. Борба с/у пират. съюз на **виталиерите,** (също ликенделии: уравнители), който снабдява обсадения

1389–95 Стокхолм с хран. продукти (виталии) и 1392 плячкосва Висби.

1402 Победа на Хамбург край Хелголанд и екзекуция на водача Клаус Щьортебекер. Нова война с Дания (1420–35) и

1435 Вордингборгски мир: Венд. градове са освободени от дат. **проливно мито.**

1468–74 Подкрепа на англ. претендент Едуард IV (с. 189) с/у потвърждаване на търг. привилегии. – 1470 Дания издейства забрана за минаване на холанд. и англ. кораби през пролива Зунд.

XV/XVI в. Залез на Ханзата: Сев. нац. държави укрепват след Калмар. уния 1397 (Швеция с. 199; Русия с. 203); херинг. пасажи изчезват от Северно море; търговията се измества към Атлантика (с. 225).

1494 Затваряне на „Петерхоф" и на

1598 „Щалхоф".

Търговия в Левант на Венеция и Генуа

От XI в. упадък на араб. господство в Средиземно море поради реконкистата (с. 187) и кръст. походи (с. 153). Търговията със Запада се поема от Генуа, Пиза, Неапол; търговията в И. Левант – от Сицилия и Венеция. Търсени **ориент. стоки**: коприна, брокат, дамаски, газени платове, памук, камилска вълна, сл. кост, порцелан, багрила, подправки, парфюми, лекарства, перли, скъп. камъни. Те идват в Левант чрез контролираните от арабите азиат. кервани пътища (път на коприната) или търговията в Инд. океан и се купуват с/у сукно и др. изделия на европ. занаят. райони (Милано, Флоренция, С. Германия, Фландрия, Брабант).

Градовете-републики **Венеция** и **Генуа** забогатяват и укрепват чрез:

1. транспортни сделки по време на кръст. походи; 2. нарастващата нужда от пари (банк. и кредит. сделки); 3. визант. и араб. търг. опит (писмени и рационални търг. методи); 4. рухването на Сицилия (с. 173) и залеза на Византия (с. 207).

Двете търг. сили губят от осм. настъпление, но първонач. избягват войни, за да печелят привилегии. Значението им спада с изместване на търговията към Атлантика.

Венеция: Благородническата р-ка се превръща в **първа мор. и търг. сила** поради ключовото си местоположение м/у Запада (контрол на алп. проходи) и Изтока (връзка с Византия, с. 175). Международ. възприемане на сечените в края на XII в. денари и дукати ок. 1280 – Дожът

1192–1205 Енрико Дандоло поема транспорта на IV кръст. поход и след създаване на Лат. империя печели пристанища и воен. бази м/у Адриатическо и Ч. море, част от които стават кн-ва на нобили. – Съперницата Генуа е елиминирана във

1376–81 войната Киоджа, а изхранването на п-ва по време на войните с Милано е обезпечено чрез

1406–28 изграждане на **Terra Ferma.**

Генуа: Заедно с Пиза освобождава З. Средиземноморие от ислям. блокада.

1261 Нападение над Левант (Кафа, Тана) в съюз с Никейската империя; оттогава търг. конкуренция с Венеция.

1284 Победа над Пиза: Генуа получава Корсика, Елба, Сардиния (до 1326). Враждите м/у фамилиите Дориа, Фиески, Грималди, Спинола водят до

1339 отнемане на възможността им да заемат длъжността „дож".

1381 Поражение в „Стогодишната война" с/у Венеция. Полит. зависимост от Милано или Франция.

1407 Основ. е „Каза ди сан Джорджо", първата общ. банка в Европа. За да избегнат стоп. разруха, генуез. моряци участват в откриването на мор. път за Индия.

Късна схоластика

Поет. символ на схоластиката е рел. епос на **Данте Алигиери** (1265–1321). Творецът на ит. писмен език представя в „Divina Commedia" („Божествена комедия", 1311–21) пътя от ада към рая като видение на всемир. Страшен съд.

В самата схоластика се води борба м/у **томисти** (via antiqua: доминиканци) и **скотисти** (via moderna: францисканци). Разложително въздейства **спорът за бедността** на спиритуалистите (фанат. минорити) с курията. Схващането за зем. бедност на Христос (идеал на св. Фр. Асизки, с. 141) е обявено от Йоан XXII за еретично (1323). Генералът на ордена Микеле Чезена, Уилям Окам и др. избягват от пап. затвор при Лудвиг Баварски (с. 195). В „Защитник на мира" (1324) съветникът му **Марсилий Падуански** (1290–1343) застъпва (с Жан Жанден) чисто светското учение за д-вата: нац. суверенитет, отделяне на д-вата от Църквата, надвластие на църк. събор над папата (с. 181). **Роджър Бейкън** (1214–94) призовава към крит. оценка на авторитет. схоластици (Аристотел) и към своб. наблюдение на природата чрез експерименти и опит.

Най-вид. представител на „модернистите" е **Уилям Окам** (ок. 1285–1349). Като ученик на Дънс Скот той смята общите понятия (универсалии) само за думи (nomina) без реалност. **Номинализмът** строго разграничава неподдаващите се на обосновка рел. истини, които са актове на Бож. воля, от знанията (познанието). – В Париж. школа на окамистите са Жан Буридан (поч. 1358) и натурфилософът Никола Орем (поч. 1382), който приема, че Земята се върти около оста си и прави изчисления за нейното движение. – Via moderna и номинализмът дават импулси за филос. и теол. преосмисляне на света, но се губят в дребни спорове. Рел. движения на своето време обобщава **Николай Кузански** (Николаус Кребс; 1401–64). Гл. му труд „За ученото невежество" (1440) преодолява схоластиката. Безкрайната Вселена няма център (Земята) и може да бъде възприета рационално; всяка религия отразява част от божест. истина. Тя може да възприеме Бог относително, понеже в него са обединени вс. противоположности (coincidentia oppositorum). Предложенията му за реформа на календара се основават на нови астр. изследвания, продължени от неговия ученик Николай Коперник (с. 221).

Мистика

Като реакция на рац. схоластика и църк. секуларизация (с. 181) мистиката (*грц.* mystein: затварям очи) се стреми към общение с Бога чрез вътр. съзерцание (видение) и към вникване в него (unio mystica). Тласък на развитието ѝ дават неоплатонизмът (добил известност чрез араб. философи Авицена и Аверо-ес, с. 149) и съчиненията на Дионисий Ареопагит (ок. 500) и Августин (с. 107). Ранни мистици са Бернар Клервоски (1090–1153), Хуго Сенвикторски (поч. 1141); Хилдегард Бингенска (поч. 1179); Мехтхилд Магдебургска (поч. 1280). **Св. Катерина Сиенска** (1347–80) склания папа Григорий XI да се върне от Авиньон в Рим (с. 181).

Пренесена от доминиканци, жен. метоси и манастири мистиката намира почва най-вече в Германия. **Майстер Екарт** (поч. 1327) говори в (нем.) писания и проповеди за „деградацията" на човека, чиято „душевна искра" в уединение се „вселява" в Бог и влияе на холандеца Ян Рьойсбрук (1293–1381), на Йоханес Таулер (1300–61) и лирика на нем. мистика Хайнрих Зойзе (1295–1366).

Ново благочестие (Devotio moderna)

Под влияние на мистиката възникват дв-я за вглъбяване в живота: Водените от Йоханес Таулер и търговеца Рулман Мерсвин **„приятели на Бога"** (монаси, граждани, благородници от Г. Рейн) искат да се „откъснат" от света и да живеят в „спокойствие и мир". Осн. произведение: „Нем. теология" (ок. 1400). – Под името **„братя на съвмест. живот"** (Д. Рейн, Девентер) духовници и миряни се обединяват (без монаш. обет) около Герт Грот (1340–84) за изучаване на Св. писание, проповеди и просв. работа. Приписваното на Тома Кемпийски (Томас Хамеркен, 1380–1471) гл. произведение на групата „Подражание на Христа" намира широк отзвук.

Светското дв-е се предшества от нидл. **движение на бегинките:** орденоподобна общност на жени (или мъже, нар. бегарди: просящи), които се стремят към аскет.-рел. живот в служба на ближния. – Фанатични форми на рел. аскеза сред населението възникват ок. 1350 във връзка с чумната епидемия (с. 154): **„флагелантите"** (самобичуващи се) шестват из Унгария, Ср. Европа, Англия и Швеция; ок. 1400 – из роман. държави.

Извънцърк. реформаторски движения

Националният и рел. отпор с/у папската институция и клерикалната пап. църква в Англия поражда дв-ето на **лолардите** (с. 189), привърженици на оксфорд. професор **Джон Уиклиф** (поч. 1384), който приема само Св. писание за христ. учение и култ, затова превежда Библията (Вулгата), отхвърля йерархията, целибата, опрощението на греховете, учението за причастието и призовава за нац. църква „в христ. бедност". Задушено в Англия, учението намира привърженици в Бохемия, проповядвано от свещеника **Ян Хус** (с. 181). Мъченическата му смърт и прокуждането на **хуситите** (с. 197) предизвикват национални, рел. и социални кризи у чешкия народ.

Градски живот през Средновековието

Далечната търговия с лукс. стоки (развивана от търг. гилдии под крал. защита) още през епохата на франките разполага с укрепени митници и междинни пристанища. С икон. подем на Европа в XI в. (увеличаване на населението, търговията, профес. разделение на труда) **крепостта** (бург) се превръща в **град** с **граждани** (бюргери, буржоа). Освен разраснали се градове (рим. селища, някогашни дворц., креп. или епископ. селища), се появяват и **нови селища,** основ. от крале, епископи, князе или възникнали стихийно. Реш. за възхода на града е благоприятното му стоп. и транспорт. разположение като кръстовище на сухоземни, морски и речни пътища, понеже въпреки притока от сел. занаятчии и зем. граждани той е предимно **търг. селище с постоянен пазар** и размяна на потреб. стоки (град. ст-во). Значение за далечната търговия на **гилдиите** (Ханза, с. 183) добиват гол. пазари (Messen: **панаири,** свързани предимно с рел. празници). Основателите покровителстват градовете чрез **привилегии** (свободи: „Град. въздух прави хората свободни."). Те се отказват от изкл. си права (паз., укрепит., монет., митн. регалии), защото очакват богати приходи. Градът става гл. източник на средства за своя господар, представян от наместник (бургграф, кмет). От **град. права** (паз., търг., по-късно и наемно, полиц., отбран., фин. и др.) се ражда **град. управа** (град. съд и администрация) със съвети, оглавени от висши чиновници (подеста, бюргермайстер, мер, мейър). Водеща роля на благородниците или богатите родове **(патрициат).** Любек. и магдебург. право стават образец за източноелб. пров-и, град. свободи на Сори (Луи VI) – за Франция, привилегиите на Нюкасъл (Хенри I) – за Англия.

В XII в. се образуват **цехове:** принудителни сдружения за контрол, планиране и у-ние на занаят. продукция (качество, цена, пласмент, печалба) и за образование, заетост и соц. подпомагане на занаятчиите. В **борбите на цеховете** с патрициата (XIV–XV в.) те често печелят места в град. управа.

Градовете се стремят да увеличат свободите и разширяват владенията си (територия, принадлежаща на града, селяни с град. права, с. 195). По степен на свободите са: 1. полит. автономни градове: **комуни** (сув. градове-републики, с. 183) и **синьории** (с. 217) в Италия; консулски градове в Прованс; **свободни имперски градове** в Германия и индустр. центрове във Фландрия, Артоа и Пикард; 2. градове с огр. самоу-ние: крал. градове в З. и И. Европа; терит. градове в Германия.

Значение: Правото, ст-вото, културата, управлението на градовете определят развитието на мод. нац., респ. княж. д-ва, в които **столицата** е управл. и култ. център.

Германски териториални държави

Наченките за образуване на „държави в държавата" са в имунитета при феодализма и в имп. политика. Степени на развитие на княж. **терит. суверенитет:** заемна принуда и унаследяване на леновете; прехвърляне на имп. права **(регалии),** предимно чрез **княж. закони от 1220 и 1232** (с.173): независимост на княж. съдилища от имп-ята по време на междуцарствието; признаване пълната юрисдикция и титла „величество" на курфюрстите в **Златната була от 1356** (с. 195). Във **Вестфал. мир** (с. 255) имп. съсловия получават държ. суверенитет. **Значение: Терит. княж. власт** измества феод. лич. зависимост като основа на държ. строй, разрушава Герм. имп-я, установява съществуващата и досега фед. структура на Германия и създава модерна д-ва.

У-ние: Феод. адм. с-ма (допринесла за издигане на князете) се заменя с местни адм. окръзи, управлявани от сменяеми министериали, по-късно **чиновници** (наместник, управител, покровител). Те се контролират от придвор. служби на центр. пров. у-ние начело с канцлер. От XIII в. князът се обгражда с юристи **(придвор. съветници).**

В териториите има области, пряко подчинени на имп-ята или имащи имунитет (манастири, градове, имп. рицари). Затова княж. политика се стреми да закръгля областите и чрез наследст. и брачни договори.

Съд. дело: Бавно възниква затворена орг-я с върх. дворцов съд (апел. инстанция), висш пров. съд (съсл. благород. съд) и низш пров. съд. Освен тях има частни пазар., сел., планински и др. местни (кметски) съдилища. – Прав. разпокъсаност и необективното правораздаване, но и новите правни условия (напр. парично обращение) налагат **рецепция** (възприемане) на **рим. право,** изучавано в университетите. Народът отхвърля чуждото му право (с. 233).

Фин. дело: По църк. или град. образец редовните **данъци** се събират от фин. управители по данъч. списъци (поява на фам. имена) и се използват за издръжка на двора, чиновниците, съдиите, наем. войници и за разрастване на пров-ите. – Някои източници на приходи: **предоставяне** права (мита, монети, мини) за ползване от градове или сдружения (с. 215); **бѐди** (молби) и **данъч. такси в/у стоки** (преки и косвени данъци).

Съсловия: С **правото да разрешават данъци** благородниците-земевладелци (рицари), висш. клир и градовете си осигуряват в **ландтага** полит. право за участие в у-нието и привилегии (извънр. съдилища, освобождаване от данъци). През XIV/XV в. те засилват властта си често чрез **обединения** (съюзи с/у сюзерена, отчасти със собствени войски, служби, хазни), така че **дуалистичната съсловна държава** е типичната държавна форма до XVII в.

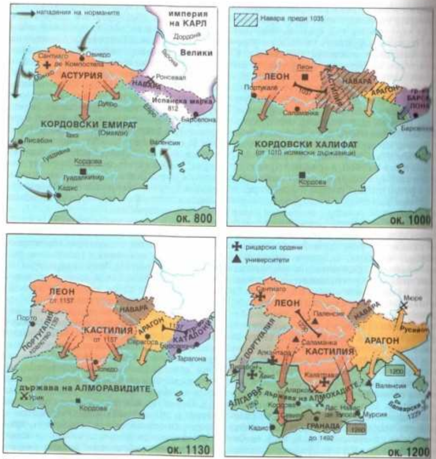
нападения на норманите
империя на КАРЛ
Дордон
Велики
Сантяго де Компостела
Овиедо
АСТУРИЯ
Ронсевал
НАВАРА
Испанска марка 812
Дуеро
Ебро
Барселона
КОРДОВСКИ ЕМИРАТ (Омаяди)
Тахо
Лисабон
Валенсия
Гуадиана
Кордова
Гуадалкивир
Кадис
ок. 800
Навара преди 1035
ЛЕОН
Леон
Португале
1037
КАСТИЛИЯ
НАВАРА
АРАГОН
БАРСЕЛОНА
Саламанка
КОРДОВСКИ ХАЛИФАТ (от 1010 ислямски държавици)
Кордова
ок. 1000
ЛЕОН от 1157
НАВАРА
Порто
ПОРТУГАЛИЯ кралство 1139
КАСТИЛИЯ от 1157
АРАГОН
1137
КАТАЛОНИЯ
Сарагоса
Барселона
Тарагона
Толедо
държава на АЛМОРАВИДИТЕ
Урик
Кордова
ок. 1130
рицарски ордени
университети
Сантяго
ЛЕОН
Паленсия
НАВАРА
Мюре
Русийон
ПОРТУГАЛИЯ
Саламанка
АРАГОН
Алкантара
КАСТИЛИЯ
Лисабон
Авис
Калатрава
1200
Валенсия
Аларкос
АЛГАРВА
държава на АЛМОХАДИТЕ
Кордова
Лас Навас де Толоса
Мурсия
Балеарски о-ви
Кадис
ГРАНАДА до 1492
ок. 1200

Испанската реконкиста

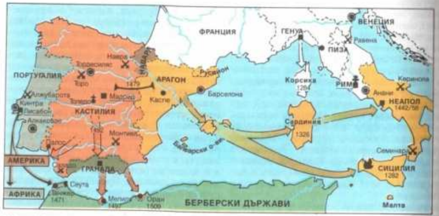
ФРАНЦИЯ
ГЕНУА
ВЕНЕЦИЯ
Равена
ПИЗА
Навара
НАВАРА
Тордесилас
ПОРТУГАЛИЯ
Торо
1479
АРАГОН
Русийон
Корсика 1284
РИМ
Кериньола
Алжубарота
Мадрид
Толедо
Барселона
Каспе
Анйани
НЕАПОЛ 1442/58
Синтра
Лисабон
КАСТИЛИЯ
Алкасовас
Сардиния 1326
Монтиел
Балеарски о-ви
Семинара
Палос
АМЕРИКА
ГРАНАДА
СИЦИЛИЯ 1282
Сеута
АФРИКА
Танжер 1471
Мелиля 1497
Оран 1509
БЕРБЕРСКИ ДЪРЖАВИ
Малта

Иберийският полуостров през XIV/XV в.

Християнски периферни държави

Кралство Навара: Санчо III [1000–35] наследява
1029 графство **Кастилия** и разделя държавата на **Арагон, Кастилия** и **Навара** (от 1234 под фр. влияние);
гр-во Барселона, възникнало от Испанската марка на Карл Вел. (с. 123);
кр-во Астурия (нар. и **Леон**). – След войните на Абд ар-Рахман III [912–961]
978 везирът **Ал-Мансур** сразява с конницата отслабените от раздори държави.

Реконкиста 1031–1260

1008–28 Велика араб. гражд. война (разпадане на Омаядския халифат); начало на христ. настъпление. Клюнийците подкрепят нац. рицар. ордени и обвързват Църквата с Рим. Папите (Григорий VII, Инокентий III) поощряват кръст. походи чрез пропаганда и пари; рицар. ордени (тамплиери, йоанити, с. 153) оказват помощ.
Арагон: Алфонсо I Воина [1104–34] превзема 1118 Сарагоса.
1137 Обединение на Арагон и Каталония. – Реконкистата приключва със
1229–35 завладяване на Балеар. о-ви и 1238 Валенсия от Хайме I [1213–76].
1276–85 Педро III Арагонски посяга към Италия; завладява след
1282 Сицил. вечерня (с. 173) **Сицилия.** При Хайме II [1286–1327] споразумение с папския сюзерен в
1295 Ананския мир. – Новата война с/у Франция за Сицилия завършва без полит. яснота. – С Пиза и Генуа
1323–25 битки за **Сардиния** и Корсика. Унията на благородниците прехвърля Сардиния с
1412 решението от Каспе на Фернандо Кастилски. Неговият син Алфонсо [1416–58] получава **Неапол** като лен.
Португалия: Гр-вото ок. Порто придобива
1094 независимост. Алфонс I се провъзгласява за крал след
1139 победата при Урик. Бързо разрастване на юг. При
1279–1325 Диниш I Земеделеца подем на д-вата. – Борби за трона с Кастилия до
1385 победа при Алжубарота. – От Жоао I [1385–1433] разширение към Африка:
1415 завладяване на Сеута (с. 243).
Кастилия: Фернандо I Вел. [1035–65] превзема 1037 Леон.
1085 Завладяване на Толедо. Герой на битките е Родриго Диас, нар. **Сид** (*араб.*: господар). Служи при маврите и 1094 става владетел на Валенсия.
1126–57 Алфонсо VII като имп-р получава върховенство над христ. д-ви на Иберийския п-в, но те отново се разпадат. След
1185 поражението при Аларкос се образува нова коалиция. След
1212 победата при Лас Навас де Толоса д-вата на Алмохадите (от 1145) рухва.
1217–52 Фернандо III Св. покорява Юга с Кордова (1236) и завършва реконкистата.
1340 Битката при Саладо: султанът на Мароко е разбит. – Участие в Стогодишната война (с. 191).
1369–79 Хенри II Трастамаре сключва траен съюз с Франция.
Гранада: посл. араб. д-ва на европ. земя; през XIV в. култ. разцвет (Алхамбра).

Резултат от реконкистата

Мориските (маври) запазват правата си, но са преселени в отделни квартали. Евреите имат правна защита с/у данъци; разрастване на робството (маври, северoафриканци). – Крал. пълномощници направляват христ. заселване. – С/у крал. институция (рецепция на рим. право) се опълчва висшата арист-я (грандове) с полит. представител **кортесите.** Размирици до разпада на държавата (Кастилия). Короната подтържат градовете, които получават държ. права над град. провинции и образуват съюзи (ермандади).
Църква и култура: силно влияние на доминантата Църква (францисканци, доминиканци); готич. архитектура (катедрали в Толедо, Бургос); влияние на араб. наука (мат., мед., филос-я) в/у новите университети.

Изграждане на испанската държава

Сватбата на „католишките крале“ (1469)
1474–1504 **Изабела Кастилска** и
1479–1516 **Фернандо II Арагонски** слага начало на нова епоха.
1474–79 Война за кастилското наследство с/у Франция и Португалия: победа в
1476 битката при Торо.
1479 Алкаковаски мир: **обединение на Кастилия и Арагон,** които първоначално запазват специф. си институции.
Кастилия: Наследст. титла „Велик магистър на рицар. ордени“ укрепва короната; изграждане на мод. д-ва чрез прав. реформа, повинност за арист-ята и град. опълчение; лишаване от власт на придвор. грандове. **Крал. съвет** (юристи) и град. комисари ръководят д-вата.
Църква: Привилегиите ѝ са признати, но абсол. крал. примат се запазва. Толедският архиеп. кардинал Хименес де Сиснерос (1436–1517) реформира клира.
1481 Възстановена е инквизицията. При Вел. инквизитор Торкемада [1483–98] цари религиозен фанатизъм, земеделието и занаятите се презират като недостойни. Прокуждане на евреи и маври след
1492 завладяване на Гранада. Нападения с/у С. Африка: превземане на Мелиля (1497) и Оран (1509). Хабсбургът
1496 ерцхерцог Филип Хубави се жени за Жана Лудата. 1516 синът му Карл наследява исп. корона (с. 237).

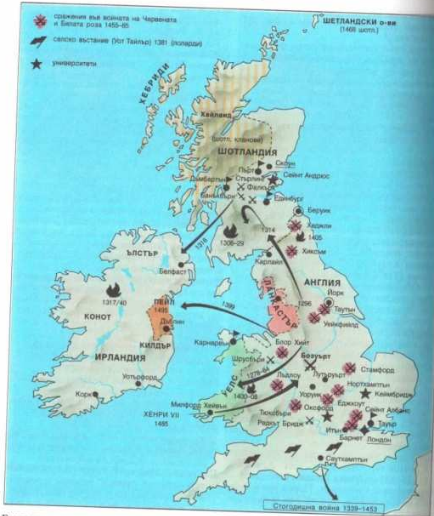
сражения във войната на Червената и Бялата роза 1455–85
селско въстание (Уот Тайлър) 1381 (ларди)
университети
ШЕТЛАНДСКИ о-ви
(1468 шотл.)
ХЕБРИДИ
Хайланд
(шотл. кланове)
ШОТЛАНДИЯ
Скуун
Пърт
Сейнт Андрюс
Дъмбартън
Стърлинг
Фалкърк
Банъкбърн
Единбург
Беруик
Хеджли
1405
Хексъм
1314
1306–29
1316
ЪЛСТЪР
Белфаст
Карлайл
АНГЛИЯ
ЛАНКАСТЪР
Йорк
1296
Таутън
Уейкфийлд
1317/40
ПЕЙЛ
1495
Дъблин
1399
КОНОТ
КИЛДЪР
ИРЛАНДИЯ
Уотърфорд
Корк
Карнарвън
Блор Хийт
Шрусбъри
Бозуърт
1276–84
Лъдлоу
Лътъруърт
УЕЛС
1400–08
Стамфорд
Нортхамптън
Кеймбридж
Уорик
Еджкоут
Оксфорд
Сейнт Албанс
Тюксбъри
Редкът Бридж
Тауър
Итън
Барнет
Лондон
Милфорд Хейвън
ХЕНРИ VII
1485
Саутхамптън
Стогодишна война 1339–1453

Британските острови през XIV/XV в.

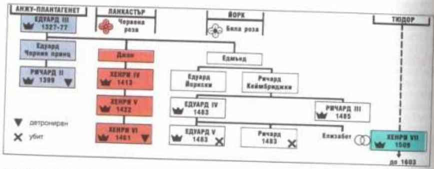
АНЖУ-ПЛАНТАГЕНЕТ
ЕДУАРД III 1327–77
Едуард Черния принц
РИЧАРД II 1399
ЛАНКАСТЪР
Червена роза
Джон
ХЕНРИ IV 1413
ХЕНРИ V 1422
ХЕНРИ VI 1461
ЙОРК
Бяла роза
Едмънд
Едуард Йоркски
Ричард Кеймбриджки
ЕДУАРД IV 1483
РИЧАРД III 1485
ЕДУАРД V 1483
Ричард 1483
Елизабет
ТЮДОР
ХЕНРИ VII 1509
до 1603
детрониран
убит

Борбата за английската корона

Вътр. и външ. политика при Едуард I

1272–1307 **Едуард I** укрепва кралската власт чрез реформи.

1290 Изселване на евреите; привилегии за чуждестранните търговци (Ханзата).

След два военни похода келтският град

1284 **Уелс** е анексиран и става княжество на англ. престолонаследник (от 1301 „Уелски принц“).

1294–97 Война с Франция за Гиен.

Шотландия: престолонаследни раздори след измиране на крал. династия. Приет за върховен глава, Едуард I определя Джон Балиул [1292–96] за монарх. По-късно той предявява претенции за трона и завзема страната.

1297 Народ. в-ние: Нац. герой Уилям Уолъс (ок. 1270–1305) побеждава при Стърлинг и след поражение край Фалкърк продължава партизанската война – без

1304 отцепилата се аристокрация – до екзекуцията си.

1306–29 **Робърт Брус** извоюва нац. независимост на народа в

1314 битката при Банъкбърн. – Робърт II основава

1371–1714 дин. на **Стюартите.**

Англия през Стогодишната война

1327–77 Едуард III започва

1339 войната с/у Франция с успехи на бойното поле (с. 191), но нуждата от средства го тласка към отстъпки на парламента. Тежка стоп. криза поради

1349/50 „Черната смърт“ (с. 154).

1369 Възобновяване на войната от Черния принц. При

1377–99 Ричард II продълж. борби за трона. – Загубите във Франция, поголовният данък, омразата към корумп. пр-во (Дж. Ланкастър) предизвикват голямото

1381 селско въстание на Уот Тайлър и Джон Бол, претърпяло неуспех след атака с/у Лондон. – Деспотът Ричард II е детрониран от парламента, короната получава

1399–1413 Хенри IV от дин. **Ланкастър.**

1403/05 В-ния на аристократите (Хенри Пърси, нар. Хотспър). Кралят е подкрепен от клира (гонения на **лолардите,** с. 184). – За да отклони вниманието,

1413–22 Хенри V подновява 1415 войната с/у Франция; тя завършва с неуспех (с. 191). Въпреки това Стогод. война засилва англ. нац. самосъзнание: англ. култура се отделя от френската.

1362 Въвеждане на англ. език като съдебен.

1387 С „Кентърбърийски разкази“ на **Дж. Чосър** (1340–1400) възниква нац. л-ра.

Църква: „Фр. папи“ и фискализирането на курията (с. 181) са отхвърлени.

1351 Статут на провизиите: забрана за предварително раздаване на пап. доходни служби и за апел. жалби пред курията (1353 „Statute of Praemunire“). Оксфорд. професор Джон Уиклиф се бори с/у секуларизацията на Църквата (с. 184) и прави

1380 1-и англ. превод на Библията.

Право: при Едуард I, „англ. Юстиниан“, систематизиране на правните казуси в

1292 „Годишни книги“, допринесли за развитие на англ. право (общ закон) като обичайно право. Освен шерифите (кралски чиновници в графствата) се появяват

1327 помирители от джентрите (низша арист-я) с полиц. и съд. права (основа на англ. местно самоуправление).

Парламент: Симон дьо Монфор (с. 161) разширява съвета на бароните с по 2 рицари от графство (37) и 2 граждани от град и

1265 свиква първия парламент. Изключението става правило при Едуард I чрез

1295 парламента-модел, понеже джентрите и градовете събират данъците и кралят се нуждае от одобрението им. **Общините** заседават заедно с бароните.

1297 Утвърждаване на правото за облагане с данъци и мита. Одобрените от краля петиции стават закони (законодателна инициатива). – От Едуард III редовно свикване на парламента и постеп. му разделяне на **Камара на лордовете** (Върх. съд) и **Камара на общините** (Долна камара).

Военно дело: Новото оръжие, дългият лък, се използва от йомените (своб. селяни). Войната става нац. кауза (вербуване на „роти“ от вс. съсловия). – По време на борбите за трона през XIV–XV в. забогателите барони (търговия с вълна) си купуват привърженици, които получават дреха (ливрея) с отл. знак и правна защита.

1455–85 Война на Червената и Бялата роза м/у дин. Ланкастър и Йорк, напълно дезорганизирала държ. и прав. ред. Войници се набират от „ротите“, народът почти не се намесва. Възходът на търговията и занаятите спира, влиянието на парламента спада поради подкупи. – Ричард Йорк претендира за короната като регент, пленява душевноболния

1422–61 Хенри VI, но загива в

1460 битката край Уейкфийлд. Чрез

1461 победата при Таутън

1461–83 **Едуард IV Йорк** печели короната. Граф Уорик връща Хенри на трона, но „производителят на крале“ загива в

1471 битката при Барнет. Хенри и привържениците на дин. Ланкастър са убити. След смъртта на Едуард

1483 Ричард III [до 1485] узурпира трона, като заповядва да удушат в Тауър племенниците му Едуард V (12-год.) и Ричард.

1485–1509 Хенри VII Тюдор след идването си в Уелс побеждава Ричард в

1485 битката при Бозуърт и слага начало на властта на **Тюдорите** (до 1603).

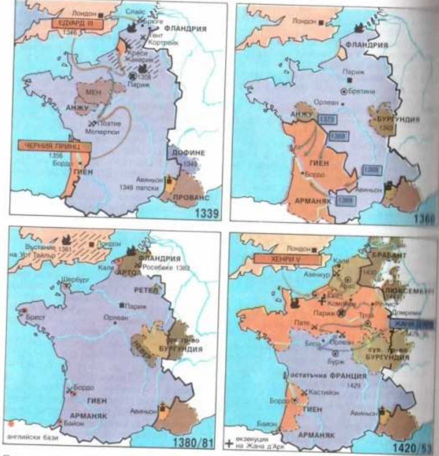
Лондон
Слайс
Брюге
ЕДУАРД III
1346
ФЛАНДРИЯ
Гент
Кортрейк
Креси
Жакерия
1358
Париж
МЕН
АНЖУ
Поатие
Мопертюи
ЧЕРНИЯ ПРИНЦ
1356
Бордо
ГИЕН
ДОФИНЕ
1349
Авиньон
1348 папски
ПРОВАНС
1339
Бретини
Орлеан
1373
1369
БУРГУНДИЯ
1363
АРМАНЯК
1360
Въстание на Уот Тайлър 1381
АРТОА
Кале
Розебеке 1382
Шербур
РЕТЕЛ
Брест
НЕВЕР
БУРГУНДИЯ
Байон
английски бази
1380/81
ХЕНРИ V
Азенкур
Компиен
БРАБАНТ
ЛЮКСЕМБУРГ
Реймс
Троа
Патe
Блоа
Бурж
Домреми
ЖАНА Д'АРК
останалата ФРАНЦИЯ
1429
Кастийон
екзекуция на Жана д'Арк
1420/53

Стогодишната война във Франция

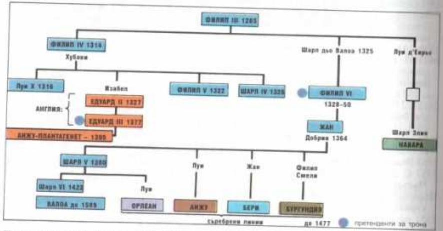
ФИЛИП III 1285
ФИЛИП IV 1314
Хубави
Шарл дьо Валоа 1325
Луи д'Евре
Луи X 1316
Изабел
ФИЛИП V 1322
ШАРЛ IV 1328
ФИЛИП VI
1328–50
АНГЛИЯ:
ЕДУАРД II 1327
ЕДУАРД III 1377
АНЖУ-ПЛАНТАГЕНЕТ – 1399
ЖАН
Добрия 1364
Шарл Злия
НАВАРА
ШАРЛ V 1380
Луи
Жан
Филип
Смели
Шарл VI 1422
Луи
ВАЛОА до 1589
ОРЛЕАН
АНЖУ
БЕРИ
БУРГУНДИЯ
сърбрени линии
до 1477
претенденти за трона

Претенденти за френския трон 1328

Създаване на фр. национална държава

1285–1314 Филип IV Хубави укрепва кралството чрез мъдра фин. политика, като учредява сметна палата (Chambre de comptes), заменя васал. задължения с плащания в пари, преследва и

1307 разпуска Тамплиерския орден, чието имущество конфискува. Той налага

1309 преместването на папите в Авиньон (с. 181) и разширява владенията на короната на изток, включвайки в тях Шампан.

1297 Окупация на Фландрия. Развита благодарение на износа на вълна за Англия, тази индустр. област с богата град. култура оказва съпротива. Първоначално гражданите разгромяват рицар. войска в

1302 „битката на шпорите“ при Кортрейк (Куртре). След като утвърждава фр. си кралски лен Гиен (Аквитания) с

1303 Парижкия договор, Едуард I Английски прекратява подкрепата. 1305 Фландрия е принудена да се покори.

Дуализмът м/у фр. кралство и най-силния му васал се изостря, когато с Шарл IV

1328 Капетингите измират. Според салическото право (мъж. престолонаследие) короната получава Филип VI, основал

1328–1498 дин. Валоа. – На

1328–50 Филип VI се противопоставя Едуард III; въпреки че полага васална клетва, той използва антифр. народ. движение във Фландрия за своите цели.

1339–1453 Стогодишната война започва с победи на англ. народ. войска над фр. рицар. запасни части. За изграждане на подходяща войска липсват:

1. стабилни данъци: ето защо пробата на монетите често се снижава и се свиква съсловно събрание **(Генерални щати);**
2. достатъчна реколта: от 1348 стоп. кризи поради Черната смърт (с. 154); първите наемници (от Арманяк) извършват грабежи и се превръщат в напаст;
3. чувство за нац. принадлежност: крал и сеньори защитават само своите имоти.

1340 Разгром на фр. флот край Слайс.

1346 Поражение при Креси. След героична съпротива на гражданите

1347 пада Кале, до 1559 оперативна база на англ. войски. – Фр. престолонаследник наследява

1349 Дофине (оттам: „дофин“). Победата на **Черния принц** и пленяването на Жан Добрия в

1356 битката при Мопертюи пораждат дълбока вътр. криза във Франция.

1358 Въстание в Париж (Етиен Марсел). Съсловията изискват от дофина контрол в/у крал. управление. – Освен това

1358 сел. въстание: Жакерия (Жак Боном: Добрия Жак). Аристокрацията потушава и двата бунта.

1360 Мир в Бретини: Едуард III се отказва от френската корона с/у суверенитет над Югозападна Франция.

1364–80 Шарл V Мъдри. Войната се възобновява 1369. Англ. противник е изтощен от партизан. война (Бертран дьо Геклен) и изтласкан в няколко бази, но от

1378 вълнения в обложените с високи данъци градове на Фландрия (Филип ван Артевелд). Гражданите са разбити в

1382 битката при Росебеке. Филип II Бургундски получава Фландрия (с. 193).

Борбите за надмощие на х-зите от Бургундия и Орлеан, регенти на душевноболния Шарл VI, с техните партии на кабошените (париж. цехове) и арманяците (наем. войници) водят до нова държ. криза след дебаркацията на англичаните.

1415 Поражение при **Азенкур:** Нормандия и Париж са окупирани; Бургундия се съюзява с Англия; Хенри V участва в управлението на Франция, но арманяците и клирът провъзгласяват дофина за крал.

1422–61 Шарл VII губи крал. области ок. Париж. Тогава се появява спасителката в лицето на **Орлеанската дева. Жана д'Арк** (ок. 1412–31), селска девойка от Домреми, получила осенение свише, с вярата си въодушевява нац. съпротива, принуждава англичаните

1429 да вдигнат обсадата на Орлеан и отвежда Шарл VII за коронация в Реймс. Заловена от бургундци край Компиен и предадена на англичаните, тя е осъдена като еретичка и на

30 май 1431 изгорена в Руан (фр. нац. празник). – 1456 преразглеждане на присъдата; 1920 канонизирана.

1435 Араски договор: Кралят се помирява с Бургундия (с. 193) и

1436 завладява Париж. – По волята на нацията се поставят основите на френската обединена държава.

1438 Буржска прагматична санкция (с. 181): Основ. е **„галиканска нац. църква“.** – Регл. държ. приходи за редовна войска, получавани от владенията на короната;

1439 въвеждане на пряк поземлен и поголовен данък (taille royale), от който са освободени арист-ята, клирът и гражданите на някои градове. – Армията е разделена на **„редовни роти“** в цяла Франция.

1449–53 Навлизане в Нормандия и Гиен; войната стихва след

1453 победата при Кастийон.

Резултат: Въпр. могъществото на „принцовете с крал. кръв“ (сърбрени линии) войната спомага за възникване на нац. д-ва.

1461–83 Луи XI е застрашен до 1477 от Шарл Смели Бургундски.

1483–98 Шарл VIII, поради претенциите на Анжуйската дин. към Неапол, започва

1494 италианските войни (с. 219).

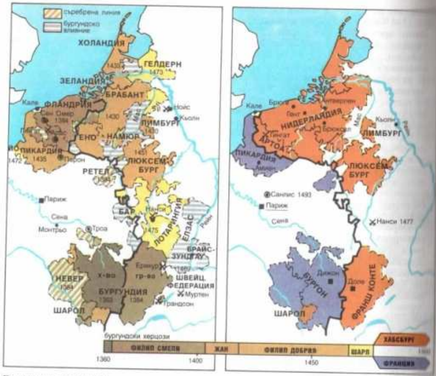
сърребрена линия
бургундско влияние
ХОЛАНДИЯ
ГЕЛДЕРН
1473
1433
ЗЕЛАНДИЯ
БРАБАНТ
Кале
ФЛАНДРИЯ
Сен Омер
1384
1430
Нойс
Кьолн
ЛИМБУРГ
Мас
ЕНО
НАМЮР
ПИКАРДИЯ
1472
1435
Перон
1451
ЛЮКСЕМБУРГ
РЕТЕЛ
Париж
Сена
Монтрьо
Троа
БАР
Нанси
ЛОТАРИНГИЯ
1475
ЕЛЗАС
Рейн
БРАЙСГАУ
ЗУНДГАУ
Ерикур
НЕВЕР
1384
х-во
гр-во
БУРГУНДИЯ
1363
1384
ШВЕЙЦ. ФЕДЕРАЦИЯ
Муртен
Грандсон
ШАРОЛ
бургундски херцози
ФИЛИП СМЕЛИ
ЖАН
ФИЛИП ДОБРИЯ
ШАРЛ
1360
1400
1450
ХАБСБУРГ
ФРАНЦИЯ
Брюж
Антверпен
Гент
НИДЕРЛАНДИЯ
Брюксел
Арас
АРТОА
Амиен
Санлис 1493
Нанси 1477
Дижон
БУРГОН
Дол
ФРАНШ КОНТЕ

Бургундия 1363–1477

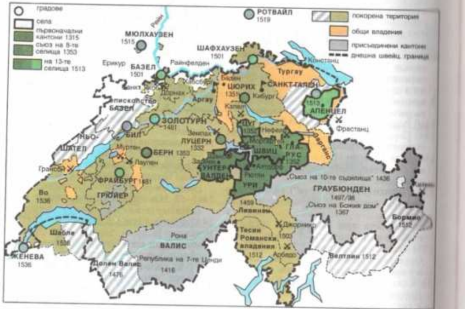
градове
села
първоначални кантони 1315
съюз на 8-те селища 1353
на 13-те селища 1513
покорена територия
общи владения
присъединени кантони
днешна швейц. граница
Рейн
МЮЛХАУЗЕН
1515
РОТВАЙЛ
1519
ШАФХАУЗЕН
1501
Ерикур
БАЗЕЛ
1501
Райнфелден
Констанц
Тургау
Баден
ЦЮРИХ
1351
Кибург
САНКТ ГАЛЕН
1513
АПЕНЦЕЛ
Фрастанц
епископство БАЗЕЛ
Аргау
ЗОЛОТУРН
1481
БИЛ
Земпах
ЛУЦЕРН
1332
ЦУГ
1352
Нефелс
Моргартен
ШВИЦ
ГЛАРУС
1352
Зарганс
НЬО-ШАТЕЛ
Муртен
БЕРН 1353
Лаупен
Грансон
УНТЕРВАЛДЕН
Рютли
УРИ
„Съюз на 10-те съдилища" 1436
ФРАЙБУРГ 1481
ГРЮЙЕР
Во
1536
ГРАУБЮНДЕН
1497/98
„Съюз на Божия дом"
1367
1459
Ливинен
Джорнико
Тесин
Романски владения
1512
1503
Арбедо
Шабле
1536
Рона
ВАЛИС
Република на 7-те Ценди
1416
Долен Валис
1475
ЖЕНЕВА
1536
Бормио
1512
Велтлин 1512

Швейцарска федерация 1315–1513

Швейцарска федерация (1291–1513)

След измиране на херцозите от рода Церинг (1218) Швейц. алп. област се разпада на полит. самост. държавици. Разширявайки властта си (свързване на горнорейн. владения с Тирол), Хабсбургите срещат след 1278 (с. 195) съпротивата на селяните от **Ури** (от 1231 пряко подчинен на империята) и **Швиц** (1240). Заедно с Унтервалден трите **първоначални кантона** се обединяват във

1291 „Вечен съюз": договор за взаимна отбрана (легенда за клетвата от Рютли, шапката на Геслер и простреляването на ябълката от В. Тел). **Федерацията** е призната от противниците на Хабсбург (Адолф Насауски, 1297; Хенри VII, 1309). Селяните отбиват атаката на рицар. войска начело с Леополд I Австрийски в

1315 битката при Моргартен.

1332 Луцерн, като първо град. селище, влиза в общността, която се разширява в

1353 съюз на 8-те вече съществуващи селища. Във „войната на градовете" федерат. народ. опълчение побеждава Австрия в

1386 битката при Земпах, а 1388 – при Нефелс.

1415 Завземане на хабсбургска Аргау, първата васална д-ва; разрастване на юг с цел завладяване проходите за Италия до

1422 поражението при Арбедо. – Сътрудничеството м/у сел. селища (селяни) и град. селища (патриции, еснафи) е застрашено от конфликта м/у Швиц и Цюрих.

1440–46 Период на Цюрих. война: Градът се съюзява с Фридрих III, който довежда в страната арманяците (с. 191); спогодба на съюза с Франция въпреки

1444 поражението при Санкт Якоб. Цюрих отново влиза в съюза; 1451 градът и манастирът „Санкт Гален" се приобщават като „присъединени селища".

Впоследствие Хабсбург губи владението си (Тургау) без Райнфелден и потърсва помощ от Шарл Смели (вж. по-долу). Обезпокоени, противниците му се обединяват с посредничеството на Франция, след като тя признава владенията им във

1474 „Вечната посока". – В похода си с/у Берн Шарл Смели търпи

1476 поражения при Грансон и Муртен; загива 1477 при Нанси (вж. по-долу). – Придобила самочувствие от успехите, федерацията се противопоставя на държ. реформи на Максимилиан I (с. 219). „Швабската война" завършва с

1499 Базел. мир: „сродната на имп-ята" Швейцария получава полит. независимост и се отделя от имп-ята. Разширяване в

1513 съюз на 13-те селища и експанзия на юг (Велтлин, Бормио, Тесин) до

1515 поражението при Мариняно. Швейц. „могъща дружина" въвежда нов начин на водене на война с наемни пехотинци (копиеносци). „Хвърковатите" швейцарци стават най-търсените наемници.

Бургундия (1363–1477)

В германо-френската гранична област възниква съвкупност от държави, свързана по сърребрена линия с династията Валоа и наподобяваща каролингска Лотарингия (с. 125).

1363–1404 Филип Смели получава 1363 херцогство Бургундия (Бургон) като лен от баща си Жан Добрия. Той и приемниците му чрез наследство и закупуване придобиват

1384 графство Бургундия (Франш Конте) и наследството на родовете Вителсбах (Холандия до 1433) и Люксембург (до 1451). Едновр. герм. и фр. васали, херцозите на Бургундия са сред най-богатите князе в Европа, понеже разполагат с Фландрия и Брабант: най-могъщия европ. стоп. център (с. 245). В двора им процъфтява късната рицарска култура; бургунд. дворцов церемониал става образец на абсолют. владетелска държава (с. 243). Придобитите области запазват правата си. В Нидерландия духът на самоувереното гражданство ражда реалистичната фламондска живопис с основоположници Ян ван Ейк (1386–1440), Рогир ван дер Вайден (1400–64) и др.

1419 Херцог Жан е убит от привърженици на дофина в Монтрьо.

1419–67 Филип Добрия се присъединява в

1420 договора от Троа към англичаните (с. 191); едва в

1435 Араския договор се споразумява с Шарл VII след отмяна на васал. зависимост от Франция. – Към полит. независимост се стреми и неговият син

1467–77 Шарл Смели. Той печели на своя страна Англия, Кастилия и Арагон, за да изолира противника си Луи XI (с. 191). Сигизмунд Австрийски залага хабсбургските си владения по Рейн (Елзас) с надеждата за помощ от Бургундия с/у швейцарците. В замяна на крал. титла императорът иска за сина си Мария, наследница на Бургундия. – След безуспешна

1474 обсада на Нойс Шарл се съгласява на брач. споразумение. След

1475 завладяване на Лотарингия Берн (Николаус фон Дисбах) тласва Швейцария към война (вж. по-горе). Шарл загива в

1477 битката при Нанси. – Мария се омъжва за Максимилиан (I) Австрийски. В спора за бургунд. наследство той побеждава Луи XI в

1479 битката при Гингат. Едва

1489 Фландрия признава правата на Максимилиан. С подялба на наследството в

1493 мира от Санлис започва секуларното противоречие между Франция и Хабсбургите.

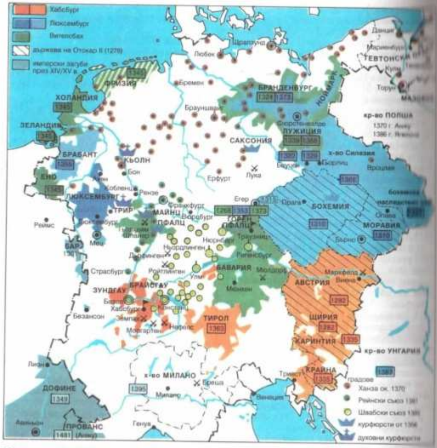
Хабсбург
Люксембург
Вителсбах
държава на Отокар II (1278)
имперски загуби през XIV/XV в.
ФРИЗИЯ
1345
ХОЛАНДИЯ
1345
ЗЕЛАНДИЯ
1345
БРАБАНТ
1355
ЕНО
1345
ЛЮКСЕМБУРГ
КЬОЛН
Бон
Кобленц
Рензе
ТРИР
Реймс
Мец
БАР
1301
МАЙНЦ
Франкфурт
Вюрцбург
ПФАЛЦ
Нюрнберг
Нюрдлинген
Дьофинген
Ройтлинген
Страсбург
Улм
ЗУНДГАУ
БРАЙСГАУ
Хабсбург
Безансон
Моргартен
Нефелс
ТИРОЛ
1363
Любек
Щралзунд
Бремен
Брауншвайг
БРАНДЕНБУРГ
1324
1373
НОЙМАРК
Данциг
Мариенбург
ТЕВТОНСКИ
Кулм
Торун
МАЗОВИЯ
кр-во ПОЛША
1370 г. Анжу
1386 г. Ягело
Фюрстенвалде
ЛУЖИЦИЯ
1339
1368
САКСОНИЯ
Ерфурт
Лука
х-во Силезия
Бауцен
Гьорлиц
Вроцлав
1368
Егер
1268
1353
1373
ГОРЕН ПФАЛЦ
Прага
БОХЕМИЯ
1310
МОРАВИЯ
1310
Оломоуц
Бърно
Трауzниц
Регенсбург
БАВАРИЯ
Мюлдорф
Мюнхен
Мархфелд
Виена
АВСТРИЯ
1282
ЩИРИЯ
1282
КАРИНТИЯ
1335
кр-во УНГАРИЯ
1387
КРАЙНА
1335
Триест
Венеция
х-во МИЛАНО
Бреша
1395
Милано
Генуа
Лион
ДОФИНЕ
1349
Авиньон
ПРОВАНС
1481
(Анжу)
градове
Ханза ок. 1370
Рейнски съюз 1381
Швабски съюз 1385
курфюрсти от 1356
духовни курфюрсти

Политика на териториалната власт и градски съюзи през Късното средновековие

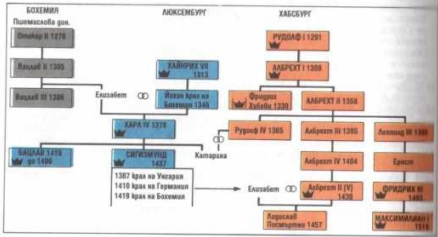
БОХЕМИЯ
Пшемислова дин.
Отокар II 1278
Вацлав II 1305
Вацлав III 1306
ЛЮКСЕМБУРГ
ХАЙНРИХ VII 1313
Йохан крал на Бохемия 1346
Елизабет
КАРЛ IV 1378
ВАЦЛАВ 1419 до 1400
СИГИЗМУНД 1437
Катарина
1387 крал на Унгария
1410 крал на Германия
1419 крал на Бохемия
ХАБСБУРГ
РУДОЛФ I 1291
АЛБРЕХТ I 1308
Фридрих Хубави 1330
АЛБРЕХТ II 1358
Рудолф IV 1365
Албрехт III 1395
Леополд III 1386
Албрехт IV 1404
Ернст
Елизабет
Албрехт II [V] 1439
ФРИДРИХ III 1493
Ладислав Посмъртни 1457
МАКСИМИЛИАН I 1519

Пшемислова, Люксембургска и Хабсбургска династии през XIII/XVI в.

Изборни крале (1273–1356)

Безвластието (юмручно право) през междуцарствието налага подновяване на държ. власт чрез **своб. избор на крал,** утвърден окончателно при двойния избор 1257 (Алфонсо Кастилски до 1284; Ричард Корнуолски до 1272). Последици: **образува се курфюрстко съсловие:** правото на избор се ограничава до 3-ма дух. и 4-ма светски курфюрсти, изискващи от кандидата извънредни права (капитулации) и право на полит. мнение (писма за намерения), желаят слаба цар. власт и затова сменят династиите.

Политика на терит. власт на кралете: тъй като властта зависи от владенията на рода, изборните крале се стремят да ги увеличат: конфликти м/у общата политика на империята и тази на терит. власт.

Отделяне от папството: „Свещ. римска имп-я на **герм. нация**" изоставя идеята за универс. имп-я с ит. политика (с. 145, 217), но не намира сили за създаване на нац. д-ва.

1273–91 **Рудолф I Хабсбург** (предпочетен пред Отокар II Бохемски, с. 169) изисква връщане на отчуждените имп. имения. Отокар се заклева във вярност пред краля, но отказва да върне леновете си; обявен е извън закона и загива в

1278 **битката на Мархфелд.** Синът му Вацлав II запазва Бохемия и Моравия. – **Създаване на хабсб. терит. власт:**

1282 Австрия и Щирия се дават като ленове на синовете на Рудолф (Крайна [в залог] и Каринтия – на Майнхард Тиролски, 1335 на Хабсбург).

1287 Райхстаг във Вюрцбург: указ за нац. мир. Политиката на терит. власт на

1291–98 Адолф Насауски не успява. Той е детрониран и загива в

1298 битката при Гьолхайм с/у

1298–1308 Албрехт I Хабсбург. Синът на Рудолф разбива

1301 опозицията на рейн. курфюрсти и конфискува Бохемия. С убийството на краля от племенника му Йохан Парицид пропада планът за хабсб. наследст. монархия. Избран е фр. васал и брат на архиеп. Балдуин Трирски [1307–54].

1308–13 Хайнрих VII Люксембургски (с. 217). Синът му Йохан (Ян) [1310–46] получава кр-во Бохемия чрез женитба.

1314–47 Лудвиг Баварски побеждава хабсбургския си противник с швейцарска помощ (с. 193) и печели

1322 битката при Мюлдорф: пленява Фридрих Хубави (съвладетел до 1330). Папските протести се отхвърлят в

1324 апелацията от Заксенхаузен; анатемата над Лудвиг не повлиява (с. 181).

1327–28 Поход в Италия и коронация за император. По искане на Балдуин Трирски

1338 курфюрсткото събрание в Рензе постановява, че изборът за крал вече не се нуждае от пап. одобрение. Безогледното засилване на терит. власт предизвиква

1346 контраизбор на чеш. крал Карл Люксембургски, признат от всички след смъртта на Лудвиг. Като имп-р

1346–78 Карл IV превръща добре уредената Бохемия в център на властта си. Резиденцията Прага се разраства (катедрала „Св. Вит", Храдчани);

1348 основ. е 1-ият герм. университет. Имп. канцелария покровителства литер. език (пражки канцеларски немски).

След мъдри преговори Карл се споразумява с курията (1355 коронация за император) и с курфюрстите и издава

1356 „Златна була": избраният с мнозинство във Франкфурт и коронясан в Ахен крал е същевр. и „избран рим. имп-р" (титла от 1508). Неделимите курфюрства получават титла „величество" за владетелите си, съдебен и терит. суверенитет.

Значение на имп. осн. закон: защита на династ. наследст. избор в полза на Люксембургите (от 1437 на Хабсбургите) и на **дуал. съсловна д-ва** с разделение на властта м/у „император и империя". Князете искат курфюрстки привилегии.

Политика на терит. власт: Карл IV придобива 1353 Г. Пфалц; до 1368 Силезия и Лужиция. С дог. от Фюрстенвалде 1373 купува вителсбергски **Бранденбург.**

Южногерм. градски съюзи през XIV в.

1254 Рейнски съюз, основ. за осигуряване на поместния мир по време на междуцарствието. По-късните обединения възникват за защита на град. свободи от:

рицарите: самоуправство и грабежи на град. търговски кервани;

князете: постоянни спорове за **селяните с град. права** (живеещи извън стените на града, но под негова закрила), които пречат за разширяване на терит. им власт;

кралете: по полит. или фин. причини дават свободни градове в залог на князете.

1356 „Златна була": Забранява град. съюзи. Въпреки това 14 града образуват

1376 Швабски съюз (с/у вюртембергския граф Еберхард Мрънкалото).

1377–89 Южногерм. война на градовете:

1377 победи при Улм над Карл IV и при Ройтлинген над Вюртемберг. – Швабско-рейнският съюз се обединява в

1381 Южногерм. съюз, който се съюзява с швейц. федерати (1385). Княж. войска побеждава съюза в

1388 битката при Дьофинген (и Вормс).

1389 Егерски дог. за нац. мир: отказ от separat. съюзи; незав. политика на имп. градове приключва, но от 1489 те участват като „трета колегия" в райхстага, разделени на Шваб. и Рейн. скамейка.

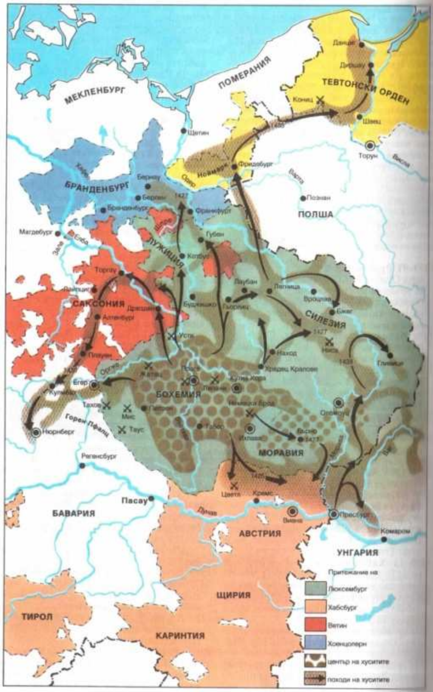
МЕКЛЕНБУРГ
ПОМЕРАНИЯ
ТЕВТОНСКИ ОРДЕН
Данциг
Диршау
Кониц
Швец
Торун
Висла
Щетин
1433
Фридебург
Ноймарк
Одер
Варта
Познан
ПОЛША
Хафел
БРАНДЕНБУРГ
Бернау
Берлин
Бранденбург
1427
Франкфурт
Магдебург
Елба
Зале
Шпре
Губен
ЛУЖИЦИЯ
Котбус
Торгау
Лайпциг
САКСОНИЯ
Дрезден
Алтенбург
Лаубан
Легница
Бреслау
Бжег
Будишин
Гьорлиц
СИЛЕЗИЯ
1427
Усти
Находка
Ниса
1428
Гливице
Плауен
1430
Огре
Жатец
Прага
Кутна Хора
Липани
Храдец Кралове
Егер
Кулмбах
БОХЕМИЯ
Пелхрим
Немецки Брод
Тахов
Мис
Таус
Табор
Оломоуц
Горен Пфалц
Нюрнберг
Ихлава
Бърно
1427
МОРАВИЯ
Регенсбург
1425
Цвета
Кремс
Пасау
Дунав
Виена
Пресбург
Коморн
БАВАРИЯ
АВСТРИЯ
УНГАРИЯ
ЩИРИЯ
ТИРОЛ
КАРИНТИЯ
Притежание на
Люксембург
Хабсбург
Ветин
Хоенцолерн
център на хуситите
походи на хуситите

Хуситските войни 1419–1436

Германия при синовете на Карл IV

Съгл. плана за Великослав. империя 1378 **Сигизмунд** получава Бранденбург (крал на Унгария от 1387), а **Вацлав** – Бохемия, Силезия и герм. корона.

1373–1419 Вацлав, крал на Бохемия. С/у произвола му (нарежда да удавят викария на Праж. архиепископия св. Ян Непомук) обр. съюз начело с братовчед си Йобст Моравски [1375–1411]. След победи над Вацлав (хвърлен в затвора 1394 и 1402) държ. с-ма в Бохемия се разпада.

Германска империя: Вацлав Мързеливия [1378–1400] спазва

1383 имп. нац. мир от Нюрнберг, но е безсилен с/у княж., рицар. и град. съюзи (с. 195) и е детрониран за бездействие.

1400–10 И Рупрехт Пфалцки не успява да спаси авторитета на короната. Претенциите към трона на Йобст Моравски се решават в полза на

1410–37 Сигизмунд. Той настоява за свикване на църк. събор в Констанц (с. 181). – **Възход на новата терит. власт:**

1415 Бургграф Фридрих I Хоенцолерн получава курфюрство Бранденбург.

1423 Фридрих Войнствения от **дин. Ветин** получава курфюрство **Саксония** като лен. Държ. реформа е предотвратена от **Хуситските войни** (1419–36).

Хуситите в Бохемия през XV в.

Ян Хус (1369–1415) след екзекуцията си

1415 (с. 181) се превръща в нац. мъченик. Когато „убиецът“ Сигизмунд предявява претенция към бохем. корона, хуситите

1419 вдигат в-ние (първа „Пражка дефенестрация“). Техните догми се съдържат в

1420 „Пражките статии“: своб. проповед; причастие sub utraque (от двата вида); апост. бедност на клира. – Рел. разцепление на **каликстинци** (чашници или **утраквисти:** университет, арист-я, граждани) и **таборити,** привърженици на Уиклиф (с. 185), отхвърлящи небибл. култови форми и догми (селяни, низш клир, еснафи). – Начело с **Ян Жижка** (1360–1424) и **Прокоп Голи** (1380–1434) хуситската народ. войска отбива 5 атаки на имперските войски и плячкосва съсед. страни. След

1431 разгром на Фридрих Бранденбургски при Таус съборът е проведен: в

1433 „Пражки компактати“ (с. 181) е постигнато споразумение с утраквистите.

1434 Битка при Липани: Утраквистите побеждават радикалните таборити.

1436 Ландтаг в Ихлава: Утраквистите признават Сигизмунд. – След нови битки

1448 Прага е превзета от водача на чашниците **Иржи Подебрад.** От

1452 регент, а от 1458 крал на Бохемия, Иржи е анатемосан след отмяна на „Праж. компактати“ от папата (1466) и победен от **Матиаш Корвин,** който окупира

1468–69 Моравия, Силезия и Лужиция. – Бохем. съсловия избират за крал

1471–1516 Владислав Полски. Той се обединява с Матиаш чрез

1478 Оломоуцки мирен договор и 1490 става унгарски крал. – Таборитите и валденсите образуват 1467 **Община на бохемско-моравските братя.** – Споразумение м/у католици и утраквисти в

1485 мирния договор от Кутна Хора.

Резултат: отслабване на короната, Църквата и нем. влияние. Висшата аристокрация забогатява от църк. имения, но не спомага за изграждане на чеш. нац. държава.

Германия при първите Хабсбурги

След измиране на Люксембургите короната заедно с Бохемия и Унгария получават Хабсбургите.

1438–39 Албрехт II Австрийски. Настойник на родения след смъртта му син Ладислав Посмъртни (1440–57) става

1440–93 Фридрих III. Съветникът му Енеа Силвио Пиколомини го спечелва за каузата на папа Евгений IV; Съборното движение завършва с

1448 Виенски конкордат (с. 181). – Императорът не се намесва в княж. борби за власт. С **всеобщата прав. несигурност,** особено във Вестфалия, се справят

новите съдилища: предс. на крал. углавен съд възлага на **своб. граф** рък-вото на таен съд. Графът и **своб. заседатели** (също и селяни) произнасят като „сведущи“ присъда (само оправдателна или смъртна), която се изпълнява веднага. Неявяването на обвиняемия води до **проскрипция** (обявяване извън закона). В края на XV в. правото на самоотбрана отпада.

1471 Райхстаг в Регенсбург: **забрана за частно отмъщение.** За осиг. на нац. мир

1488 е основ. **Швабски съюз** на князе, рицари и градове. – **Упадък на империята:** След смъртта на Ладислав

1457 кралете на Унгария (Матиаш Корвин) и Бохемия (Иржи Подебрад) се опълчват с/у империята, а Полша (с. 201) и Бургундия (с. 193) завоюват нейни територии.

1471–80 Турски набези в Щирия; подялба на наследството на Хабсбургите, а от 1477 унгарски набези в Австрия:

1485 завладяване на Виена и окупация на Д. Австрия, Каринтия и Щирия.

Политика на терит. власт: Въпреки неуспехите императорът се осланя на силата на Хабсбург. Наследств. и брачни дог. стават **основа на хабсб. световна сила.**

1463 Наследств. споразумение с Унгария. – С брачен дог. на сина си Максимилиан

1477 императорът придобива Бургундия (с. 193);

1490 освобождава Виена; наследява Тирол,

1491 сключва **договор за наследство** с Бохемия и Унгария.

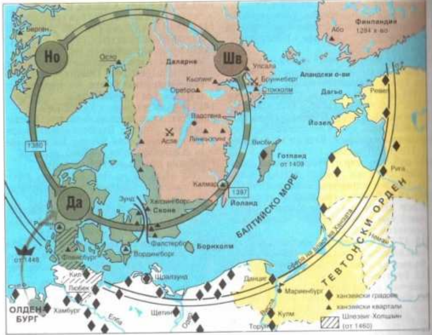
Берген
Но
Осло
Даларне
Шв
Кьопинг
Упсала
Бруннеберг
Стокхолм
Оребро
Финландия
1284 х-во
Або
Аландски о-ви
Дагьо
Ревел
Вадстена
Асле
Линшьопинг
Йозел
Висби
Готланд
от 1409
1380
Рига
Калмар
1397
Йоланд
Да
Зунд
Хелзингборг
Сконе
БАЛТИЙСКО МОРЕ
ТЕВТОНСКИ ОРДЕН
Рибен
Фалстербо
Борнхолм
Вордингборг
от 1448
Фленсбург
Кил
Щралзунд
Любек
Данциг
Мариенбург
ханзейски градове
ханзейски квартали
Шлезвиг-Холщайн (от 1460)
ОЛДЕНБУРГ
Хамбург
Елба
Щетин
Одер
Кулм
Торун
Неман

Балтийските държави ок. 1400

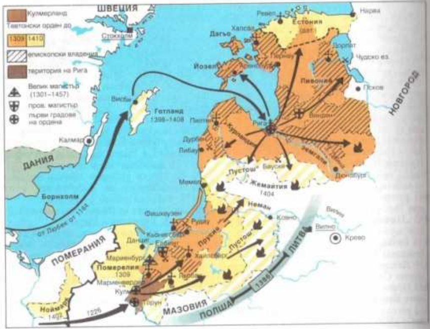
Кулмерланд
Тевтонски орден до
1309
1410
епископски владения
територия на Рига
Велик магистър (1301–1457)
пров. магистър
първи градове на ордена
ШВЕЦИЯ
Стокхолм
Ревел
Нарва
Естония (дат.)
Хапсал
Дагьо
Дорпат
Перновъ
Чудско ез.
Йозел
Ливония
Псков
НОВГОРОД
Висби
Готланд 1398–1408
Пилтен
Рига
Венден
Курландия
Земгали
Калмар
Дурбен
Либау
ДАНИЯ
Пустош
Бауск
Динабург
Мемел
Жемайтия 1404
Борнхолм
от Любек от 1163
Неман
Вилия
Ковно
Вилно
Крево
Фишхаузен
Рудау
Кьонигсберг
Данциг
Елбинг
Прусия
Пустош
ЛИТВА
ПОМЕРАНИЯ
Мариенбург
Хайлсберг
Померелия 1309
Мариенвердер
Кулм
Торун
Ноймарк 1402
1226
МАЗОВИЯ
1386
ПОЛША

Възходът на Тевтонския орден 1226–1410

Тевтонски орден (1226–1410)

Ливония: Брем. каноник Алберт Апелдерноски (1199–1229 еп. на Ливония) събира кръст. войска, основава Рига (1201) и създава рицарския Орден на меченосците (червен кръст в/у бяло наметало). – До

1230 са покорени Ливония и Курландия, арист-ята завладява земи, основ. са герм. градове и епархии, но земеделци не се заселват. След

1236 поражението при Шауле от литовци и земгали

1237 орденът се обединява с Тевтонския. Атаката на Новгород завършва с

1242 битката при Чудското езеро.

1346 Орденът извоюва Естония от Дания.

Прусия: Херцог Конрад Мазовски моли ордена за помощ с/у езичниците-пруси и му предоставя **Кулмерланд.**

1209–39 Великият магистър Херман фон Залца получава от Фридрих II в

1226 „Златната була" от Римини Прусия като земя за ордена; от 1234 тя е подчинена на папата. – Провинциалният управител Херман фон Балк започва от Торун (1231) и Кулм (1233) кръстоносни походи с/у прусите. След неуспехи и въстания

1283 Прусия е завладяна;

1309 Померелия (И. Поморие) е отнета от Полша.

1351–82 Винрих фон Книпроде: разцвет на държавата на ордена.

1370 Поражение на литовците при Рудау; план. колонизация (над 1400 селища); новите градове (по кулм. право) заедно с търг. си бази са на Ханзата, но орденът развива собст. търговия и влиза в конкуренция с тях и сел. аристокрация, претендираща за участие в политиката.

1393–1407 Конрад фон Юнгинген прогонва

1398 виталиерите (с. 183) от Готланд (Висби). Най-голямо разрастване на ордена, след като получава в залог Ноймарк (1402) и побеждава Жемайтия (1404).

От 1386 орденът е обграден от по-силната обединена полско-литовска д-ва (с. 201), освен това губи мис. си роля.

Устройство: Орденът (с. 153) се състои от братя рицари и пастори, на които служат полубратя (от неблагородно потекло). Допълнения към **статута на ордена** (монаш. обет, правила, закони) с решения на монаш. колегия и разпоредби на „принадлежащия към имп-ята" **Вел. магистър** със седалище **Мариенбург** (от 1309). Избран от гл. монаш. колегия, той управлява с 5-ма **властници:** маршал (война), Вел. командьор (администрация), управител на болницата (соц. грижи), трапиер (облекло), треслер (финанси) и **пров. магистри** на Прусия и Ливония. Командьорът ръководи окръг на ордена. Няколко командьори образуват адм. окръзи извън територията на ордена, подчинени на **Вел. магистър за Германия.**

Скандинавия в Късното средновековие

Швеция: При слабите крале е налице възход на аристокрацията (произлязла от едрите земевладелци; липсва соц. противоречие със своб. селячество). С/у потвърждение на привилегиите им и образуване на държ. съвет първенците дават короната на

1319–63 Магнус Ериксон. Първият норв.-швед. общ крал губи Сконе, Йоланд и Готланд от Дания.

Норвегия: Магнус е принуден да отстъпи страната на

1355–80 Хокон VI. Той се жени 1363 за Маргрете, от 1387 кралица на Дания и Норвегия.

Дания: Граф Герхард III фон Холщайн, избран за регент, слага край на размириците м/у корона, арист-я и клир. 1326 повелява да изберат за крал херцога на Шлезвиг Валдемар III и наследява Шлезвиг. 1340 Герхард е убит.

1340–75 Валдемар IV Атердаг. Походи с/у Йоланд и Готланд (Висби) са повод за

1361–70 война с Ханзата. Дания отстъпва пред фин. по-силния противник.

1370 Щралзундски мир: Ханзата си осигурява господство в Балтийско море. – Дъщерята на Валдемар налага избора на сина си Олаф (5-год.) за крал на Дания и Норвегия (1380). След смъртта му регентката става датска и норвежка кралица:

1387–1412 Маргрете. – Швед. аристокр. опозиция вика в страната „Семирамида на Севера"; шведският крал Албрехт [1363–89]

1389 е пленен край Асле, Стокхолм се отбранява до 1395 с помощта на виталиерите (с. 183). – Държавните съвети на трите страни се обединяват чрез

1397 Калмарска уния. – 2-а велика сев. държава не се образува, защото Швеция отказва да участва в дат. съюз. кралство.

1412–39 Ерик Померански поощрява търговията с Холандия и Англия; влиза в конфликт с Ханзата и Холщайн заради

1423 проливното мито и във

1435 Вордингборгския мир е принуден да потвърди привилегиите на Ханзата.

1434–36 Народ. въстание в Швеция начело с нац. герой Енгелбрект Енгелбректсон (ок. 1400–36). След убийството му Карл Кнутсон Бонде става регент (до 1441), а като Карл VIII – крал [1448–70].

1439–48 Кристоф III Баварски успява да запази съюза. Неговият приемник

1448–81 Кристиан I от **Олденбургската дин.** е избран от съсловията за

1460 х-г на Шлезвиг и Холщайн. Двете х-ва са обединени в реална уния до 1863.

1464 В-ние в Швеция: регентът Стен Стуре I [1470–1504] разбива датчаните в

1471 битката при Брункеберг. И при Ханс [1481–1513] размирици и борби с Швеция, които разлагат съюза (с. 249).

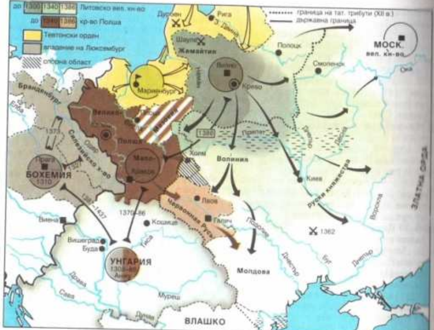
до 1300 1340 1386 Литовско вел. кн-во
до 1340 1386 кр-во Полша
Тевтонски орден
владение на Люксембург
спорна област
граница на тат. трибути (XII в.)
държавна граница
Рига
З. Двина
Шаулей
Жемайтия
Мариенбург
Вилно
Крево
Полоцк
Смоленск
МОСК. вел. кн-во
Бранденбург
Елба
Велико-
Полша
Мало-
Краков
Прага
БОХЕМИЯ
Холм
Волиния
Лвов
Червонная Рус
Галич
Подолие
Киев
руски княжества
Кошице
Виена
Вишеград
Буда
УНГАРИЯ
Молдова
ВЛАШКО
Днепър
Днестър
Буг
Ворскла
Дунав
Тиса
Муреш
Сава
Драва
Ока
ЗЛАТНА ОРДА
1362
1386
1370–86

Възходът на Литва през XIV в.

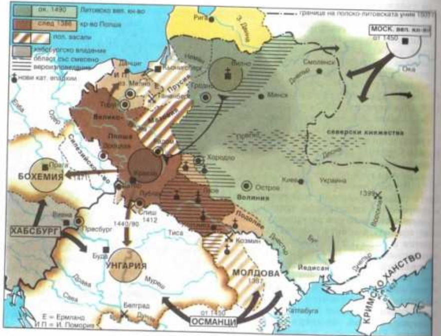
ок. 1490 Литовско вел. кн-во
след 1386 кр-во Полша
пол. васали
хабсбургско владение
област със смесено вероизповедание
нови кат. епархии
граница на полско-литовската уния 1501
МОСК. вел. кн-во от 1450
Рига
З. Двина
Данциг
И П
Кьонигсберг
Прусия
Танненберг
Торун
Вилно
Гродно
Минск
Смоленск
Ока
Велико-
Полша
Краков
Прага
БОХЕМИЯ
1471
Виена
ХАБСБУРГ
Пресбург
Буда
УНГАРИЯ
1440/90
Спиш 1412
Лублау
Холм
Хородло
Острог
Волиния
Подолие
Киев
Украйна
северски княжества
Козмин
Едисан
МОЛДОВА 1387
Белград
ОСМАНЦИ
от 1450
Катлабуга
КРИМСКО ХАНСТВО
Днепър
Днестър
Ворскла
Сава
Драва
Муреш
Е = Ермланд
И П = И. Поморие

Полско-литовската държава през XV в.

Литва като водеща източна сила

Обединен от език и езическа култура, балт. клон на индоевропейците живее в горски и блатисти местности на р. Неман и З. Двина. Набезите на Тевт. орден принуждават родовете да се обединят в д-ва (ок. 1250).

1316–41 Гедимин строи крепости и градове. Експанзия на югоизток: присъединяване на рус. (белорус. и укр.) княжества, запазили соц. и полит. си структура.

1345–77 Олгерд сразява татарите в

1362 битката край Синята вода и воюва с Полша за Галиция и Подолие. – В литовската вел. д-ва преобладават руснаците (правосл.), превъзхождащи по култура езичниците литовци. След като става пол. крал, Ягело [1377–1434] сключва

1386 уния с Полша, но според договорите от Остров (1392), Хородло (1413) и Гродно (1432) Литва остава самост. велико кн-во, макар и под пол. върховенство.

1392–1430 Витолд, въпреки

1399 поражението от татарите при Ворскла, разширява литовската власт до Черно море, заменя автон. князе с наместници, но умира преди коронацията си за литовски крал. Противоречията м/у литовската (кат.) и руската (правосл.) аристокрация благоприятстват възхода на Москва, която от 1450 става настъпателна (с. 203).

Укрепване на Полша през XIV в.

1306–33 Владислав I Локетек с помощта на папата постига нац. обединение.

1333–70 Кажимеж (Казимир) III Вел. укрепва д-та, поддържан от Унгария

1335 Вишеградски дог.: Бохемия получава Силезия, като се отказва от Полша.

1343 Калишки мир с Тевтонския орден. Кралят се отказва от Поморие, а получава

1366 Галичкото кн-во (Червонная Русь).

1347 Кодификация на пол. право. – С/у освобождаване от данъци аристокрацията одобрява лична уния с Унгария. При

1370–82 Лайош Вел. „краковските господари" разширяват властта си.

1374 Кошицка привилегия: 1-о гарантиране полит. привилегии за арист-ята, която одобрява издигане на женски престолонаследници и налага на крал. дъщеря

1382–99 Хедвига (Ядвига) да разтрогне годежа си с Хабсбург и да одобри кандидатурата на Ягело в договора от Крево (1385). След като приема кат. вяра, Ягело се жени за нея и е коронясан в Краков.

1386 Лична уния на Литва с Полша.

Полската д-ва при Ягелоните (XV в.)

1386–1434 Владислав II Ягело среща съпротива при християнизацията на Литва. Разцеплението м/у кат. и правосл. вяра пречи на пол.-лит. д-ва. Общ. враг е **Тевтонският орден,** чийто упадък започва с

1410 битката при Грюнвалд (Таненберг). Хайнрих фон Плауен [1410–13] отбранява Мариенбург. След

1411 I Торунски мир той се опитва да проведе реформи и е свален от власт. Унгария признава мира в

1412 договора от Лублау и залага 13 града в обл. Спиш (Ципс) на Полша, натоварена от Констанцкия събор с разпространението на католицизма на изток.

1422 Мир, сключен край ез. Мелно: Орденът се отказва окончателно от Жемайтия.

1454 Нова война, тъй като пруските съсловия се подчиняват на Полша.

1457 Превземане на Мариенбург.

1466 II Торунски мир: Ермланд, З. Прусия (И. Поморие, Кулмерланд) се дават на Полша; Великият магистър полага клетва за вярност и се задължава с воен. повинност (полски васален суверенитет от 1525). Данциг получава особени права.

1434–44 Владислав III, от 1440 унг. крал, пада в кръст. поход с/у турците в унищожителната и с големи последици

1444 битка при Варна. Приемникът му

1447–92 Кажимеж (Казимир) IV е поддържан от низшата арист-я (шляхта), която от 1454 провежда провинциални събрания, а 1468 създава 2-а камара на съсл. събрание (сейм). – След II Торунски мир Полша се простира от Балт. до Черно море. Синът му Владислав става

1471 бохемски, а 1490 унгарски крал

1485 Кн-во Молдова полага клетва за вярност към Полша: конфликт с турците.

1497 Поражение при Козмин. – При Ян I Олбрахт и Александър д-вата е поставена в изолация до 1506 от Хабсбургите (с. 249), Москва (с. 203) и турците.

Край на унгарската държава

След измиране на Арпадите борбата за унг. трон печели **Анжуйската дин.** (1307–82).

1342–82 Лайош I Вел. лишава магнатите от власт; гражданството и градовете процъфтяват. На юг възниква пояс от тур. васални държави (Молдова, Влашко).

1387–1437 Сигизмунд, герм. крал от 1410, крал на Бохемия от 1419, император от 1433, планира създаване на велика слав. държава на Люксембургите.

1396 Битката при Никопол (с. 209) слага край на похода му с/у турците. Магнатите си издействат феодални права.

1446 Янош Хуняди е избран за регент. Бори се с/у хабсбургските претенции (Ладислав Посмъртни, с. 197);

1456 победа при Белград над турците.

1458–90 Матиаш I Корвин премества

1485 резиденцията си във Виена (с. 197). Дунавската държава бързо запада при

1490–1516 Владислав II Бохемски в:

1491 Пресбургския (Пожонски) мир признава претенциите за хабсб. наследство.

1526 Битка при Мохач (с. 209).

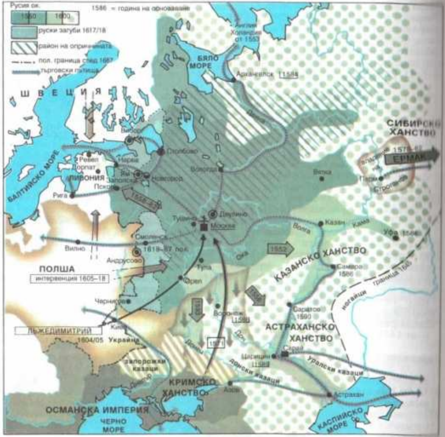
Русия ок.
1550
1600
1586 = година на основаване
руски загуби 1617/18
район на опричнината
пол. граница след 1667
търговски пътища
ШВЕЦИЯ
БАЛТИЙСКО МОРЕ
БЯЛО МОРЕ
Англия Холандия от 1553
Архангелск 1584
Виборг
Столбово
Ревел
Нарва
Дорпат
ЛИВОНИЯ
Ям
Запольски
Новгород
Псков
Рига
1558–83
Вологда
Вятка
СИБИРСКО ХАНСТВО
1579–82
ЕРМАК
Перм
Строганови
Тушино
Деулино
Москва
Смоленск
1618–67 пол.
Вилно
Андрусово
Тула
Орел
Ока
Волга
Кама
Казан
Уфа 1586
1552
КАЗАНСКО ХАНСТВО
Самара 1586
граница 1646
ногайци
ПОЛША
интервенция 1605–18
Чернигов
ЛЪЖЕДИМИТРИЙ
1604/05
Киев
Украйна
Воронеж 1586
Дон
Днепър
1571
Саратов 1590
АСТРАХАНСКО ХАНСТВО
Сарай
Царицин 1589
уралски казаци
донски казаци
запорожки казаци
КРИМСКО ХАНСТВО
Азов
Астрахан
ОСМАНСКА ИМПЕРИЯ
ЧЕРНО МОРЕ
КАСПИЙСКО МОРЕ

Русия ок. 1600 г.

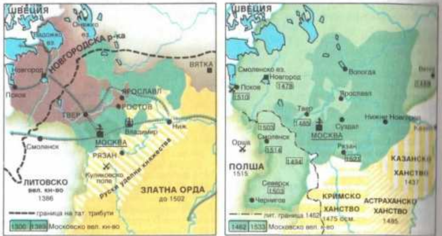
ШВЕЦИЯ
Онежко ез.
Ладожко ез.
НОВГОРОДСКА р-ка
Новгород
Псков
ВЯТКА
ЯРОСЛАВЛ
РОСТОВ
ТВЕР
Владимир
Ниж.
Смоленск
МОСКВА
РЯЗАН
Куликовско поле
руски удели княжества
ЛИТОВСКО вел. кн-во 1386
ЗЛАТНА ОРДА до 1502
граница на тат. трибути
1300
1389
Московско вел. кн-во
ШВЕЦИЯ
Смоленско ез.
Новгород 1478
Псков 1510
Вологда
Ярославл
Твер 1485
Суздал
Нижни Новгород
МОСКВА
1503
Смоленск 1514
Орша
1494
Рязан 1521
ПОЛША 1515
Северск 1503
Чернигов
КАЗАНСКО ХАНСТВО 1437
КРИМСКО ХАНСТВО 1475 осм.
АСТРАХАНСКО ХАНСТВО 1485
лит. граница 1462
1462
1533
Московско вел. кн-во

Московско велико княжество 1300–1533

Възход на Московското велико кн-во

Поради полит. и култ. различия старорус. единство се разпада на **украинци** под пол. власт, **белоруси** под лит., **великоруси** под тат. (монг.) власт. Рус. удели кн-ва изпадат в полит. анархия. Новата рус. д-ва се заражда в **Москва,** за пръв път спомената 1147, разположена благоприятно, защитена от гори, гъсто населена. Князете безскрупулно увеличават владенията си.

1325–41 Иван I Калита („кесия") се приема за първия „събирач на руската земя". Той купува благоразположението на татарите с високи трибути и след

1328 победа над Твер става велик княз. – Митрополит Теогност премества седалището си от Владимир в Москва, приемникът му Алексей използва своя авторитет за нац. обединение начело с Москва.

1359–89 Димитрий Донски. Новите битки с Твер и Рязан, поддържани от Литва, завършват 1375 с полит. надмощие на Москва. – Първа руска

1380 победа на Куликовското поле при Дон над татарите. Москва, въпреки вътр. конфликти и външ. неуспехи, се смята за радетелка с/у чуждото господство и за правата вяра.

1439 Фераро-флорентинската уния (с. 207) е отхвърлена. Руската църква се отделя от Гръцката.

„Събирането на руските земи"

1462–1505 Иван III Вел. (женен за визант. принцеса Зоя) нарича себе си „самодържец (цар) на цяла Русия"; италианските архитекти построяват **Кремъл** за негова резиденция. С поддръжката на болярите Иван превръща Московското велико княжество в единна национална държава. Самодържавната идея и символите ѝ (двуглав орел, дворцов церемониал) произхождат от Византия; теорията за Москва като „Трети Рим" и опора на православието (монах Филотей) обосновава месианското чувство у руския народ и владетел, когото православната църква почита като Божи наместник (Йосиф Волоцки, 1440–1515). – Това схващане се отхвърля от дв-ето на „нестежателите" (Нил Сорски, 1433–1509) в полза на идеята за мистична вглъбеност на Църквата.

1478 Новгородската р-ка е унищожена.

1480 Москва отхвърля върховенството на Златната орда, която се разпада на автон. ханства и 1502 е разбита от крим. татари. – Към „москов. вотчина" са присъединени Твер, Псков, Смоленск, Рязан.

1502 Безуспешно нападение с/у Ливония.

1533–84 Иван IV Грозни като дете преживява унижения, насилия и дворцови интриги. След неговата

1547 коронация за цар: обновление на държавата чрез абсолютна автокрация.

Вътр. политика: Реформа на центр. управление (приказы), на правото („Съдебник", 1550) и на войската с помощта на лични съветници (княз Курбски), служ. арист-я (помешчици) и **елит. войска на стрелците** (Стрелецкое войско). Народът и Църквата подкрепят Иван IV.

1551 Реформаторски църк. събор (Стоглав) на митрополит Макарий; въвеждане на рел. календар и църковно право.

1553 Откриване на беломорския път от британския капитан Ченслър и начало на търговията с Англия.

1584 Основ. е Архангелск (морско пристанище).

1565–72 Опричнина: разделяне д-вата на области на царя (опричнина) и на болярите (земщина); властта им е сломена чрез обезземляване, депортация и раздаване на земя на дворяните (нова воинска класа), въпреки това терор в държавата: изтребление, заличаване на цели градове (1570 Новгород), упадък на сел. ст-во, масови бягства на селяни (казаци, с. 273).

Външ. политика: разрастване на юг чрез

1552–56 покоряване на Казанското и Астраханското ханства; контраудар на кримските татари:

1571 завземане и опожаряване на Москва.

От 1581 Завладяване на Сибир (с. 273).

1558–82 Ливонска война (с. 249): Създаването на православната световна империя се проваля. Иван оставя след себе си една разклатена държава.

1589 Москва става независима патриаршия.

„Смутното време" (1605–13)

В борбите за престола болярин Борис Годунов е избран за

1588 регент, а след

1591 убийството на царския син Димитрий и смъртта на последния слабоумен потомък на Рюриковичите – за

1598–1605 цар. С/у „узурпатора" и „убиеца", след период на

1601–03 глад и брожения, се опълчва политически авантюрист, подкрепян от Полша: „Лъжедимитрий" се представя за царски син; полски части завземат

1605 Москва. Начело с Иван Болотников

1606/07 първи соц. въстания на казаците и селяните, които издигат втори Лъжедимитрий, „мошеника от Тушино". Болярите го побеждават с шведска помощ, отказвайки се от Ливония в

1609 дог. от Виборг. Полша (с. 249) предявява претенции за трона, превзема 1611 Смоленск, но след антиполско въстание

1612 изоставя Москва. – На болярското събрание за цар е избран болярин

1613–45 Михаил, основател на

1613–1762 **дин. Романови.** Той преодолява размириците и постига полит. споразумение с Швеция и Полша (с. 249).

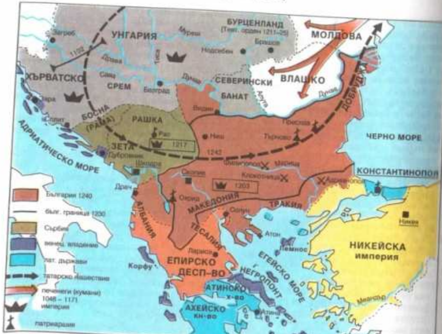
УНГАРИЯ
БУРЦЕНЛАНД
(Тевт. орден 1211–25)
МОЛДОВА
ХЪРВАТСКО
СРЕМ
СЕВЕРИНСКИ
БАНАТ
ВЛАШКО
ДОБРУДЖА
БОСНА
(РАМА)
РАШКА
ЗЕТА
1102
1217
1242
1203
Загреб
Драва
Сава
Муреш
Тиса
Нодсебен
Брашов
Белград
Дунав
Олт
Зара
Сплит
Дубровник
Шкодра
Видин
Ниш
Рас
Преслав
Търново
Филипопол
Марица
Клокотница
Адрианопол
Скопие
Охрид
Драч
Солун
Атон
Лемнос
Лариса
Корфу
Атина
Меандър
Никея
АДРИАТИЧЕСКО МОРЕ
ЧЕРНО МОРЕ
КОНСТАНТИНОПОЛ
МАКЕДОНИЯ
ТРАКИЯ
АЛБАНИЯ
ТЕСАЛИЯ
ЕПИРСКО ДЕСП–ВО
АТИНСКО х-во
АХЕЙСКО кн-во
НЕГРОПОНТ
ЕГЕЙСКО МОРЕ
НИКЕЙСКА империя
България 1240
бълг. граница 1230
Сърбия
венец. владение
лат. държави
татарско нашествие
печенеги (кумани) 1048 – 1171
империя
патриаршия

Второто българско царство ок. 1240

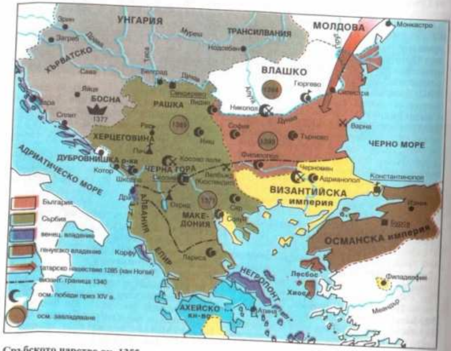
УНГАРИЯ
ТРАНСИЛВАНИЯ
МОЛДОВА
Монкастро
ХЪРВАТСКО
ВЛАШКО
БОСНА
1377
РАШКА
ХЕРЦЕГОВИНА
ДУБРОВНИШКА р-ка
ЧЕРНА ГОРА
АЛБАНИЯ
ЕПИР
МАКЕ-ДОНИЯ
ВИЗАНТИЙСКА империя
ОСМАНСКА империя
ЧЕРНО МОРЕ
АДРИАТИЧЕСКО МОРЕ
НЕГРОПОНТ
АХЕЙСКО кн-во
Зрин
Загреб
Сава
Драва
Тиса
Муреш
Нодсебен
Белград
Дунав
Яйце
Смедерево
Видин
Гюргево
Никопол
Силистра
Варна
Сплит
Рас
Ниш
Печ
София
Търново
Косово поле
Котор
Шкодра
Скопие
Велбъжд (Кюстендил)
Филипопол
Черномен
Адрианопол
Константинопол
Драч
Охрид
Сяр
Солун
Лариса
Корфу
Атина
Лесбос
Хиос
Изник
Бурса
Филаделфия
Меандър
1389
1393
1371
1394
България
Сърбия
венец. владение
генуезко владение
татарско нашествие 1285 (хан Ногай)
визант. граница 1340
осм. победи през XIV в.
осм. завладяване

Сръбското царство ок. 1355

Второто българско царство през XIII в.

По време на Лат. имп-я възход на България. Използвайки III кръст. поход,

1186 Асен и Петър основават Второто българско царство със столица Търново. Инокентий III издига държавата до

1203/04 царство, което се разраства в съюз с куманите. – Победа над латинците в

1205 битката при Адрианопол (Одрин).

1218–41 Иван Асен II разбива Епир в

1230 битката при Клокотница и с Никея напада Лат. империя, без да постигне целта си: създаване на бълг.-визант. империя.

1235 Възобновена е Бълг. патриаршия.

1242 Нападенията на татари и унгарци, както и династ. и рел. конфликти с Византия отслабват държавата.

От 1285 под тат. върховенство (Ногай), ц-вото се разпада на феод. автономни области, някои се сливат със сърб. д-ва след

1330 битката при Велбъжд. След рухването на Сърбия микродържавите търсят осм. подкрепа с/у Византия. Цар Иван Шишман [1371–95] става осм. васал (1386), но отказва военна повинност.

1396 България става осм. пров-я (до 1878).

Сръбското царство през XIV в.

Първото държ. образуване през XI в. (Михаил, крал на Зета) отново се разпада на жупи (родови съюзи). Зета (Черна гора) е под римокат., а Рашка – под източноправославно влияние. – Великият жупан

1151–96 Стефан Неманя обединява племената, отхвърля визант. власт и основава сръбска д-ва (дин. на Неманичите). В противовес на прозап. настроения Стефан II [1196–1228], получил от папата

1217 кралска титла, брат му св. **Сава** (1169–1236) основава

1219 сръб. правосл. автокефална църква, обединяващо звено на всички сърби и под тур. робство. Манастирите на св. Сава стават сръб. образователни центрове.

XIII в. Развитие от племена към феод. държава от зап. тип с ново благород. съсловие, превръщане на своб. селяни в крепостни, спец. права за градовете (на запад по ит., на юг по грц. образец). Разрастване на д-вата на юг (до Морава), понеже Византия вече не е неин противник.

1330 Победа при Велбъжд над българи и гърци: надмощие на Балканите.

1331–55 Стефан Душан (Урош IV) провежда политика на велика сила,

1346 коронясан е в Скопие за „цар на сърби и гърци", създава Сръб. патриаршия.

1349 Кодификация на правото в „законник"; у-ние на вел. д-ва по визант. образец под водачеството на сръб. арист-я; Църквата става най-богатият земевладелец. Стефан не достига Константинопол и не получава импер. корона. Плановете за кръст. поход с/у османците се провалят поради унг. съпротива. С Урош V [1355–71] дин. се разпада, настъпва феодално разцепление на кн-ва (деспотства). Лазар от Рашка не успява да спре турците. Поражение на южнослав. народи в

1389 битката на Косово поле; унищожаване на сръбската аристокрация.

1396 Сърбия става тур. васал; Георги Бранкович [1427–56] премества столицата в Смедерево, но не предотвратява

1459 включването на Сърбия в Осм. имп-я.

Култура: засилен строеж на църкви (петкуполни църкви) в XIII/XIV в.; нац. епоси (Цикъл „Косово" за деспот Лазар и нац. герой Марко Кралевич); най-велик поет: Иван Гундулич (1588–1638).

Черна гора (Зета): връщане към патриарх. соц. форми; съхраняване на старосръб. свобода и като осм. васал (от 1528).

1526–1718 Дубровник (Рагуса) е самостоятелен град-република под османско върховенство.

Албания: През XI в. влашки пастири от североизток (Ниш) се заселват в обл., обитавана от останките на трак.-илир. народ на албанците. Племенни противоречия възпрепятстват образуването на д-ва.

1443–68 Нац. въстание с/у турските нашественици с водач Георги Кастриоти, нар. Скендербег. По време на турското робство 70% от народа се ислямизира.

Периферни държави на Балканите

Хърватско: В борбите с Венеция и Унгария в X/XI в. е обр. д-ва м/у Драва и Адриатика (924 крал е Томислав).

1074–89 Димитър Звонимир премахва визант. върховенство; коронацията му 1076 от папата насърчава римокат. (прозападно) ориентираната култура.

1102 Лична уния с Унгария (Pacta conventa); собст. управление начело с бан (командващ унг. гранична марка).

Босна: През XIII в. кръст. походи с/у **богомилите** (с. 149); въпреки това изграждане на богомилска държава в борбата с/у унгарци, сърби, хървати, венецианци. – При „краля на сърби и босненци"

1353–91 Стефан Твърдко кратка хегемония (до падане под тур. робство 1463). Част от населението се ислямизира.

Херцеговина (от 1448): удържа турците до 1483.

Молдова/Влашко: в XI в. заселване на власите, отначало тат. васали, по-късно унг. банати (гран. марки). Ок. 1365 е обр. самост. княжество. **Влашко** изпада под тур. зависимост след 1394 – В **Молдова**

1457–1504 Стефан III Вел. насъсква съседите си един с/у друг и се сражава упорито с турци и поляци.

1512 Признаване на осм. върховенство.

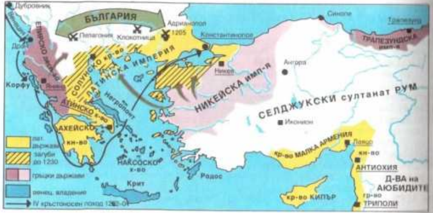
Дубровник
БЪЛГАРИЯ
Адрианопол
Пелагония
Клокотница
1205
Константинопол
Синопе
Трапезунд
ТРАПЕЗУНДСКА имп-я
Драч
ЕПИРСКО д-во
СОЛУНСКО кр-во
ЛАТИНСКА ИМПЕРИЯ
Никея
Ангора
Корфу
Янина
НИКЕЙСКА имп-я
СЕЛДЖУКСКИ султанат РУМ
АТИНСКО х-во
Негропонт
АХЕЙСКО кн-во
Иконион
лат. държави
загуби до 1230
гръцки държави
венец. владение
IV кръстоносен поход 1202–04
НАКСОСКО х-во
Крит
Родос
кр-во МАЛКА АРМЕНИЯ
Лацо
кн-во АНТИОХИЯ
Д-ВА на АЮБИДИТЕ
кр-во КИПЪР
гр-во ТРИПОЛИ

Латинска империя 1204–1261

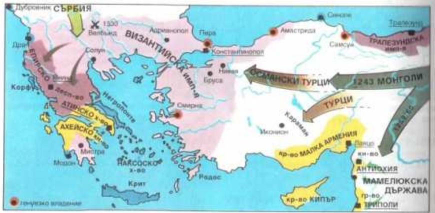
Дубровник
СЪРБИЯ
1330 Велбъжд
Адрианопол
Пера
Амастрида
Синопе
Трапезунд
Самсун
ТРАПЕЗУНДСКА имп-я
Драч
Солун
ВИЗАНТИЙСКА имп-я
Константинопол
ЕПИРСКО деспот-во
Янина
Никея
Бруса
ОСМАНСКИ ТУРЦИ
1243 МОНГОЛИ
Корфу
Негропонт
Смирна
ТУРЦИ
АТИНСКО х-во
АХЕЙСКО кн-во
Караман
Иконион
Мистра
Модон
НАКСОСКО х-во
кр-во МАЛКА АРМЕНИЯ
Лацо
кн-во АНТИОХИЯ
Родос
Крит
МАМЕЛЮКСКА ДЪРЖАВА
генуезко владение
кр-во КИПЪР
гр-во ТРИПОЛИ

Византия след 1261

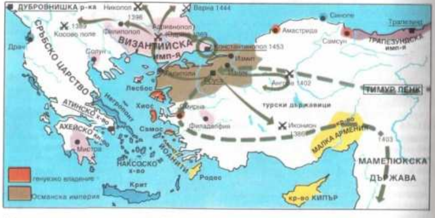
ДУБРОВНИШКА р-ка
Никопол 1396
Варна 1444
Синопе
Трапезунд
1389 Косово поле
Филипопол
Адрианопол (Одрин) 1369
Амастрида
Самсун
ТРАПЕЗУНДСКА имп-я
Драч
ВИЗАНТИЙСКА имп-я
Константинопол 1453
СРЪБСКО ЦАРСТВО
Солун
Измит
Галиполи
Никея
Бруса
Ангора 1402
ТИМУР ЛЕНК
Лесбос
Хиос
Смирна
турски държавици
АТИНСКО х-во
Негропонт
Филаделфия
Иконион 1386
1403
АХЕЙСКО кн-во
Самос
МАЛКА АРМЕНИЯ
Мистра
ЙОАНИТИ
НАКСОСКО х-во
МАМЕЛЮКСКА ДЪРЖАВА
генуезко владение
Родос
Османска империя
Крит
кр-во КИПЪР

Настъпление на османците през XIV и XV в.

Латинска империя (1204–61)

На свиканите от Инокентий III 34 000 флам. и фр. рицари-кръстоносци **Венеция** предоставя транспортен флот (с. 153), но въпреки пап. забрана изисква

1202 завладяването на Зара (Задар). – Молбата за помощ на визант. претендент Алексий IV, който обещава обединение на Църквата и субсидии, отклонява тръгналия за Египет

1202–04 IV кръст. поход към Константинопол (с. 153). Алексий не удържа обещанието си и е свален от власт.

1204 (2-о) Завладяване на Константинопол. Омразата към гърците се излива във варварска жестокост: най-голямото средновек. плячкосване на реликви, произведения на изк-вото и ценности. – Разделяне на имп-ята на феод. **рицар. д-ви:**

Латинска имп-я: Балдуин I Фландърски [1204–05]; Балдуин II [1228–61].

Солунско кр-во (Бонифаций Монфератски); Ахейско кн-во, Атинско х-во и др. Венеция си осигурява военни бази за изграждане на колон. търг. имп-я. Подчинението на Грц. църква на Рим подклажда омразата към лат. господство. Образуване на **визант. автономни държави:**

Трапезундска имп-я: разширяване с помощта на Грузия към Армения; христ. щит в М. Азия съществува до 1461.

Епирско деспотство: Теодор I Комнин [1215–30] завладява

1224 Солун и влиза в съперничество с Никея.

Никейска имп-я: Теодор I Ласкарис [1204–22] продължава визант. традиция и в съюз с българите (с. 205) се опитва да премахне лат. господство. Бълг. победа в

1205 битката при Адрианопол (Одрин): в мирния договор с латинците от 1214 се определят общите граници.

1222–54 Йоан III Дука Ватаци отнема периферните провинции от Лат. империя, 1246 окупира Солун и побеждава всички съперници (Епир, България). – В съюз с **Генуа** (с. 183)

1258–82 Михаил VIII Палеолог слага край на лат. господство на Балдуин II.

1259 Победа при Пелагония над коалицията м/у Епир и Сицилия; упадък на франк. рицарство; на п-в Морея възниква гр. **Мистра:** център на новата визант. мощ.

1261 Разпадане на Лат. империя. Генуа става втората търг. сила в Левант.

Византия при дин. на Палеолозите

Новата Византия не се съвзема от разрушаването на последната христ. крепост с/у исляма. Венеция остава господар на островния свят, латинците се задържат в Гърция. Затова Михаил търси дипл. връзки с Франция, Златната орда и с папата. Надеждата му за ново обединение на Църквата чрез

1274 църк. уния на събора в Лион не се сбъдва. Новия

1281 съюз в Орвието м/у Венеция и Карл Анжуйски за възстановяване на лат. господство имп-рът посреща със съюз с Педро III Арагонски и сицил. аристокрация (с. 187). – Делото му се проваля при

1282–1328 Андроник II. Растящо влияние на Православната църква и нейните манастири (монаш. общност на Атон) в/у държавата, която се разпада напълно в

1321–54 епохата на гражд. войни. След борби за трона с политиката се заема

1328 Йоан Кантакузин. Подкрепен от мистичното монаш. движение на исихастите (безмълвни), се обявява за антиимператор. В гражд. война със соц.-рев. партия на зилотите са въвлечени сърби, българи и селджуки. С помощта на султан Орхан [1326–62] Йоан си връща трона (1347).

1349 Завладяване на Епир, но османците окупират почти цяла Мала Азия и

1354 Галиполи, 1-ото им европ. владение. Йоан абдикира и става монах; синът му Матей удържа властта в Мистра до 1382: късен разцвет културата.

1354–91 Йоан V става осм. васал след

1369 падане на Адрианопол. Напразни молби за помощ към Лайош Унгарски и Рим. След провала на антитурския поход пред стените на Никопол (1396)

1399–1402 безуспешно пътуване на Мануил II [1391–1425] в Европа (Рим, Париж, Лондон). Монг. нападение от 1402 (с. 179) забавя унищожението на д-вата.

1422 Османска обсада на Константинопол.

1425–48 Йоан VIII се надява на подкрепа от Църквата, приема кат. вяра и след Фераро-флорент. събор (с. 181) сключва

1439 уния с папа Евгений IV (с. 181). Тя не му донася помощ с/у турците и е отхвърлена от Гръцката църква. След като киев. митрополит Изидор признава унията, Рус. църква получава самостоятелност. Посл. надежди за спасение рухват с

1444 поражението при Варна (с. 209). Въпреки защитата на византийци, генуезци и венецианци обсада и

29. 5. 1453 падане на Константинопол. Край на Източнорим. империя.

Значение: възникване на азиат.-европ. **турска велика империя,** която заплашва непосредствено христ. Запад; – пренасяне на ант. наследство от грц. учени в Италия (предпоставки за европ. **хуманизъм,** с. 212); – правата на Византия за водачество на Правосл. църква преминават у **царизма и „Третия Рим“ Москва** (с. 203); с излаза на Черно море (Азов) Европа губи сухозем. път за Индия; в търсене на мор. път за Индия е открит „Новият свят“.

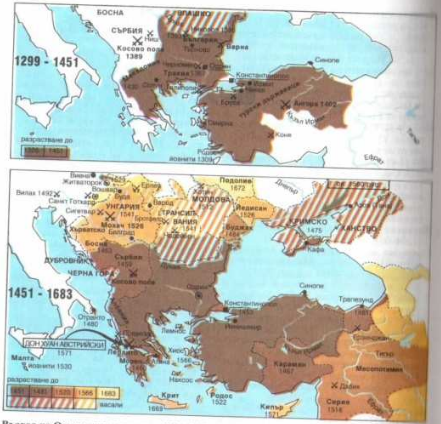
1299 - 1451
БОСНА
СЪРБИЯ
Ниш
Косово поле 1389
Влашко
Никопол 1396
България
Търново
Варна
Одрин
Тракия 1361
Галиполи
Константинопол
Измит
Никея
Бурса
Смирна
Синопе
Ангора 1402
Кизъл Ирмак
Коня
Родос
йоанити 1309
Ефрат
разрастване до
1326
1451
1451 - 1683
Виена
Житваторок
Вошвар
Вилах 1492
Санкт Готхард
Буда
Егер
Варад
УНГАРИЯ 1541
Сигетвар
Мохач 1526
Хърватско
Белград
ТРАНСИЛВАНИЯ 1541
МОЛДОВА
Подолие 1672
Днепър
Йедисан 1526
Буджак 1484
КРИМСКО ХАНСТВО 1475
Кафа
Босна 1463
Сърбия 1459
Косово поле
ДУБРОВНИК
ЧЕРНА ГОРА
Одрин
Синопе
Трапезунд 1461
Константинопол 1453
Отранто 1480
ДОН ХУАН АВСТРИЙСКИ 1571
Лепанто
Малта
йоанити 1530
Морея
Лемнос
Хиос 1566
Наксос
Крит 1669
Родос 1522
Кипър 1571
Караман 1467
Тигър
Месопотамия
Дабик
Сирия 1516
Ефрат
разрастване до
1451
1481
1520
1566
1683
васали

Възход на Османската империя 1299–1683

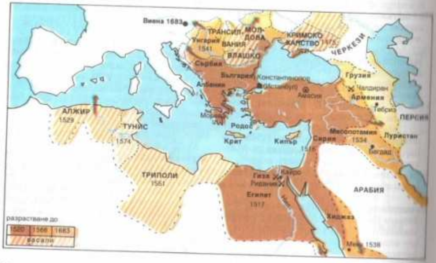
Виена 1683
ТРАНСИЛВАНИЯ
МОЛДОВА
Унгария 1541
ВЛАШКО
КРИМСКО ХАНСТВО 1475
ЧЕРКЕЗИ
Сърбия
България
Албания
Константинопол (Истанбул)
Амасия
Грузия
Чалдиран
Армения
Тебриз
ПЕРСИЯ
Морея
Родос
Крит
Кипър
АЛЖИР 1529
ТУНИС 1574
ТРИПОЛИ 1551
Месопотамия 1534
Луристан
Сирия 1516
Багдад
Гиза
Кайро
Ридания
Египет 1517
АРАБИЯ
Хиджаз
Мека 1538
разрастване до
1520
1566
1683
васали

Османска империя 1683

Раждане на Осм. империя (1299–1402)

С проникване на монголите (с. 179) на запад мигрират и номади от Туркестан. М/у тях има и тюрк. мюсюлмани, които след монг. настъпление се установяват

1243 в М. Азия. – Като емир на воинска общност (гази) на служба при румските селджуки (с. 137)

1288–1326 Осман I се обявява за султан и основава

1299 Османската държава.

1326 Завладяване на Бруса (Бурса). Синът на Осман Орхан [1326–62] завършва покоряването на Витиния, като

1337 превзема Никомедия (Измит). Въвежда нова парична единица и феса като нац. символ. Войската се разделя на отряди (акънджи) и феод. кавалерия (султ. гвардия). За сплашване на Европа служи воен. елит: **спахии** (конници) от ренегати (приели исляма) и **еничари** (христ. момчета, които са възпитани като фанат. мюсюлмани и се бият с желязна дисциплина; наброяват ок. 100 000 души, по-късно образуват „държава в държавата"). Извикани от партията на Кантакузин (с. 207), османците влизат в Европа:

1354 османска база на Галиполи.

1362–89 Мурад I напада империята и стеснява Византия след

1369 завладяване на Адрианопол (Одрин) до Константинопол. Съпротивата на христ. балкански народи е сломена в

1389 битката на Косово поле. Осм. сфера на власт се разширява до Дунав и Ефрат (1393 България, Влашко). – Кръст. поход на император Сигизмунд (с. 201), който трябва да освободи Византия, завършва неуспешно с

1396 битката при Никопол, но падането на Константинопол се забавя поради нашествието на Тимур (с. 179).

1402 Битка при Ангора (Анкара): малоазийската империя рухва.

Възход и разцвет на Османската империя (1413–1566)

Незаплашвани в европ. част на империята, Мехмед I [1413–21] и Мурад II [1421–51] превъзмогват държ. криза.

1444 Битка при Варна: Кръстоносците на Ян Хуняди (с. 201) са разгромени.

1451–81 Мехмед II (Завоевателя). Нов династичен закон: „В името на световния ред" всеки султан трябва да убие брат си.

1453 Обсада и падане на Константинопол (с. 207), преименуван Истанбул. Сърбия и Босна стават осм. провинции; Албания (Скендербег) оказва съпротива до 1468 Мехмед покорява 12 държави и 200 града. Венеция губи властта си над Морея; с Трапезунд пада

1461 последният християнски щит.

1512–20 Селим I завоюва Сирия, Арабия и Египет. – Пълен разцвет при

1520–66 Сюлейман II Велики (Великолепни). Три решителни победи:

1521 завладяване на Белград;

1522 капитулация на йоанитите от Родос (контрол на венец. и генуез. търговия);

1526 битка при Мохач: при Лайош II Унгария губи независимостта си до 1918 (с. 237). Защитата на Запада се пада на Австрия; Полша и Венеция се съюзяват, Франция се споразумява с Осм. империя.

1529 Първа обсада на Виена; 1533 примирие и разделяне на Унгария: осм. васал Янош Запоряй, княз на Трансилвания, получава изт. част.

1541 Турска Унгария става осм. провинция. След абдикацията на последния абасидски халиф (с. 137) Сюлейман присъединява

1534 Персия; Багдад се превръща в пров. град. Персийските шиити (с. 135) стават яростни противници на османците.

Държава: Успехите се дължат на автокрацията на султана и ударната сила на войската. Годишно се докарват 20 000 рус.и и афр. роби; събира се и кръвен данък (всяко 5-о христ. момче се предава на еничарите). – Управлявана от велики везири (често от слав. или грц. потекло), покорената страна се разделя на военни ленове и се дава за експлоатация на пашата. Мест. жители (рая) живеят необезпокоявано, докато са покорни и плащат данъци, и не се ислямизират насилствено. – Неспособни търговци и занаятчии, турците позволяват на арменци и гърци да работят като търговци, моряци, адм. помощници (фанариоти), преводачи (драгомани). Въпреки някои реформи липсва вътр. стабилност; подкупни паши.

Начало на упадъка на Османската империя (1567–1661)

1566 Пада крепостта Сигетвар, защитавана от унг. нац. герой Зрини.

1568 Одрински мир: Хабсбургите плащат годишен данък.

1571 Морската битка край Лепанто (с. 243) сломява господството на тур. флот.

1593–1606 Нова война с Австрия, но султанът за пръв път в

1606 мира от Житваторок се принуждава да преговаря с противника. Багдад и Мосул се отцепват: дворц. интриги и корупция разлагат империята. Мурад IV [1623–40] потушава с невероятна енергия еничар. въстания и отмъщава с кръвопролитие на отцепниците от изток.

1639 Мир с Персия: Границата остава непроменена до 1918.

1645–69 Войната за Крит отново разгърсва империята, но

1656–61 Великият везир Мехмед Кьопрюлю предотвратява вътрешния разпад.

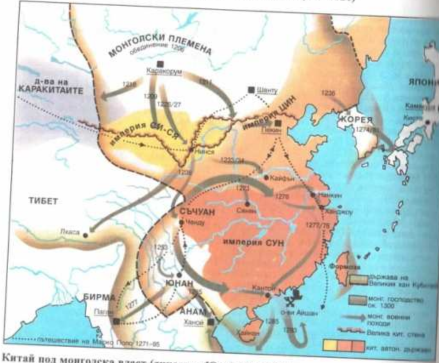
МОНГОЛСКИ ПЛЕМЕНА
обединение 1206
Каракорум
д-ва на КАРАКИТАИТЕ
1218
1209
1211
1226/27
Шанту
1236
ЯПОНИЯ
империя ЦИН
империя СИ-СЯ
Пекин
КОРЕЯ
1274/81
Камакура
Киото
Нинся
1233/34
1236
Кайфън
1253
1276
Нанкин
ТИБЕТ
СЪЧУАН
Сиан
Ханджоу
Ченду
1277/78
Лхаса
империя СУН
1253
Формоза
ЮНАН
държава на Великия хан Кубилай
Кантон
монг. господство ок. 1300
БИРМА
1277
Паган
АНАМ
о-ви Айшан
Ханой
монг. военни походи
1285
1293
Хайнан
Велика кит. стена
пътешествие на Марко Поло 1271–95
кит. автон. държави

Китай под монголска власт (династия Юан) 1205–1368

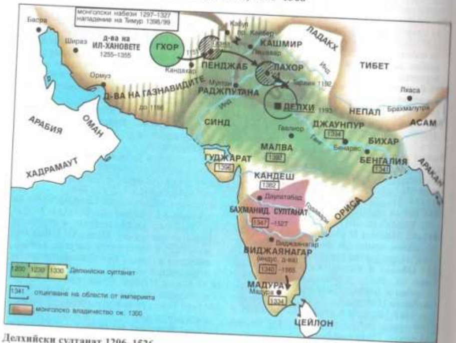
монголски набези 1297–1327
нападение на Тимур 1398/99
Басра
Кабул
пр. Кайбер
ЛАДАКХ
Шираз
д-ва на ИЛ-ХАНОВЕТЕ 1255–1355
ГХОР
Газни
КАШМИР
Пешавар
1151
ПЕНДЖАБ
Кандахар
ЛАХОР
Инд
ТИБЕТ
Ормуз
Мултан
Тараин 1192
Д-ВА НА ГАЗНАВИДИТЕ до 1186
РАДЖПУТАНА
Лхаса
ДЕЛХИ
1193
НЕПАЛ
Брахмапутра
АРАБИЯ
ОМАН
СИНД
ДЖАУНПУР
АСАМ
Гвалиор
1394
Ганг
БИХАР
Бенарес
МАЛВА
1392
ГУДЖАРАТ
1396
БЕНГАЛИЯ
1341
АРАКАН
ХАДРАМАУТ
КАНДЕШ
1382
Даулатабад
Годавари
БАХМАНИД. СУЛТАНАТ
1347 –1527
ОРИСА
Виджаянагар
ВИДЖАЯНАГАР
(индус. д-ва)
1340 –1565
1200
1236
1330
Делхийски султанат
МАДУРА
Мадура
1341
отцепване на области от империята
1334
монголско владичество ок. 1300
ЦЕЙЛОН

Делхийски султанат 1206–1526

Монг. владичество в Китай (1264–1368)

1211–15 Чингиз ХАН напада империя Цин и системно я опустошава, а
1215 завладява Пекин. Умира след
1227 унищожаване на империя Си-Ся. – Монголите и дин. Сун се обединяват с цел покоряване и
1233/34 разделяне на империя Цин. След завладяване на Съчуан и Юнан **Кубилай** (1214–94), внук на Чингиз ХАН, премества 1257 резиденцията си в Ченду, а
1264 в Пекин (Канбалик).
1258 Нападение над обкръжената империя Сун. Като Велик хан КУБИЛАЙ отново разделя монг. държава и завършва
1268–79 завладяването на империя Сун (използва оръдия и пушки). Основава дин. Юан (1280–1368) и управлява като император Ши Цзъ. – Неуспешни набези с/у Бирма и Ява (1293).
1281 Нападение на флота над Япония, но тайфунът Камикадзе („вятър на боговете“) спасява островите.

С-ма на у-ние: Китай е разделен на 12 провинции, а населението – на 4 класи: монголи (сановници, освоб. от данъци земевладелци), вътрешноазиатци (тюрк. народи, също и европейци, заети в у-нието и търговията), северокитайци, корейци (малобр. ср. съсловие), сун-китайци (безправни „варвари“ без разрешение да търгуват). – Рел. толерантни, монголите позволяват проникване на исляма на запад.
1307 Първа кат. архиепископия в Пекин.

Стопанство/търговия: Използване на технически изобретения (летателни машини, подводници, торпедо, далекогледи), покъсно отхвърлени от кит. култура като примитивни. Огромни порцеланови манифактури за износ. Пекин става търг. метрополия на Евразия; търг. обмен с Европа. Венецианецът **Марко Поло** (1254–1324) по време на **околосветско пътуване** (1275) попада в импер. двор и пътува из Китай. Сведенията му изграждат представите на Европа за Азия през XIV/XV в.
1325 Глад: Загиват 8 от 45 млн. китайци. Култ. изостаналост и нац. кит. съпротива ускоряват упадъка на имп-я Юан.

Литература: Изолираните от държ. служба китайски чиновници се обръщат към народ. поезия (романи) и театъра.

Първи ислямски нашествия в Индия

В Свещената война арабите завладяват
712–745 обл. на Инд (Синд) с Мултан; по-нататъшното им настъпление е спряно.
999–1030 Махмуд Газнави (от Газна в З. Туркестан) управлява като 1-и тюркски султан. В двора му творят най-големият персийски епик **Фирдоуси** (939–1020: „Шахнаме“) и математикът Ал БИРУНИ (973–1048: описания на инд. държава).
1001–26 Граб. походи (17) в Индия (превъзходство на кавалерията над инд. сухопът. войски със слонове). Газнавидите се установяват в Пенджаб (Лахор); 1160 султанът на Гор ги изтласква от Газна.
1162–1206 Мехмед Гури унищожава
1186 д-вата на Газнавидите и побеждава **раджпутите** (индуски дребни князе) в
1192 битката при Тараин.

Делхийски султанат (1206–1526)

Издигнатият от роб в пълководец АЙБАК разширява ислямското господство, убива МЕХМЕД и се провъзгласява за
1206 делх. султан („робска династия“).
1221 Настъпление на Чингиз ХАН към Инд.
1296–1316 АЛАДИН ХИЛДЖИ сломява мощта на раджпутите и отблъсква монг. набези в северозап. части на султаната.

С-ма на у-ние: военно-теократ. султ. деспотия, но без установен ред за наследяване (затова и кървопролитни династ. борби за трона); липсва наследст. феод. арист-я, а д-вата се ръководи чрез **„джагирската с-ма“:** висшите чиновници (турци, араби, индийци, монголи и др.) получават ленове (джагири) с даден срок на експлоатация. Сурова данъч. с-ма, въпреки това големи богатства: текстил (Бенгалия), шалове (Кашмир), килими (Лахор), захар. Оживена търговия с ислям. свят (Египет). – Остри соц. контрасти м/у ислям. (също и инд.) владетели, арабско-инд. търговци (срв. заможни) и инд. селяни и занаятчии (бедни заради данъците – до половината доходи).

Унищожение на инд. будизъм: разрушаване на манастири, храмове, книжнина. Многобр. индуси като „хора на Книгата“ (неезичници) плащат поголовен данък (джизие). Съотношението м/у мюсюлмани и индуси зависи от султана.
Ок. 1330 най-гол. разрастване при МОХАМЕД ИБН ТУГЛУК [1325–51], „Втория Александър“; завладяване на Ю. Индия (Декан); същевр. наченки на разпад.
Ок. 1340 индус. д-ва **Виджаянагар** (град на победата) става център на съпротивата с/у исляма. Войни с/у
1347 Бахманидския султанат на мюсюл. бунтовник ЦАФАР ХАН. Ок. 1490 д-вата се разпада на „пет декански султаната“ (до 1527).
1351–88 ФИРОЗ III се опитва да спре упадъка на Делхи, като насърчава сел. стопанство (напоителни системи). След него султ. власт продължава да отслабва.
1398/99 Нападение на Тимур (с. 179), разрушаване на Делхи, плячкосване и анексия на Пенджаб. – През XV в. султанът владее само Делхи (с. 229).
1498 Португалците откриват морски път до Индия (с. 221) и тя влиза в сферата на европейските интереси.

Хуманизъм

(*лат.* humanitas: човечност; от „studia humanitatis".)

Италия: Studia humanista (граматика, реторика, поетика) по традиция се преподават от „оратори", „поети" или „хуманисти". Ново е изучаването на ант. л-ра за подражание на стила. Ез. превъзходство се изразява в критика на схоластиката (непознаване на лат. автори и литер. стил). Дв-ето се импулсира от **възраждането на Платон:** Емигрирали визант. учени (М. Хрисолор, Висарион) от 1400 преподават гръцки и ок. 1440 основават **Платон. академия** във Флоренция. Стремеж: своб. дух. развитие на човека, който може да се самоусъвършенства, изучавайки класическата антична литература.

Силно влияние на **Петрарка** (1304–74). Познавачът на Августин, Сенека и Цицерон търси в уединението сред природата „мъдростта на просветлените езичници", за да развие духа и душата, както и да възкреси римо-лат. мисия. – Приятелят му **Бокачо** (1313–75) пише **„Декамерон"** – 1-ото произведение от новели на новото време.

Във **Флоренция** Леонардо Бруни развива в „Новият Цицерон" (1415) идеала за образ. и полит. ангажирана личност. Като преводач на Платон лекарят **Фичино** (1433–99) застъпва естет. религия (Бог като красивото). **Пико делла Мирандола** (1463–94) разработва картина на света, съставена от христ., антични и еврейски културни ценности.

В **Рим** първият папа-хуманист **Николай V** [1447–55] основава **Ватиканската библиотека.** Секретарят му **Лоренцо Вала** (1405–57) въвежда **филолог. хуманизъм** (текстова и библ. критика): сравнява „Вулгата" с грц. оригинал и доказва, че „Константиновият дар" (с. 140) е фалшификат.

В стила на Петрарка творят Луиджи Пулчи, Ариосто, **Торквато Тасо** (1544–95). В ср. на XV в. хуманизмът се разпространява в **Европа** чрез студенти, печатари (Бадиус: Париж; Фробен: Базел и др.), ит. духовници и дипломати по време на църк. събори.

Германия: прелюдия в двора на Карл IV в Прага чрез познанството на канцлера Йохан фон Ноймаркт с Петрарка (Йохан фон Зац: „Орачът от Бохемия", 1400).

1348 Основ. е Пражкият университет.

Подготвен от мистиката и devotio moderna (с. 184), нем. хуманизъм се характеризира с изкл. рел. строгост. **Филолог. насока:** използване на ант. и раннохрист. произведения за задълбочено вникване в живота; конфликти със схоласт. обучение. – **Рудолф Агрикола** се стреми към реформа на лат. училища (Шлетщат, Девентер). До 1500 новото образование завладява почти вс. университети. – Максимилиан I кани във Виена увенчания с титла „poeta laureatus" **Конрад Целтис** (1459–1508) за първи преподавател по орат. и поет. изкуство. – **Йохан Ройхлин** (1455–1522) поощрява изучаването на грц. и староевр. и затова е нападнат от кьолн. доминиканци. **Ерфуртският кръг** ок. Муциан Руф го подкрепя в „Ройхлиновия спор" (1515–17) с написани от Крот Рубиан, Хутен и др. сатир. **„Писма на непросветените мъже"** (Epistolae obscurorum virorum) с/у схоластичното невежество. – „Наставникът на Германия" (praeceptor Germaniae) **Филип Меланхтон** (1497–1560) създава хуманист. гимназия и търси синтез м/у Реформацията и хуманизма (с. 231). **Нац. насока:** Откриването и събирането на нем. литер. паметници пробужда **нац. самосъзнание,** което с ист. аргументи парира упрека за герм. варварщина. Целтис подготвя 1-ото **издание на Тацит** („Германия"); **Якоб Вимпфелинг** (1450–1528) написва 1505 първото немско историческо произведение; **Улрих фон Хутен** (1488–1523) се бори с/у църк. произвола на Рим и за нова герм. империя (с. 231).

Космополитична насока: Като междунар. родноизвестен учен **Еразъм Ротердамски** (1467–1536) търси баланс м/у идеите на хуманизма и христ. благочестие. Връх в научното му дело е **изданието на Новия завет** на грц. (1516).

Новолатински поети и преводачи са и Вилибалд Пиркхаймер, Еобан Хес; историци – Беат Ренан, Йох. Турмайр-Авентин и Пойтингер.

Англия: „Новата ученост" (new learning) се разпространява от Оксфорд. Ученикът на Фичино **Джон Колет** (поч. 1519) основава у-ще „Сейнт Пол" в Лондон и поддържа приятелски връзки с Еразъм и канцлера на Хенри VIII **Томас Мор** (1478–1535). В **„Утопия"** (1516) Мор обрисува идеал. д-во по образец на Платоновата (вж. и с. 238). – Уайт и Хауърд пренасят поет. форми на Петрарка в англ. лирика. Първи **разцвет на поезията:** Лили, Сидни и Едмънд Спенсър, **драматурзите** Кристофър Марлоу (1564–93), Бен Джонсън, Джон Уебстър. – От изкл. значение е творчеството на **Уилям Шекспир** (1564–1616) (трагедии на характерите, комедии, ист. драми, сонети).

Франция: В кр. на XV в. Studia humanitatis стават трайна традиция. Робер Гаген популяризира Платон. Новата историография оценява гало-рим. наследство. **Жак Льофевр** (Faber Stapulensis) 1523 превежда Новия завет от грц.; елинистът **Гийом Бюде** основава фр. колеж и нац. библиотека. – **Франсоа Вийон** (1431?–89?) все още твори във вагантенски маниер; сатирикът **Рабле** (1495–1553) вече пише в новия стил („Гаргантюа и Пантагрюел"), както и поетите от плеядата (**Ронсар,** Пелтие, Беле), които разработват теория на словесното изкуство, подчертавайки рим. традиции. За нова национално обединение на езика ратува Малерб; жанрът есе е създ. от моралиста **Мишел дьо Монтен** (1533–92).

Възраждане в Италия (XV/XVI в.)

Понятието „възраждане" (*ит.* rinascita, rinascimento, *фр.* renaissance) е въведено от художника Вазари и се разпространява след 1860, по време на Мишле и Я. Буркхарт.

Обръщането към света (с. 215) и хуманизмът променят из основи отношението към живота от viator mundi (пътник към неб. родина) към faber mundi (творец и властелин на света). Писателят Кастилионе (1478–1529) създава образа на **„универсалния човек"**, многостр. образ., забележ. личност, която е в (пълна) хармония с природата и „може всичко, стига да поиска". Идеалът оказва влияние в/у фр. **„жантийом"**, англ. **„джентълмен"**, исп. **„кабалеро"**, нем. **„кавалир"**.

Преломът, довел до преоткриване на света и човека, се проявява най-ярко в **изкуството.** Античността подтиква към намиране **истината за природата;** постигането ѝ е висша цел. Новатори през XIV в. **(треченто)** са Чимабуе, Джото, Джовани Пизано. Развитие на **Ранния ренесанс** през XV в. **(кватроченто)** под покровителството на Венеция, Флоренция на Медичите (с. 215), Сфорца (Милано), Есте (Ферара) и папите (с. 217).

Преход към **Висок ренесанс** през XVI в. **(чинквеченто),** който от 1530 преминава в **маниеризма** на **Късния ренесанс.**

Архитектура: връщане към ант. форми (цилиндр. свод, кръгла арка, покрита с купол центр. част); ново чувство за пространство чрез подчертаване на вертикалите с ясни и спокойни пропорции; усъвършенстване на триетажния ит. град. дворец с разчленена фасада, вътр. дворове и аркади. При новия строеж на църквата **„Св. Петър"** в Рим по поръчка на папа Юлий II (1506), работят **Браманте** (1444–1514) **Рафаело,** Перуджи и **Микеланджело** (куполът).

Пластика: чрез античността „преоткриване на чов. тяло"; скулпт. фигури (бюстове, статуи на ездачи, надгробни паметници). Водещи творци: **Гиберти,** ученикът му **Донатело** (1386–1466) и **Микеланджело** (1475–1564): „Давид", „Мойсей".

Живопис: в стремежа към идеал. естест. красота **усъвършенстване на перспективата,** анат. **пропорции,** техниката на рисуване в/у дърво (маслени бои) и **фреската.** Рел. ранни творби на Мазачо, Фра Анджелико, Доменико Венециано и др.; шедьоври на **Сандро Ботичели** (1444–1510); **Рафаело Санти** (1483–1520): мадони; **Микеланджело:** „Страшният съд"; **Леонардо да Винчи** (1452–1519): „Тайната вечеря", „Мона Лиза" (и трудове по теория на изкуството); **Тициан** (1477?–1576).

Музика: Чрез транспониране на полифон. вок. музика (меса, мотет) в/у инструменти (лютня, чембало) се развива чистата **инстр. музика.** Майстори на този „имитационен стил" са **Орландо ди Ласо** (1532–94) и **Палестрина** (1525–94).

Късна готика в Европа

Едва през XVI в. разпространение на Ренесанса чрез поръчки (Франсоа I) на ит. художници (Леонардо да Винчи) или обучение на европ. художници в Италия (Дюрер) без изместване на късноготич. стилове. Княж. **дворец** и резиденцията заменят крепостта; художникът преодолява занаятчийството на у-щата за художници, строители на катедрали и каменоделци.

Германия: Светският характер на епохата се отразява в град. къщи на богаташите и управниците, отчасти в стила фахверк с еркери, стълбища и часовн. кули (Нюрнберг, Ротенбург). Кметства и замъци по ит. образец, особено на юг (хайделберг. замък) и по време на т. нар. „Везерски ренесанс" ок. 1600. – Реалист. черти в старонем. графика (гравюра в/у дърво) и живопис се развиват в олт. изображения на Щефан Лохнер (Кьолн. школа), Конрад Виц, Мартин Шонгауер (до 1491), Ханс Холбайн Ст. и кулминират при „последния готик" **Матиас Грюневалд** (до 1528) от Вюрцбург (Изенхаймски олтар).

Албрехт Дюрер (1471–1528) свързва късноготич. традиция и нем. емоционалност с ит. начин на виждане. С трактати за перспективата и пропорциите, автопортрети, дърворезби („Апокалипсис", „Животът на Богородица", „Страсти Исусови"), акварел. пейзажи, гравюри в/у мед (мадони) и офорти той става учител на новите художници. Ит. влияние и в портретите на **Ханс Холбайн Мл.** (1497–1553), картините на Албрехт Алтдорфер, графиките на Лукас Кранах Ст. Разцвет на **пластиката:** франк. дърворезбени олтари на **Тилман Рименшнайдер** (поч. 1531) и творбите на **Файт Щос, Адам Крафт** и **Петер Фишер** от Нюрнберг.

Нидерландия: бляскаво развитие на „мекия стил" в реалист. живопис (ранни портрети и пейзажи) на братя **Ван Ейк** (Гентски олтар, 1432), **Рогир ван дер Вайден** (с. 193) и др. Гротескните картини на **Йеронимус Бос (Бош)** (поч. 1516) оказват влияние в/у **Питер Брьогел Ст.** (поч. 1569).

Франция: При късноготическия **„пламтящ стил"** (style flamboyant) сградите се разнообразяват чрез подпор., ажур. и островърхи елементи. Краткотраен разцвет на ренес. архитектура с постр. от Франсоа I **замъци по Лоара** и строежите на Леско (крилата на Лувъра, 1556–64) и Делорм (фасадата на Тюйлери, 1564) в Париж. В **живописта** преход от миниатюра към кавалетна живопис: **Жан Фуке** (до 1481) и „Лоарската школа". Развитие на Ренесанса в „школата Фонтенбло" и чрез **Жан** и **Франсоа Клуе** ок. 1540.

Англия: островна специфика на готиката в **перпендикулярния стил** ок. 1350–1530 (ветрилообр. свод, плоска арка, вертик. подпори и ажур. орнаменти). Преплитането му с ренесансови влияния води до поява на **стила тюдор** (до 1600): дворецът Хамптън Корт.

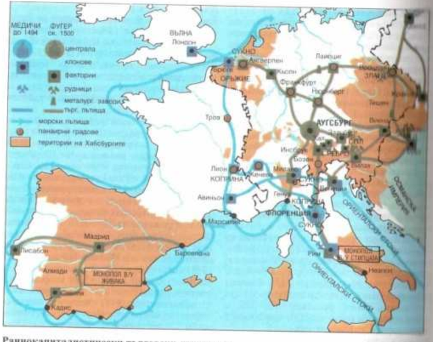
МЕДИЧИ до 1494
ФУГЕР ок. 1500
централа
клонове
фактории
рудници
металург. заводи
търг. пътища
морски пътища
панаирни градове
територии на Хабсбургите
ВЪЛНА
Лондон
СУКНО
Брюге
Антверпен
ОРЪЖИЕ
Кьолн
Франкфурт
Лайпциг
Нюрнберг
ЗЛАТО
Тешен
Виена
АУГСБУРГ
Залцбург
СРЕБРО
Инсбрук
Бозен
Вилах
Троа
Лион
КОПРИНА
Женева
Милано
СУКНО
Венеция
Авиньон
Генуа
КОПРИНА
ФЛОРЕНЦИЯ
СУКНО
Марсилия
ОСМАНСКА ИМПЕРИЯ
ОРИЕНТАЛСКИ СТОКИ
Рим
МОНОПОЛ В/У СТИПЦАЦА
Неапол
ОРИЕНТАЛСКИ СТОКИ
Мадрид
Лисабон
Барселона
Алмаден
МОНОПОЛ В/У ЖИВАКА
Севиля
Кадис

Раннокапиталистически търговски дружества

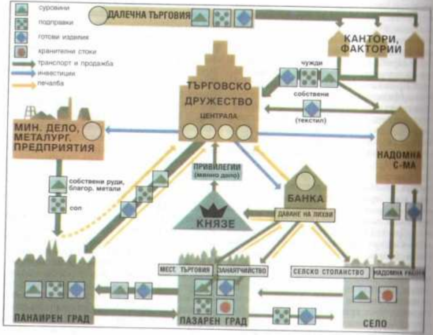
суровини
подправки
готови изделия
хранителни стоки
транспорт и продажба
инвестиции
печалба
ДАЛЕЧНА ТЪРГОВИЯ
КАНТОРИ, ФАКТОРИИ
чужди
собствени
(текстил)
ТЪРГОВСКО ДРУЖЕСТВО
ЦЕНТРАЛА
МИН. ДЕЛО, МЕТАЛУРГ. ПРЕДПРИЯТИЯ
НАДОМНА С-МА
ПРИВИЛЕГИИ (минно дело)
собствени руди, благор. метали
сол
БАНКА
ДАВАНЕ НА ЛИХВИ
КНЯЗЕ
МЕСТ. ТЪРГОВИЯ
ЗАНАЯТЧИЙСТВО
СЕЛСКО СТОПАНСТВО
НАДОМНА РАБОТА
ПАНАИРЕН ГРАД
ПАЗАРЕН ГРАД
СЕЛО

Развитие на търговското дружество през XV/XVI в.

Ранен капитализъм

След кръст. походи постеп. смяна на натур. с **парич. ст-во,** което се разпространява от Ср. и С. Италия (с. 183) през Ю. Германия, Франция и Нидерландия и обхваща цяла Европа. Отразяващо промененото съзнание, новото **комерс. ст-во** освобождава мисленето и го насочва към търсене на печалба. Не произход и съсловие, а талант и умение стават решаващи за фин. аристокрация.

Търговия и занаяти: За разширяване на далечната търговия едрият търговец основава частни **търг. дружества** (напр. Равенсбургското ТД, 1380–1530) с капитално участие за финансиране транспорта на стоки (корабостроене) и канторите в чужбина (фактории). Той ръководи предприятието с нови счетоводни и разплащателни методи и дава кредити. Църк. забрани за събиране на лихви (лихварство) се заобикалят от самата Църква чрез **рентната с-ма.** Превърнала се в първа европ. фин. сила (с. 181), тя използва едри търговци (дори Темплиерския орден, с. 153) за осигуряване на църк. данъци. С/у предплата те ползват **ренти** (привилегии). С-мата се копира от светските князе, които дават под аренда митн., монет., паз., минни или поземл. права.

Банк. центрове стават Генуа, Флоренция (фам. Барди, Строци и др.), Аугсбург (Велзер), Антверпен (с. 245). **Търговецът-банкер** изгражда собст. **експортни предприятия** (текстил, металообработка) чрез **надомна система:** работодателят дава на надомните работници суровини и инструменти, но сам пласира продукцията.

Едрият капиталист (търговец, банкер и производител) се стреми към монополи и полит. влияние чрез власт над даден стоп. отрасъл (минно дело), експортна или кредитна търговия. Д-вата често е конкурент, който също претендира за монополи като прерогативи на държавата (Испания, с. 243). От XVI в. в Англия, Холандия и Франция възникват привилегировани **търговски компании,** провеждащи държ. колон. политика (с. 275).

Медичите във Флоренция: Забогатял чрез търговия с Ориента и придобития от курията **монопол в/у стипцата,** Джовани Медичи основава най-гол. европ. банкова и търг. къща, която само за производството на сукно ангажира ок. 300 фирми с 10 000 работници.

1434–64 Козимо Ст., „баща на отечеството“, управлява града като монарх, но с републикански методи. Покровителства Петрарка и Бокачо (с. 212) и създава
1440 Платоновата академия. – Изявен поет и държавник,
1469–92 Лоренцо Великолепни преследва баланс. мирна политика и води Флоренция към разцвет. В двора му творят ренесансовите художници: Ботичели, Микеланджело, който при сина на Лоренцо
1513–21 папа Лъв X работи и в Рим (гробница на Медичите, Флоренция; фрески в „Сикстинската капела“; купол на църквата „Св. Петър“). – Разходите за меценатство и фин. спекулации в крайна сметка превишават фин. мощ на рода.

Фамилия Фугер в Аугсбург: възход на дребнобуржоазния тъкачески род през XV в. чрез търговия и парични сделки. Като банкер на Хабсбургите и папите
1511–25 Якоб Фугер Богатия финансира избора за император и войните на Карл V, контролира европ. производство на олово, сребро и мед и придобива **монопол в/у живака.**
1525–60 Антон Фугер притежава търг. концесии в Чили, Перу, Москва. Предприятието запада в края на XVI в. поради исп. държавни фалити, сем. раздори и незаинтересованост на наследниците.

Сел. ст-во: Нуждата от храни и суровини в градовете води до структурна промяна:
1. специал. производство (ръж, пшеница на подходящи почви, млекопреработване);
2. разпадане на патриарх. феодален чифлик (с. 126) чрез замяна на крепостните с рентиери (собственост под аренда);
3. нови форми на поземл. владения: сел. наследст. аренда (Франция); своб. наемен труд (Англия); даване на чифлици под аренда на „управител-наемател“; превръщане на полусвободните в крепостни; директно у-ние на имотите на арист-ята.
4. поява на **имения** на изток (собст. продукция с ангария и принуд. ратайство).

Социални кризи и сътресения: Комерс. ст-во увеличава парич. обращение; чрез свръхпродукцията на сребро пост. обезценяване на парите и поскъпване. Образува се ранен пролетариат (занаят. наемни работници), подтикващ цеховете към борба с патрициата за господство в градовете. Изостр. противоречия м/у бедни и богати и епидемии (с. 155) пораждат соц.-рел. кризи:
От 1302 пост. размирици на занаятчиите във Фландрия (с. 191); във Франция
1357/58 въстание на парижките цехове и „Жакерия“ (с. 191);
XIV/XV в. парт. борби в ит. градове;
1378 в-ние на чомпите във Флоренция;
1381 в-ние на селяните (Уот Тайлър) и лолардите в Англия (с. 189);
1419–36 Хуситски войни в Чехия (с. 197);
XV в. цехови борби и селски вълнения в Германия (с. 233);
XVI/XVII в. селски и казашки въстания в Полша (с. 249) и Русия.

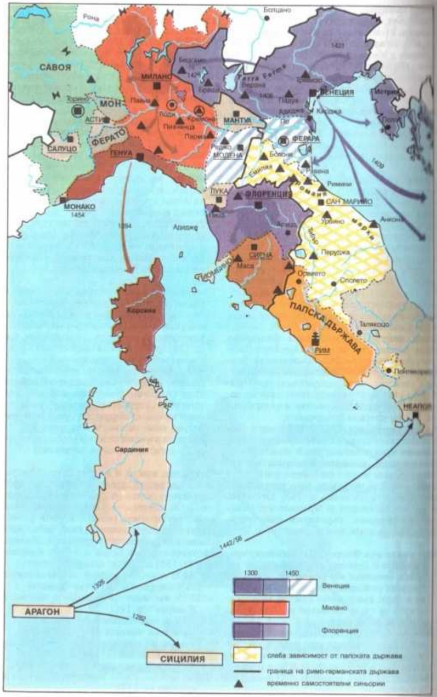
Рона
Болцано
САВОЯ
МИЛАНО
Бергамо
1427
Бреша
Terra Ferma
Верона
Тревизо
1406
Падуа
ВЕНЕЦИЯ
Истрия
Адидже
Киоджа
По
Торино
МОН-
АСТИ
Павия
Лоди
Кремона
Пиаченца
Парма
МАНТУА
ФЕРАТО
САЛУЦО
ГЕНУА
Реджо
МОДЕНА
ФЕРАРА
Болоня
Емилия
Равена
Римини
Романя
1409
МОНАКО
1454
1284
Адидже
ЛУКА
Пиза
ФЛОРЕНЦИЯ
САН МАРИНО
Урбино
Анкона
Марки
Арецо
Тибър
СИЕНА
Маса
Пиомбино
Перуджа
Орвието
Сполето
Корсика
ПАПСКА ДЪРЖАВА
Таляко
РИМ
Понтекорво
НЕАПОЛ
Сардиния
1442/58
1326
1282
АРАГОН
СИЦИЛИЯ
1300
1450
Венеция
Милано
Флоренция
слаба зависимост от папската държава
граница на римо-германската държава
временно самостоятелни синьории

Италия ок. 1450

След упадъка на Щауферите (с. 173) **Свещ. рим. империя** няма сили за полит. контрол над Италия. Курията е в Авиньон (с. 181); Франция е във война с Англия (с. 191).

Крайт на герм. имперска политика

1310–13 Хайнрих VII е в Италия. Приветстван от Данте като „освободител", той назначава Висконти (Милано) и Скалигер (Верона) за викарии (наместници). След
1312 коронацията си за имп-р Хайнрих умира в Сиена преди похода с/у Неапол. Отзоваването на един викарий води до
1324 посл. раздор м/у император (Лудвиг IV) и папа (Йоан XXII) (с. 181).
1327–30 Поход в Рим на Лудвиг: съюз със Сицилия с/у Неапол; коронация от рим. народ (Колона); но идеята за световна империя (с. 184) не надделява. – **Карл IV** се отказва от активна имперска политика и отива в Рим само за
1355 коронацията си и 1368/69 за връщането на папата.

Италианските държави през XIV/XV в.

Освен феод. д-ви, се появяват и **синьории** (град. управи): парт. борби м/у **гибелини** и **гвелфи** (с. 119), м/у занаятчии, патриции и благород. родове подтикват към избор на полит. водачи. **Кметът,** често с хитрост и насилие, се издига до наследст. **синьор,** разширява синьорията и в/у др. градове и като меценат подпомага изк-вата и науките. Въпреки пост. размирици стоп. и култ. разцвет в Италия (с. 213).

Ново схващане за д-вата: Насоченото към печалби мислене (с. 215) определя политиката и у-нието. **Автон. д-ва** се управлява с платени чиновници съобразно **„държавн. разум"**. Войните води **кондотиерът** (водач на наемна войска), който чрез маневри избягва „влагане на капитал" в дадена битка и с „нюх на борсов посредник" често сменя партиите или сключва полит. сделки. – **Теорията** за **д-вата** с **чисто светска власт** развива флорентинецът **Николо Макиавели** (1469–1527); осн. труд: „Владетелят" (1513). От средата на XV в. (1451 мирен договор от Лоди) съществува известно равновесие м/у италианските средноголеми д-ви:

Венеция: Учредяването на конституционната аристократична р-ка завършва с
1297 ограничаване на Големия съвет и
1310 създаване на Съвета на десетте (за предотвратяване на заговори). След
1381 победата над **Генуа** (с. 183) във войните с Милано се изгражда **Terra Ferma.**

Флоренция: Републиката приема
1282 демокр. конституция. Цеховете управляват синьорията; на патрициата е забранена всякаква полит. дейност в
1293 „Статути на справедливостта". Победа на „черните" (гвелфи) в парт. борби; изгнание на „белите" (Данте).
1409 Покоряване на Пиза. – В безуспешната война с Милано **Медичите** (с. 215) отнемат властта на рода Албици.

Милано: Хайнрих VII решава борбите за властта в полза на **Висконти.**
1385–1402 Джангалеацо разширява д-вата, за да стане крал на Италия. Във войните с Венеция, Флоренция и Неапол
ок. 1450 кондотиерът **Франческо Сфорца** заграбва властта.

Папска д-ва: По време на пап. заточение в Авиньон възникват независими синьории. След борбите на Орсини и Колона и
1347 опита за преврат на „народ. трибун" Кола ди Риенцо (1313–54)
1353–67 кардинал Алборнос връща Рим на курията; неговият законник („Егидиански конституции") е валиден до 1816. Упадъкът на държавата е предотвратен от
ренесансовите папи, които се смятат за князе, художници или учени и така ускоряват вътр. упадък на Църквата.
1447–55 Николай V основава **Ватикан. библиотека**. – Дипломатът и хуманист
1458–64 Пий II (Енеа Силвио Пиколомини) безуспешно агитира на
1459 събора в Мантуа за кръст. поход с/у турците. – Със Сикст IV [1471–84] настъпва дегенерация на папския двор (непотизъм, симония). Връх на морал. разруха при Инокентий VIII [1484–92] и
1492–1503 Александър VI Борджия, чийто син Чезаре (1475–1507) съсипва специфичния полит. облик на държавата.
1503–13 Юлий II се изявява като военачалник и държавник.
1513–21 Лъв X Медичи съдейства за строежа „Св. Петър" чрез с-ма на индулгенции, дала повод за появата на подценената от него Реформация (с. 231).
1527 Sacco di Roma (с. 237): плен на Климент VII и край на ренес. папство.

Неапол: Свързан с курията,
1309–43 **Роберт Мъдри** спечелва хегемония над Италия. Лайош I Унгарски (с. 201) поема властта [1347/48], но не спира упадъка на Анжуйската династия Алфонсо V Арагонски завзема Неапол (1442).

Сицилия: От Фридрих III [1296–1337] държавата е управлявана от арагонска съребрена линия. Разпада се след войните с Неапол и парт. ежби на бароните.
1442–58 Обединение с Неапол;
1479 Сицилия е дадена на Испания.

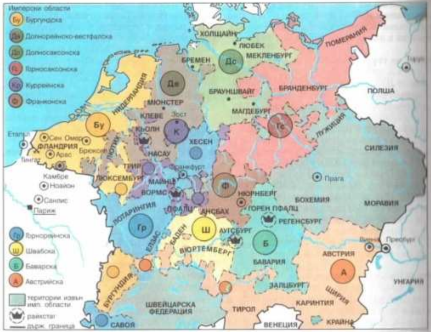
Имперски области
Бу Бургундска
Дв Долнорейнско-вестфалска
Дс Долносаксонска
Гс Горносаксонска
Кр Куррейнска
Ф Франконска
Гр Горнорейнска
Ш Швабска
Б Баварска
А Австрийска
територии извън имп. области
райхстаг
държ. граница
ХОЛЩАЙН
ЛЮБЕК
МЕКЛЕНБУРГ
ПОМЕРАНИЯ
БРЕМЕН
Дс
Дв
БРАУНШВАЙГ
БРАНДЕНБУРГ
ПОЛША
НИДЕРЛАНДИЯ
МЮНСТЕР
МАГДЕБУРГ
КЛЕВЕ
Зост
Бу
КЬОЛН
К
Гс
ЛУЖИЦИЯ
Етапъл
Сен Омер
ФЛАНДРИЯ
Брюксел
Арас
Гингат
ЛЮТИХ
ХЕСЕН
СИЛЕЗИЯ
НАСАУ
Камбре
Ноайон
Санлис
Париж
ТРИР
Франкфурт
ЛЮКСЕМБУРГ
МАЙНЦ
ВОРМС
Ф
Прага
НЮРНБЕРГ
БОХЕМИЯ
МОРАВИЯ
ЛОТАРИНГИЯ
ПФАЛЦ
АНСБАХ
ГОРЕН ПФАЛЦ
РЕГЕНСБУРГ
Гр
ЕЛЗАС
БАДЕН
Ш
АУГСБУРГ
Б
ВЮРТЕМБЕРГ
БАВАРИЯ
Виена
Пресбург
АВСТРИЯ
А
БУРГУНДИЯ
ЗАЛЦБУРГ
ЩИРИЯ
УНГАРИЯ
ШВЕЙЦАРСКА ФЕДЕРАЦИЯ
КАРИНТИЯ
ТИРОЛ
САВОЯ
ВЕНЕЦИЯ
КРАЙНА

Разделяне на Германската империя на области 1512

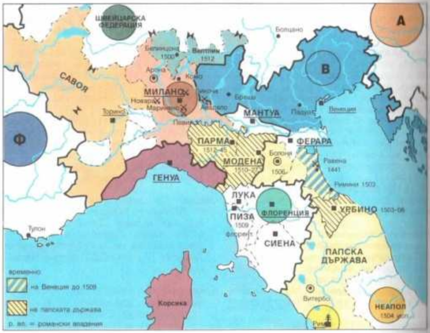
ШВЕЙЦАРСКА ФЕДЕРАЦИЯ
А
Болцано
Белинцона 1500
Велтлин 1512
Арона
Комо
САВОЯ
В
МИЛАНО
Новара
Мариняно
Аняделло
Бреша
Торино
МАНТУА
Падуа
Венеция
Павия
Ф
ПАРМА 1512–45
ФЕРАРА
Болоня 1506
МОДЕНА 1510–27
Равена 1441
ГЕНУА
Римини 1503
ЛУКА
УРБИНО 1503–06
ПИЗА 1509
ФЛОРЕНЦИЯ
Тулон
СИЕНА
ПАПСКА ДЪРЖАВА
временно
на Венеция до 1509
на папската държава
р. вл. = романски владения
Корсика
Витербо
НЕАПОЛ 1504 исп.
Рим

Борбата за Италия 1494–1519

Имперска реформа (ок. 1500)

1493–1519 Максимилиан I (крал от 1486) като владетел на хабсб. наследст. земи заема ключ. положение, което го изправя с/у Франция в **Бургундия** (с. 193) и **С. Италия.** – Обичан като главатар на наемници и майстор стрелец, а и като „посл. рицар" и меценат на хуманистите, нетърпеливият и неуравновесен политик си поставя и нереал. цели, но донася успех на **хабсбургската династична политика:** синът му Филип Хубави се жени за испанската престолонаследница (с. 187).

1515 Брач. и наследст. договори с Бохемия и Унгария (с. 201) създават **предпоставки за хабсб. световна империя. Имперските реформи** са дело на съсл. опозиция с/у имп-ра начело с архиеп. на Майнц

1484–1504 Бертолд Хенебергски. – На Базелския събор (с. 181) кардинал **Николай Кузански** (1401–64) защитава в

1433 **„За единството на Църквата"** (De concordantia catholica) ест.-прав. обоснования възглед за полит. взаимодействие м/у имп. съсловия и имп-ра в законодателството и управлението. – Искания за реформи в райхстага от ср. на XV в. в **„Оплаквания** (gravamina) **на герм. нация",** също и в анонимния памфлет „Reformatio Sigismundi". Реформите започват с

1495 **райхстага във Вормс:** обявен е **вечен поместен мир.** За премахване на част. отмъщение пост. **имперски дворцов съд** във Франкфурт (от 1527 в Шпайер) става върх. правна институция и е въведен „общият пфениг": първият, макар краткотраен, държ. данък). Швейцарците отхвърлят решенията и във

1499 войната с Швабия извоюват своята независимост.

1500 Райхстаг в Аугсбург: създадено е съсловно имперско управление (отменено 1502, възобновено 1521).

1512 **Райхстаг в Кьолн: Райхстагът** има върх. имп. власт и обсъжда предложенията на импер. пр-во в 3 **колегии** (курфюрсти, князе, имп. градове). Решенията му се оповестяват като **постановления на райхстага** (от 1663 – решения на райхстага). – Обр. са 10 **имперски области,** всяка под директорията на 2 князе, следящи за спазване на помест. мир, събиране на имп. данъци и **имперска войска.**

1521 **Райхстаг във Вормс: правилник за съставяне на списъци** (регистър за доходите на териториите като основа за техните задължения по набиране на войници и плащане на данъци).

Резултат: **Наченките на имперска конституция** и на преодоляване терит. разпокъсаност въз основа на старите плем. херцогства не се развиват, понеже райхстагът не заседава редовно.

Борба за Италия (1494–1516)

1483–98 Шарл VIII Френски като анжуйски наследник претендира за кр-во Неапол с цел възстановяване на Визант. империя. Завладяването е подготвено чрез Етапълския договор с Англия (1492),

1493 Санлиския мир с Хабсбургите (потвърждава бургунд. наследство) и Барселонския дог. с Испания (Русийон). В съюз с миланския херцог Лудовико Сфорца Мавъра [1480–1508]

1494 завладяването на Неапол успява. Ит. система на раздробени д-ви рухва.

Флоренция: изгонване на Медичите; фанат. проповедник и моралист **Савонарола** (1452–98) основава демокр. теокрация, анатемосан е от Александър VI и изгорен като еретик. Испания и Хабсбург принуждават Шарл да се оттегли чрез

1495 лига, към която се присъединяват Англия и италианските държави.

1498–1515 Луи XII Френски като наследник на Висконти подновява атаката.

1500 Завладяване на Милано. Заради помощта си (победа при Новара) с

1503 Аронския договор Швейцария получава Тесин (Белинцона). – **Неапол** попада под исп. зависимост, призната от Луи в

1504 Блоаския договор: започва **испано-хабсбургското господство над Италия.** Максимилиан и Луи сключват

1508 Камбреска лига с/у **Венеция,** която губи Terra Ferma с поражението при Аняделло. Папа Юлий II се отделя от лигата след завладяване на Романя и с Испания, Венеция и швейц. федерати основава

1511 „Свещена лига за освобождение на Италия". Максимилиан и Хенри VIII се обединяват и обграждат Луи, който подбужда Шотландия да нападне Англия (битка при Флодън, с. 247), но след

1513 поражението при Гингат се изтегля от Милано и Новара. Въпреки това

1515–47 Франсоа I си връща х-вото с

1515 победата при Мариняно над швейцарците. – Те се отказват от великоимперските си амбиции и оттогава водят **политика на строг неутралитет.**

1516 Болонски конкордат: Папа Лъв X утвърждава Галиканската национална църква. – Испания гарантира на Франция в

1516 дог. от Ноайон властта над Милано. Но Карлос I (Карл V) не признава споразумението. Съперничеството се изостря, когато двамата се кандидатират за императорския трон, и след избора на Карл (1519) навлиза в нов стадий (с. 237).

Значение: Хабсбургско-френският конфликт остава до XVIII в. центр. проблем на западноевроп. общност от държави, които в борбата си за Италия чрез променливи коалиции развиват **основно политически принцип на равновесието.**

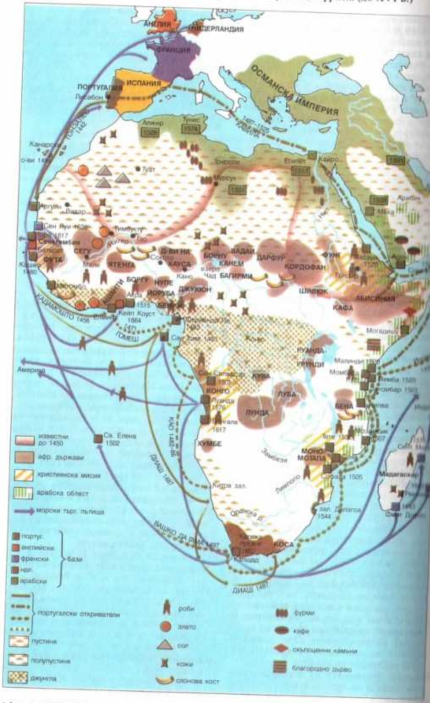
АНГЛИЯ
НИДЕРЛАНДИЯ
ФРАНЦИЯ
ПОРТУГАЛИЯ
ИСПАНИЯ
Лисабон
ОСМАНСКА ИМПЕРИЯ
Канарски о-ви
Алжир
Тунис
Триполи
Кайро
Мурзук
Туат
Аргуин
Сен Луи
Сенегамбия
СЕГУ
ФУТА
Мали
ЯТЕНГА
Тимбукту
Гао
Д-ВИ НА ХАУСА
БОРНУ
КАНЕМ
ВАДАИ
ДАРФУР
КОРДОФАН
БАГИРМИ
Кано
Чад
БОРГУ
НУПЕ
ЙОРУБА
ДЖУКУН
Акра
Кейп Коуст
Елмина
ШИЛУК
КАФА
АБИСИНИЯ
Могадишу
Малинди
Момбаса
Пемба 1520
Занзибар 1503
Арабия
Мека
Сао Томе
РУАНДА
УРУНДИ
КОНГО
Луанда 1576
Бенгела 1617
ЛУБА
ЛУНДА
БЕНА
ХУМБЕ
МОНОМОТАПА
Софала 1505
Замбези
Лимпопо
Китова зал.
Оранжева р.
зал. Делагоа 1544
Мадагаскар
КОСА
Капщад
Св. Елена 1502
Америка
КАО 1482–86
ДИАШ 1487
ВАШКО ДА ГАМА 1497
КАДАМОСТО 1456
ГОМЕШ
известни до 1450
афр. държави
християнска мисия
арабска област
морски търг. пътища
португ.
английски
френски
нид.
арабски
бази
португалски откриватели
пустиня
полупустиня
джунгла
роби
злато
сол
кожи
слонова кост
фурми
кафе
скъпоценни камъни
благородно дърво

Африка XV–XVII в.

Природонаучни открития

Изучаването на хуманизма, наблюдението на природата и новият изследователски дух преодоляват трад. аристотелова картина за света (с. 58). Чрез грц. писания (Аристарх Самоски, с. 71) се преоткрива **кръглата форма на Земята.** Нюрнберг. астроном и печатар Региомонтан (Йох. Мюлер) изчислява в **„Ефемериди“** (годишници от 1475 г.) всекидн. положение на неб. тела. Мартин Бехайм създава 1492 1-я **глобус.** Повлиян от Кузански (с. 184) и Питаг. учение, лекарят каноник **Николай Коперник** (1473–1543) от Торун открива 1507 все още недоказаната математически **хелиоцентрична Слънчева система** (публикация 1543 в „De revolutionibus orbium coelestium“). – **Джордано Бруно** (1548–1600; изгорен като еретик) разширява с-мата чрез пантеистичните представи за безкр. Вселена без център. – Датчанинът Тихо Брахе (1546–1601) построява 1-ата обсерватория (Касел) и като учител на Кеплер (с. 256) допринася за развитието на мод. астрономия. Минералогията и металургията са основ. от **Георг Агрикола** (1494–1555); лекарят, ботаник и химик Теофраст Бомбаст фон Хохенхайм, нар. **Парацелз** (1493–1541), реформира медицината. Той установява хим. и физ. основи на живота, като прави опити в/у себе си. – Исп. лекар Мигел Сервет (1511–53; изгорен в Женева заради свободомислието си) открива кръвообращението.

Технически изобретения

От XIV в. използване на **барута** за огнестрелни оръжия (с. 191); усъвършенстване **компаса** и навиг. уреди (т. нар. Яковова пръчка за определяне местонахождението в морето). От каботаж се преминава към **плаване в открито море.** Петер Хенлайн 1500 изобретява джобния часовник („нюрнбергско яйце“); Леонардо да Винчи – помпата, струга, хидравл. преса, летателните машини и др. Най-знач. откритие е на **Йохан Гутенберг** от Майнц (ок. 1400–67): ок. **1445 книгопечатане** с подвижни мет. печатарски букви, печатарска преса и двустр. печатане в/у **хартия от ленени парцали** (от XIII в. използвана в Европа за гравюри в/у дърво). 1-ото голямо издание на Гутенберг е 42-редова Библия (ок. 1455). – Книгопечатането се разпространява бързо в Европа и открива неподозирани възможности за обучение, образование и информация (срв. Хуманизъм, с. 212).

Географски открития

Те свързват разделените дотогава европ. и ислям. култ. пространства и така слагат началото на **епохата на свет. история** начело с мореплавателските европ. нации. След нахлуване на османците в Левант (с. 209) тур. мита оскъпяват араб. посредническа търговия. Порт. принц **Енрике Мореплавателя** (1394–1460) основава 1-ото мор. училище в света и подготвя обиколка на западноафриканското крайбрежие. Цели:

1. борба с/у исляма (завършек на реконкистата, с. 187);
2. завладяване на Светите места с помощта на предполагаемата христ. държава на „краля-свещеник Йоан“ в Абисиния;
3. директна връзка с пазарите на злато и роби в И. Африка. Португалците достигат

1419 о-вите Мадейра; 1431 Азорските о-ви; 1445 о-вите Зелени нос; 1482 устието на Конго.

1487 Бартоломео Диаш заобикаля Африка от юг **(нос Добра надежда).**

1498 Вашко да Гама с 3 кораба и 150 моряци открива **мор. път за Индия.**

Африка: започнало през VII в. от север и изток ислямизиране на Судан (*араб.*: страна на черните) и източното крайбрежие, открити от арабски търговци.

XI–XV в. Държави на ислямо-афр. племена: **Канем** (център на арабската търговия и исляма), Борну, Вадаи, Ашанти, Дафур и др. – Подробности почти липсват: запазени са малко датирани останки и араб. пътеписи (Ибн Халдун: 1332–1406).

Мали (град на Ср. Нигер): Сундиата Кейта основава ок. 1235 велико царство. То достига апогея си при император

1312–37 Канго Муса, но се разпада през XV в. след разрушаване на Тимбукту от държавата приемник **Сонгай.**

1493–1528 Аския Мехмед: Новото царство (столица **Гао**) преживява разцвет, но 1590 е покорено от Мароко.

Предколониално Конго:

1490 Нзинга-а-Нква приема християнството. Упадък след Нзинга Мпангу (Алфонсо I до 1541), чийто син Енрике като пръв африкански епископ напразно изгражда собствена Църква.

Мономотапа: Зл. земя на Родезия явно има дълга култ. традиция (останки в **Зимбабве,** зап. от Софала, от V/VI в.). – В края на XVI в. португалците установяват протекторат и експлоатират зл. мини.

Порт. крайбр. крепости охраняват през XV/XVI в. мор. път за Индия от арабите. Те са и складови и търг. центрове, предимно **пазари на роби.** До нач. на XIX в. Африка „доставя“ ок. 11 милиона роби. Приблизително толкова измират по пътя.

Индия: Вицекралете Алмейда и Албукерке създават м/у 1505–15 **порт. търг. д-ва** в Гоа, Цейлон, Малака и островна Индия. Тя носи огр. печалби (прибл. 400 %), но след ок. век в по-гол. си част става жертва на англ. и хол. нападения.

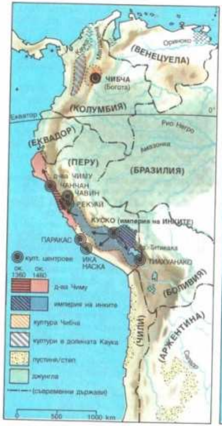
(ВЕНЕЦУЕЛА)
Ориноко
ЧИБЧА (Богота)
(КОЛУМБИЯ)
Екватор
(ЕКВАДОР)
Рио Негро
Амазонка
(ПЕРУ)
(БРАЗИЛИЯ)
д-ва ЧИМУ
ЧАНЧАН
ЧАВИН
РЕКУАЙ
КУСКО (империя на ИНКИТЕ)
ПАРАКАС
Титикака
ИКА
НАСКА
ТИАХУАНАКО
(БОЛИВИЯ)
(ЧИЛИ)
(АРЖЕНТИНА)
култ. центрове
ок. 1360
ок. 1460
д-ва Чиму
империя на инките
култура Чибча
култури в долината Каука
пустиня/степ
джунгла
(съвременни държави)
0
500
1000 km

Древни култури в Южна Америка

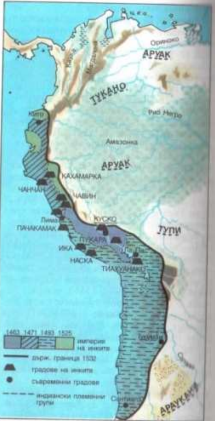
Ориноко
АРУАК
ТУКАНО
Кито
Рио Негро
Амазонка
АРУАК
КАХАМАРКА
ЧАНЧАН
ЧАВИН
Лима
ПАЧАКАМАК
КУСКО
ТУПИ
ИКА
НАСКА
ТИАХУАНАКО
1460
1471
1493
1525
империя на инките
държ. граница 1532
градове на инките
съвременни градове
индиански племенни групи
Сантяго
АРАУКАНИ

Империя на инките 1460–1532

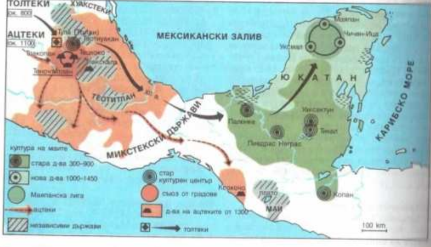
ТОЛТЕКИ
ок. 800
ХУАКСТЕКИ
АЦТЕКИ
ок. 1100
Тула
Теотиуакан
Тлакопан
Тецкоко
Тласкала
Теночтитлан
ТЕОТИТЛАН
МЕКСИКАНСКИ ЗАЛИВ
МИКСТЕКСКИ ДЪРЖАВИ
Ю К А Т А Н
КАРИБСКО МОРЕ
Маяпан
Чичен-Ица
Ушмал
Паленке
Уаксактун
Тикал
Пиедрас Неграс
Копан
Коконо
плато
МАИ
култура на маите
стара д-ва 300–900
нова д-ва 1000–1450
Маяпанска лига
ацтеки
независими държави
стар културен център
съюз от градове
д-ва на ацтеките от 1300
толтеки
100 km

Индиански култури в Централна Америка до 1520

От 15 000 г. пр. Хр. (?) Америка е заселена чрез имигр. вълни от Азия (през Беринг. проток): рибарски народи на север (Атлантика); ловци и трапери в сев. гориста и степ. обл.; растениевъди на юг с наченки на по-развити култури (култури на гроб. и храм. могили по Охайо и Д. Мисисипи).

Ок. 200–500 г. сл. Хр. Нахлуване на зем. народи в Мексико (олмеки). От техните осн. култури (отглеждане на царевица, грънчарство, тъкачество) възниква (ранно-толтекската?) **култура на Теотиуакан.**

Индиански цивилизации в Ц. Америка

Староамер. култури технически са на нивото на новокамен. епоха; металообработването е в зачатък. Не е доказано култ. влияние от Европа (викинги); по-възможно е такова от И. Азия. Пътешествието на ХЕЙЕРДАЛ с **„Кон-Тики“** (1947) отново постави под въпрос култ. връзка с Полинезия.

Толтеки

Заселване в Мексико (ок. 800), основ. е столицата **Тула.** Занаятчийство, изкуство, календар. Гл. божество (перната змия) се почита чрез безкръвно жертвоприношение.

Ацтеки

Възприемане на по-развити култури от толтеките, микстеките, цапотеките и др.

Ок. 1200 Малки полит. образувания.

1325(?) Основ. е **Теночтитлан** на о-в в езерото Тецкоко. Там е гл. племе, което

ок. 1430 при **Ицкоатл** задължава др. племена с данъци и образува съюза на трите града Теночтитлан-Тецкоко-Тлакопан.

1502–20 Монтесума II разширява д-вата, която след убийството на княза от

1519–21 Фернандо Кортес е разрушена.

Религия: От първичния хаос **Кецалкоатл** сътворява хората и земята (диск с 9–13 небеса и подземни светове), самоизгаря се, но ще се върне като „бял облак“, за да спаси света. – Боговете на слънцето живеят от човешка кръв: жестоки публични жертвоприношения (изтръгване на сърцето и изгаряне на жертвата).

Култура: ребусообр. йероглифи в/у камък, елен. кожа или рога; рел. и маг. писания, карти на градове и изчисления. – Годината има 18 месеца (по 20 дни) и 5 „безименни“ дни. 52 години са един „календарен цикъл“.

Архитектура: украсени с релефи и пластика храмове в/у масивни пирамиди.

Социален строй: Племена от 20 рода с 4 избрани вожда образуват д-вата, която съсловно се дели на жреци, аристократи, свободни, полусвободни, роби. Еднобрачие с равноправие на жената; грижи за възпитанието.

Стопанство: общо земевладение на рода; изградени улици и мостове. Почитаните като дипломати търговци развиват разменна търговия.

Култури на маите

Племена от Юга се заселват при автохтонните народи и развиват богата **старокамен. култура.** (120 изв.) Храм. градове (орнамент. и керам. пластика, фрески). Маите имат йероглифно писмо (разчетено отчасти). Астр. и аритм. познания (числ. ред с нула).

IV–VII в. Стара д-ва: градове-държави с родови династии. След разрушаването ѝ

IX/X в. (от толтеките ?) жителите се преселват в Юкатан: разцвет на **Новата д-ва.**

XV в. Маяпанска лига (толтеки) за поробване градовете на маите. – С/у нея избухва

1436 в-ние; маите се връщат в Гватемала.

Древноперуански култури в Ю. Америка

Носителите на култури на най-старите досега находища (каменна пластика, керамика) **Чавин** (ок. 100 г. сл. Хр.), **Тиахуанако** и **Рекуай** са план. индианци. Крайбр. народи ок. 500 г. сл. Хр. образуват собст. центрове ок. **Наска** и културата Чиму (XII в.).

Инкска империя на индианците кечуа

XIII в. 1-ият инка МАНКО КАПАК основава столицата Куско.

1438–1531 9-ият инка ПАЧАКУТИ започва изграждане на завоевателна д-ва. Ок.

1470 е разгромена държавата Чиму.

1471–93 ТУПАК ЮПАНКИ прониква далеч на юг. ХУАЙНА КАПАК покорява

1513 страната Кито (Еквадор).

1527–32 Борби за трона м/у синовете ХУАСКАР (Куско) и **Атахуалпа** (Кито), който с хитрост е заловен в Кахамарка

1532 от **Франциско Писаро** и убит.

1533 Завладяване на Куско от испанци.

Религия: Вс. храмове се посвещават на бога на слънцето, олицетворяван от Великия инка, комуто се принасят жертви. Освен него в/у хуакас (каменни камари) се почитат и местни божества.

Изк-во: храмове, крепости, улици от каменни блокове (без хоросан); малки пластики като жертв. дарове, семпла керамика. – Вместо писменост, за статистики и послания се използват **кипу** (цв. шнурове с възли).

Държ. устройство: абсол. теокрация. Вел. инка (по правило се жени за сестра си) разполага с 2/3 от държ. доходи, вс. военачалници са от рода му. Земята се разделя на дялове за Вел. инка, храма и общината. Напоителни и пътни с-ми се поддържат чрез труд. повинност на надзираваното от чиновници население. Колект. обработка на земята, липсва частна собственост. – Над 10 000 км **пътища на Великия инка** с висящи мостове. Вериги от бързоходци и носачи.

Култура Чибча

Племената от платото на Богота са подчинени на цар-жрец. Чрез търговията със сол, плодове и най-вече злато те оказват влияние в/у обл. около р. Магдалена. 1536–41 унищожени от испанеца КЕСАДА (с. 225).

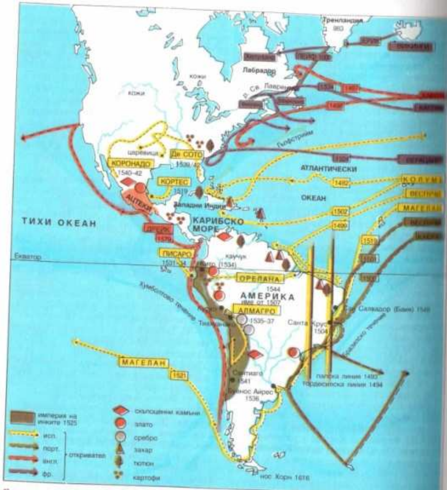
Гренландия
980
Лабрадор
р. Св. Лаврентий
кожи
кожи
царевица
Де СОТО
1539/42
КОРОНАДО
1540-42
КОРТЕС
1519
АЦТЕКИ
Западни Индии
КАРИБСКО МОРЕ
ТИХИ ОКЕАН
АТЛАНТИЧЕСКИ ОКЕАН
Гълфстрийм
1492
КОЛУМБ
ВЕСПУЧИ
МАГЕЛАН
1502
1499
1519
ПИСАРО
1531-34
Кито (1534)
каучук
Екватор
ОРЕЛАНА
1544
АМЕРИКА
име от 1507
АЛМАГРО
1535-37
Хумболтово течение
Сантяго
1541
Буенос Айрес
1536
Санта Круз
1504
Сан Салвадор (Баия) 1549
папска линия 1493
тордесилска линия 1494
нос Хорн 1616
МАГЕЛАН
1521
империя на инките 1525
исп.
порт.
англ.
фр.
откриватели
скъпоценни камъни
злато
сребро
захар
тютюн
картофи

Откриване на Америка

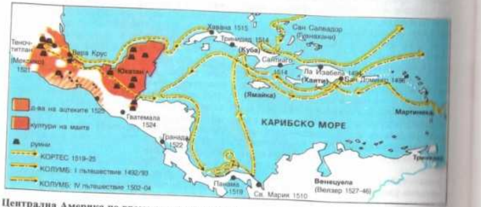
Теночтитлан
(Мексико)
1521
Вера Крус
Юкатан
Хавана 1515
Тринидад 1514
(Куба)
Сантяго
1514
Сан Салвадор
(Гуанахани)
Ла Изабела 1494
(Хаити)
Сан Доминго 1496
(Ямайка)
КАРИБСКО МОРЕ
Мартиника
Тринидад
Гватемала
1524
Гранада
1522
Панама
1519
Св. Мария 1510
Венецуела
(Велзер 1527-46)
д-ва на ацтеките 1525
култури на маите
руини
КОРТЕС 1519-25
КОЛУМБ: I пътешествие 1492/93
КОЛУМБ: IV пътешествие 1502-04

Централна Америка по време на откриването й

Откриване на Америка от викингите

984 Исландецът Ерик Рауди (Рижия) достига **Гренландия** и създава колонии. Синът му ЛейфЕриксон акостира ок.

1000 на брега на С. Америка (Виланд). Откритието потъва в забрава, понеже след 1400 връзката с Гренландия се прекъсва (промяна на климата).

Откриване и нач. усвояване на Америка

Картата на Тосканели (1397–1482) подтиква **Христофор Колумб** (1451–1506), на служба при Изабела Кастилска, да потърси западния път за Индия и той

1492 открива Америка след 61-дневно плаване и акостиране в Гуанахани (Сан Салвадор), Куба, Хаити. Като вицекрал той прави

до 1504 четири пътешествия за З. Индия, като 1498 открива материка (устието на Ориноко; по-късно Панама).

1499–1502 Крайбр. плавания на **Америго Веспучи** (1451–1512). Пътеписите му осведомяват за новия континент, нар. **Америка** 1507 по идея на Мартин Валдземюлер. – При плаването си до Индия **Педро Алварес Кабрал** (1460–1526)

1500 открива Бразилия. – **Балбоа** е 1-ият европеец, достигнал

1513 Тихия океан след преминаване на Панамския канал. – Докато по английско поръчение търси морски път за Индия,

1497 **Джовани Кабото** (Джон Кабът) открива (преди Колумб) **североамер. континент.** След него по същия път минават Верацано и Картие. Доминго, Де Сото, Алварадо, Коронадо изследват

до 1542 С. Мексико. – Доказателство за кръглата форма на Земята дава

1519–21 първата обиколка на Земята от Фернандо Магелан (ок. 1480–1521). Португалецът на исп. служба открива Молук. о-ви, но е разбит. Един от 5-те му кораба с капитан Елкано 1522 достига изход. пристанище Сан Лукар де Барамеда.

1577–80 Втора обиколка на Земята от англ. мор. герой **Франсис Дрейк** (ок. 1545–96). Ю. и Ц. Америка са открити и покорени от **конкистадорите,** исп. идалгос и авантюристи, водени от жажда за злато, мис. ревност, славо- и честолюбие, които често воюват помежду си. **Фернандо Кортес** (1485–1547) основава Вера Крус и нахлува в **Мексико;** кръвопролитно

1519–21 завоюване на ацтекската д-ва.

1531–33 Покоряване на инкската империя от **Франциско Писаро,** който 1535 основава Лима, 1538 убива Алмагро, завоевателя на Боливия, а 1541 е убит.

1535–38 Кесада завладява Колумбия.

1544 Орелана прекосява континента (по речния път Маранон-Амазонка).

1540–54 Валдива открива Чили.

Изграждане на исп. колониална имп-я

Скоро след първите открития е подписан

1494 Тордесилски дог.: разделяне на света на исп. и порт. колониални империи. Папа Александър VI определя като граница демарк. линия (ок. 370 мили зап. от Азорските о-ви). По принципа „За Господ душите, земята за краля“ д-вата налага зависим от Испания колон. ред, насочен с/у своеволията на конкистадорите.

1524 **Севиля** става монополно търг. пристанище и седалище на **Съвета за Индия,** централа на у-нието, правораздаването и Църквата. **Вицекралствата** Н. Испания 1535, Перу 1542 (по-късно Н. Гранада 1718 и Ла Плата 1776) се разделят на генер. капитании със собст. юрисдикция (аудиенции). **Градовете** получават огран. самоуправление (кабилдо). Университети са основ. в Мексико (1553), Лима (1551), Богота (1592), Каракас (1642).

1527 Венецуела е заложена на фам. Велзер. Изследвана 1530–39 от Федерман, 1-ата нем. колония е изоставена 1546.

Данъците на короната (енкомиендас) се дават под наем на завоевателите. Те изискват от индианците дънъци в натура, но са задължени да ги закрилят като християни. Индианският апостол **Лас Касас** (1474–1566) се бори с/у принуд. труд. За облекчаване живота на индианците от

1510/11 внос на роби негри. Наредбите за охрана на труда кулминират в

1542–45 новите закони, според които индианците стават своб. васали на короната. Създ. са протекторати (редукции).

Последици от откритията

Ст-во: пренасочване вниманието от европ. вътр. морета (Сев., Балт., Средиземно море) към океана (атлант. търговия). Лисабон, Севиля, Ротердам изместват водещите мор. градове Любек, Венеция, Генуа (с. 183). Вносът на нови колон. продукти (картофи, царевица, тютюн) и плантажното ст-во водят до неимоверен **растеж на свет. търговия** и едрата промишленост (колониите като купувачи). Нуждата от пари благоприятства едрокап. предприятия, придобиващи и полит. значение (с. 215).

Политика: възход на западноевроп. периферни д-ви; спад на полит. значение на Ср. Европа. **Португалия** и **Испания** стават **вел. сили.** Холандци, французи, англичани се насочват към презокеан. плавания отначало като профес. моряци и пирати (1555 гилдия на **търговците-авантюристи).**

Култура: начало на **европеизация на света;** преселение на народите и смесване на расите (транспорт на роби, колонизация); разширяване на духовния кръгозор и развитие на науките: предимно география и етнология, астрономия и филология.

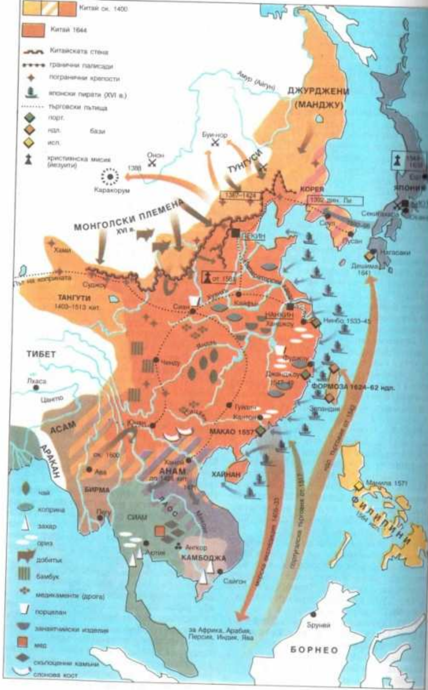
Китай ок. 1400
Китай 1644
Китайската стена
гранични палисади
погранични крепости
японски пирати (XVI в.)
търговски пътища
порт.
ндл.
бази
исп.
християнска мисия (йезуити)
Амур (Айгун)
ДЖУРДЖЕНИ (МАНДЖУ)
Буин-нор
Онон
1388
Каракорум
ТУНГУСИ
1387–1424
МОНГОЛСКИ ПЛЕМЕНА XVI в.
КОРЕЯ
1392 дин. Ли
ЯПОНИЯ
Сеул
Пусан
Нагасаки
Дешима 1641
ПЕКИН
Хами
Път на коприната
Суджоу
ТАНГУТИ 1403–1513 кит.
от 1583
Сиан
Кайфън
НАНКИН
Нинбо 1533–45
ТИБЕТ
Ченду
Лхаса
ФОРМОЗА 1624–62 ндл.
Зеландия
Гуилин
Кантон
МАКАО 1557
Юнан
АСАМ
АРАКАН
ок. 1500
Ава
БИРМА
Пегу
Ханой
АНАМ
ХАЙНАН
ЛАОС
СИАМ
Аютия
Ангкор
КАМБОДЖА
Сайгон
Манила 1571
ФИЛИПИНИ
Бруней
БОРНЕО
за Африка, Арабия, Персия, Индия, Ява
чай
коприна
захар
ориз
добитък
бамбук
медикаменти (дрога)
порцелан
занаятчийски изделия
мед
скъпоценни камъни
слонова кост

Китай по времето на династия Мин 1368–1644

Китай: дин. Мин (1368–1644)

Слаби реколти и наводнения предизвикват селски въстания. „Пророци“ от тайната секта „От белия лотос“ възвестяват новата на „просветения“.

1368–98 Хун У (Джу Юанджан), буд. монах, прогонва посл. монг. имп-р от Пекин и основава в Нанкин нова нац. династия, просъществувала до 1644. Имп-ята се разделя на 13 пров-и и централизира (реформи министерства, цензурни и правни учреждения, изграждане на държ. образование – Импер. академия – с изпит по литература за чиновниците). Търговията и промишлеността се контролират, понеже конфуцианството ги смята за спорни в морално отношение. – Бюрократизмът засилва властта на мандарините (висша сановническа каста); дворцовите евнуси също получават полит. задачи. Съперничеството м/у тях и сановниците се изразява в корупция и интриги в харема.

Гл. задача става защитата на имп-ята. Китай посреща с нарастваща изолация нашествието на европейците, пост. нападения на монг. народи и яп. пирати.

1403–24 Юнлу премества 1421 столицата в **Пекин,** за да защити сев. граница. **Доизграждане** на **Вел. кит. стена:** дълж. 2450 км, шир. 16 м и вис. 8 м.

1405–33 Морски експедиции до Африка откриват нови търг. пътища и насочват кит. емиграция към ЮИ Азия.

Ок. 1500 глад, чума и наводнения отслабват държавата.

1516 Първа португалска база в Кантон.

1557 Европ. търговия се ограничава в **Макао** заради данъците.

1522–66 Цзяцзин (по-скоро поет, отколкото владетел): тунгуските грабителски походи достигат стените на Пекин.

1563 Ликвидиране на японските пирати. Ванли [1573–1620] покровителства от 1581 мисията на йезуитите (отец Ричи). Със своите мат. и техн. познания те спечелват влияние в импер. двор.

От 1622 в-ния на сектата „От белия лотос“ подкопават основите на дин. Епохата се характеризира с изтънчена култура на живот и съвършени форми на общуване.

Литература: Философът Ван Ян-мин (1472–1528) критикува сунското неоконфуцианство; литер. сборник „Юнлъ дадиян“ обхваща 23 000 тома; картографски карти на имп-ята и реалистични романи.

Изкуство: импер. гробници в Нанкин и Пекин; разширяване на резиденцията (небесен олтар 1420, летен дворец). – Усъвършенстване на цв. **мин-порцелан** и на кит. парково изк-во с пагоди, сводести мостове, пойни птици, чайни и дракони.

Медицина: развитие на научната диагностика и акупунктурата.

Япония: шогунат Ашикага (1338–1573)

Резиденции на микадо има в Киото и Йошино.

1392 Ликвидиране на схизмата от шогуна Йошимитсу, но създаването на 2 нови управл. служби (куанрьо) тласка благород. родове към 150-год. гражд. война.

1478–1573 Епоха на „воюващите страни“ (период Сенгоко на „рицарите и героите“). Д-вата почти се разпада; орг. пирати (уако) ограбват страната. Соц. прегрупиране на народа чрез упадък на стари и възход на нови родове. Съществуващите ок. 1500 даймьо („именити“) стават наследст. князе; техни васали преминават в кастата на **самураите** (воини). От конфуцианския дух на бушидо (пътят) се сформира яп. рицар. идеал: освен бойно обучение (стрелба с лък, фехтовка, борба) стремеж към спец. добродетели; висши идеали са верността към тенно (шу) и към семейството (ко). Накърнената чест се възстановява не с двубой, а с церемониално самоубийство **(харакири).** – Възникват движения за защита на японските културни постижения (порцелан, готварско изкуство, фехтовка) и тайни ритуали за рел. засилване на шинтоизма (с. 177). Значение придобива чайната церемония.

1542 Първи внос на европ. огнестрелно оръжие, заменило лъка, копието и меча.

1549 Основ. са йезуитски мисии (Франциск Ксавиер) с успехи на юг.

Епоха без шогуни (1573–1603)

През този период живеят трима големи творци на новата японска държава:

Ода Нобунага (1534–82). – „Японският Атила“ се бори с/у противниците на тенно, премества се в Киото и 1573 отстранява последния шогун Ашикага. За да отслаби буд. монаси-воини (сотей), той подкрепя христ. мисионери.

Хидейоши Тойотоми (1535–98). Най-гениалният японски пълководец и държавник сломява господството на даймьо. От 1582 военачалник, той изгражда нова центр. власт с по 5 таиро (представители на шогуна) и багьо (държ. управители).

1592–98 Поход за завладяване на Корея.

Иеясу Токугава (1542–1616) побеждава приемника Хидейори Тойотоми в
1600 битката при Секигахара и укрепва властта си, като избива всички от рода Тойотоми, преразпределя леновете и създава полиц. държава.

1603–1867 Шогунат Токугава. – Едо (Токио) процъфтява като резиденция.

1637/38 Въстание в Шимабара: завършва с изтребление на християните.

1639 Затваряне на вс. пристанища (до 1854); единствената търговска пролука е изкуствено създаденият остров Дешима.

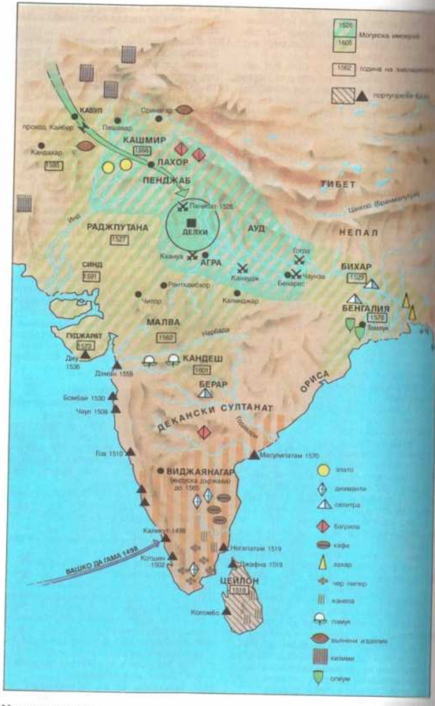
Могулска империя
1526
1605
1562 година на завладяването
португалски бази
КАБУЛ
проход Кайбер
Пешавар
Сринагар
Кандахар
1595
КАШМИР
1586
ЛАХОР
ПЕНДЖАБ
Панипат 1526
ДЕЛХИ
Инд
РАДЖПУТАНА
1527
Кхануа
АГРА
СИНД
1591
Рантхамбхор
Читор
Каланджар
Канаудж
Бенарес
Чауза
Гогра
АУД
ТИБЕТ
Цангпо (Брахмапутра)
НЕПАЛ
БИХАР
1529
БЕНГАЛИЯ
1576
МАЛВА
1562
Нарбада
ГУДЖАРАТ
1573
Диу 1536
Даман 1559
КАНДЕШ
1601
БЕРАР
Бомбай 1530
Чаул 1509
ДЕКАНСКИ СУЛТАНАТ
ОРИСА
Годавари
Гоа 1510
Масулипатам 1570
ВИДЖАЯНАГАР
(индуска държава)
до 1565
Каликут 1498
Кочин 1502
ВАШКО ДА ГАМА 1498
Негапатам 1519
Джафна 1519
ЦЕЙЛОН
1518
Коломбо
злато
диаманти
селитра
багрила
кафе
захар
чер пипер
канела
памук
вълнени изделия
килими
опиум

Могулска империя

Могулска империя (1526–1658)

Последното ислямско проникване в Индустан (Индия) предприема тимуридът

1494–1530 Бабур, потомък на Чингиз Хан и Тимур, от 1504 владетел на Кабул. Делхийският султан Ибрахим Лоди е разгромен с артилерия в решителната

1526 битка при Панипат, град Агра е завладян.

1526 Победа при Кхануа над конфедерацията на раджпутите; покорена е С. Индия.

1530–40 Хумаюн се стреми да запази държавата на баща си; победен

1535 поход с/у Гуджарат, но

1539 поражение при Чауза, а 1540 – при Канаудж, от афганистанския узурпатор

1539–45 Шер-хан, който за кратко време създава буферна държава.

Повторно завладяване на Индия от

1556–1605 Акбар (13-год.), най-вел. могулски имп-р. Регентът Байрам Хан побеждава индуските метежници във втората

1556 битка при Панипат. – От 1559 походи начело с Акбар, който с професионалната си войска до 1576 завладява цяла С. Индия (без Синд), а

1591–1601 Синд, Кандахар, Берар, Кандеш.

Вътр. политика: Нац. укрепване на държавата чрез бракове с индуски принцеси; приемане на индуси на държ. служба.

1563 Отмяна на извънредните данъци за индусите; реорганизация на центр. управление (диван) с мерки с/у измама или бунтове на чиновниците (надзиратели); от

1579 пост. данъчна с-ма (1/3 от добива на селяните) и редовно събиране на данъците. – Безуспешно

1582 прогласяване на нова слънчева религия с пантеист. оттенък, която да примири рел. различия. Лични контакти на рел. толерантния имп-р с йезуити и парси.

1583 Едикт за толерантност към всички религии. При неговия син-алкохолик

1605–27 Джахангир политиката 1611–22 се определя от любимката на императора Нур Джахан. Прахосване на държавни приходи за луксозен живот.

1612/13 Начало на английската колониална политика.

След традиционна гражд. война

1628–58 Шах Джахан заема трона и включва в д-вата Декан, чиито султани стават

1636 васали на Вел. могул. Още приживе синът му Аурангзеб узурпира властта.

Ислямска култура в Индия (XV–XVII в.)

Сливане на инд. и араб.-перс. елементи. Ислям. арист-я възприема инд. обичаи; под ислям. влияние силна изолация и на индус. жени, увеличаване на браковете м/у деца и изгарянето на вдовици. Държ. език става **урду** с инд. граматика и перс.-араб. лексика. Развитие на новоинд. народ. езици: **хинди,** бенгали, пенджаби, махрати и др. Делх. султани привличат в дворовете си перс. поети и учени. Ученият **Бабур** пише **„Мемоари“. Акбар** реорганизира педагогиката, основава библиотеки и висши училища. В двора на Могулите творят поетите Урфи (1555–91), Абул Фадл, историкът Бадауни. Вс. могулски императори са велики строители. По перс. образец възниква инд. **миниатюрна живопис** (портрети).

Литература: Чрез перс. превод на **„Упанишади“** (с. 43) от Дара Шокон Европа се запознава с индийската литература. Инд. свободен превод на „Рамаяна“ (худ. епос) **„Море на подвизите на Рама“** от **Тулси Дас** (1532–1624) става **домашна Библия на индийците.**

Архитектура: Близките стил. елементи на култовите сгради улесняват сливането на перс. и инд. строителни традиции (вътрешни дворове с колонади). Новата резиденция на Акбар, Фатхпур-Сикри край Агра (1569), се състои от дворци и джамии в тип. могулски стил, както и мавзолеят на Акбар в Сикандра и построеният в раджпутски стил храм „Го-Мандал“ в Удаипур (1600). Архитектурен връх е **„Тадж Махал“,** мавзолей на любимката на Шах Джахан (1632–52): украсеният с инкрустирани скъпоценни камъни куполен дворец с 4 минарета (от бял мрамор), хармониращ с парковете и басейните, е една от най-красивите сгради в света.

Поява на индуистки секти

Сектите пашупата и лингаят принадлежат към групата Шива, застъпваща аскетичния спасителен път. Групата Вишну търси избавление чрез любещо отдаване **(бхакти)** на боговете: **бхагаватите** се опират на свещения молитвеник **„Бхагавадгита“** („Песен на възвишените“), тълкуван от Рамануджа (1055–1137), който подчертава Бож. милост. **Махдвите** на Махдва Анандатиртха (1199–1278) застъпват дуал. учение за Бог и света, а Валабха (1479–1531) и неговата секта на махараджите са привърженици на секс. любов м/у Бог и душата. Кайтаня (1485–1534) проповядва екстатична любов към Бога чрез песни, музика, танци. – Създаване на днешния индуизъм чрез **тантризма** с мистично-магически правила, церемонии на свещените Тантра-книги. **Синкретични секти** (смесица от индус. и ислям. представи): Рамананда (ок. 1400–1470) основава в Бенарес секта бхакти; достъп до нея имат всички касти, също и мюсюлмани. Ученикът му Кабир (1440–1518) свързва ислям. монотеизъм с прераждането на душата (карма). Около Нанак (1469–1538) се сформира рел. общност на **сикхите** (*инд.* ученици) със спец. облекло, прически, бради. Възприета е идеята за Свещ. война с/у неверниците мюсюлмани; създадена е военна теокрация. Оттогава сикхите са индийските елитни войници.

Църква и държава в Германия

Слабата центр. власт (с. 197) възпрепятства образуването на нац. църква в Англия, Франция и Испания. Въпреки че

1439 райхстагът в Майнц приема Базелските реформени декрети, курията (Николай V) спечелва князете чрез

1447 сключване на отделни конкордати, засилващи **суверенното у-ние на Църквата** (заемане на служби, надзор над църк. имущество). Фридрих III се отказва във

1448 Виен. конкордат (с. 181) от църк. реформи в империята. – Данъч. бреме: курията е лишена от постъпленията от нац. църкви, а има растяща нужда от пари.

Ср. на XV в. **„Оплаквания** (gravamina) **на германската нация“** по време на райхс- и ландстази. Позиви приканват „императора на заника“ да защити „доброто старо право“ и Нем. църква от „чуждата експлоатация“; хуманистите протестират с/у теол. опека над миряните и критикуват пап. правораздаване и користолюбие. Общо недоволство и огорчение от

1. **богатството на Църквата:** оттам занемаряване на дух. задължения и морал. разруха на клира и мн. манастири. Църк. имоти се смятат за неправда, понеже са освободени от светска юрисдикция и данъци;
2. **висшия клир;** „Бож. юнкери“ смятат длъжностите си за „убежища“, които им осигуряват подобаващи условия за живот. Канониците предоставят дух. си длъжности на викарии, живеят охолно или се занимават с научни изследвания, докато низшият клир тъне в теол. невежество;
3. **опорочените църк. средства за спасение** (опрощение, изповед, покаяние); схоласт. формализъм и безлич. богослужба.

Народно благочестие в Германия

Въпреки растящото благосъстояние вътр. безпокойство и житей. страхове у обикн. човек от непонятния за него прелом на досег. представа за живота и света (с. 221). – **Книгопечатането** излива порой от **назидателна л-ра:** книжки с изповеди, литургии и заупокойни молитви; обяснения на евангелията, жития на светци, издания на Библията (18 превода до 1521). – Многобр. привърженици намират **народ. проповедници** (често монаси-просяци), пропагандиращи живот в нищета, и **мирските братства** за общи молитви и милосърдна дейност. Йохан Гайлер от Кайзерсберг (1455–1510) порицава разпространението на Библията извън Църквата; Себастиан Брант (1457–1521) призовава към реформи; Весел Гансфорт и Йохан Рухрат ок. 1480 се борят с/у търговията с индулгенции; на реформаторите обаче липсва сила или теол. образование.

Благотворителност и дарения: Основ. са болници и сиропиталища. Обградени от параклиси с рис. олтари, статуи на светци и утвар, църквите и катедралите наподобяват богато обзаведени музеи. Кьолн (30 000 жит.) има 19 църкви, 100 параклиса, 22 манастира, 12 старопиталища; всеки 9-и жител в Германия е духовник; бляскави църк. церемонии в ок. 100 нед. и празн. дни – процесии, великд. и заупокойни служби. – **Култ към реликвите:** Вкл. в каталози безбр. реликви се почитат, събират и купуват на всякаква цена. Печалбарството се съчетава с благородната измама на лековерните. 1520 Фридрих Мъдри има 19 013 реликви за опрощение на греховете за ок. 2 млн. години.

Почитане на светиите: Църкви, градове, професии, съсловия имат покровители светци, особено тачени са Богородица и майка ѝ св. Анна. Зачестяват **пътуванията за поклонение и покаяние.**

Църк. средства за опрощение обаче са недостатъчни за прогонване на суеверията и виденията на дяволи и преизподнята. – **Лов на вещици:** Опиращи се на булата за вещиците на Инокентий VIII (1484) и правилника за съд. процеси „Malleus maleficarum“ (1489 „Чук за вещиците“) на кьолн. доминиканци Институторис и Шпренгер, гоненията на вещици до XVIII в. отнемат живота на над 1 млн. жени (посл. процеси с/у вещици: Берлин 1728, Кемптен 1775).

Жизнен път на Лутер до 1517

Масовото, отначало чисто рел., движение на Реформацията не може да бъде разбрано без теологичното развитие и личното решение по съвест на основателя му.

1483–1546 Мартин Лутер, род. в Айслебен, израсъл в Мансфелд. След като завършва основното си образование в Магдебург, по желание на баща си записва право в Айзенах и Ерфурт.

1505 Прелом в схващанията (по време на буря): отива в манастира на августинците-отшелници в Ерфурт и изучава окамско-схоласт. течение в теологията (с. 184).

1508 Постъпва в основания 1502 Витенберг. университет, 1510 изпратен в Рим от викария на ордена Йохан фон Щаупиц;

1512 доктор по теология и магистър (професор) по тълкуване на Св. писание.

1513–17 Лекции за псалмите и посланията на св. ап. Павел. Споровете по „въпроса за милостивия Бог“ и избавлението от мъчителното греховно съзнание пораждат съмнение за църковните средства на спасение, затова интензивно изучава на Библията, особено на посланията на св. ап. Павел.

1512/13 Реш. рел. познание (т. нар. откровение в култа): спасение на човек не чрез усилия на волята или добри дела, а само чрез Бож. милост (Рим. 1,17). – Ок. Лутер се образува теол. кръг, ориентиран към Библията и св. Августин: Николаус фон Амсдорф, Карлщат (с. 233).

Начало на Реформацията (до 1521)

1514 Лъв X подновява индулгенциите, а приходите използва за строежа на „Св. Петър“ (с. 217). С/у Тетцел, меркант. комисар по индулгенциите на архиепископията в Майнц, са насочени Лутеровите

31. 10. 1517 – 95 тезиса на вратата на Витенберг. църква (на лат.), които го призовават на диспут за непочт. търговия с индулгенции. Силен отзвук на тезисите в Германия. Доминиканците подават оплакване с/у Лутер и той е извикан в Рим на съд за ерес, но е защитен от Фридрих Мъдри [1486–1525]. Политическите обстоятелства (избор на император) карат курията да отстъпи.

1518 Легатът Каетан разпитва Лутер на райхстага в Аугсбург: Лутер не се отрича от тезисите и след бягството си апелира за свикване на общ църковен събор.

1519 Лайпциг. диспут м/у Карлщат, Лутер и гл. му опонент Йохан Ек (1486–1543): **разрив с Рим,** защото Лутер оспорва примата на папата, църк. традиция и непогрешимостта на църк. събор.

1520 Налагане на Реформацията: Лутер пише 3 **програмни съчинения,** през

авг. политическо: „До христ. войнство на герм. нация: за подобрението на христ. съсловие“ – в стила на „Gravamina“ (с. 230) се обръща към имп-ра и богатите съсловия. Призив към реформи чрез **нац. събор,** понеже вс. християни са от духовн. съсловие (общо свещеничество);

окт. догматическо: „За вав. плен на Църквата“ – от 7-те тайнства признава само кръщение и причастие, обосновани в евангелията **(принцип в Св. писание“);**

ноем. етическо: „За свободата на християнина“ – тя може да бъде почувствана само във вярата (sola fide) като Божия милост (sola gratia).

Дек.: изгаряне на булата „Exurge Domine“ (заплаха за отлъчване) във Витенберг.

Последици: огромно въздействие; бурен ръст на книгопроизводството; брошури (гравюри в/у дърво) пренасят възторга от Лутер в най-широки кръгове. М/у привържениците на дв-ето са и хуманистите Меланхтон, Хутен, **Цвингли.**

1521 Райхстаг във Вормс (с. 237): Получил гаранция за сигурността си, Лутер се явява и защитава учението си, като се позовава на Св. писание, но Карл V го обявява извън закона с Вормския едикт.

Разпространение на лутеранството (1521 до 1525)

Получил убежище при Фридрих Мъдри под псевдонима Юнкер Йорг, във Вартбург Лутер превежда Новия завет от грц. оригинал. Със **„Септемврийска библия“** (1522) той става **творец на новонем. книж. език** (в кат. области „лутер. немски“ се налага чак в XVIII в.). – Цял. превод на Библията 1534.

Витенберг: След броженията на фанатизирани тълпи (с. 233), предизвикали намесата на Лутер (1522), градът и университетът стават **център на Реформацията** („герм. Рим“). Тук освен Лутер творят **Йоханес Бугенхаген** (1485–1558), съставител на евангелистки църк. и училищен правилник, юристът **Георг Шпалатин** (1484–1545), художникът **Лукас Кранах** и най-вече **Филип Меланхтон** (с. 212): 1-а богосл. дефиниция на лутеранството в „Loci communes“ (1521).

Ранни средища на Реформацията са:

Страсбург с **Мартин Буцер** (1491–1551), чието учение за причастието влияе на **Калвин** (с. 238). Обединение с лутер. насока във „Витенберг. конкордат“ (1536).

Нюрнберг: Андреас Озиандер (1498–1551) прокламира новото учение; кръгът ок. **Албрехт Дюрер** и **Ханс Закс** се присъединява към Лутер. – Ликвидиране на манастири и монаш. ордени; осъждане на целибата (Лутер се жени 1525 за бившата монахиня Катарина от Бора); конфискация на църк. имоти (секуларизация) от приелите евангелизма местни владетели. Рел. **полемични съчинения** в тип. за времето „грубиянски стил“: **Томас Мурнер** (1469–1537) „За големия лутерански глупак“ (1522). След като Лутер отхвърля („De servo arbitrio“, 1525) защитаваната от Еразъм свобода на волята, много хуманисти (Пиркхаймер, Кротус Рубеанус и др.) се отвръщат от него.

Реформацията в Швейцария

Улрих (Хулдрайх) Цвингли (1484–1531) е хуманист, свещеник и странстващ проповедник, а от

1519 духовник в **Цюрих.** Изучава хуманизма и насочва критиката си към Църквата.

От 1522 открити нападки с/у църк. неуредици. Градският съвет приема неговата

1523 реформаторска програма, записана в **„67 заключителни речи“**: забрана на вс. кат. култови форми: процесии, реликви, икони; контрол в/у ходенето на църква, нравите и грижата за бедните; изтъкване на предопределението. – Движението се разпространява и в Базел (Йоколампадиус), Берн, Санкт Гален и достига Констанц и Страсбург (Буцер). Отпор в

1526 диспутите от Баден с Ек.

1529 Марбургският религиозен диспут с Лутер се проваля поради **спора за причастието.** Във войната на Цюрих с/у швейц. кат. кантони Цвингли е убит в

1531 битката при Капел. – Последователят му **Хайнрих Булингер** (1504–75) отхвърля желаното от Буцер обединение на лутерани и цвинглианци.

1539 „Хелвецко вероизповедание“ (Confessio Helvetica); но помирение с Женевската църква на Калвин в

1549 „Consensus Tigurinus“.

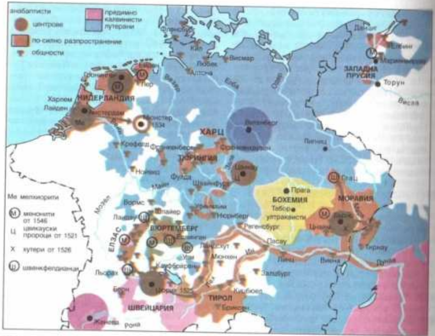
анабаптисти
центрове
по-силно разпространение
общности
предимно калвинисти
лутерани
Ме мелхиорити
Ⓜ менонити от 1546
Ц цвикауски пророци от 1521
Х хутери от 1526
Ⓢ швенкфелдианци
НИДЕРЛАНДИЯ
Харлем
Лайден
Амстердам
Мюнстер 1534
Кил
Любек
Висмар
Алтона
ЗАПАДНА ПРУСИЯ
Торун
ХАРЦ
Витенберг
ТЮРИНГИЯ
Фулда
Майн
Прага
БОХЕМИЯ
Табор
утраквисти
МОРАВИЯ
Вормс
Шпайер
ВЮРТЕМБЕРГ
Нюрнберг
Регенсбург
Пасау
Линц
Виена
Дунав
Улм
Мюнхен
Залцбург
Берн
ТИРОЛ
ШВЕЙЦАРИЯ
Женева
Рона
Елзас
Мозел
Елба
Одер
Висла

Движението на анабаптистите през XVI в.

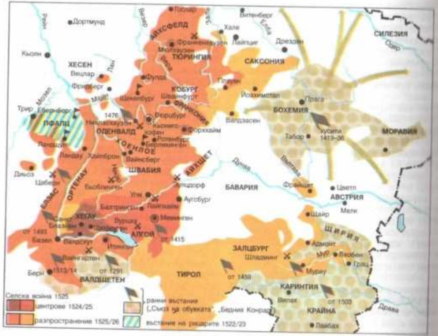
Дортмунд
Рейн
Везер
Гослар
Витенберг
Елба
Заале
Кьолн
ХЕСЕН
Вецлар
Франкфурт
Майн
Трир
Мозел
ПФАЛЦ
АЙХСФЕЛД
Франкенхаузен
Мюлхаузен
ТЮРИНГИЯ
Лайпциг
Дрезден
САКСОНИЯ
СИЛЕЗИЯ
Одер
Фулда
КОБУРГ
Вюрцбург
Ротенбург
ОДЕНВАЛД
ХОЕНЛОЕ
1476
Прага
БОХЕМИЯ
Табор
хусити 1419–36
МОРАВИЯ
ШВАБИЯ
ОРТЕНАУ
ЕЛЗАС
Улм
Аугсбург
Мемминген
БАВАРИЯ
Дунав
Влтава
Цветл
АВСТРИЯ
Мелк
Шайр
Адмонт
ЩИРИЯ
Грац
Мурау
АЛГОЙ
от 1415
от 1493
Базел
Цюрих
Вайнгартен
Берн
1513/14
от 1291
ВАЛДЩЕТЕН
ТИРОЛ
от 1459
ЗАЛЦБУРГ
Шладминг
КАРИНТИЯ
Вилах
КРАЙНА
Лайбах
Драва
Селска война 1525
центрове 1524/25
разпространение 1525/26
ранни въстания („Съюз на обувката“, „Бедния Конрад“)
въстание на рицарите 1522/23

Селска война 1525

Странични течения на Реформацията

Борбата на Лутер с/у авторитета на Църквата и за христ. обновление на живота събужда фанат. чувства и представи у народа. „Евангелието на малките хора“ отприщва радик. изблици и заплашва Реформацията. Проповядващи мъгляви учения **анабаптисти** и **фанатици** отричат държ. и църк. ред; те вярват в лич. откровение, пророческото призвание, „вътр. светлина“ и спасението на човек чрез повторно кръщаване.

Андреас Боденщайн, нар. **Карлщат** (1480–1541), провежда радикални реформи (бракове на свещеници, ликвидация на ордени) във Витенберг в отсъствие на Лутер (Вартбург). Иконоборството му става символ на анабаптистите. Бохемските хусити и Карлщат влияят на „цвикауските пророци“ Томас Мюнцер и Никлас Щорх. В рел. си видения те проповядват метеж и подстрекават социалнонедоволните. Странст. апостоли като Балтазар Хубмайер от Валдсхут, Йоханес Денк (Нюрнберг), Себастиан Франк (Донаувьорт) проповядват просветления и очаквания за края на света. В Швабия и Силезия Каспар Швенкфелд основава мист. секта. – Привържениците на Якоб Хутер от Тирол след жестоки гонения изграждат свои моравски общности.

Ако мн. анабаптисти виждат в страданията си божест. мъченичество, то Мелхиор Хофман от Швебиш Хал проповядва унищожение на безбожниците с меч и оповестява, че „хилядолетното царство Божие“ ще настъпи 1534. В Нидерландия **мелхиоритите** намират водачи в лицето на Ян Матис, хлебар от Харлем, и Ян Бокелсон, шивач от Лайден. Те основават 1534/35 комуна на **анабаптистите в Мюнстер.** Спечелен 1532 за каузата на Реформацията, градът попада в плен на мелхиоритите. По време на окупацията рел. фанатизъм се развихря в „Ционското царство“ (общо имущество и полигамия). След завладяване на града се провежда наказателен съд над вс. поддръжници на анабаптизма. Оттогава те стават „мирните на земята“ (Пс. 34, 20), което доказва делото на фризландския проповедник **Мено Симонс** (1492–1559). Миролюбиви, но уверени в спасението си, менонитските общини достигат Русия и С. Америка.

Бунтът на имперските рицари (1522/23)

Като „безраб. воинска каста“ имп. рицари се обединяват за ожест. борба с/у соц. деградация. От новото учение те очакват имп. реформа с изземване и подялба на църк. земи и издигането си в княжеско съсловие.

Спечелен от Улрих фон Хутен за „германската евангелска свобода“, водачът на наемниците Франц фон Зикинген (1481–1523) започва война с/у архиеп. на Трир. Прокуден и разбит, Зикинген е смъртно ранен при обстрела на крепостта си Ландщул. – Имп. рицари се оттеглят от политиката.

Великата селска война (1525)

Забогатели поради сигурния пласмент на продукцията си, с възвърнати отбран. способност и самочувствие вследствие тактиката на наемниците, селяните в разпокъсаните територии на Ю. и Ср. Германия се опълчват с/у парич. и ангар. натиск на обеднелите земевладелци. Рим. право (с. 185) ограничава и правата им за ползване на мерите, лич. им свобода и самоу-ние. От XV в. възникват тайни съюзи и избухват бунтове:

1476 въстание на „Свирача от Никласхаузен“ (Франкония);
1493 въстание на „Съюза на обувката“ (Горен Рейн);
1514 въстание на „Бедния Конрад“ (Швабия). Реформацията се тълкува като фанатизъм и намира най-силен отзвук на село. Позовавайки се на Библията, на божест. ест. право и на криворазбраното съчинение на Лутер „За свободата на християнина“, селяните искат премахване на съсловните различия и ангарията.
1524 Начало на Селската война във Валдсхут и Щюлинген; мълниеносно
1525 разпространение до Тюрингия и Г. Австрия, но на „сел. тълпи“ липсват единни цели, план и водачи. Отделни имп. градове (Ротенбург) и имп. рицари се присъединяват към тях доброволно (напр. „идеалистът на дв-ето“ **Флориан Гайер**) или насила (Гьоц фон Берлихинген). – „Сел. канцлер“ **Венделин Хиплер** разработва умерена програма в „12 точки“. Лутеровият „Съвет за мир“ е насочен към князе и селяни. – След първонач. успехи въстанието се изражда в грабежи, убийства и палежи. Томас Мюнцер възвестява идващото „царство Божие“.
Май 1525 излиза съчинението на Лутер „Срещу убиващите и грабещи шайки на селяните“: суров призив към князете за изтребление на селяните заради отредената им от Бога по-висша власт, изискваща полит. подчинение. По-сил. войска на Швабския съюз (Трухзес Валдбург) разбива шваб. и франк. пълчища. Поражението е съпроводено с жест. наказания.

Последици:

1. До началото на XIX в. земеделското устройство „се скована“; селянинът става крепостник на земевладелеца и е полит. безправен (изключения: Вестфалия, Фризия, Мекленбург, Тирол).
2. Подкрепена от учението на Лутер „за страдалческо послушание пред по-висшата власт“, с победата си княж. държава става осн. движеща сила на новото време.
3. Рел. народно движение се превръща в полит. движение, използвано от князете.

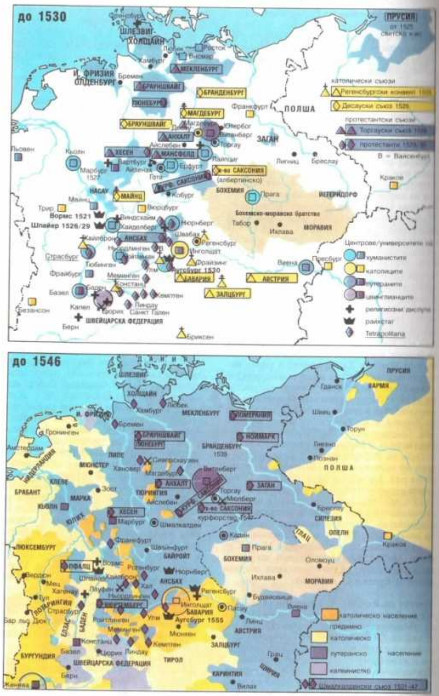
до 1530
ПРУСИЯ
от 1525 светско х-во
ШЛЕЗВИГ-ХОЛЩАЙН
ФРИЗИЯ
ОЛДЕНБУРГ
МЕКЛЕНБУРГ
БРАУНШВАЙГ
ЛЮНЕБУРГ
БРАНДЕНБУРГ
МАГДЕБУРГ
АНХАЛТ
МАНСФЕЛД
ХЕСЕН
НАСАУ
МАЙНЦ
АНСБАХ
БАВАРИЯ
АВСТРИЯ
ЗАЛЦБУРГ
ЗАГАН
БОХЕМИЯ
МОРАВИЯ
ПОЛША
Бохемско-моравско братство
ШВЕЙЦАРСКА ФЕДЕРАЦИЯ
Вормс 1521
Шпайер 1526/29
Аугсбург 1530
Марбург 1527
Виена
Прага
Пресбург
Краков
Бреслау
католически съюзи
Регенсбургски конвент 1524
Десауски съюз 1525
протестантски съюзи
Торгауски съюз 1526
протестанти 1529/30
В = Вайсенбург
Центрове/университети на
хуманистите
католиците
лутераните
цвинглианците
религиозни диспути
райхстаг
Tetrapolitana
до 1546
ПРУСИЯ
ВАРМИЯ
ШЛЕЗВИГ
ХОЛЩАЙН
МЕКЛЕНБУРГ
ПОМЕРАНИЯ
БРАУНШВАЙГ
БРАНДЕНБУРГ 1539
АНХАЛТ
ТЮРИНГИЯ
ХЕСЕН
к-во САКСОНИЯ
курфорство
ЗАГАН
СИЛЕЗИЯ
ОПЕЛН
БОХЕМИЯ
МОРАВИЯ
БАЙРОЙТ
АНСБАХ
ВЮРТЕМБЕРГ
БАВАРИЯ
Аугсбург 1555
АВСТРИЯ
ЗАЛЦБУРГ
ТИРОЛ
КАРИНТИЯ
ПОЛША
ЮЛИХ
КЛЕВЕ
МАРКА
БРАБАНТ
ЛЮКСЕМБУРГ
ЛОТАРИНГИЯ
ЕЛЗАС
БАДЕН
ПФАЛЦ
БУРГУНДИЯ
ШВЕЙЦАРСКА ФЕДЕРАЦИЯ
Шмалкалден
Виена
католическо население
предимно
католическо
лутеранско
калвинистко
население
Шмалкалденски съюз 1531–47

Реформацията в Германия

Реформацията като политическо движение (1521–55)

Въпреки Вормския едикт Реформацията се разпространява. „Имперското управление“ и имп. съсловия не намират изход.

1524 Райхстаг в Нюрнберг: князете обещават на легата КАМПЕДЖО да спазват едикта „доколкото е възможно“. Спец. рел. съюзи за изкореняване на новото учение възникват чрез Регенсбургския конвент от 1524 и в

1525 Десауския съюз. Водачите на еванг. имперски съсловия ФИЛИП ХЕСЕНСКИ [1518–67], ЙОХАН ТВЪРДИ [1525–32], ЙОХАН ФРИДРИХ САКСОНСКИ [1525–54] отвръщат с Торгауския съюз.

1525 Налагане на Реформацията в Прусия: Вел. магистър АЛБРЕХТ ФОН ХОЕНЦОЛЕРН [1513–68] превръща държавата на ордена в светско херцогство.

1526 (I) Райхстаг в Шпайер: всяко съсловие да се държи, „както повелява дългът пред Бог и Негово импер. величество“.

1529 (II) Райхстаг в Шпайер. Еванг. съсловия се позовават на съвестта си и протестират с/у Вормския едикт. – Предвид външнополит. успехи на императора Филип ХЕСЕНСКИ настоява за обединение на **„протестантите“** и посредничи за помирение м/у ЛУТЕР и ЦВИНГЛИ на

1529 Марбургски религиозен диспут. – Горнонемските протестанти се обединяват в Швабски конвент.

1530 Райхстаг в Аугсбург: Имп-рът иска да спаси верското единство. Протестантите излагат своето верую в **„Аугсбургско вероизповедание“** (Confessio Augustana, CA: автор МЕЛАНХТОН), „Вероизповедание на четирите града“ (C. Tetrapolitana; БУЦЕР, КАПИТОН) и „Вероизложение“ (Fidei ratio; ЦВИНГЛИ). Кат. богослови (ЕК, ФАБЕР) отговарят с **„Опровержение“** (Confutatio); КАРЛ V отхвърля апологията на CA и потвърждава Вормския едикт, а еванг. имп. съсловия образуват

1531 Шмалкалденски съюз с обща войска и каса и търсят връзки с Франция.

Изграждане на автон. еванг. църкви

В Селската война ЛУТЕР защитава князете като светска по-висша власт (с. 233); на „временните епископи“ се дава право да създадат собст. църковно дело. ЛУТЕР в

1526 **„Немската меса“** и в

1529 „Катехизис“, във венч. и кръщ. книжки разработва основите на еванг. богослужение и лутеранството. МЕЛАНХТОН и БУГЕНХАГЕН пишат помагала за енорийски свещеници.

1526–29 Посещения на църкви и училища в курф. Саксония, чиято църк. уредба става образец на лутер. автон. църква: съветван от консистория (висша църк. админ-я) и суперинтенданти, суверенът назначава (вече сем.) свещеници и надзирава църк. имущество, литургиите и образов. дело. В лат. или княж. у-ща (Шулпфорта, Майсен, Грима и др.) се възпитават млади теолози.

1527 Основ. е 1-ият еванг. университет в Марбург (Кьонигсберг 1544, Йена 1558). Църк. власт укрепва княжеската държава, която вече има нови задачи и конфискува някогашните владения на Църквата.

Успехи на Шмалкалденския съюз

Поради тур. опасност имп-рът сключва

1532 Нюрнбергския религиозен мир (изчакване) и съюзът налага в

1534 Каденския мирен договор връщане на прокудения херцог

1519 УЛРИХ във Вюртемберг. Дидактическите различия в съюза се уреждат чрез

1536 Витенберг. конкордия (БУЦЕР, МЕЛАНХТОН). Фанатиците са победени (с. 233), спечелени са нови привърженици.

1539 Налагане на Реформацията в х-во Саксония и курф. Бранденбург. – Обвързан външнополит. (с. 237), КАРЛ V иска мирен изход. Безполезни рел. диспути във

1540/41 Вормс и Регенсбург. – Имп-рът печели на своя страна ФИЛИП ХЕСЕНСКИ и

1541–53 херцог МОРИЦ САКСОНСКИ и парализира съюза.

1545 Райхстаг във Вормс: еванг. съсловия отказват участие в Тридентския събор.

Криза на протестантството

В съюз с папата, Бавария, а и с прот. князе, императорът побеждава в

1546/47 Шмалкалденските войни (с. 237) и решава да уреди рел. въпрос със сила.

1548 Аугсбург. интерим: До изясняване на въпроса с църк. събор на прот. имп. съсловия се разрешават само причастия за миряни и бракове на свещеници. Магдебург („канцеларията на Господ Бог“) се опълчва и е обявен извън закона. Спасител на протестантството става „евреинът от Майсен“ МОРИЦ САКСОНСКИ (с. 237).

1552 Пасауски дог.: признава статуквото.

1555 Аугсбургски религиозен мир. Неясnotите в него са източник на бъдещи конфликти. – Основни клаузи:

1. Мирът важи само за лутеранското и католическото вероизповедание.
2. Поданиците трябва да изповядват религията на суверена (ius reformandi: cuius regio, eius religio); само имперските съсловия получават рел. търпимост.
3. За църковните области важи „уговорката“ (reservatum ecclesiasticum: след смяната на религията си всеки дух. княз е длъжен да се оттегли от богослужение).
4. „Deklaratio Ferdinandea“ гарантира свобода на вярата на благородниците и съсловията в църковните територии.

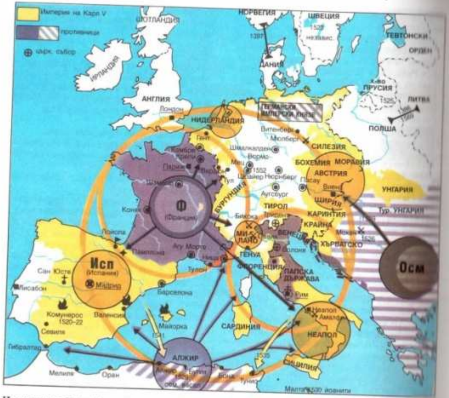
Империя на Карл V
противници
църк. събор
ШОТЛАНДИЯ
ИРЛАНДИЯ
АНГЛИЯ
Лондон
НОРВЕГИЯ
1397
ДАНИЯ
ШВЕЦИЯ
1523
независ.
ТЕВТОНСКИ ОРДЕН
х-во ПРУСИЯ
1525
ЛИТВА
ПОЛША
НИДЕРЛАНДИЯ
Гент
Витенберг
Мюлберг
СИЛЕЗИЯ
Шмалкалден
Вормс
Мец
1552
Шпайер
Нюрнберг
Пасау
Аугсбург
БОХЕМИЯ
МОРАВИЯ
АВСТРИЯ
Виена
ЩИРИЯ
УНГАРИЯ
Тур. УНГАРИЯ
Мохач
1526
ТИРОЛ
Тренто
КАРИНТИЯ
КРАЙНА
ХЪРВАТСКО
БУРГУНДИЯ
Тул
Париж
Ф
(Франция)
Коняк
Лойола
Памплона
Бикока
МИ-ЛАНО
ГЕНУА
ФЛОРЕНЦИЯ
ВЕНЕЦИЯ
Болоня
ПАПСКА ДЪРЖАВА
Рим
Неапол
Амалфи
НЕАПОЛ
СИЦИЛИЯ
САРДИНИЯ
Осм
Исп
(Испания)
Мадрид
Сан Юсте
Лисабон
Комунерос
1520–22
Севиля
Валенсия
Барселона
Майорка
Тулон
Ница
Агу Морте
1541
1535
Гибралтар
Мелиля
Оран
АЛЖИР
Бона
Тунис
Малта 1530 йоанити

Империя на Карл V

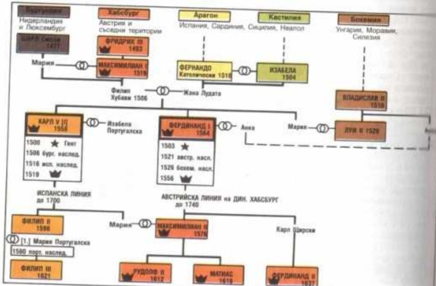
Бургундия
Нидерландия и Люксембург
Хабсбург
Австрия и съседни територии
Арагон
Кастилия
Испания, Сардиния, Сицилия, Неапол
Бохемия
Унгария, Моравия, Силезия
ШАРЛ Смели 1477
ФРИДРИХ III 1493
Мария
МАКСИМИЛИАН I 1519
ФЕРНАНДО Католически 1516
ИЗАБЕЛА 1504
Филип Хубави 1506
Жана Лудата
ВЛАДИСЛАВ II 1516
КАРЛ V [I] 1558
Изабела Португалска
1500 ★ Гент
1506 бург. наслед.
1516 исп. наслед.
1519
ФЕРДИНАНД I 1564
Анна
1503 ★
1521 австр. насл.
1526 бохем. насл.
1556
Мария
ЛУИ II 1526
ИСПАНСКА ЛИНИЯ до 1700
АВСТРИЙСКА ЛИНИЯ на ДИН. ХАБСБУРГ до 1740
ФИЛИП II 1598
[1.] Мария Португалска
1580 порт. наслед.
ФИЛИП III 1621
Мария
МАКСИМИЛИАН II 1576
Карл Щирски
РУДОЛФ II 1612
МАТИАС 1619
ФЕРДИНАНД II 1637

Испанските и австрийските Хабсбурги

1519–56 Карл V. – Роден 1500 в Гент, дворново възпитание (негов учител е бъдещият папа Адриан VI), а от

1515 херцог на Бургундия, Карл (Карлос I) наследява

1516 с Испания световна империя, в която „слънцето не залязва". Реформа на исп. правителство предизвиква неуспешното

1520–22 в-ние на комуните (град. общини). Испания става ядро на имп-ята. Главнокомандващият (х-г Алба) и наемниците служат на имп-ра. Войните се финансират от данъци в Испания и Италия (Неапол).

Борба за надмощие в Европа

С помощ от фам. Фугер и Велзер Карл печели с/у **Франсоа I Френски** [1515–47]

1519 избора за имп-р на Свещ. рим. имп-я, но се задължава да запази „нем. свобода" на съсловията. **Изборната капитулация** постановява: съблюдаване на княж. привилегии, одобрение от курфюрстите на закони, договори, данъци и държ. политика; забрана за чужди наемници и др. По съвет на канцлер Гатинара Карл вижда задачата си като имп-р във **възстановяване на средновековната универсална империя** с мод. средства (наемници, чиновници). Оттук негови противници са европ. нац. д-ви, най-вече **Франция;** нем. (особено протестантските) **имперски князе; турците,** но и папата. – Помощ от империята с/у Франция получава от

1521 райхстага във Вормс, след като за времето на отсъствието си въвежда съсл. „имп. управление" начело с брат си **Фердинанд** (1503–64). Карл му прехвърля хабсбургските наследст. земи в Австрия.

1521–26 I война с/у Франсоа I. – Решаваща

1525 битка при Павия: победа на исп. и нем. наемници (Пескара, Фрундсберг).

1526 Мадридски мир: плененият крал губи Милано, Генуа, херцогство Бургундия и Неапол. След освобождаването си той анулира условията и сключва с папа Климент VII, с Милано, Флоренция и Генуа

1526 „Свещената лига" от Коняк: повод за

1526–29 II война с Франция.

1527 Sacco di Roma: Императорската войска плячкосва Рим. Сключеният под влияние на турското нашествие

1529 мир в Камбре наподобява примирие.

1529 I турска обсада на Виена (с. 209). – След (последната)

1530 императорска коронация в Болоня Карл се заема с рел. спор в Германия:

1530 райхстаг в Аугсбург (с. 235); останал без войска и пари, той приема

1532 Нюрнбергския рел. мир, за да получи помощ с/у турците. – В споразумение с Франсоа I корсарят и турски васал Хайрадин Барбароса (ок. 1475–1546) напада испанското и италианското крайбрежие.

1535 Военен поход в С. Африка с/у Барбароса. Завладяване на Тунис.

1536 Френско-турски съюз и III война с/у Франсоа I; папа Павел III посредничи за

1538 примирието от Ница.

1541 Наказателната експедиция в Алжир се проваля; с падането на Буда Унгария е завладяна от турците. Франсоа I започва 1542–44 IV война с/у императора (с нова коалиция). На „лъжливия"

1544 райхстаг в Шпайер той обещава нац. църк. събор и с подкрепата на протестантските имп. князе настъпва към Париж.

Карл V на върха на могъществото си

1544 Мир от Крепи: Франсоа I обещава помощ с/у прот. имп. съсловия и се отказва от Неапол; Карл V връща Бургундия. Под натиска на имп-ра папа Павел III свиква

1545 Тридентския събор (с. 239) за изясняване на рел. въпрос. Протестантските имп. съсловия отказват да участват.

1546/47 Шмалкалденски войни в Ю. и Ср. Германия. След

1547 битката при Мюлберг отлъчените протестантски водачи Филип Хесенски и Йохан Фридрих Саксонски (ернестинец) са пленени:

1547 Витенбергската капитулация прехвърля курфюрстката титла на

1541–53 Мориц Саксонски (албертинец).

1547/48 Райхстаг в Аугсбург: Карл диктува на „войнствения" райхстаг условията на т. нар. **Аугсбургски интерим** (с. 235).

Провал на имп. политика на Карл V

Съпротивата на загрижените за своята „свобода" князе се разпалва от импер. реформи и плана за т. нар. Исп. сукцесия: прехвърляне импер. титла на Филип, въпреки че 1531 Фердинанд е избран за рим. крал. Мориц Саксонски, натоварен да извърши

1551 обявяването на Магдебург извън закона, оглавява таен княжески бунт и с

1552 Шамборския дог. печели на своя страна фр. крал Анри II, като му обещава викарията над Мец, Тул и Вердюн. Мориц принуждава измамения император да избяга. – Тридентският събор е разпуснат. Докато Фердинанд уговаря с князете

1552 Пасауския договор и

1555 Аугсбургския религиозен мир (с. 235), Карл се сражава във

1552–56 войната с Франция за Мец, Тул и Вердюн. – Огорчен, той

1556 абдикира, 1558 умира в Сан Юсте. Имп-р става брат му Фердинанд; синът му Филип (II) получава исп. наследство.

Резултат: Националната държава побеждава идеята за универсална империя; дуализмът в империята е решен в полза на князете; религиозно разцепление.

Реформацията в Женева (калвинизъм)

1509–64 Йохан Калвин (Жан Ковен), род. в Ноайон (С. Франция); учи хуманизъм и право в Париж, Орлеан, Бурж. След като се ориентира към евангелизма,

1534 проповедникът избягва от Париж в **Базел.** Там написва основния си труд

1536 „Institutio religionis christianae“ („Наставления в християнството“), систематично изложение на прот. догматика.

Учение: Всемогъществото и **славата на Бог** изискват безпрекословно послушание. Човек е предопределен за „спасение“ или „проклятие“ **(предестинация).** Да бъде богоизбран може да се надява този, който спасява своя живот, изпълнявайки зем. си задължения по закона на Св. писание (и Ст. завет). Причастието не е символ. възпоменателно празненство (Цвингли) или земно въплъщение на Исус (Лутер), а дух. приобщаване към него. При свое пътуване е спечелен за каузата от реформатора Вилхелм Фарел (1489–1565). От

1536 дейност в **Женева,** поради владетел. претенции на Савойския х-г присъединена към Швейц. федерация и Реформацията.

1538 Изселване на Фарел и Калвин заради твърде аскет. им изисквания. Калвин ръководи фр. общност в Страсбург по покана на Буцер (с. 231) и

1541 се връща в Женева. Въвежда се

Женевската църк. орг-я. Призована за богослужение и спасение на членовете си, общината се самоуправлява **(принцип на общината),** като избира представители за

1. 4 **духовнически служби:** пастори (провед, душеспасение), доктори (обучение), старейшини (църк. благочестие), дякони (грижа за бедните);
2. 2 **комисии** за избор на духовници и за у-ние на общината чрез **консистория (синод).** Тя контролира поведението, наказва рел. прегрешения или внася предложения за светски наказания пред д-вата, задължена да помага на общината (теократ. власт). Църк. принуда, строга нрав. дисциплина с цел концентрация на енориашите в/у **проповедта, молитвата,** псалмопението. – От идеала за усърдния, пестелив работник, приемащ печалбата и успеха като белег, че е богоизбран, се развива нова (кап.) **стопанска етика.** Съпротивата с/у „Женевската теокрация“ е сломена жестоко (само до 1564 – 58 смъртни присъди).

1553 Екзекуция на свободомислещия М. Сервет (с. 221): **Женева** става **център на протестантския свят.** – За калвинизма в Европа (с. 241)

1559 е основ. на Женев. академия. Там работи последователят на Калвин Теодор Беза (1519–1605). – **Калвинизмът** и **Йезуит. орден** движат полит.-рел. борби.

Англиканската църква в Англия

Антиклерикалната рев-я се обяснява

1. със **спец. положение на Англик. църква:** без депутати в Камарата на общините, слаб контакт с нацията. Във висшия клир, назначаван от краля и често негов полит. съветник, има антипап. тенденции.
2. със **завистта към богатството на градските миряни,** които с хуманист. си образование в Оксфорд и Кеймбридж стават дух. водачи. Критика на богатата Църква от времето на Уиклиф (с. 189), парлам. предложения за секуларизация в полза на короната и парламента;
3. с **финансов и морален крах на короната.** – Получил хуманист. и теол. образование, но безскрупулен и тираничен,

1509–47 Хенри VIII е удостоен от папата с титлата Defensor fidei за писание с/у Лутер от 1521. Честолюб. му съветник **кардинал Улси** като пап. спец. пратеник има неогран. власт над Църквата и подмамва краля към скъпоструващи, но безрезултатни действия. Гл. кралска грижа е престолонаследникът, но курията отхвърля молбата за развод (с Катерина Арагонска).

1529 Улси е свален; клирът принудително

1531 **признава краля за дух. глава;** 1533 раздяла с кралицата, женитба с придвор. дама **Анна Болейн** (екзек. 1536). Кралят сключва общо 6 брака.

1534 Акт за върховенство на крали над Църквата: парламентът утвърждава Англик. държ. църква. – Кралят, по съвет на Томас Кромуел, потиска опозицията. Принуждава Томас Мор (с. 212) да подаде оставка и 1535 го екзекутира.

1534–39 Ликвидация на манастирите. Имотите се продават на джентри и граждани: най-гол. промяна на собствеността в Англия в ново време. Устройството и догмата на Църквата остават католически чрез

1539 „6-те точки“ (Кървав статут). Но евангелизмът прониква в Англия и се засилва при

1547 Едуард VI (9-год.), насърчен от 1-ия англик. примас и архиеп. на Кентърбъри Томас Кранмър (1489–1556). Въвежда се англик. литургия в

1549 широко разпр. молитвеник и смесено лутер.-калвин. вероизповедание в

1552 „42-те точки“ (сборник от англик. догм. формули). Остра реакция с/у **Мария Тюдор** Кървавата, омъжена за Филип II, (с. 243). Преследване на еванг. партия, ок. 300 екзекуции, сред тях и Кранмър (1556). – Полит. вражда с Испания превръща Реформацията в нац. дело.

1558–1603 Елизабет I възобновява крал. върховенство над Църквата без използване на текстове и тайнства чрез

1559 клетвата за върховенство и акта за уеднаквяване: възстановява литургията.

1563 „39-те точки“: ново, прочистено от калвинизма изповедание, основа на нац. църква.

Обновление на католицизма

Старата църква се стабилизира чрез

1. **вътрешна реформа** (безпрепятствена в **Испания** и **Италия**) като реакция на схизмата на **Тридентския събор;**
2. **съпротива** и **нападки** с/у протестантството: **Контрареформация.** – Свързване на двете движения от средата на XVI в. чрез реформата на папството.

Испания: Рел. чувство за нац. принадлежност, Инквизицията и вътр. реформа (с. 243) препятстват проникването на протестантството. Христ. хуманизъм развива собствена исп. култура (с. 243) и схоластика при на **Франсиско де Витория** (поч. 1546), **Сото** и **Кано.** Усъвършенстван от йезуитите Васкес, **Молина** и **Суарес** (с. 243), **неотомизмът** играе важна роля за преосмисляне на църк. учение, на естественото и международ. право. – Собствен облик придобива и исп. **мистика** със **св. Тереза Авилска** (1515–82). Неин ученик е св. Хуан де ла Крус (Йоан на Кръста, 1542–91).

Италия: Израз на новото мирско благочестие е род. 1494 във Виченца благотв. **ораторианско дв-е,** в което участва посредникът м/у старото и новото учение кардинал **Контарини** (1483–1542). Възникват **нови ордени: Театински** (духовници, 1524); **Капуцински** (душеспасение, 1525); **Павлински** (милосърдие, 1530); **Урсулински** (у-ща, 1535) и др. У-ща и ордени основават и покровителят на Швейцария кардинал архиеп. **Боромео** (1538–84) и архиеп. Франсоа Салски. На идеала на милосърдието се посвещава **Нери** (1515–95); конгрегацията му „Духовно братство на ораторията“ (1576) се превръща в подготвително у-ще за светски духовници и дава импулси на църк. музика.

Йезуитски орден

1491–1556 Игнаций Лойола (Иниго Лопес де Л.): баскски благородник на служба при вицекраля на Навара.

1521 Ранен при отбраната на Памплона, решава да стане „воин на Христа“. Мист. видения и аскет. самоанализ, описани в неговите **„Упражнения на духа“,** служат за каляване волята му и рел. отдаване.

1523 Поклонение в Йерусалим; 1526 изучава теология (Алкала, Саламанка); след конфликти с Инквизицията от 1528 продължава ученето си в Сорбоната.

1534 Основ. е „Общество на Исус“: Лойола и (7) сподвижниците му искат да извършват мисионерска дейност или да служат на папата.

1540 Павел III признава ордена.

Управление: Генералът („Черният папа“) ръководи военно-самовластно пров-ите и имотите на ордена. Помага му адмониторът (назидател), упражняващ пост. критика. – Монаш. обет на членовете (със светски свещен. одежди); елит. подбор чрез упражнения и взаимен надзор. Изявените помощници попълват ордена с изричния 4-и обет („сляпо послушание“). Цел: покръстване на еретици и езичници, затова целенасочена работа в **княж. дворове** като възпитатели на принцове и **изповедници;** в у-ща и университети (йезуит. колежи и гимназии) като преподаватели, проповедници, мисионери.

Значение: Най-важ. орден за обновление на **пап. църква** (Белармин); за **борба с еретиците** (Фабер, Канизиус, с. 251) и **светската мисия,** особено в Америка (с. 277), Индия, Япония, Китай (св. Франциск Ксавиер, Риччи); нападан и подозиран за методите си.

1541–56 Лойола като I генерал на ордена образува „Общество на Исус“; пряко

1549 подчинение на папата; сформиране на теологични образователни семинари:

1551 Collegium Romanum; 1552 Collegium Germanicum. – Последователи: **Лайнес** [1558–65] и **Аквавива** [1581–1615]. – Бързо разпространение.

Реформа на папството

Павел III [1534–49] свиква

1536 диспут за Реформацията (Карафа, Контарини); разработва учебна програма и подканя курията към дух. преосмисляне на миналото.

1542 Възобновена е Инквизицията. **Павел IV Карафа** [1555–59] е първият папа – активен реформатор.

1566–72 Пий V се разправя сурово със симонията. – Преработване на кат. катехизис, молитвеника (1568) и месата (1570).

1582 Реформа на календара при Григорий XIII. От **Сикст V** [1585–90] доклади за посещенията и реформа на кардиналите.

1590 Ново издание на „Вулгата“.

Тридентски събор (1545–63). Свикан от Павел III за укрепване единството м/у вяра и Църква и ръководен от пап. легати:

1545–47 I период: разлики м/у императора (реформа) и папата (догма).

1547–49 Съборът заседава в Болоня.

1551–52 II период с прот. представители по нареждане на Карл V; поражение, последвано от разпускане (с. 237).

1562–63 III период: умело ръководен от Мороне, „спасителя на събора“; йезуитите Лайнес и Салмерон спомагат за победата на папския централизъм.

Постановления: Отличаващи се от еванг. учения **верски декрети** за тайнствата, традицията, причастието, свещеничеството, първород. грях, изповедта; **реформаторски декрети** за образованието, облеклото, задълженията, целибата на духовниците; премахване на злоупотребите с продажбата на духовн. служби и индулгенции.

1564 Клетва на клира на **Тридентския събор;** ватикан. Конгрегация за св. служение води **Index librorum prohibitorum** (списък на забранени от Църквата книги).

Значение: основна теологична и църковна реорганизация на католицизма.

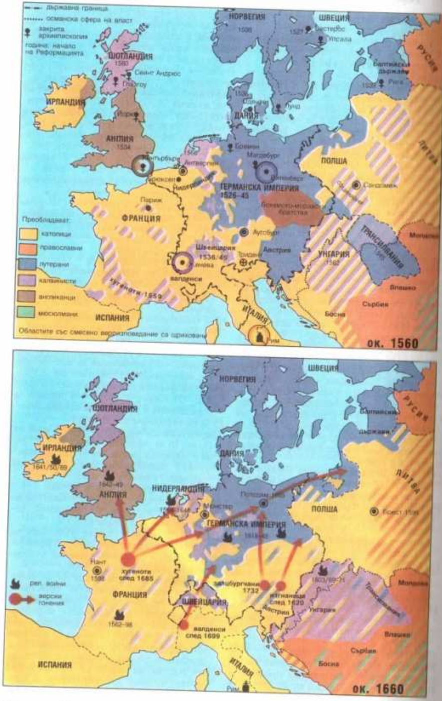
държавна граница
османска сфера на власт
закрита архиепископия
година: начало на Реформацията
Преобладават:
католици
православни
лутерани
калвинисти
англиканци
мюсюлмани
Областите със смесено вероизповедание са щриховани
НОРВЕГИЯ
1536
ШВЕЦИЯ
1527
Вестерос
Упсала
ШОТЛАНДИЯ
1560
Сейнт Андрюс
Глазгоу
ИРЛАНДИЯ
Йорк
АНГЛИЯ
1534
Кентърбъри
Антверпен
Брюксел
Нидерландия
Париж
ФРАНЦИЯ
ДАНИЯ
1536
Лунд
Бремен
Магдебург
Витенберг
ГЕРМАНСКА ИМПЕРИЯ
1526–45
Бохемско-моравски братства
Аугсбург
Швейцария
1536/45
Женева
валденси
Тридент
Австрия
хугеноти 1559
ИСПАНИЯ
ИТАЛИЯ
Рим
Балтийски държави
1539
Рига
ПОЛША
Сандомеж
РУСИЯ
Литва
УНГАРИЯ
1562
ТРАНСИЛВАНИЯ
Молдова
Влашко
Сърбия
Босна
ок. 1560
рел. войни
верски гонения
1641/50/89
1642–49
НИДЕРЛАНДИЯ
Мюнстер
Потсдам 1685
1618–48
Нант
1598
хугеноти след 1685
1562–98
залцбургчани 1732
изгнаници след 1620
валденси след 1699
Брест 1596
Унгария
Трансилвания
ок. 1660

Схизмата в Европа през XVI/XVII в.

От Германия и Швейцария Реформацията обхваща цяла Европа без Испания, Италия и източноправославните области.

Дания/Норвегия: Фредерик I [1523–33] разрешава еванг. проповеди в Шлезвиг.
1527 Ригсдаг в Одензе: търпимост към лутераните. При Кристиан III
1536 налагане на Реформацията. Бугенхаген пише църк. правилник, валиден и за Норвегия. Църк. имущество се предоставя на короната. Постепенно
1539 Исландия приема лутеранството.

Швеция: Густав Ваза очаква от Реформацията укрепване на короната и я налага въпреки съпротивата на народа на
1527 риксдага във Вестерос: кат. обредност се запазва, нац. църква е подчинена на краля.
1594 Църк. събор в Упсала: кат. крал Сигизмунд Ваза дава обет да не посяга на лутер. вероизповедание. С падането му от трона Контрареформацията търпи провал (с. 249).

Прибалтика: Новата вяра тръгва от Рига и
1539 достига д-вата на Тевт. орден; след ликвидацията ѝ (1561) пол. и швед. (по-късно рус.) територии остават лутерански.

Полша/Литва: В д-вата със смесена религия (католици, православни, евреи) проникват всички прот. вероизповедания. Ян Ласки (1499–1560) разпространява от
1540 калвинизма; прокудените бохемско-моравски братя основават нови общности. Протестантските течения сключват
1570 Сандомежки консенсус.
1573 Pax Dissidendum: търпимост към вс. вероизповедания. – Унитаристът (отричащ триединството на Бога) Фауст Социний (1539–1604) основава
1579 социнианска църква. – Наложена от ермланд. еп. кардинал **Станислав Хосий** (1504–79), при Сигизмунд Ваза Контрареформацията започва с гонения, предимно на социнианите. До ср. на XVII в. йезуитите изтласкват протестантите. – Проповедникът Пьотр Скарга (1536–1612) подготвя скл. от част от правосл. църкви
1596 Брестка уния с Рим.

Трансилвания: Реформатор и основател на мест. нем. лутеранска църква е Йохан Хонтер (1498–1549); вс. националности, без власите, стават протестанти.

Унгария: Чрез Матиаш Биро еванг. учения спечелват привърженици измежду благородниците (магнати) и в градовете.
1562 Възприето е „Хелвецкото вероизповедание" (с. 231), но единна църква не е основана. Тур. Унгария остава протестантска, а Австр. Унгария, въпреки съпротивата на магнатите, в XVII в. се връща към католицизма.

Австр. наследствени земи: Лутеранството силно въздейства в/у арист-я, граждани и селяни (без Тирол). В **Крайна** има
1561–99 еванг. църква, чиито писания полагат основите на словенската литература.
1572 Внедряване на Йезуитския орден и на
1579 реформ. комисии при кардинал Мелхиор Клезл (1552–1630). Фердинанд II провежда Контрареформацията в Щирия, Каринтия и Крайна. Посл. прокуждане на прот. поданици (нар. екзуланти: изгнаници) извършва залцбург. архиеп. Фирмиан (1732).

Франция: Макар и рел. неутрален, Франсоа I не допуска еретици, защото се нуждае от доходите на Католическата църква. Въпреки засилените гонения при Анри II калвинизмът се разпространява.
1559 I нац. събор в Париж. Родовете Бурбон и Шатийон сменят вероизповеданието си, а хугенотите (швейц. федерати) се преориентират към полит. партия.
1562–98 Хугенотски войни.
1598 Нантският едикт (с. 247) признава хугенотите. Едва кардинал Ришельо разбива крепостите им (Ла Рошел, 1628).
1685 Отмяна на едикта от Луи XIV (с. 261).

Нидерландия: Лутерани и анабаптисти (с. 233) се преследват жестоко от Карл V.
1523 Първо изгаряне на реформатори като еретици в Брюксел. По-късно калвинизмът засилва съпротивата с/у Испания.
1566 Антверпенски събор: основана е калвинистка църква. В ндл. република тя става държ. църква, но проявява търпимост към друговерците. – Масово изселване от рекатолизираната Испанска Нидерландия (с. 245).

Шотландия: Реформаторът и ученик на Калвин **Джон Нокс** (1505–72) обединява протестантите. Те търпят
1547 поражение в Сейнт Андрюс, но аристокрацията приема новата вяра. Нокс образува 1557 „съглашение" (covenant) в защита на Св. писание и основава
1560 Шотландската национална църква, която Якоб VI превръща в
1567 държ. църква. Църк. владения се дават на аристокрацията.

Англия: (с. 238).

Ирландия: Едуард VI и Елизабет натрапват на народа англик. духовници, но въпреки гоненията и наказ. акции запазва кат. вероизповедание (без Ълстър).

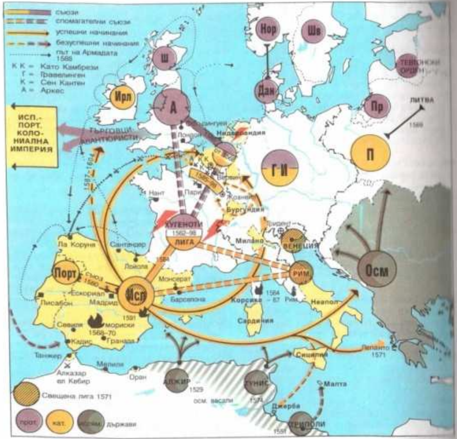
съюзи
спомагателни съюзи
успешни начинания
безуспешни начинания
път на Армадата 1588
К К = Като Камбрези
Г = Гравелинген
К = Сен Кантен
А = Аркес
ИСП.-ПОРТ. КОЛОНИАЛНА ИМПЕРИЯ
ТЪРГОВЦИ-АВАНТЮРИСТИ
Ш
Ирл
А
Нор
Шв
Дан
ТЕВТОНСКИ ОРДЕН
Пр
ЛИТВА
1569
П
ГИ
Нидерландия
Лондон
Нант
Париж
Вервен
Жоанвил
Бургундия
1587–1604
1585–98
ХУГЕНОТИ
1562–98
ЛИГА
Тридент
Милано
ВЕНЕЦИЯ
Осм
Ла Коруня
Сантандер
Лойола
1584
Порт
Съюз 1580
Монсерат
Ескориал
Мадрид
Исп
Барселона
Лисабон
Севиля
мориски
1568–70
1591
Кадис
Гранада
Танжер
Мелиля
Алказар ел Кебир
Оран
АЛЖИР
1529
осм. васали
ТУНИС
1574
Корсика
1564–67
Рим
РИМ
Неапол
Сардиния
Сицилия
Лепанто
1571
Малта
Джерба
ТРИПОЛИ
1551
Свещена лига 1571
прот.
кат.
ислям.
държави

Испания ок. 1580 (Филип II)

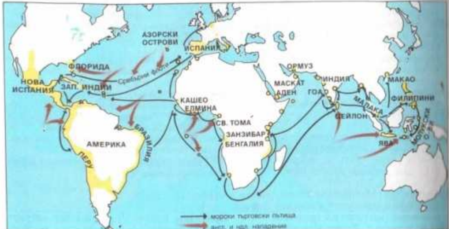
АЗОРСКИ ОСТРОВИ
ИСПАНИЯ
ФЛОРИДА
Сребърни флоти
НОВА ИСПАНИЯ
ЗАП. ИНДИИ
КАШЕО
ЕЛМИНА
СВ. ТОМА
ЗАНЗИБАР
БЕНГАЛИЯ
АМЕРИКА
ПЕРУ
БРАЗИЛИЯ
ОРМУЗ
МАСКАТ
АДЕН
ИНДИЯ
ГОА
ЦЕЙЛОН
МАЛАКА
МАКАО
ФИЛИПИНИ
ЯВА
МОЛУКИ
морски търговски пътища
англ. и ндл. нападения

Испано-португалска колониална империя ок. 1580

Португалската империя през XVI в.

1495–1521 Мануел I Велики полага основите на порт. търг. могъщество с бази в Индия, И. Азия (монопол в/у подправките), Африка, Бразилия и с Лисабон като най-голям пристанищен град. Краткият разцвет изчерпва нац. сили, които най-големият порт. поет Камоеш (1524–80) възхвалява в „Лузиади" (Пътуването на Вашко да Гама до Индия, с. 221). Колон. богатство деморализира народ и д-ва.

1557–78 Себастиан предприема показен кръстоносен поход с/у Мароко. Себастиан и голяма част от порт. благородници

1578 загиват в битката при Алказар. Колон. имп-я по време на лич. уния с Испания

1580–1640 е погубена почти напълно от Холандия и Англия.

1640 Освобождение от Испания при новата кралска дин. **Браганца** (Жоао IV).

Епоха на Филип II Испански

Строг и самоуверен, а и скептичен, педантичен и муден при вземане на решения,

1556–98 Филип II управлява наследството си с писмени заповеди. Изоставен от вс. поданици след

1548 въвеждане на бургунд. дворцов церемониал, като **испанец, Хабсбург** и **католик** той се чувства задължен да обедини християните в кат. вяра под исп. предводителство. – Символ на властолюбието му е **Ескориал** (започнат 1557), резиденцията, манастирът и гробниците на исп. крале.

Вътрешна политика: Рел. и полит. единство на вс. наследст. земи се постига чрез

1. безмилостна инквизиция с аутодафе (публично изгаряне на еретици) и потискане на мориските (маврите) и мараните (свине: евреи), на представителите на търговията и занаятите (1568–70 въстание на мориските в Гранада);
2. абсол. господство над нац. църква с крал. пласет (разрешение) за вс. пап. разпоредби; правата на съсловията са орязани;
3. контрол на ст-вото и колониите. Целта е постигната за сметка на

1581 отцепване на Нидерландия (с. 245); отнемане властта на грандовете и преместване на идалгос (дребни благородници) в колониите, както и разрушаване на ст-вото чрез държ. фалити, внос на сребро (с. 277), забрани за търговия, инфлация; сел.-ст. и занаят. упадък. Капиталът се съсредоточава в ръцете на фам. Фугер (с. 215). Популярни са армията (терции) и нейните главноком.: х-г Алба (1507–82), Александър Фарнезе (1545–92); Хуан Австрийски (1547–78, полубрат на краля); Спинола (1569–1630).

Външна политика: Противници на хегемон. стремежи са Франция и Англия.

1556–59 Война с/у **Франция** с победи при Сен Кантен и Гравелинген.

1559 Мир в Като Камбрези: спечелване на графство Бургундия и Неапол. –

В **Англия** след смъртта на Мария, 2-а съпруга (и леля) на Филип, се надига силна антикатолическа реакция при

1558–1603 Елизабет, която бави отговора на предложението за женитба на Филип, но тайно подкрепя пират. война на търговците-авантюристи с/у исп. кораби (с. 247). „Свещената лига" разбива

1571 с блестящата **морска победа при Лепанто** тур. средиземноморско господство. Успехите на Филип са увенчани от завладяване и

1580 обединяване на Португалия с Испания.

1584 Съюз с кат. партия (лига) на Франция (с. 247). За завладяване на Англия, която открито поддържа идл. бунтовници, се сформира флот от ок. 130 кораба и 27 000 души начело с адмирал Медина Сидония.

1588 Разгром на Великата армада благодарение на артилерийски боеве (Дрейк) в Ламанша, но и на бури. Оръдията на подвижните англ. платноходи (галиони) спасяват протестантското надмощие в Европа; обрат в исп. политика на силата и във войната по море.

Залез на испанското могъщество

1590 Намесата на Испания и Хугенотската война засилват съпротивата на Франция, подкрепена от Англия и Холандия.

1595 Война на Франция с/у Испания.

1598 Мирен дог. от Вервин: Испания се отказва от намеса в делата на Франция.

1598–1621 Филип III предоставя изтощената държава на своя фаворит граф Лерма, „най-големия крадец" на Испания.

1610 Безогледното прогонване на морисксите съсипва благоденствието на страната. При Филип IV [1621–65] управлява

1621–43 херцог Оливарес. Намесата в Тридесетгодишната война и

1621–48 възобновяването на идл. война ускоряват упадъка на д-вата. 1640 се отцепват Португалия и Каталония (до 1652).

1648 Признаване на Нидерландия; загуба на хегемонията в

1659 Пиренейския мир с Франция (с. 259).

Култура на испанския „златен век"

В Европа се разпространяват исп. обичаи и мода, както и исп. церемониал и рицар. романси от **романите на Амадис.** Поезията и живописта достигат своя апогей. В свет. литература влизат сатир. рицар. роман „Дон Кихот" от **Сервантес** (1547–1616) и драмите на Лопе де Вега (1562–1635) и Калдерон (1600–81). – Религиозни теми претворяват худ. **Ел Греко** (1541–1613) и Мурильо (1617–82), докато Веласкес (1599–1660) изобразява дворцовия живот. – Йезуитът Суарес (1548–1617) разработва теория на международното право.

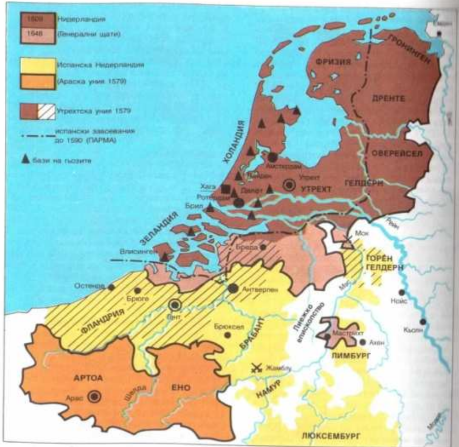
1609
1648
Нидерландия
(Генерални щати)
Испанска Нидерландия
(Араска уния 1579)
Утрехтска уния 1579
испански завоевания до 1590 (ПАРМА)
бази на гьозите
ФРИЗИЯ
ГРОНИНГЕН
ДРЕНТЕ
ОВЕРЕЙСЕЛ
ГЕЛДЕРН
ХОЛАНДИЯ
Амстердам
Лайден
Утрехт
УТРЕХТ
Хага
Делфт
Ротердам
Брил
ЗЕЛАНДИЯ
Влисинген
Бреда
Мок
Рейн
ГОРЕН ГЕЛДЕРН
Маас
Остенде
Брюге
Антверпен
Гент
ФЛАНДРИЯ
Брюксел
БРАБАНТ
Лиежко епископство
Мастрихт
Аахен
ЛИМБУРГ
Нойс
Кьолн
Жамблу
НАМУР
АРТОА
Арас
Шелда
ЕНО
ЛЮКСЕМБУРГ

Освободителната борба на Нидерландия 1568–1648

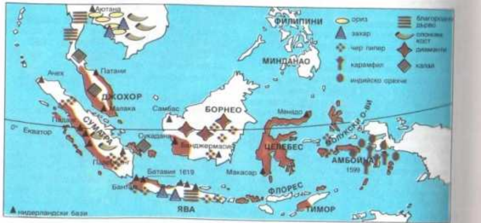
Аютана
ФИЛИПИНИ
ориз
захар
чер пипер
карамфил
индийско орехче
благородно дърво
слонова кост
диаманти
калай
МИНДАНАО
Анек
Патани
ДЖОХОР
Малака
Самбас
БОРНЕО
Менадо
Паданг
СУМАТРА
0° Екватор
Сукадана
Банджермасин
ЦЕЛЕБЕС
МОЛУКСКИ О-ВИ
АМБОЙНА
1599
Палембанг
Батавия 1619
Макасар
Бантам
ФЛОРЕС
ЯВА
ТИМОР
нидерландски бази

Нидерландска Индия през XVII в.

Нидерландия под хабсбургска власт (1477–1568)

1477 С **бургунд. наследство** (с. 193) Максимилиан I получава юж. провинции заедно с Холандия; сев. провинции до 1543 се наследяват от Хабсбургите.

1512 Обр. е Бургундската обл. 1551 Карл V я предоставя на исп. клон от дин., а Нидерландия на сина си Филип II.

Характер на 17-те провинции: 1. нац.-народностни противоречия м/у романския Юг (валони) и герм. Север (фламандци); 2. стоп. противоречия м/у обеднялата сел. аристокрация и забогатялото гражданство; 3. рел. противоречия м/у кат. Юг и Севера, който рано се ориентира към лутеранството и анабаптизма (с. 233), а от 1563 – към калвинизма; 4. полит. противоречия вследствие вст. собственически права. Всеки град и провинция защитават своите **ндл. свободи.**

Управление: самоу-ние на всяка провинция с крал. наместник и представителство на съсловията; огран. правит. надзор чрез генер. наместници, държ. съвет и обединен парламент (Генерални щати).

Значение: Като процъфтяваща пром. обл. на Европа с над 200 града страната дава на короната 7 пъти повече данъци, отколкото среброто от Америка. В Ротердам и Антверпен, „грънчарските колела на търговията“, се претоварват ок. 50% от стоките на свет. търговия. Център на европ. парич. пазар е борсата в Антверпен. – „Цитаделата на Европа“ е осн. д-ва и за властническите стремежи на Испания (изолация на Франция). Водещи политици: Маргарита Пармска, генер. наместничка [1559–67], и съветникът ѝ кардинал Гранвела. Неговата исп. политика пренебрегва народа, предвождан от наместниците Егмонт, Хорн и **Вилхелм Орански (1533–84).**

Филип II не допуска рел. или полит. свободи; с цел „испанизация“ на Нидерландия

1565 засилване на Инквизицията и намаляване на епархиите. – Протестите се отхвърлят, говорителите на аристокрацията се подлагат на присмех като **гьози** (просяци). Егмонт и Орански се оттеглят с/у

1566 размириците и иконоборческото в-ние. Въпреки това кралят възлага „умиротворяването“ на „железния херцог“ Алба.

1567 Установяване на воен. диктатура с извънредни съдилища („Кървавият съвет“ в Брюксел).

1568 Егмонт и Хорн са екзекутирани.

Ндл. борба за независимост (1568–1648)

Вилхелм Орански събира в Насау наемници, но не е достатъчно силен за сухопътна битка с Алба. Затова пък успешни нападения на **мор. въстаници** (гьози) над исп. товарни кораби и бази.

1572 Завземане на Брил и Влисинген.

1573 Отзоваване на Алба.– С/у мародерството и терора на исп. войници вс. пров-и

1576 се обединяват в Гентска спогодба. Новият, полит. обигран генер. наместник

1578–92 Александър Фарнезе потвърждава свободите на кат. южни провинции и отново ги спечелва за Испания с

1579 Араската уния.

1579 Утрехтската уния на северните провинции раздвоява Нидерландия. Филип II обявява Орански извън закона и изисква отстраняването му. Съюзът отвръща с

1581 декларация за независимост от исп. „тирани и правонарушители“.

1584 Орански е убит в Делфт.

У-ние на Генералните щати: Депутати от 7 пров-и заседават в Хага под председателството на **Холандия** (Нидерландия), избираща съветник-пенсионер (или пров. адвокат) с 5-год. мандат. I полит. ръководител: Олденбарневелт (1547–1619).

С нова атака Фарнезе си връща Фландрия и Брабант. След

1585 падане на Антверпен Англия (Лестър) открито подкрепя Генер. щати (с. 247). Набезите над исп.-порт. фактории раждат **Ндл. колон. империя** в Ю. Африка, Индия, ЮИ Азия (Молукски о-ви, Ндл. Индия). Дори Испания разчита на „търговията с врага“ и финансира войната с/у себе си. Нидерландия е непобедима и по суша. Англия и Франция отклоняват вниманието на исп. армия (с. 243); в лицето на

1585–1625 Мориц Орански страната притежава гениален организатор и тактик.

1591–98 Контраатаки принуждават испанците да се върнат на изток и юг.

1609 Сключване на 12-год. примирие. Партийните борби м/у Орански и съветника-пенсионер завършват с

1619 екзекуция на Олденбарневелт.

1621 Реш. етап в борбата с Испания.

1648 Хагски мир: Испания е принудена да признае новата република.

Разцвет на Нидерландия през XVII в.

През 80-те години на бурната епоха търговията и занаятите се преместват на север (Амстердам). Холандия става I свет. сила в търговията. Колон. експлоатация е в ръцете на **Източноиндийската компания** (1602) и Западноинд. компания (1621), които притежават собст. войска и полит. привилегии. От средата на XVII в. Англия успешно съперничи на мор. сила Холандия (с. 267).

Култ. разцвет чрез живописта: Флам. школа с **Питер Паул Рубенс** (1577–1640) и Ван Дайк (1599–1641): барокови алегории, портрети. Реалист. битови платна, мор. картини, пейзажи на хол. школа на Франс Халс (1580–1666), Ян Стен, Рьойсдал, Вермер и др.; **Рембранд** (1606–69): портрети, групови портрети; офорти като отделен жанр.

Наука: По-известни от филолога Липсиус и естествоизпитателя Льовенхук са Спиноза (с. 256) и „бащата на международ. право“ **Хуго Гроций** (1583–1645).

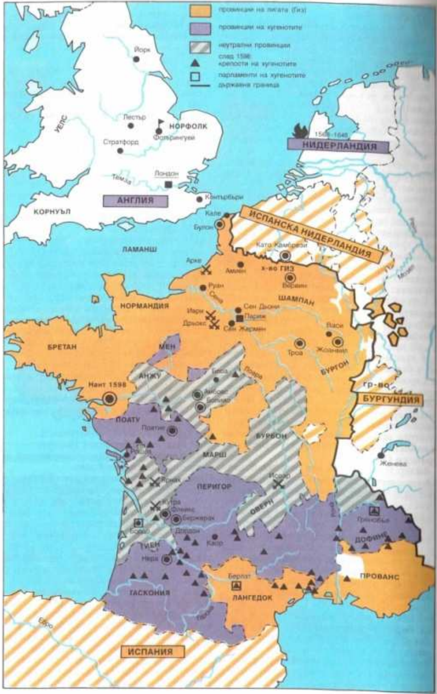
провинции на лигата (Гиз)
провинции на хугенотите
неутрални провинции
след 1598:
крепости на хугенотите
парламенти на хугенотите
държавна граница
Йорк
УЕЛС
Лестър
НОРФОЛК
Фолрингуей
Стратфорд
Лондон
Темза
АНГЛИЯ
Кентърбъри
КОРНУЪЛ
ЛАМАНШ
1568–1648
НИДЕРЛАНДИЯ
ИСПАНСКА НИДЕРЛАНДИЯ
Кале
Булон
Като Камбрези
Арке
Амиен
х-во ГИЗ
Вервен
Руан
Сена
НОРМАНДИЯ
ШАМПАН
Сен Дьони
Иври
Париж
Дрьоке
Сен Жермен
Васи
Троа
Жоанвил
Мозел
БРЕТАН
МЕН
АНЖУ
Блоа
Лоара
БУРГОН
Нант 1598
Амбоаз
Болийо
гр-во
БУРГУНДИЯ
ПОАТУ
Поатие
Рошел
БУРБОН
МАРШ
Жарнак
Исоар
Женева
ПЕРИГОР
Кутра
Флеикс
Бержерак
ОВЕРН
Бордо
Дордон
Кагор
Гренобъл
ДОФИНЕ
ГИЕН
Нерак
Берлат
ПРОВАНС
ГАСКОНИЯ
ЛАНГЕДОК
Ебро
Гарона
ИСПАНИЯ

Франция по време на Хугенотските войни 1562–1598

Граждански войни във Франция

1547–59 **Анри II** се съюзява с протестантските имп. князе (с. 237) с/у Хабсбургите, но преследва фр. хугеноти (с. 241); със смъртта му в Турние настъпва криза.

1559–60 ФРАНСОА II (15-год.), женен за МАРИЯ СТЮАРТ, зависи от нейните роднини, католиците Дьо Гиз.

1560–74 ШАРЛ IX (10-год.) е под регентството на майка си **Катерина Медичи,** която използва Бурбоните (АНТОАН ДЬО НАВАР) с/у Дьо Гиз. Признати с уговорки в едикта от Сен Жермен, хугенотите са нападнати от Дьо Гиз:

1562 кървавата баня от Васи. Тя разпалва

1562–98 общо 8 **Хугенотски войни.** Испания подкрепя Дьо Гиз, Англия – хугенотите (воен. помощ и от курф. Пфалц и Хесен). Водачите на двете благород. партии **Франсоа дьо Гиз** и **Луи Конде** са убити: т. нар. **монархомахи** (в т. ч. БЕЗА [с. 238] и йезуитът МАРИАНА) смятат тираноубийството за позволено. **Анри дьо Гиз** и адмирал **Колини** продължават войната. Има и трета „партия на политиците" на **Жан Боден** (1530–96), автор на „За републиката", 1576 С учението си за **суверенитета на държавата** той подготвя появата на абсолютизма (с. 259).

1570 Сенжерменски мир: Хугенотите получават 4 крепости. Колини спечелва краля за антиисп. политика. КАТЕРИНА използва сватбата на дъщеря си с **Анри дьо Навар**, за да премахне Колини и хугенотите.

1572 Вартоломеева нощ (Парижка кървава сватба): избити са ок. 20 000 хугеноти (3000 в Париж). Хугенотите обаче се укрепяват в **Ла Рошел** и изграждат свои воен. орг-и на юг. АНРИ III [1574–89] отстъпва пред натиска им 1576 в едикта от Булийо. Когато хугенотът АНРИ НАВАРСКИ става легитимен престолонаследник, католическата **лига** (АНРИ ДЬО ГИЗ) се съюзява 1584 с Испания.

1585–89 „Война на тримата Анри" за Париж. Кралят нарежда да убият АНРИ ДЬО Гиз, а по-късно той самият е убит.

1589–1610 Анри IV Бурбон, който се бие с/у лигата и испанските армии,

1593 приема католицизма („Париж си струва една меса") и слага край на войните.

1598 Нантски едикт: Хугенотите получават свобода на вероизповеданието, ограничено право на богослужение, политическо равноправие и крепости.

Резултат: Франция остава католическа, но интегрира протестантското малцинство в полит. и култ. отношение. Короната побеждава арист-ята; АНРИ IV осъществява нац. единство на държавата. Министър **Сюли** регулира аграрното и финансовото дело; търговията и занаятите се съвземат; първа френска колония в Канада (с. 277).

Англия при Тюдорите

1485–1509 Хенри VII с помощта на **„Звездната палата"** (крал. извънреден съд) възстановява правото и реда, предоставя мест. управление на мирови съдии и подготвя обединението на Острова (с. 267) чрез сватбата на дъщеря си с ДЖЕЙМС IV ШОТЛАНДСКИ [1488–1513].

1509–47 Хенри VIII е подведен от кардинал Улси (до 1530) да воюва с Франция и Шотландия.

1513 Битка при Флодън: разгром на шотл. войска. Кралят засилва авторитета си за сметка на Църквата (с. 238) и от

1542 се титулува крал на Ирландия. – Вместо ЕДУАРД VI (9-год.) като наместник управлява х-г СЪМЪРСЕТ (СЕЙМУР), а след падането му от власт – херцог НОРТЪМБЪРЛАНД (ДЪДЛИ), който иска да промени престолонаследието и е екзекутиран.

1553–58 Мария Тюдор (с. 238) подкрепя КАРЛ V, въвлича Англия във войната на Испания с Франция и 1558 губи Кале.

1558–1603 Елизабет I (според кат. схващане незаконна дъщеря на АННА БОЛЕЙН) се налага с помощта на лорд **Бърли** (УИЛЯМ СЕСИЛ, 1520–98; с. 238).

1559/60 Интервенция в Шотландия в полза на калвин. опозиция на арист-ята (с. 241). Възпитана като католичка във фр. двор,

1542–67 МАРИЯ СТЮАРТ се връща, омъжва се за убиеца (БОТУЕЛ) на съпруга си (ДАРНЛИ) и е принудена да абдикира. 1568 избягва в Англия и предявява претенции за престола, подкрепена от кат. партия (НОРФОЛК). МАРИЯ е затворена.

1587 Екзекуцията ѝ разпалва конфликт с Испания (до 1604). Англ. подкрепа за Нидерландия (с. 245) и пиратска война за пленяване на търговски кораби, водена от английските морски герои **Джон Хокинс, Франсис Дрейк,** ФРОБИШЪР и др.

1588 Разгром на Испанската армада (с. 243); новите исп. нападения от 1596/97 и 1599 вече не застрашават Острова.

Търговия и стопанство: Блокадата на досегашните експортни пристанища от Испания (Антверпен, Брюге), Франция (Кале) и Ханзата (Хамбург) налага търсене на нови пазари. **Търговците-авантюристи** (търговия и каперство) създават търг. компании на акционерна основа: Московска (1554), Левантийска (1581),

1600 Източноинд. компания (с. 275). – Англ. капиталово стопанство започва

1571 с отварянето на Лондонската борса.

1584 I англ. колония **Вирджиния** е основ. от **сър Уолтър Роли** (1552–1618). 1598 в Лондон е затворен „Щалхоф" (с. 183).

Резултат: Англия прекратява исп. хегемония, става водеща протестантска вел. сила, преживява култ. разцвет (с. 212) и полага основите на колониален възход.

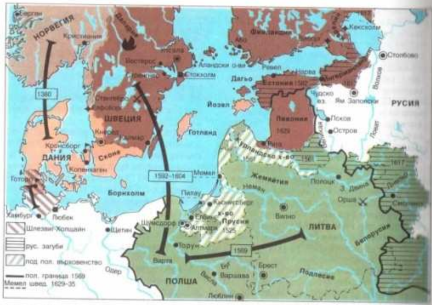
Берген
НОРВЕГИЯ
Кристиания
Даларна
Упсала
Вестерос
Стренгнес
Аландски о-ви
Стокхолм
1380
Стангебро
Швеция
Кнеред
Калмар
Готланд
Кронсборг
ДАНИЯ
Сконе
Копенхаген
Готорп
1592–1604
Мемел
Борнхолм
Пилау
Хамбург
Любек
Шлезвиг-Холщайн
Щетин
Кьонигсберг
х-во
Прусия
1525
Елбинг
Шмисдорф
Алтмарк
рус. загуби
под пол. върховенство
пол. граница 1569
Мемел швед. 1629–35
Одер
Торун
1569
Варта
Буг
Варшава
Висла
ПОЛША
Брест
Люблин
Финландия
Або
Кексхолм
Столбово
Ревел
Нарва
Дагьо
Естония 1582
Ингерманландия
1617
Волхов
Чудско ез.
Ям Заполски
Йозел
Ливония
1629
Псков
Остров
РУСИЯ
Рига
Курландско х-во
1561
Ловат
Жемайтия
Неман
Полоцк
З. Двина
Орша
Смоленск
Вилно
ЛИТВА
Белорусия
Подлесие

Балтийските държави през XVI в.

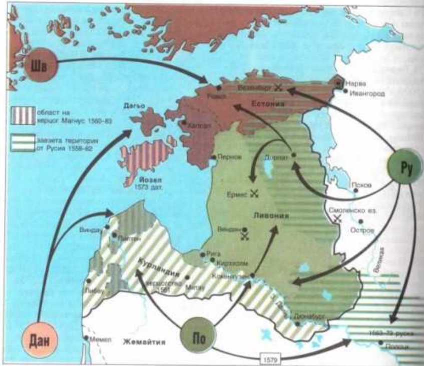
Шв
Дагьо
област на херцог Магнус 1560–83
завзета територия от Русия 1558–82
Ревел
Везенберг
Естония
Нарва
Ивангород
Хапсал
Перноу
Дорпат
Ру
Йозел
1573 дат.
Ермис
Псков
Смоленско ез.
Остров
Ливония
Венден
Виндау
Пилтен
Рига
Кирхолм
Кокенхузен
Курландия
херцогство 1561
Митау
Либау
Великая
З. Двина
Динабург
1563–79 руска
Полоцк
Дан
Мемел
Жемайтия
По
1579

Борбата за Ливония 1558–1582

Изграждане на полската аристократична република

1506–48 Сигизмунд I се отказва на
1515 Пресбургско-виен. конгрес от Бохемия и Унгария; в замяна Максимилиан I (с. 219) потвърждава полския васален суверенитет над превърнатата
1525 в светско херцогство Прусия (с. 235).
1569 Люблинска уния: Заплашената от Русия, Осм. империя и Швеция Литва се отказва от независимостта си; образуван е общ парламент; литовската и полската аристокрация са изравнени по права.

Управление: Низшата арист-я (шляхта) получава привилегиите на магнатите. Преустройство на земевладението (парични и натурални налози на своб. селяни) в **имение** (с. 215); автон. градове без представители в **сейма** (парламент), в който влизат крал, магнати (в сената) и шляхтата.
От 1505 за законите се изисква съгласието на всички (liberum veto). Често под външно влияние партии на магнатите (конфедерации) упражняват полит. власт.
1572 Articuli Henriciani (по името на Анри дьо Валоа, пол. крал 1572–74): право на съпротива, изборна и религиозна свобода за аристокрацията.

Култура: При посл. Ягелони започва пол. „златен век“: рел. търпимост (с. 241); разцвет на „висленската готика“; проникване на Ит. ренесанс в „Краков. худ. школа“; влияние на нем. (Файт Щос) и фламандски художници. В Краковския университет, център на хуманизма, работят Конрад Целтис и Коперник (с. 221), юристите Павел Влодкович, Ян Осторок, поетът Ян Кохановски (1530–84).
След края на Ягелоните (1572)
1574 двоен избор. Максимилиан II, кандидат на хабсб. партия, е отстранен от политика Замойски (1542–1605) в полза на
1575–86 Стефан Батори. Той укрепва войската с казаци и провежда три победоносни похода с/у Иван IV.
1587–1632 Сигизмунд III Ваза, 1592–1604 и шведски крал, насърчава Контрареформацията (с. 241).
1607–09 В-ния на благородниците с/у него; битки с турците в кн-во Молдова; първи бунтове на православните казаци начело с Богдан Хмелницки (1593–1657). – Намеса в Московските размирици (с. 203).
1610 Победа на хетман Цолкевски при Клушино и окупация на Москва, но поява на рус. и швед. нац. съпротива с/у пол. претенции за цар. трон, приключила с
1618 Деулинското примирие.
1621 Хотински мирен договор с турците, като Швеция получава Ливония.

Швеция при дин. Ваза през XVI в.

1513–23 Кристиан II (1481–1559) побеждава регента Стен Стуре и след коронацията отмъщава на противниците си в
1520 Стокхолмската кървава баня. Народно въстание в Даларне.
1523–60 Густав I Ваза с фин. помощ на Любек 1523 прогонва посл. дат. сьюзен крал. Избран на рикстага в Стренгнес за крал, Ваза създава шведска нац. д-ва въпреки вътр. съпротива. Промени в у-нието; одобряване на данъците от рикстага (с 4 курии: аристократи, клир, граждани, селяни). – За освобождаване от фин. зависимост на Любек секуларизация на църк. имоти след
1527 налагане на Реформацията (с. 241). Подкрепа на Дания с/у Любек. Юрген Вуленвейер (1492–1537), станал кмет вследствие революцията от 1533, възобновява ханзейската сила и предизвиква
1534–36 графското недоволство, но е свален от власт и екзекутиран. – Сватбата на
1568–92 Йохан III слага началото на кат. клон от полските Ваза. Неговият син
1592–1604 Сигизмунд обединява короните на Полша и Швеция, но заради католическата си политика и поражението в
1598 битката при Стангебро е детрониран от рикслага. – След Карл IX [1604–11] на власт идва най-великият крал на Швеция:
1611–32 Густав II Адолф (17-год.).
1621 Военни закони: най-мод. европейска армия с военна повинност на селяните.

Борба за господство в Балтийско море през XVI в.

Първото руско настъпление към Балтийско море е отблъснато от магистъра на Тевтонския орден в Ливония
1494–1535 Волтер фон Плетенберг в
1502 битката при Смоленското ез. Той обаче не успява да възстанови разпокъсаната д-ва на ордена. – При Иван IV (с. 203)
1558 битка за Ливония, която е под полска опека. Фредерик II Датски [1559–88] купува на брат си Магнус Холщайнски Йоселска и Курландска епархии и Швеция извършва нападение. Клетва за вярност пред него полагат Ревел и Естония. Магистърът на ордена Готхард Кетелер успява да спаси Курландия като светско херцогство под полско върховенство. Така Полша влиза в конфликт с Русия и в съюз с Дания води
1563–70 война на трите корони с/у Швеция.
1582 Ям-заполско примирие: Русия се отказва от Ливония и Полоцк. В борбата за **господство в Балтийско море** побеждава **Густав II Адолф.** Той слага край на
1611–13 Калмарската война за норвежките лапландски марки чрез Киередския мир с Кристиан IV Датски (с. 253), чиято съюзна политика претърпява провал.
1617 Столбовски мир: Русия губи излаз на Балтийско море.
1621 Завладяване на Ливония от Густав II Адолф.

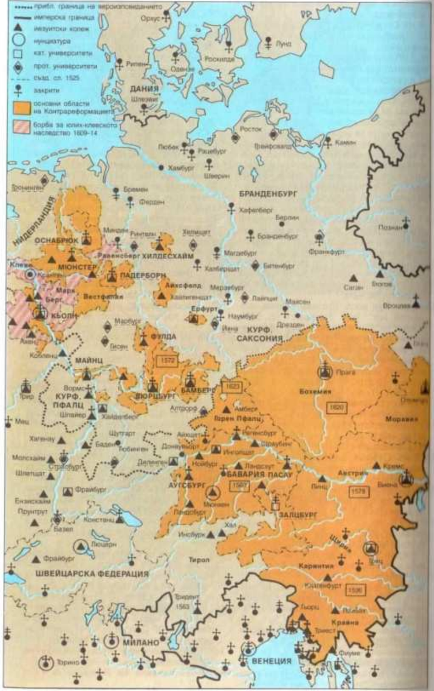
прибл. граница на вероизповеданието
имперска граница
йезуитски колеж
нунциатура
кат. университети
прот. университети
съвд. сл. 1525
закрити
основни области на Контрареформацията
борба за юлих-клевското наследство 1609–14
Орхус
Рипен
Оденсе
Роскилде
Лунд
ДАНИЯ
Шлезвиг
Росток
Грайфсвалд
Камин
Любек
Рацебург
Хамбург
Шверин
Грьонинген
Бремен
Ферден
БРАНДЕНБУРГ
Хафелберг
Берлин
Бранденбург
Франкфурт
Познан
НИДЕРЛАНДИЯ
ОСНАБРЮК
Минден
Ринтелн
Хелмщет
Магдебург
Равенсберг
ХИЛДЕСХАЙМ
Халберщат
Витенбург
Клеве
МЮНСТЕР
ПАДЕРБОРН
Айхсфелд
Мерзебург
Лайпциг
Майсен
Саган
Глогов
Бреслау
Марк
Берг
Вестфалия
Хайлигенщат
Ерфурт
Наумбург
Дрезден
КЬОЛН
Марбург
Йена
КУРФ. САКСОНИЯ
Аахен
ФУЛДА
Гисен
Кобленц
МАЙНЦ
1572
Прага
Бохемия
Трир
Вормс
КУРФ. ПФАЛЦ
ВЮРЦБУРГ
БАМБЕРГ
1623
Амберг
1620
Моравия
Шпайер
Хайделберг
Алтдорф
Горен Пфалц
Мец
Щутгарт
Айхщет
Регенсбург
Хагенау
Баден
Тюбинген
Донауверт
Щраубинг
Ингологщат
Молсхайм
Страсбург
Дилинген
Нойбург
Ландсхут
Шлетщат
БАВАРИЯ ПАСАУ
Австрия
Кремс
Фрайбург
АУГСБУРГ
1587
Линц
Виена
1579
Енсисхайм
Мюнхен
Ландсберг
ЗАЛЦБУРГ
Прунтрут
Констанц
Базел
Хал
Инсбрук
Люцерн
Щирия
Грац
Фрайбург
Тирол
Каринтия
ШВЕЙЦАРСКА ФЕДЕРАЦИЯ
Клагенфурт
1596
Тридент 1563
Гьорц
Лайбах
Крайна
Триест
МИЛАНО
Фиуме
Торино
ВЕНЕЦИЯ

Контрареформацията в Германия 1555–1648

Императорска центр. власт (1555–1619)

Най-продълж. мир. период в Ср. Европа наподобява измъчено поемане на дъх. Германия е встрани от свет. търговия; градовете обедняват, занаятите западат; авторитетът на д-вата отслабва; липсват вел. личности.

1556–64 Фердинанд I [избран за имп-р 1558] иска да осигури религиозен мир. Последен опит за обединение във

1557 Вормския рел. диспут: протестантските князе не признават „духовната уговорка", кат. князе – „тайната декларация" (с. 235). Благосклонен към лутеранството,

1564–76 Максимилиан II отхвърля решенията на Тридент. събор и се обявява за неутрален по рел. въпроси. Най-гол. разрастване на протестантството (присъединяване на северогерм. епархии).

1576–1612 Рудолф II, възпитан в Испания от йезуити, започва Контрареформацията в хабсб. наследствени провинции. Стеснителният особняк се обгражда в пражкия Храдчани с алхимици, коняри и астрономи (Кеплер, с. 256), а у-нието предоставя на дворцови сановници. Едва брат му

1612–19 Матиас се опитва да възстанови авторитета на империята под хабсбургска хегемония.

Изграждане на суверенни владения

Необезпокоявани от империята, князете засилват властта си чрез полиц. разпоредби и нови управл. служби. Външ. им политика е насочена към окръгляване на именията (бракове, наследст. договори, съд. дела и спечелване на дарители от духовенството). С изграждане на автон. църкви д-вата поема и задължения по възпитанието и грижата за бедните (с. 235); налага се патриарх. схващане за княза като Божи служител. Рел. въпроси определят политиката на „християнската държава на благополучието".

Разцепление на протестантството

Колкото повече дворцови теолози анализират и разискват своите рел. теории, толкова по-догмат. стават господств. течения, които подкопават лутеранството, но и разединяват прот. князе. Рел. убедителност е заменена от богословска стриктност, предимно м/у филиписти (привърженици на разработената 1540 от Меланхтон „Variata") и ортодокс. лутерани около Флациус Илирикус. Балансираната вероизповедна формула от 1577 (според Я. Андреа, канцлер на Тюбингенския университет) се приема от повечето лутерански князе. Същевременно се засилва враждебността им към калвинистките държави, чиято главна опора е **курфюрство Пфалц,** а верую – **„Хайделбергският катехизис"** (1563). Пфалц става свързващо звено м/у немския, френския, нидерландския и бохемския протестантизъм. Крепост на ортодоксалните лутерани е **курфюрство Саксония.** Консервативно и полит. безсилно, то по-скоро клони към обединение с кат. император, отколкото с прот. Пфалц. Лутеранството се превръща в сем. благочестие на народа, който покорно служи на вишестоящия (лутер. квиетизъм).

Католическа Контрареформация

Прот. разцепление улеснява кат. реставрация, на първо място действията на **йезуитите** (с. 239). Те придобиват влияние над кат. князе, университетите, учебното дело, а чрез построените църкви, процесии, религиозни игри и над народа. За подготовка на кат. свещеници служи основ. 1552 в Рим „Колегиум Германикум". – „Втори апостол на Германия" става **Петрус Канизиус** (1511–97), автор на народ. катехизиси. – С

1573 Congregatio Germanica (кардиналски комитет по нем. въпроси) курията се намесва пряко; тя изгражда пост. нунциатури (Виена, Кьолн).

1563 Начало на Контрареформацията в **Бавария,** хегемон на нем. католицизъм.

1579 Кат. реакция в Австрия се изостря (кардинал Клесл). В

1583 Кьолнската война на епархиите побеждава католическата партия. Приелият протестантството архиеп. е изгонен. Успехът влияе и на др. епархии (Падерборн, Мюнстер, Вюрцбург), както и на

1584–1602 Страсбургския спор.

1596 Брут. изтребление на еретиците в Щирия, Каринтия и Крайна от архиеп. Фердинанд (с. 241). В замяна Рудолф II трябва да гарантира рел. свобода на съсловията в Унгария (1606) и Бохемия с

1609 имперска харта (с. 253).

Желаният от Фридрих VI Пфалцки [1583–1610] съюз на протестантските имп. съсловия се учредява едва след

1607 окупацията на Донауверт от Максимилиан I Баварски [1597–1651]. Обявен извън закона заради провалени кат. процесии, евангелисткият имп. град на Бавария, чийто х-г трябва да изпълни импер. декрет, е превзет и рекатолизиран. Това нарушение на рел. мир предизвиква

1608 разпускане на райхстага в Регенсбург и образуване на **протестантски съюз** (Кристиан фон Анхалт) заедно с Франция, Англия и Нидерландия.

1609 Кат. лига, основ. от Максимилиан I Баварски с подкрепата на Испания.

1609–14 Борба за юлих-клевското наследство: намеса на Франция и Испания. Сблъсъкът е избегнат още веднъж чрез

1614 Ксантенския подялбен договор: след смяна на вероизповеданието кандидатите Бранденбург (сега калвин.) получават Клеве, Марк и Равенсберг; Пфалц-Нойбург (сега кат.) – Юлих и Берг.

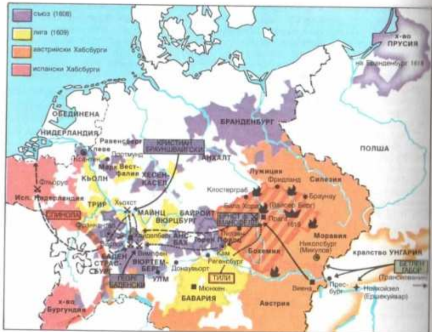
съюз (1608)
лига (1609)
австрийски Хабсбурги
испански Хабсбурги
х-во ПРУСИЯ
на Бранденбург 1618
ОБЕДИНЕНА НИДЕРЛАНДИЯ
Равенсберг
Клеве
Дортмунд
Ксантен
КРИСТИАН БРАУНШВАЙГСКИ
АНХАЛТ
БРАНДЕНБУРГ
ПОЛША
Марк Вестфалия
ХЕСЕН-КАСЕЛ
КЬОЛН
Фльорус
Исп. Нидерландия
ТРИР
Хьохст
МАЙНЦ
ВЮРЦБУРГ
БАЙРОЙТ
СПИНОЛА
Хайделберг
АНС-БАХ
Горен Пфалц
Пилзен
Кам
Регенсбург
Вимпфен
БАДЕН
СТРАСБУРГ
ВЮРТЕМБЕРГ
ГЕОРГ БАДЕНСКИ
УЛМ
Донаувьорт
ТИЛИ
Мюнхен
БАВАРИЯ
х-во Бургундия
Лужиция
Фридланд
Силезия
Клостерграб
Браунау
Бяла Хора
Прага
1618
Моравия
Николсбург (Микулов)
Бохемия
кралство УНГАРИЯ
БЕТЛЕН ГАБОР
(Трансилвания)
Виена
Пресбург
Нойхойзел (Ершекуйвар)
Австрия

Бохемско-пфалцка война 1618–23

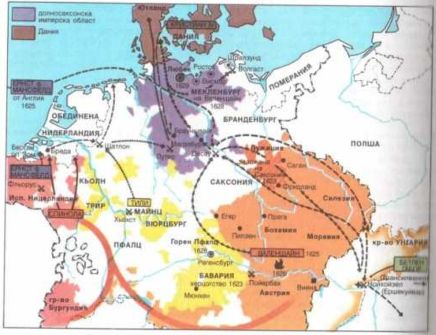
долносаксонска имперска област
Дания
Ютланд
КРИСТИАН IV
ДАНИЯ
Щралзунд
Волгаст
Любек
Росток
1629
Висмар
МЕКЛЕНБУРГ на Валенщайн 1628
ПОМЕРАНИЯ
ЕРНСТ ф. МАНСФЕЛД от Англия 1625
ОБЕДИНЕНА НИДЕРЛАНДИЯ
БРАНДЕНБУРГ
ПОЛША
Брауншвайг
Магдебург
Лутер
Десау
Щатлон
Берген оп Зом
Бреда
ЕРНСТ ф. МАНСФЕЛД
Фльорус
Исп. Нидерландия
КЬОЛН
ТРИР
СПИНОЛА
ТИЛИ
МАЙНЦ
Хьохст
ВЮРЦБУРГ
ПФАЛЦ
Лужиция
Саган
Саксония 1623
Фридланд
САКСОНИЯ
Силезия
Егер
Прага
Пилзен
Бохемия
Моравия
кр-во УНГАРИЯ
Горен Пфалц 1628
Регенсбург
ВАЛЕНЩАЙН 1625
1626
БАВАРИЯ херцогство 1623
Мюнхен
Пойербах
Австрия
Виена
БЕТЛЕН ГАБОР
Трансилвания
Нойхойзел (Ершекуйвар)
гр-во Бургундия

Датско-долносаксонска война 1625–29

1618–48 Тридесетгодишна война. Започва като рел. и завършва като борба за надмощие в Европа. Тя е отдушник за напреженията м/у кат. и прот. д-ви, провинц. съсловия и князете, имп. градове и императора, Хабсбургите и Франция.

Повод: хабсбургските размирици

В спора помежду си Рудолф (с. 251) и Матиас търсят подкрепата на съсловията. 1608 австр., унг. и морав. съсловия избират Матиас за крал. На бохем. съсловия Рудолф гарантира в

1609 имперска харта рел. свобода, а Матиас – право на свободен избор на крал.

1617 Пражки договор: Филип III Испански запазва претенцията си за хабсб. Елзас, като предоставя бохемското си престолонаследно право на архиеп. Фердинанд (с. 251), станал крал на Бохемия без съгласието на съсловията. – Вълнения поради разрушаване на прот. църкви и незачитане на привилегиите: повод за (втора)

1618 Пражка дефенестрация на двама имнер. съветници. Общо въстание (граф Турн) и образуване пр-во на съсловията с воен. помощ на граф Фон Мансфелд, водач на наемниците на Савойския херцог.

Бохемско-пфалцка война (1618–23)

Турн тръгва за Виена; към него се присъединяват австр., силез., морав., унг. и трансилвански съсловия (Бетлен Габор).

1619–37 Фердинанд II, избран за имп-р, не е признат от Бохемия, която издига за крал Фридрих V Пфалцки (23-год.) – Пап. субсидии, помощта от Испания, лигата (Максимилиан I Баварски) и лутер. курф. Саксония улесняват императорската контраатака. Докато саксонците завладяват Лужиция, а испански части (Спинола) нахлуват в Пфалц, войската на лигата (Тили) побеждава Бохемия в

1620 битката при Била Хора. Фридрих Пфалцки бяга в Холандия; съюзът се разпада; с Бетлен Габор е сключен

1622 сепаративен мир в Николсбург.

Тили щурмува Хайделберг (местната Палатинска библиотека е пренесена в Рим) и побеждава при Вимпфен (Георг Фридрих Баденски), при Хьохст и в

1623 битката при Щатлон (Кристиан Брауншвайгски); окупация на Вестфалия и Д. Саксония.

1623 Бавария получава пфалц. курф. звание и Г. Пфалц; Саксония получава в залог Лужиция. – **Бохемия** е подложена на жестоки наказ. мерки с екзекуции и отчуждаване на половината благород. земевладения. Насилств. рекатолизиране (150 000 емигранти) и регерманизиране полагат основите на германофобията. – С

1627 „Подновения ред в страната" Бохемия: оттогава наследст. земя на Хабсбургите – получава абсолютистично управление.

Датско-долносаксонска война (1625–29)

Получил англ., ндл. и фр. субсидии, Кристиан IV Датски, х-г на Холщайн и „главнокомандващ долносакс. имп. област", се намесва във войната. **Албрехт фон Валенщайн** (1583–1634) предоставя войска на имп-ра. Той произхожда от бохем. аристокрация, става католик, постъпва на импер. служба, замогва се чрез брак и купуване на земи; от

1624 херцог на Фридланд. Валенщайн разбива Мансфелд в

1626 битката край моста на Десау и го преследва до Унгария (Нойхойзел).

1626 Тили побеждава Кристиан IV при Лутер на Баренберге. – Заедно с Валенщайн той принуждава краля да се оттегли в Ютланд. Валенщайн покорява С. Германия без Щралзунд, става „генералисимус на моретата и океаните" и (освен Саган) получава Мекленбург за х-во (1628).

1629 Любекски мир: Кристиан IV се отказва от всякаква намеса и така запазва владенията си. – Фердинанд II има 3 полит. възможности: 1. изграждане на хабсб. универс. д-ва (план на Карл V; против: Франция, Швеция); 2. абсолютистка реформа на имп-ята (план на Валенщайн; против: всички имп. князе); 3. рекатолизиране на Германия (против: прот. князе).

1629 Реституционен едикт: Всички църк. обл., преминали след 1552 (с. 235) във владение на протестантите, се връщат.

1630 Събрание на курфюрстите в Регенсбург. Загрижени за своята „свобода", те издействат свалянето на Валенщайн.

Характер на войната

Поради скъпата поддръжка войските найчесто са малобройни и неохотно биват излагани на риск в битките (война на изтощението). Продължителността на походите зависи от военната каса. Забавеното плащане на възнагражденията освобождава наемниците от дълга им. Те ограбват и тероризират населението. Войната се води от:

1. наемни части с различно въоръжение (копия, аркебузи, пики) начело с водачи (Мансфелд). Специална форма: католическа войска на лигата (Тили);
2. дисципл. исп. войска с воен. тактика, наречена „испански четириъгълник" (с. 243);
3. войската на Валенщайн без рел. обвързаност; строга дисциплина в битки и в лагера, но разрешение за плячкосване. Окупираната страна поема цялото бреме на войната. Максимата „Войната изхранва войната" гарантира многобр. войски при своевр. плащане на възнагражденията, но и причинява опустошение на военните територии;
4. нац. швед. войска с подвижен боен строй и мощен обстрел. Първонач. се бие в името на краля и лутеранската вяра, по-късно деградира и става страшилището на войната.

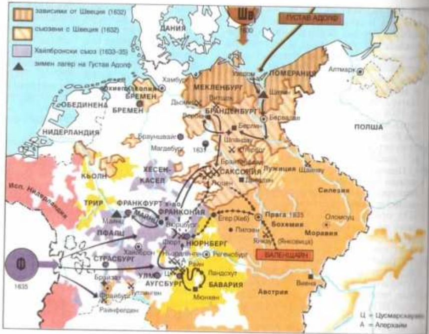
зависими от Швеция (1632)
съюзени с Швеция (1632)
Хайлбронски съюз (1633–35)
зимен лагер на Густав Адолф
ДАНИЯ
Шв
1630
ГУСТАВ АДОЛФ
Хамбург
МЕКЛЕНБУРГ
Узедом
ПОМЕРАНИЯ
Алтмарк
Щетин
Витшок
БРЕМЕН
ОБЕДИНЕНА
НИДЕРЛАНДИЯ
Дьомиц
БРАНДЕНБУРГ
Вербен
Берлин
Бервалде
ПОЛША
Брауншвайг
Шпандау
Магдебург
1631
Брайтенфелд
САКСОНИЯ
Лужица
Щайнау
Лютцен
Дрезден
Силезия
КЬОЛН
ХЕСЕН-КАСЕЛ
Исп. Нидерландия
ТРИР
ФРАНКФУРТ
х-во ФРАНКОНИЯ
Майнц
МАЙН
Вюрцбург
Егер (Хеб)
Прага 1635
Бохемия
Олмюц
Пилзен
Моравия
ПФАЛЦ
Фюрт
НЮРНБЕРГ
Янкау (Янковица)
Хайлброн
Ньордлинген
Регенсбург
ВАЛЕНЩАЙН
Ф
СТРАСБУРГ
Райн
1635
Брайзах
УЛМ
Ц
Ландсхут
АУГСБУРГ
БАВАРИЯ
Фрайбург
Тутлинген
Мюнхен
Виена
Австрия
Райнфелден
Ц = Цусмарсхаузен
А = Алерхайм

Шведска и френско-шведска война 1630–48

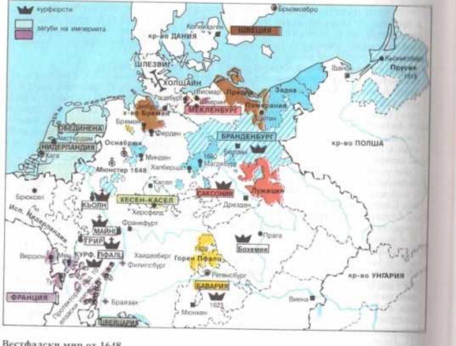
курфюрсти
загуби на империята
Брьомсебро
Копенхаген
кр-во ДАНИЯ
ШВЕЦИЯ
ШЛЕЗВИГ-
ХОЛЩАЙН
Висмар
Прешв
Задна
Данциг
Кьонигсберг
Прусия
1618
Рацебург
Шверин
х-во Бремен
МЕКЛЕНБУРГ
Померания
Щетин
Бремен
ОБЕДИНЕНА
Амстердам
Ферден
БРАНДЕНБУРГ
Оснабрюк
НИДЕРЛАНДИЯ
Хага
Минден
Берлин
кр-во ПОЛША
1680
Магдебург
Мюнстер 1648
Халберщат
Касел
Лужица
Брюксел
САКСОНИЯ
Дрезден
КЬОЛН
ХЕСЕН-КАСЕЛ
Исп. Нидерландия
Херсфелд
Франкфурт
Прага
МАЙНЦ
ТРИР
Бохемия
Вердюн
Мец
КУРФ. ПФАЛЦ
Хайделберг
Горен Пфалц
1628
Филипсбург
Регенсбург
кр-во УНГАРИЯ
Тул
БАВАРИЯ
ФРАНЦИЯ
Брайзах
1623
Виена
Мюнхен
ШВЕЙЦАРИЯ

Вестфалски мир от 1648

Шведска война (1630–35)

След постигнатия с посредничеството на Ришельо мир с Полша (с. 249, 259)

1630 **Густав II Адолф Шведски** дебаркира на Узедом в защита на прот. дело, но и за укрепване на швед. влияние в района и окръгляне на прибалтийските владения.

1631 Бервалдски договор за субсидии с Франция, движещата сила в борбата с/у Хабсбургите. – Еванг. население посреща краля с радост, протестантските съсловия (Бранденбург, Саксония) се присъединяват към „Лъва от Севера“ едва след

1631 разрушаването и плячкосването на Магдебург от Тили и Папенхайм. – Виена се присмива на „снежния крал“, но Густав Адолф спасява северогерманския протестантизъм, като разгромява командваната от Тили императорска войска в

1631 **битката при Брайтенфелд,** прекосява Тюрингия и Франкония, освобождава Пфалц и презимува в Майнц.

1632 Победа при Райн на Лех, Тили загива; Мюнхен и Нюрнберг се предават. Повикан отново за главнокомандващ „in absolutissima forma“ (с извънредни пълномощия), Валенщайн прогонва саксонците от Бохемия, принуждава Густав Адолф да се откаже от настъпление към Виена и от укрепения си лагер край Нюрнберг.

1632 **Битка при Люцен:** Шведите печелят, но Густав Адолф загива. Негови военни приемници са Бернхард Ваймарски и шведските генерали Хорн, Банер, по-късно Торстенсон и Врангел. Полит. у-ние поема канцлерът Уксеншерна (с. 271).

1633 Хайлбронски съюз „за нем. свобода и за сатисфикация на Швеция“. – Бернхард Ваймарски получава х-во Франкония, завладява Г. Пфалц и Бавария до Дунав. Валенщайн е завзел Силезия, но изоставя Максимилиан I Баварски. Осигурява си верността на офицерите в

1633 Пилзенския Реверс и самоволно преговаря за мир с Швеция и Саксония. След като е свален и обявен извън закона, той

1634 е убит в Егер от ирл. полковник Бутлер.

1634 **Битка при Ньордлинген:** Швеция губи Ю. Германия. Отказвайки се от реституцията, Фердинанд II сключва (със Саксония

1635 **Пражки мир.** Към него се присъединяват почти всички прот. съсловия. Имп. армия трябва да прогони чужденците.

Френско-шведска война (1635–48)

В съюз с Бернхард Ваймарски Франция се намесва активно във войната, водена стихийно на два отделни фронта. – С

1637–57 Фердинанд III всеобщото желание за мир нараства. Но новият

1638 фр.-швед. съюз удължава войната и страданията на населението от нея.

Саксония/Бохемия: подобряване положението на шведите и нова офанзива след

1636 победа на Банер при Витшок. Отказ от офанзива към Виена (Торстенсон).

1643 Обявяване война на Дания (с. 271).

1644 Начало на продължителни преговори за мир в Мюнстер и Оснабрюк; шведско-бранденбургско примирие, към което се присъединява Саксония.

Г. Германия: Бернхард Ваймарски покорява

1638 Брайзах и така завладява х-во Елзас. След смъртта му фр. офанзива е спряна

1643 при Тутлинген от баварския генерал Мерси. Френско-шведски

1645 победи при Алерхайм (Тюрен) и Янкау (Торстенсон). Войната завършва с атака „клещи“ с/у Бавария.

1648 **Вестфалски мир** в Мюнстер с Франция, Оснабрюкски мир с Швеция: двете страни стават гаранти на мира.

Резултати от Вестфалския мир

1. Религиозни клаузи: Потвърден е Аугсбург. рел. мир (1555), като в него се включват и калвинистите. 1624 се приема за „нормална година“ за църк. имущ. и вероизповедническо състояние. Смяната на вероизповеданието следва да се толерира от властите (изключение: Г. Пфалц и имп. наследст. земи, където се допуска само кат. вяра).

2. Законодателни клаузи: обвързване на импер. права (законодателство, договори) с одобрението на райхстага (от 1663 пост. конгрес на пратениците, с. 263); пълен **суверенитет на имперските съсловия** чрез „ius foederationis“ (право на съюзи, ако не са насочени с/у императора и империята). Бавария остава курфюрство, Пфалц възстановява курфюрсткото си звание.

3. Политически клаузи: облаги за

Франция: Зундгау, викариат над епархии Мец, Тул, Вердюн и протекторат над 10 елзаски имперски града; – а с това и рейнската граница, защитена от предмостовите укрепления Брайзах и Филипсбург;

Швеция: Пр. Померания с Щетин и о-в Рюген, Висмар, Бремен, Ферден; – а с това и контрол над устията на Везер, Елба и Одер и право на участие и глас в райхстага;

Бавария: Г. Пфалц; **Саксония:** Лужица;

Бранденбург: Западна Померания и епархия Халберщат, Камин, Минден, както и кандидатура за архиепископия Магдебург.

Швейцария и **Нидерландия** напускат имперския съюз и са признати за независими.

Значение: начало на епохата на светската държава с религиозна търпимост.

Европа: Опасността от хабсбургска хегемония е отстранена. Възход на нови велики сили (Франция, Швеция, Нидерландия).

Германия: княжеската „свобода“ побеждава императорската централна власт, империята става държавен съюз.

Барок (1600–1750)

Като епоха на дворц. стил барокът (*порт.* barocco: неправилна перла) въплъщава мирогледа на Контрареформацията и абсолютизма, явява се орган. продължение на Ренесанса, заражда се също в Италия (Микеланджело), първонач. се разпространява в кат. Юг и Нидерландия (живопис, с. 245) и се развива като първия свет. стил. Намира тип. си израз в църквите и княж. дворци.

Архитектура: Свързана с пластиката и живописта, тя постига „големия стил" (според Х. Вьолфлин) чрез живописни форми, прекомерна обемност и декор. украса, стигащи до претрупаност. При **църквите** (образец „Ил Джезу" в Рим, 1585) центр.-купол., овална сграда се съчетава с разчленения интериор в светли тонове (бяло, златно), потонна живопис, скулптури, декор. орнаменти, групи от усукани колони. – Подобни елементи има обграденият от геометр. паркове **дворец** (образец Версай, с. 261): пищна симетр. сграда със стълбище, странични крила и галерии, извисени ъглови павилиони. **Резиденцията** се премества в двореца (напр. Карлсруе). В **Италия** водещи архитекти са **Боромини** (1599–1667) и **Бернини** (1598–1680); във **Франкония** – фам. **Диценхофер** и **Балтазар Нойман** (1687–1753), строител на князете-епископи от **Шьонборн.** В Бавария работят братята **Азам**, във Вестфалия – **Шлаун,** в Саксония – **Бер** (Австрия, с. 265; Дрезден, Берлин, с. 263). Джоунс (1573–1652) и Рен (1632–1723) са представители на строгия **паладиански стил** в Англия.

Музика: В Италия муз. стил се променя чрез съчетаване на стари и откриване на нови форми (фуга, сюита, кантата, кончерто гросо, соната). **Монодията** се налага над полифон. композиция (контрапункт), цьрк. тоналност се ограничава до маж. и мин. тоналности с подчертаване на мелодията и хармония (генералбас). Фрескобалди (поч. 1643), **Корели** (1653–1713), **Вивалди** (1680–1743) усъвършенстват ars nuova (органова, вок. и инстр. музика), въведено от Пърсел в Англия. – Като лир.-епично муз. произведение възниква рел. **оратория; Монтеверди** (1567–1643), Кавали и Скарлати развиват операта от драм. речитатив и лир. ария. Чрез ит. капелмайстори тя достига европ. княж. дворове. **Люли** (1632–87) създава героическата, **Рамо** (1683–1764) фр. нац. опера. Повлияна от Шюц (1585–1672) и Букстехуде (1636–1707), **нем. музика** достига първия си връх с кантора на лайпциг. църква „Св. Тома" **Йохан Себастиан Бах** (1685–1750). **Георг Фридрих Хендел** (1685–1759) твори от 1712 в Англия. – От 1750 **Виена** е център на муз. **класика** (соната, симфония, песен, опера) с Глук (1714–87), **Йозеф Хайдн** (1732–1809) и **Моцарт** (1756–91).

Литература: (Испания, с. 243; Франция, с. 261). В Германия **език. сдружения** се стремят да изчистят езика от навлезли фр. думи; **Мартин Опиц** (1597–1639) съставя поет. правила. **Гримелсхаузен** (поч. 1676) и **Андреас Грифиус** описват събития от 30-годишната война.

Философия: Търсейки разумен метод на познанието за „правилно" обяснение на света, освоб. от рел.-цьрк. догматика, **Франсис Бейкън** (1561–1626) слага нач. на англ. **емпиризъм:** опитът, който изхожда от наблюдението на даден процес и води до общовалидни закони (индукт. метод), дава знание, а то означава сила. **Джон Лок** (1632–1704) отрича „вродените идеи". Само вътрешни и външни усещания дават познания. За разлика от него **Рене Декарт** (Картезиус, 1596–1650) застъпва **рационализма:** истината се открива само чрез мисленето и общолог. заключения (принципи) (дедукт. метод). Природа и дух са абсол. различни неща (дуализъм). – **Барух Спиноза** (1632–77) заключава от рац. изведената идентичност (тъждественост) на мислене и битие, че съществува единство м/у Бог и природа (монизъм). Пантеизмът му влияе на Просвещението, както и посредническата с-ма на **Готфрид Вилхелм Лайбниц** (1646–1716): Светът се състои от безбр. **монади** (динамични световни единици за сила), съчетани от Бога в „изначално установена хармония", и се степенува качествено от материята до центр. монада Бог. Нрав. своб. човек трябва да се стреми да познае разумния ред на този „най-добър от всички възможни светове".

Полит. учения: В утопията „Новата Атлантида" Бейкън описва модел на съвърш. орг. д-ва; **Кампанела** (1568–1639) представя своя идеален „Град на слънцето" (1602) като тоталитарно-комунистически. – Изхождайки от рац. разбраното **ест. право, Хуго Гроций** (1583–1645) смята, че д-вата се основава на своб. дог. м/у хора, целящ собст. им сигурност. В „За правото на война и мир" (1625) той настоява за **междунар. право,** уреждащо всеобщия мир. Морал. основание има само отбран. война; морето трябва да бъде свободно за всички нации. – С **теорията за общ. договор** Хобс (с. 259) и Пуфендорф (с. 263) също обосновават правото на абсол. суверенитет на княж. д-ва. Те смятат дог. за господство за неотменим, а според **Лок** (с. 269) той може да се разтрогне от народа, ако владетелят наруши ест. право.

Естествознание: С призива „Книгата на природата да се прочете с помощта на математиката" **Галилео Галилей** (1564–1642) слага началото на класическата **физика.** Той открива законите за своб. падане, които **Йоханес Кеплер** (1571–1630) допълва със законите за дв-е на планетите, а **Исак Нютон** (1643–1727) обяснява мат. точно със законите за гравитацията. Новата природонаучна картина за света потвърждават множество открития и изобретения (с. 279).

Просвещенски идеи (XVIII в.)

Зародилото се в З. Европа най-гол. дух. движение след Реформацията се основава на хуманизма (с. 212), философията и природонаучната картина за света в XVII в., чиито постижения разширяват светогледа, прилагат се във вс. области на живота и се предават на добилата самочувствие от благоденствието и способностите си **буржоазия.** Според Кант Просвещението е „излизане на човека от неговото непълнолетие". **Разумът,** смелостта за **критика,** дух. **свобода** и рел. **търпимост** трябва да превъзмогнат традицията, рел. догматика, цьрк. и държ. авторитет (абсолютизъм), морал. и съсл. предразсъдъци. Естественото (разумното) обучение и **възпитание** в **хуманност** гарантират **напредъка,** способстват за „побратимяване на човечеството" (**гражданство на света:** космополитизъм), „вечния мир" (Кант), но и за личното щастие (евдемонизъм) и благополучието на всички.

Центрове на Просвещението са градове и университети. За разпространение на просвещ. идеали в Англия възниква международен таен съюз на **франкмасоните** (1717 учредяване на Лондонската велика ложа), чието полит. влияние е силно надценено.

Философия: Характерен за **Англия е деизмът:** Бог оставя творението си на неговите еволюц. закони, без да се намесва чрез чудеса или откровение. Разум. богослужение се състои в нравствено добри постъпки. Тази „естествена религия" (възобновена от Исус) е ядро на всички религии. **Свободомислещи деисти** са Шербъри, Колинс, **Шафтсбъри** (1671–1713), който иска да обедини красивото и доброто в истинска нравственост.

Граници на просвещ. мислене се забелязват у **Дейвид Хюм** (1711–76), който поставя под съмнение познанието (скептицизъм). „Асоциативният апарат душа" свързва само възприятия според психологическите закони. Новороденият човек е „празен лист" (tabula rasa), в/у който опитът записва своите „знаци" (теория за влиянието на средата).

Пионер във **Френското просвещение** е **Пиер Бейл** (1647–1706), радетел за свобода на науката и вярата. – Известен с ироничния си и блестящ стил, **Волтер** (Ф. М. Аруе, 1694–1778) бичува вярата и Църквата. Той е почитател на Англия (англомания) и приятел на Фридрих II Пруски. В/у издадената от Д'Аламбер и Дидро **енциклопедия** (1751–77), която цели да представи цялото знание на епохата в просвещ. дух и да го разпространи, работят и **материалистите** и **атеисти** Кондияк, лекарят Ламетри („Човекът-машина") и Холбах (религията като плод на страха и на свещеническия произвол). Сътрудничи им и **Жан Жак Русо** (1712–78), чиято критика на културата надхвърля рамките на Просвещението: По природа добър, човек става лош, ако не се ръководи от **чувството.** Отражението създава пороците на цивилизацията (завист, лъжа, лицемерие). Девиз: „Назад към природата" и към обикн. „култура на сърцето". Предложения за възпитание в смисъла на това „евангелие на природата" съдържа „Емил" (1762), а „Новата Елоиза" (1761) защитава „правото на голямата страст".

Немското просвещение с предимно педагогически идеи е представено от **Кристиан Волф** (1679–1754), който разпространява идеите на Лайбниц. **Готхолд Ефраим Лесинг** (1729–81) ратува за търпимост („Натан Мъдреца", 1779), нац. самосъзнание и хуманизъм („Възпитание на човешкия род", 1780). Приятелят му Мойсей Менделсон (1729–86) зове към равноправие за евреите. Най-велик мислител на епохата е **Имануел Кант** (1724–1804) от Кьонигсберг. Неговият **критицизъм** увенчава Просвещението и надхвърля рамките му. – **„Критика на чистия разум"** (1781): Тъй като емпир. възприятие и рац. мислене зависят от априорни (предшестващи опита) категории (осн. форми: време, пространство, логически закони), светът може да бъде опознат само „какъвто ни изглежда", а не „какъвто е" (точно разделяне на вяра от познание). **„Критика на практическия разум"** (1788): Нрав. закон постулира съществуването на Бог, свобода и безсмъртие. Етич. повели са нравствени само ако са лишени от лич. облага (успех, склонност) и като **категорически императиви** (задължаващи закони) се определят и доброволно изпълняват от човека (нрав. автономия на личността). С Кант започва **философията на немския идеализъм;** учението му влияе в/у нем. класици (Шилер).

Религия и Църква: В Кат. църква възниква просвещ. **фебронианство** (на викарийния епископ Й. Н. фон Хонтхайм), критикуващо йерархията и зависимостта на епископата от Рим. 1773 курията разпуска Йезуит. орден (след това толериран в Русия и Прусия).

В протестантизма, освен ортодокс. лутеранство (с. 251), се появява и **пиетизмът,** прац. реакция с/у Просвещението. „Мирните на земята" осъществяват практ. активно библ. християнство. **Аугуст Херман Франке** (1663–1727) основава сиропиталище в Хале и лутер. мисия сред езичниците. – Граф **Цинцендорф** (1700–60) заселва прокудени бохем.-морав. братя (с. 197) (Херnхутско братство), съчинява назид. писания, основава мисии и у-ща. В своята „Непартийна история на Църквата и ересите" (1699) Г. Арнолд застъпва христ. идея за унията. Ловът на вещици е прекратен. – Под влияние на пиетизма Уайтфилд и **Джон Уесли** (1703–91) основават ок. 1770 своб. **методистка църква** в Англия. Гол. успехи в С. Америка: Шарп и Уилбърфорс заклеймяват робството, което 1807 е отменено в Англия.

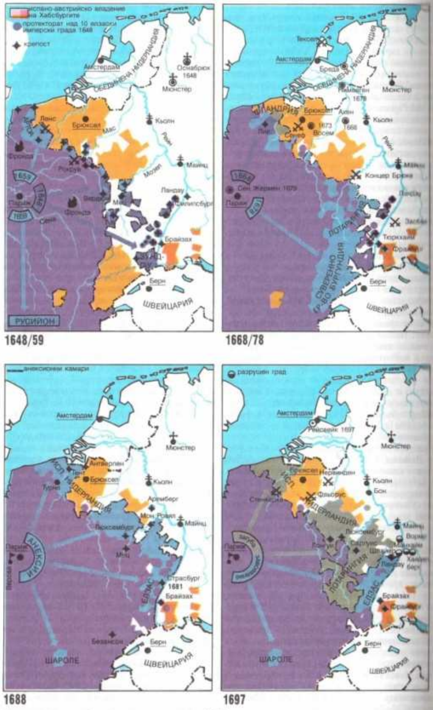
испано-австрийско владение на Хабсбургите
протекторат над 10 елзаски имперски града 1648
крепост
анексионни камари
разрушен град
Амстердам
Обединена Нидерландия
Оснабрюк 1648
Мюнстер
Ланс
Брюксел
Мас
Кьолн
Рейн
Майнц
Мозел
Ландау
Филипсбург
Брайзах
Берн
ШВЕЙЦАРИЯ
Фронда
Рокруа
Париж
1659
1668
РУСИЙОН
Тексел
Бреда
Нимвеген 1678
Ахен 1668
1673 Восем
Сенеф
Фландрия
Концер Брюке
Сен Жермен 1679
ЛОТАРИНГИЯ
СУВЕРЕННО ГР-ВО БУРГУНДИЯ
Антверпен
Турне
Аренберг
Мон Роял
Люксембург
Мец
Страсбург 1681
Елзас
Безансон
ШАРОЛЕ
АНЕКСИИ
Рейсвейк 1697
Неервинден
Флерюс
Стенкерке
Бон
Саарлуис
Шпайер
Ландау
Вормс
Манхайм
Хайделберг
Ланви
Нанси

1648/59

1668/78

1688

1697

Настъпление на Франция на изток през XVII в.

Абсолютизъм във Франция

При Луи XIII [1610–43] се изгражда абсолют. д-ва, теорет. обоснована от **Жан Боден** (с. 247) и **Томас Хобс** (1588–1679): **„Левиатан“** (1651). – Понеже при първобит. порядки господства егоист. „война на всеки с/у всеки“, инстинктът за самосъхранение кара хората да сключат **обществен договор,** с който неотменимо предоставят естест. си права на д-вата; господството ѝ над поданиците става абсолютно (неделимо, неразривно), а тя се представлява най-съвършено от една личност: краля **(абсолютна монархия). – Жак Босюе** (1627–1704), говорител на канцеларията на Луи XIV, довежда абсолютизма до формулата „Un roi, une foi, une loi“ (един крал, една вяра, един закон) и подчертава **богопомазаността** на владетеля, който като Божи наместник не носи отговорност пред Църквата и народа.

1614 Посл. свикване на Генералните щати.

1624–42 Кардинал Ришельо (39-год.) налага полит. абсолютизъм. Като пръв министър той побеждава опозицията на висшата арист-я и отнема полит. (не рел.) независимост на хугенотите (с. 247), чиято посл. крепост Ла Рошел е превзета 1628. Създаване на редовна войска и кралско провинциално управление: **губернаторите** на аристокрацията са заменени от **интенданти** (кралски чиновници). – Купуването на длъжности и съсловните съдилища (парламенти) не се премахват.

1635 Основаване на **Френската академия** за насърчаване на изкуствата и науките.

Външна политика: Цели се откъсване на д-вата от обкръжението на Хабсбургите и възстановяване на „естествените граници на Галия“, Пиренеите и Рейн. – Посредничество в пол.-швед. конфликт за Балт. море (1629 Алтмаркско примирие); фин. помощ за Швеция (Густав Адолф).

1635 Намеса в Тридесеттод. война (с. 255)

1643–61 Кардинал Мазарини (41-год.) продължава политиката на Ришельо.

1648 Облаги от Вестфалския мир (с. 255). Война с Испания, завършила с

1659 Пиренейския мир: упадък на Испания и възход на Франция като европейска велика сила; започва „френската епоха“.

1648–53 Последно в-ние на благородниците от „Фронда“. Към него се присъединява Парижкият парламент (фр. върховен съд с право на контрол на крал. укази). – Висшата арист-я е отстранена от политиката.

Външна политика на Луи XIV

1661 Луи XIV (22-год.) поема управлението. Цел: **хегемония над Европа** и окръгляне на държ. граница на запад и север (рейн. граница). – Той може да се опре на антихабсб. Рейнска коалиция (с. 263), а за да укрепи д-вата, се стреми да спечели „съседите на фр. съседи“: Швеция, Полша, Унгария, дори Турция, „вързаното със синджир куче на Европа“.

Субсидиите (полит. парична помощ) са предпочитано средство на дипломатите.

1667/68 Деволюционна война с Испания поради съмнителните претенции към Брабант. Англия и Холандия се помиряват с Бредския дог. (с. 267), сключват троен съюз с Швеция и принуждават Луи XIV да подпише Ахен. мир (1668). – „Отмъщението към Холандия“ (икон. конкуренция) се подготвя чрез съюзи с Чарлз II (1670), Швеция (1672) и с някои имп. епископи (Кьолн, Мюнстер).

1670 Френска окупация на Лотарингия.

1672–78 Война с/у Холандия: Ян де Вит, лидер на „регентската партия“, е свален от власт. **Вилхелм III Орански** (22-год.) е назначен за пожизнен държавен глава. Отбрана на страната чрез отваряне на шлюзовете.

1672/73 Антифр. съюз начело с Австрия (Лизола); Луи XIV се справя с него, като поддържа фр. изборен кандидат в Полша (Ян Собиески) и унг. въстания на благородниците (с. 265); обвързване на Бранденбург поради швед. нападение (с. 271).

1678 Нимвегенски мир: Холандия остава цяла; Испания заплаща със суверенното гр-во Бургундия; Бранденбург, въпреки воен. си успехи, е принуден в

1679 Сенжерменския мир да даде на шведите Пр. Померания заедно с Щетин; огорчен от императорската политика, великият курфюрст сключва съюз за субсидии с Луи XIV и толерира неговата

анексионна политика за „мирно завладяване на рейн. граница“. Пред фр. анексионни камари (съдилища) се предявяват фр. претенции за имп. територии (Лувоа: за не повече от 6 села седмично). Връх на тази политика е

1681 анексията на Страсбург.

1684 Окупация на Люксембург. Укрепване на границите. Принудени от тур. настъпление (с. 265), император и империя признават анексиите в

1684 Регенсбург. примирие. Въпреки това война на Аугсбург. лига (1686); независимо от нея Луи XIV предявява наследствени претенции към Пфалц за балдъзата си (Елизабет Шарлот – Лизелоте).

1688–97 Пфалцка война. След фр. нахлуване в Ю. Германия е образувана

1689 **голяма коалиция** (Вилхелм III Орански) за запазване на европейското равновесие. Пфалц е опустошен.

1692 Мор. битка при Ла Ог: реш. поражение на новия фр. флот. Разпадане на съюза и

1697 Рейсвейкски мир: първи мир със загуби за Луи XIV, но запазване на Страсбург и анексията на Елзас.

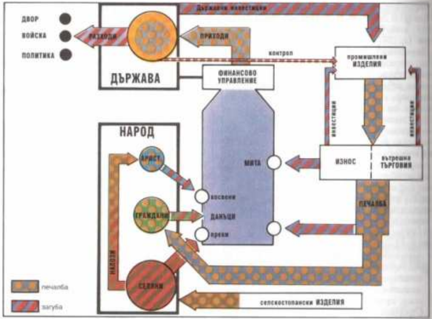
Държавни инвестиции
двор
войска
политика
разходи
приходи
контрол
промишлени изделия
ДЪРЖАВА
финансово управление
НАРОД
арист.
граждани
селяни
налози
мита
косвени
данъци
преки
инвестиции
износ
вътрешна търговия
печалба
селскостопански ИЗДЕЛИЯ
печалба
загуба

Система на меркантилизма

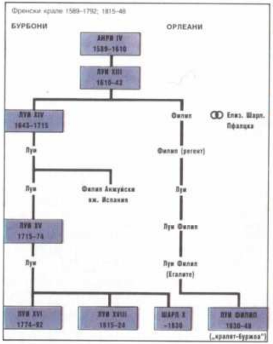
Френски крале 1589–1792; 1815–48
БУРБОНИ
ОРЛЕАНИ
АНРИ IV 1589–1610
ЛУИ XIII 1610–43
ЛУИ XIV 1643–1715
Филип
Елиз. Шарл. Пфалцка
Луи
Филип (регент)
Луи
Филип Анжуйски кж. Испания
Луи
ЛУИ XV 1715–74
Луи Филип
Луи
Луи Филип (Егалите)
ЛУИ XVI 1774–92
ЛУИ XVIII 1815–24
ШАРЛ X –1830
ЛУИ ФИЛИП 1830–48
(„кралят-буржоа")

Бурбон-Орлеанска династия

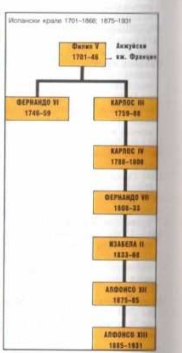
Испански крале 1701–1868; 1875–1931
Филип V 1701–46
Анжуйски кж. Франци
ФЕРНАНДО VI 1746–59
КАРЛОС III 1759–88
КАРЛОС IV 1788–1808
ФЕРНАНДО VII 1808–33
ИЗАБЕЛА II 1833–68
АЛФОНСО XII 1875–85
АЛФОНСО XIII 1885–1931

Бурбонска династия

Разцвет на абсолютизма във Франция

[1643] 1661–1715 Луи XIV, „кралят-слънце". Дребен на ръст, учтив и сдържан, но и величествен, проникнат от достолепието на ранга си („Държавата, това съм аз!"), той се чувства длъжен да множи славата на държавата и да я представлява достойно.

Управление: само чрез разпоредби на краля, който се съветва с „таен" držж. съвет и министри от кариерата, кабинета (малка, частна стая). Намеса в правосъдието чрез крал. заповеди за задържане, тайна полиция и полит. арести (Бастилията).

Военно дело: Лувоа (1641–91), военен министър от 1668, увеличава редовната войска на 170 000 души (при население 18 млн.); въвежда униформи, подобрено снаряжение (байонет), специал. части (пехота, кавалерия, артилерия) и пост. воен. чинове. Кралят назначава и награждава офицерите (благородници). – С военачалниците Тюрен, Конде, Люксембург, фр. армия става най-голямата и най-добрата в света. – **Вобан** (1633–1707) революционизира строежа на крепости чрез звездообразни бастиони без мъртъв ъгъл на обстрел; това променя обсадната техника и цялата воен. тактика.

Администрация: разширяване на крал. интендантство в провинциите и на крал. магистрати в градовете; управленческите и полиц. права в селата остават в ръцете на благородниците земевладелци (сеньори).

Стопанство и финанси: Като фин. министър **Колбер** (1619–83) създава първото направлявано от д-вата нац. ст-во на новото време със статист. бюджетно планиране и регламентирано счетоводство. **Меркантилизмът** (също и колбертизъм) създава фин. предпоставки за възход на абсолютизма, защото д-вата използва печалбите от мита, преки (талии) и косвени (консумативни) данъци за издръжка на войската, админ-ята и двора. Тъй като според мирогледа на епохата богатството се състои в трупане на пари, меркантилизмът се стреми към активен търг. баланс чрез износ на висококачествени стоки (лукс. и мод. стоки, стъклария, парфюми, порцелан и т. н.). Ето защо: премахване на вътр. мита, изграждане на сухозем. и вод. пътища, установяване на държ. монополи, фин. помощ за пром. **манифактури** (големи занаят. предприятия с разделение на труда); насърчаване на мореплаването и търг. д-ва (колон. политика, с. 277); защитни мита, твърди цени на сел.-ст. продукти; улеснения за бракосъчетанията, забрани за изселване. – Докато меркантилизмът благоприятства търговията и занаятите, а с това повишава благосъстоянието на гражданите, селяните нямат стимул да увеличават производството.

Социален строй: Съсл. делене се запазва, но без полит. привилегии. Клирът и аристокрацията са облагодетелствани чрез поземл. имоти, освобождаване от данъци, спец. правораздаване. Висш. буржоазия участва в стоп. възход и купувайки длъжности, има възможност да влезе в служ. арист-я (noblesse de robe). Дреб. буржоазия и селяните поемат държ. задължения.

Църковна политика: обезпечаване на кат. държ. църква с право за крал. разпореждане (заемане на длъжности) и цензура на пап. решения чрез „Галикански параграфи" (Босюе), утвърдени от **поместния Парижки събор** (1682). За възстановяване на рел. единство терор над протестантите чрез драгунади (разквартируване на воен. части).

1685 Отмяна на Нантския едикт: повод за масовото бягство на ок. половин млн. хугеноти; това води до големи щети за меркант. ст-во и първите критики на абсолютизма (Фенелон). – Приемане на бежанците най-вече в Холандия, „предградието на Просвещението" (Пиер Бейл, с. 257) и Бранденбург (с. 263).

От 1710 Преследване на **янсенизма** (основател еп. на Ипър К. Янсений): движение за вътр. антиклерикално обновление на католицизма в духа на св. Августин. Негов център е манастирът „Порт Роаял" край Версай. – Разпространение в Италия, Нидерландия (Утрехтска църква) и Австрия (йозефинизъм, с. 287).

Дворцов абсолютизъм: Символ на абсолют. държава става **Версайският дворец,** проект. от Мансар (поч. 1708, срв. мансарда) и постр. 1624–1708; обзаведен лукс. и разточително (интериор от Льобрюн, 1646–1708); непрактичен за живот, но представителен; обкръжен от „зелената архитектура" на геометр. паркове (Льо Нотр, 1613–1700) с фонтани и радиални оси към центъра на двореца (спалнята на краля). – Фр. дворец и парк излизат на мода в Европа, както и фр. език, етикетът и дворц. култура с паради, опера и балет, с издължена перука и панталони до коленете. Идеал за образованост е „галант. кавалер". – Фр. епоха заменя испанската.

Литература: С „Поетическото изкуство" **Боало** (1636–1711) създава формалните правила на **фр. класика,** спазвани в героич. трагедии (често със сюжети от ант. Рим) на **Корней** (1606–84) или **Расин** (1639–99), както и в комедиите с типизация на образите на **Молиер** (1622–73) или басните на Лафонтен (1621–95).

Изкуство: Пусен (1594–1665), Клод Лорен (1600–82), Риго (1659–1743) рисуват декор. оформени „героически пейзажи" или съсл. личности в антично-митологично облекло. – Покровител и най-голям възложител на дворцово изкуство е кралят.

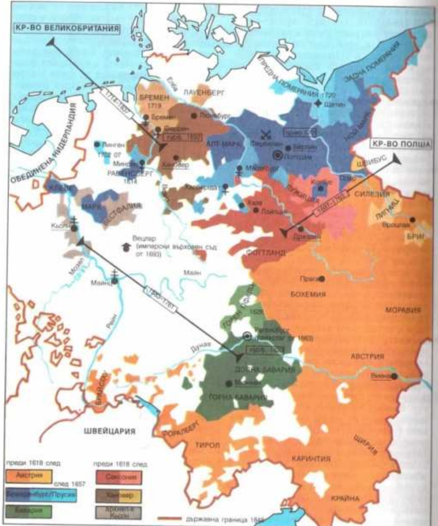
КР-ВО ВЕЛИКОБРИТАНИЯ
1714–1837
ОБЕДИНЕНА НИДЕРЛАНДИЯ
Елба
ЛАУЕНБЕРГ
БРЕМЕН 1719
Бремен
Люнебург
Линген 1702 от
Минден
РАВЕНСБЕРГ 1614
АЛТ-МАРК
КЛЕВЕ
МАРК
ВЕСТФАЛИЯ
Кьолн
Вецлар (имперски върховен съд от 1693)
Мозел
Майн
Майнц
Рейн
1760–1761
ПРЕДНА ПОМЕРАНИЯ 1720
ЗАДНА ПОМЕРАНИЯ
Щетин
НОЙ-МАРК
Фербелин
Берлин
Потсдам
Магдебург
КР-ВО ПОЛША
ЩВИБУС
ЛУЖИЦА
СИЛЕЗИЯ
1697–1763
Хале
Лайпциг
Дрезден
ЛИГНИЦ
Вроцлав
БРИГ
ФОГТЛАНД
Прага
БОХЕМИЯ
МОРАВИЯ
ГОРЕН ПФАЛЦ
Регенсбург
Дунав
ДОЛНА БАВАРИЯ
Мюнхен
ГОРНА БАВАРИЯ
АВСТРИЯ
Виена
ШВЕЙЦАРИЯ
БРАЙСГАУ
ФОРАЛБЕРГ
ТИРОЛ
ЩИРИЯ
КАРИНТИЯ
КРАЙНА
преди 1618 след
Австрия
след 1657
Бранденбург/Прусия
Бавария
преди 1618 след
Саксония
Хановер
Архиеп-в Кьолн
държавна граница 1648

Територии на немските имперски князе след 1648

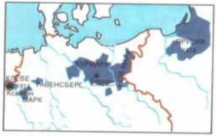
ПРУСИЯ
КУРМАРК
КЛЕВЕ
РАВЕНСБЕРГ
МАРК

Бранденбург до 1620

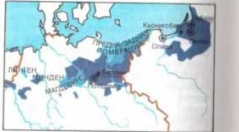
Кьонигсберг
ПРЕДНА ЗАДНА ПОМЕРАНИЯ
ЛИНГЕН
МИНДЕН
МАГДЕБУРГ

Прусия до 1740

Германската империя след 1648

Въпреки теж. поражения от войната (опустошения; намаляване на населението от 15 на 10 млн., отчасти до 70%) и всеобщата морална разруха (грабежи, жестокост, разврат, лов на вещици) бързо възстановяване: заслуга на княж. дворове. Чрез концентрация на у-нието, войската и данъч. дело те стават полит. и култ. средища (наплив от фр. думи). – Освен абсолют. (Бранденбург, Бавария), възникват и д-ви със съсл. конституции (Вюртемберг, Мекленбург).

Конституция: Д-вата се състои от ок. 300 сув. части без чувство за обща държ. принадлежност; според преподавателя по държавно право Самуел Пуфендорф (1632–94) – „За състоянието на Герм. империя" (1667) – д-вата е „готич. (ленноправно) чудовище" с абсолют. елементи.

Имперските органи са разделени м/у император и д-ва по дуал. съсл. принцип: дворц. канцелария (Виена) и имперска (Майнц); имп. дворц. съвет (1664/Виена) и имп. върх. съд (от 1693/Вецлар); от

1663 пост. **райхстаг** в Регенсбург, конгрес на пратениците, разделен на три курии: курфюрсти (8), князе (165), имп. градове (61), които, от своя страна, са разделени на рел. партии. **Имперска армия** (без военна стойност) се сформира само след решение за държавна война.

1658 Избор на Леополд I за император [до 1705]; втори кандидат: Луи XIV. Курфюрство Майнц, Кьолн и др. образуват

1658 Рейнска коалиция с/у Хабсбургите.

Възход на немските имперски князе

Бавария (дин. Вителсбах)

1597–1651 Максимилиан I. – Водач на кат. лига (1609), получава 1623 пфалцката курфюрстка титла (която запазва и след 1648). Брат му Фердинанд е вителсбахски архиеп. в епархия Кьолн (1583–1761 ръководена от баварски архиепископи).

1651–79 Фердинанд Мария: Мюнхен става резиденция.

1679–1726 Максимилиан II Емануел, победител над турците и съюзник на Луи XIV във войната за исп. наследство (с. 269); Мюнхен става южногерм. център на барока.

Саксония (дин. Ветин)

1697–1763 Лична уния с кралство Полша при Август II Силни [1694–1733]. Даниел Пьопелман (1662–1736) разширява Дрезден (Цвингер).

Хановер (дин. Брауншвайг-Люнебург)

1692 Х-г Ернст Аугуст [1679–98] получава 9-а курфюрстка титла; от 1701 кандидат за англ. трон (закон за престолонаследието, с. 269).

1714–1837 Лична уния с Великобритания.

Бранденбург-Прусия (дин. Хоенцолерн)

1608–19 Йохан Сигизмунд получава Клеве, Марк, Равенсберг (Ксантенски договор 1614) и И. Прусия като полски лен чрез унаследяване (1618).

1640–88 Фридрих Вилхелм I, великият курфюрст. Създава бранденб.-прус. държавна нация, като обезвластява съсловията (данъчно облагане) и привилегирова аристокрацията (освобождаване от данъци, землевладение). – Най-силна съпротива оказват съсловията в И. Прусия; те губят полит. поддръжка на Полша в швед.-пол. война (1655–60, с. 271). Върховенството над И. Прусия е признато от Швеция (Лабиауски договор, 1656), а след смяна на партиите – и от Полша (Велауски договор, 1657) и потвърдено в

1660 Оливския мир.

1661–63 Постоянен ландтаг в Кьонигсберг. Водачите на съсловията са екзекутирани или заточени в крепости.

Администрация: чиновници за обхващане на контрибуциите (преки поземлени и поголовни данъци) и на акцизите (косвен град. консумативен данък); фин. служби за провинциите (военни камари) и за лич. владение (поземлени камари). Администрацията се ръководи от Тайния съвет.

Меркантилно стопанство за подобряване благосъстоянието и данъч. власт: строеж на пътища, диги, канали; земеделски еталонни предприятия; колониална политика по холандски образец:

1683 Основ. е фактория Гросфридрихсбург/З. Африка (до 1720 пруска).

1685 Потсдамски едикт: Приетите 20 000 бежанци (с. 261) съживяват текстилните манифактури (Берлин).

Военно дело: увеличение на редовната войска от 8000 на 23 000 души, довело до успехи във войната с/у Франция и Швеция (1672–78, с. 271):

1675 битка при **Фербелин** и преследване на швед. армия до Рига. – С победата над водещата военна нация в Европа започва пруската военна традиция.

Външна политика: пост. лавиране м/у вел. сили; облаги от Вестфалския мир (с. 255), но Пр. Померания с Щетин остава шведска; въпреки това Бранденбург, най-силната немска държава след Австрия, е нов фактор в европейските борби за власт.

1688–1713 Фридрих (III) I – дворцовият бароков крал на Прусия, в Кьонигсберг

1701 коронясан за „крал на Прусия".

Берлин: дворц. резиденция със сгради на Еозандер (1670–1729) и Андреас Шлютер (1664–1714). Под протекцията на кралица Софи Шарлоте (срв. Шарлотенбург) са основ. Академия на изкуствата (1696) и – по инициатива на Лайбниц – Академия на науките (1701).

Хале става средище на Северогерм. просвещение и пиетизма благодарение на Кр. Волф и А. Х. Франке.

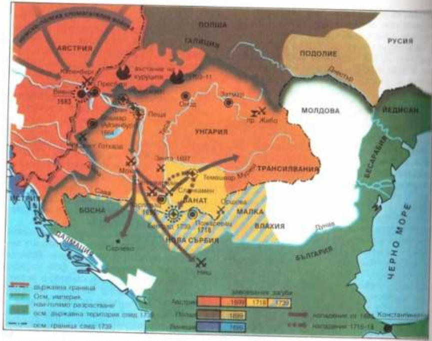
ПОЛША
ГАЛИЦИЯ
РУСИЯ
ПОДОЛИЕ
АВСТРИЯ
Каленберг
Виена 1683
Пресбург
въстание на куруците
1703–11
Пеща
Офен
Затмар
пр. Жибо
МОЛДОВА
ЙЕДИСАН
УНГАРИЯ
Сен Готхард
Днестър
Зента 1697
Темешвар
ТРАНСИЛВАНИЯ
БЕСАРАБИЯ
Сава
Сланкамен
БАНАТ
Оршова
БОСНА
МАЛКА
ВЛАХИЯ
Дунав
Белград 1739
Пожаревац 1718
НОВА СЪРБИЯ
Сараево
ДАЛМАЦИЯ
БЪЛГАРИЯ
ЧЕРНО МОРЕ
Ниш
държавна граница
Осм. империя, най-голямо разрастване
осм. държавна територия след 1739
осм. граница след 1739
завоевания загуби
Австрия
1699
1718
1739
Полша
1699
Венеция
1699
нападения от 1683
нападения 1715–18
Константинопол

Австро-турски войни 1663–1737

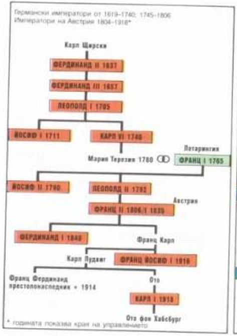
Германски императори от 1619–1740; 1745–1806
Императори на Австрия 1804–1918*
Карл Щирски
ФЕРДИНАНД II 1637
ФЕРДИНАНД III 1657
ЛЕОПОЛД I 1705
ЙОСИФ I 1711
КАРЛ VI 1740
Лотарингия
Мария Терезия 1780
ФРАНЦ I 1765
ЙОСИФ II 1790
ЛЕОПОЛД II 1792
Австрия
ФРАНЦ II 1806/I 1835
ФЕРДИНАНД I 1848
Франц Карл
Карл Лудвиг
ФРАНЦ ЙОСИФ I 1916
Франц Фердинанд престолонаследник + 1914
Ото
КАРЛ I 1918
Ото фон Хабсбург
* годината показва края на управлението

Династия Хабсбург (от 1637)

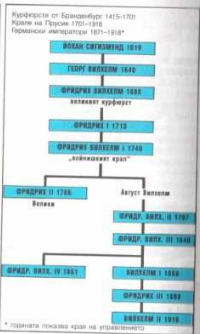
Курфюрсти от Бранденбург 1415–1701
Крале на Прусия 1701–1918
Германски императори 1871–1918*
ЙОХАН СИГИЗМУНД 1619
ГЕОРГ ВИЛХЕЛМ 1640
ФРИДРИХ ВИЛХЕЛМ 1688
великият курфюрст
ФРИДРИХ I 1713
ФРИДРИХ ВИЛХЕЛМ I 1740
„войнишкият крал"
ФРИДРИХ II 1786
Велики
Август Вилхелм
ФРИДР. ВИЛХ. II 1797
ФРИДР. ВИЛХ. III 1840
ФРИДР. ВИЛХ. IV 1861
ВИЛХЕЛМ I 1888
ФРИДРИХ III 1888
ВИЛХЕЛМ II 1918
* годината показва края на управлението

Династия Хоенцолерн (от 1619)

Възход на Австрия като велика сила

Вътр. укрепване на Осм. имп-я при Вел. везир Мехмед Кьопрюлю [1656–61] и

1663–99 второ **турско нападение над Ср. Европа** (Мехмед IV [1648–87]).

1663/64 I австро-турска война, следствие от австр. и тур. намеса в полит. размирици в Трансилвания.

1664 Битка при Санкт Готхард/Раб (Монтекуколи, Шпорк) и (позорен) мир от Вошвар: Унгария е разделена и принудена да плаща трибути на Австрия.

1669–71 Заговор на магнатите от унг. висша аристокрация заради жестокото преследване на протестантите; граф Имре Тьокьоли (1656–1705) вдига **въстанието на куруците** и извиква турците на помощ.

1683–99 II (Вел.) австро-тур. война. Настъпление (Вел. везир Кара Мустафа) и

1683 обсада на Виена. Защитник: граф Рюдигер фон Щаремберг (подпомаган от проповедника Абрахам а Санта Клара). – Европ. (предимно нем.-пол.) спомагателна войска начело с пол. крал Ян Собиески побеждава при **Каленберг** (под командването на Карл V Лотарингски): край на тур. натиск в/у Европа.

1684 „Свещен съюз" (Австрия, Полша, Венеция, от 1686 Русия) с/у Турция под егидата на папа Инокентий XI. – Въпреки атаките на Луи XIV на запад (1-а война на два фронта в нем. история, с. 259) импер. офанзива. Победители над турците: Максимилиан II Емануел Баварски (с. 263), Лудвиг Баденски („Тур. Луи").

1686–97 Освободена е Унгария; пада Белград (1688).

1687 **Райхстаг в Пресбург:** Съсловията предоставят унгарската корона на Хабсбургите (по мъжка линия); възниква австро-унгарската дуалистична монархия.

1691 Победи при Ниш и Сланкамен: Трансилвания е освободена; християнските балкански народи вдигат въстания.

1697 Цар Петър I завладява Азов.

1697 **Принц Евгений (Ойген) Савойски** (1663–1736) става главнокомандващ импер. войска. Племенникът на Мазарини е на австр. служба от 1683, след като Луи XIV го изгонва заради дребния му ръст.

1697 Битка при Зента; превзето е Сараево.

1699 Карловацки мир: Австрия става вел. сила. – Венеция получава Морея, която турците си връщат 1715; затова

1716–18 III австро-тур. война. Победи на Евгений при Петервардайн, Темешвар и

1717 превземане на Белград.

1718 Пожаревацки мир с Турция: най-голямо разрастване на Хабсб. имп-я.

Австрия (-Унгария) 1700–40: Главноком. и пръв държавник на новата велика сила е **принц Евгений** („Австрия над всичко"). **Многонационалната държава** с 11 основни народа е притисната от турската опасност в крайдунав. земи; дин. на Хабсбург (Domus Austria); кат. вероизповедание; хабсб. дворцова аристокрация от всички наследст. земи; абсолют. центр. учреждения (с офиц. език латински, по-късно немски).

Виена става полит., стоп. и култ. център. Там работят барок. строители Й. Фишер фон Ерлах (1656–1723: църква „Св. Карл" във Виена); Лукас фон Хилдебранд (1668–1745: дворец Белведере); Я. Прантауер (1660–1726: манастир „Мелк").

Администрация: В Тайното съвещание като висша инстанция (1709) влизат дворц. канцелария (вътр. работи), Тайният съвет и държавната канцелария (външ. работи), дворц. военен съвет (войска) и дворц. камара (финанси), но липсва стройна орг-я. Разхищенията, протекциите, липсата на бюджетно планиране отслабват държавата и войската (срв. поражение, 1739).

Стопанство: Монополите в/у солта, тютюна, желязото и манифактурите за текстил (Силезия, Линц, Грац), коприна (Санкт Пьолтен) и стъкло (Бохемия) не подобряват финансите на задлъжнялата държава.

1718 Основ. е Виенската порцеланова манифактура. – Водещ меркантилист е В. фон Хьорнигк (1640–1712): „Австрия може всичко, стига да поиска" (1684).

Заселническа политика: Т. нар. „дело за уреждането" (1689) създава предпоставки за колонизация на обезлюдените от тур. владичество дунав. области (миграция на банатци, шваби и трансилвански саксонци).

1711–40 Карл VI. – Въстания на благородниците карат императора да сключи

1711 Затмарски мир: у-ние на Унгария по закони, приети от съсловното събрание.

Външна политика: хегемония над Италия чрез участие във войната за исп. наследство. Запазването ѝ не успява (с. 269). Политиката на императора се определя от

1713 Прагматическата санкция: обезпечаване на жен. престолонаследие (Мария Терезия, род. 1717); затова дог. с Испания (1725), Прусия (1728), Великобритания (1731) и Франция (1738). – Опитите за собст. колон. политика чрез основ. Ориенталска компания (1719, Триест) и

1722 Източноинд. компания (Остенде) рухват (съпротива на Великобритания). След конгреси в Камбре (1724) и Соасон (1728) търг. компании са ликвидирани с

1731 Виенски договор; Англия признава Прагматическата санкция.

1737–39 IV война на Турция с/у Австрия и Русия;

1739 Белград. мир: Турция губи С. Сърбия и Мала Влахия; начало на австро-рус. съперничество на Балканите. – Мария Терезия поема (1740) държава без вътрешна политика и външен авторитет.

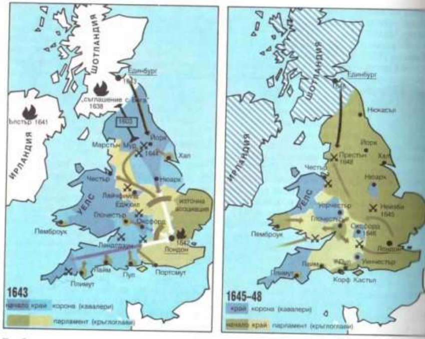
ШОТЛАНДИЯ
Единбург
1643
„съглашение с Бога“ 1638
Ълстър 1641
ИРЛАНДИЯ
1603
Йорк
Марстън Мур
1644
Хал
Честър
Нюарк
Лайчфийлд
Еджхил
Глочестър
Оксфорд
източна асоциация
УЕЛС
Пемброук
Лансдаун
1642
Лондон
Лайм
Пул
Портсмут
Плимут
1643
начало край корона (кавалери)
парламент (кръглоглави)
Нюкасъл
Престън 1648
Нейзби 1645
Уорчестър
Оксфорд 1646
Уинчестър
Корф Кастъл
1645–48
край корона (кавалери)
начало край парламент (кръглоглави)

Борба между корона и парламент 1642–1648

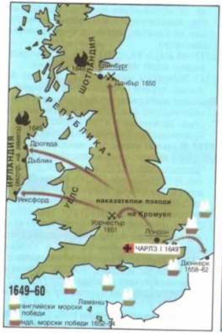
ШОТЛАНДИЯ
Единбург
Данбър 1650
РЕПУБЛИКА
ИРЛАНДИЯ
1649
Дрогеда
Дъблин
Уексфорд
УЕЛС
наказателни походи на Кромуел
Уорчестър 1651
Лондон
ЧАРЛЗ I 1649
Дюнкерк 1658–62
Ламанш
1649–60
английски морски победи
ндл. морски победи 1652–54

Диктатура на Кромуел

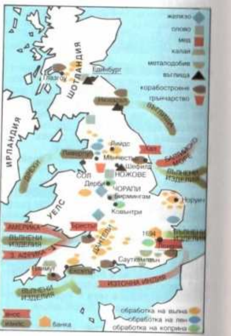
желязо
олово
мед
калай
металодобив
въглища
корабостроене
грънчарство
ШОТЛАНДИЯ
Единбург
Глазгоу
ИРЛАНДИЯ
Нюкасъл
Лийдс
Ливърпул
Манчестър
Хал
Шефилд
СОЛ
НОЖОВЕ
Дерби
ЧОРАПИ
Бирмингам
Ковънтри
Норуич
УЕЛС
АМЕРИКА
ВЪЛНЕНИ ИЗДЕЛИЯ
З. АФРИКА
Бристъл
1694
Лондон
Саутхямптън
Плимут
Ексетър
ИЗТОЧНА ИНДИЯ
износ
внос
банка
обработка на вълна
обработка на лен
обработка на коприна

Стопанство ок. 1700

Англия при Стюартите (1603–48)

1603–25 Джеймс I (37-год.) като шотл. крал и наследник на Тюдорите се титулува „крал на Великобритания“ (1604); опира се на Англик. държ. църква. Епископ. конференция в Хамптън Корт анатемосва пуританизма и католицизма (1604); това води до

1605 Барутен заговор на католиците. – С/у абсолют. действия на „брит. Соломон“ (данъч. облагане, купуване на титли и длъжности) е обр. парлам. опозиция на селските благородници (джентри) и буржоазията (сити) за запазване на правата.

1625–49 Чарлз I (25-год.). Изостряне на противоречието заради крал. юрисдикция (Звездната палата) и данъците (1635 пари за флот). Въпреки повторното си разпускане парламентът иска в

1628 Петицията за правата гаранции с/у произволните арести и данъч. облагане.

1629–40 Безпарлам. у-ние с преследване на всички полит. и рел. противници (неконформисти), предимно на **пуританите** („чисти“): калвинистско движение за прочистване на Църквата от кат. култ въз основа на свободното библейско християнство и по принципа на общината (с. 238) и аскетизъм. Радикалните **индепенденти** искат безусловна свобода на общините.

1638 Въстание на шотландци-презвитерианци, обединени в „съглашение с Бога“ (Covenant, срв. с. 247), с/у налаганото от кентърбърийския архиеп. Уилям Лод англиканство. За отпускане на средства за „епископ. войни“ с/у шотл. бунтари

1640 свикване на „Краткия“, по-късно на „Дългия парламент“. Пурит. мнозинство (Джон Пим) налага контрол над правителството (1641 „Велика ремонстрация“: списък с оплаквания); съдебни процеси и екзекуции на кралските съветници Страфърд (1641) и Лод (1645).

1642–48 Гражд. война м/у крал (кавалери) и парламент (кръглоглави: късо подстригани), предизвикана от ирл. кат. в-ние (клане в Ълстър, 1641) и ареста на Джон Пим. – Реш. са намесата на Шотландия (1643) и новата парлам. войска на индепендента **Оливър Кромуел** (1599–1658), който – убеден в мисията си – превръща своите „благочестиви железострани“ във фанатична елитна войска на пуританите.

1648 Победа на Кромуел при Престън над шотландците, които Чарлз I е привлякъл на своя страна. След „чистка“ във войската „Дългият парламент“ дава краля под съд. Делото завършва с

30.1.1649 екзекуция на Чарлз I и отмяна на монархията.

Английска република (1649–60)

Р-ката се управлява без Камара на лордовете и държ. съвет от „Дългия парламент“. – Засилена дейност на рел. секти (левълъри: уравнители). – Пурит. чистка в кат. Ирландия (1649) с пълна експроприация на земята (начало на ирл. омраза) и в Шотландия (1650/51) от Кромуел; след разпускане на „Дългия парламент“ той става

1653 лорд-протектор (пуританска военна диктатура). – Блестящи външнополитически успехи с/у Холандия и Испания.

1651 Навигационен акт: разрешение за превоз на всички стоки от и за Англия само с англ. кораби, насочено с/у холандската посредническа търговия; това води до

1652–54 I англо-хол. морска война (под командването на адмирал Робърт Блейк).

1654–59 Война с Испания: Завладени са Ямайка (1655) и Дюнкерк (1658). Строго у-ние на пуританите в Англия с контрол над поведението на хората (спазване на неделята). – Секретарят на Кромуел **Джон Милтън** (1608–74) изгражда англо-пурит. месианско съзнание за богоизбраност („God's own people“) в епоса „Изгубеният рай“ (1667).

1658 Кромуел умира. Неспособният му син Ричард абдикира. Ген. Мънк съдейства за възстановяване на монархията.

Реставрация на Стюартите (1660–88)

1660–85 Чарлз II (30-год.), възпитан в двора на Луи XIV. Неговото подражание на фр. абсолютизъм, преследването на пуританите и реставрацията на англик. държ. църква (Act of Uniformity, 1662) водят до нови конфликти м/у корона и парламент.

1665/66 Лондон е опустошен от чума и пожар.

1665–67 II англо-хол. морска война (с победи на хол. адмирал Де Рюйтер). С Бредския мир (1667) Холандия отстъпва Нови Амстердам (Ню Йорк), но си връща Суринам. – С подкрепата на кабалния съвет (1667–73) кралят сключва

1670 Дувърски (таен) договор с Луи XIV и започва непопулярна

1672–74 III война с Холандия (с. 259). След обявените от краля индулгенции (1672) в полза на католиците и неконформистите парламентът реагира със

1673 „закон за клетвата“ (Test Act): изключва неангликанците от държ. служби, и

1679 закон за habeas corpus: защита от произволни арести и гарантиране лич. свобода („Моят дом е моята крепост!“). В парламента се образуват партиите:

виги (ирон. название на шотл. селяни; бурж.; противници на католиците Стюарти) и **тори** (*ирл.* бандити; консерватори, англикани и верни на короната).

1685–88 Джеймс II (52-год.) се опитва да реставрира католицизма; съпротива на Англиканската църква и вигите (У. Ръсъл; Шафтсбъри).

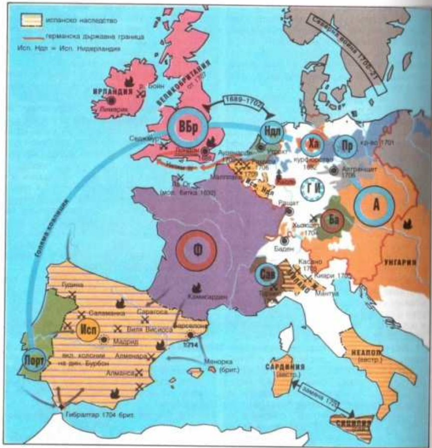
испанско наследство
германска държавна граница
Исп. Ндл = Исп. Нидерландия
ИРЛАНДИЯ
Лимерик
Бойн
ВЕЛИКОБРИТАНИЯ
от 1707
ВБр
Седжмур
1689–1702
Ндл
Ауденарде 1708
Утрехт
Рамили 1706
Малплаке 1709
Исп. Ндл
Ла Ог
(мор. битка 1692)
Северна война 1700–21
Ха
Пр
кр-во 1701
курфюрство 1692
Алтранщат 1706
ГИ
Ращат
А
Ба
Хьохщет 1704
Баден
Ф
Камисарди
Сав
Торино
МИЛАНО
Касано 1705
Киари 1701
Мантуа
УНГАРИЯ
Голяма коалиция
Гудина
Саламанка
Сарагоса
Исп
Виля Висиоса
Барселона
Мадрид
1714
вкл. колонии на дин. Бурбон
Алменара
Алманса
Порт
Менорка (брит.)
Гибралтар 1704 брит.
НЕАПОЛ (австр.)
САРДИНИЯ (австр.)
замяна 1720
СИЦИЛИЯ

Групиране на силите във войната за испанското наследство

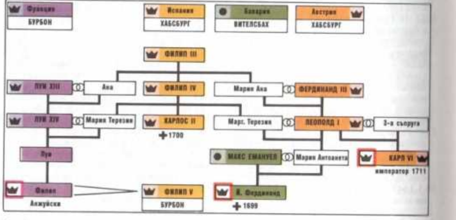
Франция
БУРБОН
Испания
ХАБСБУРГ
Бавария
ВИТЕЛСБАХ
Австрия
ХАБСБУРГ
ФИЛИП III
ЛУИ XIII
Ана
ФИЛИП IV
Мария Ана
ФЕРДИНАНД III
ЛУИ XIV
Мария Терезия
КАРЛОС II
+1700
Марг. Терезия
ЛЕОПОЛД I
3-а съпруга
Луи
МАКС ЕМАНУЕЛ
Мария Антоанета
КАРЛ VI
император 1711
Филип
Анжуйски
ФИЛИП V
БУРБОН
Й. Фердинанд
+1699

Династични претенции за испанското наследство
(претенденти за трона: Филип, Йосиф Фердинанд, Карл VI)

„Славната революция“ (1688–1689)

Неочакваното раждане на престолонаследника Джеймс (III) изправя Англия пред опасност от продължение на кат. династия. Виги и тори извикват Вилхелм III Орански („За прот. религия и свободен парламент“) за крал (Уилям III).

1688–89 Славната революция минава без кръвопролития; Джеймс II бяга във Франция; Уилям III предприема поход с/у кат. „якобинци“ (поддържат Яков: Джеймс) в Ирландия: 1690 битка на р. Бойн и капитулация на Лимерик (1692).

Значение за Англия: 1. парлам. участие в управлението на джентри и сити чрез

1689 Декларацията за правата (одобряване на данъците, свобода на словото, липса на редовна войска). Теорет. обосновка на разделението на властите на законодателна и изпълнителна, за да се гарантират свободата на личността и собствеността на гражданите, от Джон Лок (с. 257): „Два трактата за управлението“ (1689). – 2. възход на Англия като първа търг. и капиталова сила.

1694 Учредена е Английската банка.

Значение за Европа: 1. премахване на абсолютизма чрез **конст. монархия.** 2. преодоляване на фр. хегемонна политика чрез принципа за равновесие на силите, затова война с Франция 1689–97 (с. 259).

Значение за света: 1. Англия печели спора за мор. надмощие (в лична уния с Холандия до 1702). 2. Възниква англо-френско колониално съперничество (с. 277).

Великобритания до 1742

1701 Закон за престолонаследието, който го регламентира (Хановерска дин.).

1702–14 Кралица Ана (дъщеря на Джеймс II). Участие във войната за исп. наследство под командването на Джон Чърчил, херцог Марлбъро (1650–1722).

1707 Реална уния м/у Шотландия и Англия: образувана е **Великобритания.**

1714–1901 **Хановерска дин.:** Джордж I [1714–27]; Джордж II [1727–60]. – Създаване на парт. власт: парлам. мнозинство съставя кабинет начело с **премиер.**

1721–42 Мирен период при у-нието на вигите начело с Робърт Уолпоул, „владетеля на нацията“: разпределение на службите чрез „патронаж“, купуване на гласове, цензура на печата (литер. критик: Джонатан Суифт, 1667–1745: „Пътешествията на Гъливер“, 1726); растящо благосъстояние чрез меркант. колон. политика.

Война за исп. наследство (1701–13/14)

От 1665 Европа очаква смъртта на посл. исп. Хабсбург Карлос II, инфантилен инвалид. Исп. наследство би могло да създаде свет. сила (Франция или Австрия), за да предотврати това, Уилям III замисля разделяне. – 1-и план (1698): принц-курфюрстът на Бавария като претендент за трона (наследник); той умира 1699; – 2-и план (1700): ерцхерцог Карл като претендент на хабсб. секундогенитура (2-а династ. наследствена линия) за Испания и колониите ѝ. – В завещанието на Карлос II (по настояване на Луи XIV, исп. държ. съвет и курията) за общ наследник е определен Филип Анжуйски. Решението застрашава europ. равновесие, затова е образувана

1701 Голяма коалиция на Великобритания, Холандия, Австрия, Прусия, Хановер, Португалия (договор Метуен), Германската империя (1702) и Савоя (1703). Съюзник на Луи XIV е дин. Вителсбах (Бавария, курфюрство Кьолн).

1701–13/14 Война за исп. наследство, първата световна война в по-ново време, с военни действия в Испания (гражд. война), Италия (принц Евгений), Южна Германия (Лудвиг Баденски), Холандия (Марлбъро), океаните и Северно море.

1703 Ерцхерцог Карл е издигнат за крал на Испания (Карлос III).

1704 Англичаните завладяват **Гибралтар.** – Блест. победи на съюзниците: Хьохщет (1704), Рамили, Торино (1706), Ауденарде (1708), Малплаке (1709). След 7-год. война Франция е изтощена от меркант. с-ма, данъч. натиск, вътр. размирици (Камизарско в-ние на хугенотите в Севенските планини), докато Австрия урежда по мирен начин в-нията в Унгария (с. 265). Предложенията за мир на Луи XIV, съдържащи отказ от Испания и изтегляне от Елзас, се провалят заради прекомерните искания на победителите.

1711 Полит. обрат във войната поради две случайни събития: 1. падане на пр-вото на вигите и нач. на ерата на Болингброук (тори) във Великобритания, както и отзоваване на Марлбъро; 2. смъртта на имп-р Йосиф I. Негов приемник става Карл VI (с. 265). Съюзът м/у Испания и Австрия крие риск от нова хабсбургска свет. сила, затова Франция се обединява с мор. сили.

1713 Утрехтски мир (втора мирна конференция в по-ново време) с разделяне на Испания: осн. исп. територия и колониите се дават на Филип Анжуйски; останалите територии – на Австрия; Сицилия – на Савоя. – С Бариерския дог. Нидерландия си осигурява белг. преградни крепости. – Великобритания получава Гибралтар, Менорка, Нюфаундленд, Нова Шотландия, земите около Хъдсъновия залив (обл. Хъдсън Бей) и монопол в/у търговията с роби в Исп. Америка (Асиентски дог.). – След военна развръзка имп-рът и Герм. империя признават новия ред с

1714 Ращатския и Баденския мир.

Резултат: победа на политиката на равновесие. Великобритания става „европ. арбитър“ и първа фин. сила чрез „най-доловата от всички наши войни“ (Сийли).

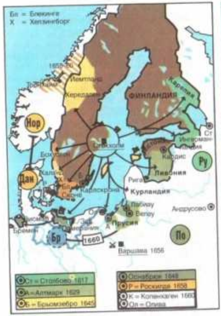
Бл = Блекинге
Х = Хелзингборг
1658–60
Йемтланд
Тронхайм
Хередален
ФИНЛАНДИЯ
Карелия
Нор
Стокхолм
Ст
Ингерманландия
Кексхолм
Ру
Бохуслен
Естония
Кардис
Ливония
Дан
Халанд
Х
Бл
Сконе
Карлскрона
Рига
Курландия
Лабиау
Велау
Андрусово
Висмар
Ол
Зап. Померания
Бремен
А
Прусия
Бр
1660
По
Варшава 1656
Ст = Столбово 1617
А = Алтмарк 1629
Б = Брьомзебро 1645
Оснабрюк 1648
Р = Роскилде 1658
К = Копенхаген 1660
Ол = Олива

Експанзия на Швеция до 1660

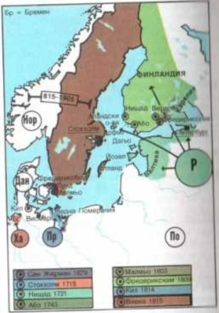
Бр = Бремен
ФИНЛАНДИЯ
815–1905
Нор
Аландски о-ви
Нищад
Або
Стокхолм
Дагьо
Йозел
Готланд
Карелия
Р
Балтика
Дан
Фредериксборг
Малмьо
Кил
Висмар
Предна Померания
Ха
Пр
По
Сен Жермен 1679
Стокхолм 1719
Нищад 1721
Або 1743
Малмьо 1803
Фредериксхам 1809
Кил 1814
Виена 1815

Загуби на Швеция до 1815

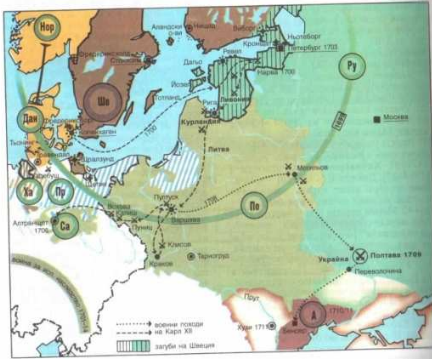
Нор
Аландски о-ви
Нищад
Виборг
Фредериксхолд
Стокхолм
Ньотеборг
Кронщат
Петербург 1703
Ревал
Дагьо
Нарва 1700
Йозел
Шв
Ру
Готланд
Рига
Ливония
Дан
Фредериксборг
Копенхаген
Курландия
1700
Москва
Тьонинг
Травендал
Щралзунд
Литва
Гадебуш
Щетин
Могильов
Ха
Пр
Пултуск
1708
Всхова
Калиш
По
Варшава
Алтранщет 1706
Са
Пуниц
Клисов
Тарногруд
Краков
1699
Украйна
Полтава 1709
Переволочина
война за исп. наследство 1701–14
Прут
А
1710/11
Хузи 1711
Бендер
военни походи на Карл XII
загуби на Швеция

Северна война 1700–1721

Швеция като велика сила

1632–54 Кристине (6-год.). По-късно приема кат. вяра и абдикира. Управлявана от най-големия държавник, канцлера **Аксел Уксеншерна** (1583–1654), след

1643–45 войната с/у Дания и изгодния

1648 Вестфалски мир (с. 255) Швеция става водеща мор. сила в Балт. море, но ѝ липсват икон. и фин. мощ, за да води независима политика на велика сила. Нейни ест. противници са Дания, Полша (претенции на дин. Ваза за трона), Бранденбург, по-късно и Русия.

1654–1720 Дин. Пфалц-Цвайбрюкен.

1654–60 Карл X Густав, „Александър на Севера", напада Полша (при Ян II Казимеж [1648–1668], отслабена от въстанието на запорожките казаци (1654) и рус. нападение).

1654–60 Шведско-полска война. След окупацията на Краков и Дюнабург

1656 победа при Варшава с помощта на Бранденбург (Лабиауски договор, с. 263).

1658 Роскилдски мир: Дания губи Ю. Швеция. Сключеният под натиска на мор. сили

1660 Оливски мир запазва равновесието в С. Европа.

1661 Кардиски мир (признат от Полша с Андрусовското примирие, 1667): Русия получава Смоленск и И. Украйна. Швеция финансира войната чрез данъч. привилегии и даване крал. имения на арист-ята, която сега владее 72% от земята. При

1660–97 Карл XI (4-год.) д-вата е зависима от френските субсидии (с. 259). Затова

1675 нахлуване в Бранденбург, поражение при Фербелин и оттегляне в И. Прусия (1678); същевременно

1675–79 нападение на Дания (победа в залива Кьоге, 1677). Въпреки това благодарение намесата на Луи XIV Швеция не понася загуби в мирните договори от Лунд (Дания) и Сен Жермен (с. 259). За установяване на нов ред в д-вата както в Дания (Lex Regia, 1665), така и в Швеция

1682 се въвежда абсолютизмът с конфискация на раздадените крал. имения. Баланс м/у земевладенията на корона, аристокрацията и своб. селяни; реорганизация на войската и флота. – С/у ликвидацията на съсловното самоуправление се обявява

1694 опозицията от благородници в Ливония начело с Райнхолд Паткулски.

Северна война (1700–21)

1697–1718 Карл XII (15-год.), „посл. викинг"; убеден лутеранин, гениален военачалник, но своенравен политик. – С/у него цар Петър I (с. 273) образува

1699 коалиция със Саксония/Полша (Август II, с. 263) и Дания (Фредерик IV). Паткулски поставя Ливония под полска защита; съсредоточаване на датски и руски войски с/у Швеция.

1700 С помощта на англ.-хол. флот Карл XII дебаркира в Зеландия и разбива Дания (мир в Травендал).

1700 Победа над Петър I при **Нарва** (3-кратно противниково надмощие): вместо да унищожи руската войска, кралят (вероятно от лична омраза) се обръща с/у приелия католическата вяра Август II, който е изгонен от Полша. – Станислав Лешчински е избран за полски крал (1704). Саксония е окупирана и принудена да подпише

1706 Алтранщетския мир: Август II се отказва от пол. корона и екстрадира Паткулски. – Марлбъро (с. 269) лично възпира краля (заради „спасението на протестантството") да се намеси във войната за исп. наследство в полза на Франция. Междувременно цар Петър I възстановява войската си и си връща Шлюселбург (Ньотеборг), Ивангород и Нарва (1704).

1703 Основаване на Петербург в блатата при устието на Нева.

1707/09 Руски поход на Карл XII. – Обединение с казашкия хетман Мазепа за освобождаване на Украйна и настъпление към Москва. – Започналата зима, епидемии и рус. атаки намаляват изтощената войска, но Карл XII рискува с

1709 битката при Полтава, завършила като пълно швед. поражение с капитулацията край Переволочина: първа катастрофа в Русия в по-ново време (срв. Наполеон, 1812; Хитлер, 1942/43). Раненият крал бяга в Турция и тласка султана към война (1711); рус. войска е обградена при р. Прут и капитулира. В мира от Хузи Петър I се отказва от Азовската крепост.

1713–20 Концентрични атаки с/у шведските владения на Северно и Балтийско море;

Дания настъпва с/у Бремен и Ферден и завладява Тьонинг (1713);

Русия окупира Аландските о-ви и Финландия (1714) и нахлува в Швеция (1719/20); влезлите след Утрехтския мир (1713) в коалицията

Прусия и Хановер превземат шведските владения в Германия. Върналият се от изгнание в Турция Карл XII се появява внезапно в Щралзунд (1718), но загива пред крепостта Фредериксхолд. – Британските и френските интереси към равновесието на северните сили предотвратяват загубата на шведските територии.

1719–21 Мирни договори: Стокхолмски с Хановер (Бремен, Ферден) и Прусия (Предна Померания); Фредериксборгски с Дания (проливни мита); Нищадски с Русия (спец. клаузи за лутеранската църква, нем. език и управлението в Балтика).

Победител: **Петър Велики.** От 1721 той се титулува „цар на всички руси". – Русия измества Швеция като велика сила (в Балтийско море).

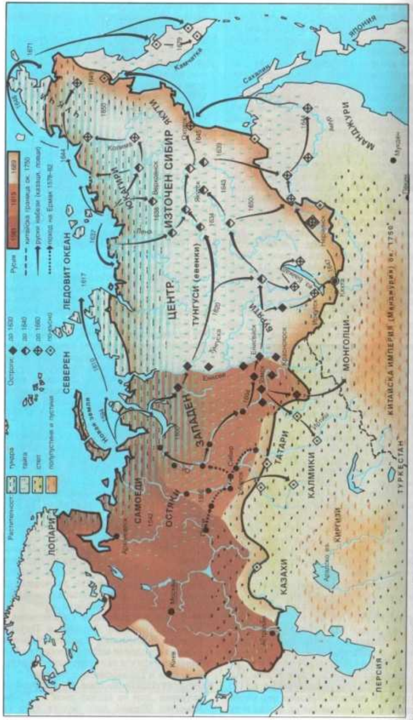

Овладяване на Сибир през XVII в.

Овладяване на Сибир през XVII в.

1558 Иван IV Грозни издава на търг. фамилия Строганови „документ за собственост" над Сибир със задължение за колониалното му овладяване.

Незабелязано от Европа започва едно от най-големите завоевателни дела на човечеството. Негови носители са

казаците, избягали рус., или укр. крепостни, които основават в „свободната (степна) земя" незав. военни общности (сотни) с избрани водачи (хетман, атаман). През XV в. признати от царя, те се използват като гран. щит с/у турци, татари, поляци. – В „лова на самур" се включват и търговци и местни заселници (сибиряки).

1581–84 Хетман **Ермак** по поръчение на Строганови прекосява с 800 пешаци З. Сибир до Иртиш; Сибир. ханство е завладяно. Сибир. градове възникват от остроги (прости укрепления за охрана на транспортните пътища).

1610 Казаците достигат устието на Енисей (от 1619 изт. граница на Русия). – Основ. са Томск (1604), Енисейск (1619), Красноярск (1628), Иркутск (1652).

1640 Ц. Сибир е овладян до Лена, Яна, Индигирка. От Якутск (1632) и Верхоянск (1638) набези: в СИ Сибир начело с Поярков и **Семьон Дежньов** (открил 1648 Беринговия проток); към Охотско море (1645); към басейна на Амур начело с **Хабаров** (1653); към полуостров Камчатка (1679). Руско-китайският граничен конфликт е изгладен в първия европ.-кит.

1689 Нерчински дог. (граница по Амур); откриването на руска търг. база в Пекин се регламентира в подписания 1727 Кяхтински дог. – Сибир става колония за заточение на престъпници и полит. затворници. По нареждане на царя 1728 датчанинът **Витус Беринг** (1680–1741) започва експедиции за изследване на Сибир.

1742 Челюскин достига най-северната точка на Евразия; изследвана е Аляска (от 1791 руска).

1613–1762 Дин. Романови: „Смутното време" (с. 203) приключва. При цар Алексей [1645–76] реформата на московски патриарх Никон (1653) за възстановяване на грц. богослужебни обреди разцепва Правосл. църква. Т. нар. старообрядци са подложени на гонения: протопоп Авакум е изгорен (1682). Цар. дъщеря София се опитва да запази регентството си с помощта на стрелците (с. 203), но е свалена от своя полубрат Петър (1689). С него започва новата епоха в Русия.

Възход на Русия

1689–1725 Петър I Велики (17-год.), „занаятчията на трона", е изпълнен с десп. енергия да европеизира страната („При руските трябва да се действа с принуда!"). Пътуванията му в чужбина (1697/98; 1716/17) са израз на възхищение от „немците" (събирателно име за всички чужденци). Царят се обучава за майстор на оръдия (Кьонигсберг), в корабно инженерство (Амстердам) и навигация (Лондон). – Съпротивата с/у реформите е сломена безпощадно: стрелците са избити (1698); синът му умира след изтезания в затвора (1718).

Реформаторското дело, проведено с чужденци (шотландеца Гордон, швейцареца Лефорт), цели да увеличи фин. мощ на държавата, за да укрепи новия флот и войската с помощта на европ. образование, регулирано набиране на новобранци (1 войник на 20 арендни двора) и военна повинност на аристокрацията.

Управление: Сенатът като висш правен орган (1711) ръководи ресор. министерства (11 колегии, 1718); д-вата е разделена на 11 губернии, 50 пров-и (и уезди); контрол над бюрокрацията чрез прокуратори (1722). Въведен е пряк (поголовен) данък.

Църк. политика: Патриаршията е заменена със Св. синод (1721), председателстван от оберпрокурор: светско лице, назначавано от имп-ра (цезаропапизъм).

Общество: Старорус. традиции (дори свързаните с брадите и облеклото) са забранени; родовата и длъжн. (на високи държ. постове) арист-я са изравнени чрез 14-степенна „таблица за ранговете" (1722).

1714/22 Разпоредби за престолонаследието за избягване на дворц. революции.

Стопанство: държ. монопол в/у манифактурите за гоблени и сукно, лесовъдството и минното дело; строеж на канали и пристанища; чужди специалисти (занаятчии, търговци, офицери, художници). – Основани са специал. висши у-ща, както и Академия на науките в Петербург (1725).

Външна политика: Излазът на открито море (прозорец към Европа) е получен чрез Северната война (с. 271).

1722–23 Персийски военен поход (Дербент, Баку).

Делото на Петър Велики има безспорно значение за Русия. Революцията отгоре европеизира народа само външно, но води до дълбок прелом в историята на Русия. При

1725–40 Екатерина I и Ана „нем. период" на фаворитите Меншиков, Бюрен, Мюних, Остерман; дворът харчи до 50% от държ. постъпления; положението на селяните се влошава от произвола на аристокрацията.

1735–39 Война с Турция и победи на Крим, пред Очаков и Хотин. С Белградския мир (1739, с. 265) Русия запазва Азов и получава излаз на Черно море.

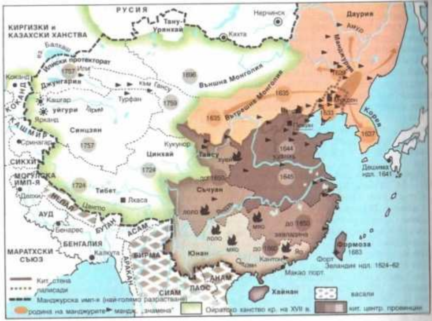
РУСИЯ
КИРГИЗКИ и КАЗАХСКИ ХАНСТВА
Балхаш
Илийски протекторат
1757
Или
Коканд
КОКАНД
Джунгария
към Гансу
Турфан
Кашгар
уйгури
Яркенд
КАШМИР
Синцзян
1757
Сринагар
СИКХИ
МОГУЛСКА ИМП-Я
Делхи
НЕПАЛ
АУД
Бенарес
БУТАН
АСАМ
БЕНГАЛИЯ
Калкута
МАРАТХСКИ СЪЮЗ
БИРМА
АРАКАН
Тану-Урянхай
Кяхта
Нерчинск
Даурия
Амур
Манджурия
1696
Външна Монголия
1759
1635
Вътрешна Монголия
1635
Мукден
Корея
1637
Пекин
Кукунор
Цинхай
Гансу
1724
1724
Тибет
Лхаса
Цангпо
Съчуан
лоло
лоло
мяо
мяо
Юнан
1644
1645
до 1650
завладяна
до 1660
Кантон
Дешима нидл. 1641
Формоза 1683
Форт Зеландия нидл. 1624–62
Макао порт.
АНАМ
ЛАОС
СИАМ
Хайнан
Кит. стена
палисади
Манджурска имп-я (най-голямо разрастване)
родина на манджурите
мандж., знамена"
Ойратско ханство кр. на XVII в.
васали
кит. центр. провинции

Китай при Манджурската династия през XVI/XVII в.

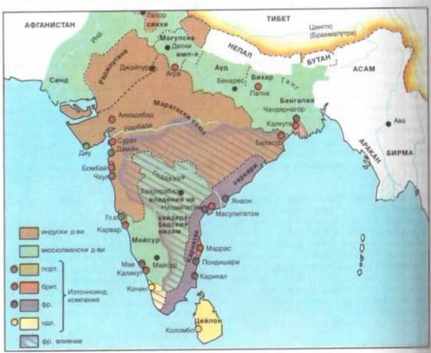
АФГАНИСТАН
Лахор
сикхи
Инд
Моголска
Делхи
имп-я
Раджпутана
Джайпур
Агра
Синд
ТИБЕТ
Цангпо (Брахмапутра)
НЕПАЛ
БУТАН
АСАМ
Ауд
Бенарес
Бихар
Патна
Ганг
Бенгалия
Чандернагор
Калкута
Баласор
Маратхски съюз
Ахмадабад
Нарбада
Сурат
Даман
Диу
Бомбай
Чаул
Годавари
Хайдерабад
владения на Низам
сиркари
Янаон
Масулипатам
Гоа
Карвар
хайдерабадския низам
Майсур
Майсур
Карнатак
Мадрас
Пондишери
Маe
Каликут
Карикал
Кочин
Цейлон
Коломбо
Ава
АРАКАН
БИРМА
индуски д-ви
мюсюлмански д-ви
порт.
брит.
фр.
нидл.
Източноинд. компания
фр. влияние

Индия ок. 1700

Китай при Манджурската династия

Ок. 1600 Нурхаци [1583–1628] обединява тунгуските племена в ЮИ Манджурия и с „Осемте знамена" (1615) въвежда строга военна организация.

1620 Завладян е Мукден (от 1625 столица); 1637 победен поход в Корея. При последния император от дин. Мин Чунджен [1628–44] империята се разпада поради селски въстания. Извикани на помощ от войските на Мин, манджурите влизат 1644 в Пекин и вземат властта.

1644–1911 Манджурска дин. 1-ият мандж. регент Доргун покорява Ю. Китай.

1662–1722 Император Канси, най-значимият владетел на Китай – пълководец, държавник и учен, който толерира йезуитите заради техните научни и техн. познания (не по рел. причини); негов учител е йезуитът Фердинанд Вербиест.

1673–81 Бунтове на минската партия в зап. и юж. части; завладяна е Формоза (1683).

За защита на „Небесната империя" с обръч от буферни зони се провеждат военни походи с/у зап. монголци и тангутите в обл. Кукунор; протекторати над Монголия (1696) и Тибет (1724).

Господството на малкия мандж. народ над огромната империя се осигурява с полиц.-държ. средства: 1. изграждане на чинови. йерархия (с точни изпитни наредби) по с-мата за двойно (от китаец и манджурец) заемане на вс. длъжности; 2. запазване на старата военна с-ма; 3. развитие на търговията с Европа чрез кит. фирми (хонски търговци); 4. духовна незрялост на широките нар. маси (затова и насилствено въвеждане на традиционната мандж. плитка); 5. догматизиране на конфуцианството в държ. учение чрез 16-те правила на **Свещения едикт** (1671, по йезуитски модел). Така се постига траен вътр. мир, населението нараства от 100 млн. (1680) на 276 млн. (1780) и се струпва в кит. периферни области.

Култура: Разцвет на кит. филология (гл. представител: Ку Янву). Имп. географии, местни хроники, литер. сборници („Книга на песните") и „Всекидневни изявления" (лозунги) наред с клас. съчинения на конфуцианството. – Кит. стандартен лексикон,

1716 речник на импер. академия, влияе на Лайбниц и фр. енциклопедисти.

1736–96 Император Цянлун, последователен конфуцианец; забранява христ. мисионерство. – Мандж. с-ма започва да закостенява: литер. инквизиция с изгаряне на книги; тайни дружества; нарастващо недоверие към „чужденците" и нахлуващата европ. търговия (с опиум).

Чрез безогледна експлоатация на народа (мяо [коренно население на Ю. Китай] и мюсюлманите в Гансу въстават) Китай постига най-голямото разрастване в историята си: колониални войни в областта Или (Джунгария) (1729–34; 1754–61), Бирма (1767–69) и Тибет (1791/92).

В XVIII в. Китай оказва силно влияние в/у Европа, изразено в идеализираната кит. мода (шиноазия) в стил рококо (лакирани изделия, порцелан; кит. декоративни градини).

Край на могулското господство в Индия

1658–1707 Аурангзеб, последният по-значим Велик могул и фанат. мюсюлманин. – След завладяване на Кандахар, Кабул и Декан

1691 най-голямо разрастване на Могул. империя, но наченки на вътр. упадък поради полит. неразумното преследване на индусите в С. Индия, възобновяване на джизието (1679 отделен данък за индусите) и нападения с/у индус. васали (Джайпур). Индусите отвръщат с в-ния, отцепване на **сикхите** (воен.-рел. секта в Пенджаб) и д-вите на **раджпутите** (индус. васали). Радетели за индуизма стават

маратхите (вероятно коренни жители на Декан), обединени във военни съюзи от **Шиваджи** [1646–80]. Пост. грабителски походи запазват войската.

1664/70 Грабежи в Сурат, най-богатия търговски град на Могулската империя.

От 1681 Ежегодни походи на Аурангзеб с/у маратхите, които под водачеството на **пешвите** (първи министри) се превръщат в инд. велика сила.

Европейски колониални сили в Индия

Разпадането на Могулската империя и противоречието м/у мюсюлмани и индуси улесняват изграждането на нови европейски търговски центрове.

Холандия изтласква португалците от **Цейлон** (1609), но влиза в ожесточени конфликти с англичаните.

1615 Морска битка при Сурат.

Англия: Носител на колон. политика е **Източноинд. компания** (1600–1858); центровете на бъдещата индо-брит. свет. империя Мадрас (1639), Бомбай (1661), Калкута (1696) са изложени на многократните нападения на маратхите.

Франция изгражда своя колониалната империя за развитие на търговията с Индия по законите на меркантилизма.

1664 Колбер основава Източноиндийската компания и поощрява държавни колон. експедиции. За защита на морските пътища за Индия служат форт Дофин на Мадагаскар (1643–72) и остров Бурбон (Реюнион, 1654). – Губернаторът **Дюплекс** (1697–1763) се противопоставя успешно на брит. Източноинд. компания.

От 1746 брит.-фр. колониални борби, водени дипломатично от Дюплекс благодарение на добрите му връзки с южноинд. князе.

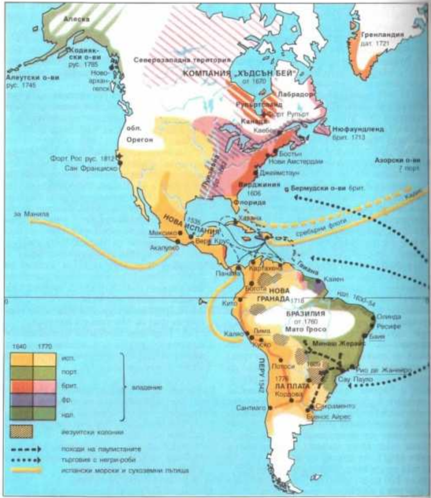
Аляска
Кодиякски о-ви
рус. 1785
Алеутски о-ви
рус. 1745
Ново-архангелск
Северозападна територия
КОМПАНИЯ „ХЪДСЪН БЕЙ"
от 1670
Гренландия
дат. 1721
Лабрадор
Рупъртсланд
Форт Рупърт
Канада
Квебек
Нюфаундленд
брит. 1713
обл.
Орегон
Форт Рос рус. 1812
Сан Франциско
Луизиана
Бостън
Нови Амстердам
Джеймстаун
Вирджиния
1606
Бермудски о-ви брит.
Азорски о-ви
7 порт.
Флорида
Хавана
за Манила
сребърни флоти
НОВА ИСПАНИЯ
1535
Мексико
Вера Крус
Акапулко
Картахена
Панама
Гвиана
Кайен
ндл. 1630–54
Богота
НОВА ГРАНАДА
1718
Кито
БРАЗИЛИЯ
от 1760
Мато Гросо
Олинда
Ресифе
Баия
Калао
Лима
Куско
Минаш Жерайс
Потоси
ПЕРУ 1542
1695
Рио де Жанейро
Сау Пауло
1776
ЛА ПЛАТА
Кордова
Сантяго
Сакраменто
Буенос Айрес
1640
1770
исп.
порт.
брит.
фр.
ндл.
владение
йезуитски колонии
походи на паулистаните
търговия с негри-роби
испански морски и сухоземни пътища

Америка през XVII/XVIII в.

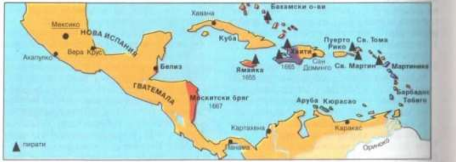
Бахамски о-ви
Хавана
Мексико
НОВА ИСПАНИЯ
Куба
Вера Крус
Акапулко
Белиз
Ямайка
1655
Хаити
1665
Сан Доминго
Пуерто Рико
Св. Тома
Св. Мартин
Мартиника
ГВАТЕМАЛА
Москитски бряг
1667
Аруба
Кюрасао
Барбадос
Тобаго
Картахена
Каракас
Панама
Ориноко
пирати

Западни Индии през XVII в.

Йезуитски мисии в Южна Америка

Испания предоставя на мис. ордени „границата с джунглата" по Парана, Маранон и Г. Ориноко. Блестящи, също и стоп. успехи на йезуитите – особено в **йезуит. държава Парагвай,** „видението в джунглата".

От 1607 индиански колонии (колективни селища без частна собственост). Те нарастват въпреки пост. нападения (entradas) на бразилските ловци на роби.

1767 Изселване на йезуитите (с. 287); разпродажбата на имотите на ордена поражда тежка соц. и стоп. криза, чийто израз е

1780–83 въстанието на „последния инка" ТУПАК АМАРУ.

Експлотацията на Ю. и Ц. Америка

Исп. колонии: Европ. култури (житни растения) и дом. животни (говеда, коне, овце) се разпространяват бързо, но стоп. интерес е насочен към експлотацията на благородни метали въпреки скъпия транспорт със **сребърни флоти** (от 1561 с конвой с/у англ., ндл. и фр. нападения).

1546 Основ. е сребърният град **Потоси** (на височина 4000 м), ок. 1600 втори по големина град в света след Лондон.

Последици от исп. внос на сребро в Европа: скрита инфлация, растящи цени, кризи в пласмента, държ. фалити, (упадък на фам. ФУГЕР, с. 215). – Асиентският дог. от 1713 отслабва държ. контрол в/у търговията; едва 1797 се разрешава търговия с Америка. – Въведената 1782 по фр. образец интендантска бюрокрация поглъща 80% от данъч. постъпления.

Португалия: Колон. интерес е насочен към З. Индия; за защита от пиратите е построен град Олинда (1537), а като межд. пристанище за търговия с И. Индия – Баия (1549). Короната разделя плодородната брегова ивица на Бразилия на 12 наследст. капитании (полуфеод., полит. почти независими територии). – Във вътрешността зад Сау Пауло потомците на авантюристи (т. нар. паулистанци или мамелукос) създават въор. банди. Кражбите на добитък и ловът на роби отвеждат bandeirantes във вътрешността на континента.

1680 Основ. е колонията Сакраменто в исп. сув. територия. – Зл. находища в Минаш Жерайс (1693) и Мато Гросо (1720) подтикват към овладяване вътрешността на континента и колон. граница се измества на запад. Тя е призната от Испания с

1777 Илдефонския договор.

Полит. съперничество в Европа се премества и отвъд океана.

Нидерландия: нападения над обед. кр-во на Испания и Португалия (1580–1640) от ндл. Западноинд. компания (1609) – пленяване на исп. сребърни флоти.

1624 Завладяване на Баия и окупация на 6 капитании за използване на продуктите им (захарна тръстика, кафе) и търговията с роби. Град Ресифе (1630) поема защитата на североизт. бряг, но 1654 е завладян отново. – Нидерландски остават Кюрасао (1634) и Гвиана (1636).

Западни Индии: В борбата с/у Испания пират. общности начело с „Компания на амер. острови" (1639) създават **фр. антилско владение:** Сен Кристоф (1625); Сан Доминго (*фр.* Сен Доминик), Гваделупа, Мартиника (1635); Хаити (1655; над 25% от колониалния внос). – Фактории на англ. Западноиндийска компания на Барбадос (1605) и Бахамските о-ви (1646/70); Бермудските о-ви (1612) и др.

1655 Ямайка е завладяна от англичаните (с. 267). – Дори Дания и Курландия участват временно в колониалната експанзия в Западна Индия.

Фр. и англ. колонизация в С. Америка

Франция: САМЮЕЛ ДЬО ШАМПЛЕН (1567 до 1635) като 1-и губернатор на **Канада** 1603 встъпва във владение на Нюфаундленд, Нова Шотландия и Нова Франция.

1608 Основ. е Квебек (1642 Монреал); от 1625 мис. дейност на фр. йезуити; търговия с кожи и алкохол на фр. Западноинд. компания (1664) с индианците.

От 1674 държ.-меркант. покровителство на 1-ата фр. колон. империя от КОЛБЕР (с. 261); ок. 1690 над 10 000 заселници.

1682 Изследване на **Луизиана** при устието на Мисисипи от ЛА САЛ, фортове до Нови Орлеан (1718) за защита на колонията.

Англия: УОЛТЪР РОЛИ овладява **Вирджиния** (1584); тук възниква 1-ото англ. селище в Америка: Джеймстаун (1607). В XVII в. поради емиграцията по рел. причини се образуват **Новите англ. д-ви,** колонии на короната (с крал. губернатор и собст. нар. представителство) или частни колонии (своб. частни дог. с короната).

1620 Първите заселници-пуритани идват в **Масачусетс** с кораба „Мейфлауър".

1632 Католиците основават Мериланд.

Д-вата подпомага колониите (1640 над 25 000 преселници) чрез „карти" (открити листове) и търг. привилегии (Навигационен акт, с. 267), засягащи предимно интересите на ндл. мор. и търг. съперници.

1664 Нападение с/у Нова Нидерландия (от 1616 ндл. владение), която съгл. Бредския мир (1667) преминава в англ. ръце (щати: Ню Йорк, Ню Джърси, Делауеър). – Превземане на Ю. Каролина и Рупъртсланд (компания „Хъдсън Бей") от 1670.

1683 УИЛЯМ ПЕН основава Филаделфия и квакерската колония Пенсилвания.

1713 Великобритания получава Нюфаундленд и Нова Шотландия; брит.-фр. колон. съперничество се изостря (с. 283).

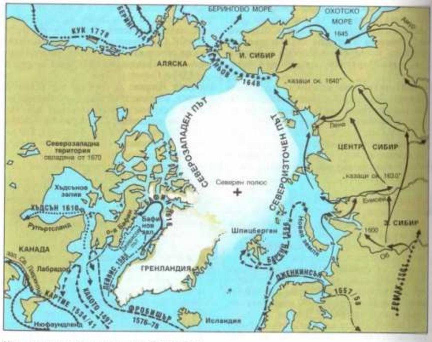
БЕРИНГОВО МОРЕ
ОХОТСКО МОРЕ
1645
Амур
КУК 1778
БЕРИНГ 1741
АЛЯСКА
И. СИБИР
ДЕЖНЬОВ
1648
„казаци ок. 1640“
Лена
СЕВЕРОЗАПАДЕН ПЪТ
СЕВЕРОИЗТОЧЕН ПЪТ
ЦЕНТР. СИБИР
„казаци ок. 1630“
Северозападна територия овладяна от 1670
Северен полюс
Хъдсъново залив
ХЪДСЪН 1610
Рупертсланд
о-в Бафин
Бафинов зал.
БАФИН 1616
Енисей
З. СИБИР
1600
Об
Шпицберген
Нова земля
БАРЕНЦ 1596
КАНАДА
зал. Св. Лаврентий
Лабрадор
ДЕЙВИС 1585
ГРЕНЛАНДИЯ
ДЖЕНКИНСЪН
1557/58
ЕРМАК 1581
КАРТИЕ 1534/41
КАБОТО 1497
ФРОБИШЪР 1576–78
Исландия
Нюфаундленд

Изследване на Арктика през XVI/XVII в.

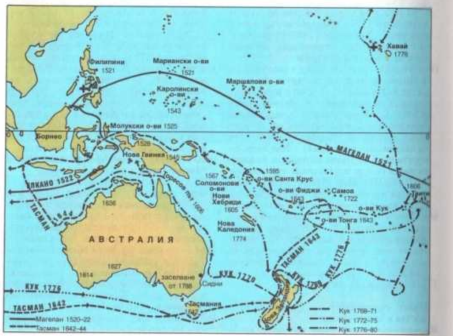
Филипини
1521
Мариански о-ви
1521
Маршалови о-ви
Каролински о-ви
1543
Хавай
1778
Молукски о-ви 1525
Борнео
1528
Нова Гвинея 1545
МАГЕЛАН 1521
ЕЛКАНО 1522
1567
Соломонови о-ви
1595
о-ви Санта Крус
о-ви Фиджи
1643
Самоа
1722
Торесов път 1606
Нови Хебриди
1605
1606
Таити
1636
ТАСМАН 1644
о-ви Кук
о-ви Тонга 1643
Нова Каледония
1774
АВСТРАЛИЯ
1627
1614
заселване от 1788
Сидни
КУК 1770
ТАСМАН 1642
КУК 1769
КУК 1777
КУК 1776
ТАСМАН 1642
Тасмания
1642
Нова Зеландия
Магелан 1520–22
Тасман 1642–44
Кук 1768–71
Кук 1772–75
Кук 1776–80

Открития в Тихи океан до XVIII в.

Географски открития през XVII/XVIII в.

След вел. открития ок. 1500 изследването на Земята (предимно от холандци и англичани) е подчинено на следните основни цели:

1. Търсене на сев. плав. път от Атлантика към Тихи океан, довело до откриване на **Арктика** и **Североизточния път** (Дежньов и Беринг, с. 273); Северозап. път още не е открит: Дейвис/Дейвисов път, 1585; Хъдсън/Хъдсънов залив, 1610 (форт Рупърт е 1-ото англ. търг. седалище, 1674); Бафин/Бафинов залив, 1616.
2. Експедиции към предполагаемата „австралийска земя“. При пътешествията в **Тихи океан** са открити важни острови и плавателни пътища. Най-значими откриватели са Де Кирос и Де Торес: о-ви Паумот, Нови Хебриди, Торесов път, Таити.

1642–59 Мор. пътешествия на Абел Тасман, открил о-в Мавриций, Вандимансланд (Тасмания), Н. Зеландия и СЗ Н. Гвинея. – Рогевен/Великденския о-в, Самоа и Соломоновите о-ви (1721/22); околосветският пътешественик Бугенвил/Полинезия и Меланезия (1766–68).

1768–79 Джеймс Кук изследва изт. крайбрежие на Австралия, Нова Каледония, о-вите Тонга, Сандвичевите о-ви и др.

Познанията за континентите, както и за разпределението на сушата и водата на Земята се разширяват чрез:

1. йезуитските мисии (с. 239);
2. толерираните и от д-вата морски разбойници, нелегалната борба с/у Испания (с. 277; също и Франсис Дрейк, с. 225);
3. държ. поръчения за овладяване на колонии и развитие на търговията: Де Врис/Япония (1643); Шамплен, Ла Сал/С. Америка (с. 277); Ермак/Сибир (с. 273);
4. частни пътувания и науч. експедиции през XVIII в.: Кемпфер/Япония (1690–92); Турнефорт/Армения и Персия (1700–02); Колбе/Ю. Африка (1710); Гмелин/Сибир (1733/34); К. Нибур/Вътр. Арабия (1765); Тунберг/Ю. Африка (1772) и др.

Ок. 1600 са известни прибл. 49% от Земята (32% от сушата).

Ок. 1800 са известни прибл. 83% от Земята (60% от сушата).

Научни открития

Емпиризмът и рационализмът благоприятстват развитието на ест. науки (с. 256).

Математика:

1614	логаритмична таблица	Непиър
1637	аналитична геометрия	Декарт
1665	диф. и интегр. смятане Лайбниц (1672)	Нютон
ок. 1700	теория на вероятностите	Бернули
1788	дескрипт. геометрия	Монж

Физика:

1609	закони за падането и махалото	Галилей
1609–19	закони за движение на планетите	Кеплер
1618	пречупване на светлината	Снелиус
1662	закон за газовете	Бойл
1665	дифракция на светлината	Грималди
1666	закони за гравитацията	Нютон
1675	скорост на светлината	Рьомер
1690	вълнова теория на светлината	Хюйгенс
1728	разсейване на светлината	Брадли
1738	кинетична теория за газовете	Бернули
1790	контактно електр-во	Галвани

Биология и химия:

1618	кръвообращение	Харви
1677	сперматозоиди	Льовенхук
1727	сребърни соли	Шулце
1735	естествена система на живите организми	Линей
1747	захарно съдържание на цвеклото	Марграф
1766	водород	Кавендиш
1771	кислород	Шеле
1772	азот	Ръдърфорд
1780	теория на изгарянето	Лавоазие
1783	свет. газ (кам. въглища)	Минкелерс
1791	синтетична сода	Льоблан
1799	цимент	Паркър

Изобретения през XVII/XVIII в.

За откритията способстват и новите **инструменти за наблюдение и измерване:**

1590	микроскоп	Захариас
1610	астр. телескоп	Кеплер
1643	живачен барометър	Торичели
1657	часовник с махало	Хюйгенс
1663	манометър	Фон Герике
1669	огледален телескоп	Нютон
1718	жив. термометър	Фаренхайт
1742	термометърна скала	Целзий

Технологии, инструменти и уреди:

1623	сметачна машина	Шикхарт
1642	машина за събиране	Захариас
1673	машина за умножаване	Лайбниц
1681	тенджера под налягане	Папин
1709	порцелан (в Европа)	Бьотгер
1711	трицветен печат	Льо Блонд
1735	лята стомана	Хантсман
1738	предачна машина	Уат
1751	магазинна пушка	Шомет
1752	гръмоотвод	Франклин
1754	железопрокатна машина	Корт
1767	чекрък	Харгрийвс
1769	парна машина	Уат
1769	каляска, движена с пара	Кюньо
1778	водолазен звънец	Смитън
1783	балон с горещ въздух	Монголфие
1785	механичен тъкачен стан	Картрайт
1797	хидравлична преса	Брама
1796	литография	Зенефелдер
1799	машина за хартия	Робер
1800	струг	Модсли
1804	плетачна машина	Жакар
1807	параход	Фултън

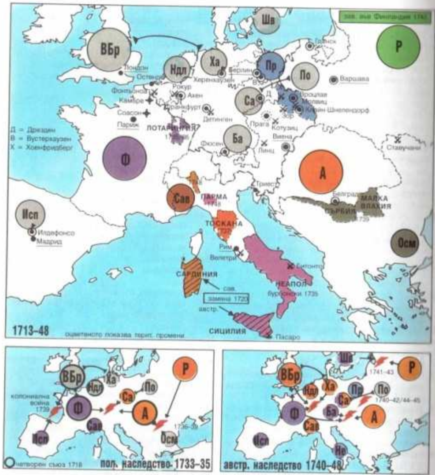
ВБр
Ндл
Ха
Шв
Пр
По
Р
Са
Ба
Ф
А
Сав
Исп
Осм
Лондон
Остенде
Фонтьноа
Камбре
Соасон
Париж
Рокур
Ахен
Херенхаузен
Франкфурт
Детинген
Берлин
Варшава
Вроцлав
Молвиц
Клайн-Шнелендорф
Зор
Прага
Котузиц
Виена
Линц
Фюсен
Ставучани
Триест
Белград
МАЛКА ВЛАХИЯ
СЪРБИЯ
1739
Д = Дрезден
В = Вустерхаузен
Х = Хоенфридберг
ЛОТАРИНГИЯ
ПАРМА
1748
ТОСКАНА
Илдефонсо
Мадрид
Рим
Велетри
Битонто
САРДИНИЯ
сав.
замяна 1720
австр.
НЕАПОЛ
бурбонски 1735
СИЦИЛИЯ
Пасаро
1713–48
оцветеното показва терит. промени
колониална война 1739
четворен съюз 1718
поль. наследство 1733–35
1736–39
австр. наследство 1740–48
1741–43
1740–42/44–45

Съюзи, войни и териториални промени в Европа 1713–1740

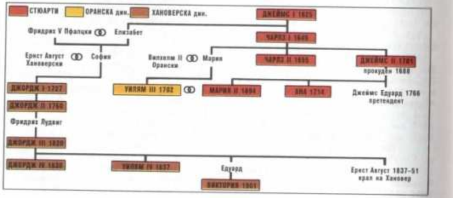
СТЮАРТИ
ОРАНСКА дин.
ХАНОВЕРСКА дин.
ДЖЕЙМС I 1625
Фридрих V Пфалцки
Елизабет
ЧАРЛЗ I 1649
Ернст Август Хановерски
София
Вилхелм II Орански
Мария
ЧАРЛЗ II 1685
ДЖЕЙМС II 1701
прокуден 1688
ДЖОРДЖ I 1727
УИЛЯМ III 1702
МАРИЯ II 1694
АНА 1714
Джеймс Едуард 1766 претендент
ДЖОРДЖ II 1760
Фридрих Лудвиг
ДЖОРДЖ III 1820
ДЖОРДЖ IV 1830
УИЛЯМ IV 1837
Едуард
ВИКТОРИЯ 1901
Ернст Август 1837–51 крал на Хановер

Стюарти (Оранска династия) и Хановерска династия в Англия

Политика на съглашения (1713–48)

След войната за исп. наследство (с. 269) има необходимост от полит. мир. Уреждане на фр.-брит. и фр.-австр. противоречия и запазване на европ. равновесие чрез политика на **съглашения** (правит. споразумения). Конгреси, съюзи, разделяне и замяна на земи в интерес на **държ. право,** без оглед на народа. Конфликти възникват от:

Испания: Министърът кардинал Алберони иска да възстанови хегемонията над Италия и използва Сев. и Тур. война (с. 265)

1717 за окупация на Сардиния и Сицилия.

1718 Мор. победа на четворния съюз при нос Пасаро: военен натиск в/у Испания за сваляне на Алберони. Савоя заменя

1720 Сицилия с/у Австр. **Сардиния.**

Полша: Руските войски извоюват във

1733–35 война за пол. наследство отстраняване на фр. кандидат Станислав Лешчински и избора на австр.-рус. претендент

1733–63 Август III Саксонски. На зап. театър на военните действия (Италия) френско превъзходство. 1735 временен мир,

1738 Виенски мир: Лотарингия се дава на Ст. Лешчински (с. 271), а след смъртта му 1766 – на Франция; **Тоскана** – на Франц Лотарингски, който 1736 се жени за Мария Терезия; Неапол и **Сицилия** се дават на исп.-бурб., Парма и Пиаченца – на австр. непървородни наследници.

Австрия: Въпреки Прагматическата санкция (с. 265) започва

1740–48 война за австр. наследство: нахлуване на Фридрих II Пруски (с. 287) в **Силезия.** Претенции за трона на Саксония и Бавария. – Прус.-фр. съюз и

1740–42 I силезийска война; прус. победи при Молвиц и Котузиц; баварско-френско настъпление с/у Прага и Линц.

1741 Райхстаг в Пресбург: **Мария Терезия** (с. 287) получава помощ от Унгария. – Карл Алберт Баварски е избран за император под името Карл VII [1742–45].

1742 Вроцлавски сепарат. мир: Австрия се отказва от Силезия, обръща се с/у Бавария и се съюзява със Савоя, Саксония и **Великобритания.** „Прагматическата армия" печели

1743 победа при Детинген над Франция. Втори пруско-френски съюз и

1744/45 II силез. война. След прус. победи при Зор и Хоенфридберг е сключен

1745 Дрезденски мир: Австрия потвърждава отказа си от Силезия. Във Фюсенския мир Бавария признава

1745–65 император Франц I (Лотарингски). Британо-австрийската война с/у Испания и Франция продължава.

1748 Ахенски мир: Франция връща Австр. Нидерландия и британските колон. области. Парма (Пиаченца) се дава на испанобурбонските непървородни наследници, Савоя получава части от х-во Милано.

„Старият режим" във Франция

1715–74 Луи XV (5-год.). – Въпреки държ. дълг от войните на Луи XIV (с. 269) разточителството в двора продължава при регента Филип д'Орлеан [1715–23]. Шотландецът Джон Лоу се стреми до по-добри фин. положение чрез

1715 основаване на първата държ. емисионна банка и акционерни дружества за експлоатация на колониите (1718/19). Мерките на Лоу завършват със спекулативна треска.

1720 **Инфлация на книжните пари** и държавен фалит.

1726–43 Последни полит. успехи при кардинал **Фльори.** След него засилване влиянието на метресите (маркиза Дьо Помпадур, графиня Дю Бари). Привилегированите съсловия (клир, арист-я) спъват фин. реформа на мин. Машолт. От 1750 все по-открита и остра критика на слабостите в абсолют. с-ма.

Култура: дворцово-помпозен стил **рококо** с пастор. поезия и изящни муз. пиеси. Интериори със стенни орнаменти, порцеланови украшения и др. – Разцвет на фр. **рококо живопис:** Вато (1684–1721), Буше (1703–70); Фрагонар (1732–1806).

Пруската военно-бюрокр. държава

1713–40 Фридрих Вилхелм I, най-вел. „вътрешен крал" на Прусия, е решен да „управлява добре земите си". Дълбоко религиозен, но груб и враждебен към дворц. култура, „учителят на прус. държ. нация" изисква безпрекословно подчинение („Душата е на Бога, всичко останало трябва да е мое!"). Пестеливо, образцово управление: реформи на крал. домени и на Генер. сметна камара (за фин. контрол). – Саморъчни инструкции за

1722 Генер. директория, висша центр. администрация. Насърчаване на търговията и сел. стопанство. Заселване на обезлюдените от епидемии територии в И. Прусия.

1732 Заселване на 15 000 залцбургски емигранти (с. 241). – Издигане на образованието (едикт от 1717). – Благород. офиц. корпус е висшето съсловие. Като първи европейски монарх **„войнишкият крал"** постоянно носи униформа. Редовната войска се увеличава на 83 000 души (при 2,5 млн. ж.). Пехотата се обучава (строева подготовка, шомпол, маршировка) от княз Леополд фон Анхалт-Десау (1683–1747).

1733 Регламент на кантоните: военна повинност на селяните.

Обтегнати отношения м/у краля и престолонаследника принц **Фридрих** (1712–86), който след неусп. си бягство и екзекуцията на приятеля си Кате 1730 преклаupdated глава; обучение за държ. служба; от 1736 собствен двор (дворецът Рейнсберг); литер. и философски студии.

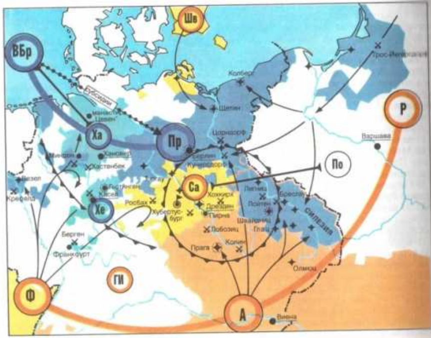
Шв
ВБр
Субсидии
Колберг
Щетин
Грос-Йегерсдорф
Р
Варшава
манастир „Цевен"
Ха
Пр
Цорндорф
Минден
Хановер
Хастенбек
Берлин
Кунерсдорф
По
Везел
Крефелд
Лютерберг
Касел
Торгау
Са
Лигниц
Бреслау
Хе
Росбах
Хохкирх
Дрезден
Хубертусбург
Пирна
Лойтен
Швайдниц
Глац
Силезия
Лобозиц
Берген
Франкфурт
Колин
Прага
Олмюц
ГИ
Ф
А
Виена

Седемгодишната война в Европа

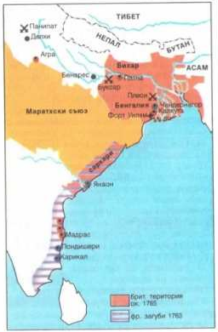
ТИБЕТ
Панипат
Делхи
НЕПАЛ
БУТАН
Агра
Бихар
АСАМ
Бенарес
Патна
Буксар
Плеси
Бенгалия
Чандернагор
Калкута
Форт Уилям
Маратски съюз
Северни Сиркари
Янаон
Мадрас
Пондишери
Карикал
брит. територии ок. 1765
фр. загуби 1763

Британо-френска война в Индия

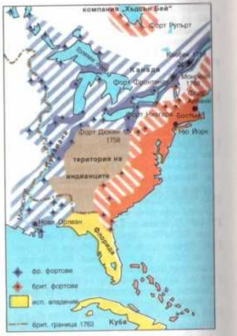
компания „Хъдсън Бей"
Форт Рупърт
Квебек
Канада
Монреал 1760
Форт Фронтенак
Форт Ниагара
Бостън
Ню Йорк
Форт Дюкен 1758
Луизиана
територия на индианците
Мисисипи
Нови Орлеан
Флорида
фр. фортове
брит. фортове
исп. владения
брит. граница 1763
Куба

Британо-френска война в Северна Америка

Седемгодишна война (1756–63)

Ахенският мир (1748) не води до разведряване; подтик за решаване на световнополит. конфликти дават колон. сили и Австрия. Британците са заинтересовани от едновр. война в Европа и отвъд океана.

Брит.-фр. колониална война (1754/55–63)

С. **Америка:** Растящата имиграция засилва натиска на 400 000 заселници в/у слабо населените, но защитени от фортовете фр. колон. области. 1754 гран. конфликти прерастват във военни сблъсъци в долината на Охайо. – Първонач. фр. успехи водят до сваляне на пр-вото на вигите.

1757–61 Уилям Пит (Ст., ърл на Четъм, „трети строител на брит. свет. империя след Кромуел и Уилям III") поема полит. у-ние; той засилва флота и войските отвъд океана; Прусия получава субсидии.

1758 Настъпление към долината на Охайо; завладяване на фортовете Луибур и Дюкен (Питсбърг).

1759 Настъпление към р. Св. Лаврентий; **Квебек,** „сърцето на враж. мощ", е завзет (ген. Улф побеждава Монкалм, двамата загиват); с превземането на **Монреал** (1760) пробив към Големите езера.

З. **Индии:** От Фр. Антили са завладени: Гваделупа (1759), Мартиника (1762) и др., а след влизане на Испания във войната (1761) – Куба (и Филипините).

З. **Африка** и атлантическо крайбрежие: до 1760 окупация на вс. фр. бази в Сенегамбия; мор. победи (Лагос, Кибьорон) и нападения над фр. пристанища.

Индия: И тук първоначални фр. успехи, но Калкута и почти цяла Ю. Индия без Мадрас са загубени.

Робърт Клайв (32-год.), чиновник в Източноиндийската компания, организира брит. съпротива, използва съперничеството м/у инд. князе и си възвръща Калкута (форт Уилям). Спечелената чрез предателство при 20-кратно противниково надмощие и с минимални загуби (10 души!)

1757 **победа край Плеси** слага началото на брит. господство в Индия. Провал на фр. планове за Индия.

1763 Парижки мир: Великобритания получава Канада, Луизиана, нос Бретон и Сенегамбия от Франция; Флорида от Испания. Най-блест. брит. победа в ново време: С. Америка става англосаксонска.

Война за Силезия (1756–63)

Граф Кауниц-Ритберг, от 1753 австр. държ. канцлер, печели Мария Терезия за полит. споразумение с Франция (маркиза Помпадур) за образуване на коалиция с/у Прусия. Фридрих II се чувства изолиран и сключва британо-пруската

януари 1756 Уестминстърска конвенция за защита на Хановер. Отбранителен договор слага началото на преследвания от Кауниц „крах на всички съюзи".

Май 1756 Версайски договор; към френско-австрийски нападателен съюз се присъединяват: рус. царица Елисавета (по лични причини), Саксония, Швеция и Герм. империя (без Хановер, Хесен-Касел, Брауншвайг). След като узнава за нападателните планове, Фридрих II изпреварва предвидената за 1757 обща акция.

Август 1756 Нахлуване в Саксония (превантивна война), която след капитулацията на Пирна става прус. оперативна база.

Ход на войната: Прусия се бори за оцеляването си с/у 20-кратното противн. надмощие (по броя на жителите) с променливи воен. успехи в „класически битки" от воен. история. – Фридрих II използва предимството на „вътр. линия" чрез офанз. съкрушителни удари, но не осуетява обединението на коалиционните партньори.

1757–58 Фридрих II печели при Прага, **Росбах** (Зайдлиц), Цорндорф, **Лойтен** и губи при Грос-Йегерсдорф (руситe окупират И. Прусия), **Колин** (учр. е орден „Мария Терезия"), Хохкирх (Даун).

Британска подкрепа за Прусия от **Пит** („Канада ще бъде спечелена в Силезия"); Фердинанд Брауншвайгски, на брит. служба, отблъсква френската атака на запад чрез победи при Крефелд (1758) и Минден (1759). – С оставката на Пит 1761 спират и субсидиите за Прусия.

1759–61 Фридрих II минава в отбрана. Обединените австр. и рус. армии почти унищожават пруската войска в

1759 битката при Кунерсдорф. Разногласията на победителите спасяват Прусия; плячкосване на Берлин; сечене на монети без покритие („ефремити") за отстраняване на фин. трудности. След победите при Лигниц и Торгау (1760) признаци за изчерпване на средствата (държ. дълг на Австрия нараства от 49 на 136 млн. ливри). Една случайност предизвиква обрат.

1762 Русия напуска коалицията след смъртта на царицата; Петър III, поклонник на Фридрих, е убит, Екатерина II (с. 287) преустановява войната. – Недостигът на сили кара Франция и Швеция да се откажат; Австрия е принудена да започне преговори.

1763 Хубертусбургски мир: без териториални промени. Значение: европ. равновесие се усложнява заради 5-ата **велика сила Прусия:** влиянието на Русия расте. Австро-пруското съперничество за надмощие (нем. дуализъм) определя нем. политика чак до времето на Бисмарк. – Личността и успехите на Фридрих Велики за пръв път разпалват полит. самочувствие и национализма у германците.

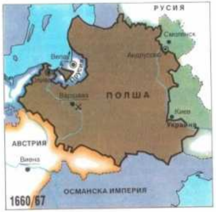
РУСИЯ
Смоленск
Андрусово
Велау
Прусия
Варшава
ПОЛША
Киев
Украйна
АВСТРИЯ
Виена
ОСМАНСКА ИМПЕРИЯ
1660/67

Полша през XVII в.

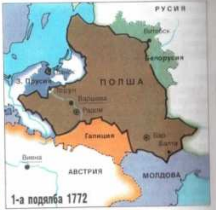
РУСИЯ
Витебск
Белорусия
З. Прусия
Торун
ПОЛША
Варшава
Радом
Галиция
Бар
Балта
Виена
АВСТРИЯ
МОЛДОВА
1-а подялба 1772

Руски, пруски и австрийски завоевания

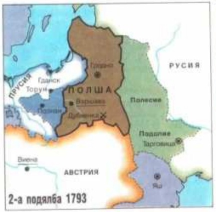
ПРУСИЯ
Гданск
Торун
Познан
Гродно
ПОЛША
Варшава
Дубиенка
Полесие
РУСИЯ
Подолие
Тарговица
Виена
АВСТРИЯ
Яш
2-а подялба 1793

Пруска и руска експанзия

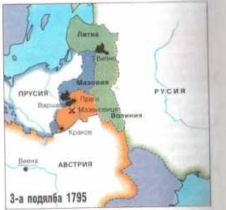
Литва
Вилно
Мазовия
ПРУСИЯ
Прага
Варшава
Мациовице
Волиния
РУСИЯ
Краков
Виена
АВСТРИЯ
3-а подялба 1795

Разпадане на Полша

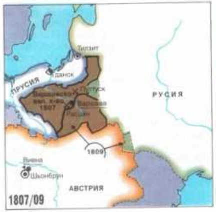
Тилзит
Гданск
ПРУСИЯ
Пултуск
Варшавско вел. х-во 1807
Варшава
Рашин
РУСИЯ
1809
Виена
Шьонбрун
АВСТРИЯ
1807/09

Варшавско велико херцогство

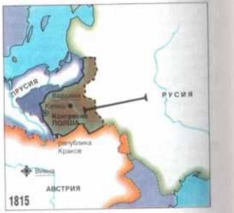
ПРУСИЯ
Варшава
Калиш
Конгресна Полша
РУСИЯ
република Краков
Виена
АВСТРИЯ
1815

Конгресна Полша

Политически успехи на Русия след 1763

1764–80 Граф Панин като външен министър на Екатерина II ръководи рус. външна политика.

1764 Съюз с Прусия, която подкрепя избора на рус. кандидат Понятовски за полски крал.

Полша: Взаимните намеси в споровете за трона стават повод за

1768–74 (I) рус.-тур. война. В отговор на рус. окупация на Молдова и Влашко Австрия се съюзява с Турция. Като посредник в първия **балкански конфликт** Прусия насочва вниманието към Полша.

1772 Първа подялба на Полша. – Русиците жертват дунавските княжества, мирът е спасен.

Черно море: с помощта на брит. моряци

1770 победа на руския балтийски флот при Чешме, която потвърждава отслабването на Турция („болника на Босфора").

1774 Мирен дог. от Кючюк Кайнарджа: Русия става закрилница на православните християни на Балканите и получава Азов.

1783 Анексия на Крим. – **„Новорусия"** е усвоена под ръководството на фаворита на царицата **Потьомкин** (1736–91): изгражда се черноморски флот, основават се нови села и градове. – Заедно с Австрия

1787–92 (II) рус.-тур. война, водена от фелдмаршал княз **Суворов** (1730–1800). Книгата му „Поуката от победата" (1795) става образец за руската тактика.

1792 Яшки мир: Територията м/у Днестър и Буг става руска.

Немският дуализъм след 1763

Нарастващата руска мощ въздейства в/у Прусия и Австрия, които се редуват да търсят подкрепата на Русия.

1765–90 Йосиф II иска да засили позицията на Австрия в империята след измиране на дин. Вителсбах (1777). Планът за замяна с наследника Карл Теодор Пфалцки (Д. Бавария и Г. Пфалц с/у т. нар. Външна Австрия) предизвиква

1778/79 война за баварското наследство с пруско нашествие в Бохемия. Мария Терезия принуждава Йосиф да отстъпи.

1779 Тешенски мир (гарантиран от Русия): Австрия се задоволява с област Инфиртел. – Йосиф II преследва целта си в

1781 съюз с Русия. Опитва се да замени Бавария с/у Белгия, Фридрих II отвръща с

1785 нем. княжески съюз за запазване на Вестфал. мир (с. 255). Австрия губи шанса за надмощие над Прусия в имп-ята. и в

1790 Райхенбахския конвент отстъпва пред пруските искания и прекратява

1787–91 войната с Турция.

1791 Свищовският мир, въпреки победата при Фокшани и завладяването на Белград, не води до големи завоевания.

Подялба на Полша (1772–95)

1764–95 Станислав II Понятовски. Избраният под руски натиск фаворит на Екатерина II (с. 287) цели реформа на „смекчената от гражд. война анархия". Русия закриля дисидентите (некатолици) и благородническата опозиция, участващи в

1767 Слуцката и Радомската конфедерации, и осуетява ограничаването на „liberum veto" (с. 249). Опираща се на Осм. имп-я,

1768 Барската федерация е разгромена в гражд. война с помощта на Русия.

1769 Австрия окупира заложената 1412 област Спиш (с. 201). За предотвратяване на руско-австрийската война:

1772 първа подялба на Полша (против волята на Мария Терезия: „Вярност и вяра са загубени завинаги!"). – Участващите в подялбата сили искат запазване на изборната крал. институция, правата на пол. благородници и „liberum veto".

По време на войната на Русия с Турция и Швеция (1788–90)

1788–91 „Четиригодишният сейм" решава да превърне Полша в парламентарна наследствена монархия и го оповестява в

1791 Майската конституция. – В отговор опозицията под руско влияние основава

1792 Тарговицка конфедерация; кралят е принуден да влезе в нея. За „възстановяване на реда"

1793 втора подялба на Полша, призната от „немия сейм" в Гродно. – Въстанията във Вилно и Варшава начело с нац. герой Тадеуш Косцюшко (1746–1817) предизвикват

1794 всенароден бунт, потушен от пруски и руски войски (Суворов).

1795 Трета подялба на Полша: разпадане на кр-вото. – Водените от ген. Дабровски (1755–1818) пол. легиони се бият на страната на Наполеон; той създава

1807 Варшавско велико херцогство, което на Виенския конгрес е превърнато в

1815 „Конгресна Полша", обединена в лична уния с Русия, и след безуспешната

1830/31 полска революция става руска провинция.

В Париж, **център на пол. емиграция,** за освобождението работят поетите **Адам Мицкевич** (1798–1855), Словацки (1809–49), Красински (1812–59) и композиторът **Фредерик Шопен** (1810–49).

Последици от подялбите: Пол. нац. движение не е сломено. През XIX в. Полша е европ. огнище на размирици (нац. химн: „Полша още не е загинала"). – **Прусия** се обременява с нац. малцинство и създава обтегнати нем.-пол. отношения (кулминация през XX в.: герм. политика на изтребление и пол. германофобия). – **Русия** се разширява на запад и от 1795 граничи непосредствено с Прусия и Австрия.

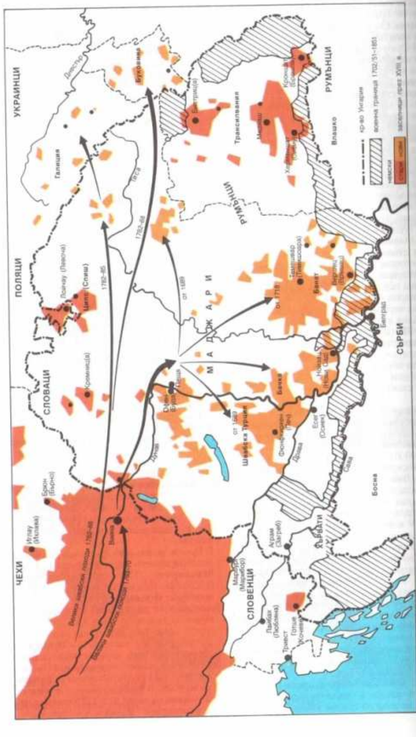

Презаселване на Дунавския басейн след войните с Турция през XVIII в.

Просвещеният абсолютизъм в XVIII в.
Човеколюбивите идеи на епохата влияят и на държ. и общ. науки. Просвещеният владетел като „пръв слуга на д-вата" управлява поданиците си, воден от разума („Нищо чрез народа, всичко за народа!"). „Революцията отгоре" създава абсолют. държава с модерна бюрокрация и уредено правораздаване.

Прусия: Фридрих II Вел. [1740–86]
Продължава реформаторското дело на баща си (с. 281): твърди бюджети; държ. монопол в/у кафето, тютюна, солта.

Вътр. колонизация: пресушаване на мочурищата край Одер, Варта, Нетце; строеж на пътища и канали; изграждане на 900 села с над 300 000 нови заселници.

Насърчаване на сел. стопанство: сеитбообращение, отглеждане на картофи; подобрено животновъдство, лесозащита.

Обществен строй: Вс. съсловия са задължени да служат на д-вата: **кралят** (едноличнo у-ние със съветници и секретари) чрез активна помощ, инспекции, проверки; **аристокрацията** (едри земевладелци и чифликчии) попълва офицерството и висшето чиновничество; **гражданите** (търговци и занаятчии) носят данъч. бреме, но и получават подкрепа (производство на коприна, стъкло, порцелан); **селяните** (земеделци) остават в **наследствено подвластие** (форма на крепостничество). – **Свобода на религията** и мисленето за вс. поданици.

Правна реформа на **Самуел фон Кокчен** (1679–1755): отмяна на изтезанията, крал. намеса в процес. производство, купуването на длъжности. **Равнопоставеност пред закона** и независимост от правораздаването (деление на властите). Държ. изпит и заплащане на юристите. Единни съд. инстанции, процес., наказ. и затвор. уредби. Прусия се превръща от полицейска в **правова държава.** – Съставено от Сварец (1746–98), **1794** в сила влиза **общото държ. право.**

Австрия: Мария Терезия [1740–80]
Императрицата следва примера на прус. си противник. Утежняване на „вътр. структура" поради соц., полит. и стоп. различия м/у народностите в д-вата. Въпреки това австр.-бохемската част от империята става мод. чиновн. държава с деление на губернии и окръжни управления; всеобщо данъчно облагане въз основа броя на населението и Терзианския кадастър (за оценка на земята).

Правораздаване: Протестанти и евреи са подложени на ограничения; държ. надзор над Църквата с „placet regium" (разрешение) за папски укази. – Единен наказ. закон (nemesis Theresiana, 1768).

Образование: осн. и профес. училища; военна, инж. и търг. академия за повишаване на практ. образование. Монополът на йезуитите в/у обучението е премахнат с разпускане на ордена (1773).

Вътр. колонизация: От 1748 засилени **„швабски походи"** в югоизт. територии на империята (с. 286, с. 265).

За осъществяване на идеята за **единна държава** радик. и прибърз. реформи при
1765–90 Йосиф II (до 1780 съвладетел на майка си в Австрия). – Централ. у-ние, немският е официален език в имп-ята.
1781 Отмяна на крепостничеството и цеховата принуда; патент за толерантност, но липса на равноправие м/у вероизповеданията.

Църк. реформа: разпускане на „недействащите" ордени (1300 манастира); държ. обучение и заплащане на свещениците; у-ща и служби за обществено подпомагане; граждански бракове. **Йозефинизмът** (христ.-либер. държ. духовенство) се провали, но оставя следи до XIX в.

Последици от реформите: Народностите в д-вата протестират с/у незачитането на техните нац. традиции и специални права.
1787 В-нието на Австр. Нидерландия завършва с масови размирици (Унгария) и с
1790 упадъка на „Републиката на обединените белг. провинции". Отмяна на повечето реформи от самия Йосиф. Брат му
1790–92 Леополд II проявява отстъпчивост, за да спаси монархията.

Русия: Екатерина II Велика [1762–96]
Образованата императрица от дин. **Анхалт-Цербст** разпространява Просвещението в Русия.
1764 Нем. селяни са заселени в Поволжието, 1783 – и на Крим. – Провал на
1767/68 комисията за реформи; от
1775 автократично у-ние: деление на страната на **губернии** с част. самоу-ние чрез двор. съюзи. След основ. по инициатива на химика М. Ломоносов (1712–65)
1755 **Московски университет** възникват планове за осн. у-ща и гимназии. Те, както и опитите за промяна на рус. начин на живот, се провалят поради липса на образ. хора. „Грамотите за привилегии" на дворяните засилват експлотацията на крепостните; поради това сел. бунтове и
1773/75 казашко въстание на Е. Пугачов.

Реформи в другите европ. държави

Португалия: при мин. Помбал реформи в образованието, фин. и воен. дело.
1755 Земетресение в Лисабон; възстановяване отчасти и благодарение на нови промишлени отрасли (с. 438).
1759 Изселване на йезуитите, в **Испания** – от граф Аранда (1767).

Дания: прибързани реформи на нем. лекар Щруензе, който 1772 е свален и екзекутиран. Граф **Бернсторф** (1735–97) налага
1788 освобождаване на селяните.

Баден: Карл Фридрих [1746–1811] е смятан за образец на просветен **немски имперски княз.** Разрешава още
1760 самоу-ние на провинциалните общини,
1783 отмяна на крепостничеството.

Ранна история на славяни и прабългари

III–II хил. пр. Хр. Разпадане на индоевропейската езиково-етническа общност, към която принадлежат славяните.

II хил. пр. Хр. Обособяване на славянската общност. Праславяните обитават централната част на Източна Европа м/у реките Одер, Висла, Днепър и Балтийско море.

II хил. пр. Хр. – IV в. пр. Хр. Алтайска епоха от развитието на тюркско-алтайската езикова и племенна общност, към която принадлежат и (пра)българите. **(С термина прабългари се означават българските племена, дошли през IV–VII в. в Европа от изток. Те са съществен компонент в изградената през Средновековието българска етническа общност.)** Отделя се тюркско-монголската група, от която се формират племенни общности на сарагури, хуни, авари и прабългари. Прародина на прабългарите е районът на Западен Сибир, по долината на Иртиш.

Втора половина на I хил. пр. Хр. Разселване на славянски племена към вътрешността на Европа.

IV в. пр. Хр. – IV в. сл. Хр. Хунска епоха от развитието на тюркско-алтайската общност. Формиране на мощния военно-племенен съюз Хуниу от Централна Азия до Приуралието.

I–II в. Римските автори Гай Плиний Секунд (23–79) и Публий Корнелий Тацит (I–II в.) споменават славяните с името „венеди". Прабългарите се установяват в земите северно от Кавказ.

II–IV в. Формиране на три основни славянски групи: анти – източна, венеди – западна, и славини – южна.

354 Най-ранно споменаване на прабългарите със собственото им народностно име **Vulgares** в Анонимен римски хронограф.

М/у 351–389 прабългарите, живеещи на север от кавказката планинска верига и познати с името „вхндур булгар", начело с вожда си Вунд се заселват на юг в Армения.

Втора половина на IV в. Основната група от прабългарските племена напуска района на Източен Казахстан и се установява в степните и лесостепните области на Предкавказието, Приазовието и поречията на Дон и Донец. Друга част е увлечена от хунския поход на запад. Прабългарски племена са включени в хунския военно-племенен съюз, наложил надмощието си в Ср. и ЮИ Европа (377–453).

IV–VII в. Старотюркска епоха от историята на тюркско-алтайската общност. Империята Хуниу се разпада. Миграцията на тюркски племена, вкл. и прабългари от Вътрешна Азия към Източна Европа, е повратен момент в историческото им развитие.

Начало на V в. Прабългарите от хунския военноплеменен съюз, които поселяват карпатските котловини, воюват с живеещите в съседство лангобарди и на два пъти ги побеждават.

Втора половина на V в. След смъртта на Атила [434–453] хунският военноплеменен съюз се разпада. Хуните начело с Денгизих и Ернах се изселват от Панония в Северозападното Причерноморие. В най-стария български летописен свод „Именник на българските ханове" като родоначалници на владетелската династия Дуло са посочени Авитохол и Ирник. Те с основание се идентифицират с хунския вожд Атила и сина му Ернах.

480 Византийският император Зенон [474–475; 476–491] търси помощ с/у остготите от прабългарите, населяващи Панония и карпатските котловини. В Тракия прабългарският отред е разбит от остготите. 486 прабългарите отново воюват като византийски съюзници в Тракия с/у остготите, но и този път търпят поражение. 488 прабългари и гепиди воюват съвместно с/у остготите при Сава. В битката загива прабългарският вожд Бузан.

493 и 499 Прабългарите извършват опустошителни нападения в Тракия и с тях се поставя началото на продължителен низ от военни сблъсъци с Византийската империя.

Нападения и заселвания на прабългари и славяни на Балканския полуостров

Втора половина на V в. – средата на VI в. Славяните се установяват трайно в земите м/у Дунав и Карпатите и оттам извършват грабителски походи на юг от Дунав. Те проникват в Малка Скития (дн. Добруджа), Горна и Долна Мизия (Северна България) и Панония (Западна Унгария). 530–533 славянинът Хилвудий е назначен от византийската власт за стратег на Тракия и временно възпира съплеменниците си при Дунав. 545, 548, 549, 550 и 551 се извършват масови славянски нападения във вътрешността на Балканския полуостров.

535, 538, 540 и 552 Прабългарски отреди нахлуват на юг от Дунав и нападат противопоставилите им се византийски военни части.

Втора половина на VI в. Славяните започват трайното си заселване в Елада, Солунската област и Тракия.

Средата на VI в. Оформят се три мощни прабългарски племенни съюза: „кутригури" – в степите западно от Дон; „утигури" – в степите м/у Дон и Кубан; „оногури" („уногондури") – над Кубан и Прикаспието. Византийската империя провокира война м/у кутригури и утигури. Утигурите, предвождани от Сандилх, разгромяват кутригурските племена и заробват жените и децата им. 558–559 кутригурският вожд Заберган опустошава Тракия и със 7000 души предприема нападение с/у Цариград. Войната м/у кутригури и утигури пламва с нова сила и води до взаимното им отслабване.

558–562 Аварите успяват да подчинят утигурите и заедно с кутригурите се насочват на запад.

562–565 В Панония се формира Аварски хаганат начело с вожда Баян. В него влизат прабългари-кутригури и някои подчинени славянски племена.

584 Аварският хаганат воюва с Византия. На страната на аварите участват и прабългари.

586 По аварска инициатива славяни предприемат първа обсада на град Солун.

567/8–632 Прабългарите от степите на Приазовието попадат под властта на Тюркския, а след 581 на Западнотюркския хаганат.

582–602 10 000 прабългари начело с вожда Булгар се заселват на юг от Дунав с разрешение на византийския император Маврикий [582–602].

602 – средата на VII в. Масова славянска колонизация на Балканския полуостров. Славяни се заселват главно в Македония, Тракия и Родопската област.

604 Втора славянска обсада на Солун.

615/616 Славянските племена драгувити, сагудати, велегезити, ваюнити и верзити, начело с вожда Хацон, предприемат трета обсада на Солун.

618 Четвърта, 33-дневна, обсада на Солун, в която участват славяни, прабългари и авари.

Заселването на славяните на Балканския полуостров трайно променя етническия, стопанския и политически облик на региона. Славяните са основен компонент на формираната през Средновековието българска народност. От историческите извори са известни „седемте славянски племена" и севери – живеещи в земите м/у Дунав и Стара планина, тимочани – по долината на Тимок, моравяни – край Морава, стримони – по долината на Струма, сагудати и драгувити – около Солун, ринхини – в околностите на Света гора, верзити (бърсяци) – край Охридското и Преспанското езера, велегезити – в Тесалия, ваюнити – в Епир, езерци и милинги – в Пелопонес, вихити – в Елада.

631/632 9000 прабългари бягат от Аварския хаганат и се заселват в Бавария. Баварският крал Дагоберт заповядва да ги избият и оцелелите 700 души начело с вожда Алцеко (Алциок) се установяват във Венетската марка (Истрия), а 668 се преселват в земите на Равенския екзархат (Италия).

632 Освобождение на прабългарите от властта на Западнотюркския хаганат и формиране на племенно обединение „Старата Велика България" начело с хан Кубрат (605–665). Този могъщ военноплеменен съюз заема обширни територии. На изток до Кубан, на запад до Днепър, на север до Донец, а на юг достига бреговете на Азовско и Черно море. В него живеят няколко племенни групи прабългари: уногондури, котраги и др. Средищен град е крепостта Фанагория на Таманския полуостров.

30-те год. на VII в. Договор за мир на хан Кубрат с византийския император Ираклий [610–641].

665 Умира хан Кубрат.

60-те год. на VII в. Управлението на „Старата Велика България" за 3 год. е в ръцете на първия Кубратов син – хан Баян (Батбаян). Земите на Баян са покорени от Хазарския хаганат и „Старата Велика България" се разпада. Вторият Кубратов син хан Котраг се заселва заедно с племето котраги по долината на Ср. Волга. Волжките прабългари са наричани от арабските автори „вътрешни българи".

Краят на 60-те год. на VII в. Третият Кубратов син хан Аспарух (ок. 639 – ок.700) заедно с българите уногондури се преселва в областта Онглос (м/у дунавските устия, Днестър и Прут).

676–678 Пета славянска обсада на Солун.

История на ранносредновековна България (VII–IX в.)

Ранносредновековното **Българско ханство (царство)** има самобитен характер. През VII–XI в. в него господства прабългарската държавна традиция. Държавната уредба, тюркско-номадска по същността си, претърпява развитие. В нея проникват отделни елементи на византийската държ. система.

За българската държава е характерно наличието на двойка успоредни владетелски резиденции, някои от които прерастват в столичен град. През този период такива са Онглос, Плиска, Велики Преслав, Охрид, Преспа, Воден, Битоля и Проница (на планината Томор, дн. в Албания).

България е една от най-големите по територия държави в ранносредновековна Европа наред с Византийската и Франкската империи.

80-те год. на VII в. Заселване на прабългарите, предвождани от Кубер, в Македония.

680–681 Българо-византийска война. Прабългарите на хан Аспарух разгромяват войските на византийския император Константин IV Брадати [668–685].

Лятото (преди 9 август) на 681 Константин IV Брадати сключва мир с хан Аспарух и се задължава да му плаща годишен данък. Византийската империя официално признава основаното на Долни Дунав Българско ханство. Междувременно хан Аспарух възлага на „седемте славянски племена" да пазят българската граница на запад (ок. Железни врата) от Аварския хаганат, а на славянското племе севери поверява отбраната на източните старопланински проходи. Новата държава има конфедеративен характер. Славяни и прабългари живеят в обособени територии, но се намират под върховенството на прабългарския хан от рода Дуло [153–738].

688 Византийско нападение с/у Българското ханство. Войската на хан Аспарух разгромява армията на император Юстиниан II [685–695; 705–711].

Ок. 700 Хан Аспарух загива във война с Хазарския хаганат.

701–718 Хан Тервел.

705 Хан Тервел подпомага Юстиниан II Носоотрязани да си възвърне императорския престол в Цариград, а в замяна получава високата почетна титла кесар и областта Загоре (м/у Източна Стара планина и Странджа). **Първо териториално разширение на Българското ханство на юг от Балкана, официално признато от Византийската империя.**

708 Поход на Юстиниан II с/у България. Хан Тервел разбива византийските войски при Анхиало.

712 Войските на хан Тервел извършват опустошително нападение в Тракия и достигат Златните врата на Цариград.

716 Българо-византийски мирен договор: уточнява се границата м/у двете държави, предвижда се връщане на политическите бегълци от двете страни и снабдяване на търговците от България и Византия с грамоти и печати. Византийската империя се задължава да изплаща годишен данък на българския хан чрез скъпи дрехи и червени кожи на стойност 30 литри злато.

717–718 Българските войски избиват между 22 000 и 32 000 араби в Източна Тракия от 200-хилядна армия на пълководеца Маслама, обсадили Цариград. Обсадата е свалена и арабите се оттеглят. Предотвратено е арабското нахлуване през Балканския полуостров към вътрешността на Европа.

20–30-те год. на VII в. Хан Кормесий и хан Севар.

738 Падане от власт на династия Дуло.

738–768 Политическа криза в Българското ханство. Управление на родовете Укил (Вокил) и Угаин. На власт последователно са хан Кормисош, хан Винех, хан Телец, хан Сабин, хан Умор, хан Токту и хан Паган.

768–777 Хан Телериг.

777–802 Хан Кардам.

IX в. има основополагащо значение в историята на България. Племенният партикуларизъм се преодолява и държавата се изгражда на териториално-административен принцип. Славяните навлизат във върховете на държавното управление. Приобщаването на прабългари и славяни към християнската религия и култура ускорява формирането на единна българска етническа общност. Въвежда се ново единно законодателство за всички поданици. **През IX в. България се изгражда като типична за средновековна Европа централизирана монархия.**

803–814 Хан Крум, поставил началото на нова владетелска династия, която управлява българите чак до XI в.

Началото на IX в. Хан Крум унищожава източната част на Аварския хаганат и българската граница на северозапад достига Тиса.

809 Хан Крум превзема крепостта Сердика (днес София). За пръв път градът е включен в пределите на България.

26 юли 811 Хан Крум разбива оттеглящата се от България византийска войска в прохода Верегава (днес Върбишки проход). Император Никифор I Геник [802–811] е пленен, а от черепа му е направена посребрена чаша, с която българският владетел пие при ритуалните пиршества.

812 На 4 ноември след обсада хан Крум превзема крепостта Несебър, а след това завладява и Девелт.

22 юни 813 Битка при Версиникия. Войските на хан Крум разбиват византийската армия. За пръв път в българската история е превзета крепостта Одрин.

13 април 814 Умира хан Крум. **Хан Крум** оставя трайна следа в българската история: преодолява византийския натиск и преминава в настъпление, както и прави практически опити за осъществяване на българската идея за превземане на византийската столица Цариград.

814–831 Хан Омуртаг, изявен воин и строител. Величае се с титлите **„велик хан", „от Бога владетел"** и **„владетел на многото българи".**

815 Мир м/у Българското ханство и Византийската империя.

823 Войските на хан Омуртаг разбиват предводителя на византийското селячество Тома Славянина и спомагат за потушаване на въстанието в империята.

824–831 Хан Омуртаг води продължителна война с Франкската империя. Българската военна флота нахлува с лодки по Драва в Долна Панония. Разбунтувалите се славянски князе са усмирени и границата на България отново достига Тиса и Средни Дунав. Междувременно хан Омуртаг води и последната в историята война на българите с Хазарския хаганат.

831–836 Хан Маламир.

836 Войските на хан Маламир и кавхан Исбул за пръв път присъединяват към българските земи град Пловдив.

836–852 Хан Персиан.

837 Въстание на славяните в Родопската обл., Беломорска Тракия и Македония. Българската войска достига крепостта Филипи (при дн. Кавала). През следващите години в български ръце преминават Родопската област и Македония.

839–842 Първата в историята българо-сръбска война.

852–889 Хан Борис I, един от най-великите и далновидни български държавници. **Цялата българска история носи следите от епохалното му дело – покръстване на българите, учредяване на Българска църква и въвеждането на славянската писменост и литургия.** Борис I завинаги свързва България с европейска християнска цивилизация.

853 Неуспешна война на хан Борис I с Немското кралство.

855–856 Българо-византийска война.

862 Братята Константин Философ и Методий сътворяват славянската глаголическа азбука.

863 Византия напада България. Двете страни сключват „дълбок мир", продължил чак до 894.

864–866 Приобщаване на българите към християнската религия. Покръстителска мисия по българските земи на духовници от Цариградската патриаршия (864–865) и Римската църква (866–870).

865 Покръства се хан Борис I. Той приема християнското име **Михаил** и титлата „велик княз".

866 Борис I потушава бунта с/у него и покръстването.

14 февр. 869 В Рим умира св. Константин-Кирил Философ.

866–870 Мисия на римско духовенство в България. Преговори на Борис-Михаил с римските папи Николай I [858–867] и Адриан II [867–872].

869–870 Вселенски църковен събор в Цариград. С решение от **4 март 870 се учредява Българска църква с ранг архиепископия.**

Ок. 880 Българо-сръбска война.

883–885 Бълг. войски заедно с Немското кралско воюват с/у Великоморавия.

6 април 885 Във Велеград умира св. Методий.

886 В България пристигат Кирило-Методиевите ученици Климент, Наум, Ангеларий и др.

886–893 Климент Охридски като презвитер води църковна и просветителска дейност сред българите в Кутмичевица, Македония. Вероятно той подготвя новата графична система – кирилица, която се налага в България. Климент Охридски е автор на редица книжовни произведения. Център на дейността му е построеният от него манастир „Св. Пантелеймон" в Охрид.

889 Борис-Михаил се оттегля от престола и се замонашва.

899–893 Княз Владимир-Расате.

893 Борис-Михаил напуска манастира и извършва държавен преврат. Владимир-Расате е свален от власт и ослепен по обвинение, че иска да върне старите езически вярвания.

893 Климент Охридски е ръкоположен за епископ и екзарх на югозападните български земи – Македония и Родопската област. След своята смърт канонизиран за светец.

883–927 Цар Симеон Вел. Изключително опитен политик и военачалник, цар Симеон Вел. значително разширява българските предели. **Границите на България опират в Черно, Бяло и Адриатическо море.** Политическият възход на държавата се съчетава с невероятен културен подем. Постиженията в областта на културата от Симеоново време са наречени **„Златен век".** Високообразован, цар Симеон е познат като „книголюбец" и творец на старобългарската литература. В столицата Велики Преслав царят формира книжовен кръг, в който влизат Йоан Екзарх, Черноризец Храбър, Константин Преславски и др.

893 Народен събор в крепостта Преслав, която е определена за нова столица на България.

Краят на IX – началото на X в. Въз основа на византийските законници „Еклога" и „Номоканон" са създадени старобългарските християнски законодателни сводове **„Закон за съдене на хората"** и **„Кърмчая книга"** („Книга за напътствията").

894–896 Българо-византийска война.

896 Княз Симеон нанася тежко поражение на унгарците и ги принуждава да се преселят в Панония.

896 Княз Симеон разбива византийските войски при Булгарофигон в Източна Тракия.

Началото на X в. Българската държава се разширява на югозапад до Адриатическото крайбрежие, а на юг достига Солун.

2 май 907 Умира великият княз Борис-Михаил.

23 дек. 910 Умира старобългарският книжовник св. Наум, смятан за основоположник на азбучния акростих и църковната химнография в България. Първоначално той създава книжовна школа в старата столица Плиска. След 893 подпомага епископ Климент в Македония. 910 се оттегля в манастира „Св. Архангел Михаил" на Охридското ез. След смъртта на Наум манастирът е преименуван на негово име.

913 Българо-византийска война. Войските на княз Симеон достигат стените на Цариград. След преговори цариградският патриарх Николай I Мистик [901–907; 912–925] коронясва Симеон за **цар на българите.**

914 Войските на цар Симеон навлизат в Тракия и през септември превземат Одрин.

27 юли 916 Умира старобългарският книжовник св. Климент Охридски.

20 август 917 Цар Симеон разгромява византийските войски при р. Ахелой край Анхиало.

918 Бълг. пълководци кавхан Теодор Сигрица и Мармаис навлизат в Сърбия и пленяват сръбския княз Петър Гойникович.

921 Цар Симеон разбива византийската армия при Пиги край Цариград.

9 септ. 923 Среща на цар Симеон с византийския император Роман I Лакапин [920–944] в Цариград.

924 Български поход с/у Сърбия. Цялото сръбско население е отведено в България, а сръбските земи са включени в пределите на българската държава.

926 Българо-хърватска война.

27 май 927 Умира цар Симеон.

927 В България пристигат пратениците на римския папа Йоан X [914–928] епископ Мадалберт и дукът на Куме и Кампания Йоан.

927–969 Цар Петър, най-дълго управлявалият български владетел. Той наследява огромна по територия държава. В същото време Византийската империя укрепва и предприема курс към унищожение на българската държава. Походите на руския княз Светослав с/у България са въведение към византийската хегемония на Балканския полуостров.

След смъртта си цар Петър е канонизиран от Българската църква за светец.

927 30-год. мир на цар Петър с Византийската империя. Българският владетел се жени за византийската принцеса Мария. Българският църковен глава е въздигнат в сан патриарх.

928 Бунт на Симеоновия син Иван с/у управлението на цар Петър.

930 Въстание на първородния Симеонов син Михаил.

Ок. 931 Въстание на сърбите, които отхвърлят ярема на българското робство.

Отшелничеството и богомилството по българските земи през X в. Отшелничеството се появява в България в резултат на желанието за бягство от реалността и откъсване от света на материалното. Отшелниците се стремят да постигнат нравствено съвършенство чрез уединение. Най-виден техен представител в България е роденият в с. Скрино, Дупнишко, **Иван Рилски.** Той се замонашва на младини в един от манастирите по долината на Струма. Отвратен от недъзите на монашеския живот, се отдава на строг постнически режим. По-късно се усамотява в Рила и основава Рилската обител. Там написва своя **„Завет",** в който препоръчва да се оздрави монашеския живот. Славата му се разнася по цялата българска земя. След смъртта си (18 август 946) е канонизиран от Българската църква за светец.

Богомилството възниква в България вследствие остатъците от езич. вярвания, народното недоволство от социалната действителност през X в. и проникналите от Византия дуалистични учения – манихейство, павликянство и масалианство. Пръв проповедник на богомилската ерес е **поп Богомил,** живял през X в. Същността на богомилството е вярата в съществуването на две творчески сили – Бог и дявол, които водят борба за надмощие. Богомилите отричат църковната символика и обредност. Още през X в. те изграждат стройна организация и се разделят на три основни категории: **съвършени, вярващи** и **слушатели.** След смъртта си поп Богомил е наследен от своя ученика Михаил.

934 Унгарски нашествия.

965 Българско пратеничество до германския крал и император на Свещената римска империя Отон I [936–973].

968 Поход на киевския княз Светослав по българските земи.

30 ян. 969 Умира цар Петър.

969–971 Цар Борис II.

969 II поход на княз Светослав по българските земи.

5 април 971 Визант. император Йоан Цимисхи [969–976] превзема столицата Велики Преслав. Североизточната част от Българското царство пада под византийска власт през пролетта-лятото на 971.

70-те год. на X в. Югозападните български земи остават свободни. Управлението там поемат синовете на велемощния български комита Никола – Давид, Мойсей, Аарон и Самуил (наречени комитопули), които по майчина линия са свързани със старата царска династия от Велики Преслав. Главата на Българската църква патриарх Дамян премества седалището си в Средец (дн. София), а приемникът му се установява последователно във Воден, Мъглен, Преспа и Охрид. За известно време българският патриарх има върховния църковен надзор над българските земи, което символизира и независимостта на България.

973 Пратеничество на комитопулите до герм. император Отон I в Кведлинбург.

976–991 Цар Роман-Симеон. Формално Роман-Симеон заема трона на Българското царство, но военните и държавните дела са изцяло в ръцете на комитопула Самуил.

17 август 986 Българите разбиват войските на византийския император Василий II [976–1025] в прохода Българска клисура (Траянови врата край Ихтиман).

991–1014 Цар Самуил. Неуморен воин, водил многолетни войни с Византийската империя. Той разширява Българското царство, което отново достига Адриатическо море.

29 юли 1014 Византийският император Василий II разбива българите при крепостта Ключ (Петричко). Цар Самуил и синът му Гаврил Радомир успяват да се спасят. Пленена е 15-хил. българска войска. По заповед на императора очите на българските войници са избодени, като на всеки 100 души е оставен по един едноок да ги води. Това е една от най-големите жестокости в човешката история и император Василий II получава прозвището „Българоубиец". Ослепените воини са изпратени при Самуил, който при вида на тази ужасяваща гледка получава сърдечен удар и умира **(6 окт. 1014).**

1014–1015 Гаврил Радомир.

1015–1018 Цар Иван Владислав. 1018 българският цар е убит край стените на крепостта Драч. 1019 е завладяна и последната българска крепост Срем (днес Сремска Митровица, Сърбия). Българските земи попадат изцяло под византийска власт.

Византийско владичество (1018–1186). Българското царство прекъсва своя живот за 168 год. Българската патриаршия е деградирана, а функциите ѝ поети от Охридската архиепископия. Българските земи са разделени на теми по византийски модел: България, Паристрион, Сирмиум, Западно междуречие и др. След въвеждане на византийската данъчно-съдебна система положението на българския народ рязко се влошава. Избухват бунтове и брожения с/у византийската власт.

1040–1041 Въстание на цар Петър Делян, син на Гаврил Радомир и внук на Самуил, целящо възстановяване на Българското царство. За потушаването му византийците използват и норманско наемници на византийска служба, предвождани от бъдещия норвежки крал Харалд III Хардрад [1047–1066].

1072 Въстание на българския болярин Георги Войтех от рода на кавханите. Въстанието избухва в Скопие и цели възобновяване на Българското царство. За бълг. цар под името Петър [1072–1073] е провъзгласен Константин Бодин, син на сръбския княз Михаил.

1066 Бунт на българи и власи в Лариса (Тесалия) начело с Никулица Делфина.

1074 Бунт на българите в Подунавието начело с Нестор.

1078 Бунтове на павликянина Лека в Средец и на Добромир в Несебър.

1084–1088 Движение на павликяните в Пловдивско с/у византийската власт.

1096 Преминаване на I кръстоносен поход през българските земи.

1147 Преминаване на II кръстоносен поход през българските земи.

Българското царство през XII–XIV в.

Българското царство от края на XII до края на XIV в. се развива като типична средновековна децентрализирана монархия. Две институции изграждат основата на средновековна България – Българското царство и Българската патриаршия, според средновековния принцип **„Царство без патриаршия не може".** Първоначално царството се възстановява, следвайки византийския държавен модел от времето на Комнините [1081–1185]. От Византия са заети най-важните почетни титли и дворцови церемонии, както и заимствани названията на много длъжности от военноадминистративната система и данъчно-съдебния апарат. През XIV в. се наблюдава тенденция на българизация в терминологията на държавното управление.

XIII в. Оформен Месецословът на Българската църква. Оттогава българите честват паметта на Иларион Мъгленски, Петка Търновска, Филотея Темнишка, Гаврил Лесновски и др. светци от българския църковен календар. През XIV в. са канонизирани още Теодосий Търновски, Ромил Видински и др. Българската църква е най-силният крепител на православието в България.

1186–1235 Възстановяване на българската държава, протекло в три основни направления: **възобновяване на Българското**

царство, възобновяване на Българската патриаршия, освобождаване на земите с българско население. Крепостта Търново се утвърждава като столица. Там се намират царските дворци и Патриаршията.

1186–88 Въстание на Асеневци. Пролетта на 1186 при освещаване на църквата „Св. Димитър“ в крепостта Търново е провъзгласено възобновяването на българската държавна независимост. Монахът Василий е въздигнат в сан архиепископ и с този акт се възражда независимата Българска църква. Архиепископ Василий I [1186–1234] коронясва по-големия от братята Асеневци – Тодор, за български цар под името Петър [1186–1190; 1196/1197].

1186–90 Цар Петър. Освобождаване на старата българска столица Велики Преслав (1186).

Пролетта на 1188 Ловешки мирен договор м/у Българското царство и Визант. империя, признаващ възобновената българска държава в земите сев. от Стара планина.

1189–1190 Преминаване на III кръстоносен поход начело с германския император Фридрих I Барбароса [1152–1190] през българските земи.

1190 Асеневци разгромяват войските на византийския император Исаак II Ангел [1185–1195; 1203–1204] в Тревненския проход.

1190–96 Цар Асен I, носещ тюркското прозвище Белгун. 1190 цар Петър се оттегля доброволно от престола в полза на по-малкия си брат. Цар Асен I подарява на Петър като собствено владение Велики Преслав, Проват и земите ок. тях (в дн. Добруджа). Затова през XIII в. този район се нарича **Петрова земя.**

Цар Асен I се проявява като енергичен владетел. Предвождани от него, българските войски освобождават значителни територии. Под българско управление преминават крепостите Варна, Средец, Белград, Браничево и др. Той става жертва на заговор и е убит от своя първи братовчед Иванко (1196).

1196–97 Повторно възцаряване на цар Петър. За помощник в управлението той взема по-малкия си брат Йоаница, нар. Калоян.

1197–1207 Цар Калоян, една от най-ярките личности в Българското средновековие. **С бляскавите си победи над византийци, унгарци и латини той утвърждава Българското царство като първостепенна политическа сила в Европейския югоизток.** Цар Калоян се проявява като смел военачалник и далновиден дипломат и издига престижа на България в средновековна Европа.

Политически сепаратизъм по българските земи в края на XII и началото на XIII в. Поява на редица самостоятелни и полусамостоятелни владения. Техни владетели са Добромир Хриз в Македония с център крепостта Просек; Иванко в Пловдивската обл.; Йоан Спиридонаки в Западните Родопи; княз Белота в северозападните български земи (Белградско – Браничевско). Те спомагат за освобождението на България, но и поставят началото на политическото раздробяване на Българското царство през XIII–XIV в.

1199–1202 Военна кампания на цар Калоян с/у Византия. В български ръце преминават Родопската област, Западна Тракия, Македония до Охрид, Косово, Призрен и Прищина.

24 март 1201 След обсада цар Калоян превзема крепостта Варна.

1202 Мирен договор м/у цар Калоян и византийския император Алексий III [1195–1203].

1202–1203 Българо-унгарска война за Белград и Браничево.

7–8 ноем. 1204 Уния на Българското царство с Римската църква. След продължителни преговори м/у цар Калоян и папа Инокентий III [1198–1216] в периода 1199–1204 се сключва уния. Цар Калоян изпраща на папата златопечатник с тържествена клетва, а търновският архиепископ Василий – клетва за вярност към Римската църква. В българската столица пристига папския пратеник кардинал Лъв. На 7 ноември от името на папата църковният глава Василий I е миропомазан за **примас на България и архиепископ на Търново.** На 8 ноем. цар Калоян е коронясан и получава от Рим корона, скиптър и знаме. Унията действа фактически до ок. 1232. Независимо от нея католицизмът не намира голямо разпространение в България. Българският народ като цяло запазва привързаността си към православието.

14 април 1205 Битка при Одрин. Цар Калоян разгромява войските на Латинската цариградска империя и пленява императора ѝ Балдуин I [1204–05]. 7-хил. армия на българския владетел сломява мощта на западните рицари. С тази победа Калоян дава възможност на намиращата се под латински натиск Никейска византийска империя да оцелее.

1205 Цар Калоян превзема Пловдив.

Окт. 1207 Цар Калоян е убит край стените на Солун. Тялото на владетеля е отнесено в Търново, където е погребано във Великата лавра „Св. Четиридесет мъченици“.

1207–18 Цар Борил. Управлението му е белязано с редица териториални загуби и отслабване политическата мощ на Българското царство. Поява на нови политически сепаратисти: в Родопско-Пиринската област управлява деспот Алексий Слав [ок. 1207 – ок. 1230]. Първоначално негова резиденция е крепостта Цепина (при дн. с. Дорково, Пазарджишко), а след това – Мелник; братът на Борил – севастократор Стрез [ок. 1207–1214] владее обширна област във Вардарска Македония с център крепостта Просек.

1211 I антиеретически църковен събор в България. На 11 февруари 1211 в една от търновските църкви започва председателстван от царя събор с/у заловените богомили. Осъдени са 13 богомилски водачи.

1218–41 Цар Иван Асен II. Мъдър държавник, дипломат и пълководец. Разширява българската държава до Черно, Бяло и Адриатическо море. Радетел за православната вяра. По негово време царството укрепва и в стопанско отношение. Създадени са данъчен и търгоски закони. Отсечени са първите български монети. Управлението му е **най-плодотворният период в цялата средновековна история на България.**

1221 Иван Асен II се жени за унгарската принцеса Мария (Ана) и получава като зестра Белградската и Браничевска област. Латинската империя му отстъпва Пловдивската област.

1225 Иван Асен II сключва съюзен договор с епирския владетел Теодор Комнин [1215–30].

9 **март 1230** Битка при Клокотница, край Хасково. Цар Иван Асен II разгромява войските на Теодор Комнин. Самият Теодор Комнин е пленен, а земите му присъединени към българската държава. Във владение на България преминават И. и З. Тракия, цяла Македония и Албания. **Българското царство се превръща в хегемон на Европейския югоизток и е най-голямата по територия и мощ политическа сила в този район.**

1232–33 Българо-унгарски конфликт. Братът на цар Иван Асен, севастократор Александър, отблъсква унг. войски, завладели Белград, Браничево и Видин.

1235 Съюз м/у цар Иван Асен II и никейския император Йоан III Дука Ватаци [1222–54] за общи действия с/у Латинската империя.

1235 Църковен събор в Лампсак: възобновена е Българската патриаршия, църковният глава архиепископ Йоаким I е въздигнат в сан патриарх.

24 юни 1241 Умира цар Иван Асен II.

1241–46 Цар Коломан.

1242–43 След голямото татарско нашествие в Ср. Европа ордите на хан Бату нападат и опустошават българските земи. Превземат временно столицата Търново и задължават бълг. владетел да им плаща годишен данък. Българското царство изпада в остра политическа криза, продължила до края на XIII в.

1246–56 Цар Михаил II Асен.

1253 Военнополитически и търговски договор м/у Българското царство и Дубровник с/у Сърбия. Бълг. войски навлизат в Сърбия и достигат р. Лим.

1256 Регински мирен договор м/у Българското царство и Никейската империя. Недоволство сред болярските групировки. Цар Михаил II Асен е убит от братовчед си Калоян. Започва гражданска война. В борбата за трона се намесват владетелят на северозападните български земи руският княз Ростислав Михайлович и българският деспот Мицо, владеещ Несебър и околните земи.

1257–77 Цар Константин Тих-Асен. Българското царство е въвлечено във военни конфликти с Византийската империя и Унгарското кралство. Зачестяват татарските нападения.

1273 Дипломатически преговори на Константин Тих-Асен с владетеля на Неаполитанското кралство Карл I Анжуйски [1265–85].

1277–80 Въстание на селския вожд Ивайло, известен с прозвищата Бърдоква и Лахана. Свинепасът Ивайло събира голяма дружина от недоволници и води няколко сражения с татарите и войските на търновския цар. Сам успява да убие цар Константин Тих-Асен и да заеме престола.

1278–80 Цар Ивайло. За да узакони властта си, Ивайло се жени за вдовицата на Константин Тих-Асен царица Мария.

1279–80 С византийска помощ на престола в Търново временно е наложен цар Иван Асен III, син на Мицо.

1280 Цар Ивайло търси помощ при татарския хан Ногай, който по време на пиршество заповядва да го убият.

1280–92 Цар Георги I Тертер. Династията на **Тертеровци** [1280–92; 1300–22] принадлежи към известния кумански род **Тертероба.** При Георги I Тертер кризата в Българското царство се задълбочава. Сърбите използват българската слабост и 1282–83 предприемат завоевателни акции в С. Македония.

1285 След второто голямо татарско нашествие в Ср. Европа цар Георги I Тертер признава пълната си васална зависимост от татарската Златна орда. Той изпраща сина си Тодор Светослав за заложник в татарския стан, а дъщеря си дава за съпруга на Ногаевия син Чака (Чоки).

1292 Под татарски натиск Георги I Тертер абдикира и избягва във Византия.

1292–98 Цар Смилец, наложен на българския престол от татарите. 1298 Смилец дава дъщеря си Теодора за съпруга на сръбския принц Стефан Дечански. От този брак 1308 се ражда сръбският владетел Стефан Душан [1331–55].

1299 Тодор Светослав се завръща в България заедно с Ногаевия син Чака. Чака заема българския трон, но като нехристиянин неговата власт е незаконна.

Политически сепаратизъм в Българското царство през втората половина на XIII в. В северозападните български земи самостоятелни владения управляват княз Ростислав Михайлович, деспот Яков Светослав, братята Дърман и Куделин, деспот Шишман. В Причерноморската област (ок. Несебър и Велики Преслав) се обособява деспот Мицо. В Подбалканската област като независими господари се утвърждават деспот Елтимир и братята Смилец, Радослав и Войсил. В западните български предели е владението на севастократор Петър.

1300–21 Цар Тодор Светослав. По негова заповед Чака е убит, а главата му изпратена на новия татарски хан Токту. В отговор Златната орда отстъпва на българския цар крепостта Маврокастро (дн. Белгород Днестровски, Украйна). **При цар Тодор Светослав настъпва временна стабилизация и централизация на Българското царство.** Владетелите от Подбалканската обл. са усмирени и земите им преминават под върховенството на търновския цар.

Август 1304 Битка при р. Скафида. Цар Тодор Светослав разбива визант. войски, предвождани от българина Войсил.

1307 Българо-византийски мирен договор. Цар Тодор Светослав се жени за Теодора, внучка на имп-р Андроник II Палеолог [1282–1328].

1322 Цар Георги II Тертер, последният владетел от Тертеровата династия. Българските войски временно отвоюват от Византия Пловдив и част от С. Тракия.

1323–30 Цар Михаил III Шишман, преди възцаряването си деспот във Видинското княжество. Чрез избора му за цар териториално се съединяват Видинското княжество и Търновското царство. Михаил III Шишман се намесва в династичните борби за византийския престол. При управлението му българо-сръбските отношения се влошават.

1323 След успешни военни действия цар Михаил III Шишман отвоюва от Византийската империя Северна Тракия и Подбалканската област.

1324 Мир на цар Михаил III Шишман с Византия.

1327 Авантюристичен опит на българския владетел да завладее Цариград.

1329 Българо-византийски съюз с/у Сърбия.

28 юли 1330 Битка в Земенското поле, край Велбъжд (дн. Кюстендил). Сръбският крал Стефан Урош III Дечански [1321–31] вероломно напада стануващата войска на цар Михаил III Шишман. Българският владетел е тежко ранен и пленен. Няколко дена по-късно умира. Погребан е в църквата „Св. Георги" при с. Старо Нагоричино, Кумановско.

1330–31 Под сръбски натиск на търновския престол е поставен цар Иван Стефан, син на Михаил III Шишман.

1331 Дворцов преврат в Търново. Столичните боляри, протовестиарий Раксин (Драгшан) и великият логотет Филип прогонват от България цар Иван Стефан и поставят на престола деспота на Ловеч Иван Александър.

1331–71 Цар Иван Александър Асен. Той води потеклото си от старата фамилия на Асеневци. През продължителното си управление Иван Александър се проявява като авторитетен владетел. Той е високообразован и покровителства развитието на българската литература и изкуство. По негово време политическият сепаратизъм достига връхната си точка. Тогава са осъществени първите османски завоевания по българските земи. Иван Александър се жени два пъти. Първата му съпруга е царица Теодора I, дъщеря на влашкия воевода Йоан Александър Бесараб (1310–1352). В края на 1347 Иван Александър се жени за покръстена еврейка, станала българска царица под името Теодора II.

1332 Цар Иван Александър потушава бунта на деспот Белаур във Видинско.

1332 Подобряване на българо-сръбските отношения. Сестрата на българския цар Елена се омъжва за сръбския владетел Стефан Душан [1331–55].

18 юли 1332 Битка при крепостта Русокастро. Цар Иван Александър разбива войските на византийския император Андроник III Палеолог [1328–41]. В българските предели е включена областта м/у Тунджа и Черно море.

1339 Мирно споразумение м/у Византийската империя и Българското царство. Българският престолонаследник Михаил Асен се жени за принцеса Мария, дъщеря на Андроник III.

Ранни турски нашествия по българските земи. В края на 30-те години на XIV в. започват турски нашествия по българските земи. Епизодични нападения извършват отреди от бейликите Осман, Сарухан и Айдън. Обект на тур. нападения са бълг. селища в Тракия. Ок. 1340 турци нападат исихастката обител Парория в Странджа. 1341 владетелят на бейлика Айдън Умур бег [1334–48] навлиза в Черно море с флот от 300 кораба и достига дунавските устия, където разорява българската крепост Килия. По време на гражданската война във Византия (1341–1347) турците на Умур бег и отреди от бейлика Сарухан извършват опустошителни нападения в Тракия и Родопската област. През 40-те години на XIV в. в бой с турци загива Иван Асен IV, син на цар Иван Александър.

1342 Цар Иван Александър обсажда безуспешно крепостта Димотика, а

1344 превзема Пловдив и редица крепости в Родопската област (Цепина, Кричим, Перущица и др.).

1344–45 Съпротива на българина Момчил юнак в Родопската обл. с/у турците. Момчил загива на 7 юли 1345 в битка с айдънските турци край стените на крепостта Буруград (Перитор).

1346 Византийската императрица Анна Савойска иска помощ от българския болярин Балик, архонт на Карвуна (при дн. Каварна). Балик изпраща братята си Теодор и Добротица заедно с 1000 войници. Добротица се жени за дъщерята на византийския мегадук Алексий Апокавк. В края на 1346 Анна Савойска назначава Добротица за архонт на крепостта Мидия.

Февруари-юни 1347 Военни действия на Добротица с/у новия византийски император Йоан VI Кантакузин [1347–54] в Черноморската обл. на И. Тракия.

1347 Клетва и договор на цар Иван Александър с Венецианската синьория, потвърден на 4 октомври 1352 и валиден до 1367.

1351 Българо-византийски преговори в Търново. Безуспешен опит за балканска православна коалиция с/у настъпващите турци.

1351–52 Преговори на цар Иван Александър с Генуа. В края на 1351 генуезка флота превзема крепостите Ахтопол, Урдовиза (при дн. с. Китен) и Созопол.

1352 Сюлейман, син на османския султан Орхан [1326–62], превзема крепостта Цимпе на полуостров Галиполи. Това е първото турско владение на територията на Европа.

1353 Грабителски поход на турци в Източна и Северна Тракия.

Българското царство в средата на XIV в. вече не е единна държава. Наред с Търновското царство (нар. Загора) по българските земи възникват редица самостоятелни и полусамостоятелни владения – микродържави. В Родопската обл. с център крепостта Царево (дн. Ксанти) се укрепява Момчил юнак [1343–45]; през 40-те години на XIV в. от родово владение на Тертеровци се развива Добруджанското княжество на братята Балик, Тодор и деспот Добротица [1360–85] с първа резиденция крепостта Карвуна, а по-късно – Калиакра; наследник на Добротица е синът му деспот Иванко Тертер [1385–95]; с център Видин възниква царството на Александровия син цар Иван Срацимир [1356–1396]. Самостоятелни владения се появяват и в югозападните български земи – на Радослав Хлапен (ок. Бер, Костур и Воден); княжеството с център Сяр, основано от сръбската царица Елена и преминало под властта на деспот Йоан Углеша; княжеството на крал Вълкашин в Средна Македония – негов наследник е крал (Крали) Марко [1371–95], който се укрепява в крепостта Прилеп; владението на Драгашите в Източна Македония и др. Бълг. историк Петър Ников (1884–1938) отбелязва, че по това време на Балканите има около 40 държави.

1355 Българо-византийски съюз с/у турците. Династичен брак м/у дъщерята на Иван Александър принцеса Кираца Мария и византийския престолонаследник Андроник.

1359–64 Турски разорения в Тракия.

1364 Османските турци превземат Боруй (дн. Стара Загора) и Пловдив.

1364 Последна българо-византийска война, водена за Черноморската област. Сражения край Несебър, в които българският цар използва турски наемници.

1365–69 Унгарска окупация на Видинското царство. Семейството на цар Иван Срацимир е затворено в хърватския замък Хумник. Съпругата му царица Ана и двете му дъщери са покатоличени. Насила са покатоличени от францискански монаси 200 000 души от Видинското царство. Цар Иван Александър формира мощна православна коалиция, в която влизат византийският император Йоан V Палеолог [1341–47; 1354–91], влашкият воевода Владислав I Влайку [1364–74] и добруджанският деспот Добротица. С нейна помощ е освободен Видин.

1366–67 Поход на граф Амедей VI Савойски [1343–83] по Българското черноморско крайбрежие. Окупирани са българските крепости Ахтопол, Созопол, Скафида, Несебър, Анхиало и Емона. „Зеленият граф" Амедей VI обсажда и Варна.

1369 Османските турци превземат Одрин и превръщат града в своя първа балканска столица.

17 февруари 1371 Умира цар Иван Александър.

1371–95 Цар Иван Шишман, последният владетел на Търновското царство. Външната му политика е изпълнена с непрекъсната военна и дипломатическа борба с/у османските турци. **Със своя трагизъм и величие фигурата му се извисява редом с тази на цар Самуил.**

26 септември 1371 Битка при крепостта Черномен (край дн. Свиленград на Марица). Христ. войска от българи, сърби и византийци, наброяваща до 60 000 души и предвождана от крал Вълкашин и деспот Йоан Углеша, е разгромена от османските турци. Това е най-голямата и изпълнена с последици победа на турците преди превземането на Цариград. През следващите няколко години почти всички балкански владетели стават васали на османския султан Мурад I [1362–89].

Ок. 1375 Цар Иван Шишман става васал на Мурад I. Той изпраща сестра си Кера Тамара за негова съпруга, задължава се да участва в походите на султана, а 1376 му плаща годишен данък харадж и джизие. Иван Срацимир, Добротица, Константин Драгаш и Крали Марко също признават върховенството на Мурад I.

1375–94 Патриарх Евтимий, най-авторитетният български църковен глава, оглавява Българската патриаршия. Извършва езиково-правописна реформа. Изтъкнат книжовник, виден представител на исихазма на Балканския полуостров.

70-те години на XIV в. Османските турци завземат прохода Българска клисура (Траянови врата) и крепостите Ихтиман и Самоков.

19 септ. 1383 В турски ръце пада крепостта Сяр, а

1385 крепостта София. Неин последен защитник е Шишмановият воевода бан Янука.

1386 Османските турци завземат българските крепости Ниш и Пирот, а

9 април 1387 град Солун.

27 май 1387 Дог. на добруджанския владетел деспот Иванко Тертер [1385–1395] с Генуа.

1387 Битка при Плочник (по долината на Топлица): обединените военни сили на сръбския княз Лазар [1371–89] и босненския крал Твърдко I [1353–91] разгромяват 20-хил. армия на румелийския бейлербег Лала Шахин, от която оцеляват едва 5000 души. **Това е най-голямата победа на християнските сили над османците през втората половина на XIV в.**

1388 Цар Иван Шишман и добруджанският владетел Иванко Тертер отхвърлят османския васалитет.

1388 Поход на османския велик везир Али паша в Северна България. 30-хил. турска армия превзема крепостите Овчага, Венчан, Мадара, Шумен, Тутракан, Крепча, Косова, Червен, Новград, Кръстовен, Гюргево, Свищов и др.

Цар Иван Шишман предава на султан Мурад крепостта Дръстър (дн. Силистра), станала център на първия турски санджак северно от Стара планина. Османските владения водят до териториалното разделяне на Търновското царство и Добруджанското княжество, а техните владетели Иван Шишман и Иванко Тертер се признават за васали на Мурад I.

15 юни 1389 Битка на Косово поле. Сръбският храбрец Милош Обилич прониква в шатрата на Мурад I и го убива. По-късно е убит и сръбският княз Лазар. Синът му деспот Стефан Лазаревич [1389–1427] се признава за васал на новия османски султан Баязид I Светкавицата [1389–1402]. След тази битка османският обръч още повече се затяга около Търновското царство и Видинското царство.

1391 Влаш. воевода Мирчо Ст. [1386–1418] превзема крепостта Дръстър и я владее няколко месеца.

17 юли 1393 След тримесечна обсада Баязидовият син Сюлейман Челеби превзема столицата на Иван Шишман – Търново. По това време българският цар се намира в Никопол. Последният защитник на столичния град е търновският патриарх Евтимий. Българската аристокрация е изклана от турците, а Евтимий заточен в Бачковския манастир, където умира ок. 1402.

Август 1394 Цариградският патриарх Антоний IV [1389–90; 1391–97] назначава митрополит Йеремия за екзарх в Търново.

1394 Влашкият владетел Мирчо Ст. преминава Североизточна България и Стара планина и достига Карнобат, но е отблъснат от турците.

17 май 1395 Битка при Ровине (край дн. Крайова). Армията на Мирчо Ст. е разбита от османците на Баязид I. Мирчо Ст. се признава за османски васал. Участващите на страната на турците васали Крали Марко и Константин Драгаш са убити в сраженията, а владенията им присъединени от Баязид I.

3 юни 1395 По заповед на Баязид I в Никопол е убит цар Иван Шишман. Край на Търновското царство.

Ок. 1395 Умира деспот Иванко Тертер. Край на Добруджанското княжество.

25 септ. 1396 Битка при Никопол. След кръстоносен поход 30-хил. армия от европейски рицари начело с унгарския крал Сигизмунд (1387–1437) е разбита от Баязид I. Непосредствено след това турците залавят владетеля на Видинското царство цар Иван Срацимир и го отвеждат в Бруса (дн. Бурса), където той по-късно умира. Край на Видинското ц-во.

Османското завоевание през втората половина на XIV в. води до покоряване на българските държави. Голяма част от българската аристокрация е избита, а друга приема исляма и преминава на тур. служба. Някои от българските първенци дирят убежище в католическа Европа.

През XV в. част от земите с българско население в Македония, Добруджа и Черноморската област около Несебър за известно време преминава под византийска и влашка власт.

Късно бълг. средновековие (XV–XVII в.)

През XV–XVII в. по българските земи се налага **османската обществено-политическа система.** Те са включени в Румелийското бейлербейство на Османската империя. В тях се установява военно-ленна система на земевладение. В политическия и духовен живот над българското население се осъществява религиозно-народностна дискриминация. Настъпват сериозни етно-демографски промени. През този период са отбелязани първите прояви на българска съпротива с/у османската власт.

1408 Въстание на българите начело с цар Константин, син на Иван Срацимир, и Фружин, син на цар Иван Шишман, което обхваща Северозападна България и Темска област. Потушено от турците.

1416–38 Търновската патриаршия окончателно е деградирана до митрополия с решение на синода на Цариградската патриаршия. В църковно отношение българските земи преминават в диоцеза на Цариградската патриаршия.

1443–44 Два последователни похода на полско-унгарския крал Владислав III Ягело [1434–44] и унгарския военачалник Янош Хуняди с/у османските турци на Балканите, в които участват и много българи.

10 ноем. 1444 Битка на народите край Варна. Съюзническата християнска армия е разбита от турците. Владислав III Ягело пада убит. В сраженията загиват хиляди унгарци, чехи, поляци, власи и българи.

Март 1453 Войските на бейлербега на Румили Караджа бег окончателно покоряват крепостта Несебър.

29 май 1453 Войските на османския султан Мехмед II Завоевателя [1451–81] превземат византийската столица Константинопол (*бълг.* Цариград) и я превръщат в столица на Османската империя под името Истанбул. Край на Византийската империя.

Средата на XV в. Поява на хайдутството. Въоръжена съпротива на българското население с/у турците. 1454 в София е заловен хайдутският предводител Радич.

Ок. 1460 Възстановяване на Рилския манастир.

1469 Мощите на българския светец св. Иван Рилски са пренесени от Търново в Рилския манастир.

1515 В София от мюсюлмански фанатици е убит златарят Георги от Кратово. Канонизиран за светец – св. Георги Нови Софийски.

1555 В София от мюсюлмани е убит обущарят Никола. Канонизиран за светец – св. Никола Нови Софийски.

1566–72 Яков Крайков отпечатва първите български печатни книги във Венеция.

1598 Първо търновско въстание на българите, оглавено от търновския архиепископ Дионисий Рали, никополския първенец Тодор Балина и дубровнишките търговци Павел Джорджич и братя Соркочевичи. В Търново предполагаем наследник на последния български владетел е обявен за цар Шишман III. По това време войските на влашкия воевода Михаил Храбри превземат Никопол, Плевен и Враца. В боевете масово участва местно българско население. Михаил Храбри се оттегля на север от Дунав и въстаниците отстъпват под натиска на османската армия. Хиляди българи се преселват във Влашко.

Краят на XVI в. Поява на дамаскинската книжнина в България чрез преводи на „Съкровище“ от Дамаскин Студит.

Краят на XVI–XVII в. Католическа пропаганда и поява на католическа книжнина в България.

1601–1674 Петър Богдан Бакшев, софийски католически архиепископ. Автор на историческите съчинения „История на България“, „Описание на царство България“, „История на София“, „История на Охрид“ и др.

1612–74 Петър Парчевич, марцианополски католически архиепископ.

1651 Католическият епископ на Никопол Филип Станиславов издава в Рим „Абагар“ – **първата печатна книга на новобългарски език.**

1686 Второ търновско въстание, което се подготвя и оглавява от Ростислав Стратимирович, сочен за наследник на видинския цар Иван Срацимир. През пролетта на 1686 Р. Стратимирович е обявен за „търновски княз“. Към бунтовниците се присъединява и племенникът на руския патриарх Йоаким – Савелий Владимирович Дубровски. В Габровския балкан се формира чета от 4000 души. Въстанието е жестоко потушено.

1688 Чипровско въстание. В основата му са четите на Георги Пеячевич и Богдан Маринов. За кратко време въстаниците освобождават част от българските земи около Чипровец. Въстанието е потушено от унгарския ренегат на тур. служба Имре Тьокьоли. Големи насилия са извършени в Берковско, Ломско и Видинско.

1689 Въоръжени действия на хайдушкия предводител Страхил Войвода с/у турците в Пазарджишко.

Есента на 1689 Въстание на българите в Североизточна Македония начело със „селския крал“ Карпош. Войските на селския вожд овладяват Куманово и Крива паланка. В същото време австрийските войски успяват да завземат Скопие. Турците потушават въстанието с голяма жестокост, а заловеният Карпош е побит на кол.

XVIII в. Начало на Българското възраждане

Българското възраждане е епоха на преход от Средновековието към новото време. То обхваща всички сфери на политическия, икономическия и духовен живот на българите, живеещи в Мизия, Тракия и Македония. Българското възраждане се изразява в подготовката и осъществяването на българската националноосвободителна и буржоазнодемократична революция.

Началото на XVIII в. Хайдушки движения с/у турците във Видинско и Македония.

1722–73 Паисий Хилендарски. Български монах, пръв идеолог на българското националноосвободително движение. Роден е в Банско. 1745 отива при брат си Лаврентий в Хилендарския манастир на Света гора, където се замонашва. Като таксидиот събира помощи за манастирите на Атон. 1761 посещава Сремски Карловци (Австрия). Там се запознава с историческите трудове на Мавро Орбини и Цезар Бароний. След завръщането си се установява в Зографския манастир и написва своя труд **„История славянобългарска“ (1762). Тази книга е първият духовен подтик и програма за промяна живота на българите. Тя очертава основните насоки на националноосвободителното движение.**

1741 Христофор Жефарович от Дойран отпечатва във Виена своята „Стематография“, в която има изображения на българските царе и светци заедно с гербове на различни народи.

40-те години на XVIII в. Българският книжовник Йосиф Брадати открива училище в Самоков.

1739–1813 Софроний Врачански (Стойко Владиславов). Роден в Котел. 1762 става свещеник, 1765 се среща с Паисий Хилендарски в Котел и прави първия препис на „История славянобългарска“, а 1781 – втори препис. 1794 е ръкоположен за епископ на Врачанско-видинската епархия и приема монашеското име Софроний Врачански.

1759–60 Вълнения на българите в Силистренско и Южна Добруджа.

1761 Францисканският монах Блазиус Клайнер написва на латински **„Архив в три части на преславната провинция България...“.**

1767 Охридската архиепископия е присъединена към Цариградската патриаршия.

Краят на XVIII в. Поява на кърджалийството по българските земи.

1783 Във Видинско като самостоятелен владетел се обособява Осман Пазвантоглу, син на местния аянин.

1792 Йеросхимонах Спиридон написва „История во кратце о болгарском народе словенском“.

1793 Осман Пазвантоглу се утвърждава като самовластен господар в Северозападна България и част от Белградския пашалък.

1785–1848 Неофит Хилендарски Бозвели. Деец на българското просветно и църковно движение.

1793–1881 Неофит Рилски (Никола Поппетров Бенин), книжовник и просветен деец, пръв новобългарски учител. Автор на „Българска граматика“, „Таблици взаимоучителни“, „Краснописание“.

Освен посочените на с. 6–10, тук са използвани и следните съкращения:
б. = битка, сл. = и следващата, сл.сл. = и следващите.

Абасиди, дин. 130, 135 сл.сл., 178 сл., 209
Абд ар-Рахман I 121, 135; – III 137, 187
абевилска култура 12 сл.
Абисиния 25, 220 сл.
абодрити 110 сл., 143, 165, 171
Абрахам а Санта Клара 265
абсолютизъм: асир. 29; европ. 155, 193, 247, 256, **259 сл.сл.,** 267, 271, 281; просветен **287,** рим. 101 сл.сл.;
Абу Бекр 135
авари 110 сл., **112 сл.,** 119, 122 сл., 138 сл., 169
Август, Рим 87, **92 сл.сл.,** 96, 98, 105, 115
Август II 263, 271; – III 281
Августин 107, 117, 139 сл., 149, 184, 230, 261
августинци 141, 230
Авероес 149, 184
Авиньон 155, 159, 180 сл., 191, 217
Авицена 184
Аврелиан 101
австр. наследство, война за 280 сл.
Австразия 121
Австралия 278 сл.
Австрия 19, 165, 169, 193, 196 сл., 200, 209, 236 сл., **240 сл.,** 250 сл.сл., 255, 259, 261 сл.сл., **264 сл.,** 268 сл., **280 сл.сл.**
австро-турски войни **264 сл.,** 281, 285
Австро-Унгария 265
автархия 49
Агатокъл 61
Агезилай 63
Ager publicus 83, 89
Агия Триада 32 сл.
Агрикола Г. 221
Агрикола, Р. 212
Агрипа, 93, 95 сл.
Агрипина 97
Адад-Нирари II 31, – III 31
Адалберт Бременски 147; – Пражки 167; – Реймски 159
Аделхайд 119, 143
адлербергска култура 19
Адолф Насауски 193, 195
Адриан, имп-ри: 39, 98 сл.; папи: – IV 165; – VI 237
Адрианопол, б. 102 сл., 115; б. 204 сл.сл., 209; мир 209
Аеций 115, 117
Азам 256
Азенкур, б. 190 сл.
азилска култура 15
Азов 207, 265, 271, 273, 285
Азорски о-ви 221
Айн Джалут, б. 178 сл.
Айнхард 127
Айстулф 119, 123
Акад **26 сл.**
Акбар 229
Аквавива 239
Акве Секстие, б. 88 сл.
Аквилея 85, б. 103
Аквитания 95, 117, 120 сл.сл., 158 сл.сл., 191
Акра 150 сл.сл.
Акропол, атин. 55, 58 сл., 65
Акт за върховенство 238
акционерни дружества 281
Акциум, б. 92
Аладин Хилджи 211
Алалия, б. 72 сл.
Аландски о-ви 270 сл.
алани 111 сл., 115
Аларих 115
Алба 237, 243, 245
Алба Лонга 73
Албания 204 сл., 209
Алберт Вел. 149
албигойци 141, 149, 158 сл.
Албрехт Мечката 165, 171; – фон Хоенцолерн 235
Албрехт Хабсбург: – I (крал) 194 сл.; – II (имп-р) 194, 197
Алгирдас *вж.* Олгерд
Александрия 39, 64 сл., 67, 70 сл., 90 сл., 93, 107, 135, 140, 153
Александър Вел. 25, 31, 39, 43, 45, 63, **64 сл.сл.,** 71, 157
Александър Север 99
Александър Фарнезе 243, 245; – Хейлски 149
Александър, папи: – III 149, 165; – VI 217, 219, 225
Алексей, княз: 203; цар: 273
Алексий I Комнин 113, 151, 174 сл.; – IV 207
Алемания, алемани 99 сл.сл., 114 сл., 120 сл., 125
Алепо 35, 137, 175
Алжир 236 сл.
Али 135
Алиат 35, 45, 51
Алия, б. 77
Алказар, б. 242 сл.
Алкей 51
Алкивиад 61
Алкман от Сарди 51, 53
Алкмеониди 55
Алкуин 127
Аллах 135
Ал-Мансур 137, 187
Алморавиди 136 сл., 186
Алмохади 136 сл., 187
Алп Арслан 151
Алсньо, статут 163
Алтамира 13
Алтранщет, мир 270 сл.
Алфонсо, Арагон: – I 187; – V 217; Кастилия: – VII 137, 187; Испания: – XII 260; – XIII 260
Алфред Вел. 129, 131
Аляска 273
Амалфи 131
Амасия 37
Аматерасу 177
Амброзий 107
амброни 88 сл., **115**
Амврий 37
Аменхотеп I 25; – III 25; – IV 25
Америка *вж. и* С., Ц., Ю. Америка 131, 186, 207, **222 сл.сл.,** 239, **276 сл.;** – търговия 277;
Амикла 53
Аминта 95
амонитяни 37
Аморейска дин. 139
Амос 37
Амра 16 сл.
Амстердам 232, 244 сл., 273
Амфипол, б. 60 сл.сл.
„Анабазис“ 58
анабаптисти 232 сл., 245
Анаклет II, папа 149
Анакреон **51,** 55
Анаксагор 59
Анаксимандър 51
Анаксимен 51
Анам 178, 210
Анастасий I 140
Анатолия 35
анатолска култура *вж.* Мала Азия 19
Ангели, дин. 175
англи 114 сл., 128 сл.
англиканство **238**
Англия *вж. и* Великобритания 15, 19, 21, 99, 127, **128 сл.сл.,** 148 сл.сл., 154 сл.сл., **160 сл.,** 172, 184, **188 сл.сл.,** 193, **212 сл.сл.,** 217, 219 сл.сл., 225, **238,** 240, 242 сл., 245, **247,** 251, 253, 256 сл., 259, 262 сл., **266 сл.сл.,** 274 сл.сл., 280 сл.сл.
англосаксонци 140, 162 сл.
Англо-хол. морски войни 266 сл.
Ангора (Анкара), б. 178 сл., 208 сл.
Анкара *вж.* Ангора
Ангриварски вал, б. 96
Андалусия 137
Андрей II Унгарски 153, 169
Андроник II 207
Андрусо, примирие 270 сл.
Анжуйска дин. 159, 161, 165, 172 сл., 201, 207, 217, 219
Анжу-Плантагенет, дин. 161, **188 сл.сл.**

Ано 147
Анри: – I 159; – II 237, 241, 247; – III 247; – IV 247, 260
Анселм Кентърбърийски 148 сл.
Анталкидов мир 45, 63
Антверпен 214 сл., 244 сл., 247; събор 240 сл.
Антигон 66 сл., 69
Антигониди 66 сл.
Антилски о-ви 276 сл., 283
Антиох I 69; – II 69; – III 67, 69, 84 сл.; – IV 85
Антиохия 107, 140, 151 сл., 175
Антипатър 65, 67, 69
антисемитизъм *вж. и* евреи 155
Антоний (отшелник) 141
Антонин Пий 98 сл.
Антонини **98 сл.**
Анхалт-Цербст, дин. 287
Апамея, мир 84 сл.
Аполон 47 сл.сл.
Апостолски събор 107
Апулей 97
Апулия 76 сл.сл., 118, 130 сл., 147, 165, 173
Арабия, араби 43 сл., 98 сл.сл., 117 сл.сл., 121, 123, 131 сл., **134 сл.сл.,** 143, 155, 175 сл.сл., 208 сл., 211, 220 сл.
Арагон 172, 186 сл., 193, 216 сл., 236
арамеи 29, 31, 36 сл.
Арарат *вж.* Урарту
Арас, дог. 191, 193; уния 244 сл.
Араузион, б. 88 сл.
Арахозия 44, 64 сл.,
Арбогаст 103
Аргинуски о-ви, б. 60 сл.
Арголида 46 сл., 52
аргонавти 21
Аргос 49, 52 сл., 55, 59 сл.сл., 67
Ардашир I 69, 101
Арелат 164
ареопаг 54 сл., 59
Арес 48 сл.
Арея 44, 64 сл.
арианство 103, 107, 115, 117
Ариберт Милански 147
арии 42 сл., 45
Арий 107
Ариовист 91, 115
Аристагор 57
Аристарх Самоски 71, 221
Аристид 57
Аристогитон 55
аристокрация *вж.* общ. строй
Аристотел 58, 65, 149, 184
Аристофан 58
Аркадий 103
Аркадия 46, 49, 52, 56, 63
Арктика **278 сл.**
армада 242 сл., 247
Армения, арменци 32 сл., 35, 69, 90 сл., 97 сл.сл., 139, 155, 206 сл., 279
Арминий 95
Арнолд Брешански 149, 165
Арнулф Баварски 143; – Каринтийски 119, 124 сл.
Арона, дог. 219
Арпад 169, 201
Арпади 169, 201
Арпачия 16 сл.
Артабан V 69
Артаксеркс II 63
Артаферн 57
Артемида 48 сл.
Артемисион, б. 56 сл.
Архангелск 203
Архелай 39
Архидам 61
Архидамова война 61
Архилох 51
Архимед 71, 83
архитектура *вж.* изкуство
архонт 54 сл., 57, 59
Аршак 69
Асархадон 25, 31
Асиентски дог. 269, 277
Асирия 20 сл., 24 сл., **28 сл.сл.,** 34 сл., 37, 39, 44 сл., 47, 51, 98 сл.
Аскалон, б. 150
Аскани 164, 171
Аския Мехмед 221
Асклепий 48 сл.
Аспазия 59
Астиаг 45
Астрахан 179
Астурия 186 сл.
Атал I 69, 83; – II 69; – III 69, 85
Аталиди 66, 68
атанасианство 103
Атанасий 107
Атахуалпа 223
атеизъм 49, 257
Атика 46 сл.сл., 51 сл., 56 сл., 59, 63
Атила 112 сл., 115
Атина, богиня 48 сл., 55, 58 сл.
Атина 46 сл.сл., **54 сл.сл., 59 сл.сл.,** 64, 84 сл., 206 сл.
Атинска империя 59
Атински морски съюз **56 сл.,** 59–63
Атон 57, 207
Атоса 45
Аугсбург 214 сл.; райхстаг 219, 231, 235, 237
Аугсбургска лига 259
„Аугсбургски интерим“ 235, 237
Аугсбургско вероизповедание (Confessio Augustiana) 235
Аугсбургски рел. мир 235, 237, 255
Ауденарде, б. 268 сл.
Аурангзеб 229, 275
Аускулум, б. 78 сл.
Афганистан 137, 155, 179
Афонсо I 187
Африка 12 сл., 15, 51, 82 сл., 105, 134 сл.сл, 186 сл., **220 сл.,** 227, 236 сл., 243, 245, 263, 283,
Афродита 49, 58
Ахав 37
Ахая, ахейци 33, 35, 46 сл., 53, 67, 69, 85, 93, 206 сл.
Ахейски съюз 69, 85
Ахемениди 45, 65, 69, 101
Ахен дог. 123; 125, 143 сл.сл., 156, 163, 195; мир 259; мир 280 сл., 283
Ахиява 18, 34 сл.
Ахурамазда 45
ацтеки 222 сл.сл.
Ашанти 220 сл.
ашелска култура 12 сл.
Ашикага, шогунат 227
Ашока 42 сл.
Ашур 28 сл.сл., 34 сл., 45
Ашурбанипал 25, 30 сл.
Ашурназирпал II 31
Ашур-Убалит I 29
Аюбиди, дин.136 сл.

Бабенбергци 143, 164 сл.
Бабур 229
бавар. наследство, война за 285
Бавария 19, 21, 115, 121 сл.сл., 125, 142 сл.сл., 164 сл., 194 сл., 235, 250 сл.сл., 262 сл., 268 сл., 280 сл., 285
Багдад 136 сл., 151, 178 сл., 208 сл.
Бадари 16 сл., 23
баденска култура 19
Базел църк. събор 180 сл., 219; мир 192 сл.; 231, 238
Бахия 276 сл.
Бактрия 43 сл.сл., 66, 69
Бакхилид 55
Балбоа 225
Балдуин I 151, 207; II – 207
Балеарски о-ви 38, 50, 186 сл.
Балкани, Балкански п-в 15, 21, 47, 115, 155, 175, **204 сл.,** 209, 240 сл., 264 сл., 285
балтийци 32, 110, 240 сл.
Балтийско море, господство 198 сл., 248 сл.; 270 сл.; търговия 130 сл., 182 сл.
Бамберг 143
Банъкбърн, б. 188 сл.
баптисти *вж.* анабаптисти
Бар Кохба 99, 155
Барбадос 276 сл.
Баренц 278
барок **256**
Барселона 123, 186 сл.; дог. 219
батави 95 сл.сл., 108 сл.
Батори, Стефан 249
Бату 133, 178 сл.
Бауценски мир *вж.* Будишингски мир
Бафин 278 сл.
Бах, Й. С. 256
Бахамски о-ви 276 сл.
Бахманидски султанат 210 сл.
Баян 113
бегинки 184
Беда Достопочтени **129**
„Бедния Конрад“ 232 сл.
Безансон, райхстаг 165
Бейкън, Р. 184
Бейкън, Ф. 256
Бейл 257, 261
Бекет 161
Бела III Унгарски 169
Белгия 285, 287
Белград, б. 200 сл., 209, 264 сл.; мир 265, 273, 285
Белорусия 203
Беневент, б. 78 сл.; 118 сл.; мир 165; б. 172 сл.; 175
Бенедикт Аниански 141; – Нурсийски 141
бенедиктинци 141, 169
Беотия, беотийци 46 сл., 53, 55 сл.сл., 59 сл., 63
Бер 256
бербери 101
Бервалде, дог. 254 сл.
Берг 250 сл.
Берген, райхстаг 163; 182 сл.
Беренгар I 119; – II 119, 143
Бери, дин. 190
Беринг 273, 278 сл.
Берингов проток 273
Берлин 262 сл., 282 сл.
Бермудски о-ви 276 сл.
Бернар Клервоски 141, 149, 151, 153, 159, 171, 184; – Ваймарски 255
Бернини 256
Бернсторф 287
Бернули 279
Бертолд Хенебергски 219
Бес 45, 65
Бетлен, Габор 252 сл.
Бехайм 221
библиотека: Александрийска 71, 91; – Ватиканска 212; – Пергамска 69; – Фр. нац. 212, 217
Библия, преводи на 107, 189, 231
Била Хора, б. 252 сл.
Бирма 13, 178, 210 сл., 274
Биро 241
Бисмарк 283
Блоа, дог. 219
Боало 261
Богдан Хмелницки 249
Богислав Померански 163
богомили 149, 205
Богота 222 сл., 225
Боден 247, 259
Боеций 117, 129
„Божи мир“ 147 сл., 157
Бозуърт, б. 188 сл.
Бойн, б. 268 сл.
бойните брадви, култура на **14 сл.,** 19, 109
Бокачо 212, 215
Болейн, Ан 238, 247
Болеслав I Храбри Бохемски: – I 143; Полша: 143, 146 сл.сл., 167; – II 167; – III 167
Боливия 225
Болингбрук 269
Болоня 157, 180 сл.; конкордат 219; църк. събор 236 сл., 239
боляри 133, 203
Бомбай 274 сл.
Бонифаций 123, 126, 140; – VIII, папа 181, 189; – Монфератски 207
Борджия, Чезаре 217
Борис Годунов 203
Борнео 244 сл.
Борну 220 сл.
Борнхьовед, б. 162 сл., 173
Боромео 239
Боромини 256
Босна 21, 169, 175, **204 сл.,** 208
Босюе 259, 261
Ботичели 213, 215
Бохемия 15, 19, 21, 142 сл., 146 сл.сл., 166 сл., **168 сл.сл,** 184, 194 сл.сл., 200 сл., 219, 236, 249 сл.сл., 285
Бохемско-пфалцка война 252 сл.
Брабант 183, 192 сл., 244 сл., 259
Браганца, дин. 243
Бразид 61
Бразилия 225, 243, 276 сл.
Брайзах 254 сл.
Брайтенфелд, б. 254 сл.
Браманте 213
Бранденбург 111, 143, 170 сл., 194 сл.сл., 235, 251, 254 сл., 259, 261, **262 сл.,** 270 сл.
Бранкович 205
Брауншвайг 165, 283
брахмани 43
Бреда, мир 259, 267
Бремен 123, 147, 231, 254 сл., 270 сл.
Бреслау *вж.* Вроцлав
Брестка уния 241
Бретан 125, 129
Бретини, мир 191
Бржетислав Бохемски 147
Британия 73, 91, 97, 99 сл.сл., 105, 128 сл.
Британска общност 266 сл.
бронзова епоха **18 сл.,** 109
Бруидизиум 90, 92 сл.
Бруно, Джордано 221
Брус 189
Бруса, б. 208 сл.
Брут 91, 93
Брьогел Ст. 213
Брюксел 240 сл
Бувине, б. 158 сл.сл., 173
Бугенвил 279
Бугенхаген 231, 235, 241
Буда 43
будизъм 41, 43, 177, 211
Будишински мир 143, 166 сл.
Булингер 231
Бурбони, дин. 241, 247, **260, 268**
Бурбон-Орлеан, дин. **260**
Бургундия 102, 108 сл., 114 сл.сл., 119 сл.сл., 144 сл.сл., 156, 165, 169, 190 сл., **192 сл.,** 197, 218 сл., 236 сл., 242 сл., 245, 258 сл.
Буцер 231, 235, 238
бхагавати 229
България 110 сл., **112 сл.,** 132, 139, 149, 151, 172, 174 сл., 179, **204 сл.,** 207 сл.
Бърли 247
Бюде 212
Бяла орда 178 сл.
Бяла и Червена роза, войни на 188 сл.

Баал 39, 49, 99
Вавилон 24 сл., 27, **28 сл.сл.,** 35, 37, 39, 44 сл., 64 сл., 155
„Вавилонски плен“ 14
Вадаи 220 сл.
Ваза, дин. 249, 271
Вайсер Берг *вж.* Била Хора
Вала 212
Валдемар I Вел. 163; – II Завоевателя 162 сл., 173; – III 199; – IV Атердаг 183, 199
валденси 149, 197
Валент 103, 115
Валентиниан I 103; – II 103; – III 140
Валенщайн 252 сл.
Валериан 101, 107
Валид I 135
Валоа, дин. 190 сл., 193
Валтасар 31
Валтер фон дер Фогелвайде 157
Ван дер Вайден 213
Ван Ман 41
вандали 108 сл., **114 сл.сл.,** 138 сл.
Ванли 227
Вар 95 сл., 115
Вардхамана 43
Варна, б. 201, 206 сл.сл.
Варон 95
Вартоломеева нощ 247
Варшава, б. 270 сл.; вел. х-во 284 сл.
варяги 111, 113, 130 сл.сл.
васалитет 41, 127, 157
Василий Вел. 141. Византия: I 175; – II 133, 174 сл.
Ватикан *вж. и* папска д-ва 181
Вато 281
Вацлав I 169; – II 167, 169, 194 сл.; – III 169, 194; – IV 194, 197
Васко да Гама 220 сл., 228
ведийска епоха 42 сл.
„Веди“ 43
Вейи 76 сл.
Велау, дог. 263
Велбъжд, б. 204
Велизарий 116 сл., 138 сл.

„Велика харта“: англ. 161; дат. 163
Великата китайска стена 227
Великденски о-в 279
Великобритания 262 сл., 265, **268 сл.,** 276 сл., 280 сл.сл.
Великополша 166 сл.
великоруси 203
Велфи 148, 164 сл., 173
Велявско-Бедгошчки дог. *вж.* Велауски дог.
венди *вж. и* лужичани 111, 150 сл., 153, 163, 165
венети 19, 21, 32 сл., 111
Венето 123
Венеция 133, 153; мир 165; 175, **182 сл.;** 204 сл.сл., 209, 216 сл.сл., 242, 264 сл.
Венецуела 225
Вергилий 95
Вердюн, дог. 124 сл.; 236 сл., 254 сл.
Верия, б. 174 сл.
Веронска лига 164 сл.
Версай 261; дог. 283
Верхоянск 272 сл.
Верцела, б. 88 сл.
Верцингеторикс 91
Веспасиан 39, 97 сл.
Веспучи 224 сл.
Веста 87
вестготи 100 сл.сл., **114 сл.сл.,** 120 сл., 134, 140
Вестерос, риксдаг 240 сл.
Вестфалия 165, 197, 233, 253, 256
Вестфалски мир 185, **254 сл.,** 259, 263, 270 сл., 285
Ветин, дин. 164, 171, 196 сл., 263
вето, право на: Полша 249, 285; Рим 77
Вивалди 256
виги 267, 269, 283
Виджаянагар 210 сл.
Видукинд 123
Виена 99, 201, 208 сл., 230, 236 сл., 249 сл.сл., 255 сл., 263 сл.сл.; мир 281, 285
Виенски конкордат 181, 197, 230
Византия 63, 84, 103, 113 сл., 116 сл.сл., 127, 130 сл.сл., **138 сл.сл.,** 143, 151, 153, 169, **174 сл.,** 179, 183, 204 сл., **206 сл.сл.**
Вийон 212
викинги 129 сл.сл., 224 сл.
Виктория 280
Виланова, култура 73, 87
Вилхелм, Англия: – I (Завоевателя) 129, 161; – II 161; – III (Уилям) 259, 269, 280, 283; Германия: – I 264; – II 264; Орански: – I 245; Сицилия: – I 165; – II 173; Холандски: 173
Вимпфелинг 212
Винланд 224 сл.
Винрих фон Книпроде 199
Вирджиния 247, 276 сл.
Вириат 83
Висби 182 сл., 199
Висконти 217, 219
Висмар 182 сл., 254 сл.
виталиери 183, 199
Витаутас *вж.* Витолд
Вителий 97
Вителсбах, дин. 165, 193 сл.сл., 263, **268 сл.,** 285
Витенберг 230 сл.сл., 240
Витиния 69, 83 сл.сл., 209
Витолд 201
Владимир I. 111, 133, 175; – Мономах 133
Владислав, Бохемия: – II (х-г) 169; – II (крал) 201, 236; Полша: – I Локетек 167, 201; – II Ягело 201; – III 201; – IV 197
Влахия *вж.* Влашко
Влашко, власи 110, 179, 201, 204 сл., 208 сл., 240 сл., 264 сл., 280, 285
Вобан 261
Водан 109
военно дело: антично 47, 52 сл., 61, 63, 81, 89, 101, 103; древно 21, 27, 29, 31, 41, 45; мод. 253, 259, 261, 263, 281, 283, 285; средновек. 109, 126, 131, 139, 179, 189, 193
войнишки императори 100 сл.
Волга 287
Волтер 257
Волтер фон Плетенберг 249
Волф 257, 263
Волфрам фон Ешенбах 157
Вормс 115; църк. събор 148; райхстаг 165, 173; б. 195; райхстаг 219; 231; райхстаг 235; 237, 251, 258 сл.
Вормски едикт 231, 235; – конкордат 148, 173
Вратислав 169
Вроцлав 166 сл., 171; мир 280 сл.
Вселенски събор *вж.* църк. събор
Вуйе, б. 116 сл., 120 сл.
Вуленвейер 249
Вулкан 86
вучедолска, култура 19
Вюртемберг 195, 234 сл., 263
Вюрцбург, райхстаг 165, 194 сл., 250 сл.

Гавгамела, б. 64 сл.
Газнавиди 136 сл., 210 сл.
Гайер 233
Гайзерих 115, 117
Галатия, галати 66 сл., 69, 76 сл., 90 сл., 95
Галба 97
Галвани 279
Галерий 101, 103, 107
Галиен 101, 107
Галилей 256, 279
Галилея 36
Галиполи 206 сл.сл.
Галия 51, 69, 77, 90 сл., 95, 100 сл., 115
Гандхара 42 сл.сл.
Гао 220 сл.
Гаскония 125
Гаумата 45
Гваделупа 277, 283
Гватемала 223
гвелфи 119, 217
Гвиана, Ндл. 276 сл.
Гданск *вж.* Данциг
Гедимин 201
Гедрозия 44
Геласий I, папа 140
Гелон 57
Генерални щати, Нидерландия: 244 сл.; Франция: 191, 259
Генуа 153, **182 сл.,** 206 сл., 209, 215 сл.сл., 237
географски открития 131, 183, **220 сл., 224 сл., 278 сл.**
Георги Кастриоти *вж.* Скендербег
Герзе 16 сл.
Герике 279
германи 20, 32, 88, 94 сл.сл., 98, 100 сл.сл., **108 сл.сл., 114 сл.сл., 139;** – войни 95 сл.сл.; – д-ви 115, **116 сл.сл.**
Германик 97
Германия, Германска имп-я 19, 21, 95 сл.сл., 130, **142 сл.сл.,** 150, 154 сл.сл., **164 сл.сл., 170 сл.сл.,** 185, **194 сл.сл., 212 сл., 216 сл.сл., 230 сл.сл.,** 240 сл.сл., **250 сл.сл.,** 258 сл., **262 сл.,** 268 сл., **280 сл.сл.**
Геро 143
герусия 52 сл.
Гета 99
гети 38, 50
гибелини 119, 217
Гибралтар 135, 268 сл.
Гигес 21, 35, 51
Гиен 190 сл.
Гиз 247
Гилгамеш 27; – епос 17
гилдия 185
Гнезно 111, 143, 166 сл.
гностицизъм 107
Гоа 221
Годуин Есекски 128 сл.
Голяма коалиция 259, 268 сл.
Горгий 58
Гордиан III 101
Горен Пфалц 194 сл., 252 сл.сл.
Горм Ст. 163
готи 101 сл., 108 сл.сл.
Готланд 182 сл.

Готолия 37
Готфрид Булонски 150 сл.; – фон Страсбург 157
Гравелинген, б. 242 сл.
град, грц. 47 сл.сл.; древен 17, 27; елинист. 65, 68, 71; средновек. 170 сл., 182 сл., **185**; франк. 126 сл.
градове-държави, ит. 217; финик. 39; шумер. 27
градски съюз, Рейнски 194 сл.; Швабски 194 сл., 197; Южногермански 195;
гражданска война, Англия 188 сл., 266 сл.; Арабия 135; Византия 207; Рим 88 сл.; Франция 246 сл.; Япония 227
гражданско право, атин. 59; рим. 79, 89, 99, 155
Гракх, Г. 89
Гракх, Т. 89
Гран *вж.* Естергом
Гранада 136 сл., 186 сл., 242 сл.
Гранвела 245
Граник, б. 64
графства: earldoms, shires **128 сл.**
Грациан 103
Гренландия 131, 163, 224 сл.
Григорий, папи: – I 129, 140 сл., 155; – II 140; – III 139; – V 143; – VII 147 сл., 151, 167, 187; – IX 149, 173; – XI 181, 184; – XIII 239
Гримелсхаузен 256
Гримоалд I 119
Гронинген 232
Гроций 245, 256
грц.-перс. война, **56 сл.**
грц.-тур. война, 359, 365, 441
Грюнвалд, б. *вж.* Таненберг
Гудеа от Лагаш 27
Гундахар 115
Гундобад 117, 121
Гундулич 205
Гуптска имп-я 42 сл.
Густав I Ваза 241, 249; – Адолф 249, 254 сл., 259
гутеи 26 сл.
Гутенберг 221
Гърция, гърци 19 сл.сл., 25, 32 сл., 35, 45, **46 слсл., 69,** 85, 111, 133, 206 сл.
гьози 245

Давид 36 сл.
Дагоберт I 121
Дакия 97 сл., 115
Д'Аламбер 257
Далмация 123, 169, 175
Дамас I, папа 140
Дамаск 31, 37, 135 сл.сл., 151, 179
Дандоло 153, 183
Дания, датчани 15, 128 сл., **142 сл., 162 сл.,** 182, **198 сл., 240 сл.сл.,** 248, 252 сл.сл., 270 сл., 277, 287
Дан-но-ура, б. 177
Данте Алигиери 184, 217
Данциг 182, 200 сл.
дао 41
Дардан мир 89
Дарий I 21, **43 сл.сл.,** 51; – III 45, 65
Дарфур 220 сл.,
Датис 56 сл.
Дат.-долносакс. война 252 сл.
Devotio moderna **184,** 212
Дедал 51
Дежньов 273, 278 сл.
Дезидерий **119**
деизъм 257
Дейнло 129, 131
Дейок 45
Декан 275
Декарт 256, 279
Декелейска война 61
Декелея 60 сл.
Делауеър 277
Делион, б. 60
Делос 47, 57, 84 сл.
Делфи 47 сл., 53, 63; оракул 55
Делхийски султанат 179, 210 сл.
демагог 59, 61
Деметра 48 сл.
Деметрий Полиоркет 67, 69
демокрация, грц. 49, **54 сл.,** 59, 61
демос 53, 55
Демостен 63, 69
Десауски съюз 234 сл.
Десетоградие 36
деспотия, изт. 45
детски кръстоносен поход 153
Деций 101, 107
Decretum Gratiani 149
Джагатай 178 сл.
джагири 211
джайни 43
Джангалеацо 217
Джахангир 229
Джеймс, Англия: – I 267, 280; – II 267, 269, 280; Шотландия: – IV 247
Дженкинсън 278
джентри 157, 189, 238, 267, 269,
Джиму-Тенно 177
Джина *вж.* Вардхамана
Джон I Безземни 159, 161
Джордж I 269, 280; – II 269, 280; – III 280; – IV 280
Джосер 23
Джу Юанджан *вж.* Хун У
джурджени 177
Джучи 179
диадохи 61, **66 сл.сл.**
диалектика, ант. 58
Диаш, Б. 220 сл.
Дидий Юлиан 99
Дидро 257
Димитър Звонимир 295
Диненхофер 256
Диоклециан 100 сл., 105, 107, 117
Дион 61
Дионис 35, 48 сл., 55, 58
Дионисий – I 61; – II 61
Дионисий Ареопагит 184
Дисбах 193
Дмитрий Донски 203
доколумбови култури в Америка **222 сл.**
долмен 15
Долна Саксония 252 сл.
доминат 101с.
Доминиканци 141, 184, 187, 212, 230 сл.
Домициан 97 сл., 107
Донатело 213
Донаувьорт 250 сл.
дорийци 18, 46 сл., 50, 53, 58
Дорилеон, б. 150 сл.
Дофине 154 сл.
Драконт 55
Дрезден 262 сл.; мир 280 сл.
Дрейк 224 сл., 243, 247, 279
Дрепан, б. 80 сл.
Дройзен 65
Друз 95
друиди 77
Дубровник 204 сл.
Дука, дин. 175
Дунавски кн-ва *вж.* Влашко, Молдова
Дънс Скот 149, 184
държавно устройство: ант. 52 сл.сл., 74 сл., 92 сл., 102 сл.; средновек. 122, 127, 157
Дьофинген, б. 194 сл.
Дюкен 282 сл.
Дюнкерк 266 сл.
Дюплекс 275
Дюрер 213, 231

Ебро *вж.* Ибер
Евбея 46 сл., 56, 59 сл., 63
Евгений IV, папа 181, 197, 207
Евгений Савойски 265, 269
Евклид 71
Евмен I 69; – II 67, 69, 85
евреи 31, **36 сл.,** 39, 45, 97, 99, **111,** 126, 131, **154 сл.,** 187, 189, 243, 257, 287
Еврибиад 57,
Евримедонт, б. 57
Еврипид 58
Евфроний 53
Евън 85
Егатски о-ви, б. 80 сл.
Егберт Уесекски 129
Егер, дог. 194 сл., 254 сл.
Егидиански конституции 217
Егина 59 сл.
Египет 15 сл.сл, 19, **22 сл.сл.,** 30 сл. 33, 35, 37 сл.сл., 44, 49 сл., 53, 59 сл., 63, 65 сл., 92 сл., 101, 134 сл.сл., 141, 150 сл., 179, 208 сл.,
Егмонт 245

Егос Потамос, б. 60 сл.
Едгар 129
един 74 сл., 77
Едуард I 189, 191; – II 190; – III 188 сл.; – IV 183, 188 сл.; – V 188; – VI 238, 241, 247
Едуард (Черния принц) 188 сл.сл.
Едуард Изповедник 129
Езекия 37
Йозел 248 сл.
Езра 39
Ейк 213
Ейрих 117
Ек 231, 235
Екатерина I 273; – II Вел. 283, 285, 287
Екбатана 64 сл.
Еквадор 223
екзархат 119, 139
Екзекий 53
Езекия 37
Екном, б. 80 сл.
Екстратерамарикули, култура 73
Ел Греко 243
Ел Обейд 16 сл.
Елагабал 99
Елам 7, 26 сл.сл., 31
Елба 183
Елевзина 49
Елея, школа 51
Елзас 253 сл.сл., 269
Елзас-Лотарингия 192 сл., 258 сл.
Елида 46, 49, 53, 56, 60 сл.
Елизабет I 238, 241, 247;
елинизация 51
елинизъм 39, 51, **64 сл.**
Елински съюз 63
Елисавета I 283
Елисей 37
еманципация 55
Емеса 99, 101
емпиризъм 256, 279
Енгелбрект Енгелбректсон 199
Енеа Силвио *вж.* Пий II
Еней 73
Енисей 272 сл.
Енисейск 272 сл.
еничари 209
Енрике Мореплавателя 221
енциклопедисти 257, 275
енциклопедия 257
еолийци 46 сл., 50
Епаминонд 62 сл.
Епикур 71
Епир 48, 56, 60
Еразъм 212, 231
Ератостен 71
Еретрия 56 сл., 84 сл.
Ериба-Адад 29
Ериду 16 сл.
Ерик V Глипинг 163
Ерик Кнутсон 163
Ерик Померански 199
Ерик Рижия 224 сл.
Ермак 272 сл., 278 сл.
Ерменерих 103, 115
Ернст Аугуст, х-г 263
есеи 39
Есекс 128
Ескориал 243
Есте 213
Естергом 111, 142 сл., 147, 169
естествено право 256,
естествознание 221, 256, 279
Естония 162 сл., 198 сл., 248 сл.
Есхил 58
Етапъл, дог. 219
Етелберт, Кент 140
Етелред 129
Етелстан 129
Етолийски съюз 69, 83 сл.сл.
Етолия 46, 84
етруски 20 сл., 38, 47, 49, 60, **72 сл.,** 79
Ефес 51; б. 57; всел. събор 139
„Ефеска вечерня“ 89, 107
Ефиалт 58
ефори 52 сл., 57
Ехнатон *вж.* Аменхотеп IV
Ешнуна 28 сл.

Жан, Бургундия: 192 сл.; Франция: – II Добрия 190 сл.
Жана Д'Арк 190 сл.
желязна епоха **21,** 73
Женева 231, 238, 240
Жижка 197
Жофроа Анжуйски 161

Зайдлиц, Ф. В. 283
„закон за клетвата“ 267
закон на диктатора Хортензий 77
закони на 12-те таблици 77
Закс, Х. 231
Залцбург 110 сл.; архиеп-я 122 сл.; 240 сл.,
Зама, б. 82 сл.
Западна римска империя 103, 114 сл.
западни германи 108 сл.
Западни Индии 225, **276 сл.,** 283
западни славяни 111, 167
Западноинд. компании 277
Западнофранкско кралство 125
Заратустра 45, 101
Затмар, мир 264 сл.
Захарий 123
защитни мита 261
„Звездна палата“ 247
Зевс 47 сл.сл., 53, 58
Зела, б. 69, 90
Зелени нос, о-ви 221
земевладение 126, 215, 249
Земпах, б. 192 сл.
Зенобия 101
Зенон 71
Зента, б. 264 сл
Зикинген 233
зикурат 26 сл.
Зимбабве 221
„Златна була“ 169, 185, 195
Златна орда 133, 178, сл., 200, 202 сл., 207
Зрини 209
Зундгау 255
Зюнтел, б. 122 сл.

Ибер, дог. за 81
Ибик 55
Ибн Рушд *вж.* Авероес
Ибн Сина *вж.* Авицена
Ив Шартърски 148
Иван I Калита 203; – III 179, 203; – IV Грозни 203, 249, 273
Иван Асен II 205
Иван Болотников 203
Ившам, б. 161
Игнаций Лойола 239
Игор 133
игри, древногрц. 47 сл., 53, 55
идеализъм 257
Идиставизо, б. 96
Идумея 36 сл.
Иеясу Токугава 227
Изабела, Кастилска 187, 225, 236; – II Испанска 260
изборни крале 144, 195
изгнаници 240
Изида 49
изкуство, ант. 33, 47, 51, 53, 58, 71, 73, 87; доколумбово 223; европ. 156, 213, 243, 245, 249, 256, 263, 265; инд. 229; кит. 227; праист. 13, 17, 23, 25, 27, 29, 31, 73, 223
изобретения **221**, **279**
изономия 55
Израил 25, **36 сл.,** 39, 45
Източна Прусия 131, 262 сл., 271, 281
Източна римска империя *вж.* Византия
източни славяни 111
Източноинд. компании 245, 247, 274 сл.
Иоуй 37
Иконийски султанат 150 сл., 175
Иконион, б. 150 сл.
иконоборство, визант. 139; прот. 233, 245
икономика *вж.* стопанство
Иктин 58
Илдефонсо, дог. 277, 280
илири 18 сл., 21, 32, 38, 47, 49, 65, 73, 81, 115
Илия 37
илоти 52 сл., 59, 61
Ил-ханове, дин. 178 сл.
император, титла 91
имперска конституция, нем. 219, 255, 263
имперски градове 145, 147, 184
имперски князе 237, 262 сл.
имперски рицари 233
имперски съсловия 235, 255
имперско у-ние 219, 235, 237
имунитет 123, 126, 145, 175,185

инвеститура, борба за 127, 147 сл., 159, 161
ингвеони 109
Инглингар, дин. 163
Инд 44, 64 сл., 211
Index librorum prohibitorum 239
индепенденти 267
индианци 222 сл., 277
Индия 13, 17, 27, **42 сл.сл.,** 64 сл., 71, 105, 137, 155, 177 сл.сл., 183, **210 сл.,** 221, **228 сл.,** 239, 243, 245, **274 сл.,** 282 сл.
индоевропейски езици 33, 35, 43, 109
индоевропейци 15, 21, 23, **32 сл.,** 45, 47, 49, 201
Индра 29, 43
индуизъм 43, 211, 229, 274 сл.
индулгенция 181, 184, 217, 230 сл., 239
индуистки секти 229
индуси 211, 229, 274 сл.
индуски д-ви 274 сл.
инквизиция, европ. 141, 149, 187, 191, 239, 243, 245; кит. 275
инки 222 сл.сл., 277
Инокентий, папи: – III 149, 153, 159, 161, 163, 172 сл., 187, 205, 207; – IV 149; – VIII 217, 230; – XI 265
Иполит 107
Ипсос, б. 66 сл.
Ирак 15, 26, 28, 45
Ираклий 101, 139 сл.
Иржи Подебрад 197
Ирина 139
Ириней 107, 140
Иркутск 272 сл.
Ирландия 15, 19, 127, 130 сл., 161, **240 сл.сл.,** 247, 266 сл.сл.
Ирод Вел. 39; – Антипа 39
Исагор 55
Исая 37
исихасти 207
Исландия 131, 163, 241
ислям **134 сл.сл.,** 150 сл., 187, 205, 211, 221, 229, 240
Исмаил I 179
Исократ 63
Исоа, б. 64
исп. наследство, война за 263, 265, **268 сл.,** 271, 281
Испания 15, 19, 21, 77, 80 сл.сл., 92 сл.сл., 116 сл., 127, 135 сл.сл., 154 сл., 169, **186 сл.,** 214 сл., 217, 219, 223 сл.сл., 236 сл.сл., **242 сл.,** 245 сл.сл., 251 сл.сл., 259, 265, 267 сл.сл., 276 сл., 280 сл.сл., 287
Истанбул 209
иствеони 109
Исус Христос 36, 39, 107, 257
италийци 20, 32, 38, 50, 73 , 79
Италия 15, 19, 21, 51, 61, **72 сл.сл.,** 115 сл.сл., **118 сл.,** 124 сл., 130 сл., 138 сл., 142 сл.сл., 154, 164 сл., 168 сл., 172 сл.сл., 182 сл., 207, **212 сл.сл., 216 сл.сл.,** 236 сл., 239, 256, 261, 265, 268 сл., 280 сл.
Ицкоатл 223
Ищар 29
Ищван I Св. 169
Ия 46 сл.

Йезавел 37
Йезуитски орден 226 сл.сл., 238, **239,** 241, 247, 250 сл., 257, 275сл.сл., 279, 287
Йеремия 37
йерихонска култура 15 сл.сл.
Йеровоам 37
йероглифи *вж.* писменост
Йероним 107
Йероним Пражки 181
Йерусалим 31, 36 сл., 39, 97 сл.сл., 99, 107, 134 сл., 137, 140, 150 сл.сл., 153, 155, 239
Йехова *вж.* Яхве
Йоан, Византия: – I 175; – II 174 сл.; – III Дука Ватаци 207; – V 207; – VIII 207; – Кантакузин 207; папа: – XXII 181, 184, 217
Йоанитски орден 153, 171, 187, 209,
Йоас 37
Йод 125
Йозел 248 сл.
йозефинизъм 261, 287
Йонийско въстание 56 сл.
йонийци 25, 44, 46 сл., **50 сл.,** 53, **56 сл.,** 61
Йорам 37
Йордан 111
Йоритомо 177
Йорк 101, 127, 129
Йорк, дин. 188 сл.
Йосиф V, Хабсбург: – I 264, 269; – II 264, 285, 287
Йосия 37
Йохан, Бохемия: 194 сл.; Швеция: – III Ваза 249
Йохан Фридрих Саксонски 235, 237
Йоханес XII, папа 119
Йошимитсу 227

Кааба 135
Кабира, б. 88
Кабото 224 сл., 278
Кабрал 224 сл.
Кабул 275
Кабът *вж.* Кабото
Кадеш, б. 24 сл., 34 сл.
Каетан 231
Кажимеж I 133, 167; – III Вел. 201; – IV 201
Казан 179
казаци 203, 215, 249, 271 сл.сл., 287
Казимир *вж.* Кажимеж
Кайро 137
Калабрия 131, 147
Калаврея 52 сл.
Калат Джармо 16 сл.
Калвин 231, 238
калвинизъм **238,** 241, 245, 255
Кале, б. 190 сл.
Каленберг, б. 264 сл.
календар, ацтекски 223; грегор. 239; грц. 47; егип. 23; юлиан. 91
Калигула 96 сл.
Калиев мир 59
Калий 61
Каликрат 58
Каликст, папи: – I 140; – II 148
каликстинци 197
Калинга 42 сл.
Калистен 65
Калиш, мир 201
Калка, б.132 сл., 178 сл.
Калкута 274 сл., 282 сл.
Калман I 169
Калмар 249; – уния 183, 199
Камакурски шогунат 177
Камалдулски орден 141
Камара на общините/лордовете 189
камбановидните чаши, култура на 14 сл., 19
Камбиз II 25, 44 сл.
Камбре, лига 219; мир 237; църк. събор 265
каменна епоха **12сл.сл.,** 223
Камин 255
Кампанела 256
Кампания 51, 73, 77, 79, 81
Кампус Вогладензис *вж.* Вуйе
Кана, б. 80 сл.
Канада 247, 276 сл., 282 сл.
Канго Муса 221
Кандаулес 35
Кандахар 275
Канем 220 сл.
Канишка 43
Канякубийско ц-во 43
Кано 239
Каноса 146, 148
Канси 275
Кант 257
Кападокия 44, 90 сл., 97
Капел, б. 231
Капетинги **158 сл.,** 165, 191
капитализъм 215
капитуларии 127
Капуцински орден 239
Капуа 77, 79 сл.сл., 119, 146 сл., 165
Кар 101
Кара Мустафа 265
Каракала 99, 155
каракитаи 176, 178
Карел I *вж.* Карл IV

Кари, б. 68 сл., 90 сл.
Каринтия 125, 142 сл.сл., 168 сл., 194 сл.сл., 201, 241, 250 сл.
Кария 38, 50, 56, 60, 65
Карл I Вел. 111, 113, 118 сл., **122 сл.сл.,** 127, 129, 131, 139 сл.сл., 145, 148, 157, 169, 187; – II Плешиви 124 сл.; – III Дебели 119, 124 сл.
Карл, Австрия: – I 264; Германия: – IV 194 сл., 197, 212, 217; – V 215, 219, 231, **235 сл.сл.,** 239, 241, 245, 247, 253; – VI 264 сл., 268 сл.; – VII 281; Дания: – VIII 199; Лотарингия: – V 265; Швеция: – IX 249; – X Густав 271; – XI 271; – XII 270
Карл Анжуйски 172 сл., 207
Карл Мартел 121, 126
Карл Теодор 285
Карл Фридрих Баденски 287
Карл, ерцх-г 301, 303, 307, 311
Карлос I (Карл V) 219; – II 268 сл.; – III 260, 269; – IV 260
Карловац, мир 265
Карломан 121
Карлщат 230 сл., 233
Кармелитски орден 141, 239
Карнак 23
Каролина 277
Каролинги, дин. 119, **123 сл.сл.,** 143
Картаген 38 сл., 50 сл., 57, 59 сл.сл., 65, 67, 73, 77, **79 сл.сл.,** 85, 99, 117, 135, 139
картели 377, 463, 527
Картие 225, 278
Картрайт 279
Картузиански орден 141
Касандър 66 сл.
Касивелаун 91
Касий 91, 93
касити 28 сл.
каски 34
касти, грц. 49; инд. 43
Кастилия 137, 186 сл., 193, 236
Каталаунски поля, б. 102, 112 сл.
Каталония 125, 186 сл., 243
катари 149
Катерина Медичи 247
Катерина Сиенска 184, 184
Катилина, заговор 91
Като Камбрези, мир 243
Катон Ст. 85, 95
Катул 95
Каудински теснини, б. 78 сл.
Кауниц 283
квади 95, 99 сл., 108 сл.
Квебек 276 сл., 282 сл.
квестор 74 сл.
квиетизъм 251
келти 21, 32, 38, 49 сл., 66, 69, 73, 76 сл.,79 сл., 85, 88
Кент 128 сл.
Кентърбъри 129, 140, 240
Кеплер 221, 251, 279
Кера 42 сл.
Кербела, б. 134 сл.
Керзи, райхстаг 123; 159
Кесада 223, 225
Киаксар 21, 31, **45**
Кибела 35, 49, 87
кидани 177 176 сл.
Киев 113, 130, **132 сл.,** 166 сл., 179
Кизик, б. 60 сл.
Киликия 38, 50, 65, 90 сл., 175, 410 сл., 444
кимври 88 сл., 115
кимерийци **20 сл.,** 30 сл., 34 сл., 45
Кимон 57, 59
Киноскефале, б. 67, 84 сл.
Кинурия 52 сл.
Киоджа, война 183
Киприан 107, 140
Кипсел 53
кипу 223
Кипър 47 сл., 151 сл., **175**
Кир II 21, 31, 39, **44 сл.,** 58
киргизи 176, 178
Кирена 52 сл., 60
китаи 176 сл.
Китай 12 сл., 16 сл., **40 сл.,** 105, 113, **176 сл., 210 сл., 226 сл.,** 239, 272, **274 сл.;** – търговия 211, 226 сл., 275
Китера 60
Киш 26 сл.
Клавдий I 96 сл.сл.; – II 101
Клайв 283
клактонска култура 12 сл.
клариси 141
Кларъндънски конституции 161
Кластидиум, б. 80 сл.
Клеве 250 сл., 262 сл.
Клезл 241, 251
Клеомен: – I 55; – III 69
Клеон 61
Клеопатра 91, 93
Клермон, църк. събор 148, 151
клерухии 56, 59
Климент Александрийски 107
Климент, папи: – II 147; – III 148 ; – V 153, 181; – VII 181, 217
клинопис *вж.* писменост
Клистен от Атина **54 сл.;** – от Сикион 53
Клит 65
Клодий Албин 99
Клуе 213
Клузиум, б. 76 сл.
Клюни 129, 141, 147
„Книга на страшния съд“ 161
книгопечатане 177, 221, 230
Книдос, б. 63
Кносос 32 сл.
Кнут Вел. 129, 131, 147, **162 сл.;** – IV 163
ковашко царство 113
кодекс на Хамурапи 29; – на Юстиниан 139
Кокчеи 287
Кола ди Риенцо 217
Колбер 261, 275, 277
Колет 212
Колин, б. 282 сл.
Колини 247
Колинска порта, б. 89
Колона 217
колонизация, австр. 265, **286 сл.;** англ. 276, 290; грц. 38, **50 сл.;** елинист. 68 сл.; кит. **274 сл.;** нем. 111, 166, **170 сл.,** 199; прус. 287; рим. 76 сл.сл., 94; рус. 272 сл.; северноамер. 372 сл.; финик. **38 сл.,** 50 сл., 73; фр. 276 сл.
колонии, брит. 247, 267, 269, 274 сл.; дат. 277; исп. **225,** 242, 276 сл. идл. 244 сл., 274 сл.сл. порт. 221, 242 с., 274 сл.сл. фр. 247, 274 сл., 281
Колофон 51
Колумб 224 сл.
Колумбия 225
комедия 58
Комнини, дин. 175
Комод 99
Конго 220 сл.
„Конгресна Полша“ 284 сл.
Конде 247
кондотиери 217
конкистадори 225
конни народи 16, **20 сл.,** 32, **112 сл.**
Конрад, Германия: – I 143, 145; – II 145, 147, 157, 165, 167; – III 145, 150 сл., 165, 167; – IV 173
Конрад Мазовски 199; – **Рижи** 143, 147
Конрадин 173
Константин (Кирил) 111, 139, 169
Константин, Византия: – V 139; Рим: Вел. 102 сл., 105, 107, 140, 155
Константинов дар 140, 212
Константинопол 103, 107, 132 сл., 139 сл., 153, 175, 203 сл.сл.
Констанц, мир 165; църк. събор 180 сл., 197, 201, 231
Констанца Сицилийска 131,165, 173
Констанций I Хлор 101, 103; – II 103
консули, рим. 74 сл., 92 сл.
Контарини 239
Контрареформация 239, 241, 249, **250 сл.,** 253, 256
конфуцианство 227, 275
Конфуций *вж.* Кун Цю
концилиаризъм 181, **184**
кооперации 345
Коперник 184, 221, 249

Коран 135
Корвай 123
Кордова 130, 135 сл.сл., 186 сл.
Корея 177, 226 сл., 274 сл.
кори 53
Коринт 21, 47 сл.сл., 51, 53, 59 сл., 69, 84 сл.
Коринтска война 63
Коринтски съюз 62 сл., 65
Кориолан 77
Коркира 60 сл.
Корней 261
Корсика 182 сл.
Кортенуова 173
Кортес 223 сл.сл.
Кортрейк, б. 190 сл.
Косово поле, б. 204 сл., 208 сл.
Косцюшко 285
Котроне, б. 118, 142 сл.сл.
Котузиц, б. 280
Кошицка привилегия 201
Крайна 19, 142 сл.сл., 168 сл, 194 сл., 241, 250 сл.
Краков 166 сл., 201, 249, 270 сл.
Кранах 231
Крас 69, 90 сл., 95
Красноярск 272 сл.
Кратер 64 сл.
Кратин **58**
Крафт 213
Крез 25, **35,** 45, 51
Крепи, мир 237
крепостничество *вж.* и освобождаване на селяните 55, 215, 287
Креси, б. 190 сл.
Кретиен дьо Троа 157
Крим 179, 203, 273, 285, 287
Кристиан, Дания: – I 199; – II 249; – III 241; – IV 249, 252
Кристиан Брауншвайгски 252 сл.
Крит 19, 23 сл.сл., **32 сл.,** 46 сл.сл., 139, 175, 209
Кромуел 266 сл., 283
кръстоноски д-ви 150 сл.сл., 174 сл., **206 сл.**
кръстоносни походи 149, **150 сл.сл., 155,** 159, 165, 173, 175, 183, 187, 199, 205 сл.сл., 215
Ксантен, дог. 251, 263
Ксантип 57, 81
Ксенофан 51
Ксенофонт 58, 63
Ксеркс I 45, 56 сл.
Ку Янву 275
Куба 224 сл., 282 сл
кубанска култура 19
Кубилай 178 сл., 210 сл.
Кубрат 113
Кук 278 сл.
Кулмерланд 198 сл., 201
култ към владетеля; Акад 27; Египет 17; Рим 97, 101
кумани 112 сл., 205, 204 сл.
Куме, б. 57, 72 сл.; 77
Кумран 39
Кунерсдорф, б. 282 сл.
Кун Цю 41
кургани *вж.* надгроб. могили
куриатни комиции 74 сл.
Курландия 131, 162 сл., 182 сл., 198 сл., 248 сл., 277
Куропедион, б. 66
куроси 53
курф. Пфалц 247, 250 сл.
куруци, въстание 264 сл.
курфюрсти 185, **194 сл.**
Куско 222 сл.
Кушанско ц-во 42 сл.
Кувия 166 сл.
Кшатрапа 42 сл.
Кьолн 123, 143, 165, 182 сл., 212; райхстаг 219, 230, 251, 258 сл., 262 сл., 268 сл.
Кьонигсберг 169, 235, 262, сл., 273
Кьопрюлю, М. 209, 265
Кюрасао 276 сл.
Кючюк Кайнарджа, мир 285
Кяхта, дог. 272 сл.

Ла Ог, б. 259, 268
Ла Рошел 241, 246 сл., 259
Ла Сал 277, 279
Лабарна 35
Лабиау, дог. 263, 270 сл.
Лавоазие 279, 299
Лагаш 26 сл.
Ладислав Посмъртни 194, 197
Лайбниц 256, 263
Лайнес 239
Лайош I Вел. 201, 207, 217
Лайпциг 256, 324 сл., 354 сл., 378; б. 314 сл.
лакедемонска д-ва 53
Лакония 46, 48 сл., 52, 61, 63
лангобарди 95 сл., 108 сл., 114 сл., 123, 127, 138 сл., 143
Ланкастър, дин. 188 сл.
Ларса 26 сл., 29
Лас Касас 225
Ласки 241
Ласко 13
Ласло I 169
латенска култура 52, 76 сл.
латини, Лациум, 72 сл., 77, 79
Латинска империя 133, 149, 153, 172, 175, 183, 204 сл., **206 сл.**
Лауенбург, х-во 163
Левант, търговия 153, 175, **182 сл.,** 207, 221
Левктра, б. 62 сл.
Легница, б. 166 сл., 178 сл.
ледников период *вж.* плейстоцен
Лейф Ериксон 224 сл.
ленно право *вж.* феодализъм
лентовата керамика, култура на 14 сл.
Ленчица 167
Леняно, б. 164 сл.
Леон *вж.* Астурия
Леонардо да Винчи 213, 221
Леонид 57
Леополд, *Австрия (х-г)*: I 193; – III 194; *Германия*: – 263 сл., 268; – 264, 287
Лепанто б. 208 сл., 242 сл.
Лепид 92 сл.
Лесбос 51, 61
Лесинг 257
Лехфелд, б. 142 сл., 169
Ли Бо 177
liberum veto 249, 285
Ли Тайбо *вж.* Ли Бо
Либия 23, 25, 38, 45, 134
Ливий 97
Ливония 182 сл., **198 сл.,** 202 сл., **248 сл.,** 270 сл.
Ливонски орден *вж.* Тевтонски орден
Лигдамис 51
Лигниц *вж.* Легница
лигури 20, 38, 50
Лидия 20, 25, 30, 34 сл., 38, 44, 50 сл., 53, 56, 60
Лизандър 61
Лизимах 66 сл.
Лизип 58
Ликия 38, 50, 56
Ликург 53
Лима 225
лимес 97 сл.сл., 101
Линдисфарн 128 сл., 130 сл.
Линей 279
Липани, б. 196 сл.
Лисабон 150, 153, 225, 242 сл., 287
Литва 154, 198 сл.сл., 240 сл., 248 сл., 281
литература: ант. 47, 49, 51, 55, 58, 71, 95, 97; европ. 157, 189, 212, 230 сл., 243, 256, 261; инд. 43, 229; кит. 177, 211, 227, 275; праист. 23, 27, 29, 31
Лиудолф 143
Лифландия *вж.* Ливония
Лициний 103, 107
Лициний и Секстий, закони 77
лов на вещици 181, 230, 257, 263
Лойтен, б. 282 сл.
Лок 256, 269
Локрида 59
лоларди 184, 188 сл., 215
Ломбардска лига 148, 164 сл., 173
Ломоносов 287
Лондон 182 сл., 188 сл., 247, 257, 266 сл., 273, 277
Лотар Зуплинбургски 148, 165, 171
Лотар, Германия: – I 124 сл.; – III 157; Франция: 145
Лотарингия 125, 142 сл., 150, 169, 280 сл.
Лоу 281

лувийци 32 сл.
Лувоа 261
лугал 27
Лудвиг IV Баварски 181, 184, 195, 217
Лудвик I *вж.* Лайош
Лудовик, Италия: – III Провансалски 119; Франкония: – I Благочестиви 123 сл.сл., 131, 155; – II 124 сл.; – Немски 169; – III 124 сл.
Лужиция 142 сл., 146 сл., 166 сл., 171, 194 сл., 252 сл.сл.
лужишка култура 18 сл.
лужичани 110 сл., 122 сл.
Луи Филип I 260
Луи IV 145; – VI Дебели 159, 185; – VII 150 сл., 159, 165; – VIII 159; – IX Свети 153, 159, 161, 173; –X 190; – XI 191, 193; – XII 219; – XIII 259 сл., 268; – XIУ 241, **258 сл.сл.,** 263, 265, 267 сл.сл., 271, 281; – XV 260, 281; – XVI 260; – XVIII 260
Луизиана 276 сл., 282 сл.
Луис, б. 161
Лукул 91
Лунд 162 сл.
Лутер, М. 155, **230 сл.,** 233, 235, 238
Лъв, папи: – I 139 сл.; – III 123, 140; – IX 147; – X 215, 217, 219, 231; *Византия:* – I Вел. 139; – IV 175
„Лъжеизидорови декреталии" *вж.* „Псевдоизидорови декреталии"
левалоазка култура 12 сл.
Льовенхук 245, 279
Льофевр 212
Лю Сю 41
Любек 162 сл., 171, 182 сл., 185, 248 сл.; мир 253
люблянска култура 19
Людовик *вж.* Луи
Люксембург 258 сл.
Люксембург, дин. **193 сл.сл.,** 200 сл.
Люли 256
Люнебург 165
лютичи 110 сл., 166 сл.
Люцен, б. 254 сл.
Лян У-ди 177

маври 100 сл., 186 сл., 242 сл.
Маврикий 139
Мавриций, о-в 279
Магадха 42 сл.
Магдебург 111, 143, 170, 231, 235, 237, 254 сл.
Магелан 224 сл., 278
магистрати 74 сл.
маглемозеска култура 15
магнати 167, 201, 249, 265
Магнезия, б. 69, 84 сл.
Мадагаскар 220, 278
маджари *вж.* унгарци
мадленска култура 12 сл.
Мадрас 274 сл., 282 сл.
Мадрид, мир 237
мадхви 229
Мазарини 259, 265
Маздак 101
Мазепа 271
Мазовия 166 сл., 198 сл.сл.
маи 222 сл.сл.
Майнц 99, 123, 143, 147; „Божи мир" 148, 155, 169, 173, 221; райхстаг 230 сл., 255, 262 сл.
Майсен 146, 171
Майстер Екхарт 184
Мака 44
Макао 226 сл.
Македония 45, 49, 56 сл., 60 сл., **62 сл.сл.,** 67, 81 сл.сл., 85, 93, 101 сл.сл.
Македонска война, I: 67, 81; II: 67, 84 сл.; III: 67, 85
Макиавели 217
Максенций 103
Максимиан 101
Максимилиан, Бавария: – I 251, 253, 255, 263; – II Емануел 263, 265; Германия: – I 193 сл., 197, 212, 219, 236, 245, 249; – II 236, 249, 251
Максимин Даза 103
Максимин Тракиец 101
Мала Азия 19, 21, 29, 35, 45, 47, 57, 59, 61, 67, 69, 155, 206 сл.сл.
Малака 221
Малая 13
Мали 220 сл.
Малия 32 сл.
Малплаке, б. 268 сл.
Малта 153
малцинства, нац. 285
мамелюци 137, 153, 179, 206
Манасия 37
манастири, реформа 140
Мангу-Тимур 179
Манджурия 274 сл.
Манджурска дин. 274 сл.
Манджурска имп-я 274 сл.
Мани 101
манихейство 101
Манко Капак 223
Мансфелд 252 сл.
Мантинея, б. 62 сл.
Мануил I 151, 174 сл.; – II 207
Манцикерт, б. 150, 175
Маратон, б. 45, 56 сл.
маратхи 274 сл.
Марбург 231, 235
Маргарита Пармска 245
Маргрете Датска 199
Мардоний 57
Мардук 29
Мари 26 сл.сл.
Мариенбург 153, 198 сл.сл.
Марий 89
Мариняно, б. 218 сл.
Мария, Австрия: – Терезия 264 сл., 281, 283, 285, 287; Англия: – Тюдор 238, 243, 247; Шотландия: – Стюарт 241, 247
Марк, гр-фо 250 сл., 262 сл.
Марк Аврелий 98 сл.
Марк Антоний 91 сл.сл., 95
марка, гранична 122, 142 сл.сл., 146
Марко Поло 211
маркомани 95 сл., **99**, 108 сл., 115
Марлбъро 269, 271
Мароко 221, 243
Марс 86
Марсилий Падуански 184, 217
Мартин V, папа 181
Мартиника 276 сл., 283
Мархфелд, б. 168 сл., 194 сл.
масагети 44 сл.
Масачусетс 277
Масиниса 82 сл., 85
масони *вж.* франкмасони
Матей, *вж.* Матиас, Матиаш
материализъм 257
Матиас I 236, 251, 253
Матиаш Корвин 197, 201
Матилда Тосканска 146 сл.сл.
Маурия, дин. 43
Махавира *вж.* Вардхамана
махараджи 229
махаянски будизъм 177
Махмуд Газнави 211
Маяпан 222 сл.
Мегакъл 57
мегалитна култура 14 сл., 109
Мегалополис, б. 65
Мегара 50 сл., 53, 55, 59, 61
мегарон 15, 47, 51
Мегидо, б. 24 сл.
Медина 134 сл.
Медичи, дин. 214 сл., 217, 219
международно право 243, 245, 256
мезолит 15
Мека 134 сл.сл.
Мекленбург 165, 171, 183, 252 сл., 263
Мексико 223 сл.сл.
Меланезия 279
Меланхтон 212, 231, 235, 251
„Мелфийски конституции" 173
мелхиорити 232 сл.
Мемфис 22 сл.сл., 60
Менандър 58
Менделсон, М. 257
Менес 23
Менкаур *вж.* Микерин
Мено Симонс 233
менонити 232 сл.
Мериланд 277
Меримде 16 сл., 23
меркантилизъм 155, **260 сл.,** 263, 269, 275, 277, 281
Меркурий 87
Меровинги 120 сл., 123
Мерсенски дог. 124 сл.
Мерсия 128 сл.
Месения 46, 48, 52 сл., 57, 59, 63
Месенски войни 52 сл., 57
Месопотамия 15 сл.сл., 19, 24, 26 сл.сл., 37, 57, 69, 98 сл., 101, 137, 155
Метаур, б. 82 сл.
Методий 111, 169
методисти 257
Мехмед Гури 211
Мехмед I 209; – II 209; – IV 265
Мец 236 сл., 254 сл.
Меценат 93, 95
Мешко I 111, 167; – II 147, 167
Мидас 35
мидийци 21, 30 сл.сл., 35, 37, **44 сл.**
Мизия 56, 60
микадо 177
Микале, б. 56 сл.
Микеланджело 213, 215, 256
Микена 19, 24, 33, **46 сл.сл.**
Микерин 23
микокска култура 12 сл.
Миле, б. 80 сл., 93
Милано 101, 103, 107, 146 сл., 164 сл, 183, 216 сл.сл., 236 сл., 281
Милански едикт 107
Милет 35, 45, 47, 50 сл., 53, **56 сл.**, 59
Милтиад 57
Милтън 267
Мимнерм 51
Мин, дин. 226 сл., 275
Минден 123, 254 сл.; б. 282 сл.
Минерва 86
министериали 157
минойска култура 19, **32 сл.,** 47
минорити *вж.* Францискански ордени
Мириокефалон, б. 174 сл.
мисионерство, христ. 143
мистика 184, 212, 239
Мистра 206 сл.
Митани 24 сл., 29, 32, 34 сл.
Митилена 65
Митра 87, 99
Митридат I 69; – II 69; – VI 89
Митридатови войни 69, 88 сл., 91
Михаил, Византия: – I 123, 139; – VIII Палеолог 153, 207; Русия: – I Романов 203
Мицкевич 285
многонационална д-ва 265
Мо Ди *вж.* Мо-цзъ
моавитци 36 сл.
могилна култура 19
Могулска империя 179, 228 сл., 275
Моимир 169
Мойсей 37
Молвиц, б. 280 сл.
Молдова 204 сл., 249, 285
Молина 239
Молукски о-ви 225, 244 сл.
Молфета, култура 73
монархиани 107
монархия, конст. 269
монархомахи 247
монашество 127, **141**
монголи/монголци 113, 132 сл., 137, 166 сл., 169, 176 сл., **178 сл.,** 200 сл., 204, 206 сл., **210 сл.,** 226 сл., 275
Монголия 274 сл.
Монголфие 279
монети: атин. 55; йон. 51; лид. 35; перс. 45; рим. 79, 105; спарт. 53
Мономотапа, д-ва 220 сл.
Монпелие 180 сл.
Монреал 277, 282 сл.
монтанизъм 107
Монте Касино 141
Монтеверди 256
Монтен 212
Монтесума II 223
Монпертюи, б. 190 сл.
Мор, Т. 212, 238
Моравия 15, 19, 119, 139, 166, **168 сл., 194 сл.,** 252 сл.
Моравско поле *вж.* Мархфелд
Моргартен, б. 192 сл.
Мориц Орански 245; – Саксонски 235, 237
морска блокада 269
морски народи 19, 24 сл., 32, 34 сл., 37
Москва 179, 200 сл., **202 сл.,** 207, 215, 249, 271, 287
Мосул 137, 150
Мохамед 134 сл.
Мохамед ибн Туглак 211
Мохач, б. 201, 208 сл., 236
Мо-цзъ 41
Мстислав Киевски 133
Муавия 135
Муватал 35
Мукден 274 сл.
Мунда, б. 90 сл.
Мурад I 209; – II 209; – IV 209
Мураджи 177
Мурнер 231
Муршил I 35; – II 35
мустерски период 12 сл.
Мутинска война 92 сл.
Мюлберг, б. 237
Мюлдорф, б. 194 сл.
Мюнстер 123, 232 сл., 250 сл.; мир 255, 258 сл.
Мюнхен 254 сл., 262 сл.
Мюнцер 233
Мюре, б. 158 сл.

Набонид 31
Набопаласар 31
Навара 186 сл., 190, 239, 247
Навас де Толоса, б. 186 сл.
Навкратис 25, 50 сл.
Навуходоносор I 29; – II 31, 37
надгробни могили 20 сл.
надгробните могили, култура на 18 сл.
Наири, земи 28 сл.
Накада, култура 16, 23
Нанкин 226 сл.
Нантски едикт 240 сл., 247, 261
Наполеон I 271, 285
Нарамсин 29
Нарва, б. 270 сл.
народни трибуни *вж.* трибуни
Нарзес 116 сл., 138 сл.
Нарски период 177
Наска 222 сл.
натурално ст-во 51, 105, 215
натуфийска култура 15
наука, ант. 58, 71; араб. 137; европ. 221, 245, 256, 279; кит. 227
научни открития **221, 279**
национална д-ва 237
национална църква 181, 184, 191, 205, 219, 235, 241, 251
неандерталци 11 сл.сл.
Неапол 118 сл., 131, 173, 182 сл., 186 сл., 191, 216 сл.сл., 236 сл., 242 сл., 280 сл.
Неарх 64 сл.
Неемия 39
Нейстрия 121
Немея 47 сл.
немски дуализъм 283, **285**
неолит **14 сл.сл.,** 109
Нерва 99
Нервинден, б. 258
Нери 239
Нерон 96 сл., 107
Нерчинск, дог. 272 сл.
Нефертити 25
Нзинга-а-Нква 221
Нидерландия 193, 214 сл., 220 сл., 225, 232 сл., 240 сл.сл., **244 сл.сл.,** 251 сл.сл., 259, 261, 266 сл.сл., 274, 280
Нидерландия, Австр. 287; Исп. 241, 244 сл.
Нидерландска Индия **244 сл.**
Никея 153, 183, 206 сл.
Никиев мир 61
Никифор Фока 175
Николай Кузански 181, 184, 219, 221
Николай, папи: – I 140; – II 147; – V 212, 217, 230
Николсбург, мир 253
Никомед 69
Никопол, б. 201, 206 сл.сл.
Нимвеген, мир 258 сл.
Ниневия 31, 45
Нипур 26 сл.
Ниш, б. 264 сл.
Нищад, мир 270 сл.
нобилитет, рим. 77
Нова Англия 277, 290 сл.
Нова Гвинея 278 сл.
Нова Зеландия 278 сл.

Нова Испания 225
Нова Каледония 278 сл.
Нова Шотландия 269, 277
Новгород 130 сл.сл., 179, 182 сл., 199, 202 сл.
Нови Хебриди 278 сл.
Новоархангелск 276
новокаменна епоха *вж.* неолит
Ногай, хан 179, 204 сл.
Нойман 256
Нокс 241
номинализъм 149, 184
Норвегия 130 сл., 149, 156, **162 сл.,** 172, 182, **198 сл.,** **240 сл.сл.,** 248
Норея, б. 88 сл.
Норикум 88, 94 сл.
Нормандия 125, 130 сл., 150, 155, 159 сл.сл., 191
нормани 125, 129, **130 сл.,** 147 сл., 150, 153, 165, 175
Нортумбрия 128
Нотион, б. 60 сл.
Нубия 23, 25, 31, 45
Нуманция 82 сл.
нумидийци 38, 80 сл.
Нумидия 80 сл.
Нур Джахан 229
Нурхаци 275
Ньордлинген, б. 254 сл.
Ню Джързи 277
Ню Йорк 267, 277
Нюрнберг 170, 231; райхстаг 235, 254 сл.
Нютон 256, 279
Нюфаундленд 269, 276 сл.

образование 127, 180 сл., 212, 235, 239, 250 сл., 281, 287,
общ. договор, теория за 256, 259
общ. строй, араб. 135; ацтек. 223; герм. 109; грц. 49; индоевроп. 33; микен. 47; осм. 209; слав. 111; степни народи 113; франк. 126; шумер. 17
общ. устройство, Китай 211; Прусия 287; Рим. имп-я 83, 105; Русия 273; Франция 261;
„Общество на Исус“ *вж.* Йезуитски орден
Ода Нобунага 227
Одензе, ригсдаг 240 сл.
Одо *вж.* Йод
Одоакър 103, 115, 139
Одрин, б. *вж.* Адрианопол
Одрин, мир 209
Озиандер 231
Озирис 23, 49
Ойген Савойски *вж.* Евгений Савойски
Ойнофита, б. 59
ойрати 274
Оксфорд 161, 238
Октавиан 92 сл.сл.
Олаф I Трюгвесон 163; – II Свети 163; – Шетконут 163
Олга 133
Олгерд 201
Олденбарневелт 245
Олденбург 111, 143
Олег 133
Олива, мир 263, 270 сл.
олигархия 49, 59, 61, 63
Олимпия 47 сл., 58
Оломоуц, мир 197
Олмюц *вж.* Оломоуц
Омар 135
Омаяди, дин. 134 сл., 137, 187
Оми 177
Омир 47, 49, 51
опиумна търговия 275
опричнина 202 сл.
оптимати 77, 83, 89
Оранска дин. 245, 259, 280
Ориген 107, 140
ориняакска култура 12 сл.
Орлеан 121, 127, 190 сл.
Орозий 129
Орсини 217
орфизъм 49
Орхан 207, 209
освобождаване на селяните, в Дания 287; при Солон 55
осиновени имп-ри *вж.* Антонини
Осия 37
Османска имп-я 154, 178 сл., 182 сл., 200 сл., 204 сл.сл., **208 сл.сл.,** 221, 236 сл, 242 сл., 249, 259, **264 сл.,** 270 сл., 280, 285
Оснабрюк 123; мир 255, 270
остготи 100 сл.сл., 112 сл., **114 сл.сл.,** 121, 138 сл.сл.
остракизъм 55, 57, 59
Ото Бамбергски 167;
– Вителсбах 165;
– фон Хабсбург 264
Отокар I 169; – II 168 сл., 171, 194 сл.
Отон I 111, 119, **143 сл.сл.,** 167; – II 143 сл.сл., 163, 167; – III 111, 119, 143 сл.сл., 167; – IV 159, 173

Павел, ап. 106 сл.
Павел, папи: – III 237, 239; – IV 239
Павел Дякон 127
Павзаний 57
Павия, б. 101, 118 сл., 122 сл., 143, 165; б. 236 сл.
Павлински орден 239
Падерборн 123, 250 сл.
Pax Augusta 95, 105
паладиански стил 256
палеолит **11 сл.сл.**
Палеолози, дин. 207
Палермо 131, 172 сл.
Палестина 13, 15, 19, 23 сл.сл., 29, 31, **36 сл.сл.,** 45, 5, 91, 97, 135, 151 сл., 175
Палестрина 213
Палмира 99 сл.сл., 105
Памфилия 38, 50
Панама 224 сл.
Пандия 42 сл.
Панин 285
Панипат, б. 228 сл.
Панония 88, 94 сл., 102 сл., 115, 119
Панорм, б. 80 сл.
папска д-ва 118, 122 сл., 140, 144 сл., 172, **216 сл.сл.**
папство 125, 127, 139, **140, 147 сл.сл.,** 153, 159, 165, 172 сл., 181, 184, 195, 215, 217, 230, **239**
Парагвай 277
Париж 120 сл., 145; дог. 159; 161, 180 сл., дог. 191; 215, 239, 241, 247; църк. събор 261; мир 283; 285
Париnда 42
парично стопанство 51, 215
Парма 280 сл., 316, 328 сл., 350 сл.
Парменид 51
Парменион 65
парни *вж.* парти
Парнон, планина 52
Партенон 58
парти 43 сл., 66, **68 сл.,** 71, 90 сл.сл., 97 сл.сл., 155
Пасаровиц, мир *вж.* Пожаревац
Пасау, дог. 237
Пасхал II 148
Паткулски, Р. 271
патрициат, град. 185, 217; рим. 77
Пахомий 141
Пачакути 223
Педро Арагонски II 159; – III 172, 187, 207;
Пекин 210 сл., 226 сл., 272 сл.сл.
Пелагония, б. 206 сл.
Пелопонес 47, **52 сл.,** 56, 59 сл.сл., 115,
Пелопонеска война 60 сл.
Пелопонески съюз 53
Пелузий, б. 25, 44 сл.
Пен 277
Пенджаб 43, 45, 210 сл.
Пенсилвания 277
пентакосиомедимни 55
Пергам 66 сл., 69, 71, 84 сл.
Пердика 67
Перея 36
Периандър 53
перигорска култура 12 сл.
периеки 52 сл.
Перикъл 59
Персей 67, 85
Персеполис 64 сл.
перси 25, 31 сл., **44 сл.,** 48, 51, **56 сл.,** 64 сл., 69, 100 сл.сл., 137 сл., 178 сл.
Персия *вж. и* Иран 17, 26, 28 сл., 59 сл.сл., 155, 209, 279
Перу 215, 222 сл.сл.
Петербург 270 сл., 273
Петервардайн *вж.* Петроварадин
Петокнижие 39
Петрарка 212, 215
Петервардайн, б. 264 сл.
Петрус Канизиус 239, 251
Петър, ап. 107, 140
Петър I 265, 271, **273;** – III 283
Петър Амиенски 151; – Дамиани 147; – Ломбардски 149
печенеги 111, **112 сл.,** 132 сл., 174 сл., 204
пешви 275
Пидна, б. 67, 84 сл.
Пиер, Абелар 149; – Валдес 149
пиетизъм 257, 263,
Пиза 175, 183, 187, 216 сл.
Пизистрат 55
пизистратиди 51
Пий, папи: – II 181, 197, 217; – V 239
Пилат Понтийски 39
Пилзенски Реверс 255
Пилос 46 сл.
Пим 267
Пиндар 55
Пипин 121, **123,** 126 сл.
„Пипинов дар“ 123, 140
Пир 61, 78 сл.
пирамиди 22 сл.; б. 300 сл.
Пиренейски мир 243, 259
Пирея 59, 61
Писаро 223 сл.сл.
писати 52
писменост 17, 23, 27, 33, 39, 41, 47, 223
Пит Ст. 283
Питагор 51
питагорейство 49
питекантроп 11 сл.сл.
Плавт 95
Плантагенет, дин. 161
Платея, б. 56 сл., 61
Платон **58,** 61, 212
плебс 77
плейстоцен 11 сл.сл.
Плеси, б. 282 сл.
Плиний 97
„Плодороден полумесец“ 16 сл.
погром 155
поезия *вж.* литература
Пожаревац, мир 264 сл.
Пожон *вж.* Пресбург
Позен *вж.* Познан
Познан 284
покръстване **107;** Англия 129; българи 139; викинги 131; Литва 201; Норвегия 163; Полша 167; Саксония 123; славяни 111; Унгария 169; франки 121
Полибий 67, 83, 85, 95
Полигнот 58
Поликлет 58
Поликрат 25, 51, 55
Полимед 51
Полинезия 279
Полиперхон 67
полис **47 сл.сл.,** 58, 63
политически учения 184, 217, 247, **256, 259,** 287
пол. наследство, война за 280 сл.
Полтава, б. 270 сл.
Полша 15, 19, 110 сл., 130, 133, 142, 148, 154, **166 сл.сл.,** 172, 178, сл., 197 сл.сл., **200 сл.сл.,** 209, **240 сл.сл.,** **248 сл.,** 255, 259, 262 сл.сл., 270 сл., 280 сл.сл., **284 сл.**
Полша, подялби **284 сл.**
полята с погребални урни, култура 18 сл.сл.
Померания 162 сл., 166, 170 сл., 254 сл.
Померелия 162 сл., 166, 198 сл., 201
Поморие *вж.* и Померания, Померелия 166 сл., 200 сл.
поморяни 110 сл.
Помпадур 281, 283
Помпей, Гней 39, 69, 90 сл.; – Секст 92 сл.
Помпей 87, 97
Понт 69, 88 сл.сл.
понтийско-аралска култура 15
популари 83
Пор 43, 64 сл.
Португалия 131, 149, 154 сл., 172, 186 сл., 220 сл., 224 сл., **242 сл.,** 268 сл., 274 сл.сл., 287
Посейдон 47 сл.сл.
поселища 15, 17, 109, 171
Потидея 60 сл.сл.
Потоси 276 сл.
Потсдамски едикт 263
Потьомкин 285
право на съпротива 161, 169, 247, 249
право, герм. 109; грц. 53 сл.сл.; древни цивилизации 23, 29, 35; мод. 219, 247, 287; рим. 86; средновек. 157, 185, 189
Прага 111, 143, 167 сл.сл., 195, 212, 250 сл.сл., 280 сл.сл.;
– дефенестрация 197, 253;
– компактати 181, 197;
– мир 255; – статии 197
прагермани 19
прагматически санкции 181, 191, 265, 281
праистория 11 сл.сл.
Праксител 58
Прантауер 265
Предна Померания 254 сл., 259, 262 сл., 271
предсапиенс 11 сл.сл.
представителна демокрация 289
предхоминиди 13
Премонстрантски орден 141, 169, 171
Пресбург, мир 201; 249; райхстаг 265; райхстаг 289
преселение на народите, 20 сл., 23; герм. 102 сл., **114 сл.;** грц. **46 сл.;** индоевроп. **32 сл.;** слав. **110 сл.;** степни народи **112 сл.**
Престън, б. 266 сл.
преторианци 97, 99
Прибалтика 241
Прибислав 171
примат, папски 140, 147, 231
принципат 92 сл., 97, 99
притания 54 сл., 59
Прованс 131, 154 сл.сл., 159
програмни съчинения (Лутер) 231
Продик 58
Прокоп Голи 197
Прокопий 111
пролетариат 215
проливно мито 183, 199
Просвещение **256 сл.,** 263, 287
проскинезис 45, 65, 103
проскрипции 89, 93
Протагор 58
протекционизъм 261,
протестанти 234 сл., 241, **251,** 255, 257, 265, 269
Протестантски съюз 251 сл.сл.
Псаметих I 25; – III 25; – Коринтски 53
„Псевдоизидорови декреталии“ 140
Птерия, б. 34 сл., 44 сл.
Птолемеи, дин. 25, 66 сл.сл., 84, 88, 93
Птолемей I 66 сл.
Птолемей, К. 109, 111
Птолемейска война 93
Пугачов 287
Пунически войни 80 сл.сл., 85
Пунт 22 сл., 25
пуританство 267, 277
Пуфендорф 256, 263
Пфалц 122 сл., 194 сл., 247, 250 сл.сл., 255, 258 сл.
Пфалц-Нойбург 251
Пшемислова дин. 167, 169, 194 сл.
Пшемисъл II 167
Път на коприната 41, 70, 178, 183, 226
Пьопелман 263
Пясти, дин. 133, 167

Ра 23
Рабле 212
Равена 87, 103, 114 сл.сл., 119, 123, 139
Равенсбург 250 сл., 262 сл.
равновесие на силите 269, 281, 283
Рагуса *вж.* Дубровник
Радбод 121

раджпути, раджпутски д-ви 210 сл., 229, 274 сл.
разделение на властите 269, 287, 289, 293, 299, 318
Раймон Тулузки 150 сл.; – VI 159; – VII 159
Райналд Даселски 165
Райхенбах 285
Рали, У. *вж.* Роли, У.
Рамзес II 25; – III 25
Рамили, б. 268 сл.
Рамо 256
Расин 261
Рафаело Санти 213
Рафия, б. 66
рационализъм 256, 279
Ращат, мир 268 сл.
Ревал *вж.* Ревел
Ревел 248 сл.
революция, англ. 269
Регенсбург 99, 111; райхстаг 197; 234, сл.; райхстаг 251; райхстаг 259, 263; – конвент 234 сл.; – примирие 259
Региомонтан 221
Резайна, б. 100 сл.
Реймс 190 сл.
Рейн 98 сл., 258 сл.
Рейнска коалиция 259, 263
Рейсвейк, мир 258 сл.
Рекаред I 117
Реконкиста 137, 186 сл., 221
Рекуай 222 сл.
религиозни войни 158 сл., 196 сл., 240 сл., 246 сл., 252 сл.сл.
религия, ацтек. 223; вав. 29; герм. 109; грц. 47 сл.сл.; евр. 37, 39; егип. 23, 25; инд. 43; индоевроп. 33; инк. 223; кит. 41; конни народи 113; крит. 33; перс. 45; праист. 13, 15, 19; рим. 86 сл.; скит. 21; слав. 111; хет. 35; христ. 103; хурит. 29; фриг. 35
реликви, култ към 230
Рембранд 245
Ремедело, култура 19, 73
Ренесанс **213,** 217, 256
Рензе 195
Renovatio 144 сл.
реставрация 267
Реституционен едикт 253
реторика 58
ретра 53, 111
Реформация 155, 217, **231 сл.сл., 238, 241,** 249, 257
реформи, австр. 287; прус. 281, 287; Тайка 177
Рецесвинт 117
Реция 94 сл.
Риаде, б. 142 сл.
Рибмон, б. 124 сл.
Рига 182, 198 сл., 240 сл., 249, 263
„Ригведа“ 43
Рим 57, **72 сл.сл.,** 99, 103, 107, 115 сл.сл., 140, 143, 147, 172, 180 сл., 212 сл.сл., 217, 230 сл., 237, 240, 242, 251
Рименшнайдер 213
Рим-Син от Ларса 27, 29
Римска имп-я 25, 39, 61, **93 сл.сл.,** 155
Риналдоне, култура 19
риторика *вж.* реторика
рицарски ордени 153
рицарство: средновек. 157; яп. 177, 227
Ричард Корнуълски 195
Ричард I 150 сл., 161, 173; – II 188 сл.; – III 188 сл.
Ришельо 241, 255, 259
Робер Благочестиви 159; – Гискард 131, 147 сл., 175; – Късокраки 161
Роберт Мъдри 217
роби *вж. и* търговия с роби 49, 51, 83, 85, 91, 187, 209, 220 сл., 225, 257, 269, 276 сл.
робски въстания 85, 91
Ровоам 37
Рогевен 279
Родезия 221
Родос 46 сл., 50 сл., 63, 84 сл., 95, 153, 206, 209
Рожер II 131, 150 сл., 175
Ройхлин 155, 212
рококо 281
Рокур, б. 280
Роли, У. 277
Роман: – I 175; – IV 175
Романови, дин. 203, 273
Ромул 73
Ромул Августул 103
Ронкалски полета 164 сл.
Ронсар 212
Ронсевал, б. 122 сл.
Ронсесвалес *вж.* Ронсевал
ронска култура18
Росбах, б. 282 сл.
Росебеке, б. 190 сл.
Роскилде, мир 270 сл.
Ростислав 169
Росток 182 сл.
Ротердам 244 сл.
Руан 190 сл.
Рубенс 245
Рубикон 90 сл.
Рудолф, Горнобургундски: II 119; Хабсбург: – I 169, 194 сл.; – II 236, 251, 253; – IV 194 сл.
Рудолф Швабски 148
Рум *вж.* Иконийски султанат
Рупрехт Пфалцки 197
Русия; *вж. и* СССР 21, 35, 59, 110 сл., **130 сл.сл.,** 167, 175, 178 сл., 183, 200, **202 сл.,** 233, 248 сл., 257, 265, 270 сл., **272 сл.,** 280 сл.сл., **284 сл., 287**
руско-турски войни 285
Русо 257
Ръдърфорд, Д. 279
Рюрик 131
Рюриковичи 133, 203

сабини 72 сл., 78
сабиняни *вж.* сабини
Сава, св. 205
Саванарола 219
Савоя 154, 164, 238, 253, 268 сл., 280 сл.
Сагартия 44
Сагунт 80 сл.сл.
садукеи 39
саки 43, 68
Sacco di Roma 217, 237
сакси 100, 108 сл., 114 сл., 121 сл.сл.
Саксония, х-во 125, 128 сл., 142 сл., 164 сл.; – курф. 196 сл., 234 сл., 251 сл.сл., 262 сл., 271, 280 сл.сл.
„Саксонско огледало“ 157
Сакчегьозю 16 сл.
Саладин 137, 150 сл.
Саламин, б. 56 сл.
Саламин (Кипър), б. 59; б. 66 сл.
Салерно 118, 180 сл., 488 сл.
салически франки 115, 121
Салманасар I 29; – III 31, 45; – V 31
Самара 16 сл., 29
Самария 31, 36 сл., 39
Самарканд 135 сл.сл., 178 сл.
самнити 72, 77 сл.сл., 89
Самнитски войни – I: 79; II: 78 сл.; III: 78 сл.
Само 169
Самоа 278 сл.
Самос 46 сл., 51, 53, 59, 61
самураи 177, 227,
Сан Джермано, дог. 173
Сан Доминго 276 сл.;
Сан Салвадор 224 сл.,
Сандомеж 166 сл., 240 сл.
Сандомир *вж.* Сандомеж
Санкт Петербург *вж.* Петербург
Санлис, дог. 219, мир 193
санскрит 43
Сараево 264 сл.
Сарапис 49
Саргон I **26 сл.;** – II 30 сл., 35, 37
сарди 18, 44 сл., 51, 56 сл., 60
Сардиния 18, 38, 50, 80 сл., 183, 186 сл., 280 сл.,
Сардури I 35; – II 31, 35
сармати 32, 99 сл.сл.
Сасаниди 43, 100 сл., 134, 138 сл., 155
Сатавахана, дин. 42 сл.
сатрапи, сатрапии **44 сл.,** 51, 64 сл.
Сату Маре *вж.* Затмар
Саул 37
Сварец 287
свеви 108 сл., 114 сл., 140

Свен Раздвоенобради 163
Сверир 163
Сверкер, Мл. 163
Сверкер, Ст. 163
Света гора *вж.* Атон
свет. стопанство 225
Светоний 97
Светополк 169
Святослав 113, 133
„Свещен съюз“ (1684) 265
Севастопол 285,
Севери, дин. 99
Северна Америка **224 сл.,** 233, 257, 276 сл., 279, 282 сл.
Северна война 268, 270 сл., 273, 281
Северна Италия 73, 85, 144 сл.сл., **214 сл.сл.**
Севиля 225
Сегеста 60 сл.
Седемгодишна война **282 сл.**
Седин 19
Седмоградско *вж.* Трансилвания
сейм 201, 249
Секигахара, б. 226 сл.
секуларизация 231, 235, 238, 241
Селазия, б. 69
селджуки 136, 150 сл., 174 сл., 178, 206 сл.сл.
Селевк I 43, 66 сл.сл., 69; – II 69
Селевкиди 39, 66 сл.сл., 84 сл., 88
Селим I 209
Селска война 232 сл., 235
селско въстание, англ. 188 сл., 215; кит. 227; нем. 215, **232 сл.**; пол. 215; рус. 203, 215; фр. 190 сл., 215; чеш. 215
селско стопанство 105, 109, 126, 171, 215, 287
семейство, рим. **86**
Семирамида 31
семити 16, 23, 26 сл., 29, 32,
Сен Жермен, едикт 247; мир 247; мир 258 сл.; 270
Сен Кантен, б. 242 сл.
сенат, рим. 74 сл., 89, 92 сл., 99, 103
Сенегамбия 283,
Сенека 97
Сентинум, б. 78 сл.
Сенусерт III 23
сеньорат 167, 169
Септимий Север 99
„Септуагинта“ 39
Сервантес 243
Сервет, М. 221, 238
Сервий Тулий, реформа 75
Сети I 25
Сеута, б. 186 сл.
Сиагрий 120 сл.
Сиам 13
Сибир 203, **272 сл.,** 278 сл.
Сигизмунд, Люксембург: 194, 197, 201, 209; Полша: – I 249; Швеция: – I Ваза 241; – III Ваза 241, 249
Сил 187
Сидон 38 сл., 152 сл.
Сикион 53
Сикст, папи: – IV 217; – V 239
сикули 18
сикхи 229, 274 сл.
Силвестър II, папа 143, 169
Силезия 166 сл.сл., 195 сл.сл., 200 сл., 252 сл.сл., 280 сл.сл.
Симах 117
Симах, папа 140
Симеон 175
Симон дьо Монфор 159; – Мл. 161, 189
симония 147, 217, 239
Синахериб 31, 37, 39
синкретизъм 49
синьория 185, 216 сл.
Сиракуза 55, 57, 60 сл., 80 сл.сл.
Сирийска дин. 139
Сириций 140
Сирия 13, 17, 23 сл.сл., 28 сл., 31, 35, 45, 65, 68 сл., 85, 90 сл.сл., 99 сл.сл., 135, 150 сл., 175, 208 сл.
Сирмиум 102 сл.
Си-Ся 176 сл., 179, 210 сл.
Ситка *вж.* Новоархангелск
Сицилианска вечерня 173, 187
Сицилия 38, 50 сл., 57, 59 сл.сл., 79 сл.сл., 89, 93, 115, 119, 130 сл., 137, 149, 165, 172 сл.сл., 182 сл., 186 сл., 207, 216 сл., 268 сл., 280 сл.
Скалигер 217
Скандинавия 109, 115, 119, **162 сл.,** 182 сл., **198 сл.,** 240 сл., 248 сл.,
Скендербег 205, 209
скити **20 сл.,** 31 сл., 35, 38, 44 сл., 50 сл.
Скопас 58
славяни 32, **110 сл.,** 115, 122 сл., 131 сл.сл., 139, 143, 169, 175
славянско в-ние 11, 142 сл.
Сланкамен, б. 264 сл.
Словакия, словаци 110 сл., 169
словенци 110 сл.
служебна аристокрация, рим. 77
Смоленско ез., б. 248 сл.
„Смутно време“ 203
Снофру 23
советерска култура 15
Согдиана 44, 64 сл.
согдийци 45
Сократ **58,** 61, 63
Соломон 37, 39
Соломонови о-ви 278 сл.
Солон **54 сл.,** 77
Солсбъри 161
Солун 85, 175; Солунско кралство 206 сл.
солютрейска култура 12 сл.
Сонгай, д-ва 221
сорби *вж.* лужичани
Сотмар *вж.* Затмар
Сото 239
софисти 58
Софокъл 58 сл.
социална реформа, брит. 267
социнианство 241
Спарта 35, **52 сл.,** 55 сл.сл., 69
Спартак 91
Спарталос, б. 60 сл.
спахии 209
Спиноза 245, 256
Спинола 243, 252 сл.
Сполето 118 сл.
спор за причастието 231
среднокаменна епоха *вж.* мезолит
Станислав I Лешчински 271, 281; – II Понятовски 285
„Старият режим“ 281, 283
старокаменна епоха *вж.* палеолит
Statutum in favorem principum 173
Стезихор от Химера 51
Стентинело, култура 73
степни народи **112 сл.**
Стефан, св. 107
Стефан, папи: – II 123, 140; – IV 125
Стефан, Молдова: – III Велики 205; Унгария: – I Свети *вж.* Ищван I Свети
Стефан Душан *вж.* Урош IV
Стефан Неманя 205
Стефан Твърдко 205
Стилихон 115
Стогодишна война 183, **188 сл.сл.,** 291
стоицизъм 71
Стокхолм 182 сл., 198 сл., 248 сл.; мир 270 сл.
Столбово, мир 249
стопанство (търговия) *вж. и* свет. стопанство ант. 50, 53, 55, 59, 65, 70 сл., 83, 104 сл.; праист. 15, 17, 19, 21, 38 сл., 223; средновек. 109, 111, 126, 130, 139, 171; в ново време: афро-азиат. 211; европ. 126, 245, 247, 261, 263, 265 сл., 273, 277
Стоунхендж 15
странстващи ордени 141, 231
Страсбург, б. 103; 125, 231, 238, 250 сл., 258 сл.
„Страсбургски обети“ 125
стратези 54 сл., 57, 59
стрелците, войска на 203, 273
Строганов 273
Стуре, Стен I 199; – II 249
Стюарти, дин. 189, 247, 267, **280**
Суарес 239, 243
Субарту 26, 28
Субедей 179
суверенитет на народа 184
Суворов 285

Сугерий 159
Судан 221
Суза 17, 31, 44 сл., 64 сл.
Сузиана 44
Сунфт 269
Суй, дин. 177
Сула 89
Сулавеси *вж.* Целебес
Суматра 244 сл.
Сун, дин. 176 сл.сл., 210 сл.
Сундиата Кейта 221
сунити 135
Сутри, дог. 148; църк. събор 147
Сфактерия, б. 60 сл.
Сфорца, Лудовико II 219;
  – Франческо 217
схизма 127, 139 сл., 147, 149, 165, **175, 180 сл.**
схоластика 149, **184,** 212
Сципион Африкански 83, 85
Сципион, Гней Корнелий 81;
  – Луций Корнелий 85;
  – Публий Корнелий 81
„Събиране на руските земи" 203
събори *вж.* църковни събори
Съборна теория *вж.* концилиаризъм
Сърбия, сърби 110 сл., 149, 172, 174 сл., **204 сл.,** 207 сл.сл., 264 сл., 280
Съсекс 128 сл.
съсловна д-ва 185, 195,
Съюз на 12-те града 73
Съюз на обувката 233
Съюз от 12 племена, евр. 36 сл.
Съюзническа война, грц. 63; рим. 89
Сюже *вж.* Сугерий
Сюлейман II 209
Сюли 247
Ся, дин. 41

табορити 197
таврийска култура 21
Тадж Махал 229
Таити 278 сл.
Тайгет, планина 52
Тайлър, У. 188 сл.сл., 215
Тайцзун 177
Талас, б. 176
Талес Милетски 45, 51
Талин *вж.* Ревел
„Талмуд" 155
Талякоцо, б. 172 сл.
Тамерлан *вж.* Тимур Ленк
тамплиери 153, 181, 187, 191, 215
Тан, дин. 176 сл.
Танагра, б. 59
тангути 176 сл., 226, 275
Таненберг, б. 200 сл.
Танкред 151, 173
Танкредо ди Лече *вж.* Танкред
тантризъм 229
Тапс, б. 90 сл.
Тараин, б. 210 сл.
Тараори *вж.* Тараин
тарденоазка, култура 15
Тарент 52 сл., 78 сл., 83, 93, 119
Тарентска война 61
Тарик ибн Сеид 135
Таса, култура 16 сл.
Тасилон 123
Тасман 278
Тасмания 278 сл.
татари *вж.* монголи
Тацит 97, 109, 111, 112
Театински орден 239
Тевтобургска гора, б. 94 сл.сл.
тевтони 88 сл., 115
Тевтонски орден 153, 169, 171, 173, 182, 196, **198 сл.сл.,** 242, 248 сл.
Тегея 52 сл.
таякска култура 12 сл.
Телелат Гасул, култура 16 сл.
Телепин 35
Темистокъл 57
темплиери *вж.* тамплиери
тенно 177, 227
Теночтитлан 222 сл.
Теншбре, б. 160 сл.
Теогнид от Мегара 55
Теогност 203
Теодеберт I 121
Теодор I Комнин 207;
  – I Ласкарис 207
Теодор Тарски 129
Теодора 139
Теодорих **115 сл.сл.,** 121
Теодосий I 103, 115, 140, 155
Теопомп 53
Теотиуакан 222 сл.
Теофано 143, 159
Тепе Гавра 16 сл.
Тепе Сиалк 16 сл.
Терамара, култуа 73, 87
Тереза Авилска 239
териториална власт 185, 195
Термопили, б. 56 сл.; 69; б. 84 сл.
Термос 51
Терпандър от Лесбос 51, 53
Terra Ferma 183, 216 сл.сл.
Тертри, б. 121
Тертулиан 107, 140
Тесалия 46, 48, 56 сл., 60, 63
Тесалонийски едикт 103
Теспид 58
тети 55, 57
Tetrapolitana 234 сл.
тетрархия 101, 103
Техеран 229
Тецкоко 222 сл.
Тея 117
Тиахуанако 222 сл.
Тиберий 95 сл.сл.
Тибет 176, 274 сл.
Тива, грц. 46, 59, 62 сл.сл; егип. 22 сл.сл.
Тивац, бог 109
Тиглат-Пилесар I 29, 31; – III 31, 35
Тили 252 сл., 255
Тимбукту 220 сл.
тимокрация 55, 69, 75
Тимолеонт 61
Тимур Ленк 179, 206, 209 сл.сл., 229
Тир 38 сл., 57, 64 сл.
тирания 45, **48 сл.,** 51, **53, 55,** 57, 61, 63
Тиринт 46 сл.
Тирол 193 сл.сл., 232 сл.
Тиртей 51, 53
Тит 39, 97
Тихи океан 225, 278 сл.
Тихо Брахе 221
Тициан 213
Тицин, б. 80 сл.
Тлакопан 222 сл.
Тоба, д-ва 177
Тогрул-бег 151
Токио 227, 392
Токугава, шогунат 227, 369
Толан *вж.* Тула
Толедо, църк. събори 117; 186 сл.
толтеки 222 сл.
Толуй 179
Тома Аквински 149
Томск 272 сл.
Тонга, о-ви 278 сл.
Тор, бог 109
Торгауски съюз 234 сл.
Тордесилски, дог. 225
тори 267, 269
Торино, б. 268 сл.
Торкемада 155, 187
Торн вж. Торун
Торун 198 сл.; мир 201
Тоскана 119, 131, 148, 165, 173, 280 сл.
Тотила 117
тохари 32 сл., 66, 68 сл.
Тразибул 63
Тразименско ез., б. 80 сл.
Тракия 20 сл., 31 сл., 45, 56 сл., 60 сл.сл., 67, 97, 115
Трансилвания 115, 153, 168 сл., 208 сл., 240 сл., 252 сл., 264 сл.
Трапезунд 207, 209
Траян 98 сл., 107
Требия, б. 80 сл.
Требониан Гал 101
Тренто *вж.* Тридент
Трентън 290 сл.
трибуни 77, 92 сл.
Трибур, райхстаг 125, 148
трибутни комиции 74 сл.
Тридесетгодишна война 243, **252 сл.сл.,** 259
Тридент 119; събор 235 сл.сл., 239, 250 сл.
Трипарадейзос 66 сл.
триполска култура 14 сл.
Трир 101 сл.сл., 195, 233
триумвират 91, 93
Троя 24, 33, 47
Тукидид 58 сл.

Тул 236 сл., 254 сл.
Тула 222 сл.
Тулси Дас 229
Тулуза 117, 125, 150 сл., 158 сл.сл.
тунгуси 272, 275
Тунис, б. 80 сл.; 83, 117, 153, 236 сл.
Тупак Амару 277
Тупак Юпанки 223
Тур – Поатие, б. 121, 134 сл.
Туркестан 21, 41, 113, 209, 211
турци 137, 175, 177 сл.сл., 197, 237;
Тускулум 118
Тутанкамон 25
Тутмос I 25; – III 24 сл.
Туфан, царство 176 сл.
Тушрата 35
търговия *вж.* стопанство
търговия с роби 220 сл., 225, 269, 276 сл.
търговски дружества **214 сл.**
търговски компании 215, 245, 247, 275, 277
Тьокьоли 265
Тюдор, дин. 188 сл., 247
Тюрен 255, 261
Тюрингия 115, 120 сл., 125, 145, 173, 195, 232 сл., 255
тюркски народи 111, 113, 137, 211

Уат, Дж. 279
Угедей 133, 178 сл.
удедни княжества 133
У-ди 41
Уелс 128 сл., 188 сл.
Уесекс 128 сл.
Уесли 257
Уестминстър, дог. 277; конвенция 283; конкордат 161
Уиклиф 184, 189, 197, 238
Уилям III *вж.* Вилхелм III; – IV 280
Уилям Окам 184
Уитби, събор 140
уйгури 176 сл.
Украйна 111, 203, 271
Уксеншерна 255, 271
Улси 238, 247
Улфила 115
Умбрия 78 сл., 119
Unam sanctam 181
Унгария 19, 110 сл., **112 сл.,** 119, 125, 130, 142 сл., 146 сл., **168 сл.сл.,** 172, 175, 178, 197, **200 сл.,** 204 сл., 208 сл., 219, 236 сл., 240 сл., 249, 251 сл.сл., 259, **264 сл.,** 268, 281, 286 сл.
унетицка култура 19
универсалии, спор 149, 184
университети **180 сл.,** 187 сл., 195, 212, 234 сл., 249 сл.сл., 257, 287
уния, Брестка 214
Уолпоул 269
Уолъс, У. 189
„Упанишади" 43, 229
Упсала 19, 115, 131, 163, 240 сл.
Ур 26 сл.
Урарту 21, 30 сл., 34 сл.
Урбан, папи – II 148, 151; – III 165; – V 181; – VI 181
Урош IV 205; – V 205
Урук 16 сл., 26 сл.
утраквисти *вж.* чашници
Утрехт 121; мир 268 сл., 271; уния 244 сл.

Фабий Максим 81
фараон 17, **23**
фарисеи 39
Фарнак 69, 90 сл.
Фарсал, б. 90 сл.
Фатимиди, дин. 136 сл., 143, 150 сл., 175
Фаюм 16 сл.
федерати 103, 114 сл., 117, 120
феодализъм: визант. 139; грц. 69; древ. цивилизации 35; кит. 41; средновек. 157, 185; франк. 127; фр. 159
Фераро-флорентински събор 180 сл.
Фербелин, б. 263, 271
Ферден 111, 122 сл., 254 сл., 217
Фердинанд, Хабсбург: – I 236 сл., 251; – II 236, 241, 251, 253, 255, 264; – III 255, 264, 268; – I (австр. имп-р) 264
Фернандо, Арагон: – II 187, 236; Бурбон (Испания): – VI 260; – VII 260; Кастилия: – I Вел. 187; – III Свети 187
Фестос 32 сл.
Фидий 58 сл.
Фидон 53
фили 52 сл.сл.
Филип, Бургундия: – Добрия 192 сл.; – Смели 191 сл.сл.; Испания: – II 236 сл.сл., **242 сл.,** 245; – III 236, 243, 253, 268; – IV 243, 268; – V 260, 268 сл.; Македония: – II 62 сл.; – V 67, 81, 83, 85; Франция: – I 148, 151, 159; – II Август 150 сл., 159, 161, 165, 173; – III 190; – IV 181, 190 сл.; – V 190; – VI 190 сл.
Филип Араб 101
Филип д'Орлеан 281
Филипи, б. 92 сл.
Филипини 278, 283
филистимци 19, 25, 36 сл.
Филократ 63
философия 51, 58, 71, 149, 184, 256 сл.
Филот 65
финанси 79, 185, 214 сл., 260 сл., 281
Финикия 25, 36, **38 сл.,** 47, 50
Финландия 131, 270 сл.
Фирдоуси 211
Фироз III 211
Фичино 212
Фишер, П. 213
Флавии, дин. 97
Фламин 81
Фламиний 67, 85
Фландрия 125, 150, 158 сл., 183 сл., 190 сл.сл., 215, 244 сл.
Флодън, б. 219, 247
Флоренция, събор 180 сл., 183; уния 181, 203, 207; 212, 214 сл.сл., 236 сл.
Флорида 282 сл., 290 сл.
Фльори 281
Фокида 46 сл., 49, 53, 59, 63
Фокидска война 63
Фонтьоноа, б. 124 сл.; 280 сл.
Формоза 226, 274 сл.
Форххайм, мир 169
Фотий 139
Франке 257, 263
франки 100 сл., 108 сл., 114 сл.сл., 120 сл.сл., 131, 134 сл., 139 сл., 142, 254 сл.сл.
Франклин 279
франкмасони 257
Франкфурт, мир 165; 195, 219
Франсиско де Витория 239
Франсоа I 213, 219, 237, 241; – II 247
Франц, Лотарингия: – I 264, 281; Хабсбург: – II (I) 264
Франц Йосиф I 264
Франц Фердинанд, ерцх-г 264
Франциск Асизки 141, 184
Францискански орден 141, 181, 184, 187
Франция 15, 19, 21, 77, 130 сл., 145, 147 сл., 154 сл.сл., **158 сл.сл.,** 168 сл., 172, 183, 189, **190 сл.,** 193, 209, **212 сл.сл.,** 217, 219 сл., 225, 235 сл.сл., **240 сл.сл.,** 245, 246 сл., 251, 253 сл.сл., **258 сл.сл.,** 263, 265, 268 сл., 271, 274 сл.сл., **280 сл.сл.**
Фраорт 45
Фредерик I 249; – II 249; – IV 271
Фредериксборг, б. 270
Френска академия 259
Френско-шведска война 254 сл.
Фриаул 119
Фригия 18, 20, 32, **34 сл.,** 38, 50 сл., 56, 60, 65
Фридрих, Пфалц: – IV 251; – V 253; Саксония: – Мъдри 230 сл.; Сицилия: – III 217; Хабсбург: – Хубави 149 сл.; – III 181, 194, 197, 230, 236; Хоенцолерн: – I (бургграф) 197; – I 263 сл.; – II 257, 264,

281, 283, 285, 287; – III 264; Хоенщауфен: – I 149 сл.сл., 157, 165; – II 153, 155, 157, 159, 163, 172 сл., 199
Фридрих Войнствения 197
Фридрих Вилхелм, вел. курфюрст 259, 263 сл., 271; – I 264, 281; – II 264; – III 264; – IV 264
фризи 95, 108 сл., 121, 126, 131
Фриули *вж.* Фриаул
Фробишър 278
Фронда 258
Фугер 214 сл., 237, 243, 277
Фудживара, род 177
Фултън 279
фуниевидните чаши, култура на 14 сл., 109

Хабаров 273
Хабсбурги, дин. 193 сл.сл., 200 сл., 215, 219, **236,** 243 сл.сл., 247, 252 сл.сл., 258 сл., **264 сл., 268 сл.**
habeas corpus 267, закон за
Хавайски о-ви 278 сл.,
Хага, мир 245
хазарски хаганат 112 сл., 130, 132
Хаздрубал 81, 83
Хаити 224 сл., 277
Хайделберг 252 сл., 258 сл.
Хайделбергски катехизис 251
Хайлбронски съюз 254 сл.
Хайме I 187; – II 187
Хайнрих I 143 сл.сл; – II 119, 143 сл.сл.; – III 133, 145, 147, 167; – IV 147, сл., 151, 155, 157, 167, 169; – V 148, 159, 161; – VI 131, 153, 165, 173; – VII 173; – VIII 193 сл.сл.
Хайнрих Горди 165; – Лъва 163, 165, 171, 173; – фон Плауен 201; – Разпи 173; – II Язомиргот 165
Хайрадин Барбароса 237
Халаф, култура 16 сл.
Халберщат 123, 254 сл.
халдеи 31
Хале 262 сл.
Халис 35, 45, 64
халифат 42 сл., 130, 134 сл.сл.
Халкида 51, 55
Халкидика 55
халщатска култура 20 сл.
Хамбург 125, 162 сл., 182 сл., 247
Хамилкар Барка 80 сл.
Хамурапи **28 сл.**
Хан, дин. 40 сл.
Ханаан 37
Ханза 163, **182 сл.,** 189, 194, 198 сл., 247, 249
Ханибал 8 сл.сл., 85
Хановер **262 сл.,** 268 сл.сл., 280, 282 сл.
Хановерска дин. **280**
Харалд Синезъби 143, 163; – Хардроде 163; – Хубавокоси 131, 163
харапска култура 42 сл.
хариджити 135
Хармодий 55
Харолд 129
Charta caritatis 141
Хартман фон Ауе 157
Харун ал-Рашид 137
Хасмонеи, дин. 39, 88
Хасуна, култура 16 сл.
Хатин, б. 150 сл.
Хатушил I 35; – III 25
Хатшепсут 25
Хафелберг 111, 142
Хеб *вж.* Егер
Хедебю 13, 162 сл., 171
Хезиод 49, 51, 53
Хейстингс, б. 128 сл., 160 сл.
„Хелвецко вероизповедание“ 231
Хелголанд 183
Хелеспонт 65
Хелмно *вж.* Кулмерланд
Хендел 256
Хенлайн 221
Хенри I 148, 159, 161, 185; – II 161; – III 159, 161; – IV 188 сл.; – V 188 сл.; – VI 188 сл.; – VII 188 сл., 247; – VIII 219, 238, 247
Хенрих Кетлич 148
Хенрих Мореплавателя *вж.* Енрике
Хеопс 23
Хера 48 сл.
Хераклея, б. 78 сл.
Хераклит 51
Херман Билунг 143; – фон Залца 153, 199
Хермес 49, 58
хермиони 109
Херодот 23, 45, **58,** 59
Херонея, б. 62 сл.
херуски 95 сл., 108 сл.
Херцеговина 204 сл.
Хесен 247, 282, 291
Хестия 49
хети 18 сл., 24 сл., 31 сл.сл., **34 сл.**
Хефест 49
Хефрен 23
Хеянски период 177
Хидасп, б. 43, 64 сл.
Хидейоши Тойотоми 227
Хиджра 135
Хиерон I 57, 73; – II 61, 81, 83
хиксоси 23
Хилдебранд *вж.* Григорий VII
Хилдебранд, Л. фон 265
Хилдегард Бингенска 184
Хилдесхайм 123
Химера, б. 57, 61
Хипарх 55, 57
хипеи 55
Хипий 55
Хиплер 233
Хиподам 59
Хипонакт 51
Хирам от Тур 37, 39
Хирзау 141
Хисар, култура 16 сл.
Хисия, б 52 сл.
Хитлер 271
Хлодвиг 117, **120 сл.,** 126
Хлотар I 121; – II 121
Хлотаров едикт 121
Хобс 256, 259
Ходжо, род 177
Хоенмьолзен, б. 146, 148
Хоенфридберг, б. 280 сл.
Хоенцолерн, дин. 196 сл., **263 сл.**
Хоенщауфен, дин. **164 сл., 172 сл.,** 181, 217
Хокинс 247
Хокон VI 199
Холбайн Мл. 213
Холщайн 162 сл., 171, 183, 198 сл., 253
Хомбург на Унструт, б. 146 сл.
Хонорий, имп-р 103, 115; папи: – I 140; – III 141
хоплити 53, 55
Хор 23
Хораций 95
Хорезъм, д-ва 178 сл.
Хори 245
Хорша 43
Хосий 241
хоспиталиери *вж.* йоанити
Хосрой I 101; – II101
Хохкирх, б. 282 сл.
Хремонидова война 69
християни, гонения 101, 107, 227
християнизация *вж.* покръстване
Хуайна Капак 223
Хуан Австрийски 208, 243
Хубертусбург, мир 282 сл.
хугеноти 240 сл.сл, 246 сл., 259, 261, 268 сл.
Хугенотски войни 241, 243, **246 сл.**
Хуго Виенски 119; – Сенвикторски 184
Хуго Кандид 147
Хуго Капет 159
хуманизъм 155, 207, **212 сл.,** 221, 230, 234, 257
Хумберт Силва-Кандидски 147
хумска култура 18
Хуи У 227
хуни 40 сл.сл., 69, 101 сл.сл., 111, **112сл.сл.,** 177
Хуняди 201, 209
хурити 28 сл., 35
Хус 181, 184, 197,
хусити, Хуситски войни 184, **196 сл.,** 215, 233
Хутен 212, 231, 233
хутери 232 сл.

Хъдсън Бей, област 269, 276 сл.сл.; – компания 276 сл.
Хърватско, хървати 21, 110 сл., 168 сл., 175, **204 сл.**
Хьохщет, б. 268 сл.
Хюйгенс 279
Хюм 257

Цао Пей 41
Цвикау 232
Цвингли 231, 235
Цезар 69, **90 сл.,** 93, 95, 109, 115
цезаропапизъм 139, 273
Цейлон 105, 221, 274 сл.
Целебес 244 сл.
Целестин, папа 173
целибат 147, 231, 239
Целтис 212, 249
цензор 74 сл.
Централна Америка **222 сл.сл., 276 сл.**
центуриатни комиции 74 сл.
Церера, богиня 86
цехове, занаятчийски 185, 215
Цзяцзин 227
цивилизации **16 сл., 22 сл.сл.,** 222 сл.сл.
Цикладски о-ви 47
Цин, имп-я 176 сл.сл., 210 сл.
Цин, дин. 41
Цинцендорф 257
Цинцинат 77
Цистерциански орден 141, 169, 171
Цицерон 58, 91, 93, 95, 212
Църква: англик. **238,** 240, 267; галик. 181, 191, 219, 261; латер. 149; лутер. 232, **234 сл.,** 240 сл.; правосл. 111, 133, 139, 147, 150 сл., 175, 180, 207, 240 сл.; реформирана 232, 234, **238,** 240 сл.; римо-кат. 111, 117, 121 сл., **127,** 129, 139, **140 сл., 147 сл.сл., 180 сл.,** 184, 215, 184, 215, 217, **230 сл.,** 234, **239,** 247, 257, 267; рус. 207, 273; франк. 126 сл.
църковни отци 107
църковен събор: Апостолски 107; Базелски 180 сл., 219; Ефески 139; Константинополски 107, 140; Констанцки 180 сл., 197, 201; Латерански 149, 155; Никейски 107, 140; Тридентски 235 сл.сл., **239,** 251; Халкидонски 139 сл.
Цюрих 193, 231 сл.
Цянлун 275

Чавин 222 сл.
Чагатай *вж.* Джагатай
Чандрагупта 43, 66, 69
Чарлз I 267, 280; – II 259, 267, 280
чашници 197
Челюскин 273
Чепрано, мир 173
Черна гора 204 сл.
„Черната смърт“ 154 сл., 184, 189, 191, 227, 267
четворни съюзи 280 сл.
чехи 110 сл., 122 сл., 197, 253
Чжанго, период 40 сл.
Чжен 41
Чжоу, дин. 41
Чжу Си 177
Чибча, култура 222 сл.
Чили 215, 225
Чиму, д-ва 222 сл.
Чингиз хан 133, 178 сл., 211, 229
Чола 42 сл.
Чосър 189
Чунджен 275

Шайо, б. 178
шаманизъм 21, 113
Шамбор, дог. 237
Шампан 125
Шамплен 277, 279
Шан, дин. 41
Шарл IV 190 сл.; – V 190 сл.; – VI 190 сл.; – VII 191, 193, 219; – VIII 191, 219; – IX 247; – X 260
Шарл Смели Бургундски 191, 193, 236
Шатийон, род 241
Шаушатар 35
Шафтсбъри 257, 267
Швабия 121, 125, 142 сл., 145
Швабска война 193, 219
„Швабски походи“ 286
Швабски съюз 197
„Швабско огледало“ 157
Швед.-пол. война 263, 271
Швейцария 15, 21, **192 сл.,** 195, 219, **231 сл.,** 234, **238,** 240 сл., 254 сл.
швенкфелдианци **232 сл.**
Швеция 15, 130 сл., **162 сл.,** 182 сл., **198 сл.,** 203, **240 сл.сл., 248 сл.,** 253 сл.сл., 259, 263, **270 сл.,** 280, 282 сл.
Шекспир 212
Шива 43
Шиваджи 275
шиити 135, 209
Шилер, Ф. 257
Шимабара 227
Шинон, мир 159, 161
шинтоизъм 177, 227
Шлаун 256
Шлезвиг 109; епархия 143; 146 сл., 163, 198 сл.
Шлютер, А. 263
шляхта 167
Шмалкалденски войни 235, 237; – съюз 234 сл.
шнуровата керамика, култура на 14 сл.
шогунат 177
Шотландия 97, 129, 163, 188 сл., 219, **240 сл.сл.,** 247, 266 сл., 269
Шотоку Тайши 177
Шпайер, дог. 173, 219; райхстаг 235, 237; 259
Шпалатин 231
Шумер, шумери **26 сл.,** 43
Шупилулиума 35

Щархемберг 265
Щетин 254 сл., 262 сл.
Щирия 142 сл.сл., 164 сл., 168 сл., 194 сл.сл., 201, 241, 250 сл.
Щос, Ф. 213
Щралзунд 171; мир 183, 199; 252 сл., 270 сл.
щраубингска култура 19
Щьортебекер, К. 183

Юан, дин. 210 сл.
Югуртинска война 89
Юда Макавей 39
юе, племена 40
юечжи, племена 40
Южна Америка **222 сл.сл, 276 сл.**
южни славяни 111, 123
Юкатан 222 сл.
Юлиан Отстъпник 103
Юлиево-Клавдиева дин. 96 сл.
Юлий II, папа 217, 219
Юлих 250 сл.
юлих-клевско наследство, борба за 250 сл.
Юнан 210
Юнлу 227
Юнона 86
Юпитер 86
Юстин Мъченик 107
Юстиниан 117, **138 сл.,** 155
Ютланд, юти 114 сл., 128 сл., 183, 252 сл.

Ява 12 сл., 211, 244 сл.
Ягело 201
Ягелони 200 сл., 249
Ядвига 201
Язид I 135
Якоб VI, Шотландия 241
Яков 107
Яков Брат Господен 107
Яксарт 44 сл., 64 сл.
Якутск 272 сл.
Ямайка 267, 276 сл.
Ян I Олбрахт 201; – II Казимеж 271; – III Собиески 259, 265
Янош Заполяй 209
янсенизъм 261
Янсений 261
Янус 86
Япония 177, 211, **226 сл.,** 239, 279
Ярл Биргер 163
Ярослав Мъдри 133
Яса, закон 179
Яхве 37, 155
Яхмос I 25; – II 25, 51
Яш, мир 285

Херман Киндер/Вернер Хилгеман

Атлас
•СВЕТОВНА ИСТОРИЯ•

Том 1

Немска, I издание, 1999 г.

Превод Юлия Костова, Емилия Драганова
Научна редакция доц. Петър Делев, Йоанна Бенчева
Редактор на издателството Емилия Драганова,
Славка Чернева-Тилмиян
Българско приложение гл. ас. Георги Николов
Предпечатна подготовка Атанас Чакъров, Владимир Енев,
Станимир Бонев
Коректор Жанет Желязкова
Печат и подвързия ИК „K&M“ – София